MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

IRATOK AZ ELLENFORRADALOM TÖRTÉNETÉHEZ 1919—1945

SZIKRA

IRATOK AZ ELLENFORRADALOM TÖRTÉNETÉHEZ

I. KÖTET

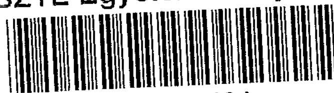
AZ ELLENFORRADALOM HATALOMRAJUTÁSA ÉS RÉMURALMA MAGYARORSZÁGON 1919—1921

SZERKESZTETTE ÉS A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA:
NEMES DEZSŐ

A KÖTET IRATANYAGÁT ÖSSZEÁLLÍTOTTÁK
ÉS A SZERKESZTÉSBEN RÉSZTVETTEK:
KARSAI ELEK
KUBITSCH IMRE
PAMLÉNYI ERVIN

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST 1956

„Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919—1921" című munka második kiadása annyiban különbözik az 1953-ban megjelent első kiadástól, hogy kiegészítettük az 1919 augusztus 1-től 1921 április 14-ig terjedő időszak időrendi áttekintésével, és a névmutatóból kimaradt néhány fontosabb személy adatainak beiktatásával. Az új kiadáson jelezzük azt is, hogy ez a kötet az „Iratok az ellenforradalom történetéhez" című forráskiadvány-sorozat első kötete. A sorozatban a magyar történelem 1919-től 1945-ig terjedő időszakára vonatkozó iratokat fogjuk a kutatók és az olvasók rendelkezésére bocsátani.

A KIADÓ

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

NEMES DEZSŐ

A VÉRENGZŐ ELLENFORRADALOM TÖRTÉNETÉHEZ

1919—1921

Az ellenforradalom iratainak e kötetben kiadott gyűjteménye a magyar történelem egyik tragikus időszakára, az 1919-es dicsőséges Tanácsköztársaság elfojtásának és az ellenforradalom hatalomrakerülésének két sötét esztendejére világít rá. Bár sok tekintetben hézagos ez az okmánygyűjtemény, mégis hozzásegít az ellenforradalom tevékenységének megismeréséhez. Okmányok beszélnek arról, hogy a külső imperialista hatalmak és a belső ellenforradalmárok mennyire gyűlölték, milyen fondorlatosan ámították a népet; arról, hogy az uralkodó osztályok milyen könyörtelenül, milyen vadállati kegyetlenséggel zsákmányolták ki a dolgozókat; arról, hogy a tömegeket tudatosan félrevezető szociáldemokrata vezetők és az ellenforradalom más lakájai milyen aljas módon tevékenykedtek. Az ellenforradalmi osztályoknak és ügynökeinek törekvéseit, népellenes tevékenységük fő célkitűzéseit és annak számos részletét saját iratai leplezik le.

A közölt iratok rávilágítanak a külföldi imperialisták döntő szerepére a magyar ellenforradalom nyeregbeültetésében, és megmutatják ugyanezen imperialisták versengését az „első szerepért" Magyarország nyugati tőkétől függő helyzetének fenntartásában és elmélyítésében.

Visszatükrözik ezek az iratok a magyar burzsoá és földesúri osztályok hazaáruló szerepét, képviselőik és ügynökeik versengését az imperialista nagyhatalmak kegyeiért és támogatásáért, valamint a köztük dúló marakodást az országon belüli vezető szerepért, a hatalomban való részvétel mértékéért, a nagyobb vagyonszerzési lehetőségért.

Az iratok beszélnek a nép legelemibb jogainak eltiprásáról, a különítményes katonatiszti és kulákbandák vérengzéseiről és a kormányszervek intézményesített terrorjáról, amelynek tíz- és tízezrek estek áldozatul. Az iratok a dolgozó nép életviszonyainak rendkívüli leromlásáról is beszélnek, s egyben arról a mélységes, meg nem szűnő felháborodásról, amely a dolgozó tömegeket eltöltötte az ellenforradalmi rendszerrel szemben.

Az iratokban visszatükröződik Horthyéknak az a kísérlete, hogy a kulákságra és a városi kispolgárság egy részére támaszkodva szennyes soviniszta, nacionalista és antiszemita demagógiával széles fasiszta tömegszervezetet létesítsenek a munkásság és a szegényparasztság soraiba való behatolás céljából. Egyben megmutatkozik ennek a kísér-

letnek a csődje, elsősorban a munkásosztály soraiba való behatolási kísérletük eredménytelensége. Kiderül a közölt iratokból az is, hogy az uralkodó osztályok által megvetett és háttérbe szorított, de a magyar burzsoázia számára mégis nélkülözhetetlen szociáldemokráciát hogyan használják fel, mint a burzsoázia fő szociális támaszát a munkásosztály soraiban.

Az iratok leleplezik a magyar burzsoázia és a nagybirtokos osztály vad, imperialista éhségét és új háborúra való készülődését. Az első világháborúban elszenvedett vereség pillanatától kezdve szőtték Horthyék a szomszéd országok elleni újabb háború kalandorterveit. Az ellenforradalom felülkerekedésének pillanatától szüntelenül hangoztatták készségüket bármilyen szovjetellenes háborús blokkban való részvételre és a magyar nép vérének árubabocsátására, ugyanakkor szüntelenül készülődtek elsősorban Románia és Csehszlovákia ellen háborút indítani.

*

Az a vázlatos ismertetés, amit mindenekelőtt az itt közölt iratok alapján ez a bevezető tartalmaz, természetesen nem nyújthat teljes képet a tárgyalt időszak történetéről. Célja, hogy megkönnyítse az olvasóknak a közölt iratok értékelését és felhasználását. Ezek az okmányok minden bizonnyal sokak számára elősegítik az események és tények alaposabb megismerését és a kellő tanulságok levonását, segítséget nyújtanak történelmünk e sötét és tragikus időszaka eseményeinek tanulmányozásához és szélesebbkörű ismertetéséhez.

I.

AZ ANTANT KATONAI TÚLEREJE A SZOCIÁLDEMOKRATA ÉS EGYÉB MAGYAR ELLENFORRADALMÁROK SEGÍTSÉGÉVEL MEGDÖNTI A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁGOT

A magyar proletariátus uralma ellen négy imperialista nagyhatalom: az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Olaszország szervezte a bojkottot és a katonai intervenciót. Az antant nagyhatalmak vazallusaiként harcoltak a Tanácsköztársaság ellen a zsákmányra éhes cseh, román és szerb imperialisták. Ehhez az ellenforradalmi táborhoz csatlakozott Ausztria szociáldemokrata kormánya is.

Az imperialista nagyhatalmak közül a legjelentősebb szárazföldi haderővel az európai kontinensen Franciaország rendelkezett. Az antant balkáni hadserege Franchet d'Espèrey francia tábornok parancsnoksága alatt a Tiszáig nyomult előre, s a Károlyi-kormány idején bevonult Szegedre is. Francia tisztek irányították és ellenőrizték a román imperialisták hadseregének újjászervezését is, akik Magyarország szomszédai közül a legjelentékenyebb haderővel rendelkeztek. Francia tisztek segédkeztek az újonnan létesült jugoszláv állam hadseregének megszervezésében is.

Az Egyesült Államok, Anglia és Japán erőiket jelentős mértékben a Szovjet-Oroszország ellen szervezett intervencióra összpontosították. Közös volt gyűlöletük Szovjet-Oroszország ellen, ahol a munkáshatalom kisajátította mind az orosz, mind pedig a külföldi tőkések oroszországi vállalatait a nép javára, közös volt félelmük a szocialista forradalomtól. Mindez azonban nem csökkentette a köztük fennálló ellentéteket.

Az öt vezető imperialista hatalom közül a két legerősebb — az Egyesült Államok és Anglia — a kapitalista világnak csaknem minden részén viaskodott egymással. Éles küzdelem folyt köztük az ázsiai, latinamerikai és egyéb piacokért, nyersanyagforrásokért stb. Ugyanakkor mind az angol, mind pedig az amerikai imperialisták egyre élesebben szembekerültek a japán imperialistákkal a félgyarmati Kína feletti uralomért folytatott harcban.

Japán imperialista törekvései mindenekelőtt a Távol-Keletre, Kínába és Kelet-Szibériába való behatolásra összpontosultak, miközben az Egyesült Államok és Anglia imperialista uraival szemben a csendes-óceáni vezető szerepért küzdött. A francia imperializmus fő erőit az európai kontinensre összpontosította: európai befolyásának kiszélesí-

téséval igyekezett biztosítani világhatalmi helyzetét, és megtartani az angol gyarmatbirodalom után méreteiben legnagyobb gyarmatbirodalmát. A francia imperializmus kénytelen volt erre a lépésre, mert két imperialista versenytárs volt a közvetlen szomszédja: az egyik a levert, de azért veszedelmes ellenfél — Németország; a másik az ötödik győztes nagyhatalom, a „szövetséges" Olaszország.

Az imperialista hatalmak háborús szövetségét széthullással fenyegette a koncon való eszeveszett marakodás.

„Az imperialista hatalmak — mondotta Sztálin 1924 nyarán — gyengék ahhoz, hogy megemésszék katonai győzelmeik gyümölcseit és hogy Európában valamennyire is elviselhető békét teremtsenek, képtelenek továbbfejlődni a legyőzött országok és a gyarmatok kirablása nélkül, anélkül, hogy a rabolt zsákmányon való osztozkodás miatt ne legyenek összetűzések és összeütközések közöttük"[1].

Az imperialista békeszerződések megkötését, a „versailles-i rendszer" megteremtését Európában, s a Kína kirablására irányuló kilenchatalmi washingtoni egyezmény létrehozását a Távol-Keleten, hamarosan az imperialisták közötti ellentétek újabb kiéleződése követte. 1925-ben, a viszonylagos stabilizáció idején állapította meg Sztálin elvtárs, hogy „a kapitalizmus erősödésével párhuzamosan növekednek a kapitalista csoportok között fennálló ellentétek". Ezek között, mint a győztes imperialista hatalmak közötti ellentétek legfontosabbjait, a következőket említi: „Anglia harca Amerikával az ásványolajért, Kanadáért, piacokért stb.; az angol-amerikai blokk harca Japánnal a keleti piacokért; Anglia harca Franciaországgal az európai befolyásért"[2].

1919-ben még javában folyt az egyes imperialista hatalmak között a háborús koncon való marakodás. Ez még a „versailles-i rendszer" megteremtése előtti időszak, de a győztes imperialista hatalmak táborán belül feszülő *fő ellentétek*, melyek a továbbiakban ismét kiéleződtek, *ekkor is* jellemzők voltak. Ugyanakkor azonban az imperialista hatalmak nagy erőfeszítéseket tettek a Szovjethatalom elleni intervenció megszervezésére. Közös volt az a törekvésük, hogy megdöntsék a proletárhatalmat Oroszországban, Ukrajnában, Belorussziában, Magyarországon és mindenütt, ahol a proletariátus vette kezébe a hatalmat; egyaránt féltek a saját országuk forradalmi proletariátusától, és valamennyien gúzsba akarták kötni a levert háborús ellenfeleket. Mindegyik imperialista hatalom a maga maximális hasznát akarta biztosítani a másikkal szemben. A Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenciót is együtt szervezték, de eközben is szüntelenül folyt egymásközötti versengésük a Magyarországra való befolyás megszerzéséért és biztosításáért.

Az Egyesült Államok mindenekelőtt világhatalmi helyzetének megnövekedett súlyával, pénzügyi és gazdasági erejével akarta biztosítani a maga vezető befolyását a Duna menti államokban is. Anglia pénzügyi és gazdasági eszközeit is latba vetette mind az Egyesült Államokkal, mind pedig a kontinensen katonai túlsúllyal rendelkező Franciaország-

[1] *Sztálin* Művei. 6. köt. Szikra 1951. 263. old.
[2] *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 55. old.

gal szemben, de folyami hadihajóit is felvonultatta a Dunán. Olaszország sem katonai, sem pénzügyi-gazdasági erő tekintetében nem versenyezhetett a másik három nagyhatalommal, éppen ezért különböző manőverezéssel próbálta a reális erőt pótolni.

Az antant nagyhatalmak már néhány héttel a Tanácsköztársaság kikiáltása után, 1919 április közepén megindították a Magyar Tanácsköztársaság ellen zsákmányra éhes, csatlós seregeiket: a cseh és román imperialista csapatokat. Ugyanakkor délről a szerb imperialisták csapatai álltak lesben, Ausztriában pedig a szociáldemokraták élesítették az osztrák burzsoázia gyilkos tőrét, azzal a céllal, hogy segítsék a Magyar Tanácsköztársaság megdöntését és Burgenland elcsatolását Magyarországtól.

Az antant imperialisták intervenciója Magyarország ellen arra az időszakra esett, amikor a Szovjet-Oroszország elleni katonai beavatkozás „első módszerét" felváltották a „második módszerrel". Az antant nagyhatalmak „első módszere" az volt, hogy Németország és szövetségesei leverése után saját fegyveres erőik egy részét indították Szovjet-Oroszország ellen. Ezt a rablóháborút persze semmiképpen sem lehetett az antant országok dolgozó népe előtt „honvédő" háborúnak feltüntetni. Az imperialista kormányok sokat szavaltak ugyan a „demokráciáról", de közben — mint Lenin megállapítja — „a legállatiasabb eszközökkel, a törvényesség minden árnyéka nélkül", vagyis minden hadüzenet nélkül háborút viseltek Oroszország ellen. „De e demokratikus államok egyike sem mert és nem is mer saját országa törvényei szerint hadat üzenni Szovjet-Oroszországnak"[1] — mondta Lenin 1919 decemberében. Azért kísérleteznek hadüzenet nélküli háborúval, mert a néptömegek s elsősorban a munkásosztály felháborodása az imperialista háború ellen és együttérzése a győzelmes szocialista forradalommal ezekben az országokban sokkal erősebb volt, semhogy „törvényesen" merészeltek volna hadat üzenni a proletárállamnak. Az antant imperialisták orvtámadási kísérletei kudarcba fulladtak: a Vörös Hadsereg csapásai alatt kénytelenek voltak kivonni csapataikat Murmanszkból, Arhangelszkből és Odesszából. „. . . kiderült — írja Lenin —, hogy francia és angol csapatokat valóban lehetetlen Oroszország földjén tartani: nem harcolnak, ellenben Angliát és Franciaországot olyan lázadókkal ajándékozzák meg, akik kormányaik ellen mozgósítják az angol és francia munkásokat"[2]. A szovjetellenes intervenció „első módszere" tehát csődöt mondott. Ezután új módszerrel kísérleteztek, amelyet Lenin az antant „második módszerének" nevezett.

Az antant második módszere, másik harci rendszere — írja Lenin 1919 decemberében — abban állt, hogy kihasználja ellenünk a kis államokat"[3]. Elsősorban a Szovjet-Oroszországgal szomszédos nyugati kis államokról van szó, amelyeket a „bolsevizmus elleni harc" céljából hoztak létre, s most ezek mozgósításával akarták győzelemhez segíteni a

[1] *Lenin* Művei. 30. köt. Szikra 1953. 161. old.
[2] Ugyanott, 163—164. old.
[3] Ugyanott, 162. old.

cári tábornokok ellenforradalmi bandáit. A Szovjet-Oroszország elleni intervencióban azonban a kis államok felhasználásának módszere is kudarcot vallott. Bár ezek a burzsoá államok a bolsevizmus ádáz ellenségei voltak, Szovjet-Oroszországnak mégis sikerült megegyezni velük és semlegesíteni őket, bármilyen erős nyomást gyakoroltak is az antant nagyhatalmak ezekre a tőlük függő kis államokra. „Ez valószínűtlennek látszik — írja Lenin —, de tény, mert ezeknek az államoknak az átélt imperialista háború után szükségképpen ingadozniuk kellett abban a kérdésben: van-e értelme, hogy most a bolsevikok ellen harcoljanak, amikor Oroszországban a hatalom másik, komolynak veendő igénylője csak Kolcsak vagy Gyenyikin, vagyis a régi imperialista Oroszország képviselői. . ."[1] Az orosz imperializmus pedig ez országok önállóságának eltiprója volt. Ezek a kis államok tehát aggódva tekintettek az antant olyan irányú törekvéseire, amely a régi orosz imperializmus képviselőit akarta Oroszországban ismét nyeregbe ültetni. Az antant katonai intervenciójának „első módszerénél" a nyugati országok munkásosztályának imperialistaellenes fellépése és a szocialista forradalom iránti szimpátiája bénította a nagyhatalmak saját katonai erejével indított szovjetellenes akcióit, és elősegítette a Bolsevik Párt vezette Vörös Hadsereg győzelmét. A „második módszernél" Szovjet-Oroszország a kis államok ingadozását használta ki az antant ellen, amit Lenin Szovjet-Oroszország rendkívül nagyjelentőségű sikereként értékelt.

A szomszéd kis államokat mozgósította az antant a Magyar Tanácsköztársaság ellen is, ami sokkal könnyebb volt. A Magyarország-gal szomszédos országok zsákmányra éhes uralkodó osztályait nem tartotta vissza a menthetetlenül összeomlott Osztrák-Magyar Monarchiától való félelem. Amitől közvetlenül féltek, az elsősorban a proletárhatalom volt, és az a „veszedelem", hogy országaik munkásosztálya is követi az orosz és a magyar munkásosztály forradalmi példáját. Félniük kellett saját munkásosztályuktól a Magyar Tanácsköztársaság ellen indított rablóháború miatt is. Segítségükre volt azonban az antant katonai és egyéb támogatása, s nem kis mértékben a szociáldemokrácia, mely a munkásosztály harci erőit megbontotta, az imperialista rablóháború elleni tiltakozását s az elnyomottak felszabadulásáért vívott harcát leszerelte. Ilyen körülmények között indult meg április közepén a cseh és román imperialista támadás a Magyar Tanácsköztársaság ellen.

A magyar proletariátus hősies erőfeszítésével megszületett a magyar Vörös Hadsereg. „. . . a munkásság *túlnyomó többsége* — mondja Rákosi elvtárs a Magyar Tanácsköztársaság e hősi szakaszáról — . . . nagy lelkesedéssel a kommunista álláspontot tette magáévá, hogy tovább kell harcolni, az utolsó eszközt is meg kell ragadni és *vissza kell verni a betolakodókat*"[2]. Május 3-án és 4-én 90 000 munkás és paraszt lépett be önként a Vörös Hadseregbe. Ebben a nagyszerű tényben a magyar proletariátus és szegényparasztság elszánt akarata mutatkozott meg, hogy megvédje Tanács-Magyarországot.

[1] *Lenin* Művei, 30. köt. 164. old.
[2] A Rákosi-per. Szikra 1950. 413—414. old.

A Vörös Hadsereg május közepén ellentámadásba lendült, hogy visszaverje a cseh és román imperialista seregeket. Győzelmes előnyomulása örök dicsősége a magyar népnek. Ez az ellentámadás a cseh és román front kettészakítását eredményezte, és lehetővé tette június 16-án a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, az orosz munkásosztály példátlanul hősies küzdelme hatalmas forradalmi lelkesedést váltott ki a nemzetközi proletariátus sokmilliós tömegeiben. A magyar Vörös Hadsereg győzelmes előrenyomulása is növelte a nemzetközi proletariátus, különösen a forradalmi kiutat kereső európai proletariátus lelkesedését az orosz és a magyar Tanácsköztársaság iránt. Mindez megnehezítette az imperialisták számára a nyílt katonai intervenció azonnali folytatását a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Az áprilisi támadás kudarca után az antant hatalmak megpróbálták belső ellenforradalmi puccs megszervezésével és támogatásával megdönteni a Tanácsköztársaságot. Hamar belátták azonban, hogy külső katonai intervenció nélkül a belső ellenforradalmi erők felülkerekedésére nem számíthatnak. Ezért nagy túlerő összpontosításával ismét a nyílt katonai támadás útját választották, de megint csak elsősorban a szomszédos kis államok felhasználásával.

E kötet nem tartalmazza azokat az iratokat, amelyek a Tanácsköztársaság fennállása idején szervezett ellenforradalmi mesterkedéseket leplezik le; csupán a későbbi időkből származó dokumentumok kiegészítéseként szerepel két-három fontosabb irat az ellenforradalmi rendszer visszaállításának előzményeiből. A Tanácsköztársaság ellen szőtt népellenes aknamunka egyes tényeit azonban röviden ismertetni kell, mert enélkül hiányos lenne a kép a hatalomra került ellenforradalom nemzetáruló arculatáról.

Az ellenforradalmi erők aktív szervezkedéséhez a Tanácsköztársaság ellen indított áprilisi intervenció adott ösztönzést. Hamarosan „kormány" is alakult.

Az első ellenforradalmi „kormány" Aradon alakult meg május 5-én, azzal a céllal, hogy a francia és román imperialista csapatok segítségével tömörítse a Tanácsköztársaság megdöntéséért harcoló erőket. A szerveződő ellenforradalmároknak egy bizottsága volt ez, mely önmagát „kormánnyá" nyilvánította. Megalakulásakor elhatározta, hogy „székhelyét" Szegedre helyezi, ahol a francia hadseregparancsnoksággal elismerteti magát. Szegedre utazásuk közben a „kormány" tagjait — mint imperialista ellenfeleket — a román imperialista csapatok letartóztatták. A magyar Vörös Hadsereg májusi ellentámadásának megindulása után a két hétig fogvatartott „kormánytagokat" szabadon engedték, akik azután folytatták útjukat Szegedre. Itt a „kormány" újjáalakult gróf Károlyi Gyula vezetésével, hadügyminisztere pedig Horthy Miklós, az Osztrák-Magyar Monarchia ellentengernagya lett, aki 1918 februárjában a cattarói matrózlázadást véres kegyetlenséggel leverte és október 31-én, a monarchia megdöntésének napján, hajóhadát a jugoszlávoknak átadta.

E „kormány" tevékenységét a francia hadseregparancsnokság a

francia kormány és az antant hatalmak jóváhagyásával támogatta. Körülötte gyülekeztek a hazaáruló volt katonatisztek a francia és román imperialista csapatok által megszállt területen. Itt fogtak hozzá Horthy és társai a „nemzeti hadseregnek" nevezett tiszti bandák szervezéséhez, és itt hozták létre e bandák irányítására a „fővezérséget".

A Tanácsköztársaság ellen indított áprilisi katonai támadás kudarca után az imperialisták a belső ellenforradalmi erők fokozottabb támogatásával készítették elő az újabb fegyveres támadást. Ebben tevékenyen közreműködött a szegedi „kormány" és a már korábban létesített „bécsi komité". Ez utóbbi különböző ellenforradalmi csoportok közös szerveként működött, s főleg az angol, amerikai és olasz kormány aktívabb beavatkozásának a sürgetésével foglalkozott. Tevékenységét az osztrák szociáldemokrata kormány nagymértékben támogatta. A „bécsi komitéban" a szegedi „kormányt" gróf Bethlen István képviselte.

Ugyanebben az időben az antant hatalmak missziói a Budapesten működő ellenforradalmi csoportokkal is kapcsolatokat építettek ki és azokat a Tanácshatalom ellen irányuló puccs megszervezésére és kirobbantására ösztönözték. A puccs fő szervezői régi katonatisztek (akik jórészt a Vörös Hadseregben szolgáltak) és a velük együttműködő szociáldemokraták voltak. A budapesti angol misszió vezetője, Freeman kapitány június 11-én vagy 12-én tárgyalt előbb a szociáldemokraták összeesküvő csoportjával, majd még ugyanaznap a katonatiszti puccsot szervező ellenforradalmi bizottsággal is[1].

Igen figyelemre méltó e tárgyalások időpontja — elsősorban a szociáldemokrata összeesküvőkkel való tárgyalásokat illetően. Ezen a napon, június 12-én ült össze ugyanis az egyesült párt kongresszusa, ahol a szociáldemokrata jobboldal mint szervezett ellenforradalmi erő lépett fel, megkísérelte a kommunisták kiszorítását a pártvezetésből, és ezt a proletárdiktatúra felszámolására akarta felhasználni. Titokban megszervezték az előzetes megállapodás alapján előterjesztett pártvezetőségi lista leszavazását, illetve a kommunisták k[illegible]üktatását. Féltek azonban attól, hogy a kommunisták a tömegekhez fordulnak, s kénytelenek voltak visszatáncolni. Nyilvánvaló, hogy a szociáldemokratáknak ezt a kísérletét az antant ösztönözte.

A szociáldemokrata Jászai Samu is megírja, hogy a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők a proletárdiktatúra megbuktatására irányuló mesterkedésük során rendszeres tanácskozásokat folytattak. „Egyik ilyen értekezleten elhatározták — írja maga Jászai Samu —, hogy küldöttséget menesztenek az angol misszió egyik itteni képviselőjéhez, Freeman úrhoz, aki tanácskozni kíván a szakszervezetek vezetőivel. A küldöttség tagjai lettek: Jászai, Miakits, Peyer, Preusz és Szabó Imre. Néhány nappal később ismét együtt volt az értekezlet, amelyen Peyer Károly részletesen ismertette a Freemannal folytatott megbeszéléseket"[2]. A Freemannal tartott értekezlet tárgya Jászai közlése szerint

[1] Lásd HL. MNHF. 1919—95.
[2] *Jászai Samu.* A magyar szakszervezetek története. Budapest 1925. 246. old.

az volt, hogy a jobboldali szakszervezeti vezetők alakítsanak kormányt a proletárdiktatúra felszámolására. Peyerék ehhez antant segítséget kértek és Freeman „szívesen vállalta, hogy ebben az ügyben a bécsi főnökségével egy Bécsben tartandó tanácskozást létrehoz".

Nem tudjuk biztosan, hogy Jászainak ez a közlése a Freemannal folytatott június 12-i tanácskozásról szól-e, amelyről a fent idézett irat beszámol. Mindenesetre tény az, hogy Freeman a pártkongresszus összeülése idején tárgyalt a szociáldemokrata összeesküvőkkel, akiknek a tervük azonban nem sikerült, mert kénytelenek voltak meghátrálni a nyílt harcot folytató kommunisták előtt. Ugyanebben az időben készítették elő a monarchista összeesküvők a katonai puccsot, amelyet röviddel a pártkongresszus és az azt követő tanácskongresszus befejezése után robbantottak ki. Freeman a szociáldemokratákkal is és a monarchistákkal is tárgyalt, ezeket is, azokat is a Tanácshatalom megbuktatására ösztönözte, ezeknek is, azoknak is segítséget ígért.

Ekkor az angolok még a katonatisztek által előkészített puccs sikerében bíztak. Azzal a lehetőséggel is foglalkoztak, hogy a tiszti puccs sikere esetén bevonulnak „három évre megszállni az országot", Habsburg Józseffel kineveztetik a magyar kormányt és biztosítják, hogy a megszállás idején „semmiféle változás ne legyen"[1]. Bíztak az „ellenforradalmi bizottság" ama reményében, hogy a vidéki kulákfelkelések és a budapesti tiszti puccs útján a monarchista ellenforradalmárok megkaparintják a hatalmat és a szociáldemokrata összeesküvőknek, bár ezek végezték a proletárdiktatúra ellen a legádázabb belső aknamunkát, csak segédszerepet juttatnak. A június 24-i ludovikás puccs azonban csúfosan összeomlott, és az ezzel egyidőben szervezett vidéki kuláklázadások is a tömegektől való teljes elszigeteltségben zajlottak le. Mindezeket a proletárdiktatúra kisebb fegyveres osztagai könnyen elfojtották.

Június 24-én, az ellenforradalmi puccskísérlet napján Kun Béla és a szociáldemokrata népbiztosok együttes áruló állásfoglalása alapján rendelte el a Tanácskormány — Rákosi, Szamuely és más elvtársak tiltakozása ellenére — az előrenyomuló Vörös Hadseregnek a Szlovákiából minden garancia nélkül való visszavonulását. Clemenceau francia miniszterelnök a szlovákiai visszavonulás esetére a román imperialista csapatok visszavonását és a béketárgyalások megindítását ígérte. A román csapatok visszavonulása és a béketárgyalások megkezdése azonban csak félrevezető ígéret volt. A román csapatokat nem vonták vissza, ellenkezőleg, az antant az újabb katonai támadás előkészületeit gyorsította meg. Pétain tábornagy július 6-án jelentést tett a francia hadügyminisztériumnak a támadás előkészületeiről, és sürgette az antant hozzájárulását az új offenzíva megindításához[2].

Az antant hatalmak egy ideig haboztak, hogy a Tanácsköztársaság elleni blokádról és a belső ellenforradalmi erők támogatásáról rögtön az újabb nyílt fegyveres beavatkozásra térjenek-e át. Első offenzívájuk

[1] Lásd HL. MNHF. 1919—95.
[2] Lásd HL. Vörös Hadsereg Főparancsnoksága. 1919—716/166.

kudarca nagyobb óvatosságra és az általuk felhasznált kis államok, főleg Románia még nagyobb katonai túlsúlyának a biztosítására szorította őket. A nyugat-európai munkásság egyre fenyegetőbb forradalmi fellépésétől változatlanul féltek. Erről tanúskodnak a francia és olasz kormányok képviselőinek a párizsi Ötös Tanács július 25-i ülésén tett nyilatkozatai is[1]. Anglia és Olaszország habozásában természetesen az is szerepet játszott, hogy biztosítékokat kerestek a francia befolyás megnövekedésével szemben, amellyel, mint a francia vezetés alatt történő katonai offenzíva esetleges következményeivel, számolniuk kellett. Törekvéseik azonban megegyeztek abban, hogy az új katonai intervencióban a belső ellenforradalmi erőkre is támaszkodjanak, és június 24 után már valamennyien megegyeztek abban, hogy a Tanácsköztársaság elleni belső aknamunkában a szociáldemokrata vezetőket kell előtérbe helyezni. Különösen az amerikaiak és az angolok szorgalmazták ezt a tervet, mint „átmeneti sakkhúzást". A szociáldemokrata vezetők előtérbehelyezésének a terve már korábban is felmerült. A szegedi „kormány" június 19-én az antant képviselőinél óvást emelt a Budapesten létesítendő „tiszta szocialista kabinet"[2] ellen. Június 24 után azonban az antant, főleg az angolok és az amerikaiak, határozottan a szociáldemokraták átmeneti előtérbehelyezése mellett voltak. Júliusban Cunninghame angol ezredes Bécsben, a bécsi amerikai misszió vezetőjének, Halsteadnek tudtával és az „ausztro-marxista" Otto Bauer osztrák külügyi államtitkár közreműködésével tárgyalásokat folytatott Böhmmel, a Tanácsköztársaság akkori bécsi követével, a Tanácsköztársaság szociáldemokrata segítséggel való megdöntéséről.

Az áruló Böhm július 21-én érkezett Bécsbe. Ezen a napon rendezett a bécsi proletariátus általános szimpátiasztrájkot a Komintern felhívására az orosz és a magyar Tanácsköztársaság mellett. Böhm Weltnerrel és Peyerrel együtt rögtön érintkezésbe lépett Cunninghamemel és vállalta azokat a feltételeket, amelyeket Cunninghame a proletárdiktatúra szociáldemokrata kormány által való megdöntésére előírt. Ezek a feltételek a következők voltak: az antant jóváhagyásával létrehozott szociáldemokrata kormány „átmeneti parancsuralmat" létesít a proletárdiktatúra felszámolása, a kapitalizmus helyreállítása és az antant szovjetellenes intervenciójában való részvétel céljából. Böhmék azt is vállalták, hogy a magyarországi orosz hadifoglyokat nem engedik visszatérni hazájukba, hanem kiadják az antantnak, hogy átadhassák őket az orosz ellenforradalmi csapatoknak. Vállalták az orosz-magyar diplomáciai levelezés kiszolgáltatását is.

Erről a megállapodásról július 24-én értesíti Halstead az Ötös Tanácsot[3], mely a július 25-i ülésen el is fogadja a Halstead által már

[1] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. (Az Egyesült Államok külügyi kapcsolataira vonatkozó iratok. A párizsi békekonferencia 1919.) Washington 1946. VII. köt. 254. old.

[2] *Kelemen Béla.* Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. Szeged 1923. 287. old.

[3] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peac Conference 1919. Washington 1947. XII. köt. 613—614. old.

előbb ajánlott „szociáldemokratákkal való leváltást", mint „átmeneti sakkhúzást".

A szociáldemokrata ellenforradalmi aknamunka bomlasztó hatása egyre súlyosabbá tette a Tanácsköztársaság helyzetét. A szociáldemokraták kártevő mesterkedéseit megkönnyítette az, hogy a pártegyesülés alkalmával megszűnt az önálló Kommunista Párt. Az összes ellenforradalmárok, köztük a szociáldemokrata vezetők, akik a munkásosztály soraiban végeztek „demokratikus" frazeológiával leplezett ellenforradalmi agitációt, azt híresztelték, hogy ha az ország áttér a proletárdiktatúráról a „demokráciára", akkor az antant élelmet és egyéb „segítséget" ad. „Demokráciáról" prédikáltak, s közben a tőkés kizsákmányolás rendszerének visszaállítására törekedtek, amely az antant „jóvoltából" polgári demokratikus formában menne végbe. A szlovákiai visszavonulás demoralizáló hatását is züllesztő aknamunkára használták fel.

Az antant szerteágazó politikai és katonai kémhálózatot kapott a szociáldemokrata és katonatiszti összeesküvők hazaáruló bandáiban. Megvolt tehát az az „ötödik hadoszlop", amely nélkül az antant nem bízott az újabb katonai támadás sikerében. A támadást még így is csak szeptember végére tervezték. Július végén azonban a Tanácskormány támadást indított a román s a mögöttük felsorakozó antant hadsereg ellen, mielőtt még rendezhették volna és az erők megfelelő átcsoportosítása után kellően előkészíthették volna a Szlovákiából visszavonuló Vörös Hadsereg sorait. A szociáldemokrata és katonatiszti összeesküvők a támadás tervét elárulták. Franchet d'Espèrey tábornok, a balkáni antant hadsereg francia parancsnoka már július 23-án azt táviratozza Foch francia marsallnak, hogy a magyar ellenforradalmár összeesküvők eljuttatták hozzá a támadásra induló Vörös Hadsereg hadrendjét és az antant sereg felkészült az offenzívára.

Az ellenforradalmi tisztek és a szociáldemokrata összeesküvők összeomlásba fullasztották a Vörös Hadsereg júliusvégi támadását, és a román imperialista csapatok seregvezetőivé váltak. Augusztus 1-én a szociáldemokraták keresztülvitték a Tanácskormány lemondatását. A magyar proletariátus első hatalma négy és fél hónapos hősies harcok után, az imperialista túlerővel és a belső hazaárulókkal küzdve, a szociáldemokrata vezérek által szégyenletesen elárulva, elbukott. Böhméknek az antanttal kötött előzetes megállapodása alapján megalakult az ellenforradalom első kormánya: a szociáldemokrata Peidl-kormány.

II.

A KAPITALISTA RENDSZER VISSZAÁLLÍTÁSA. A NYÍLT ELLENFORRADALMI DIKTATÚRA BEVEZETÉSE A PEIDL-KORMÁNYTÓL A HUSZÁR-KORMÁNY MEGALAKULÁSÁIG

A szociáldemokrata Peidl-kormány a nyílt ellenforradalmi diktatúra szálláscsinálója. A Friedrich-kormány és Horthy „fővezérsége" az antant segítségével szervezik a vérengző ellenforradalom fegyveres erőit. Horthy fehérgárdistáival megszállja Budapestet. Clerk angol antant megbízott megalakítja az összes ellenforradalmi pártok „koncentrációs" kormányát; „demokraták" és szociáldemokraták a nyílt ellenforradalmi diktatúra koalíciós kormányában

A Tanácsköztársaságot mindenekelőtt a külső imperialista hatalmak túlereje buktatta meg, az „ötödik hadoszlop", azaz az áruló szociáldemokrata vezetők és egyéb ellenforradalmárok segítségével. De mint ismeretes, a hősies magyar munkásosztályt legyengítették a Tanácsköztársaság belső hibái is, így mindenekelőtt az, hogy nem volt önálló Kommunista Párt. Az 1919 március 21-i pártegyesüléssel az önálló Kommunista Párt feloldvadt a Szociáldemokrata Pártban. A külső imperialista túlerő megakadályozta, hogy az alig négy és fél hónapig fennálló Tanácsköztársaság — mely csaknem szünet nélkül forradalmi honvédő háborúra kényszerült az antant csapatai ellen — kijavíthassa az elkövetett hibákat. A proletárdiktatúra leverése idején az önálló Kommunista Párt hiánya lehetetlenné tette a munkásosztály szervezett visszavonulását.

A Kommunista Párt hiánya azt jelentette, hogy a kommunisták és kommunista érzelműek által szervezett ellenállás nélkülözte a forradalmi élcsapat összefogó és irányító erejét. A féktelen ellenforradalmi terror, a szociáldemokrata árulás és az ellenforradalmi papi képmutatás ülte orgiáit. A megkínzott munkásosztály és a paraszti tömegek harci megmozdulásait egymástól elszigetelték és nagymértékben megbénították, leszerelték, vérbefojtották. De a kommunista mozgalom kiirthatatlan volt; ezen a legbarbárabb fehérterror, a legálnokabb szociáldemokrata aknamunka és a tőkés-földbirtokos rend papi dicsőítői sem tudtak változtatni.

Az antant szociáldemokrata bérenceiből alakult Peidl-kormány

a munkásság megtévesztésére „szakszervezeti kormánynak" nyilvánította magát. Hat napig, 1919 augusztus 1-től 6-ig tartó kormányzása idején minden tőle telhetőt elkövetett, hogy az antant imperialisták parancsait teljesítse. Mihelyt azonban a reábízott szennyes feladatot végrehajtotta, az antant hatalmak a szociáldemokraták előtérbehelyezését, mint „átmeneti sakkhúzást", már fölöslegesnek tartották.

A Peidl-kormány mindent megtett, hogy imperialista megbízói bizalmát kiérdemelje. Augusztus 2-án elrendelte a Tanácsköztársaság idején letartóztatott összes magyar ellenforradalmárok szabadonbocsátását (110.[1]), és titkos rendeletet adott ki a „menekülő kommunisták" letartóztatására. (115.) Ugyancsak augusztus 2-án rendelte el a Tanácshatalom által felállított Forradalmi Törvényszék megszüntetését (111.) és a régi burzsoá bíróság visszaállítását. (111.) Augusztus 3-án a Peidl-kormány rendeletet ad ki a Vörös Őrség megszüntetéséről és a Habsburg-monarchia régi rendőrségi szerveinek visszaállításáról. (111.) Mindezek az intézkedések a proletariátus lefegyverzését, a burzsoázia fegyveres hatalmi szerveinek feltámasztását, a nyílt ellenforradalmi diktatúra előkészítését szolgálták. Ennek jegyében „helyezte vissza" Peyer Károly belügyminiszter a március 21-én elmozdított főkapitányt, Dietz Károlyt és helyetteseit, a bukott monarchia rendőrtisztjeit, a helyreállítandó régi rendőrség élére.

Augusztus 4-én a Peidl-kormány visszaadta a háztulajdonosoknak a Tanácsköztársaság idején köztulajdonba vett bérházakat, és hatályon kívül helyezte a Tanácskormánynak a lakbérek leszállítására vonatkozó rendeletét. (111.) E rendelettel egyidejűleg azonnal megkezdték a Tanácsköztársaság idején a tőkések nagy lakásaiba elhelyezett proletárcsaládok ezreinek a kilakoltatását. A Peidl-kormány támadást indított a dolgozók életszínvonala ellen. Augusztus 4-én kiadott rendeletében felhatalmazta a háziurakat, hogy a *lakbéreket emeljék fel*, augusztus 5-én pedig elrendelte a Tanácsköztársaság által felemelt közalkalmazotti fizetések *leszállítását* a március 21 előtti színvonalra. (112.) Ezzel a lépéssel a „szakszervezeti kormány" nemcsak a dolgozók egy rétegének, a közalkalmazottaknak az életszínvonala ellen hajtott végre merényletet, hanem egyben nyíltan kiállt a dolgozók életszínvonala ellen irányuló általános tőkés támadás mellett, s mint az ellenforradalom első kormánya, megadta a jelt és a szociáldemokrata „szentesítést" a tőkés offenzívára. A dolgozók életszínvonala ellen indított szemérmetlen támadást a Peidl-kormány a román megszálló csapatok támogatásával kezdte el. A román megszállók augusztus 3-án vonultak be Budapestre. Azok a hazaáruló bandák vezették és kísérték őket, amelyek a román szuronyok segítségével a nyílt ellenforradalmi diktatúrára való áttérést kívánták biztosítani. A Peidl-kormány, hogy hatalmon maradhasson, a legalázatosabb együttműködéssel próbálta biztosítani a román megszállók támogatását.

A Peidl-kormány, a román imperialista csapatokkal való szeny-

[1] Ha a tanulmány idézett forrásai megtalálhatók a közölt iratanyagban, nem adunk külön forrásmegjelölést, hanem az idézett rész után zárójelben közöljük azt a lapszámot, amelyen az idézett irat megtalálható. — *Szerk.*

nyes együttműködésben gyorsan végrehajtotta a proletariátus fegyveres szerveinek feloszlatását. Csak ennek megtörténte után, augusztus 6-án merte elrendelni a Tanácsköztársaság idején köztulajdonba vett ipari és kereskedelmi vállalatok visszaadását a tőkéseknek. (113.) Ennél többet a „szakszervezeti kormánytól" az antant hatalmak nem kívántak. A Peidl-kormánynak már kész volt a felhívástervezete a régi csendőrség visszaállítására (114.), s rendelettervezetet készített, amely hatályon kívül helyezte a Tanácsköztársaságnak a nagybirtokok köztulajdonba vételéről szóló rendeletét. Mindezek kiadására azonban már nem volt ideje. A „tiszta szociáldemokrata kormány" az antant hatalmak szemében alig néhány nap alatt fölöslegessé vált, éppen ezért hamarosan félre is tették.

Ebben az időben folyt az antant második hadjárata Szovjet-Oroszország ellen. A fő hadszíntéren, a déli fronton, Gyenyikin fehérgárdista tábornok seregei nyomultak előre, egyre közelebb Moszkvához. Jugyenyics seregei ismételten Petrográdot fenyegették. A nemzetközi reakció Szovjet-Oroszország közeli bukására számított. Ez befolyásolta a magyar ellenforradalmi rendszer megerősítésére irányuló politikájukat is, amikor nem igényeltek már „tiszta szociáldemokrata kormányt".

Egyébként maguk a szociáldemokrata vezérek is rögtön arra törekedtek, hogy a szociáldemokrata kormányt koalíciós kormánnyal váltsák fel. Garami írja emlékiratában, hogy az ellenforradalom első kormányát az antant követek, így elsősorban Cunninghame egyenes kívánságára állították össze csak szociáldemokratákból. Az antant hatalmak jól számítottak, hogy ezzel a „sakkhúzással" lehet a legkönnyebben félrevezetni a munkásosztályt. „Peidl azért nem alkotott rögtön koncentrációs kabinetet a polgársággal — írja Garami —, mert egyáltalán nem kérdezték meg előzően, hanem befejezett tények elé állították", azonban „nagyon helyesen fogva föl a helyzetet, rögtön hozzá is látott ahhoz, hogy kabinetjét polgárok és kisgazdák bevonásával megfelelően átalakítsa"[1]. Ebben csak a Friedrich-puccs akadályozta meg. Garami hangsúlyozza, hogy ő maga is ellenezte a Peidl-kormány összetételét, amelyben nincs „egyetlen polgár sem".

Garaminak ez a vallomása azt mutatja, hogy a szociáldemokrata vezérek — köztük ő maga is — tudatosan vállalták a kormányhatalomnak a nyílt ellenforradalmi diktatúra képviselőivel való „megosztását", a nyílt ellenforradalmi diktatúra szálláscsinálójának szerepét, mert azt remélték, hogy továbbra is „méltó" szerepet és miniszteri székeket kapnak szolgálataikért.

A Peidl-kormány eltávolítását a magyar tőkések, földbirtokosok és a kulákság is erőteljesen sürgette, noha Peidlék, az antant parancsainak szolgai módon engedelmeskedve, egyben a magyar tőkések és földbirtokosok bizalmát is igyekeztek „kiérdemelni". Ezzel akarták elérni, hogy az ország kormányzásában, legalábbis egy időre, őket is igénybe vegyék. A burzsoázia iránti alázatosságában a „szakszervezeti kormány" odáig ment, hogy augusztus 5-én még azt is elrendelte, hogy a szakszervezetek költözködjenek ki azokból a helyiségekből, amelyeket részükre a Tanácsköztársaság idején kiutaltak, és e helyiségeket bocsássák az „igazolt birtokosok rendelkezésére". (113.) Bármennyire is igyekezett azonban a Peidl-kormány hat napig tartó uralma idején megmutatni a burzsoáziának, hogy minden tőle telhetőt elkövet a tőkés hatalom visszaállítására és megerősítésére, a dolgozók életszínvonalának leszorítására és a profit növelésére, az uralkodó osztályok zöme bizalmatlan maradt a szociáldemokrata pártvezérekkel szemben. Nem bíztak abban, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetői, akik március 21-én a munkástömegek nyomására kénytelenek voltak a proletárdiktatúra kikiáltását színleg elfogadni, képesek lesznek letörni a munkásság várható felháborodását, amit a kapitalista uralom visszaállítása szükségszerűen előidéz.

[1] *Garami Ernő.* Forrongó Magyarország. Leipzig—Wien 1922. 155. old.

Legélesebben a földbirtokosság és a kulákság követelte a szociáldemokrata kormány leváltását. Ők a csendőrségben és az egyházban látták uralmuk fő biztosítékát minden „kommunista veszedelemmel" szemben. Az ipari és banktőkések általában óvatosabbak, „reálisabbak" voltak; számoltak azzal, hogy a munkásság félrevezetésében, a tőkés diktatúra és a fehérterror elleni munkásfelháborodás leszerelésében nem nélkülözhetik a szociáldemokráciát. A nyílt ellenforradalmi diktatúra megteremtésében keresték a nagytőkések is a kiutat, s Horthyék szervezkedő ellenforradalmi bandái felé fordultak. Joggal kételkedtek azonban abban, hogy a nyílt vérengzéssel, a „kilengésekkel" önmagát rögtön leleplező katonatiszti-kulák rablóbandák pogromista tábora olyan szervezett tömegbázist tud teremteni, amelyre támaszkodva a szociáldemokrata pártvezérek szolgálatairól lemondhatnak. Ezért a nagytőkések jelentős része a Szociáldemokrata Pártnak, mint segédcsapatnak további igénybevétele mellett lépett fel; ők jobban megértették, hogy az adott helyzetben a tőkés rendszer fő szociális támasza a munkásosztályon belül — a szociáldemokrácia. A szociáldemokrata pártvezetőség szolgálatainak felhasználására ösztönözte a bankok és a GYOSZ urait az a „kedves" tanulság is, amit a nyugat-európai szociáldemokrata pártok kapitalizmust mentő, ellenforradalmi szerepéből levonhattak.

Az egymással versengő antant nagyhatalmak a magyar uralkodó osztályok különböző csoportjait igyekeztek a maguk szolgálatába állítani, és azokat az ellenforradalmi uralom kiépítésében, a hatalom gyakorlásában vezető szerephez juttatni. Az antant hatalmak a Tanácsköztársaság bukásának és a „szakszervezeti kormány" megalakulásának pillanatától kezdve vetélkedtek egymással abban, hogy melyik ellenforradalmi csoporttal váltsák le a Peidl-kormányt, és melyik ellenforradalmi csoport vezetésével teremtsék meg az általuk kívánt „parancsuralmat", a nyílt ellenforradalmi diktatúrát.

Clemenceau már augusztus 2-án táviratban közölte Romanelli olasz alezredessel, az antant budapesti megbízottjával, hogy az antant hatalmak semmisnek nyilvánítják a Böhmmel kötött és július 25-én jóváhagyott megállapodást. (108.) Ugyancsak közölte, hogy az 1918 november 13-i fegyverszüneti feltételekhez ragaszkodnak, hangsúlyozva a sürgős leszerelést, amely elsősorban a Tanácsköztársaság idején felfegyverzett proletariátus gyors lefegyverzését jelentette. Ugyanezen a

napon a bécsi francia misszió értekezletén leszögezték, hogy a francia kormány nem bízik a Peidl-kormányban, és a szegedi „kormányt" támogatja fegyverrel és municióval. Ezen az értekezleten hangsúlyozták azt is, hogy „Olaszországnak Közép-Európában nincs semmi keresnivalója", s itt „Franciaország szava lesz az első". (108.) Ez utóbbi megállapítás kifejezi azt is, hogy Franciaország a maga vezető szerepét Közép-Európában az Egyesült Államokkal és Angliával szemben is biztosítani igyekezett.

A Peidl-kormány már másnap, augusztus 3-án elfogadta Clemenceau újabb feltételeit. Ezen a napon adta ki a Vörös Őrség feloszlatására vonatkozó, már említett rendeletét. Ahhoz azonban, hogy az új feltételeknek eleget tehessen, szégyenletes módon külföldi katonai csapatok küldését kérte: „egy-egy ezredet" minden antant országtól úgy, „mintha ez egy lépés lenne, amely lehetővé teszi az ország akaratának szabad kinyilvánítását". (109.) A nép és az ország függetlenségének ez a csúfos elárulása, minden igazi hazafias érzésnek ez a gyalázatos arculcsapása mégsem változtatta meg az antant hatalmak álláspontját az eltávolításra ítélt Peidl-féle lakájkormány iránt. A franciák a szegedi „kormány" hatalomrajuttatását szorgalmazták. Az angolok és az olaszok viszont a Friedrich-féle nyílt legitimista klikk puccsát segítették elő.

Augusztus 5-én megérkezett Borghese olasz herceg és Gorton angol tábornok. Még aznap magukhoz rendelték a Peidl-kormány két miniszterét: Ágoston Pétert és Peyer Károlyt. Másnap, augusztus 6-án a Friedrich-klikk fegyveres puccsal lemondatta a Peidl-kormányt, amely — minden bizonnyal — már előzőleg értesült róla, hogy az antant nem kívánja további kormányonmaradását, és gyáva szolga módjára rögtön teljesítette a lemondási parancsot. A Szociáldemokrata Párt vezetői engedelmesen távoztak — és csendesítették a megrökönyödött munkásságot.

Peidl még valószínűleg Borghese és Gorton Pestre érkezése előtt tárgyalásokat kezdett a kormánynak polgári képviselőkkel való kiegészítéséről, amire Garami fentebb idézett közlése is utalt. A Népszava augusztus 5-i száma már közölte, hogy Peidl távirati felszólítására Nagyatádi Szabó István, a Kisgazdapárt kulákvezére, még aznap, augusztus 5-én Budapestre érkezett, hogy Peidllel tárgyaljon az új kormány létrehozásáról. „Kilátás van arra — írja a Népszava —, hogy rövidesen megalakul a koncentrációs kormány." Másnap, augusztus 6-án hírül adja a Népszava, hogy Peidl és Nagyatádi Szabó tárgyalásai már megkezdődtek és „eredménnyel kecsegtetnek". A megbeszéléseket még aznap, tehát augusztus 6-án „folytatják", s ha Peidlék Nagyatádi Szabóval megállapodnak, „sor kerül a társadalom más rétegeinek a képviselőivel való tárgyalásokra. Ezek a tárgyalások már elő vannak készítve." Hogyha „ezek a tárgyalások" a társadalom „más rétegeinek" a képviselőivel már „elő vannak készítve", ez azt jelenti, hogy már folytattak is velük „előkészítő" tárgyalásokat.

„A társadalom más rétegeinek a képviselői" azonban, akiket a szemérmes Népszava nem mert nyíltan a tőkések és földbirtokosok

képviselőinek nevezni, nem kívánták a Szociáldemokrata Pártra bízni az új kormány megalakítását. Nem várták meg Peidl tárgyalásainak eredményeit, bármilyen serényen is igyekeztek azok. Akcióba léptek Friedrichék, s felhasználva Habsburg József főherceget is, a román imperialista csapatok árnyékában egy „könnyű" puccsal félretolták a szociáldemokrata kormányt.

A Peidl-kormány lemondásáról szóló minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint — melyet a szociáldemokrata pártvezetőség önigazolásul a Szociáldemokrata Röpiratok harmadik számában közölt — a Friedrich-puccs éppen Minisztertanács közben érte Peidléket. Friedrich emberei: a Peyer rendeleteivel állásukba visszahelyezett monarchista rendőrtisztek és detektívek, monarchista katonatisztek és egyéb ellenforradalmi söpredék elemek Csilléry vezetésével behatoltak a Minisztertanács épületébe és lemondásra szólították fel a kormányt. Peidl kijelentette, hogy éppen a kormány átalakításával kívánnak foglalkozni, mert őt már előzőleg felkereste Beck Lajos, aki „a társadalmi béke megóvása érdekében azt a közvetítő javaslatot terjesztette elő, hogy a kormány mondjon le, és helyébe a szociáldemokraták részvételével átmeneti kormány alakíttassék". Peidl tehát már a kormány átalakításának, illetve az új kormány létrehozásának a módozatait kereste, s azon fáradozott, hogyan és kit vonjon be a kormányba vagy esetleg kinek adja át a kormány vezetését úgy, hogy az új kormányban néhány szociáldemokrata is bentmaradjon. A Friedrich-puccs e küszöbönálló változásnak a „módozatát" döntötte el, és azt, hogy az új kormány megalakításában a Friedrich-csoport ragadta magához a vezetést.

A Peidl-kormány lemondatásának komédiája közben megjelent a Minisztertanácsban Schnetzer Ferenc tábornok, aki a jegyzőkönyv szerint kijelentette, hogy Peidlék lemondása után „a minisztériumok vezetését a rangban legidősebb hivatalnokok veszik át ideiglenesen és mindaddig, míg néhány nap múlva koncentrációs kormány nem alakul". Schnetzer egyben biztosította Peidléket „személyi biztonságukról", de „kéri", hogy egy napig ne hagyják el az épületet, nehogy valami bajuk történjen. Erre a Peidl-kormány jegyzőkönyvileg leszögezte, hogy „az erőszaknak engedve" adta be lemondását.

Peidlék távoztak anélkül, hogy az új kormányban való részvételükről akárkivel is megegyezhettek volna: előbb kiutasította őket a nyílt ellenforradalmárok egyik fegyveres csoportja. Ide vezetett az „áttérés a demokrácia útjára", amelynek hangzatos jelszavaival folytatták a Tanácsköztársaság elleni ellenforradalmi aknamunkát. Ezt a jelszót hangoztatta a Peidl-kormány, amikor szabadon engedte a proletárdiktatúra idején letartóztatott ellenforradalmi gyilkosokat, amikor elrendelte a Vörös Őrség lefegyverzését és a régi monarchista rendőrség visszaállítását; ezzel a jelszóval adta vissza a bankokat, a gyárakat, a bányákat a tőkéseknek. A „demokrácia" jelszavát hangoztatta az antant is, amikor „átmeneti sakkhúzásként" a szociáldemokratákat helyezte előtérbe. S a Peidl-kormányt, mint szükségtelen sakkfigurát, hatnapi serény tevékenysége után félredobták azok, akiknek szálláscsinálói voltak.

A Peidl-kormány eltávolítása után Habsburg József főherceg — korábbi angol terveknek megfelelően és Friedrichékkel egyetértésben — „kormányzónak" nyilvánította magát. Ez az újdonsült kormányzó augusztus 7-i kiáltványában sietve tudatja: „Az antant ittlevő hatóságaival történt tárgyalásaim után" — vagyis antant képviselőktől kapott meghatalmazás alapján (olasz és angol képviselők tartózkodtak ekkor Budapesten) — megbízza Friedrichet és kormányának ideiglenes tagjait a miniszterelnökség, illetve a minisztériumok vezetésével. (119.) Ebben az úgynevezett „hivatalnok"-kormányban a minisztériumok „rangidős", régi vezető tisztviselői voltak átmenetileg, nyolc napig a minisztériumok vezetői és a kormány ideiglenes tagjai. A Friedrich-kormány és a szegedi „kormány" mellett (melynek vezetését július 12-én gróf Károlyi Gyula P. Ábrahám Dezsőnek adta át) ekkor külön hatalmi csoportként lépett fel a Horthy-féle „fővezérség" is. Horthy már augusztus 9-én kinyilvánította, hogy függetleníti magát a szegedi „kormánytól", de ugyanakkor a Friedrich-kormányt sem ismerte el felettesének. Csapataival a Dunántúl meg nem szállt részébe vonult és Siófokon ütötte fel főhadiszállását. Az antant hatalmak, különösen a francia, majd az amerikai és az angol kormányok képviselői közvetlenül tárgyaltak a „fővezérséggel" és Horthyval, mint kiszemelt fasiszta diktátorral.

Az első Friedrich-kormány, az ideiglenes „hivatalnok"-kormány, nyolc nappal létrehozása után újjáalakult. Habsburg József augusztus 16-án jelentette Clemenceaunak a második Friedrich-kormány megalakulását, remélve, hogy az antant azt elfogadja. Ugyanekkor a szegedi „kormány", mely a fővezérség különválása után elvesztette minden reményét, hogy tényleges kormánnyá válhasson, feloszlott. Ábrahámék csoportja Szegedről még a franciák támogatását élvezve sem versenyezhetett az ország fővárosában székelő kormánnyal. A szegedi „kormány", mely egy „koalíciós" testület volt, felbomlott, és augusztus 19-én hivatalosan is „lemondott" a Friedrich-kormány javára.

Az antant, mindenekelőtt a francia kormány, az újjáalakult Friedrich-kormányt sem volt hajlandó elismerni. (122.) Augusztus 24-én a Friedrich-kormány ismét átalakult, de az antantot, elsősorban megint csak a franciákat ez sem elégítette ki. Ebben az időben, augusztus 25-én Dunapentelén angol csapatok szálltak partra (128.), s angol csapatok szállták meg Paksot és Dunaföldvárt is[1]. Az angolok Dunára vezényelt hadihajóikkal partmenti támaszpontokat szálltak meg, hogy erősebben megvessék lábukat és nagyobb nyomatékot adjanak követeléseiknek. A franciák ugyanekkor támogatták a román megszálló csapatokat, hogy azok tovább nyomuljanak a Dunántúl azon részére, amelyeket Horthy csapatai szálltak meg.

Horthy, akit a további román előrenyomulás csapatainak lefegyverzésével fenyegetett, augusztus 27-én a Friedrich-kormány azonnali közbelépését sürgette a tervezett román előrenyomulás elhárítására. (125.)

[1] Az angolok Pakson felhívást tettek közzé, melyben mint hódítók elrendelik, hogy a lakosság élelmiszert szolgáltasson be számukra.

Az antant képviselőivel folytatott gyors tárgyalások eredményeként a kormány összetételét ismét megváltoztatták, a további román előnyomulást leállították, s biztosították a Horthy-csapatok további szervezését. A megállapodásról Soós tábornok már augusztus 28-án táviratilag értesíti Horthyt (127.), de a kormányalakítást lényegében csak szeptember 11-én fejezték be. Ekkor lett külügyminiszter Somssich József gróf, belügyminiszter Beniczky Ödön, pénzügyminiszter pedig a „kisgazda" báró Korányi Frigyes. A földművelésügyi miniszterséget a kisgazdapárti Nagyatádi Szabó Istvántól még augusztus 25-én az agrárpárti Rubinek Gyula vette át, s ugyanakkor lett Mayer János helyett második „kisgazda miniszter" az agrárpárti Sokorópátkai Szabó István. A Szociáldemokrata Párt képviselőit kihagyták a kormányból.

Az új Friedrich-kormány a finánctőkések és a nagybirtokosok koalíciós kormánya volt, melyben szerepet kaptak a kulákság képviselői is. A harmadik Friedrich-kormány november 23-ig volt hatalmon. Ez a kormány egyrészt az egymással vetélkedő antant hatalmak, másrészt a magyar vagyonos osztályok egymással marakodó, különböző rétegei között létrejött átmeneti kompromisszum kormánya volt. Ennek az átmeneti kompromisszumnak a lényege az, hogy együttes erővel fojtsák vérbe a magyar munkásságnak az ellenforradalommal szemben tanúsított ellenállását, és előkészítsék a román megszálló csapatoknak a magyar ellenforradalom megszálló csapataival, Horthy gyilkos bandáival, valamint az újjászervezendő rendőrséggel és csendőrséggel való felváltását. Mindennek velejárója a munkásság és a dolgozó nép életszínvonala ellen intézett további kíméletlen támadás. A magyar uralkodó osztályok vezető rétegeinek ez a kompromisszuma nem elégítette ki az antantot: országaikban a néptömegek nyomása nem engedte meg a kendőzetlen ellenforradalmi kormány ilyen összetételben való nyílt elismerését. Ezért követelték továbbra is néhány „demokratikusabb" hírű polgári politikus és „kipróbált" szociáldemokrata bevonását e népellenes kormányba. Az antant ilyen irányú követelései ingataggá tették a harmadik Friedrich-féle kompromisszumot, amely még egy ideig létezett.

A budapesti antant missziók, a győztes imperialista hatalmak misszióinak a szerepére és magatartására jellemző az amerikai misszió vezetőjének, Bandholtz tábornoknak szeptember 23-án írt jelentése. E jelentésben — egyebek mellett — közli, hogy a franciák és olaszok „nagy hivatalos dísszel" hencegnek, az angolok „valami kicsivel kevésbé hencegnek, mint a többiek". A budapesti antant missziókról azt írja: „Mi mindannyian vacsorákat rendeztünk és dicsekvés nélkül elmondhatom, hogy a mi vacsoráink mindig egy árnyalattal jobbak voltak . . ." Némi hencegésért Bandholtz sem ment a szomszédba. Az amerikai misszióról többek között ezt mondja: „Nekem most 12 emberem van, de ezek minőségükkel pótolják a mennyiségi hiányt, és bár mi amerikaiak kevesen vagyunk, nem hiszem, hogy bárki, egy pillanatra is azt gondolná, hogy Amerika a második hegedűn játszik." (186.) Egyébként jellemző, hogy Bandholtz tábornok Magyarországra küldése előtt az Amerikai Egyesült Államok gyarmatán, a Fülöp-szigeteken teljesített szolgálatot.

Miután a gyarmati elnyomásban már „tapasztalatokat" szerzett, megfelelőnek találták a magyarországi amerikai misszió vezetésére.

Az amerikai kormány képviselői különösen nagy aktivitást fejtettek ki egyrészt a Horthy-csapatok támogatása, másrészt a rendőrség és a csendőrség újjászervezése terén. Yates amerikai ezredes augusztus 21-én már felvilágosítást kért arról, hogy milyen erők állnak rendelkezésre a Dunántúlon és Budapesten a román megszálló csapatok leváltására. A kapott felvilágosítás szerint a románok a Dunántúlt már kiüríthetik, mert Horthy csapatai már meg tudják szállni az egész Dunántúlt. (182.) Budapest kiürítését a Friedrich-kormány képviselői „második etappként" kérik, majd azután a Duna—Tisza köze és a Tiszántúl kiürítését. Erről a felvilágosításról a Hadügyminisztériumnak küldött bizalmas jelentés megállapítja, hogy „Yates közvetlen kontaktusban dolgozik az államrendőrséggel és csendőrséggel". (182.) Szeptember 15-én az antant hatalmak párizsi főtanácsa határozatot fogadott el, mely a budapesti amerikai katonai misszió vezetőjét, Bandholtz tábornokot felhívja: „tudassa a magyar kormánnyal (a hatalmon levőkkel), hogy követeljük egy olyan csendőrség sürgős megalakítását, amely képes fenntartani a rendet a román hadsereg visszavonulása után". Egyben utasítják Bandholtzot, hogy „a legkategorikusabban hívja fel" a román hatóságokat, hogy „amíg magyar területen vannak, minden módon könnyítsék meg ennek a csendőrségnek a megalakítását és felfegyverzését". (186.) Bandholtz a már említett szeptember 23-i jelentésében közli: „Yates ezredest a csendőrséget szervező bizottság élére állítottam". (186.)

A Friedrich-kormány egyébként megalakulása után rögtön hozzáfogott saját karhatalmi szerveinek kiépítéséhez. Ezzel kapcsolatban Schnetzer Ferenc hadügyminiszter augusztus 20-án Friedrichhez intézett átiratában ismerteti a budapesti és a dunántúli helyzetet. Budapesten a következő három legfontosabb feladatot jelölte meg:

a) „A munkásság lefegyverzésének tökéletes végrehajtása", ami „csak a román megszálló csapatok és az államrendőrség *együttes* működése révén lehetséges.

b) Az államrendőrségnek 6000 főre való kiegészítése és *felfegyverzése* rögtön."

Ezen célból „a toborzást a vidéken is meg kellene engedni, mert Budapesten kevés az arra alkalmas *megbízható* elem.

Fegyvereket a románoknak kellene rendelkezésre bocsátani, mert a Hadügyminisztériumnak nincs.

c) Önkéntes karhatalmi alakulások (tiszti és altiszti zászlóaljak, egyetemi és műegyetemi alakulások, közalkalmazottak stb.) azonnali szervezkedésének megengedése." (180.)

Mindez egyenes bevallása annak, hogy a román megszállók fegyveres erőinek jelenléte nélkül maga a Friedrich-kormány képtelen lenne hatalmon maradni; a magyar néppel szemben idegen megszállókra támaszkodik, és saját fegyveres alakulatait is a megszállók segítségével tudja csak kiépíteni.

A rendőrség megerősítésének ezt a tervét az antant jóváhagyta,

de végrehajtását illetően Bandholtz a Friedrich-kormányra vonatkozóan még ezt írja: „A magyarok képtelenek bármit is tenni a románok közreműködése nélkül, és az utóbbiak közreműködése inkább gátló, mint építő." (186.) A román imperialisták egyáltalán nem siettek támogatást nyújtani ahhoz, hogy versenytársaik, a magyar imperialisták, minél előbb kiépítsék fegyveres erőiket. A román megszállók „inkább gátló" tevékenysége arra irányult, hogy elodázzák az általuk megszállt országrészek kiürítését. Azért késleltették a magyar ellenforradalom saját fegyveres erőinek a kiépítését, hogy azok a román megszálló csapatokat minél később válthassák le. A franciák nem, az amerikaiak és az angolok viszont siettették a román megszálló csapatok leváltását a magyar ellenforradalom fegyveres erőivel. Az amerikaiak és az angolok ezzel a franciák katonai és egyben politikai befolyását kívánták gyengíteni, és mindegyik a saját magyarországi behatolását igyekezett biztosabbá tenni.

A Friedrich-kormány az úgynevezett „önkéntes karhatalmi alakulások" megszervezéséhez nem igényelt román támogatást; ennek felállítását már előbb elkezdték. Mint Schnetzer átirata bizonyítja, tudatosan szabadjára eresztették és ösztönözték az ellenforradalmi söpredéket; erre a söpredékre, az úgynevezett „ébredő magyar" és egyéb soviniszta, antiszemita, fosztogató, orgyilkos bandákra támaszkodtak. De ezek a bandák csak a román megszállók árnyékában vagy a románokat helyettesítő magyar ellenforradalmi csapatok segédszerveiként működhettek. Az ellenforradalom számára ezek a bandita alakulatok mindaddig nélkülözhetetlenek voltak, amíg a rendőrséget és csendőrséget újjá nem szervezték, s a különítményes bandák törvényen kívüli terrorista garázdálkodásait „törvényes", intézményes terror-rendszerré nem „fejlesztették".

Schnetzer augusztus 20-i átiratában már az egész Dunántúl „rendfenntartását" megoldhatónak tekinti a Horthy-csapatok által. Jellemző az egész kormányzatra, amit a román csapatoknak Budapestről való kivonulása esetére kér: „a kiürítésre vonatkozó rendelkezések 48 órával azok foganatosítása előtt a Hadügyminisztériummal közöltessenek, hogy a kiürítendő városrészek és objektumok idejekorán való *megszállásáról* (Kiemelés tőlem. — *N. D.*) gondoskodhassam". (180.) A hatalom bitorlói egymás között nem titkolták, hogy ők is *meg akarják szállni* az országot saját fegyveres alakulataikkal.

A magyar ellenforradalom fegyveres erejének megszervezésében Horthy és „fővezérsége" játszotta a vezető szerepet. Horthy elkészítette a maga külön tervezetét nemcsak a katonaságnak az antant által engedélyezett létszámon túlmenő fejlesztésére (183.), hanem a csendőrség és rendőrség újjászervezésére is. Tervének az a lényege, hogy a csendőrséget és rendőrséget *katonai vezetés* alatt szervezzék újjá és helyezzék a *fővezérség* parancsnoksága alá. Tervezetét szeptember 8-án elküldte a belügyminiszternek. (183.) Később Horthy még arra is tervezetet készített, hogy a pénzügyőrséget szintén helyezzék a fővezérség parancsnoksága alá. Erre vonatkozó javaslatát október 10-én küldte el a pénzügyminiszternek. (184.)

Horthy azzal indokolja javaslatait, hogy a csendőrség, rendőrség, határrendőrség és pénzügyőrség létszámának emelésével burkoltan a katonaság létszámát növelhetnék az antant által megszabott kereteken felül. Bizonyos, hogy Horthy a katonaság létszámát illetően kezdettől fogva az antant korlátozásainak kijátszására törekedett. (187.) Ezt azonban az antant hallgatólagosan tudomásul vette, sőt erre később biztatást is adott (185.), mert a szovjetellenes háborús terveiben számított az ellenforradalmi Magyarország részvételére. Nem az antant hatalmak kijátszása volt tehát Horthy javaslatának a fő indító oka — hiszen ezt a Belügy- és Pénzügyminisztérium formai vagy tényleges fennhatósága alatt is végrehajthatták —, hanem az, hogy *minden fegyveres erőt a maga kezében összpontosítson* saját diktátori szerepének biztosítására.

Beniczky, aki szeptember 11-én foglalta el a belügyminiszteri széket, nem fogadta el Horthy tervezetét. Ő a belügyi szervek fennhatósága alatt kívánta a rendőrséget megtartani, és többször kifogást emelt az ellen, hogy Horthy katonai szervei beleavatkoznak a felügyelete alatt álló „rendőrség hatáskörébe". Hasonlóképpen a csendőrséget is saját fennhatósága alatt kívánta újjászervezni. A csendőrség újjászervezéséhez az amerikai misszió nyújtott segítséget Beniczkynek.

Amíg a rendőrség és csendőrség újjászervezése — nagyrészt megfelelő számú „megbízható" jelentkező hiányában, de a román megszálló csapatok késleltetése miatt is — húzódott, Horthy sorozásokkal növelte csapatai létszámát. Ebből a hadseregből a szervezett munkásokat kizárták. Ezt a fővezérség sorozási utasítása (190.) egyenesen előírja. A besorozott parasztokat és értelmiségieket is kétszeresen „megrostálták". Az ellenforradalom csak ilyen „megrostált" hadsereggel végezhette el népgyilkos munkáját és válthatta le a román megszálló csapatokat. Ehhez azt az ellenállást is el kellett nyomniuk, amit a dolgozó parasztság mindenfelé tanúsított a Horthy-féle sorozásokkal szemben.

Az antant, főleg az Egyesült Államok és Anglia — mint fentebb már említettem — siettette a románok kivonulását, a helyzet „rendezését", hogy tőkés köreik nyugodtabban nyomulhassanak be az országba. A „rendezés" céljából napirendre tűzték Horthy csapatainak Budapestre való bevonulását — a román csapatok egyidejű távozása mellett.

A Horthy-féle seregek budapesti bevonulásának voltak politikai akadályai; így a világ dolgozóinak mélységes felháborodása Horthy hóhércsapatai, különösen a tiszti századok és a „karhatalmi" alakulatok vadállati kegyetlenségei miatt. Bár az elkövetett kegyetlenségeknek csak kis töredéke vált széles körben ismertté, már ez is megmutatta, hogy Horthy tiszti századai és „karhatalmi alakulatai" játszották a vezető szerepet a vérengzésekben. Mindez azonban csak megerősítette az imperialista nagyhatalmak vezető köreinek bizalmát Horthy és bandái iránt. A látszat kedvéért emeltek ugyan enyhe, formális „kifogásokat" a vérengzésekről hírhedtté vált tiszti századok és „karhatalmi" bandák katonai egységei ellen, de nagyon is megelégedtek azzal, hogy egyszerűen átkeresztelték ezen egységek gyűlöletessé vált *neveit*.

Horthy szeptember 23-i titkos utasításában (187.) elrendelte: „a tiszti századokat meghagyom és «vadász»-századoknak keresztelem át".

Ugyanez az utasítás megállapítja, hogy az antant tábornokok kívánsága következtében „az eddigi karhatalmak a mozgó alakulásokba felszívódnak". Horthy azonban számított arra, hogy elnyeri az antant tábornokok hozzájárulását karhatalmi alakulatainak további fenntartásához. Ennek megkönnyítésére elrendelte, hogy a kimutatásokban „az eddigi «karhatalmak» «csendőrség» címén mint rendfenntartó közegek szerepeltetendők. Ezáltal az antant bizottság, különösen a románok és franciák előtt kellemetlenül hangzó «karhatalom» (Assistence) a papíron eltűnik."

Horthy sorozott hadseregének nélkülözhetetlen „biztosítékai" voltak a felfegyverzett ellenforradalmi csőcselék külön alakulatai: a „vadász"-századoknak átkeresztelt tiszti századok és „csendőrségnek" átkeresztelt karhatalmi különítmények, rablógyilkosok hordái. Az antant, különösen a románok kivonulását sürgető amerikaiak és angolok, készséggel tudomásul vették Horthy átkeresztelési manőverét; számukra ez nagyon is megfelelt.

Röviddel ezután segítséget nyújtottak Horthynak ahhoz is, hogy a világ demokratikus közvéleménye előtt letagadja azokat a bestialitásokat, amelyeket felfegyverzett rablógyilkosai az ő vezetésével követtek el.

Bandholtz amerikai tábornok szeptember 18-án Bécsből, Halstead amerikai ezredestől értesítést kapott Horthy csapatainak borzalmas dunántúli pogromjairól. (161.) Ez az értesítés, mely tudatja, hogy „a fehérgárda rettenetesen dühöng", szörnyűségeket közöl a fosztogató fenevadak vérengzéseiről és kegyetlenkedéseiről. Bandholtz tábornok leküldte egyik megbízottját, Horovitz Náthán ezredest Siófokra, Horthyhoz, hogy ott, a vérengő csapatok vezetőjénél „állapítsa meg" a „tényállást". Horovitz érkezéséről és érkezésének céljáról a fővezérséget *előre* értesítette, hogy a látogatást kellően „előkészíthessék". S hogy ezt „jól" előkészítették, azt bizonyítja Eckhardt Tibor külügyminisztériumi sajtófőnök szeptember 25-i jelentése (160.), amelyben közli, hogy „a látogatásról előre tájékoztatott zsidóság mindenütt kifogástalanul vallott".

Horovitznak esze ágában sem volt egyetlen olyan helyre elmenni, amelyeket Halstead a vérengzések színhelyéül felsorolt. „Vizsgálatának" jellegét a Horthy-tisztekkel való dőzsölése illusztrálta. Eckhardt jelentése szerint „megnézték" a fővezérség siófoki börtönét is (160.), s azután Horovitz nyilatkozatot tett közzé, melyben letagadta a Horthy-bandák gazságait, gyilkosságait. Horovitz nyilatkozata, amellyel Horthyékról amerikai pecséttel ellátott erkölcsi bizonyítványt igyekezett kiállítani — a megkínzottak és meggyilkoltak olyan szemérmetlen meggyalázása, mint amilyenre csak a Horthy-tisztekhez hasonló fenevad képes. Számol vele, hogy nem lehet az égről az összes csillagokat lehazudni, és elismeri, hogy történtek vérengzések, gyilkosságok, de azt állítja, hogy mindezt „mások" csinálták. Arcátlanul megállapítja, hogy ha Horthyék — akik külön börtönt is berendeztek — mégis alkalmaztak megtorlást, azt csak az engedetlen magatartásúakkal szemben követték el, míg a „jó viselkedésű zsidókat vagy keresztényе-

ket" nem bántalmazták. Halstead közli Bandholtz tábornokkal, hogy az egyik dunántúli pogromnál gyermeklányokat gyaláztak meg és dobták a kútba, s „két lány önként ugrott bele, hogy a meggyalázástól megszabaduljanak, a katonák pedig kézigránátokat dobtak utánuk a kútba". Ez a szörnyűség — egy a sok közül — Horovitz szerint azért történhetett meg, mert az áldozatok „rossz magaviseletűek" voltak!

Eckhardt jelentéséből az is kitűnik, hogy Horovitzot egy angol őrnagy is elkísérte siófoki útjára és asszisztált annak „vizsgálatánál". Az angol cinkostárs megelégedéssel nyilatkozott Eckhardtnak a „vizsgálat" sikeréről, de a pogromisták mellett való nyilvános kiállásban átengedte az elsőbbséget a „rangidős" amerikainak. Horovitz nyilatkozata Horthy csapatainak budapesti bevonulását készítette elő, amit az angolok teljes mértékben támogattak. A horthysta körökkel ők is szorosabb kapcsolatot építettek ki.

Horovitz szemérmetlen nyilatkozatát Bandholtz a párizsi Ötös Tanácsnak is elküldte mint „ajánló levelet" Horthy szolgálatainak fokozottabb igénybevételére. Bandholtznak — mint 1919 augusztus 31-én ő maga jelentette a párizsi béketárgyalási bizottságnak — sok adat állt rendelkezésére Horthyék vérengzéséről. A munkások és parasztok tömeges agyonverését és börtönbevetését természetesen nem hányta sem Horthyék, sem Friedrichék szemére, csupán a zsidóellenes pogromokról szóló értesülését jelentette. Különösen amiatt méltatlankodott, hogy a fosztogató fehérgárdista bandák már gazdag zsidókat is kirabolnak és legyilkolnak. „Egy ideig megelégedtek azzal — írja Bandholtz —, hogy az utcán verik a zsidókat, de az elmúlt néhány nap alatt megbízható értesüléseket kaptunk arról, hogy sok kiváló és gazdag embert akasztottak fel vagy lőttek agyon a távolabbi városokban"[1]. Nem egészen egy hónappal e jelentés után Bandholtz embere, Horovitz, nyilvánosan letagadta mindazt, amit Horthyék vérengzéseiről pontosan tudott. De ekkor már az amerikai kormánynak arra volt szüksége, hogy Horthy csapatainak budapesti bevonulását ezzel is elősegítse és sürgesse.

Az antant hatalmak megtették a nekik szükségesnek látszó előkészületeket Horthy csapatainak Budapestre való bevonulására. A Habsburgok mellett állástfoglaló és a József főherceg „kormányzóságával" megterhelt Friedrich-kormányt el kellett távolítaniuk. A nemzetközi demokratikus közvélemény a szégyenletesen összeomlott Habsburg-monarchia helyreállítására irányuló minden kísérletet elutasított. Emellett Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia különösen hevesen tiltakoztak ellene, mert aggasztotta őket az Osztrák-Magyar Monarchia helyreállításának a lehetősége is. Ugyanakkor a magyar népet is mélységes gyűlölet töltötte el a Habsburgok ellen. Az adott helyzetben „Habsburg-kártyára" tenni — rossz tét volt. Maguk az angolok is számoltak ezzel, és igyekeztek saját kezükbe venni most a Friedrich-kormány

[1] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 665—666. old.

leváltásának az ügyét is. Ezért érkezett október 23-án Budapestre az antant képviselőjeként Sir George Clerk angol megbízott.

Clerknek az volt a feladata, hogy az antant nevében létrehozza azt a „koncentrációs" kormányt, amely megfelelően asszisztál Horthy csapatainak budapesti bevonulásánál és segít abban, hogy a román megszálló csapatokat a Horthy-bandák váltsák le az ország keleti részeiben is. Az antant ugyanis szükségesnek látta, hogy a Friedrich-kormánnyal szembenálló „liberális" pártok és a Szociáldemokrata Párt képviselői is részt vegyenek az új kormányban és nyilvánosan állást foglaljanak Horthy seregeinek bevonulása mellett.

A polgári ellenzék elsősorban az antiszemita agitáció és a nagy felháborodást kiváltó pogromok miatt támadta mind Friedrichéket, mind Horthyékat. A Friedrich-kormány és Horthyék a kommunista-ellenes uszítást és az antiszemita demagógiát „keresztény" és „nemzeti" jelszavak cégére alatt űzték. Ezt a klérus, a magas püspöki kar a legteljesebb mértékben támogatta. A katolikus egyház számos aktív, népellenes agitátort adott az ellenforradalomnak, és a templomi szószéket is országszerte ennek a szolgálatába állította. Ugyanakkor a „liberálisok" és „demokraták" — akik a pogromok miatt „mosták kezüket" és ellenzékiségükkel igyekeztek nagyobb szerephez jutni a politikai életben — Friedrichékkel és Horthyékkal együtt uszítottak a kommunisták és Szovjet-Oroszország ellen, szintén „nemzeti" jelszavakkal. A zsidó nagyburzsoázia is szoros kapcsolatban állott a „keresztény" Friedrich-kormánnyal, és kereste a megegyezést az ellenforradalom legvérengzőbb hordáival. A zsidó középburzsoázia is kész volt az alkura akár Friedrichhel, akár Horthyval, attól függően, hogy melyik az erősebb. Erről tanúskodik a cionistáknak még augusztus 22-én, elsősorban a zsidó kereskedők érdekében Friedrichhez intézett beadványa panaszaikról és egyben készségükről a kormánnyal való ellenforradalmi együttműködésre. (123.) A polgári ellenzék a középburzsoázia egy részének az elégedetlenségét, valamint azoknak a polgári értelmiségi rétegeknek a megrökönyödését is kifejezte, amely rétegek — vallási különbségre való tekintet nélkül — nem tudták vagy nehezen tudták elfogadni a fehérterror vérengzéseit, mint a polgári társadalom megmentésének „nélkülözhetetlen" tényezőjét. Ezek a polgári értelmiségi rétegek nem tudtak vagy nehezen tudtak beletörődni abba, hogy az ellenforradalom a kapitalizmus legkegyetlenebb fenevadait, a nagytőkések és nagybirtokosok legvérengzőbb képviselőit juttatja hatalomra. A magyar nagytőkések és nagybirtokosok azonban éppen eme képviselőiknek kormányrajutása mellett foglaltak állást, amit az antant imperialisták nemcsak tudomásul vettek, hanem támogattak is.

1919 októberében, amikor az amerikai és angol imperialisták nyomatékosan sürgették a román megszállók kivonulását és azok felváltását Horthy csapataival, a nemzetközi helyzetben igen lényeges változások következtek be Szovjet-Oroszország javára.

1919 október közepén a Vörös Hadsereg megállította Gyenyikin seregeinek offenzíváját; október 20-án felszabadították Orelt, s november 21-én megindult a Vörös Hadsereg általános ellentámadása. Az antant

hatalmak ebben a helyzetben sürgették a magyar ellenforradalmi hadsereg, valamint a csendőrség és rendőrség további szervezését és azt, hogy Horthy csapatai foglalják el az ország keleti részeit is.

A Vörös-Hadsereg sikeres ellentámadása a román imperialisták félelmét is előidézte. Ez minden bizonnyal arra szorította őket, hogy vonják ki csapataikat Magyarországról, s így saját országuk népét biztosabban nyomhassák el.

Az adott helyzetben az antant célszerűnek, szükségesnek és sürgősnek tekintette azt is, hogy az új, átmeneti kormányba — a nemzetközi közvélemény és a magyar munkásság megtévesztésére — mutatóba szociáldemokrata minisztert is bevegyenek. Ez a terv nyilvánvalóan a magyar nagytőkés körök jelentős részének egyetértésével is találkozott. Peyerék készek voltak arra, hogy az új kormányban való ideiglenes részvételükkel nyíltan csatlakozzanak mindazokhoz, akik a dunántúli hóhérsereg budapesti bevonulásának útját egyengették. Közreműködésük számottevő segítséget jelentett az ellenforradalmi diktatúra erősítésében.

Clerk „koncentrációs" terveivel szemben a Friedrich-kormány és a fővezérség ellenállást tanúsított. Nagyon berzenkedtek attól, hogy a polgári ellenzék és a szociáldemokraták képviselőit is bevonják a kormányba, és küldöttségeket menesztettek Clerkhez a kormány elismertetése érdekében. Ez az akció nem térítette el Clerket célkitűzéseitől. November 5-én magához rendelte Horthyt és az „ellenzéki" pártok képviselőit: Lovászy Mártont, dr. Vázsonyi Vilmost, Garami Ernőt, valamint a kisgazdapárti Nagyatádi Szabó Istvánt. A tárgyalásról készített szűkszavú jegyzőkönyv tanúsága szerint az odarendelt „ellenzéki" politikusok tudomásul vették az antantnak azt a kívánságát, hogy Horthy vonuljon be Budapestre. Ugyanakkor Horthy is tudomásul vette a kívánt átmeneti kormánymódosítást. Aláírta azt a nyilatkozatot, amely szerint „a hadsereg alárendeli magát az antant megbízottjának közreműködésével létrejött kormánynak . . . a hadsereg a polgári jogegyenlőség alapján áll és kíméletlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is". Ez kielégítette Clerket, s ezt szentesítette Vázsonyi Vilmos, Garami Ernő és Lovászy Márton is, s aláírásuk ott díszeleg a jegyzőkönyv alján, Horthy aláírása mellett. (210.)

A nyilatkozatot — Garami leírása szerint — az egyezkedő „demokratikus" politikusok, Vázsonyiék Garamival együtt, megfogalmazva tették Horthy elé. „Horthy az eléje tett nyilatkozat elolvasása után egy pillanatig habozott, hogy aláírja-e — írja Garami —, de azután rászánta magát." A továbbiakban leírja, hogy Horthy a Clerknél tartott tárgyalás alkalmával „papagályszerűen ismételt folyton-folyvást egy rettenetes szót: «felkoncolom» . . ."[1] Garamiék tehát világosan látták, hogy egy vérengző bestia budapesti bevonulásához járulnak hozzá. S hogy Horthynak és különítményes bandáinak különösebb problémát ne okozzon egy olyan nyilatkozat aláírása, mely szerint „a hadsereg alárendeli magát az antant megbízottjának közreműködésével létrejött

[1] *Garami Ernő.* Forrongó Magyarország. 176. old.

kormánynak", az aláírásra elétett nyilatkozatba belevették, hogy a papagályszerűen „felkoncolásról" beszélő tengernagy serege „kíméletlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is". Ez tehát az a „polgári jogegyenlőség", amit Vázsonyiékkal együtt Garami is — a „tiszta demokrácia" szólamának ez az ugyancsak papagályszerű hangoztatója — az ellenforradalom hadseregének cselekvési irányelveként elismert és szégyenszemre aláírásával ellátott.

Garami nagyon jól tudta, hogy ez az egész nyilatkozatjáték hamis volt. „Egészen világosan láttuk — írja —, hogy Horthy nem volt őszinte, és hogy a megállapodást hátsó gondolatokkal kötötte. Világos volt az is, hogy ez a megállapodás semmiféle biztosítékot nem nyújt a várható atrocitásokkal szemben"[1]. A nyilatkozatot maguk Garamiék fogalmazták úgy, hogy a hadsereg „kíméletlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is". Ezzel egyenesen felhatalmazták Horthyékat a kíméletlen üldözések folytatására. Ha Garamiék mégis az „atrocitások" ellen szavalták, úgy ez csak a tömegek félrevezetésére, illetve a kommunistaüldözéseken túlmenő kegyetlenkedések és fosztogatások megfékezésére, s mindenekelőtt a polgári körök előtt is ellenszenves pogromokra vonatkozott, ami ellen a Krausz Simonok és Chorin Ferencek is kifogást emeltek. Garami beismerése leplezni akarja a kommunistaüldözésekhez nyújtott egyenes segítséget, de valójában leleplezi azt a szégyenteljes szerepet, amit a szociáldemokrata pártvezetőség képviseletében, annak tudtával és beleegyezésével folytatott.

Ez a nyilatkozatjáték a nép félrevezetésére irányult. Garami beismeréséből világos, hogy teljesen tudatában volt az akció félrevezető jellegének. Ez azonban egyáltalán nem tartotta őt vissza attól, hogy ebben részt vegyen. „A helyzet ugyanis az volt — magyarázkodik Garami —, hogy az antant főmegbízottja Horthy hadseregét minél előbb be akarta vonultatni Budapestre . . . kénytelenek voltunk Horthyval megállapodni, amivel nagy örömet okoztunk Sir George Clerknek, aki ezt a maga politikai diadalának tekintette"[2]. Minden józan ember számára nyilvánvaló, hogy nem a munkásosztály, nem a nép követelésére volt Garami „kénytelen" részt venni a Horthyval kötött „megállapodásban". Az antant imperialisták és a magyar uralkodó osztályok „követelésére" volt hajlandó még arra is, hogy mint a „munkásság képviselője", az ellenforradalmi rendszer megerősítése céljából kivegye részét a nép félrevezetésében. Ennek a „követelésnek" tett eleget Garami — Vázsonyiékkal együtt.

Egyébként az antant misszió, s különösen Clerk támogatásával az amerikaiak védnöksége alatt élő Horthy is eldicsekedett „emlékirataiban", amit nemrég írtak meg és adtak ki Bonnban. „A misszió, de különösen Sir George Clerk, az angol megbízott és közöttem jó együttműködési viszony alakult ki — írja, illetve íratja Horthy —, úgyhogy ő a legszívesebben hozzám fordult a rábízott politikai feladatokkal"[3]. Itt persze arról is szó van, hogy Horthy az antant képviselők mellett is

[1] *Garami Ernő.* Forrongó Magyarország. 178. old.
[2] Ugyanott, 179. old.
[3] *Horthy.* Ein Leben für Ungarn. Bonn 1953. 129. old.

igyekezett a saját személyét előtérbe tolni. Aligha valószínű ugyanis, hogy Clerk a „legszívesebben" tőle kért volna tanácsot „politikai" feladatainak megoldásához. Horthy egyike volt azoknak, akinek a véleményével *szemben* vitte Clerk keresztül, hogy a kormányt egészítsék ki átmenetileg „demokratákkal" és szociáldemokratákkal is. Nyilvánvaló azonban az, hogy az antant misszió, s mindenekelőtt az amerikaiak és angolok, személy szerint pedig Clerk, Horthyt tolták előtérbe, mert az ő vezetésétől várták a kommunistaellenes hadjárat kíméletlen folytatását és a nyílt ellenforradalmi diktatúra megszilárdítását.

Horthy, hordái élén, november 16-án vonult be Budapestre, s mint kiszemelt diktátor, elfoglalta az antant imperialisták által neki kijelölt helyet. Az antant minden módon segítette Horthyt, hogy az ország diktátorává váljon. A budapesti bevonulás után „mellérendelték" az újonnan létesült „koncentrációs" kormányt kormányzóvá választása további előkészületeinek megtételére, illetve azok elősegítésére.

Az új kormány élén továbbra is a Friedrich-féle Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja állott, amely a fináncтőke és a nagybirtokosok vezető pártja volt. Ehhez tartozott Huszár Károly, az új miniszterelnök is, akit a Friedrich-kormány megalakulása idején József főherceg táviratilag hívott haza Bécsből kultuszminiszternek. Clerk „átmentette" az új kormányba Friedrichet is, aki maga is gyáros, s a Ganz-Danubius gyár vezérigazgatójának, Asbothnak a veje volt. Friedrich az azonnali Habsburg-uralmat követelők egyik vezérévé vált. Az új kormányban hadügyminiszter lett, anélkül, hogy a hadseregre Horthy mellett számottevő befolyást gyakorolhatott volna. Ugyanehhez a párthoz tartozott az egykori főispán, a szintén legitimista Beniczky, aki belügyminiszter maradt, valamint a legitimista Haller István is, aki a propagandaügyi miniszterséget a kultuszminisztérium vezetésével cserélte fel, továbbá Bleyer, a „kisebbségek minisztere" is.

Az előző kormányból a Keresztény Földművespárt tagjai megtartották előbbi tárcáikat. Ez a párt az agrárkapitalisták pártja volt, amelynek vezetője, Rubinek Gyula, az OMGE (Országos Magyar Gazdasági Egyesület) és a Hangya egyik vezetője volt. Rubinek egyébként már az előző kormányban is a földművelésügyi tárcát tartotta a kezében, amit megtartott az új kormányban is. A Keresztény Földművespárt másik képviselője, Sokorópátkai Szabó István Győr megyei kulákvezér „kisgazda miniszter" maradt. Ennek a hatáskörnélküli miniszterségnek a létrehozása átmeneti politikai manőver volt. Ez a parasztság megtévesztését szolgálta: azért létesítették, hogy egy-egy kulákvezér helyet kaphasson a kormányban, amíg az ellenforradalomnak erre szüksége van.

A „kisgazda"-pénzember, báró Korányi Frigyes továbbra is pénzügyminiszter maradt. A Kisgazdapárt kulákvezére, Nagyatádi Szabó István, aki a Friedrich-kormányból augusztus 24-én kivált, most visszatért, és megkapta a közélelmezési tárcát. A Földművespárt és a Kisgazdapárt nemsokára egyesült, s az 1920 január 25-én megtartott választásokon Keresztény Kisgazda és Földművespárt néven vett részt.

Az Országos Nemzeti Pártot, melyet néhány nagytőkés és a közép-

burzsoázia képviselői „liberális középpártnak" szántak, Heinrich Ferenc kereskedelmi miniszter képviselte a második Friedrich-kormányban. Heinrich ugyanennek a pártnak a képviseletében az új kormányban is megtartotta ezt a tárcát. Heinrich egyébként vasáru nagykereskedő és pénzember volt, a Kereskedelmi Bank alelnöki tisztségét viselte, s a különböző liberális színezetű pártalakulásokban átmenetileg vezető szerepet játszott.

A Nemzeti Demokrata Polgárpárt — a középburzsoázia erőtlen pártja — az igazságügyi tárcát kapta az új kormányban, amelynek vezetését dr. Bárczy István vette át. Bárczy a monarchia idején Budapest polgármestere volt. A külföldi demokratikus közvélemény megtévesztésére Clerk azt kívánta, hogy a kommunisták ezrei ellen foganatosított eljárásokat és az ellenforradalmi bíróságok terrorítéleteit „demokrata" igazságügyminiszter lássa el „törvényes szabályokkal".

A Szociáldemokrata Pártot is bevonták a kormányba: a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium vezetését Peyer Károly vette át. Fő feladata a kommunistaellenes terrorban való aktív közreműködés volt, s részvétele a kormányban azt a célt szolgálta, hogy annak jellegét illetően a munkásosztályt félrevezesse és így leszerelje ellenállását. Egy másik szociáldemokrata lakáj, Miakits, kereskedelmi államtitkár lett Heinrich mellett.

A Külügyminisztérium vezetését meghagyták a „pártonkívüli" Somssich József gróf kezében.

Ez a Clerk által jóváhagyott kormány november 23-án alakult meg. Az antant „koncentrációs" szépségflastrommal látta el, de ez sem leplezhette azt a tényt, hogy Horthy katonai hatalma tovább nőtt, katonai szervei útján ellenőrizte a kormány közigazgatási szerveit, tovább egyengette a maga útját a diktátori székhez.

A „koncentrációs" kormány, elődeinek nyomor- és terrorpolitikáját folytatva, a nyílt ellenforradalmi diktatúra intézményesítését készítette elő. Friedrichék nem Horthy fennhatósága révén, hanem a trónról 1918-ban lemondott IV. Károly visszahozatalával és a királyság helyreállításával akarták a nyílt ellenforradalmi diktatúra intézményes kiépítését biztosítani. Ehhez azonban megfelelő külföldi támogatást nem tudtak szerezni, a belső fegyveres erők túlsúlya pedig Horthyék oldalán volt. Ilyen körülmények között a legitimista nagytőkések és nagybirtokosok mind nagyobb része, ha egyelőre átmenetileg is, Horthyval igyekezett kiegyezni. A nagyburzsoázia vezető köreinek ezt a törekvését mutatja az a „karácsonyi" gyűjtőakció, amit a GYOSZ alig két héttel Horthyék budapesti bevonulása után rendezett a „nemzeti hadsereg" részére. (263.) A GYOSZ vezetőinek ez az akciója elsősorban nem pénzügyi, hanem politikai akció, a Horthy-bandák melletti nyilvános kiállás volt. A GYOSZ lapja, a Magyar Gyáripar 1919 december 1-i száma ezt a következőképpen fejezte ki a gyárosok nevében és a gyárosok számára: „nekünk tudnunk kell, hogy ez a hadsereg bármely pillanatban, amikor szükség van rá, meg tudja védeni a mi érdekeinket". Horthy hadserege a munkásság ellen intézett vadállati terrorjával megszerezte a gyárosok bizalmát. A GYOSZ urai a Horthy-bandák munkásellenes vérengzéseit

„saját" ügyüknek tekintették. Legfeljebb a zsidóüldözéseket kifogásolták, de készek voltak az ellenforradalmi különítményeknek mindent megbocsátani, hiszen azok a tőkés uralom helyreállításának ügyét szolgálták.

Beniczky belügyminiszter a Huszár-kormány megalakulásáról november 26-án körlevelet intézett a kormánybiztosokhoz. Közölte, hogy „a különböző politikai pártok képviselőinek ez az egy kabinetben való koncentrációja nem jelenti az ország kormányzása eddigi irányának megváltozását". Hangsúlyozta, hogy „az egy blokkban tömörült keresztény és ezeken kívül álló pártok között semmiféle politikai relációban kompromisszum létre nem jött", és a nemzetgyűlési választásokon „a blokk és a többi politikai pártok jelöltjei, mint politikai ellenfelek fognak egymással mérkőzni". Más szóval: ne zavartassák magukat a kormányba kényszerűségből bevont „liberális" és szociáldemokrata miniszterektől, mert azoknak nincs komoly befolyásuk a kormány politikai irányvonalának meghatározásában. Végezzék csak a januári terrorválasztások előkészületeit a „keresztény blokk" hatalmi céljainak megfelelően.

Az uralkodó osztályokon belül fő ellentét a nyílt legitimisták („károlyisták", „karlisták") és az úgynevezett „szabad királyválasztók" közötti harc formájában érlelődött. Horthy igyekezett a legitimisták frontját megbontani; alkudozott velük, időnként önmagát is „legitimistának" nyilvánította, aki csak „külpolitikai kényszerből" fordul a Habsburg-restaurációs törekvések ellen. Ugyanakkor, mint a hadsereget kezében tartó „fővezér", hasznosította a „szabad királyválasztók" politikai tömörülését Habsburg Károly távoltartására és önmagának előtérbe helyezésére. A legitimisták és a „szabad királyválasztók" között folyó harc elsősorban a „keresztény blokkon" belüli harc volt, míg a polgári ellenzék és a Szociáldemokrata Párt várta a fejleményeket, hogy azokhoz alkalmazkodjon.

III.

A KIZSÁKMÁNYOLÓ OSZTÁLYOK ÁLTALÁNOS TÁMADÁSA A DOLGOZÓK ÉLETSZÍNVONALA ELLEN ÉS AZ ELLENFORRADALMI TERROR

A dolgozók életszínvonala ellen intézett tőkés támadás. Élelemhiány és gátlástalan spekuláció. A kapitalisták profitjának rendkívüli megnövekedése. A féktelen fehérterror. Rendszabályok a kommunistaellenes terror intézményesítésére. Horthy mind tömegesebb kivégzéseket követel. „Liberálisok" és szociáldemokrata vezérek a fehérterror aktív támogatói

Az ellenforradalom felülkerekedése, a tőkés tulajdon helyreállítása együtt járt a nép nagy tömegeinek életszínvonala ellen intézett brutális támadással.

A Tanácsköztársaság idején köztulajdonba vett vállalatokat a Peidl-kormány adta vissza a tőkéseknek. A Friedrich-kormány megalakulásának első napján visszaadta a Tanácsköztársaság idején köztulajdonba vett nagybirtokokat a régi földbirtokosoknak. (120.) Mindkét rendszabály a kizsákmányoló osztályok hatalmának a helyreállítását jelentette, s egyben lökést adott a dolgozók életszínvonala elleni tőkés-földbirtokos támadáshoz. E támadások megindításában és végrehajtásában az ellenforradalmi kormányok hatalomrakerülésük első napjától kezdve azonnal kezdeményezőként léptek fel. Helyzetüket — az ellenforradalom táborán belül dúló marakodások körülményei között — jórészt éppen azzal próbálták megszilárdítani, hogy minden eszközzel igyekeztek kielégíteni a tőkések és földbirtokosok követeléseit a dolgozók életszínvonala elleni támadásban.

A tőkés offenzívában a „szakszervezeti kormány" megtette a maga kezdeményező lépését a munkabérek leszorítása terén a közalkalmazottak fizetésének leszállításával. A Friedrich-kormány augusztus 13-án „kiegészítette" ezt a Tanácsköztársaság idején folyósított munkanélküli és szénsegélyek megszüntetésével. (128.) Ez a lépés akkor, amikor a munkanélküliség egyre nagyobb méretűvé vált, a Friedrich-kormány egyik eszköze volt a munkabérek nagymérvű leszorítására indított általános támadás elősegítésére.

A munkanélküliség méreteire jellemző, hogy 1919 októberében a szakszervezetek több mint 114 000 munkanélkülit tartottak számon. Több mint 100 000 munkanélküli akkor, amikor már a munkások

ezreit mészárolták le, tízezreit vetették börtönbe és internáló táborokba, s már tízezrével hagyták el az országot. Emellett a szakszervezetek nyilvántartása nem is teljes. Maga Jászai, aki ezt az adatot közli, 1919 őszén csak a budapesti munkanélküliek számát 100 000-re becsüli. Például a gyáriparban 1918 októberében 42 500 vasipari munkás dolgozott, míg 1919 októberében számuk nem érte el a 10 000-et sem[1].

A munkanélküliség növekedése nemcsak Budapesten és környékén volt igen nagyméretű — ahol az ország nagyiparának kétharmad része összpontosult —, hanem vidéken is. Pápán például, ebben az alig 20 000 lakosú városban, a polgármester augusztus 30-i jelentése szerint, csak az építőiparban több mint 1100 a munkanélküli. (129.) Jellemző Nagy Pál altábornagy katonai körletparancsnok Heves-Nógrád megyei körútjáról szeptember 14-én írt jelentése is, melyben közli, hogy Ózdon 1200, Diósgyőrött 2000, Salgótarjánban 2000 munkást akarnak a gyárakból és bányákból elbocsátani. A munkások ellenállásától félve, az elbocsátás előtt állók kétharmad részének „katonai munkásosztagokba" való besorolását javasolja, mert szerinte így „a munkáskérdés gyors és zajtalan megoldást nyerhet."

A Magyar Gyáripar 1919 novemberi számának egy rövid közleménye szerint a gyárosok a Tanácsköztársaság megdöntése után a munkabéreket rögtön 50 százalékkal csökkentették. A valóságban a bércsökkentés ennél is nagyobb arányú volt, s az infláció eredményeképpen még tovább súlyosbodott. A bérletörésekkel egy időben a legtöbb helyen meghosszabbították a munkaidőt, a bányászokét például napi 12 órára.

A bérletörés országszerte alkalmazott eszközének, az inflációnak a méretei a következő képet mutatják:

Az aranykorona árfolyama papírkoronában

1919 augusztus 1-én	8,98
1919 december 31-én	32,70
1920 december 31-én	114,—

Amellett tehát, hogy a proletárdiktatúra megdöntése után a munkabéreket, a GYOSZ saját közlése szerint, a felére szállították le, a pénz vásárlóértéke 1919 augusztus 1-től december végéig 27,5 százalékra, s 1920 december 31-ig 8,6 százalékra süllyedt. A nagyarányú tőzsdei és egyéb spekulációk, valamint a nagytőkések gyors meggazdagodásának az időszaka ez, amit a dolgozó tömegek mérhetetlen nyomorba taszítással értek el.

Az infláció szörnyű terhei ellen a levert proletariátus elaprózott, de szüntelen mindennapi harcot folytatott. A brutális terror, a nagy munkanélküliség és a reformista szakszervezeti vezetők gyáva és áruló, harcot leszerelő mesterkedései mellett a béremelésekért folytatott harc távolról sem tudta kiegyenlíteni az óriási áremelkedéseket.

Az ellenforradalom kegyetlen terrorral válaszolt a tőkés offenzívával szemben tanúsított ellenállásra. Ebben a kormányszervek, a román megszállók és a fővezérség katonai szervei egyaránt részt vettek.

[1] *Jászai Samu,* A magyar szakszervezetek története, 255. old.

A gátlástalan fehérterror ellenére a munkások harcba szálltak a féktelen tőkés támadással. Különösen kegyetlen volt a bányászok gúzsbakötésére és kizsákmányolásuk fokozására bevezetett intézkedések sorozata. Szeptember elején, alig egy hónappal a proletárdiktatúra leverése után, a bányamunkások elkeseredetten szembeszálltak az ellenforradalom terrorjával és a brutális tőkés támadással. 1919 szeptember 6-án Tatabánya és Felsőgalla bányamunkásai harcba léptek az újonnan bevezetett kegyetlen munkarend, a munkanap 12 órára való meghosszabbítása és a súlyos bérletörések ellen. A Friedrich-kormány csendőröket vonultatott ki az ellenállás vérbefojtására, akik sortüzet nyitottak a hősiesen harcoló bányászok ellen. A gyilkos csendőrsortűznek öt halálos áldozata és számos sebesültje volt. (170.) A tatabányai és felsőgallai bányászok harcával csaknem egy időben sztrájkba léptek a nagymányoki, szászvári és komlói bányászok is. Ezeket a területeket Horthy csapatai tartották megszállva. A kaposvári körletparancsnokság szeptember 9-én jelentette a fővezérségnek, hogy „a nagymányoki bányászsztrájk békés tárgyalással leszerelhető nem volt", a főszolgabíró a „sztrájk erőszakos letörését", a bányászok „besorozását" és „ezután mint katonai munkásoknak leendő alkalmaztatását" javasolta, és két század katonaság kirendelését kérte. (171.) A fővezérség még aznap táviratilag felhatalmazta a kaposvári körletparancsnokságot, hogy „ha okvetlenül szükségesnek mutatkozik, a körletparancsnokság a bányászok sorozását elrendelheti". (171.) S miután a súlyos bércsökkentést és a munkaidő meghosszabbítását a bányászok nem voltak hajlandók elfogadni, a katonai parancsnokság a sorozást „okvetlen szükségesnek" találta és elrendelte. A Tolna megyei alispán szeptember 12-én már jelenti is, hogy a munkásosztagokat Nagymányokon három „munkásszakban" felállították. Ugyanakkor jelenti, hogy a szászvári és komlói sztrájkot is elnyomták. (172.) Nagy Pál altábornagy fentebb idézett, szeptember 14-én ajánlott módszerét, hogy a „munkáskérdés gyors és zajtalan megoldására" katonai munkásszázadokat állítsanak fel, Horthy már hamarább alkalmaztatta, csak nem az elbocsátandó, hanem a sztrájkba lépő munkások ellen.

A bányamunkások 1919 szeptemberi hősi küzdelmére emlékezik vissza a magyar dolgozó nép, amikor a bányászok iránti megbecsülése jeléül minden év szeptember első vasárnapján megünnepli a *Bányászok Napját.* Hősi küzdelem emlékét őrzi ez a nap, és új harcokra ösztönzi bányászainkat a szocializmus felépítéséért folyó mai küzdelmünkben.

A tőkés támadással szemben a munkásság, erejéhez mérten, máshol is ellenállást fejtett ki.

A munkásság harci akarata és ellenállási készsége mutatkozik meg abban a rendkívül jelentős tényben, hogy 1919 őszén és végén a vadállati terror, a dolgozók ezreinek lemészárlása, tízezreinek börtönbe és internáló táborokba vetése és tízezreknek az országból való kiüldözése ellenére a szakszervezetek taglétszáma közel 215 000 volt. Ez természetesen messze mögötte maradt az 1918. év végére elért több mint

700 000-es taglétszámnak. De igen fontos tény, hogy 1919 őszén, az ellenforradalom felülkerekedését követő szörnyű terror idején a szakszervezetek taglétszáma kétszeresen felülmúlta az 1914. évi — az erdélyi, szlovákiai és délszláv vidékek szakszervezeti tagságát is magában foglaló — 107 000-es taglétszámot!

A munkásosztály legjobbjait azonban elpusztította, börtönbe vetette vagy emigrációba kényszerítette a szörnyű ellenforradalmi terror. Az ellenállás útját kereső proletariátus egy időre meg volt fosztva szervezett forradalmi élcsapatától. A jelentős szervezeti erőt képviselő szakszervezetek az áruló szociáldemokrata vezérek kezeiben voltak, akik az ellenforradalom rendőrpribékeivel vetélkedve és együttműködve üldözték a kommunistákat, bénították a tömegek harci e lenállását. Ilyen körülmények között a munkásság harca az ellenforradalommal, a tőkés támadásokkal szemben nehezen bontakozott ki, és többnyire csak szétaprózott küzdelmek voltak.

A helyi hatóságok több helyen rendeletileg próbálták a bércsökkentés mértékét megállapítani, s ennek végrehajtásához a maguk módján segítséget nyújtani. Erre mutat Hegyeshalmy kere kedelmi miniszter október 30-i rendelkezése (139.), amelyben hivatkozik az „egyes vidékeken" előfordult esetekre, és megtiltja a hatóságok ilyen irányú tevékenységét. Hegyeshalmy megállapítja, hogy a „proletárdiktatúra megszűntével annak bérrendszere is megdőlt s az összrendelkezési jog visszaszállt az üzemtulajdonosokra". Hivatkozik a munkáltatók és alkalmazottak „szabad egyezkedésére" — természetesen az üzem tulajdonosának „összrendelkezési joga" alapján. Szó sincs arról, hogy Hegyeshalmy kifogást emel a hatósági, mindenekelőtt a rendőri és katonai beavatkozás ellen a sztrájk letörésénél, a munkásellenállás vérbefojtásánál. Csak azt tiltotta meg, hogy a bércsökkentések mértékének és egyéb munkafeltételeknek a megállapításába a hatóságok beavatkozzanak, esetleg mérsékeljék a bérletöréseket és ezzel megsértsék a tőkések „önrendelkezési" jogát.

Budapesti bevonulása alkalmával Horthy is mint a munkások elleni tőkés támadás „élharcosa" mutatkozott be az uralkodó osztályok előtt. Bevonulási beszédében kényúri hangon kijelentette: „a munkásoknak dolgozniuk kell". Ő „nem tűri" a sztrájkokat, és azt akarja, hogy a munkások ne „politizáljanak"; ő biztosítja a finánctőke legteljesebb diktatúráját. Különösen a bányászokat fenyegette, s mint a finánctőke katonai diktátora, kijelentette: „ha a szénbányászok amerikázni fognak, akkor katonai üzembe helyezem a szénbányákat vagy elkergetem őket és kirendelek szénmunkásokat"[1].

1919 december 8-án elrendelte Horthy a „katonai internált munkásosztagok felállítását", „egyelőre" 40 munkásosztagot 6000 fővel, akik „a fővezérségnek rendeltetnek alá". E rendeletét a katonai parancsnokságnak és a dunántúli csendőrkerületi parancsnokságnak küldte el végrehajtás céljából, s mint aki már biztosan ül a diktátori

[1] Nemzeti Ujság, 1919 november 19.

székben, csupán „tudomásulvétel" végett küldte meg az érdekelt minisztereknek és a csendőrfelügyelőségnek.

A fővezérség különös gondot fordított a bányavidékek katonai megszállására, s minden bányakörzetben katonai szénkirendeltséget állított fel. December 18-án Horthy rendeletére a szénkirendeltségeknek külön utasítást küldtek a sztrájkmozgalmak elfojtására. „A sztrájkra izgató és e téren vezető vagy veszedelmes egyének — közli az utasítás — megfelelő ürügy (rend-, csendháborítás, közbiztonság veszélyeztetése stb.) alatt letartóztatandók." A fővezérségnek ez az „ürügyeket" ajánló utasítása azt is közli, hogy „a karhatalmak megerősítése, illetve kirendelése végett intézkedés innen fog történni". (232.)

A „fővezér" és tiszti serege rendkívüli buzgalommal szolgálta a bányakapitalisták profitérdekeit, aminek eredményei rövidesen megmutatkoztak a bányavállalatok nyereségének gyors emelkedésében. A bányatársulatok 1919. évi mérlegéről a budapesti városparancsnokság jelentése 1920 január 12-én a következőket állapítja meg: „A bányák szakadatlan munkáshiányról panaszkodnak, a hihetetlen költségtöbbletről siránkoznak . . . A most megjelent mérlegek pedig egytől egyig szinte érthetetlen rekordnyereségekről számolnak be. A Salgótarjáni bruttó nyereség 12 millió . . . A Magyar Általános Kőszénbányáé 20 millió." A Magyar Általános Kőszénbánya nyeresége „14 millióval több, mint az előző évben" és az Urikány-Zsil völgyi „a csonka évben kétszer annyit keresett, mint az előző évben". A jelentés írója elégedetlenül teszi ehhez hozzá: „Ezt nevezik a bányakörökben rossz közigazgatási helyzetnek, aggasztó tünetnek, tűrhetetlen munkásviszonyoknak stb.", amikor „egyetlenegy bányarészvény sem áll alacsonyabban névértékének tízszeresénél". Bizonyos, hogy nemcsak a bányakapitalisták vágtak zsebre maximális profitot, hanem a többi iparbárók is, különösen a bankok urai.

Az ipari munkások életszínvonala ellen intézett brutális támadással párhuzamosan hasonló támadás folyt a földmunkások és szegényparasztok életszínvonala ellen is. Jellemző erre Svastits ideiglenes Somogy megyei kormánybiztos szeptember 2-i rendelete. Ez a kormánybiztosi rendelkezés a Tanácsköztársaság idején megállapított férfi napibéreket visszamenőegesen augusztus hóra 35—40 koronáról 15 koronára, a női napibéreket 25—30 koronáról 10 koronára szállította le. Ugyanakkor elrendelte a szeptemberi napibérek további leszállítását, a férfiakét 12 koronára, a nőkét pedig 8 koronára. Az ellenforradalom hatalomrakerülése után egy hónappal a Horthy-csapatok által megszállt területen a mezőgazdasági napszámbéreket a Tanácsköztársaság idején fizetett napibérek 25—30 százalékára szorították le! Ahhoz is a különítményes bandák szörnyű terrorja kellett, hogy vérbefojtsák az ilyen intézkedésekkel szembeszegülő földművés szegénység ellenállását.

A Somogy megyei kormánybiztosnak ez a rendelkezése a havidíjas mezőgazdasági munkások, részes földön dolgozók stb. járandóságait is jelentősen leszállítja. Egyben tudatja, hogy „a nincsteleneknek kiosztott föld igénylését, mint teljesen törvénytelent és jogtalant,

megszüntetem". Miután ezeket a használatra kiosztott földeket a Tanácsköztársaság idején a nincstelenek és szegényparasztok művelték, bevetették és a termést learatták, a rendelet a föld évi használatáért a földbirtokos részére „térítményt" állapít meg. Hangsúlyozza, hogy a „túlhajtott követelések romboló hatását ma már minden tisztességes gondolkodású magyar embernek be kell látnia, különben a rendelkezések ellen vétők a törvény teljes szigorával fognak felelősségre vonatni". (131.)

Ezt a somogyi rendeletet Pallavicini György őrgróf mint a Dunántúl központi kormánybiztosa szeptember 18-án azzal küldte el *minden* kormánybiztosnak, hogy a benne foglalt rendelkezés „már az őszi munkálatoknál irányadóul szolgáljon". A rendelet végrehajtására Horthy dunántúli hadserege nyújtotta a fő „biztosítékot".

A Friedrich-kormány szeptember 3-án rendeletet adott ki, amelynek értelmében a mezőgazdasági munkásokkal a Tanácsköztársaság idején kötött s a földmunkások részére igen előnyös kollektív szerződéseket érvénytelenítik, és visszaállítják a március 21 előtti állapotot. (134.) Szeptember 17-én pedig elrendeli, hogy a „jelenleg érvényben levő (a március előtti, tehát már lecsökkentett béreket és járandóságokat megállapító — *N. D.*) szerződésekben a gazdasági cselédek részére túlmagasan megállapított gabonajárandóságok természetben kiadható mennyisége leszállíttassék" és annak mennyisége nem lehet nagyobb, mint „az 1918. évi október hó 31-ét megelőző időben volt". A gazdasági cselédek természetbeni gabonajárandósága tehát nem lehet több, mint amennyi a háború legsúlyosabb esztendejében volt. A rendelet értelmében a különbséget a gazdák kötelesek visszatartani és beszolgáltatni, s a cselédeknek a gabona helyett annak „hatóságilag megállapított" árát kell kifizetni. (136.) A hatóságilag megállapított ár a piaci árnál lényegesen alacsonyabb — kényszerár volt. Ez a rendelkezés tehát egyben további jelentős, államilag előírt bérleszorítást jelentett.

Gaál Gaszton, az új Somogy megyei kormánybiztos ennek a rendeletnek a módosítását kérte, mégpedig úgy, hogy ne a gazdák tartsák vissza, hanem a hatóságok vegyék el a cselédektől a gabonajárandóságuk megállapított részét. A terményért járó összeget a Haditermény fizesse ki a cselédeknek. Ha ugyanis ezt a rendelkezést a gazdák hajtják végre, akkor „sokkal veszedelmesebb a dolog", mint ahogy Friedrich gondolja; a gazdákra meg a köznyugalomra „nem kívánatos következmények keletkeznének belőle". (137.) A rendelet „veszedelmes" volta azonban éppen abban állt, hogy a cselédek életviszonyainak további jelentős leszorítását írta elő.

Függetlenül attól, hogy a mezőgazdasági cselédektől a gazdák vagy a hatóságok vették-e el a gabonát, tény az, hogy a Friedrich-kormány a falusi lakosság legszegényebb rétegénél kezdte lényegében véve a gabonarekvirálásokat. A Huszár-kormány folytatta a rekvirálásokat, mégpedig a Horthy-hadsereg aktív közreműködésével. Erre vonatkozik a szegedi katonai körletparancsnokság február 13-i utasítása, mely szerint a rekvirálásoknál — „bár a feladat „hálátlan", mert „gazdáknál, földműveseknél számíthatunk feleslegre és épp ezekből áll a hadseregünk" — szükséges „a nemzeti hadsereg teljes érdekeltségét dokumentálni". Az utasítás szerint, ha a község parasztjai a katonaság megjelenése és a katonai parancsnok „hazafias beszéde" után sem hajlandók a kiszabott mennyiséget beszolgáltatni, akkor „a felhívást követendő házkutatásnál nem fog elrejtett gabona után kerestetni, hanem az előírt mennyiség abból lesz elvéve, ami éppen találtatik". (272.) Így szólt a „nemzeti hadsereg" rekvirálási utasítása. Tehát, ha a jómódú paraszt, a kulák nem szolgáltat be, és feleslegét jól elrejti, akkor elveszik a szegénytől azt a keveset, ami neki esetleg még megmaradt, s aminek elrejtésére már nem gondolt, mert az olyan kevés. A nincstelenek gabonajárandóságának leszorítása után a birtokos parasztoknál való rekvirálásra került a sor. Nem rekviráltak viszont a nagybirtokosoknál, akiknek gabonafeleslege és gabonaüzérkedése mind a kormány, mind pedig a „hadsereg" előtt — szent és sérthetetlen volt.

Ugyanakkor a városokban, s különösen Budapesten rendkívül súlyos volt az élelmezési helyzet és szabadon garázdálkodott a nagytőkés spekuláció. A budapesti közellátási helyzetről a Közélelmezési Minisztérium 1920 január 4-i tájékoztatója ad bizonyos képet. Eszerint „ha a felhozatal egy napra is megakad, a következő napon már a fél lisztfejkvótát sem lehet kiszolgáltatni". S ez a „fejkvóta" a papír-rendelet szerint is csupán 12 deka liszt. A burgonyaellátás „már hetek óta majdnem teljesen szünetel", a szükséges heti 250 vagon helyett heti 10—15 vagon érkezik a fővárosba. A zsírellátás „teljesen csődbejutott", a húsellátásban „az áruhiány mérhetetlen drágaságot idézett elő, úgyannyira, hogy a közepes jövedelmű tisztviselő és munkásember hússal való táplálkozásra nem is gondolhat"; a tejellátás „a legszomorúbb képet mutatja". A milliós város napi 40—42 000 liter tejet kap! (268.) A városparancsnokság helyzetjelentése szerint „a szomorú tömegek már este 8 órakor sorakoznak a pékboltok és községi üzemek előtt, hogy reggel 7 és 8 órakor kenyérhez jussanak . . . az ezrekre menő embertömeg nem egyszer átnyúlik a harmadik és negyedik utcába". (270.)

A városparancsnokság jelentése a nagyarányú spekulációról is kénytelen megemlékezni. (270.) De ezek a jelentések távolról sem vetnek kellő fényt a spekuláció tényleges méreteire és szörnyűségeire. A népfelháborodás csillapítására a kisebb spekulánsokat, főleg, ha azok zsidók voltak, néha megbüntették, amit azután a szennyes antiszemita demagógia fokozására használtak fel. Ugyanakkor a nagy spekulánsok akadálytalanul folytathatták sötét üzelmeiket és növelhették profitjukat. A Hangya kereskedelmi hálózata, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, a fővárosi élelmiszerüzemek, a szappangyárak, a cukornagykereskedők spekulációs tevékenységéről is megemlékezik a városparancsnokság jelentése. De mindez csak egy része annak a széleskörű spekulációnak, amelyben a gyárosok, földbirtokosok, kereskedők, kulákok telhetetlen profitvágytól sarkallva részt vettek; a „lánckereskedelem" mindenhová elnyúló csápjaival szipolyozták a dolgozó népet.

*

Valamennyi ellenforradalmi kormány és Horthy fővezérsége megszakítás nélkül hallatlan nemzetáruló és népnyúzó politikát folytatott.

Ilyen népellenes politikát csak terrorral, vérengzésekkel lehetett érvényre juttatni. Ez az őrjöngő terror a hatalomra került ellenforradalmi rendszer uralmának a gyengeségét tükrözte és mélységesen népellenes voltát jelentette. A legszörnyűbb vérengzéseket — mint már fentebb is szó volt róla — Horthy hordái követték el, előbb a Dunántúl megszállt részein, majd seregei bevonulása után az ország többi részén is.

A Horthy-csapatok és különítmények egészéről nyújtanak képet például a Kecskemét környéki garázdálkodások. Amikor Horthy csapatai bevonultak Budapestre és a Duna—Tisza közére, a „fővezér" Héjjas Ivánt nevezte ki a Duna—Tisza közi karhatalmi alakulat parancsnokának. Ez az alakulat hasonló vérengzéseket rendezett ezen a vidéken, mint a Prónay, Ostenburg, Madary, Lehár és egyéb banditacsapatok az ország más részein.

A kecskeméti főkapitány 1919 november 27-i jelentésében felsorolja azokat, akiket Kecskemét lakosai közül 1919 október 1 óta elhurcoltak. A felsorolásban szerepel: 6 „kommunista magatartás miatt elbocsátott" rendőr — akiket október 1-re virradó éjjel vittek el; 12 különböző foglalkozású egyén — akiket november 16-án este lakásukról vittek el; 37 különböző foglalkozású személy — munkás, napszámos, tisztviselő stb. —, akiket még a román megszállás idején a megszállók és a városi rendőrség vetett börtönbe — november 20-ra virradóra éjjel a börtönből hurcoltak el. A kecskeméti főkapitány megjegyzi, hogy véleménye szerint „az összes felsorolt egyének legnagyobb része elhurcolóik által ki lett végezve". Közli, hogy november 21-én elhurcoltak, meggyilkoltak és kiraboltak egy pesti kereskedőt is. 22-én pedig még három kecskeméti lakost és egy ismeretlen egyént hurcoltak el, akiknek bestiális meggyilkolását és kirablását a nyomozás néhány nap múlva kiderítette.

Itt csupán egyetlen alföldi városból 60 ember elhurcolásáról, s túlnyomó részük vagy valamennyiük lemészárlásáról van szó. S a jelentést tevő rendőrkapitány megjegyzi, mint a nyomozást megnehezítő körülményt, hogy a „helybeli lakosság annyira meg van félemlítve, hogy a nyomozó hatóság részére adatokat szolgáltatni nem mer". (221.) Tehát a 60 fő is csak egy része volt az elhurcoltaknak és legyilkoltaknak!

A Kecskemét környéki gazságokat Horthy pribékei a Huszár-féle „koncentrációs" kormány megalakulásának napjaiban követték el. Az új kormány a hazai és a nemzetközi közvélemény nyomására, de attól is félve, hogy azonnal leleplezódik és pár nap múlva elveszti tekintélyét, elrendelte a nyomozást. A kecskeméti rendőrség a gyilkosok közül négy kulákot letartóztatott. Ezek november 22-én négy zsidó áldozatot öltek meg és raboltak ki: két kereskedőt, egy tanárt és egy 17 éves diákot. A többi gyilkosságot, elsősorban a börtönből és a lakásukról elhurcolt kommunisták lemészárlását, a kecskeméti rendőrség is homályban hagyta.

Az ellenzéki polgári és szociáldemokrata sajtó a kommunisták legyilkolását, bár farizeus képmutatással, de tudomásul vette, és cinkos hallgatással vagy alattomos mellébeszéléssel fedezte. Kifogásolta azonban azt, hogy a kommunistaellenes garázdálkodásokat a kormány és Horthyék által tudatosan szított antiszemita őrület kísérte, amelynek

zsidó kispolgárok, sőt néha még vagyonosabbak is áldozatul estek. Elsősorban ezek miatt léptek fel nyilvánosan a „kilengések" megszüntetéséért, és a „törvényes formák" betartásával végrehajtott kommunistaüldözésért.

A négy gyilkos kecskeméti kulák lefogásával a Huszár-kormány megpróbálta tisztára mosni vértől szennyes kezét a nemzetközi demokratikus közvélemény előtt és egyben leszerelni a polgári ellenzéket, amely a kommunistaüldözés „törvényes formáinak bevezetését" és a zsidóüldözés megszüntetését követelte. Végül a négy lefogott gyilkost is — akik fő patrónusuktól, Horthytól kértek védelmet — felmentették mint „hazafiakat"! Horthy még az ország-világ előtt leleplezett négy gyilkos kulákjának az elítélését sem engedte meg.

*

Az ellenforradalom nemzetáruló és népelnyomó politikáját nem lehetett csupán a különítményes csapatok garázdálkodásával biztosítani. Éppen ezért a Tanácsköztársaság megdöntése után azonnal hozzáfogtak országos méretű „állami" rendszabályok foganatosításához. A Peidl-kormány ehhez a Vörös Őrség gyors feloszlatásával s a proletariátus ellenállásának leszerelésével nyújtotta a fő segítséget az ellenforradalomnak. Ehhez járult galád titkos parancsuk a menekülő kommunisták letartóztatására, s nyílt rendeletük a régi monarchista rendőrség és bíróság visszaállítására.

A Friedrich-kormány tovább folytatta nemcsak a kommunisták, de még a kommunistagyanúsak börtönbevetését is. Augusztus 19-én — az antant missziók jóváhagyásával — elrendelte a statáriális bírósági eljárást a Tanácsköztársaság „szervei, közegei és megbízottai", továbbá „fegyveres erejének tagjai", valamint azok ellen, akik „a Tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása és visszaállítása érdekében" tevékenykedtek vagy tevékenykednek. Az antant kegyelméből hatalomra került fenevadak kormánya úgy rendelkezett, hogy a gyanúsítottak számára „a letartóztatás ellen perorvoslatnak helye nincs". A terrorrendelet azt is előírta, hogy „a bíróság biztonsága" és a „kiszabandó halálbüntetés esetleges végrehajtása" érdekében gondoskodni kell a szükséges karhatalomról. A terrorrendelet utasítja az ügyészeket és a vérbírákat, hogy a gyanúsítottakkal szemben „alakszerű nyomozó eljárásnak helye nincs", s ha a vádlottat halálra ítélik és kegyelemre nem ajánlják, azonnal ki kell végezni. (144.)

A Tanácsköztársaság idején legcsekélyebb szerepet játszó munkások, parasztok, értelmiségiek ezreinek és tízezreinek börtönbevetésére hajtóvadászat folyt. A tőkések, földbirtokosok és kulákok rettegtek az új forradalomtól.

A Friedrich-kormány idején a börtönbevetettek szörnyű helyzetét bizonyos mértékben leleplezi a román parancsnokság megbízottjának szeptember 15-i jelentése (149.), amit nyilvánosságra is hoztak. A román imperialisták a francia kormánnyal együtt a Friedrich-kormány eltávolítását követelték, s ezt a tervüket igyekeztek elősegíteni a budapesti börtönökben uralkodó elviselhetetlen állapotok, kínzások, öngyil-

kosságok részbeni leleplezésével. De a börtönbevetések és a statáriális eljárások tényét eszük ágában sem volt érdemben kifogásolni, hiszen ebben a román megszállók maguk is igen aktívan részt vettek. A román parancsnokság leleplezése Friedrichék terrorjáról csak kis töredéke az elkövetett bestialitásoknak — egyetlen börtönlátogatás „tapasztalata". Ennek közlése egyben további leleplezésekkel való fenyegetést is jelentett. Ez azonban Friedrichéket nem ijesztette meg, mert nekik viszont a román megszállók gyilkosságairól volt mondanivalójuk.

A román parancsnokság leleplező közlésével szemben a Friedrich-kormány ugyancsak szeptember 15-én a román katonai hatóságok által elrendelt kivégzésekről küldött jelentést az antant misszióhoz, melyet azonban nem hozták nyilvánosságra. A magyar terror-kormány „ellenleleplezésében" elsősorban azt sérelmezi, hogy a román katonai hatóságok beavatkoznak a halasi, nagykátai, szentendrei, egri, szolnoki, kecskeméti, székesfehérvári, ceglédi, váci fogházakban őrzött kommunisták és kommunistagyanúsak ellen foganatosított eljárásokba, és ők akarnak ítélkezni a magyar forradalmárok felett, holott az a magyar ellenforradalom kormányának a „jogköréhez" tartozik. Az „ellenleleplezés" közli, hogy a román parancsnokság Vácon 13 kommunista foglyot főbelövetett, emellett más gyilkosságot is elkövettek, s a börtönből letartóztatott nőket is elhurcolták. Bizonyos, hogy ez a leleplezés is csak kis részét sorolta fel a román megszállók kegyetlenkedéseinek.

A román imperialista csapatok a Friedrich-kormány közigazgatási szerveinek segítségével egész sor internáló tábort állítottak fel a kommunisták fogvatartására: Budapesten, Csepelen, Hajmáskéren, Tápiósülyön, Abonyban, Cegléden, Kiskunfélegyházán, Szolnokon, Debrecenben, Nyíregyházán, Békéscsabán, Újszászon. Az internáló táborokban fogvatartottak sok szörnyűséget éltek át, amelyek még fokozódtak, amikor a román csapatok kivonulása után a táborokat a sok ezer és tízezer letartóztatottal Horthyék vették át.

Az „ítélkezéseket" és kivégzéseket Friedrichék kizárólag a magyar kormány szervei útján kívánták végrehajtani. Ehhez kértek több segítséget, mindenekelőtt fegyvert a magyar rendőrség és csendőrség megszervezéséhez. Friedrich kifogást emelt azellen, hogy Horthy csapatai a kormány közigazgatási szerveit megkerülve garázdálkodnak, s az akasztásokat minden „bírósági" formaság mellőzésével hajtják végre. A hadügyminiszterhez küldött átiratában augusztus 23-án a fehérgárdisták gyilkosságait a „közrend elleni merényletnek nevezhető" káros cselekményeknek nyilvánítja, hangsúlyozva, hogy a megtorlás nem a hadsereg dolga, mert „erre megvannak az államnak megfelelő törvényes szervei". Közli Schnetzer hadügyminiszterrel, hogy a hadsereg „egyes parancsnokait" figyelmeztetni „kellene", hogy ettől tartózkodjanak. (154.)

Friedrich „figyelmeztetésével" szemben Horthy öt nappal később, augusztus 28-án utasította a katonai parancsnokságokat és a kormány által kinevezett kormánybiztosokat is a még szabadon levő kommunisták és kommunistagyanúsak azonnali letartóztatására és „leggyorsabb elítélésére". Utasításában kénytelen ugyan elismerni a „karhatalmi alakulatok túlkapásait", de annak okául a hatóságok „gyöngeségét" jelöli meg. Kifogásolja, hogy elégtelen a terror a kommunistákkal szemben, s gyors kivégzéseket követel mind a katonai, mind pedig a közigazgatási hatóságoktól. (155.) Horthy ellenkövetelése, melynek teljesítése esetén hajlandó „megszüntetni a túlkapásokat" — az akasztások azonnali állami intézményesítése, gyorsabb és tömegesebb „törvényes" kivégzések!

Szeptember 12-én Siófokról kelt levelében Horthy még tovább megy, s felszólítja Friedrichet, hogy a Minisztertanács által már elhatározott statáriumot „az egész meg nem szállt Dunántúlra hirdesse ki", és terjessze ki „a hadsereg elleni izgatás és fegyverek jogtalan elrejtésére is". A főhóhér ugyanekkor még egy újabb „kivételes törvényrendeletet" követel a kommunistákkal való leszámolásra. Most is cinikusan kijelenti, hogy „a katonai karhatalmak túlkapásai" csak akkor szűnnek meg, ha az elfogott kommunisták „akkor is megkapják kiérdemelt büntetésüket, ha nem is lehet közönséges bűntetteket rájuk bizonyítani". A vérengző fenevad az ilyen eljárás szükségességét „elrettentő példaadás szempontjából" hangsúlyozza. (157.) Horthy tehát ismét tömegesebb akasztások követelésével válaszolt a karhatalmi osztagok vérengzései ellen emelt kifogásokra. S a karhatalmak folytatták szörnyű kegyetlenkedéseiket . . .

A Huszár-kormány a román imperialista csapatokat felváltó magyar megszálló csapatokra, Horthy banditaseregeire támaszkodva folytatta tovább a Friedrich-kormányok terrorpolitikáját. De a Huszár-kormányban „liberális" és szociáldemokrata miniszterek is ültek, akik tevékeny részesei voltak a szörnyű terroruralom „törvényes" gyilkosságainak. Ez a kormány végeztette ki 1919 decemberében Korvin Ottót és társait, a proletariátus ügyének rendíthetetlen, sírig hű harcosait. Ez a kormány Horthy követeléseinek szellemében december 5-én még szigorúbb internálási rendeletet adott ki, mint a Friedrich-kormány. Ez a rendelet előírta, hogy internáljanak mindenkit, aki a tőkés-földbirtokos „állam és társadalom érdekeire" akár „veszélyes", akár csak „aggályos vagy gyanús" is.

Horthy csapatainak újabb területekre való bevonulásával mindenfelé fokozódott az amúgy is szörnyű rémuralom. Ezek a bandák igyekeztek még túltenni mindazon, amit előzőleg a terrorcselekmények terén a magyar kormányszervek, a helyi banditacsoportok és a román megszállók elkövettek. Emellett Horthy katonai szervei és karhatalmi alakulatai a terror továbbfokozására szorították a polgári közigazgatási szerveket is. A közigazgatási szervek zöme helyeselte a katonai szervek fokozottabb terrorista akcióit, s csupán egy kis részük emelt kifogást a kormánynál a katonai szervek „túlkapásai" ellen: ennek azonban nem volt sok eredménye és így ők is behódoltak a katonai szerveknek.

Annak arányában, ahogy Horthy csapatai megszállták az ország újabb és újabb területeit, úgy nőtt újabb ezrekkel a legyilkoltak és újabb tízezrekkel a börtönbevetettek és internáló táborokba zártak száma. Sok tízezren voltak olyanok, akik az ellenforradalom elől elmenekültek, elhagyták az országot.

Amíg Horthy csapatai csak a Dunántúl egy részét tartották megszállva, s Budapesten a román imperialista csapatok és Friedrichék voltak az urak, addig egyes polgári ellenzéki lapok és a Népszava közöltek időnként leleplező cikkeket a Horthy-különítmények vérengzéseiről. Így például a Népszava még 1919 szeptemberében közölte Haydennek, a siófoki börtön megszökött foglárának vallomását, amelyben elmondotta a siófoki börtönben történt kegyetlenkedéseket. Mihelyt azonban Horthy bevonult Budapestre, a polgári ellenzék rögtön kereste a megegyezést Horthyékkal. A szociáldemokrata vezetők pedig mindent elkövettek, hogy elnyerjék Horthy bocsánatát és kegyeit. A Szociáldemokrata Párthoz tömegével érkeztek a Horthy-banditákat leleplező levelek és jegyzőkönyvek. De a szociáldemokrata vezetők, akiknek egyike tagja volt a fehérterror „koncentrációs" kormányának, mélyen hallgattak ezekről a levelekről. Ezeknek feltárása csak most, napjainkban folyik. Francsics Gyula tüzér-főtörzsőrmester levele például, amelyet a Szociáldemokrata Pártnak írt, egy horthysta különítmény Somogy megye tabi járásában elkövetett néhány heti garázdálkodás-ról számol be. Ez a levél 22 gyilkosságról és sok kegyetlenkedésről tesz tanúságot. (234.) Még fel kell deríteni, hogy vajon hány ilyen leleplezés íróját szolgáltatták ki a szociáldemokrata bérencek az ellenforradalom hóhérainak. Bizonyos, hogy Peyerék, akik a munkáshatalmat és a munkásság felszabadulásának nagy ügyét oly galádul elárulták, nem riadtak vissza a munkásharcosok tömegének személy szerinti kiszolgáltatásától sem. Ezt tették akkor is, amikor az ellenforradalom miniszteri székbe hívta őket, akkor is, amikor a miniszteri székből távoztak mint olyanok, akik ott már fölöslegessé váltak.

Az ellenforradalom országos méretű szörnyű terrorja azt a célt is szolgálta, hogy előkészítse — az antant képviselőinek és a Huszár-kormánynak nyilvános nyilatkozata szerint — a „szabad választásokat", amihez a Huszár-kormány polgári „liberálisai" és Peyerék aktív segítséget nyújtottak.

IV.

A JANUÁRI TERRORVÁLASZTÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS EREDMÉNYE. HORTHY KORMÁNYZÓVÁ VÁLASZTÁSA

Az ellenforradalom támaszai. A földreform-demagógia. A Földművespárt és a Kisgazdapárt egyesítése. A Szociáldemokrata Párt kilépése a kormányból és választási „passzivitása". A terrorválasztások eredménye. Kormányzóválasztás a hadsereg közreműködésével

A magyar ellenforradalom és nyílt segítőtársai az ellenforradalom első percétől kezdve jórészt lelepleződtek a munkásosztály és a néptömegek előtt, mint a külföldi imperialisták kiszolgálói és a magyar nép legelvetemültebb hóhérai. Bármennyire is szavaltak Horthyék, Friedrichék, a püspöki kar és a kizsákmányoló osztályok egyéb képviselői a „hazafiasságról", nehezen lehetett eltagadni azt a szégyenletes tényt, hogy a Tanácsköztársaság idején az antant imperialisták kémügynökségeivé váltak. Hazaáruló szerepük elhomályosítása céljából is szították a romángyűlöletet, noha éppen ők voltak a román imperialista csapatok seregvezetői a magyar nép ellen.

Friedrichék és a Horthy-különítményesek kegyetlen gyilkosságaikat a „hazafiasság" és a „keresztény eszme" jelszavának szüntelen hangoztatása mellett, az egyház vezetőinek „áldásában" részesülve, őrült kommunistaellenes uszítással, soviniszta, antiszemita és vallási demagógiával kísérve követték el. Mindez a munkásosztály és a dolgozó tömegek bizalmatlanságát, megvetését és felháborodását váltotta ki. Nemcsak a munkások és szegényparasztok zöme, de a polgári értelmiség jelentős része is — vallási különbségre való tekintet nélkül az értelmiség haladó tagjai — utálattal fordult szembe az ellenforradalom „keresztény kurzusával".

A megtizedelt, rabságba döntött és éhínségnek kitett magyar munkásság megvetéssel fogadta az ellenforradalom „keresztény" ügynökeinek kísérletét a keresztényszocialista szakszervezetek létesítésére. Ezt a „keresztényi" kísérletet a nagyburzsoázia zsidó képviselőinek jelentős része is támogatta. De a kormány, a keresztény és zsidó nagytőkések és az egyház együttes erőfeszítése e téren megtört a magyar munkásosztály ellenállásán, az ellenforradalommal szemben tanúsított megvetésén és gyűlöletén. Eléggé mutatja ezt a budapesti karhatalmi körletparancsnokság egy hónappal Horthy budapesti bevonu-

lása után, 1919 december 17-én tett javaslata a katonai szervek által végrehajtandó további tömeges letartóztatásokra. „Budapesten ma már majdnem mindenkiben megrendült a bizalom a kormány iránt" — állapítja meg a karhatalmi főparancsnokság, s a hatalmat bitorlók kegyetlenségével szögezi le: „választani kell vagy tömeges letartóztatások és internálások, vagy vérfürdő és esetleg bukás között". (230.) A tömeges letartóztatásokat és a további vérengzéseket választották.

A földbirtokos-tőkés reakció „a szakszervezeti kormány" félredobása után az idegen imperialista csapatok mellett mindenekelőtt az ellenforradalom fegyveres bandáira, valamint az egyházakra, a kulákszervezetekre és a városi polgárság szervezeteire támaszkodott. Nélkülözhetetlen volt azonban részükre a szociáldemokrácia további szolgálatainak igénybevétele is. Az ellenforradalomnak tudomásul kellett vennie, hogy nem tudja a szociáldemokraták segítségét nélkülözni, bár — különösen annak földesúri és kulákszárnya — a szociáldemokrata segédcsapatokra csak megvetéssel tekintett és szolgálataik igénybevételét szerette volna mellőzni. Friedrichék, Horthyék és kulák bandavezéreik is azt remélték, hogy „keresztény" jelszavakkal, keresztényszocialista szakszervezetek létesítésével a munkásság körében olyan ellenforradalmi bázist teremthetnek, amelyre támaszkodva szétzúzhatják a munkásság által létrehozott szakszervezeteket, melyeket ugyan a szociáldemokraták vezetnek, mégis állandóan kommunista befolyásnak vannak kitéve. A reformista szakszervezetek megsemmisítésével még attól a lehetőségtől is meg akarták fosztani a munkásosztályt, hogy akár csak kisebb, napi részletkövetelésekért is szervezetten léphessen fel. De a munkások összetartása megőrizte a régi szakszervezeteket. Ezért sem mondhatott le a burzsoázia a szociáldemokrácia szolgálatairól, szüksége volt rá e szervezetek harcolni akaró tömegeinek félrevezetésében, fékentartásában, harcaik leszerelésében.

Különös gondot fordított az ellenforradalom arra, hogy a szegényparasztságot a munkásosztálytól elszakítsa. Ennek a földreform-demagógia volt a fő eszköze. A parasztság országszerte földet követelt. És az ellenforradalom, különösen akkor, amikor hatalma nagyon ingatag volt, földreform-illúziókat keltett. A földreform-demagógia élén a kulákvezérek jártak, annál is inkább, mert a kulákság növelni akarta birtokát a nagybirtokok rovására, és ezért szintén követelte a földreformot a maga számára. A nagybirtokos osztályt nyugtalanította a kulákvezérek földreform-propagandája. De tudomásul kellett vennie, hogy az adott helyzetben ez is nélkülözhetetlen a visszaállított tőkés-földbirtokos rendszer megerősítéséhez.

A szegényparasztság elkeseredetten követelte a földreform-ígéretek beváltását, mert attól várta szörnyű helyzetének javulását. A földreformot azonban csak ígérték, a napszám és egyéb járandóság hallatlan mérvű letörését pedig rögtön keresztülvitték. A mezőgazdasági munkások és szegényparasztok nagy felháborodását váltotta ki a mezőgazdasági bérek brutális letörése, a földesurak, köztük az egyházi földesurak szembeszegülése a szegényparasztság földigénylő követeléseivel, s az a határtalan terror, amivel a fehérgárdisták „hazafias"

és „keresztény" jelszavak hangoztatása mellett, a nagybirtokosok és kulákok érdekeinek védelmére keltek. A napszám és egyéb bérek letörése mellett a súlyos rekvirálások is elkerülhetetlen ellenállást váltottak ki. A szegényparasztságnak ez a bizalmatlansága és ellenállása mutatkozott meg például abban, hogy tömegesen megtagadták a megjelenést a Horthy-féle katonai sorozásokon, és nemegyszer abban is, hogy azok, akiket fegyveres erővel bevonulásra kényszerítettek, megtagadták, hogy Horthyra feleskiidjenek. (195.)

Az ellenforradalomnak nagy gondot okozott a földreform-demagógia levezetése, de ezt az 1920 január 25-i választások utánra halasztották. A választások előtt *ígérniük* kellett földreformot. A cselekedetek azonban a nagybirtokosok „*jogainak*" teljes helyreállítására és a szegényparasztság kizsákmányolásának még nagyobb mérvű fokozására irányultak. A nagybirtokosok kapzsisága olyan nagyfokú volt, hogy néhány esetben maga a kormány kért „mérsékletet" tőlük, főleg a választások előtti időszakban. Így Rubinek földművelésügyi miniszter 1919 november 3-án utasította a kormánybiztosokat, hogy az októberi forradalom után és a Tanácsköztársaság idején használatra kiosztott telkek visszavételét ideiglenesen szüntessék be, s ezen telkek termésének a „megrészelésétől" tartózkodjanak, mert „elmérgesítik" a helyzetet. (140.)

Rubineknek ezt a leiratát Gaál Gaszton Somogy megyei kormánybiztos éles hangon utasította vissza. Szerinte a földek használatra való kiosztása „teljesen jogtalan volt", s ha ezeknek a telkeknek a használatáért semmit vagy csak keveset fizetnének, az „égbekiáltó igazságtalanságot jelentene a tulajdonos vagy bérlővel szemben". Közli, hogy ahol az augusztus 19-i kormánybiztosi rendelkezésekkel szemben a dolgozó parasztság „renitenskedett", ott karhatalmat vett igénybe és továbbra is „minden esetben" igénybe fog venni. (140.)

A magyar ellenforradalom kezdettől fogva igényelte az egyházak aktív támogatását, s az egyházi reakció a legszégyenletesebb módon támogatta az ellenforradalmat. A Horthy-különítmények tömeggyilkosokat magasztaló és tömeggyilkosságokra uszító papja, Zadravetz István, aki a tiszti és kulákbandák tömeggyilkosságait a „keresztény hazafiak" példaképeként dicsőítette és egyházi áldásban részesítette — csak egy volt az egyházi vérebek közül. S hogy az ilyen reverendás gonosztevők szolgálatait mennyire „értékelték", arra jellemző Zadravetz egyházi karrierje. Horthy kívánságára Csernoch János hercegprímás és a püspöki kar ajánlásával Zadravetz Istvánt püspökké nevezték ki! Csernoch János, Prohászka Ottokár méltó püspöktársat talált Zadravetz sötét alakjában. A pápa „őszentsége" minderre áldását adta, és a rablógyilkosok papját Horthy tábori püspökévé szentelték.

Az első Friedrich-kormány kultuszminisztere, Imre Sándor, már 1919 augusztus 9-én érintkezésbe lépett a katolikus püspöki karral. A második Friedrich-kormány kultusz-miniszterének, Huszár Károlynak is egyik legelső lépése a püspöki karral való kapcsolat megteremtése volt. Mindkét miniszter megígérte az egyház érdekeinek védelmét és ezért viszonzásul az egyház aktív támogatását kérte a kormány számára. A püspöki kar ezt a kérést, anyagi igényeinek hangoztatása mellett,

igen szívélyesen fogadta, hiszen ez saját törekvéseinek is teljesen megfelelt.

A katolikus püspöki kar az ellenforradalom egyik vezető testülete volt, mely igyekezett minél nagyobb politikai befolyást szerezni a maga számára. A klérus örömmel vállalta, hogy segíti a keresztényszocialista szakszervezetek létrehozását, vagyis „keresztényi" alapon ellenforradalmi tömegbázis megteremtését a munkásosztály soraiban, és áldását adta a tőkések „keresztény" ügynökeinek ilyen irányú tevékenységéhez. Ebből a klérus politikai tőkét is igyekezett kovácsolni saját céljai elérésére.

A klérust még a világi földesuraknál is jobban nyugtalanította a falusi szegénység földkövetelése és az ellenforradalom földreform-demagógiája. Aggódott, hogy a tőkés-földbirtokos uralom a maga kulákbázisának kiszélesítésére esetleg az egyházi birtokok rovására próbál valamilyen jelentősebb földreformot végrehajtani, biztosítva a világi nagybirtokosok érdekeinek teljesebb védelmét. Ismeretes, hogy az egyházi birtokok, s részben a hitbizományok kisajátításának polgári demokratikus propagandája hagyományos volt Magyarország politikai életében. A püspöki kar attól félt, hogy az ellenforradalom felhasználja ezt a propagandát, s az egyházi birtokok jelentősebb részének feláldozásával erősíti meg a kulákságot és szúrja ki a „hadirokkant" szegényparasztok egy részének a szemét.

A klérus természetesen számolt azzal, hogy az ellenforradalomnak az adott helyzetben szüksége van a földreform-demagógiára, s kell valamiféle rendszabály az ellenforradalom falusi bázisának, a kulákságnak a megerősítésére. Kellett a földreform-ígéret „szociális szempontból", de ezt rögtön alárendelték a „közgazdasági szempontoknak", amit fő ürügyként hangoztattak a félfeudális nagybirtok-rendszer fenntartásához és az egész földreform elvetéléséhez. Ezért a püspöki kar 1919 augusztus 22-i konferenciáján olyan határozatot hozott, hogy a „szociális és közgazdasági szempontból kívánatos birtokreform az egyházi birtokokon is végrehajtható, de csak másnemű birtokokkal egyenlő arányban. Kivételes elbánás ellen tiltakozik a püspöki kar." Ugyanakkor, minden lehetőségre számítva, a hercegprímás azt ajánlotta, hogy „ahol csak lehet, a katolikus ingatlanok az amerikai minta szerint egyes személyek vagy társaságok nevére telekkönyveztessenek". (122.) A „közgazdasági szempont" volt a nagybirtokosok „tudományos" érve a földosztás ellen, a félfeudális nagybirtok fenntartása mellett.

A klérus a nagybirtokos osztállyal együtt a földreform-demagógia mielőbbi levezetését és óriási birtokainak minél teljesebb megóvását a kormány politikájának irányításában való fokozottabb részvétellel, politikai befolyásának növelésével kívánta biztosítani. Ennek érdekében a katolikus püspöki kar 1919 augusztus 22-i konferenciája megállapítja, hogy „támogatni kívánja a Keresztény Szociális Pártot", és „kéri az egyes püspököket, hogy a párttal keressenek érintkezést és azt jótékonyan befolyásolják". Emellett a püspöki kar kísérletet tett arra is, hogy egy katolikus párt megteremtésével vezető szerepet biztosítson magának az ország politikai életében.

A klérusnak ez a törekvése különösen szorosan kapcsolódott a legitimista nagybirtokosok politikai törekvéseihez. A legitimista nagybirtokosok főleg a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában tömörültek, de a Rubinek-féle Földművespártban is szerepet játszottak. A legitimistákhoz tartozott Pallavicini őrgróf is, aki egy ideig a Rubinek-féle Földművespárt tagja volt. A Friedrich-kormány megbízásából Pallavicini 1919 október 19-én levéllel fordult Csernoch hercegprímáshoz és kérte, hogy rendelje el a papság minél tömegesebb és minél aktívabb részvételét a kormány célkitűzéseinek népszerűsítésében. Felajánlotta, hogy ennek elősegítése érdekében a kormány a papok összejövetelére „elsőrendű szakembereket" küld, akik „fő feladatuknak tekintenék a főtisztelendő lelkészkedő papság . . . felvilágosítását, keresztény nemzeti agitátorokká kiképzését". (174.) Hasonló levelet küldött Pallavicini sürgős választ kérve az összes katolikus püspököknek és a protestáns egyházak vezetőinek is.

Gróf Mikes János szombathelyi püspök november 4-én válaszolt Pallavicininek, közölve, hogy „teljesen osztja" álláspontját. „A propagandabizottságokban — írja gróf Mikes — lelkészeim szívesen fognak tőlük telhetően közreműködni, s erre őket buzdítani fogom." Hasonló értelemben válaszolt a többi püspök is. A hercegprímás december 6-án válaszolt, mentegetőzve a késésért. Amint értesült „a mozgalom megindításáról", rögtön azt óhajtotta, hogy „abban a papság tevékeny részt vegyen", s ezt mindenképpen támogatni kívánja. Egyébként Petri Elek református püspök december 10-i válaszában szintén hozzájárult ahhoz, „hogy a lelkészkedő papság és egyházi hivatalnokok a jelzett irányú munkában . . . részt vehessenek", mert a „célkitűzéseket" a református egyház alapelveivel szintén egyezőnek tekinti. (176.)

Az ellenforradalmi propagandabizottságok felállítása része volt a kormány választási előkészületeinek, de további célok is voltak vele. A katolikus püspöki kar teljes mértékben részt vett ebben és a további akciókban is, és igyekezett az egész egyházat bekapcsolni a népet félrevezető kormánypropagandába. A püspöki karnak az a vágya azonban, hogy az ország politikai irányításában vezető szerepet játszó, kifejezetten katolikus párt létesüljön, nem teljesült.

A „keresztény" jelszó volt — nacionalista és antiszemita demagógiával kísérve — az ellenforradalom fő jelszava, amelynek segítségével igyekeztek szembeállítani a parasztságot és a városi kispolgárság keresztény részét az internacionalista szellemű, hősies múltú proletariátussal.

„Keresztény" volt az egyházi és világi nagybirtokosság, kiegészítve bizonyos mértékig zsidó nagybérlőkkel, s a birtokok urai vagy bérlői a „keresztény" földreform-demagógia mielőbbi levezetését sürgették. A „keresztény" kulákság viszont keresni akart a földreform-demagógián és felhasználta azt saját befolyása növelésére, pozícióinak erősítésére, jórészt éppen a nagybirtokosokkal szemben. „Keresztény" volt a protestáns egyház is, melynek vezetői nem voltak hajlandók elismerni, hogy az ellenforradalom „keresztény" eszméinek a katolikus püspöki kar a kizárólagos szállítója.

Az ipari és banktőke, valamint a kereskedelmi tőke részben „keresztény", részben zsidó tőkések kezében volt. S a zsidó tőkések mellett a zsidó egyház is követelte a maga „méltóbb" helyét az ellenforradalom táborában. A zsidó középburzsoáziára és kispolgárságra támaszkodó polgári ellenzéki pártok is követelték a maguk helyét az ellenforradalom pártjainak soraiban.

Mindezeken felül bonyolulttá tette a vezető szerep biztosítását egy katolikus párt számára az a körülmény is, hogy heves harc folyt az ellenforradalom táborán belül a „keresztény" legitimisták és az ugyancsak „keresztény", úgynevezett „szabad királyválasztók" között. Ez a belső harc egy katolikus párttól nyílt színvallást követelt volna a Habsburgok mellett, de egy ilyen színvallás csak tovább bonyolította volna a „szabad királyválasztókat" felhasználó és a hadsereget kézbentartó Horthy-klikkel való viszonyt. A Habsburg-restaurációról való ideiglenes lemondás az adott helyzetben a katolikus pártról való lemondást is jelentette.

Ilyen körülmények között a püspöki kar elsősorban a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártját támogatta. Az egyház képviselői azonban ott voltak Rubinek Földművespártjában és Nagyatádi Szabó Kisgazdapártjában is, melyek szintén a „keresztény blokkhoz" tartoztak.

A Rubinek-féle Földművespárt és a Nagyatádi Szabó-féle Kisgazdapárt használta fel leginkább a hamis földreform-ígéreteket. E két párt egymással való versengése megnehezítette, hogy a földreform-demagógiát a nagybirtokos-nagytőkés érdeknek megfelelő keretek közé szorítsák és levezessék. E versengés megszüntetését segítette elő a Kisgazdapárt és a Földművespárt egyesítése, amit Horthyék, a Rubinek-csoporttal egyetértésben követeltek és keresztül is erőszakoltak.

Horthy még október 30-án felszólította Pallavicini őrgrófot, hogy a „Nagyatádi-Kisgazdapárt" agitációjával szemben lépjen fel „a rendelkezésére álló eszközök egész súlyával". Horthy ezt az intézkedést azzal magyarázta, hogy a Kisgazdapárt katolikus-protestáns ellentéteket szít, s követeli „az egységes keresztény felfogás" megóvását. (176.) Pallavicini továbbította a Horthytól kapott utasítást a kerületi kormánybiztosoknak. Ő már azt is megmondja, hogy a kormány pénzügyi és kereskedelmi politikája ellen folyó agitációról, azaz a kormánnyal szemben kulákellenzék jelentkezéséről van szó, amit Horthy le akar törni. Pallavicini leiratában azt tanácsolja a kerületi kormánybiztosoknak, hogy személyesen beszéljenek a Kisgazdapárt vezető embereivel és tudassák velük, hogy „ha ily irányú izgatásokkal föl nem hagynak, lázítás címén le lesznek tartóztatva és illetékes bíróságnak átadva". (177.)

A Nagyatádi Szabóékkal való „tárgyalások" módszereire némi fényt derít Beniczky későbbi vallomása is[1]. Beniczkynek tudomása volt Horthy olyan kijelentéséről, mely szerint, ha Nagyatádi Szabó „nem parírozˮ, akkor — elteszik láb alól. Horthy tehát egyszerűen kiirtással fenyegette meg az ellenzékieskedő kulákvezéreket, ha azok nem engedel-

[1] Beniczky a Somogyi—Bacsó gyilkossággal kapcsolatban tett vallomást 1925-ben, amelyet a polgári ellenzéki Az Ujság 1925 május 31-i száma közölt. Beniczkyt akkor letartóztatták és 3 évre elítélték. Vallomásában az itt idézettekre is kitért.

meskednek a földbirtokosok parancsának. Horthy csapatainak budapesti bevonulása után Nagyatádi Szabó „parírozott". Ennek eredményeként még a terrorválasztások megrendezése előtt egyesült a „Földművespárt" és a „Kisgazdapárt" „Kisgazda és Földművespárt" néven. Ez is része volt az ellenforradalom választási előkészületeinek, amelyben mind nagyobb szerepet játszott Horthy és katonai szerveinek hálózata.

A katonai szervek köré a fővezérség széleskörű kémhálózatot szervezett katonatisztek vezetésével, kulákok, papok és más, megbízhatónak tekintett elemek közreműködésével. Ennek a fasiszta kémhálózatnak kellett figyelnie a hangulatot a lakosság, a „vonat-, postaszemélyzet és egyéb alkalmazottak" körében, s figyelnie kellett a „polgári közigazgatásra". Horthy 1919 november 4-i utasítása szerint a megyei parancsnokságok már meglevő kémszerveinek hálózatát országos méretekben kiszélesítik, felállítják a „járási kirendeltségeiket", amelyek „községi bizalmasokat" szerveznek be. Ezek a „bizalmasok" az utasítás szerint „tartalékos tisztek, csendőraltisztek, papok, tanítók, jegyzők és egyéb megbízható polgárok legyenek". (178.) A kémszerveknek heti jelentésekben kellett beszámolniuk tapasztalataikról és „a megtett intézkedésekről"[1].

Erre a belső kémhálózatra a „vörösvédelmi" terror fokozása mellett Horthynak azért volt szüksége, hogy a közigazgatási szervek és a politikai pártok tevékenységét fokozottabban a hadsereg ellenőrzése alá helyezze, katonai alakulatainak szerepét az ellenforradalmi diktatúra kialakuló rendszerében tovább növelje, s a maga diktátori hatalmát ilyen módon is erősítse. Horthy is készült a terrorválasztásra, s célja az volt, hogy a választások eredményeként összeülő országgyűléssel kormányzóvá választassa magát.

*

Az ellenforradalom különböző pártjainak alakulása és újjáalakulása, vetélkedése és marakodása közepette, a bilincsbe vert nép szörnyű kizsákmányolása, a nagyarányú spekuláció révén egyre nőtt a nagytőke profitja. Az ország gazdasági helyzete rendkívül súlyos volt. Az ipari termelés mélyre zuhant. Ugyanakkor meggyorsult a tőkekoncentráció, tovább növekedett a legerősebb tőkés csoportok gazdasági és pénzügyi hatalma, valamint befolyása a politikai életre, a kormány politikájára.

A budapesti városparancsnokság 1920 január 13-i jelentése foglalkozik a bankok és a takarékpénztárak hatalmának jelentős megnövekedésével. A jelentés közli, hogy a budapesti „nagy- és középbankok" még 1919 januárjában „bankegyezményt" kötöttek. A Tanácsköztársaság leverése után pedig elhatározták, hogy „nagyobb erkölcsi és anyagi tartalmat kell adni az egyezménynek". Az „erkölcsi" tartalmat úgy fokozták, hogy elbocsátották a kommunista érzelmű hivatalnokokat, névsorukat a főkapitányság rendelkezésére bocsátották, akiket

[1] Egy ilyen „heti jelentés", amely november 4-én kelt és a soproni parancsnokságtól származik, beszámolt arról, hogy a „helybeli huszárlaktanya egy része internáltak részére rendeztetett be, ahol eddig 28 személy internáltatott". (179.)

ennek következtében a rendőrség elhurcolt. Ilyen jelentés megtételére egyébként a főkapitány még augusztus 19-én felszólította a közhivatalok, iparvállalatok és pénzintézetek vezetőit. (143.) A „bankegyezmény" anyagi tartalmának fokozása érdekében „szigorú megállapodást kötöttek". E megállapodás értelmében „kétszeresére emelték a jutalékokat, háromszorosára a zsíródíjakat ... felemelték, illetve fixírozták a lombard-kamatlábakat". Ezzel a megegyezéssel, ebből az alkalomból alakult a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete nevű bankkartell, a TÉBE.

A jelentés szerzője megjegyzi, hogy a bankkartell „irányító organizmusa lett az egész ország pénzügyi gazdaságának". Jellemző az is, amit hozzá fűz: „Nem lehet mondani, hogy szent az egyetértés a kartellben, de a helyzet az, hogy a kisebb és gyengébb pénzintézet mindig deferál a nagyobbnak vagy a többségnek." A jelentés azt is közli, hogy a TÉBE vezetői „több ízben felkeresték a pénzügyi kormányt", és különböző javaslatuk „nemegyszer hasznára volt a kibontakozás nehézségeinél". Majd hangsúlyozza, hogy szükséges a TÉBE vezetőire támaszkodni, mert az általuk vezetett egyesülés „alkalmas arra, hogy bármely válságot, krachot vagy nagyobb megrendülést megakadályozzon". (264.)

„Válságban" vagy „krachban" éppen nem volt hiány. Ez a jelentés azonban visszatükrözi azt a tényt, hogy az ország általános nyomorúsága mellett a bankok, s mindenekelőtt a legnagyobb bankok az ellenforradalmi diktatúra kialakuló rendszerében erősítik a maguk pénzügyi diktatúráját.

A januári választások előtt még nem dőlt el, melyik párt lesz a finánctőke fő politikai pártja. A „keresztény blokk" pártja mellett ugyanis a magyar nagytőkések, akik nagy gondot fordítottak a nyugati tőkével való kapcsolatuk szorosabbá fűzésére, „liberális" pártokkal is kísérleteztek; szükségesnek tartották ezek felhasználását és a választásokon való részvételét is, vagyis azt, hogy az ingatag ellenforradalmi rendszernek „liberális" tartalékai is legyenek. Ilyen „liberális" tartalékok léte viszont csak azok parlamenti képviseletének bizonyos arányú biztosítása mellett volt lehetséges.

A választások, melyeket a Huszár-kormány a fővezérség ellenőrzése és közreműködése mellett rendezett, példátlan terrorválasztások voltak. A munkásharcosok ezreinek legyilkolásával és tízezreinek börtönbe és internáló táborokba vetésével „készítették elő"; a munkásosztály és a szegényparasztság képviselőinek a választáson való részvételét eleve lehetetlenné tették. A kormányban résztvevő liberális pártok mozgási lehetőségét lényegében a városok egy részére korlátozták, de itt is erős megszorításokat alkalmaztak. Az volt a cél, hogy csupán néhány „demokrata" kerüljön be a magyar ellenforradalom parlamentjébe, amely azután a kormányzót majd „egyhangúan" megválasztja.

A kormányban ugyancsak résztvevő Szociáldemokrata Párt választási agitációját olyan terrorral fojtották el, hogy a Szociáldemokrata Párt, tudomásul véve az ellenforradalom vezető köreinek a követelését, kénytelen volt 1920 január 15-én felvetni a kormányból való kilépésének

kérdését és bejelenteni, hogy nem fog részt venni a választásokon. Peyer és Miakits a Szociáldemokrata Párt vezetőségének megbízásából levélben közölte ezt Huszár miniszterelnökkel.

Peyerék levelükben kénytelenek megállapítani, hogy az „igazságtalan politikai üldözések" tovább tartanak, sőt a „helyzet lényegesen rosszabbodott", s a lefogottak olyan szörnyű helyzetben vannak, hogy „ha a szerencsétlenek szenvedései nyilvánosságra jutnak, az egész kultúrvilág felháborodását fogja kiváltani". Peyeréknek persze eszük ágában sem volt tudatni a világgal a magyar ellenforradalom sok szörnyűségét, amelyben ők is bűnrészesek voltak. Az általuk is támogatott Huszár-kormány felelősségét is igyekeztek meg nem nevezett tényezőkre hárítani, amelyek „a kormánytól függetlenül avatkoznak bele az ország ügyeinek az intézésébe". (244.)

A Horthy-banda és a Huszár-kormány többsége Peyerék lemondási szándékát rövid úton tudomásul vette, s a két szociáldemokrata vezér január 16-án bejelentette a kormányból való kilépését. Az antant már nem lépett közbe, hogy megtartsa őket a kormányban, s a polgári liberálisok is tudomásul vették szociáldemokrata uszályhordozóik távozását és választási passzivitását. A polgári ellenzék inkább örült a Szociáldemokrata Párt választási passzivitásának, mert ettől a munkásszavazatok megszerzését remélte. A burzsoázia számára világos volt, hogy a Szociáldemokrata Párt léte és szolgálata a tőkés rend számára Peyerék parlamenti mandátumai nélkül is biztosítható. Peyeréknek a kormányból való kivonulásával azonban még nem dőlt el az uralkodó osztályok táborán belül az a kérdés, hogy teljesen félredobják-e a szociáldemokráciát vagy beépítsék az ellenforradalmi diktatúra rendszerébe.

Három nappal Peyerék kilépése után a Szociáldemokrata Párt „földmunkás-kongresszust" rendezett. Itt már nem folyt választási agitáció; ezt a „kongresszust" Peyerék egyrészt „magyarázkodásra", másrészt pedig munkáshíveik várható ellenállásának leszerelésére használták fel. Megtévesztő frázisaikra jellemző az előadó kijelentése: „ha a munkásság 30 esztendeig tudott az általános választójogért küzdeni, akkor még két évig meg tud lenni politikai hatalom nélkül". A magyarázkodásra elsősorban azért volt szükség, mert a munkástömegek, amelyek a választásokat minden terror ellenére fel tudták volna használni az ellenforradalom elleni komoly harcra — nem értettek egyet a választási passzivitással. Már fentebb említettem, hogy több mint 200 000 munkás tömörült az ellenforradalom féktelen terrorja és demagógiája ellenére a szakszervezetekbe. Ezek a tömegek jelentős erőt képviseltek, ami a választási harcban — ha a Szociáldemokrata Párt nem kényszeríti passzivitásba őket — feltétlenül éreztette volna hatását. De Peyerék féltek a tömegek harcos fellépésétől, aminek leszerelése volt egész politikájuk lényege. Éppen ezért hangsúlyozták a január 19-i „földmunkás-kongresszuson" azt is, hogy a választásoktól való visszalépés „korántsem hadüzenetet jelent a polgári pártokkal szemben"; a munkásoknak „dolgozni kell", és „tilos ilyen időben a sztrájk vagy bojkott, mert ezt a munkásság megfogadta Clerknek is, s ezen fogadalmat meg is kell tartani". (245.) Ugyanezt hangoztatta

kényúri hangján Horthy is fentebb már idézett november 16-i beszédében, csak ő éppen nem hivatkozott a Clerknek tett „ígéretre". Horthy fenyegetett és parancsolt, a szociáldemokrata vezérek pedig a kapott parancsot igyekeztek lakájmódra végrehajtani, sőt igyekeztek bebizonyítani, hogy ők hasznos szolgái a nyugati imperialistáknak és a magyar burzsoáziának. A kormány követelésére ezt készségesen, titkos megállapodás formájában írásban is siettek leszögezni.

Január 22-én folyt le a már ismertté vált titkos tárgyalás a Szociáldemokrata Párt vezetői és a „keresztény blokk" képviselői között. (246.) Ez alkalommal Miakits, Vanczák és még néhány szociáldemokrata áruló sietett pártja nevében a kormány „keresztény" képviselőinek hűségnyilatkozatot tenni. Megígérték, hogy a választásokon biztosítják a „szavazások tényleges gyakorlását a «keresztény blokk» két pártja részére", ezzel szemben „nem kérnek részt a kormányzat és a parlamenti képviseletből". Vagyis: teljes behódolás, melynek során még azt is megígérik, hogy a liberálisokkal szemben a „keresztény blokkra" fognak szavazni[1].

Miakitsék január 22-én megkötött titkos paktumát a „keresztény blokk" képviselőivel bizonyos fokig illusztrálja Fenyő Miksának, a GYOSZ igazgatójának Peyer Károllyal támadt „nézeteltérése" éppen a választások kérdésében. Fenyő Miksa Heinrichhel és Hegedűs Lóránttal együtt kísérletezett a „liberális" színezetű Magyar Polgári Párttal, s a pécsi választókerületben jelöltette magát. Előzőleg megegyezett Peyerékkel, akik megígérték neki a Szociáldemokrata Párt támogatását. A szociáldemokraták azonban közben a „keresztény blokk" képviselőinek bizonyították be szolgálatkészségüket, és a január 22-i titkos paktum alapján kénytelenek voltak elállni a „liberálisok" nyílt támogatásától.

Fenyő Miksa már január 22-én szemrehányó hangú levelet írt Peyernek ígéretük megsértése miatt. „. . . nem tudom elfojtani keserűségemet afölött — írja a GYOSZ-vezér —, hogy mikor én a Szocialista Párt legkülönbjeinek biztosításával és ígéreteivel (Garami, Peyer, Farkas, Büchler) mentem a küzdelembe, s január 2-án visszaléptem volna, ha a párt két vezető embere a legenergikusabban rá nem beszél a küzdelem folytatására, hogy nemcsak hogy ebben a támogatásban nem volt részem — amit én a párt magasabb szempontjait mérlegelve honorálok, hanem a mai nyilatkozattal direkt úgy állíttatik be, mintha a szociáldemokrácia ellenem foglalna állást . . . ezt, mondom, keserűséggel kell konstatálnom. — Ami természetesen mit sem változtat az én eddigi érzelmeimen, s az ön iránti nagyrabecsülésemen . . ."[2]

A „keresztény blokk" képviselői nagyon jól tudták, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség nem adhatott ki nyílt felhívást a munkásokhoz a „keresztény blokk" pártjaira való szavazás érdekében. A paktum fenti megfogalmazása azonban elejét vette annak, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség nyílt felhívást adjon ki a polgári „liberális" pártokra való szavazás érdekében.

[1] Lásd *Réti László*. A Bethlen—Peyer paktum. Századok 1950. 1—4. szám. 40—41. old.
[2] MMI. A. XVII. 1—1920/32.

A Huszár-kormány számolt azzal, hogy a szociáldemokrata pártvezérek leszerelési kísérletei nem elegendők a választások során várható aktív munkásellenállás elfojtására. Éppen ezért Beniczky belügyminiszter január 20-án körrendeletet adott ki a kormánybiztosokhoz a karhatalmi alakulatok megerősítéséről a választások idejére. Erről a kormánybiztosoknak a katonai parancsnokságokkal egyetértőleg kellett gondoskodniuk. A rendelet hangsúlyozza, hogy „mindenesetre szükséges lesz a katonaság vagy csendőrség készenlétben tartása olyan helyeken, ahol nagyobb tömegben laknak a hazafias (értsd — ellenforradalmi — *N. D.*) társadalmi felfogással szemben ellenséges érzelmű munkások . . . Ilyen helyek a nagyobb városok és azon helyek, ahol nagyszámú munkást foglalkoztató ipari üzem vagy bányatelep van." (246.) A választási terrorban a katonai, csendőri és rendőri szervek és csapatok egyaránt kivették részüket.

A terrorválasztások megrendezésében különösen aktív szerepet töltött be a fővezérség katonai hatóságainak propagandahálózata. A fővezérség 1919 december 1-én, vagyis egy héttel a Huszár-kormány megalakulása után szigorúan bizalmas utasítást adott ki, melyben a választások irányítását és kézbentartását a katonai szervek feladatául jelölte meg. Ebből a titkos utasításból kitűnik, hogy a fővezérség katonai hatóságok útján akarja biztosítani olyan összetételű országgyűlés létrehozását, amely Horthyt fogja ideiglenes államfőnek megválasztani. Az utasítás hangsúlyozza, hogy a hadsereget „a közelgő választások előkészítésében sem nélkülözhetjük, a vezetést a döntő percben sem engedhetjük ki a kezünkből". A továbbiakban előírja, hogy „a járási tisztek tartsák kezükben a járás politikai vezetését . . . Kerülniük kell a tiszteknek magukat exponálni — keressenek megbízható szócsöveket. Használja fel ügyesen a járási hírtiszt a közvélemény irányítására rendelkezésére álló eszközöket: nemzetvédelmi járőrét és községi bizalmasait."

Propagandafeladatként a fővezérség utasítása a következőt állítja a katonai hatóságok propagandahálózata elé: „Át kell menni a köztudatba", hogy Horthy „a legalkalmasabb arra, hogy a legfelsőbb vezetést kezében tartsa". A fővezérség nagyon fontosnak tartja mindezt tudatni a járási „hírtisztekkel" azért, hogy „a kerületek, melyek az ő véleményét megkérdik, mielőtt egyik vagy másik jelöltnek felajánlanák a mandátumot vagy tőle kérnek jelöltet", olyanoknak „ajánlják fel" a mandátumot, akiről előre tudják, hogy Horthyra fog szavazni a „nádor"-választáson. Az utasítás tehát lényegében azt szabja meg, hogy a katonai hatóságok csak Horthyra szavazó képviselőket engedjenek megválasztani, s így előre biztosítsák, hogy a megválasztott képviselők valóban Horthyra is szavazzanak, akár a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához tartozók vagy kisgazdapártiak, akár más párt tagjai.

Az utasítás leszögezi, hogy mindez szolgáljon irányelvül a „nemzetvédelemmel foglalkozó összes tiszteknek, anélkül azonban, hogy ezen magánjellegű felvilágosítás forrását a legmegbízhatóbb, legtitoktartóbb tiszteken kívül" bárkivel is közölnék. Az utasítás befejezésül közli:

„Minden ezen bizalmas átiratom kapcsán tett intézkedések során felmerülő költség innen fog megtéríttetni."

Horthy tehát eszközökben nem válogatva, fegyveres seregeire és az antant támogatására támaszkodva, a finánctőke és a nagybirtokosok legvérengzőbb hatalomravágyó képviselőjeként tört diktátori hatalmának megerősítésére. Ilyen körülmények között jött létre az ellenforradalomnak az a parlamentje, amely Horthyt kormányzóvá választotta.

*

A választások után előtérbe kerültek a kormánypártokon belül a legitimisták és a „szabad királyválasztók" közötti ellentétek. Az ellentétek felszínrekerülése bizonyos politikai szakadást idézett elő az ellenforradalmi rendszerben politikai vezető szerepet játszó nagybirtokos osztály soraiban. Az ellenforradalmi diktatúra politikai megszilárdítása az államforma meghatározását és az államfői tisztség betöltését követelte. Ugyanekkor napirendre került az új kormány megalakítása a terrorválasztások eredményeként összeülő országgyűlés által.

Horthyék első terrorválasztásán a Rubinekék pártjával egyesített Kisgazdapárt szerezte meg a legtöbb mandátumot, a „keresztény kurzus" vezető pártja, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, mely a Huszár-kormányban többségben volt, a mandátumok számát tekintve, második helyre került. A január 25-én „megválasztott" 134 képviselő közül ugyan 68 a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához tartozott s a Kisgazdapártnak ekkor még csak 57 mandátuma volt, de a február 13-i pótválasztáson ezt „korrigálták"; ekkor a képviselők száma már 162 lett, s ezek közül 79 tartozott az egyesített Kisgazdapárthoz és csak 72 a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához. A Tiszavidéken 1920 tavaszán tartották meg a választásokat, amikor a románok onnan is kivonultak és a horthysta sereg szállta meg ezt az országrészt is. Később, az országgyűlési pártokból történt különböző kilépések, belépések és átlépések után, a Rubinek—Nagyatádi Szabó-féle Kisgazdapártnak 91, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának 59 mandátuma volt; a különböző pártokból kilépett „disszidensek" mandátumainak száma pedig 19. Ezenkívül Friedrich és 6 képviselőtársa külön Keresztény Nemzeti Pártot alakított. Rassay Károly liberális pártjának, melyet először Függetlenségi Kisgazda, Földműves és Polgári Pártnak, majd Polgárok és Munkások Szövetségének neveztek, hol 7, hol 8 képviselő tagja volt. Vázsonyi Nemzeti Demokrata Polgárpártja 4 mandátumot kapott. Még 18 különböző „pártonkívüli" és 3 törpepárti képviselő volt az ellenforradalom első parlamentjében.

Az azonnali Habsburg-restaurációt követelő legitimisták, Friedrichhel az élükön, kísérletet tettek arra, hogy közvetlenül a terrorválasztások után lemondassák a „koncentrációs" kormányt és Friedrich vezetésével új kormányt hozzanak létre, amely előkészítené a Habsburg-restaurációt. Erre a kísérletre Horthy 1920 január 30-án hadparancssal válaszolt. Hadparancsában önmagát jelenti ki annak a „közvetítőnek",

aki 1919 novemberében a politikai pártok és Clerk között összeköttetést teremtett és aki szinte „garantálta", hogy a „koncentrációs" kormány az „összeülő új képviselőház megalakulásáig" helyén maradjon.

A választások után az összeülő országgyűlés előtt az a kérdés állott, hogy új kormányt válasszon-e előbb, amely beterjeszti javaslatát az ideiglenes államfő megválasztására vagy pedig ideiglenes államfőt, aki az új kormányt kinevezi?

Horthy hadparancsában kijelenti, hogy ő előbb az ideiglenes államfő megválasztását követeli, mert ez felel meg az általa önkényesen hangoztatott „eredeti megállapodásnak". Ilyen „eredeti megállapodás" persze nem létezett, ez csupán Horthy csaló kijelentése volt. Horthy azt követelte, hogy előbb válasszák meg őt „nádornak", illetve kormányzónak, és majd ő azután kinevezi az új kormányt. Hadparancsában közli, hogy szükségesnek tartja álláspontját a parancsnokságoknak és a csapatoknak kihirdetni és a közönségnek is tudomására hozni, mert „feltett szándéka" álláspontjának „bárhonnan jövő — az eredeti megállapodással ellenkező — törekvéssel szemben érvényt szerezni". Más szóval: Horthy továbbra is hadserege mozgósításával fenyegette meg mindazokat, akik törekvéseinek útját állták. A fővezérség katonai hatóságainak, valamint propaganda- és kémhálózatának beavatkozása a választások „előkészítésébe" és lefolytatásába nem tette feleslegessé a katonai erővel való további fenyegetést a vele konkurrens csoportokkal és mindenekelőtt a legitimistákkal szemben. Horthy diktált a parlamentnek és a kormánynak.

Horthy fenyegetésével szemben Friedrichék kormányátalakítási kísérletei kudarcba fulladtak és ez bizonyos bomlást idézett elő a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában. Ennek volt egyik megnyilvánulása az, hogy a Friedrich-csoport és a „disszidensek" más csoportjai kiváltak a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából.

Horthy fenti hadparancsának megjelenése után megindult a kormányzóválasztás egyébfajta „előkészítése". Február 1-én Szombathelyen nyilvános gyűlést rendeztek, s ott Horthy kormányzóvá választását követelő javaslatot fogadtattak el. Február 3-án Somogy megyében gróf Hoyos Miksa javaslatára fogadnak el hasonló határozatot. Február 7-én Dombóváron őrgróf Pallavicini György közreműködésével szerveznek ugyancsak ilyen jellegű „közvélemény megnyilvánulást". A következő napokban más városokban is működésbe léptek a katonai parancsnokságok és mindazok, akik nagy gondot fordítottak arra, hogy a hadsereg felett rendelkező Horthyval kiegyezzenek, vele jóba legyenek.

Az államforma kérdésével kapcsolatban az országgyűlés összes pártjai egyben megegyeztek: valamennyien — beleértve a polgári ellenzéket is — a királyság intézményét kívánták. De a Habsburg-párti földbirtokosok a királysághoz királyt is akartak, mégpedig IV. Károly személyében. Miután az antant ezt egyelőre nem engedélyezte, átmenetileg valamelyik Habsburg főherceg „nádorrá" vagy „kormányzóvá" választásával remélték a Habsburg-uralom visszaállítását Magyarországon biztosítani. Az antant azonban — elsősorban Csehszlovákia,

Románia és Jugoszlávia tiltakozása miatt — ehhez sem járult hozzá. Az angol kormány budapesti megbízottja közölte Huszárral, hogy kormánya „még fenntartja a már előzetesen kifejtett ellenvetéseket a Habsburg-ház bármely tagjának akár királlyá, akár nádorrá, vagy akár bármilyen más címen leendő megválasztásával szemben", de nincs kifogása azellen, hogy az államfői méltóságra „valamelyik kiváló magyar megválasztassék", mégpedig a parlament által hozandó „újabb módosított alkotmányos rendelkezések értelmében". Hasonló módon lépett közbe a francia kormány is. Február 5-én közölte az antant álláspontját Huszár és Somssich a Minisztertanáccsal, mely ezt nehéz szívvel, de tudomásul vette. (258.)

Az antant beavatkozása kedvezett Horthy aspirációinak, hogy ő legyen az a „kiváló magyar", akit az ellenforradalom parlamentje államfőnek válasszt meg. Horthy nyitva hagyta az utat a legitimista nagybirtokosok olyan reményei előtt, hogy később sor kerülhet a Habsburgok visszahozatalára. Ugyanekkor bizonyos mértékben sikerült neki megnyergelnie — elsősorban a Kisgazdapárt útján — a Habsburg-ellenesség hagyományait is annak érdekében, hogy önmagát az ellenforradalmi parlamenttel kormányzóvá választassa. Fő ereje azonban mégiscsak a hadsereg volt, amelyet az összes ellenforradalmi osztályok dédelgettek, mint fő oltalmazójukat. Gratz Gusztáv írja Horthy hadseregéről, hogy „ez volt az egyetlen szilárd pont abban az általános zűrzavarban, amely akkor a magyar politikai életet (értsd — az ellenforradalom politikai helyzetét — *N. D.)* jellemezte"[1].

A „keresztény blokk" parlamenti pártjai a kormányzóválasztás és a kormányalakítás kérdésében teljes mértékben követték Horthy akaratát. Február 13-án a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, a Kisgazda- és Földművespárt megegyezett, hogy Horthyt kormányzóvá választják. Más jelölttel nem is mertek komolyan előállni.

A február 13-i Minisztertanács tárgyalta azokat az „alkotmánymódosító" rendelkezéseket, amelyeket az angol kormány képviselője mint szükségeseket említett meg. Ellentét támadt a kormány tagjai között abban a kérdésben, hogy leszögezzék-e IV. Károly exkirálynak a trónról való 1918 novemberi lemondását vagy pedig nemlétezőnek tekintsék a lemondó-levelet. Friedrich, Beniczky, gróf Somssich, Bárczy a trónról való lemondás tudomásulvétele ellen, míg Rubinek, Sokorópátkai Szabó István és Nagyatádi Szabó István a trónról való lemondás tudomásulvétele mellett foglalt állást. Rubinek hangsúlyozta, hogy „az ország többségének mai hangulata . . . nem akar tudni Károly király visszajöveteléről". Bleyer „nem ragaszkodott" a Habsburgokhoz, de hajlandó volt elfogadni is őket. Végül is a Minisztertanács többsége úgy határozott, hogy Habsburg Károlynak a trónról való lemondását az alkotmánymódosító javaslatban nem állapítják meg, csupán azt szögezik le, hogy a királyi hatalom gyakorlása „szünetel", s ezért az államfői teendő ideiglenes gyakorlására kormányzót választanak. (259.) Így is fogadták el néhány nap múlva a törvényjavaslatot.

[1] *Gratz Gusztáv.* A forradalmak kora. Budapest 1935. 251. old.

A Kisgazdapárt vezetői körében a „szabad királyválasztás" álláspontja dominált, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában pedig a legitimizmus. A legitimisták Friedrich-féle szárnya azonnali akciót kívánt a Habsburgok visszahozatalára, míg a „mérsékelt szárny" kész volt elfogadni Horthy kormányzóságát — fenntartva tényleges vagy színleges kívánságát a Habsburgok későbbi visszahozatalára.

Horthynak ilyen körülmények között nem volt nehéz a fegyveres erőkre támaszkodva önmagát jelölte ni és megválasztatni az államfői tisztségre. Minden eshetőségre számítva azonban az Ostenburg-különítmény a kormányzóválasztás és eskütétel idején, 1920 március 1-én, fegyveres csapatokkal vette körül a parlamentet. A fővezérség így biztosította, hogy „befejezzék" Pesten azt, amit a járási „hírtisztek" és azok „eszközei" végeztek a parlamenti választások előkészítése és lefolytatása idején, amikor a mandátumot „felajánlották" az ellenforradalom „megfelelő" embereinek, akik valamiféle biztosítékát adták annak, hogy az ideiglenes államfő megválasztásánál a parlamentben Horthyra fognak szavazni. Nyilvánvaló, hogy a kormányzóválasztás idején a fővezérség szükségesnek tartotta a fegyveres erők jelenlétével való „emlékeztetést" is. A fegyveres katonatisztek megszállták a parlamenti folyosókat, ellepték a melléklépcsőket s még az ülésterembe is behatoltak — kézigránátokkal felszerelve. (261.) A különítményes banditák „biztosították" fővezérük megválasztását.

A magyar nép legelvetemültebb hóhéra, az ellenforradalom legvérengzőbb különítményeinek vezére lett Magyarország fasiszta diktátora.

V.

SIKERTELEN KÍSÉRLETEK AZ ELLENFORRADALOM POLITIKAI URALMÁNAK STABILIZÁLÁSÁRA

A GYOSZ vezetőinek tisztelgő látogatása Horthynál. A Szociáldemokrata Párt nyilvános felkínálkozása a véreskezű diktátornak. A Simonyi-Semadam-kormány kinevezése. A földreform törvény előkészítése. A nemzetközi szállítómunkás-bojkott Horthy-Magyarország ellen. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása. A kormányzópártok laza egyesítése. A Teleki-kormány megalakulása

Horthy igyekezett biztosítani magának a finánctőke fokozottabb támogatását. A nagytőkés körök, mindenekelőtt a bank- és ipari tőkések megfelelőnek találták Horthy kormányzóságát. A GYOSZ küldöttsége Chorin Ferenc vezetésével még a kormányzóválasztás előtt, 1920 februárban megjelent Horthynál, hogy a „nemzeti hadsereg" részére gyűjtött negyedmillió koronát átadják. A gyáriparosok lapja hírt adott erről a látogatásról s Horthy nyilatkozatáról, melyben a gyárosok iránt érzett nagyrabecsülését fejezi ki.

Hat héttel az új kormány kinevezése után, április 23-án, Chorin Ferenc vezetésével ismét megjelent a nagyiparosok küldöttsége Horthynál, hogy „tisztelegjen" nála és hízelegjen neki, mint akit „a nemzet egyhangú bizalma emelt a kormányzói magas állásra". Chorinék tapintatosan hallgattak a kézigránátokról, ami még az ellenforradalmi parlament „egyhangú bizalmához" is szükséges volt, viszont annál inkább hangsúlyozták a „hatalmas arányú ipari termelés" szükségességét, amihez Horthy „jóindulatú támogatását" kérték.

Horthy örömmel fogadta a gyárosok üdvözletét és biztosította őket, hogy „teljes tudatában van" az ipari vállalkozások fontosságának, s bízik „a benne rejlő erők" gyors talpraállásában. Ezután a küldöttség tagjaitól „főleg a munkásviszonyok felől" érdeklődött[1].

Horthy nagy érdeklődése a „munkásviszonyokról" gyakorlatilag a fehérterror további dühöngésében nyilvánult meg. Ennek a fehérterrornak esett áldozatául Somogyi Béla, a Népszava szerkesztője is, akit 1920 február 17-én Horthy utasítására gyilkoltak meg. (248.)

Az ellenforradalom táborán belül még folyt a vita arról, hogy beépítsék-e a szociáldemokráciát az ellenforradalom rendszerébe vagy

[1] Magyar Gyáripar, 1920 június. 7—8. szám.

kergessék el, amint azt később Mussolini tette Olaszországban. Horthy különítményei a „fővezér" utasítása szerint ezt a „vitát" úgy folytatták, hogy sok szociáldemokratát is internáló táborokba hurcoltak és meggyilkoltak. Ismeretes, hogy ezt tették később az olasz és német fasiszták is. A szociáldemokrata vezetők minden képzeletet felülmúló aljassága és árulása kellett ahhoz, hogy két héttel Somogyi és Bacsó meggyilkolása után — melynek tetteseit a belügyi hatóságok rögtön kinyomozták, de Horthy parancsára futni engedték — nyilvánosan felajánlják szolgálataikat a kormányzóvá választott Horthynak!

1920 március 3-án közölte a Népszava Vanczák hírhedt vezércikkét, melyben a szociáldemokrata pártvezetőség nevében mély hódolatát fejezi ki Horthy „főméltóságának". Vanczák nem szégyellte ezt a munkások és szegényparasztok tízezreinek vérében gázoló hóhért Hunyadi János és Kossuth Lajos mellé állítani! Nem szégyellte ország-világ előtt azt hazudni, hogy Magyarország népe ez alkalommal lehetőséget kapott, „hogy az ország legfőbb méltóságát maga ruházhassa arra, akiben legjobban megbízhat, és akire sorsát nyugodtan rábízhatja!" Elképesztő még csak olvasni is ezeket az álnok, képmutató és hazug sorokat, ami a legundorítóbb felkínálkozással folytatódik: „. . . minden gerincességünk fenntartása mellett készségesen nyújtjuk oda kérges kezünket békülésre, főméltóságod bölcsességére bízzuk e kéz értékének vagy értéktelenségének elbírálását". Így nézett ki Peyerék „minden gerincessége". Ismételték mindazt, amit Chorinék Horthyról mondtak. Mielőtt Horthy első kormányát kinevezte, a szociáldemokrata vezetők mindenesetre jelentkeztek szolgálattételre a véreskezű diktátornál.

A szociáldemokrata pártvezetőség szégyenletes felajánlkozása Horthynak mélységes megdöbbenést és felháborodást váltott ki a munkások körében, így a szociáldemokrata munkások között is. Erre a hangulatra jellemző egy régi szervezett munkás levele a Népszava kiadóhivatalához 1920 március 10-én, amelyben bejelenti, hogy „április 1-én már nem fizetek elő a Népszavára, mert már csak bitorolja a Népszava címet". Olyan munkás írta ezt, aki évtizedes előfizetője volt a lapnak, és a Szociáldemokrata Párt reformista ideológiája megzavarta tisztánlátását, de a régi szervezett munkás becsületérzésének minden hevével fordult azokkal szembe, akik szolgálataikat immár nyilvánosan is a hóhéroknak kínálgatták.

A levélíró megírja, hogy mindenütt arról fogja felvilágosítani elvtársait, hogy „filléreiket ne szórják Vanczák és társai egyéni érdekeinek támogatására". Soraiból az is kitűnik, hogy csupán passzív tiltakozásra gondol, mert szerinte, „amiként a német Noske és Scheidemannokat nem tudja a német szocialista munkásság kimozdítani helyükről, mivel megvédi őket a német tiszti terrorcsapat, ugyanúgy megvédené Vanczákékat is a magyar tiszti gárda, ha a munkásság el akarná őket helyükről mozdítani, s én nem vagyok a fegyveres harcok híve, tehát amit ez idő szerint tehetek, az az, hogy undorral fordulok el a Vanczák-féle irányzattól!"[1]

[1] MMI. A. XVII. 1-1920/24.

Az „undorral való elfordulás” Vanczákéktól természetesen nem elég az ellenforradalom ellen folytatott harc sikeréhez, s a fegyveres harcról való lemondás régi szociáldemokrata nevelés következménye, a tőkés rendszer „megjavulása” iránt táplált illúziók eredménye. Ezeket az illúziókat a szociáldemokrácia terjesztette és sok becsületes munkást, köztük az idézett levél íróját is befolyásuk alatt tartották. Ezért még nem a forradalmi harc szükségességének a felismerése, csupán az árulással szemben érzett undor fordítja őt — és sok hozzá hasonlót — Peyerék ellen. A régi szervezett munkások jelentős részének a hangja ez; azoké, akiket még könnyen megtéveszthettek a szociáldemokrata vezérek álbaloldali manőverei, akik még nem látták a helyes utat, de felháborodva utasították el az ellenforradalmi gyilkosoknak való felajánlkozást.

Vanczákék árulását csak a kommunisták leplezték le olyan erővel, hogy az megfelelő tanulságot nyújtson a további küzdelmekhez. Ezt a feladatot ekkor mindenekelőtt a külföldön megjelenő magyar nyelvű kommunista lapok végezték. Ezeket a lapokat nagy nehézségek árán terjesztették Magyarországon. Így mindenekelőtt a magyar Kommunista Párt bécsi szervezetének Bécsben kiadott lapját, a Proletárt, valamint a csehszlovákiai Kommunista Párt magyar nyelvű lapját, a Kassai Munkást. Magyarországon az ellenforradalom vérengzése által okozott szörnyű vérveszteség és a példátlan terror következtében ekkor még nem szerveződött újjá a Kommunista Párt, amely a munkásság harci erejét összefoghatta és helyes irányba vezethette volna. Magyarországon ekkor még csak egyes kisebb kommunista csoportok működtek, többnyire külön-külön. Központilag irányított illegális Kommunista Párt nélkül a szociáldemokrata munkások tiltakozásai sem fejlődhettek kellőképpen az árulók ellen folytatott aktív harccá.

Peyerék nyílt felkínálkozását Horthyéknak mindenekelőtt az a félelem diktálta, hogy az ellenforradalom félredobja őket. A tőkések és földbirtokosok jelentős részének oly nagy volt a rémülete az új szocialista forradalomtól, hogy féltek még a szociáldemokraták hazug frázisaitól is a majdan „békésen” eljövendő szocializmusról. De ugyanakkor Peyer volt annyira óvatos, hogy a március 3-i szégyenletes Népszava-cikket — Vanczákkal íratta meg.

Horthy a szociáldemokrata júdások „kérges kezét” nem sokra értékelte. A GYOSZ urai azonban — miután a keresztényszocialista szakszervezetek alakítására irányuló kísérletek a gyáriparban teljes kudarcot vallottak — kénytelenek voltak a szociáldemokrácia szolgálatait továbbra is igénybe venni, s e lehetőség fenntartását Horthytól is követelniük kellett. Ennek a kérdésnek a „rendezése” elhúzódott, s csak a Bethlen-kormány vitte keresztül: a Bethlen—Peyer paktummal építették be a szociáldemokráciát a fasiszta diktatúra rendszerébe.

*

A legitimisták és „szabad királyválasztók” közötti ellentétek Horthy megválasztása után is előtérben voltak. A Huszár-kormány lemondása alkalmával Horthy további lépéseket tett a legitimisták visszaszorítására. 1920 március 15-én új kormányt nevezett ki a „szabad királyválasztó” kisgazda Simonyi-Semadam Sándor ügyvéd elnökletével. Távozott a kormányból Friedrich és Beniczky, Huszár és gróf Somssich, továbbá Bárczy és Heinrich is.

Az ellenforradalmi rendszer ingatag volta és az uralkodó osztályok félelme az új forradalomtól arra szorította Horthyékat, hogy a földreform-ígéretek napirenden tartásával továbbra is illúziókat keltsenek a szegényparasztság körében.

A Simonyi-Semadam-kormány működése idején készítette elő Rubinek földművelésügyi miniszter a földreformról szóló törvénytervezetet. Ennek az volt a lényege, hogy mielőbb eloszlassa a nagybirtokosok aggodalmait, óriási hasznot biztosítson a nagybirtoknak a kis mértékben átengedett földek fejében, és bizonyos fokig megerősítse a kulákságot. Bár az előkészületek során megmutatkoztak a nagybirtokosok és kulákok közötti ellentétek, egyben azonban megegyeztek: minél kevesebb földet kell adni a nincstelen és szegényparasztoknak.

Rubinek elnökletével 1920 május 12-én megtartott előkészítő tárgyaláson gróf Somssich aggályosnak tartotta a birtokreformot „pénzügyi” és „termelési” szempontból. Prónay báró hangsúlyozta, hogy „egyrészről” — vagyis a parasztok részéről — földéhség van, „másrészről” — vagyis a tőkés-földbirtokos uralom részéről — az „individuális alapon állók”, azaz a magántulajdon védelmezőinek a szervezése szükséges. De szerinte a földéhséget „rosszul ítélik meg”, mert „lelketlen agitációk folytán . . . minden jött-ment ember” földet követel. Emellett hangsúlyozza, hogy a „falvakban is nagy a hadinyereség” — vagyis: a kulák meggazdagodott — és nem szabad, hogy „a falvakban elhelyezett hadinyereségnek tulajdonosai olcsón jussanak földhöz”. Adni kíván valami földet a kuláknak és a középparasztok módosabb, kuláksorba emelkedő részének — de jó pénzért.

Sokorópátkai Szabó István, a kulákvezér egyetért azzal, hogy „ne akarjunk birtokost csinálni a kisemberből”, de ugyanakkor ellenzi — mégpedig a frontról szegényen hazatértek pénzhiányára való hivatkozással —, hogy a megváltási árak túlságosan magasak és a fizetési feltételek túlságosan súlyosak legyenek. A pénzügyi helyzet bizonytalanságára való tekintettel egyelőre csak bérletet kíván, azzal a kikötéssel, hogy akik kapnak bérletet, azoknak joguk legyen azt meg is vásárolni — de forgalmi áron. A kulákság egy másik képviselője, Neubauer Ferenc annak a konkrét megállapítását kívánja, hogy „ki, milyen feltételek mellett, hol és hogyan kaphatja meg azt, amihez hozzájutni szeretne”. Ezt azért is kívánja, hogy ne igényelhessenek földet olyanok is, akik erre nem jogosultak. Szembeszáll Somssich gróf „termelési” aggályaival és hangsúlyozza, hogy a reform „azoknak a kezébe adja a földet, akiknek van munkaerejük . . ., s akiknek van tőkéjük, pénzük és jószáguk, hogy kellő intenzitással foglalkozzanak mezőgazdasági munkával”.

Sebess Dénes, a tervezet egyik előkészítője megmagyarázta, hogy a tervezet *tudatosan nem mondja meg* konkrétan, hogy ki, hol, hogyan

és mennyi földet kap. „. . . ennek a törvényjavaslatnak principiális része éppen az — hangsúlyozza —, hogy ez ne legyen benne", mert a tömegeknél „könnyen hat a jelszó, ha nem valami lehetőségről, hanem követelményről beszélünk nekik, amely elől kitérni nem lehet". Mindezek eldöntését rábízzák a létesítendő Birtokrendező Tanácsra, hogy az „a különböző helyi viszonyok figyelembevételével lehetőleg megtalálja a helyes utat". Vagyis a földreform gyakorlati végrehajtása egy külön szerv feladata lesz, melyben biztosítani fogják a nagybirtokosok érdekeinek legmesszebbmenő védelmét.

Nem meglepő, ha Sebess Dénes magyarázata után — amelyet zárszavában Rubinek is megerősített — Csernoch János hercegprímás is úgy találta, hogy a javaslat „a mai alakjában csakugyan olyan, hogy azt bátran lehet a nemzetgyűlés elé vinni". A hercegprímásnak csak pénzügyi aggályai maradtak: biztosítható-e a maximális megváltási ár a nagybirtokosok számára? Ha az igénylők nem tudnák az egész megváltási árat kifizetni, garantálja-e az állam a teljes összeg kifizetését?

A tervezet lényege: egy időre még fenntartani a földreformhoz fűződő illúziókat, s a földreform végrehajtását a nagybirtokosok ellenőrzése alá helyezni. Aki földet akar — egyezzen meg a nagybirtokosokkal! Előkészítették tehát azt a földreformot, amely alapjában véve érintetlenül hagyta a nagybirtok-rendszert, s az igénybevett földekért maximális megváltási árat, azaz maximális hasznot biztosított a nagybirtokosoknak.

*

A birtokreformról szóló törvényjavaslatot a Simonyi-Semadam-kormány nem terjesztette a nemzetgyűlés elé, mert azt külső és belső bonyodalmak elodázták.

1920 tavaszán az antant hatalmaknak sikerült a lengyel kormányt rávenni, hogy katonai támadást indítson Szovjet-Oroszország ellen. Az antant gazdasági, pénzügyi és diplomáciai nyomása és a lengyel nacionalisták szovjetellenes gyűlölete mellett mérhetetlen imperialista hódítási vágyuk, a belorusz és ukrán területek megszerzésére irányuló törekvéseik diktálták szovjetellenes katonai rablókalandjukat. Kolcsak és Gyenyikin seregeit a Vörös Hadsereg ekkorra már szétverte. A Gyenyikin-seregek maradványainak felfegyverzésével, ugyancsak antant segítséggel, Vrangel tábornok igyekezett újabb jelentős ellenforradalmi haderőt szervezni. A Szovjethatalom ellen indított hadjárat fő segegeként azonban ekkor az imperialista Lengyelország hadserege lépett elő.

Az antantnak 1919-ben nem sikerült a Szovjet-Oroszországgal szomszédos kis államokat a szovjetellenes intervencióban való aktív részvételre szorítani — a Szovjethatalom elérte, hogy ezek a kis államok a Kolcsak- és Gyenyikin-féle hadjárat idején semlegesek maradtak. Lenin azonban hangsúlyozta a fentebb már idézett 1919 decemberi beszédében, hogy az antant továbbra is megkísérli, hogy az orosz ellenforradalom támogatására mozgósítsa a kis államokat Szovjet-Oroszország ellen. Különösen a lengyel támadás veszélyére hívta fel Lenin a figyelmet. S bár Lengyelország a Nagy Októberi Szocialista Forradalom

győzelmének köszönhette, hogy ismét független állammá válhatott, az imperialista lengyel kormány 1920 tavaszán, áprilisban háborút indított Szovjet-Oroszország ellen. A lengyel támadással egy időben indultak támadásba a Krím-félszigetet még kezükben tartó orosz ellenforradalmárok Vrangel tábornok vezetésével.

A Vörös Hadsereg hamarosan megállította a lengyel betolakodókat, és megakadályozta, hogy Vrangel seregeivel egyesülhessenek, majd ellentámadásba lendülve visszavetette a támadókat.

Ebben az időben a lengyel hadsereg szovjetellenes betörésének sikertelensége és a Vörös Hadsereg lendületes ellentámadása rányomta a bélyegét a nemzetközi helyzetre. A Vörös Hadsereg Varsóhoz közeledett. Harcát a nemzetközi proletariátus nagy lelkesedése kísérte. Hatása megmutatkozott abban is, hogy 1920 június közepén a Szállítómunkások Nemzetközi Szövetsége a fehérterror kegyetlenkedései miatt bojkottot hirdetett Horthy-Magyarország ellen. A bojkott meghirdetéséről már 1920 márciusában határozatot hoztak, de annak keresztülvitelét a Szállítómunkás-szövetség reformista vezetői hónapokig szabotálták. A Vörös Hadsereg sikeres ellentámadásának hatására a nyugat-európai munkásság harci akarata olyan erővel nyilvánult meg, hogy a reformisták kénytelenek voltak a tömegnyomásnak engedni, és a nemzetközi szállítómunkás-bojkott júniusban megkezdődött.

A bojkott elrendelésének indokául a bojkottfelhívás ismerteti a magyar ellenforradalom kegyetlenkedéseiről szóló adatokból azokat, amelyeknek híre eljutott a külföldi országokba is. A felhívás joggal állapítja meg, hogy Magyarországon „a munkásmozgalom olyan elnyomásnak és üldözésnek van kitéve, amelyhez fogható nincs a munkásmozgalom történetében". Közli, hogy Horthyék „összesen 50 000 férfit és nőt fogtak el . . . 5000 munkást már ez év elején halálra ítéltek. A tiszti bandák sok ezer embert minden előzetes bírói eljárás nélkül leméllszároltak . . ., áldozataikat megkínozzák, azután agyonverik."

A felhívásban ismertetett adatok nem teljesek, s a felsorolt vadállati kínzások is csak csekély töredékei az ellenforradalmi vérebek állati kegyetlenkedéseinek. „A kormányok, amelyek ismerik ezeket a tényeket — állapítja meg a felhívás az antant nagyhatalmakra célozva, anélkül, hogy konkrétan megnevezné azokat — nem hajlandók beavatkozni, és valószínűleg örvendeznek azon, hogy a magyarországi munkásmozgalmat leverik és megölik."

A felhívásnak ez az utóbbi megállapítása nem egészen „pontos". Az antant hatalmak nem passzív módon csak örvendeztek a magyar munkásmozgalom eltiprásán, hanem aktívan és álnokul segítették: ők juttatták uralomra a hóhérbandát Magyarországon. Maga Garami vallja be, hogy például „a fehérterror első idején éppen Angliának magyarországi diplomáciai és katonai képviselői voltak annak leghívebb segítőtársai"[1]. Garaminak ezt az állítását aligha lehet kétségbe vonni, hiszen ő maga is aktív segítője volt az ellenforradalmi rendszernek.

Garami 1922-ben azt is elismerte, hogy a szociáldemokrata párt-

[1] *Garami Ernő.* Forrongó Magyarország. 206. old.

vezetőség is tevékenyen segítette az ellenforradalmi terrort. „A kormány, *amelyben a Szociáldemokrata Párt is képviselve volt* — írja Garami —, külön rendeletet alkotott az internálásokról, amely teljesen a közigazgatási hatóságok kényére-kedvére bízta, hogy minden eljárás és vizsgálat nélkül azt internáljanak, akit akarnak"[1]. A bojkottfelhívás hallgat az antant hatalmak bűnrészességéről, aktív szerepéről a magyar ellenforradalom felülkerekedésében és vérengzéseiben, s különösen hallgat a szociáldemokrata vezetők aktív bűnrészességéről a fehérterror garázdálkodásaiban. A nyugati reformista szakszervezeti vezetők mindenekelőtt saját országaik munkástömegeinek a nyomására, s részben azért adták ki a bojkottfelhívást, mert Horthyék a Szociáldemokrata Pártot és a reformista szakszervezetek létét is szüntelenül megsemmisítéssel fenyegették. Ugyanakkor a felhívás aláírói, köztük a hírhedt áruló Jouhaux, a bojkottfelhívás kiadását és annak aláírását nagyarányú politikai manővernek szánták. Így igyekeztek fenntartani a szociáldemokrácia iránt táplált illúziókat a munkásság balratolódásának ellensúlyozására.

Bármennyire is kendőzte azonban a bojkottfelhívás az antant nagyhatalmak *aktív* ellenforradalmi szerepét és még inkább a szociáldemokrata vezetők szégyenletes bűnrészességét az ellenforradalomban, a nemzetközi bojkottfelhívásnak így is igen nagy jelentősége volt. Az adott helyzetben a proletár egységfront nemzetközi fejlődését segítette elő és bátorította a magyar proletariátust.

A nemzetközi bojkott fokozta azt a lelkesítő hatást, amit a Vörös Hadsereg hősies küzdelme a magyar proletariátus körében is kiváltott. A tatai bányászok a bojkott meghirdetése napján újra sztrájkba léptek a munkaviszonyok megjavításáért, s ez egyben ismételt harcos kiállást jelentett az ellenforradalom terroruralma ellen.

A sztrájkról a magyar lapok, köztük a Népszava is, mélyen hallgattak. Csak a klerikális Új Lap merészelt június 26-án rövid tudósítást közölni róla. Azt állította, hogy a „még ma is kommunista eszmehű" bányászok nem is tudják pontosan, hogy miért sztrájkolnak. „Egy részük a világsztrájkról beszél, másrészük a bérkérdést tolja előtérbe." Óvakodik tudatni a konkrét bérköveteléseket, s ehelyett megkérdezi önmagától és olvasóitól: „nem furcsa, hogy épp a bojkott napján tették le ők a csákányt? Heteken át nyíltan hangoztatták, hogy 21-én megáll a munka, kitűzik újból a vörös zászlót ... Ez a hitük oly merésszé teszi őket, ha le is tartóztatnak egy-egy kommunista munkást, addig megáll a munka, amíg szabadon nem engedik." A bécsi Proletár július 8-i száma közli, hogy 70 sztrájkolót tartóztattak le azzal a céllal, hogy a hajmáskéri internáló táborba viszik őket. A tatai bányászok válasza erre az volt, hogy addig nem veszik fel a munkát, amíg a katonai parancsnokság és különítményei el nem hagyják Tatabányát és elhurcolt társaikat szabadon nem engedik.

Már a klerikális Uj Lap közlése is a tatabányai bányászok hősiességének, a proletárdiktatúra iránt érzett mélységes vágyának és harci

[1] *Garami Ernő*, Forrongó Magyarország. 200. old. — Kiemelés tőlem. — *N. D.*

készségének akaratlan elismerése. Bizonyos, hogy a tatabányai bányászok harci fellépését az a reménység is fűtötte, hogy a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt széleskörű munkásmegmozdulásokra használja ki azt a jelentős politikai és erkölcsi támogatást, amit az ellenforradalmi Magyarország ellen szervezett nemzetközi proletárbojkott jelentett. A szociáldemokrata vezérkar viszont minden erejével arra törekedett, hogy segédkezet nyújtson Horthyéknak a tatabányai sztrájk elszigetelésére és egyben letörésére, s leszerelje a többi megmozdulásokat is.

Peyerék e szemérmetlen leszerelő tevékenysége ellenére élénkültek a munkásmegmozdulások más szakmák körében, a gyáriparban és a kisiparban is. A munkások értek el bizonyos béremeléseket, ez azonban az infláció növekedésével, az árak emelkedésével távolról sem tartott lépést.

E harcokban a munkások — a kommunisták vagy kommunista érzelműek vezetésével — síkraszálltak a szakszervezeti szervezkedés jogáért, és készek voltak arra, hogy a politikai szabadságjogokért, a bebörtönzöttek és internáltak kiszabadításáért széleskörű harcot folytassanak. De még nem volt meg az újjászervezett, illegális Kommunista Párt, amely harcaikat összefogta és vezethette volna. Szervezett erőt a munkásmozgalomban a reformisták által vezetett szakszervezetek mellett csak a reformista szakszervezetekre támaszkodó Szociáldemokrata Párt jelentett. Ilyen körülmények között Peyerék árulásai, a reformisták leszerelő tevékenysége következtében a munkásság részletharcai még nem fejlődtek szélesebbkörű harci fellépésekké.

A nemzetközi szállítómunkás-bojkott az ellenforradalmi Magyarország ellen majdnem két hónapig tartott, ami Horthyék kül- és belpolitikai helyzetét súlyosan érintette. A Simonyi-Semadam-kormány a bojkott meghirdetése utáni napon lemondott. Peyerék „mosták kezüket", és a bojkott ellen foglaltak állást.

Peyerék állásfoglalását mindenekelőtt a munkásmegmozdulások leszerelése terén kifejtett ténykedéseik fejezték ki, így a tatabányaiak hősies küzdelmének elárulása, e küzdelem és más harci fellépések elszigetelésében való álnok közreműködésük és általában a munkásmegmozdulások fékezése és leszerelése. A nemzetközi bojkottot arra használták fel, hogy megmutassák a magyar uralkodó osztályoknak készségüket és képességüket a magyar munkásság széleskörű harci fellépéseinek megakadályozására. Ugyanekkor szolgálataik fejében ismét engedményeket kértek Horthyéktól a Szociáldemokrata Párt, illetve annak vezérkara számára. Viszont alig várták, hogy az amszterdami Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség lefújja a bojkottot, mert a magyar uralkodó osztályokkal együtt féltek annak további fejleményeitől.

A bojkott leszerelésére elsőnek az osztrák reformisták kezdtek akciót mint „közvetítők". Renner osztrák szociáldemokrata kormányfő felajánlotta szolgálatait, mint „tárgyalás-közvetítő", Horthy kormánya és az amszterdami Szállítómunkás-szövetség reformista vezetői között.

A bojkottot az amszterdami reformisták is megkísérelték arra felhasználni, hogy engedményeket követeljenek Horthyéktól a magyar szociáldemokraták és a Szociáldemokrata Párt vezetése alatt álló szak-

szervezetek részére, s így valamiféle látszatengedménnyel igazolják a tömegek előtt az akció lefújását. A magyar kormány tiltakozott Magyarország „belső ügyeibe" való beavatkozás ellen. Ez a tiltakozás annál könnyebb volt, mert az antant, mindenekelőtt az angol kormány segítséget ígért a bojkott letörésére főleg a dunai „nemzetközi" hajóforgalom útján.

A proletárbojkott zavarta a nemzetközi tőke számításait, fejlesztette a munkásság politikai öntudatát és harcképességét, erősítette a proletariátus akcióegységét, éppen ezért nyugtalanította a kapitalistákat és szociáldemokrata ügynökeiket. A szociáldemokraták több heti „előkészítés" után megbontották és leszerelték a szállítómunkásoknak ezt a jelentős nemzetközi szolidaritási akcióját. A Magyarország ellen szervezett bojkott az osztrák burzsoázia üzleti érdekeit is igen érzékenyen érintette, és az osztrák munkásság szolidaritásának harcos megnyilvánulásai különösen aggasztották őket. Az osztrák Szociáldemokrata Párt és a szociáldemokrata kormány különösen aktív szerepet játszott a bojkott mielőbbi megszüntetésében.

Az amszterdami reformisták meghajoltak az antant-kormányok óhaja előtt, s feladva minden követelést, a bojkottot augusztus 8-án megszüntették.

A bojkott megszüntetésének Peyerék együtt örültek az egész ellenforradalommal: „megnyílik a gazdasági újjáéledés lehetőségének legdúsabb és legbecsesebb forrása" — ömleng a Népszava 1920 augusztus 11-i száma. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a magyar Szociáldemokrata Pártnak semmi része nem volt a bojkott meghirdetésében, erre nem is volt „módja", de hozzáteszi: „akkor sem léptünk volna fel kezdeményezően, ha egyébként minden eszköz és lehetőség rendelkezésünkre áll... meglehetős közömbös volt reánk nézve az ügy..., sem kezdeményezni, sem megakadályozni nem volt módunkban, legfeljebb siettettük a végét azzal, hogy tárgyalásokba bocsátkoztunk a kormánnyal — így hát sorsára kellett hagynunk".

Peyerék tehát „sorsára hagyták" a magyar munkásosztály és a dolgozó nép támogatását szolgáló nemzetközi akciót. Ez persze nem valami „közömbös" cselekedet volt, hanem nagyon is aktív tevékenység a magyar proletariátus harci fellépéseinek bomlasztására, leszerelésére, nagyon is aktív árulás, melynek júdás-béréért kezdtek „tárgyalásokat" a kormánnyal.

A Horthy-Magyarország ellen szervezett nemzetközi proletárbojkott közel két hónapig tartott. Jelentős megnyilvánulása volt ez a nemzetközi proletárszolidaritásnak, és emellett igen fontos európai politikai esemény is volt. Jelentőségének különös súlyt adott az a körülmény, hogy a Vörös Hadsereg lengyelországi előrenyomulásával esett egybe és annak hatására rendezték meg. Bátorította, harcra ösztönözte a magyar proletariátust és ugyanakkor megzavarta Horthyék kalandor számításait.

A nemzetközi bojkottot az amszterdami reformisták lefújták. Ezt a bojkottot azonban nem a tömegek nyomására manőverezésre kényszerült, alkudozásokra és árulásra mindig kész reformista vezetők, hanem a kommunista és szociáldemokrata munkástömegek rendezték meg. Éppen ezért volt olyan tényező, amit Horthyéknak az adott helyzetben nagyon is figyelembe kellett venniük.

Horthynak tudomásul kellett vennie a finánctőke követelését is, mely arra irányult, hogy a polgári ellenzéki pártok mint az ellenforradalom tartalékai kapjanak bizonyos helyet a politikai életben. A „liberális" tartalékokat egyrészt a nyugati tőkével való kapcsolatok segítőeszközeként, másrészt újabb forradalmi megrázkódtatásoktól való félelmük miatt kívánták fenntartani. A liberális pártok segítő szerepét, mint királypártiakét — a legitimista nagybirtokosok egy része is kész volt elfogadni.

Horthyéknak tudomásul kellett venniük, hogy a Szociáldemokrata Pártot nem nélkülözhetik belpolitikai tekintetben, mert szerepüket — mint a burzsoázia fő támaszát a munkásság körében — a keresztényszocialista szakszervezetek nem tudják betölteni. Nem nélkülözhetik külpolitikai tekintetben sem, mert a szociáldemokrácia nemzetközi összeköttetései az egyes országok Szociáldemokrata Pártjaival, és egyes országok szociáldemokrata kormányainak kapcsolatai a vezető imperialista államok nagytőkés köreivel figyelembeveendő tényezőt jelentettek. A nyugat-európai tőke nagyra értékelte a szociáldemokrácia lakájszolgálatait, amit az a burzsoá uralom megmentése és megerősítése terén végzett!

Horthy kormányzóságának politikai megszilárdítása az ellenforradalmi diktatúra gyakorlásának „törvényesebb", azaz rendezettebb formáját követelte. Olyan „rendezettséget", amely mellett a tőkések és földbirtokosok politikai diktatúrájának parlamentáris látszatot biztosítanak, vagyis a liberálisoknak is bizonyos teret hagynak és a szociáldemokrácia szolgálatait is felhasználják. A „rendezettség" azt követelte, hogy szűnjenek meg a „kilengések", a zsidópogromok, a különítmények fosztogatásai, szűnjön meg a kormány közigazgatási szerveinek ellenőrzése a katonai hatóságok által, amelyet a fővezérség főleg az úgynevezett „katonai védelmi szervezet" útján gyakorolt, bizonytalanná téve a polgári közigazgatást.

A Simonyi-Semadam-kormány miniszterei követelték, hogy szüntessék meg a katonai szervek beavatkozását a polgári közigazgatási szervek hatáskörébe. Horthy mint kormányzó a hadsereggel változatlanul rendelkezett, s államfői minőségben részt vett a kormány politikájának meghatározásában és ellenőrizhette azt. Éppen ezért megígérte, hogy teljesíti a miniszterek követelését: korlátozni fogja a helyi katonai hatóságok hatáskörét.

A „kormányzói ígéret" teljesítése ügyében ült össze 1920 június 17-én a katonai körök bizalmas értekezlete Soós Károly hadügyminiszter elnöklete alatt. Soós közölte az egybehívottakkal, hogy Horthy megígérte a minisztereknek a „katonai védelmi szervezetek" megszüntetését. Az értekezleten a katonatisztek ezellen foglaltak állást. Say Viktor alezredes kijelentette, hogy a „védelmi szervezet" nélkülözhetetlen, s ha már Horthy megígérte a felosz'atását, úgy „csak az elnevezést változtassák meg". Elvégre már volt átkeresztelési tapasztalatuk, ami-

kor maga Horthy adott a vérengzéseiről ország-világ előtt hírhedtté vált különítményeiknek, a „tiszti" századoknak („vadász"-századok) és a „karhatalmi" alakulatoknak („csendőr"-alakulatok) új nevet. A katonatisztek Horthynak ezt a módszerét kívánták ezúttal is alkalmazni.

Say Viktor ellenvetésére Soós tábornok ugyan kijelentette, hogy Horthy ígéretét nem szabad „átnevezés általi kijátszással" diszkreditálni, de végül is úgy határoztak, hogy részben a kecskét is jóllakatják és részben a káposztát is meghagyják. Elhatározták, hogy megszüntetik a „védelmi szervezetet", s helyette felállítják a „Tájékoztató" szolgálatot. Ez nem jelentette a „védelmi szervezet" változatlan fenntartását, de ahogy Say alezredes megállapítja: „mentve lett, amit menteni lehetett". Ezután a polgári személyek ellen indított nyomozásokat és intézkedéseket elvben csak a polgári hatóságok foganatosítják, de a katonai hatóságok fenntartják a „Tájékoztató" szolgálatot, azaz a belső kémhálózatot a polgári hatóságok ellenőrzésére is.

Horthy engedményt ígért a minisztereknek, de a katonatiszti körök ellenállást tanúsítottak az ígért engedménnyel szemben. Amit korábban Horthy egyenes utasítására hajtottak végre, s amit eszközként használtak fel, hogy Horthy diktatúráját biztosítsák, abból Horthy kormányzóvá választása után sem akartak engedni. Az államhatalomban befolyást szerzett terrorista különítmények, élükön a katonatiszti körökkel, elégedetlenül fogadták Horthy engedményét, mert fegyveres erővel megszerzett hatalmuk, befolyásuk csökkentésétől féltek. A különítményes tisztek védték a katonai szervek nagyranőtt hatalmát az ellenforradalmi diktatúra „rendezettebb" formában való gyakorlásával, a polgári közigazgatási szervek befolyásának megerősítésével szemben.

A Simonyi-Semadam-kormány lemondott, főleg azért, mert nem tudta alárendelni a terrorista különítményeket a nagybirtokos-nagytőkés uralom „konszolidálási" követelményeinek. A katonatiszti körök még jelentős mértékben mentették, „amit menteni lehetett", s amire Horthy még számított a további belső harcokban. A „katonai védelmi szervezet" helyettesítése a „Tájékoztató" szolgálattal távolról sem jelentette a különítményes tevékenységek tényleges megszüntetését. A bányavidékeken a szénfelügyelőségek katonai karhatalmai „szabályszerű" felhatalmazás alapján folytatták a munkásüldözést. Emellett másutt is „szabályszerű" segítséget nyújtottak a tőkéseknek és földbirtokosoknak, és továbbra is „kezdeményeztek" terrorista akciókat[1].

A Simonyi-Semadam-kormány 1920 június 26-án adta be lemondását, de az utána következő Teleki-kormány csak július 19-én alakult meg. A Teleki-kormány megalakulása előtt tűzték napirendre az ellen-

[1] A Prónay-különítmény még 1921 februárjában is vad vérengzéseket követett el Nyugat-Magyarországon. Az akkori Nyugat-Magyarország németlakta részét, Burgenlandot az antant Ausztriához kívánta csatolni, amit a magyar tőkések és földbirtokosok szerettek volna elkerülni. Éppen ezért az itteni atrocitások külpolitikailag különösen kellemetlenek voltak a magyar kormány számára. Az osztrák kormány nem késett ezeket a maga propaganda-céljaira kihasználni. A Vas megyei főispán külön jelentést küldött a miniszterelnöknek Prónayék Nyugat-Magyarország németlakta területein elkövetett gazságairól, és kérte a „kilengések" megszüntetését az antant által elcsatolásra szánt területen.

forradalom két fő pártjának: a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának, a Kisgazda- és Földművespártnak, valamint a „disszidensek" csoportjának egy kormányzópárttá való egyesítését, hogy szilárdabb politikai támaszt biztosítsanak az új kormánynak. Az egyesítés az országgyűlésen viszonylagos többségben levő Kisgazdapártnak az egyesített kormánypártban való feloldására és hátrábbszorítására irányult. Éppen ezért ez az akció bizonyos ellenállást váltott ki. Kezdetben Rubinek is, Nagyatádi Szabó is ellenezte, de aztán engedték. A tervet a „pártonkívüli" gróf Bethlen István és az ugyancsak „pártonkívüli" gróf Teleki Pál, a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere készítette elő. Keresztülvitelét a nemzetközi helyzet alakulása és a belső helyzet ingatag volta sürgette. A végrehajtás azonban ekkor még nem sikerült teljesen. Megvolt ugyan a közös intézőbizottság, mely elejét vette annak, hogy a két párt a kormányzatban külön politika érvényesítésére törekedjen, de a Kisgazdapárt követelésére a pártok szervezetileg nem egyesültek. Az egyesült kormányzópárt tehát egy kettős kormányzópárt volt, mely könnyen ketté is szakadhatott.

Az új kormány összeállításában aktív része volt gróf Bethlen Istvánnak, mint kijelölt miniszterelnöknek. Bethlen azonban ekkor még átengedte a miniszterelnökséget Telekinek[1].

A politikai életnek mindenesetre megmutatkozott az a jellemző vonása, hogy a grófok egyre inkább előtérbe kerültek. Már hagyományos volt a régi Magyarországon, hogy a finánctőke kormányképviselete részben grófokból állt, akik a finánctőkének a nagybirtokkal való szoros kapcsolatát személyesítették meg. A grófi miniszterelnök kinevezése egyben a kulákság visszaszorításának is egyik megnyilvánulása volt. A finánctőke és a nagybirtok szövetsége nyíltabban érvényesítette kormányzati vezető szerepét.

Soós Károly hadügyminiszter, Dömötör Mihály belügyminiszter és Emich Gusztáv kereskedelmi miniszter távoztak. A Teleki-kormány új miniszterei: Sréter István, újonnan kinevezett tábornok, Tomcsányi Vilmos Pál földbirtokos, és augusztus 17-től Vass József, az ellenforradalom hírhedt papja, a keresztényszocialista szakszervezetek egyik prédikátora. A Simonyi-Semadam-kormány többi minisztere, köztük Bénárd Ágoston, az „Ébredő Magyarok" fasiszta szervezetének egyik vezetője és ugyancsak a keresztényszocialista szakszervezetek propagátora, továbbra is tagja maradt a kormánynak. Szeptemberben bevonták a kormányba mint külügyminisztert Csáky Imrét. Eddig Teleki miniszterelnök volt egyben a külügyminiszter is.

A Teleki-kormány kísérletet tett a belső állapotok bizonyos „rendezésére", valamint a nyugati hatalmakkal vazallusi viszonyban álló uralkodó osztályok imperialista törekvéseinek kalandor módon való érvényesítésére. Belpolitikai tekintetben ez a különítményes

[1] A Teleki kinevezéséről szóló eredeti iraton Bethlen István neve olvasható, de ezt áthúzták, és helyette utólagosan írták be a külügyminiszter Teleki nevét. A kinevezési iratot minden bizonnyal az utolsó percben javították ki Teleki nevére.

bandák tevékenységének a fékezését, a polgári ellenzék lecsendesítését, a szociáldemokráciának bel- és külpolitikai célokból való fokozottabb felhasználását jelentette. Külpolitikai tekintetben ez a politika az ország önállóságának legszégyenletesebb árubabocsátása, az ország gazdasági életének alárendelése az antant hatalmak tőkés csoportjainak, a magyar nép vérének felkínálása az antant szovjetellenes háborúja számára. Ilyen áron akarták Horthyék megszerezni az antant hatalmak támogatását saját imperialista célkitűzéseik keresztülvitelére.

VI.

A NYUGATI TŐKE FOKOZÓDÓ BEHATOLÁSA AZ ORSZÁG GAZDASÁGI ÉLETÉBE. HORTHY HÁBORÚS KALANDORPOLITIKÁJA

Az amerikai, angol, francia és olasz tőke magyarországi terjeszkedése. A magyarországi tőkekoncentráció gyorsulása. Francia-magyar tárgyalások az ország félgyarmattá változtatásáról, a szovjetellenes háborúban való részvételről és Csehszlovákia fegyveres megtámadásának előkészítéséről. Horthy kalandor külpolitikájának csődje

A magyar finánctőke a háborús vereség után azonnal kereste az üzleti kapcsolatok felújítását a győztes imperialista hatalmak tőkés csoportjaival. A német tőkés csoportokkal való összeköttetései meggyengültek és megszakadtak; ezek helyett angol és amerikai, továbbá francia és olasz tőkés csoportokkal való szorosabb kapcsolatok megszerzésére törekedett. Az ellenforradalom hatalomrakerülése után a magyar nagytőkéseknek ez a törekvése csak fokozódott.

A háborús vereség és a területveszteségek következtében a magyar finánctőke igen jelentős érdekeltségei, vállalatai kerültek Csehszlovákiához, Romániához és Jugoszláviához, azaz a versenytárs imperialista államok fennhatósága alá. A magyar tőkések közvetlen kizsákmányolási területe összezsűkült. A bankárok és iparmágnások, hogy a kisantant államokhoz került vállalataikba befektetett tőkéiket legalább részben meg tudják menteni, biztosítani akarták a nyugati tőkések kellő társérdekeltségét e vállalataikban. Ez nem volt könnyű dolog, mert Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia „győztes" tőkései sem késlekedtek a nyugati tőkéseknek magas haszonszerzési lehetőséget biztosítani a maguk kiszélesedett kizsákmányolási területein.

A nyugati tőke hamarosan kihasználta a helyzetet Magyarországon is, Csehszlovákiában is, Romániában is, Jugoszláviában is. Magyarországon potom áron felvásárolta a magyar nagytőkések külföldi vállalatainak részvényeit és növekvő részesedést biztosított magának a magyarországi bankokban és iparvállalatokban is. A budapesti városparancsnokság 1920 január 14-i helyzetjelentése kiemeli, hogy elsősorban az amerikaiak és az angolok vásárolják fel lázas igyekezettel a piacra kerülő részvényeket. „A yankeek nem garasoskodnak a részvények vásárlásánál sem" — állapítja meg a jelentés. Közli, hogy a magyar-

országi bányavállalatok és a Ganz Villamossági Gyár részvényei mellett a Hitelbank birtokában levő „konstancai faszenesítő" romániai vállalat részvényeit igyekeznek megszerezni. Kiemeli, hogy ugyanakkor az angol tőkének „egy külön osztálya dolgozik a Kereskedelmi Bankkal és az Angol-Osztrák Bankkal". Az angolok meg akarnak vásárolni „minden piacra kerülő vasgyári és fémipari, valamint szénbányarészvényt korlátlan mennyiségben". Az angol és amerikai tőke külön súlyt helyezett a bányarészvények megszerzésére; s ennek eredményeként el is érte, hogy az angol-amerikai behatolás a bányaiparban volt a legnagyobb.

A városparancsnokság idézett jelentése arról is tájékoztat, hogy a francia tőke — mely lényegesen gyöngébb volt amerikai és angol konkurrenseinél — elkésve és óvatosabban kapcsolódott be a magyarországi részvényvásárlásokba. A francia tőkés csoportok növelték érdekeltségüket a Jelzálog- és Leszámítolóbankban, melyek alaptőkéjét francia részesedéssel 20—20 millió koronával felemelték. A franciák azonban „ezzel is elkéstek, mert a Leszámítoló köréhez tartozó vállalatok nagy részének részvénytöbbségét a Hitelbank és a Kereskedelmi Bank már régóta összevásárolták". A továbbiakban látni fogjuk, hogy a francia tőke néhány hónappal később megkísérelte „behozni a késést", mégpedig oly módon, hogy Horthy és kormánya példátlan nemzetárulását megpróbálják felhasználni az ország francia félgyarmattá változtatására, a francia tőke monopóliumos terjeszkedésének biztosítására. A francia kormány azonban, a magyar országárulók legnagyobb sajnálatára, a későbbiek során ismertetett körülmények miatt nem tudta megkötni a nagystílű üzletet.

A városparancsnokság jelentése az olasz tőkés csoportok terjeszkedésével kapcsolatban megemlíti, hogy a jelentés napjáig Magyarországon három nagyjelentőségű üzletet kötöttek. „Átvették a Hoffmann cég összes tengerentúli vállalatait, a Fabank 17 erdőipari vállalatát, az Agrárbank parcellázási és erdőüzleteit, horvátországi kitermeléseit és sertéshizlalóit"; ezenkívül alkudoznak a Hitelbank fiumei Rizshántológyárára stb.

Horthy és kormánya nagymértékben elősegítette a nyugati tőke terjeszkedési törekvéseit, s kész volt egyes magyar nagytőkés köröket engedményekre is szorítani a nyugati tőkés csoportok javára. Ez a politika a magyar finánctőke és a nagybirtokos osztály általános politikája volt. A nyugati tőke segítségét mindenekelőtt azért keresték, mert külföldi kölcsönök nélkül nem is remélhették, hogy az ellenforradalommal helyreállított kapitalista rendszert gazdaságilag megszilárdíthatják Magyarországon. A kapitalizmus általános válságának körülményei között természetesen csak átmeneti és viszonylagos stabilizációról lehetett egyáltalán szó. A magyar uralkodó osztályok nyugati tőkés csoportok segítségét egyben azért is keresték, hogy támogatást kapjanak saját imperialista terjeszkedési törekvéseikhez. Mindenekelőtt elvesztett vállalkozásaik és földbirtokaik egy részének megmentését remélték. A magyar pénzügyi és iparmágnások — a győztes nyugati tőkés csoportok „védelme" és ellenőrzése alatt — mindenekelőtt saját maguknak akartak minél többet megmenteni és szerezni. A külföldi

tőke segítségének súlyos árát a nép fokozottabb kizsákmányolásával, a kettős kizsákmányolás: a külföldi tőkések és a hazai burzsoázia együttes kizsákmányoló rendszerének további súlyosbításával kívánták biztosítani. A kettős kizsákmányolás fokozásának az eszköze pedig a nyílt ellenforradalmi diktatúra volt.

A magyarországi részvényfelvásárlásokban a legnagyobb magyar tőkések is nagymértékben kivették a részüket közvetlenül, illetve a bankok útján. A nyugati tőke fokozottabb behatolásával egy időben Magyarországon jelentős tőkekoncentráció volt folyamatban, aminek eredményeként a magyar nagytőke, a nyugati tőkétől való függés mellett is, erősödött. Kis és közepes nagyságú vállalkozások mentek tönkre, illetve jutottak jelentős számban a nagytőkés csoportok kezébe. A gyáripar koncentrálódásában fontos szerepet játszott a pénzintézetek koncentrálódása, a TÉBE megalakulása, amiről fentebb már volt szó. A bankok a külföldi tőke behatolásának is legfőbb csatornái, de egyben a magyarországi tőkék koncentrálódásának vezető tényezői voltak.

*

A nyugati tőkés csoportokkal mind szorosabb üzleti kapcsolatba lépő magyar ipari és pénzügyi mágnások Horthy külpolitikájában olyan külpolitikát találtak, amely alapjában megfelelt imperialista törekvéseiknek. Horthy és kormányának kalandorpolitikája a finánctőke és a vele szövetkező nagybirtokos osztály kísérlete volt, hogy leszűkült kizsákmányolási területét legalább részben ismét kiszélesítse.

A magyar imperialisták háborús kalandortörekvéseinek jellegzetes dokumentuma Horthy „emlékirata a külpolitikai helyzetről", melyet mint kiszemelt diktátor még budapesti bevonulása előtt, 1919 október 28-án küldött Friedrich miniszterelnöknek, Somssich külügyminiszternek és Schnetzer hadügyminiszternek. Horthy itt megállapította, hogy a fő cél „a románokkal való leszámolás előkészítése", amihez azonban idő kell. Addig a románokkal szemben „minden ellenségeskedés elől ki kell térni", sőt „látszólag barátságos viszonyt" kell szorgalmazni. A szükséges előkészületi időt imperialista elvakultságában egy évre becsülte. Hamarább remélt „akciót" indítani Ausztria és Csehszlovákia ellen. E reményét arra alapította, hogy ezekben az országokban proletárforradalom törhet ki, és annak elfojtására megszerezhetik az antant megbízását, s az antant zsoldosává válhatnak.

Ausztriában is, Csehszlovákiában is megbénította a munkásosztály harci erőit a szociáldemokrácia. Nem tört ki a proletárforradalom, s nem nyílt lehetőség a magyar proletariátus előtt arra, hogy az osztrák és csehszlovák munkásosztállyal összefogva, a nemzetközi proletariátus segítségével, szétverje Horthyék háborúra éhes gyilkos bandáit és újra meghódítsa a hatalmat. De nem adatott meg Horthyéknak sem az a lehetőség, hogy az osztrák és csehszlovák munkásság vérébe gázolva szerezzenek „érdemeket" a nyugati imperialista hatalmak előtt, s némi koncot saját imperialista éhségük csillapítására.

1920 tavaszán, amikor Lengyelországnak az antant által felszerelt

hadserege francia tábornok vezetésével megindította támadását a Szovjetunió ellen, a francia tőke és képviselete, a francia kormány, újabb lépéseket tett, hogy jobban behatoljon Magyarországba, nagymértékben fokozza Magyarország gazdasági és politikai függését Franciaországtól. Amikor a lengyel támadás összeomlott és kibontakozott a Vörös Hadsereg lendületes ellentámadása, ez a francia behatolási kísérlet még jobban fokozódott, de növekvő akadályokba is ütközött. A francia kormány terve az volt, hogy Magyarországot a szovjetellenes intervenció jelentősebb támaszává változtatja, de úgy, hogy közben Magyarország a francia imperializmus félgyarmatává váljon.

Horthyék nagy erőfeszítéseket tettek, hogy az antant intervenciójában magyar csapatokkal részt vehessenek. Az antant szövetségeseivé szerettek volna válni, mert ettől remélték a készülő trianoni szerződés területi rendelkezéseinek módosítását. Horthyék imperialista reményei most ismét nagyra nőttek, és a szovjetellenes háborúban való aktív részvételt a Szlovákiába való katonai betöréssel és Szlovákia megszállásával akarták egybekapcsolni.

A Vörös Hadsereg által szorongatott lengyel imperialisták készek voltak Horthyék segítségét is elfogadni és állást foglalni a „közös magyar-lengyel határ" mellett, Csehországgal szemben. Ehhez azonban nagyhatalmi támogatás kellett. Horthyéknak nem sikerült megszerezni sem az Egyesült Államok, sem pedig Anglia ilyen irányú támogatását. Megpróbálták az ország példátlan kiárusítása útján sürgősen megvásárolni a nekik kevésbé szimpatikus, de imperialista kalandorterveik céljaira bizonyos lehetőséget ígérő Franciaország „pártfogását". Ennek jegyében indultak meg 1920 április elején Párizsban a Paléologue—Halmos-féle tárgyalások.

Paléologue a francia külügyminisztérium vezértitkára volt, aki a „keleti ügyeket" intézte. Halmos Károly sz repet játszott a francia kormány és a Schneider-Creuzot pénzcsoport által kezdeményezett tárgyalások megindulásánál, amelynek során a magyar kormány egyik hivatalos megbízottjává vált. A magyar kormány képviseletében a tárgyalásokba csakhamar bekapcsolódtak gróf Csáky Imre, mint a magyar kormány külön párizsi megbízottja, Tolnay Kornél, a Magyar Államvasutak vezérigazgatója és gróf Bethlen István, akik sürgősen Párizsba utaztak. Bethlen és Tolnay párizsi utazását Teleki, akkori külügyminiszter 1920 árpilis 22-én Csákyhoz küldött táviratában megerősíti[1]. 1920 június 20-án báró Ullmann Adolf, a Hitelb nk vezérigazgatója, mint a magyar kormány egyik képviselője szintén Párizsba utazott és részt vett a tárgyalásokon[2]. Teleki Pál még mint a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, egyik irányítója volt ezeknek a tárgyalásoknak, amelyek az ő miniszterelnöksége idején tovább folytatódtak.

A Paléologue—Halmos-féle tárgyalások során Horthyék magyar ágyútölteléket ajánlottak fel a szovjetellenes háborúban való felhasználásra. Ez azonban a francia imperialisták számára édeskeveset jelentett.

[1] Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. (Okmányok és adatok Magyarország külügyi kapcsolatairól.) I. köt. Budapest 1939. 249. old.
[2] Ugyanott, 365. old.

Semmiképpen sem tekintették megbízhatónak azt a hadsereget, amit a hóhérok a vérrel borított Magyarországon az orosz néppel együttérző magyar nép fiaiból erőszakos sorozással állítanak fel. Horthyék katonai felkínálkozásának elfogadásával tehát nem nagyon siettek, csak tartalék-nak tekintették rendkívüli szükség esetére. A francia kormány, mint a Schneider-Creuzot tőkés csoport szószólója, mást követelt: *a)* a Magyar Államvasutak és az Állami Gépgyárak francia kézbe adását, *b)* a legfontosabb iparvállalatok többségét ellenőrző Hitelbankban megfelelő részesedés és felügyelet biztosítását, *c)* koncessziót Budapesten dunai kereskedelmi kikötő építésére.

A francia kormány kívánsága nem jelentett mást, mint az ország ipari és kereskedelmi életének teljes francia ellenőrzés alá helyezését, a francia tőke szabad terjeszkedését és monopol helyzetét Magyarországon. Ez az alku az országárulásnak olyan mértéke, amihez hasonlót csak a félgyarmati és gyarmati országok története ismert, az is csak olyan esetben, amikor valamely imperialista nagyhatalom fegyveres erővel kényszerítette a gyöngébb országot erre. Az azonban, hogy egy ország uralkodó körei *maguk ajánlják fel* valamely imperialista nagyhatalom „védnökségének" a megszerzése fejében az ország félgyarmati állapotba taszítását, ez olyan aláváló árulás volt, mely példátlanul állott. Egyenes folytatása és következménye volt ez annak a szégyenletes nemzetáruló szerepnek, amit a Magyar Tanácsköztársaság elleni harcban az ország külső, imperialista ellenségeinek a szolgálatában játszottak.

A francia tőkés csoportok feltételeinek fejében Horthyék azt kívánták, hogy a francia kormány segítse felfegyverezni a magyar hadsereget, erősítse katonailag az ellenforradalmi Magyarországot, támogassa a tervezett „szlovákiai akciót", s enyhítse a készülő trianoni szerződés területi rendelkezéseit. Vagyis: legyen az ország Franciaország félgyarmata, de nagyobb annál, amit a győztes nagyhatalmak előzetesen már megállapítottak; legyen az ország a francia tőke kizárólagos terjeszkedési területe, mert akkor „érdekelve" lesz abban, hogy magyar félgyarmatának területét megnövelje!

Horthy — a francia kormány kívánságára — még 1920 június 9-én írásban felhatalmazta Telekit, hogy biztosítsa a francia tőkés csoportnak a kívánt „opciót" a magyar vasutak és az állami iparvállalatok bérbeadására. (322.) Nem rajta és a magyar kormányon múlt, hogy ezt a szégyenletes alkut nem köthették meg.

A francia kormány, melynek „szövetségese" volt Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia, s ezekben az országokban is egyengette a francia tőke fokozottabb behatolásának útját, habozott a magyar területi igényeket „szövetségeseivel" szemben nyilvánosan támogatni. Emellett beavatkozott a dologba az angol kormány is, mely nem tűrte, hogy a francia tőke ilyen monopolhelyzetet biztosítson magának Magyarországon. Beavatkozott az olasz kormány is, mely szintén tiltakozott a francia tőkének biztosítandó kizárólagos terjeszkedési lehetőség megadása ellen. A francia kormány még folytatta egy ideig a tárgyalásokat a Teleki-kormánnyal, halogatva a területi kérdésekben való nyilatkozatot, amíg tartott a háború Lengyelország és a Szovjetunió között. Len-

gyelország azonban — az antant nagyhatalmak, mindenekelőtt a francia kormány akarata ellenére — 1920 október 12-én megkötötte az előzetes békeegyezményt a szovjet kormánnyal. A lengyel imperialisták nem merték folytatni a rablóháborút, mert féltek, hogy teljesen belebuknak. A szovjet-lengyel háború véget ért, ami az antant szovjetellenes katonai intervenciónak kudarcát jelentette.

A szovjet-lengyel háború befejezése után a francia kormány már nyíltan elutasította a magyar kormány területi igényeit és a magyar hadsereg felszereléséhez kért segítséget sem akarta — az angolok tiltakozására hivatkozva — megadni. Novemberben a magyar kormány képviselői dolgukvégezetlen távoztak Párizsból. A tárgyalások megszakadtak, a szégyenletes országárulás nem sikerült.

Az a példátlan nemzetárulás, amit Horthy és kormánya a francia tőkés csoporttal kötendő szolgai egyezménnyel készült elkövetni, elsősorban az imperialista nagyhatalmaknak az „érdekszférákért" egymás ellen folytatott harcán bukott meg. A magyar vasutak és állami vállalatok kiárusításának s az ország félgyarmati állapotba való taszításának ez a szégyenletes terve azonban a magyar burzsoázia körében is szükségszerűen ellenállást váltott ki. Maga Ullmann báró, a vezető pénzügyi mágnások egyike, egy ideig szintén kifogást emelt a franciáknak adandó különleges „opció" és a Hitelbank érdekeltségeinek jelentős átengedése ellen, de Horthyék nyomására engedett, s vállalta — mert nyilván megtalálta a maga számítását — a tárgyalásokban való aktív részvételt. Az angol és olasz kormány beavatkozása után — amivel nyilván együttjárt az angol, amerikai, olasz és más külföldi pénzügyi körök beavatkozása — a magyar nagytőkés körökben fokozódott a tiltakozás a francia tőkés csoport követeléseinek teljesítése ellen, bármennyire is csábító volt előttük a várt támogatás, ha már az angol és az amerikai kormány támogatását imperialista célkitűzéseik számára nem tudták megszerezni. A magyar vasutaknak francia kézre juttatása ellen még Horthy katonai köreiben is felléptek egyesek, különösen azután, hogy a tervezett katonai támadás lehetősége, a „szlovákiai akció" kútbaesett. Bizonyos, hogy ennek a növekvő ellenállásnak is jelentős szerepe volt abban, hogy a Teleki-kormány 1920 novemberében kénytelen volt megtagadni a francia tőkés csoport opciójának a meghosszabbítását. (340.)

Az antant harmadik intervenciójának kudarca után a magyar nagybirtokos és nagytőkés körök előtt mind világosabbá vált, hogy Magyarország új határai között kell berendezkedniük. Nem sikerültek azok a tervek, melyeket a szovjetellenes intervencióban való részvétellel kapcsolatban szőttek, sikertelenül végződtek a francia kormánnyal és a Schneider-Creuzot tőkés csoporttal folytatott gyalázatos alkudozások. Kútbaesett a „szlovákiai akció", s Lengyelország sem akart többé „közös magyar-lengyel határt", mert nem Magyarországgal, hanem Csehszlovákiával kötött szövetséget. Horthy kalandorpolitikája csak Magyarország külpolitikai elszigetelődését eredményezte.

VII.

AZ URALKODÓ OSZTÁLYOK BELSŐ ELLENTÉTEINEK KIÉLEZŐDÉSE. A MUNKÁSMEGMOZDULÁSOK NÖVEKEDÉSE, AZ ILLEGÁLIS KOMMUNISTA PÁRT SZERVEZÉSÉNEK MEGINDULÁSA. AZ URALKODÓ OSZTÁLYOK FÉLELME AZ ÚJ FORRADALOMTÓL

A földreform törvény elfogadása. Az első Teleki-kormány lemondása. A második Teleki-kormány. A szovjet kormány közbelépése az ellenforradalom áldozatainak megmentéséért. Munkásmegmozdulások 1921 elején. A Kommunista Párt magyarországi illegális szervezésének megindulása. A szociáldemokrácia fokozottabb igénybevétele ellenforradalmi propaganda céljaira. „Polgárőrségek" szervezése. Az első legitimista puccskísérlet

Az első Teleki-kormány egyik összetartó tényezője az a törekvés volt, hogy bármi áron biztosítsa Magyarország aktív részvételét az antant harmadik szovjetellenes intervenciójában. E kalandor külpolitika kudarca hamarosan felszínre hozta, hogy a kettős kormányzópárt — melyen belül a pártok megtartották külön szervezeteiket — nem szilárd alkotás, mély repedések szétesésséssel fenyegetik.

A kalandor külpolitika kudarca után a földreform törvényt próbálták tető alá hozni, s így megszilárdítani a kormányzat politikai és szociális bázisát. A birtokreform-javaslatot, mint fentebb már láttuk, Rubinek Gyula készítette elő. Elkészítése után adta át a kész törvényjavaslatot és egyben a földművelésügyi tárcát Nagyatádi Szabó Istvánnak, a kisgazdapárti kulákok vezérének, hogy ő terjessze ezt a nemzetgyűlés elé. Horthyék fontosnak tartották, hogy a nagybirtok-rendszer megvédelmezését és a szegényparasztok becsapását szolgáló földreform-javaslatot egy „paraszt-miniszterrel" terjesztessék elő. Ez a taktika azért volt fontos számukra, hogy Nagyatádi Szabó segítségével tereljék el a szegényparasztok figyelmét a nagy csalásról, és egyben őt állítsák előtérbe akkor is, amikor a nincstelen paraszti tömegek tudatára ébrednek annak, hogy becsapták őket. Ezzel a földreform törvénnyel Nagyatádi Szabót és társait, a kulákság vezéreit, politikailag teljesen hozzákötözték Horthyék nagybirtokos-mentő politikájához.

1920 augusztus 17-én adta át Rubinek a földművelésügyi tárcát Nagyatádi Szabónak, aki augusztus 18-án terjesztette be a kész föld-

reform-törvényjavaslatot a parlamentben. November 4-én került napirendre a parlamenti ülésen, amikor kimondták a „sürgősséget" s november 12-én a javaslatot elfogadták. Hátramaradt a végrehajtás — a földigénylők százezreinek kijátszása, a nagybirtokosok üzletének lebonyolítása.

November 13-án — miután hiúnak bizonyult minden remény, hogy az imperialista nagyhatalmak módosítják a trianoni békeszerződés területi vagy egyéb rendelkezéseit — az ellenforradalom képviselőháza tudomásul vette és becikkelyezte a Teleki-kormány által már aláírt békeszerződést. A trianoni békeszerződést az egész magyar ellenforradalom tudomásul vette. Ez volt az ára annak, hogy az antant és csatlósai leverték a Tanácsköztársaságot, uralomra juttatták ismét a régi uralkodó osztályokat.

A trianoni szerződés aláírása a szovjetellenes intervencióban való részvételre épített kalandor tervek kudarcának nyílt elismerését is jelentette. Röviddel ezután mély repedések keletkeztek a közös vezetőszerv által összefogott kettős kormánypárt rozoga épületén, ami az első Teleki-kormány válságához vezetett. A kormányválságot Korányi Frigyes pénzügyminiszter képviselőházi leszavazása robbantotta ki. Korányit a Pénzintézeti Központról szóló törvénytervezet vitájában, a javaslat egyik pontjával kapcsolatban szavazták le. Ennek következtében Korányi 1920 december 1-én lemondott, december 2-án pedig Teleki bejelentette az egész kormány lemondását.

Az új kormányt ismét Teleki alakította meg december 16-án. Korányi báróval együtt távozott a kormányból Csáky Imre külügyminiszter, Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bleyer Jakab, a nemzeti kisebbségek minisztere, valamint Sokorópátkai Szabó István „kisgazda miniszter". A „kisgazda miniszteri" tárca — ez a hatáskör nélküli miniszteri szék — a második Teleki-kormányban csak „fenntartott szék" maradt, melyet nem töltöttek be külön miniszterrel.

Korányi Frigyes báró helyét a pénzügyminiszteri székben a finánctőke másik képviselője, Hegedűs Lóránt foglalta el. Hegedűs Lóránt, a TÉBE megalakítója, 1913 óta a Kereskedelmi Bank ügyvezető igazgatója volt. Miniszteri kinevezése előtt a GYOSZ alelnöke is volt, s személyileg egyik legjellegzetesebb képviselője az egybefonódott bank- és ipari tőkének. Kinevezésével a TÉBE és a GYOSZ közvetlenül vett részt a kormányzásban, amit Hegedűs nem is leplezett. A GYOSZ 1921 július 12-i közgyűlésén Chorin Ferenc szavaihoz kapcsolódva kereken kijelentette: „Ugyanazt a hazafiságot vallom, mint elnökünk. Az én hazafiságom abban áll most is, hogy gyáriparos voltam, vagyok és leszek." Lehet, hogy a bankárok között „hazafiságának" ezt a jellegzetes ismérvét így fogalmazta: „Bankár voltam, vagyok és leszek."

Kereskedelmi miniszternek Hegyeshalmy Lajost nevezték ki, aki a harmadik Friedrich-kormányban is kereskedelmi miniszter volt, hadügyminiszternek pedig Belitska Sándort. 1921 januárjában a legitimista Gratz Gusztávot kinevezték külügyminiszternek.

*

A Teleki-kormány, az első is, meg a második is, változatlanul folytatta az előző kormányok terrorpolitikáját a munkások és a dolgozó tömegek ellen: a tömeges internálásokat, a munkás- és szegényparasztmegmozdulások kegyetlen üldözését. Tovább működtették a vérbíróságokat a kommunisták ellen. Kíméletlenül üldözték az első világháborúból ittmaradt orosz hadifoglyokat is. 1920 nyarán, közvetlen a Horthy-Magyarország ellen folyt nemzetközi bojkott megszüntetése után, Horthyék megrendezték a népbiztos-pert, hogy ismét „törvényes" gyilkossággal rettentsék el a proletariátust felszabadulási küzdelmétől. Közbelépett azonban a szovjet kormány, és feltartóztatta a lesújtani készülő hóhérbárdot.

A szovjet kormány a magyar ellenforradalom felülkerekedésének első percétől kezdve leleplezte Horthyt és terroristáit a világ közvéleménye előtt, és a legmesszebbmenő segítséget nyújtotta az oda menekült magyar emigránsoknak. A budapesti népbiztos-per alkalmával, 1920 augusztus 14-én, Csicserin szovjet külügyi népbiztos táviratot küldött Telekinek, melyben a szovjet kormány nevében tiltakozott a perbe fogott tíz magyar népbiztos tervezett „törvényes legyilkolása" és az első világháborúból Magyarországon visszamaradt orosz hadifoglyok üldözése ellen. Csicserin közölte, hogy a szovjet kormány elrendelte ezer magyar monarchista katonatisztnek — akik az első világháború idején orosz fogságba kerültek — a letartóztatását. Ezek közül tízet, gróf Széchenyi Bálintot, Héjjas főhadnagyot stb. túsznak nyilvánított „a 10 népbiztosért, akik a pesti törvényszék előtt állanak". (387.)

A népbiztosok elleni perben Horthyék meghozatták a halálos ítéletet, de végrehajtani nem merték, mert a szovjet kormány több alkalommal sürgönyileg tiltakozott ellene és megtorlást helyezett kilátásba. 1920 december 30-án a szovjet kormány nevében Csicserin újabb sürgönyt küldött a Teleki-kormánynak. A sürgönyben megállapítja, hogy Horthy kormánya „mészárlások és pogromok útján uralkodik, és a gyilkosságot, a terrort és a rablást politikai rendszerré emelte". Közölte, hogy a Teleki-kormány által képviselt kasztnak a képviselői, „akik jelenleg Oroszországban vannak, fejükkel felelnek azokért a tettekért, amelyeket Magyarországon az áldozatokkal szemben el fognak követni". (387.) Erről a táviratról Teleki 1921 január 4-én számolt be a Minisztertanács előtt.

A Teleki-kormány kénytelen volt tárgyalásokat kezdeni a szovjet kormánnyal a foglyok kicserélése érdekében. A tárgyalások során a tíz népbiztos kiadatása fejében az összes kintmaradt magyar hadifoglyok hazaengedését követelte, hogy azután a szovjet kormánynak már ne legyen módjában túsznak nyilvánítani kintrekedt magyar monarchista tiszteket, s Horthyék nyugodtabban folytathassák a magyar kommunisták „törvényes" gyilkolását. A szovjet kormánynak azonban több száz elítéltet sikerült kimenteni a Horthy-pribékek karmai közül. A földalatti kommunista mozgalom 1921-ben és 1922-ben letartóztatott vezetőit és résztvevőinek jórészét szintén a szovjet kormány mentette meg a fogolycsere útján.

A szovjet kormány sikeres közbelépése a magyar fehérterror

„törvényesen" elítélt áldozatainak megmentéséért óriási erkölcsi és politikai támogatás volt az ellenforradalom által letiport magyar proletariátus számára. A fogolycsere ügyében 1921 elején megkezdett tárgyalások több hónapig húzódtak, s csak a Teleki-kormány bukása után, a Bethlen-kormány idején vezettek eredményre. De az a tény, hogy a szovjet kormány beavatkozása megálljt parancsolt a magyar hóhéroknak, és tárgyalásokra kényszerítette Horthy kormányát: bátorította, harcra ösztönözte a magyar proletárokat.

1921 elején még a szigorú katonai felügyelet alatt álló bányatelepeken és üzemekben is újra sztrájkok törtek ki. A szénügyek katonai felügyelője, Riedl tábornok, január 19-én azt jelenti a hadügyminiszternek, hogy Dorogon, az egyik aknában az előző nap sztrájkba léptek a bányászok, ami a „karhatalom idejekoráni beavatkozása következtében letört". A bérkövetelésre és a terror elleni tiltakozásra Horthy tábornoka rögtön szuronnyal válaszolt. Ennek ellenére a következő éjjel sztrájk tört ki két újabb aknában. Riedl megjegyzi, hogy „a sztrájk kitörésének közvetlen oka a három lázító kiemelése volt". Más szóval: a sztrájk a mozgalom három szervezőjének lefogása ellenére is kitört. A fehérpribékek négy kommunista bányászt családjával együtt internáltak, s a tiltakozás elfojtására két karhatalmi századot vezényeltek Dorogra. A karhatalom — Riedl jelentése szerint — „igen katonásan viselkedik", ami Horthyék nyelvén könyörtelenséget jelent. A dorogi sztrájkot január 20-án verték le.

A Hadügyminisztérium 1921 január 27-i helyzetjelentése beszámol arról, hogy előző nap sztrájkba léptek a csepeli Töltény gyár munkásai, akik béremelést követeltek. Sztrájkmozgalom indult a Lipták-gyárban is, ugyancsak béremelésért.

A sztrájkokról jelentést küldtek Horthy kabinetirodájának. Horthy továbbra is igen intenzíven foglalkozott a „munkáskérdéssel". Erről tanúskodik a kabinetiroda főnökének a belügyminiszterhez küldött 1921 január 26-i levele. E levél tanúsága szerint a kabinetirodához külön kémjelentések futnak be a munkások hangulatáról. E kémjelentések alapján tudatja a kabinetiroda főnöke a belügyminiszterrel, hogy a kommunista agitáció erősödik. Bécsből állandóan érkezik az ott megjelenő magyar kommunista lap, a Proletár. Ezenkívül „közvetlen agitáció" is folyik, hírek terjednek el, „melyek a közeledő tavaszra Kelet felől nagy bolseviki akciót helyeznek kilátásba". Mindezek „le nem kicsinyelhetők", és Horthy „óhajtani méltóztatik, hogy ellenük az államhatalom minden eszköze igénybe vétessék". A megtett és tervbevett intézkedésekről Horthy mielőbbi jelentést kért. (352.)

A Minisztertanács 1921 február 8-i ülésén Belitska hadügyminiszter a munkásság ellen alkalmazott intézkedésekről beszélt. Hangsúlyozta, hogy a „vörösvédelem terén" csak a katonaság végez eredményes munkát. „Mindenütt mozgolódik a munkásság — állapítja meg Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter. — Gyűléseznek, béremeléseket követelnek és sztrájkot akarnak rendezni." Ferdinándy belügyminiszter szerint „tavaszra nagy sztrájkok vannak készülőben, azok időpontját külföldi eseményektől teszik függővé. Vidéken is romlik a hangulat, izgató röplapokat terjesztenek." Ferdinándy antibolsevista propaganda megindítását javasolja. Gratz Gusztáv külügyminiszter csatlakozik ehhez a javaslathoz és azt ajánlja, hogy a „munkássághoz közelálló mérsékelt pártvezéreket" vegyék igénybe az „antibolsevista propaganda céljára".

A „munkássághoz közelálló mérsékelt pártvezérek", azaz a peyeristák fokozottabb igénybevétele állandóan napirenden levő kérdés volt. Maguk Peyerék minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy ezt napirenden tartsák, s a kormánykörökben ajánlkozásaikat a már fentebb kifejtett okokból ismételten fontolóra vették. A Szociáldemokrata Pártnak ilyen irányú felhasználására igen jellemző Petri Pál miniszterelnökségi ügyosztályvezető, későbbi kultuszminiszteri államtitkár 1920 december 10-i emlékirata a munkásság és a nép körében kifejtendő soviniszta és kommunistaellenes propagandáról, s a Szociáldemokrata Pártnak e célra való felhasználásáról.

Petri a második Teleki-kormány újjáalakításának napjaiban foglalta írásba elgondolásait, amelyek nyilván nemcsak saját egyéni elgondolásai voltak. Megállapítja, hogy a hivatali tekintély csökkenése és a kormányzati szervek gyengesége következtében az állami szerveknél zűrzavar és bizonytalanság keletkezett az irredenta és antibolsevista propaganda szervezésében és vezetésében. Különösen hibáztatja, hogy a katonaság is foglalkozik propagandával, holott ezt „még a polgári állami közegek sem végezhetik sikerrel, még kevésbé a katonaiak, melyekkel szemben, sajnos, még kevesebb a nép bizalma". Ezért szerinte „a katonaság agitatív működése a nem katonák közt beszüntetendő". Világos elismerése ez annak, hogy Horthyék katonai szerveinek fasiszta propagandája a nép körében csődöt mondott!

Petriék szerint a soviniszta és kommunistaellenes propagandát „társadalmi szervezetek" útján kell folytatni és ezt *titokban* irányítani, mert „az állam előtérbe nyomulása *gyanút* kelt" és „a sikert veszélyezteti". Mint látható, Petri a nép megkörnyékezésének és félrevezetésének „jobb" módszerein törte a fejét, mert a különítményes tiszti bandák és a katonai hatóságok módszere csak a lakosság terrorizálására volt alkalmas, de arra nem, hogy a maga hazug propagandájával elszédítse a népet. Petri az ellenforradalmi államtól látszólag független, titokban irányított és pénzelt egyesületek propagandájától várt több sikert.

A munkásság félrevezetésében Petri a „keresztény" és „nemzeti" jelszavakkal agitáló társadalmi egyesületektől sem várt sok sikert, s ezért a *Szociáldemokrata Párt felhasználását* ajánlotta. Beadványában kifejti, hogy „természetesen fel kellene használni a keresztényszocialistákat is" és a többi, újonnan létesült nacionalista „munkásszervezeteket" is, „de tudatában kell lenni annak, hogy mindezek vérszegény alakulatok, ezért ezek mellett érintkezésbe kell lépnünk a Szociáldemokrata Párt szervezeteivel is". Kifejti, hogy az erre alkalmas szociáldemokrata vezetők felhasználásával „röpiratok" és „az eddiginél nagyobb számú agitátor kiküldése" szükséges, hogy megszabadítsák a munkások gondolkodásmódját a „marxista dogmáktól". Petri a peyeristák ideológiai fertőző munkájával vélte biztosítani a soviniszta propaganda hatékony-

ságát a munkásság körében. (348.) Elgondolásaival egyező álláspontot foglalt el Gratz Gusztáv is a Minisztertanács 1921 február 8-i ülésén.

Ebben az időben a magyar Kommunista Párt bécsi szervezetének segítségével megindult már az első tervszerű illegális kommunista szervezkedés Magyarországon. Az illegális pártszervező munkát ebben az időben Andics, Berei és Vas Zoltán elvtársak vezették. A haláltmegvető bátorsággal folyó illegális pártépítő tevékenységet a Kommunisták Magyarországi Pártjának emigrációs szervezetei, legközvetlenebbül a párt bécsi szervezete támogatta. Bécsből érkezett kommunista sajtótermékeket és itthon készült röpiratokat is terjesztettek.

A KMP bécsi szervezete Bécsben magyar nyelvű lapot is adott ki, s azt Magyarországra is eljuttatta. A bécsi szervezet közvetítésével terjesztették a Magyarországon működő kommunisták a III. Internacionálé felhívásait is. A Komintern II. kongresszusa 1920 júliusában külön felhívást bocsátott ki a nemzetközi proletariátushoz az ellenforradalom által letiport magyar proletariátus megsegítése érdekében. A bécsi szervezet magyar nyelvű lapja, a Proletár, 1920 augusztus 19-i számában közölte a III. Internacionálénak ezt a felhívását, s ezt illegálisan a Magyarországon tevékenykedő kommunisták is terjesztették.

„... a Magyar Tanácsköztársaság rettentő kínok között múlt ki az ellenforradalom Golgotáján — írja a Komintern kiáltványa. — ... Barbár ellenforradalom, melyet az emberiség salakja, Horthy admirális tiszti bandája vezet, a munkások holttetemei fölött járja bűnös táncát... Ezer és ezer akasztott, agyonlőtt, tízezernyi börtönben tespedő, orvul leszúrtak és megöltek tömege, megbecstelenítettek és nyomorékká vertek — ez az a rend, amelyet a *demokratikus «népszövetség»* a II. Internacionálé segítségével újra helyreállított...

A Kommunista Internacionálé világkongresszusa... az egész proletariátushoz fordul ezzel a felszólítással:

Fel a harcra Magyarország hóhérai ellen; minden eszközt mozgassatok meg a harc érdekében... Vegyétek körül a gyűlölet falával a gyilkosok és hóhérok országát... Magyar munkások, legyetek erősek! Az egész világ proletariátusa veletek van..."

E felhívás kiadása idején folyt a szovjet-lengyel háború, és készülődtek Horthyék arra, hogy magyar csapatokat küldjenek a szovjetellenes intervencióban való részvételre. A Komintern felhívása a magyar proletariátus megsegítésére tehát egyben a szovjetellenes intervenció elleni harcra is mozgósított. De ez a felhívás nemcsak az adott pillanatra szólt, hanem továbbra is. A szovjet-lengyel háború befejezése után is ösztönözte a nemzetközi proletariátust a magyar munkásosztály megsegítésére és nagy erkölcsi-politikai segítség volt a levert, de küzdeni akaró magyar proletariátusnak.

Ez a felhívás csak egyik megnyilvánulása volt annak a segítségnek, amit a Kommunista Internacionálé a magyar proletariátusnak nyújtott, s ami elősegítette, hogy 1920 végén már meginduljon Magyarországon a tervszerű, illegális pártépítő munka.

Az épülő kommunista pártszervek ebben az időben elsősorban propagandatevékenységet fejtettek ki, a marxizmus-leninizmus tanait

terjesztették és erőteljes harcot indítottak a szociáldemokrácia reformista ideológiája, valamint az ellenforradalommal való kiegyezés és az ellenforradalom nyílt kiszolgálásának áruló gyakorlata ellen. Megtették azonban az első lépéseket ahhoz is, hogy a szűkebb körű propagandáról áttérjenek a szélesebb tömegagitációra, az ellenforradalom és szociáldemokrata segítőinek szélesebb tömegek előtt való leleplezésére. Mindenekelőtt az illegális röpiratok kiadása és terjesztése jelentette a szélesebb körű forradalmi agitáció első lépéseit. S az épülő magyarországi pártszervek már nemcsak külföldről, főleg a bécsi pártszervtől kapott röpiratokat terjesztették. Már Magyarországon, Budapesten is adtak ki illegális kommunista röpiratokat, amiket szintén széles körben terjesztettek.

Az egyik Budapesten kiadott kommunista röpirat 1921 áprilisában a következőket írta:

„Húsz hónap előtt mennyországot ígértek a magyarországi proletariátusnak, ha elárulja saját magát, a proletariátus diktatúráját, és mennyország helyett a poklok-pokla következett. A hatalom birtokosai voltatok, s ma a világ legelkínzottabb, legelnyomottabb páriái vagytok. Húsz hónap óta ülik vad orgiáit a véres bosszúnak az akkor gyáván meglapuló burzsoák, földbirtokosok és tiszti gazemberek. Húsz hónap óta vértől gőzölög Magyarország. Zsúfolt börtönök és internáló táborok, tiszti terrorkülönítmények kínzókamrái, megcsonkított holttestek ezrei a föld alatt és a Duna fenekén. Kenyerüktől megfosztott munkások, lakásukból kivert proletárcsaládok.

Ez a munkásság számára a «keresztény» Magyarország. Férjeitek és testvéreitek börtönben, feleségeitek internálási táborokban, gyermekeitek éhesen az utcán, míg vad cécót ülnek a ti véres verítéketeken meggazdagodott burzsoák, gyilkolásból élő tiszti rablóbandák és az akasztófákat megáldó fekete csuhások.

Elég volt! Elvtársak, most megint tavasz van. A proletariátus nem várhat, nem tűrhet tovább. Magyarország munkássága a maga vérén, a saját kínján tanulta meg, hogy csak két út van: választhatja a burzsoázia kapitalista uralmát, és ezzel együtt Horthyt s a gyilkos vadállatok különítményeit, a börtönt, a korbácsot, a derest és az akasztófát, és választhatja a proletariátus szocialista uralmát, amelyhez csak a forradalom és diktatúrán át vezet a harc és kitartás útja.

Jöjjön a munkásság vörös tavasza!
Éljen a proletárdiktatúra!
Vesszen a fehér hóhérok zsarnoksága!

Olvasd és add tovább!!!"[1]

Amint ez a röpirat is mutatja, a kommunisták szervezett mozgalma, az illegális magyarországi Kommunista Párt megteremtéséért küzdve, alig másfél évvel a szörnyű csapások után, már felemelte a magyar proletariátus forradalmi lobogóját, melyre az új proletárdik-

[1] MMI. A. Röpiratgyűjtemény. III. 1—1921/1528—1.

tatúráért folytatott harc jelszava volt írva. Az illegális kommunista pártszervező munka megindulása a kommunista mozgalom elpusztíthatatlanságát, legyőzhetetlenségét mutatta. S bár mindez még csak első lépése volt a pártépítő munkának, az uralkodó osztályok már ettől is megrettentek.

Az uralkodó osztályok rémületét különösen megnövelte a szovjetellenes intervenciók sikertelensége, Vrangel hadseregének megsemmisítése, a Szovjethatalom erősödése. Minden gyár vagy bányaüzem munkásainak megmozdulásában az új szocialista forradalom fenyegető veszélyét látták s attól rettegtek, hogy a proletariátus újra hatalomra kerül. A január 4-i Minisztertanács határozatot hozott a csendőrség és a rendőrség létszámának emeléséről. A határozat kimondja, hogy *sürgősen* kell intézkedni, „úgyhogy a létszámemelések már január folyamán megtörténhessenek". (349.) Ugyanakkor meggyorsítják a „polgárőrségek" szervezését is. Az uralkodó osztályok, félve egy újabb forradalomtól, fegyveres polgárháborús szervezeteket létesítettek, amelyekbe a számukra megbízható középrétegekhez tartozó elemeket vonták be. A „polgárőrségek" szervezésével a katonai és polgári hatóságok is foglalkoztak. A Csanád megyei katonai parancsnokság 1920 szeptember 9-én a Hadügyminisztérium instrukciója alapján felszólítja a közigazgatási hatóságokat, hogy kezdjék meg a „polgárőrségek" felállításának előkészületeit. Az utasítás szerint a „polgárőrségbe" való felvételre „elsősorban hivatalnokok, önálló iparosok, földbirtokosok, gazdák, önálló vállalkozók", továbbá nem szolgálatköteles katonatisztek jöhetnek számításba. (372.)

1921 január 19-én a Pest megyei főszolgabírói értekezleten Preszly főispán ismertette a „polgárőrségek" szervezésével kapcsolatos feladatokat. Kijelentette, hogy a polgárőrséget a katonaság nélkül kell megszervezni és „csupán a csendőrséggel és rendőrséggel működhetik együtt". Azt is közölte, hogy a toborzott személyek „tisztviselőkből és a gazdaközönségből választandók ki. Fő szempont, hogy a szervezetbe olyanok kerüljenek, akiknek van valamit félteniük." 1921 február 24-én Preszly már azt jelenti a belügyminiszternek, hogy 15 járásban és 3 városban több mint 5500 személyt toboroztak, s fegyvereket kér, mert a toborzottak kis részének van csak fegyvere. Az ellenforradalom nagyon sietett polgárháborús szerveinek kiépítésével. (375.)

A „polgárőrség" szervezéséből nem maradt ki az egyház sem. A katolikus püspöki kar 1921 február 10-i konferenciája a hercegprímás elnökletével állást foglal amellett, hogy a papok is lépjenek be az ellenforradalom polgárháborús alakulataiba, mert a „polgárőrség a polgári rend biztosítására alakult önvédelmi szerv". A püspökök tehát nemcsak ellenforradalmi propaganda kifejtésére utasították papjaikat, hanem a fegyveres ellenforradalmi szervezkedésben való részvételre is. (374.)

*

A szovjetellenes intervenció kudarca és Horthyék-Telekiék szégyenletes külpolitikájának teljes csődje, az uralkodó osztályok félelme a nemzetközi forradalomtól, ugyanakkor a munkásság ellenállásának a növekedése és a kommunista mozgalom erősödése jellemezte 1921 elején

a politikai helyzetet. Az ellenforradalom uralma ingatag volt és ismét kiéleződtek az uralkodó osztályon belüli ellentétek. Ezek az ellentétek mindenekelőtt a „keresztény blokkon" belül, a legitimisták és a „szabad királyválasztók" között kerültek ismét előtérbe.

Horthyék kalandor külpolitikájának szégyenletes kudarcát a legitimisták igyekeztek kihasználni a Habsburg-restaurációs törekvések megvalósítása céljából. Friedrichék már az első Teleki-kormány megalakulása idején foglalkoztak puccstervekkel. Erről Sréter akkori hadügyminiszter — a kapott kémjelentés alapján — 1920 július 21-én számolt be a Minisztertanácsnak. A kémjelentés szerint a legitimisták bizalmas tanácskozásán Friedrich kijelentette, hogy a külpolitikai helyzet alakulása szükségessé teszi Károly király visszahozatalát, s ez esetben „el kell kergetni a kormányzót, a kormányt, és új választásokat kell kiírni". A Minisztertanács többsége megrökönyödéssel fogadta a hírt és elhatározták, hogy ha a puccsszervezkedést Friedrichék folytatják, akkor letartóztatásokat fognak eszközölni. (394.)

A szervezkedő legitimistákkal azonban Teleki is kapcsolatot tartott. Augusztus 10-én Teleki értesítést kapott Somssich gróf révén a Vatikán bíboros államtitkárának, Gasparrinak IV. Károlyhoz küldött üzenetéről is. Gasparri bíboros ebben az üzenetben azt tanácsolta, hogy IV. Károly ne hamarkodja el a dolgot, várja meg az antant szétbomlását. (395.) Egy héttel később viszont a pápa fogadta Boroviczényt, IV. Károly és a magyar főurak megbízottját, aki előtt hangoztatta, hogy „tenni kell" a királyért valamit, mert „platonikus és titkos megnyilatkozása a loyalitásnak" nem elég. (396.) Ez a Horthyval kiegyező főuraknak szólt, s ezekhez tartozott Teleki is, aki inkább Gasparri bíboros halogató politikát javasoló tanácsára hajlott.

A legitimisták azt a körülményt is ki akarták használni terveik elérése érdekében, hogy az antant tekintélyét a szovjetellenes intervenció kudarca és Vrangel hadseregének megsemmisülése nagyon megtépázta. Úgy gondolták, hogy már nem kell túl komolyan venni azokat a tilalmakat, melyeket az antant a Habsburg-restauráció ellen hangoztatott.

Habsburg Károly puccskísérletét külföldről mindenekelőtt a Vatikán, valamint francia politikai és katonai körök ösztönözték és siker esetére az antant hatalmak hozzájárulásával biztatták. A kísérletről előzetes tudomása volt a francia és az angol kormánynak is. A francia kormánykörök vagy legalábbis a francia kormánykörök egy részének magatartására bizonyos fényt derít egy párizsi jelentés, amit Csáky Imre még a Paléologue—Halmos tárgyalásokkal kapcsolatban 1920 május 3-án küldött Telekinek, az akkori külügyminiszternek. Paléologue a Halmossal folytatott tárgyalások során kitért a Habsburg-restauráció lehetőségének a kérdésére. Csáky jelentése szerint „Paléologue úr... a lehető király kandidátusokra terelte a bizalmas eszmecserét, miközben Halmos legnagyobb csodálkozására, nemcsak hogy nem zárta ki Károly király személyét a kandidátusok sorából, hanem sőt, ellenkezőleg, végértelemben oda konkludált, hogy ő az egyedüli lehető kandidátus, aki ellen szerinte Franciaországnak nem volna semmi kifogása, természete-

sen, ha bizonyos garanciát nyújtanának"[1], hogy a magyar uralkodó körök a Habsburg-restauráció esetén nem a „régi germanophil politikát" folytatnák. A francia imperialisták tehát tiltakoznának német imperialistákkal való szövetség politikája ellen; ehelyett azt kívánják, hogy Magyarország váljék az ő „szövetségesükké". A Paléologue—Halmos-féle tárgyalások is erre irányultak, s a francia kormánykörökben úgy mérlegelték a Habsburg-restaurációt, mint e cél elérésének egyik eszközét. A franciák azonban ezzel még nem siettek, sőt tartózkodtak attól, hogy a tárgyalásokat ezzel bonyolítsák, hiszen Horthyék is teljes mértékben készek voltak a francia követeléseket a legmesszebbmenően kielégíteni.

Amikor a Paléologue—Halmos-féle tárgyalások megrekedtek, majd teljesen megszakadtak, akkor fogtak hozzá Habsburg Károly visszatérésének közvetlen előkészítéséhez. Ebben az előkészítésben aktív szerepe volt a katolikus püspöki karnak, bár a restauráció kül- és belpolitikai lehetőségeit illetően bizonytalanok voltak.

Habsburg Károly 1920 szeptember 9-én levélben szólította fel Csernoch hercegprímást, hogy küldje ki hozzá Svájcba, Pranginsba bizalmasát, akivel személyesen fogja megüzenni mindazt, amit nem akar levélben közölni. Egyben „királyi köszönetét" küldte a püspöki kar „hódolatáért" és azért, hogy a hódoló „püspöki méltóságok, úgy mint az összes papság vetélkednek abban a törekvésben, hogy a népet a megkoronázott apostoli király visszatérésére előkészítsék". Az „apostoli" exkirálynak ez a köszönete tehát egyben utasítás is, mely a püspököket és „a papság egészét" aktív legitimista propaganda kifejtésére szólítja fel. (396.)

Csernoch hercegprímás dr. Martin Aurélt, a Szent Imre kollégium igazgatóját küldte ki Károlyhoz. Martin megbízólevelét 1920 október 14-én állították ki. A püspöki kar konferenciája október 27-én fogadott el egy határozatot a Habsburg-restaurációról. A konferencián közölték, hogy Csernoch kiküldte megbízottját, Martint Pranginsba, hogy „őfelsége üzenetét" átvegye, s az üzenetet „a prímás bizalmasan közölni fogja a püspöki kar tagjaival". Ezt megelőzően Csernochék már informálódtak az antant budapesti képviselőinél kormányaik állásfoglalásáról a Habsburg-restaurációval kapcsolatban. A kapott értesülés nem volt kedvező. Ezért a püspöki kar konferenciája a következőt határozta: „elvben a legitimitás álláspontján van. Mivel azonban . . . az elvi álláspontnak megfelelő nyilvános akcióért a felelősséget nem vállalhatja; a külső akciót illetően egyelőre várakozó magatartást tanúsít"[2].

Martin Aurél Pranginsból visszaérkezve október 28-án közölte a Csernochhoz írt jelentésében az exkirály üzenetét. „Őfelségének eltökélt szándéka — közli Martin —, hogy a békeszerződés ratifikálása után, 1921 tavaszán újból elfoglalja Magyarország trónját . . . Visszatérését . . . tovább nem halaszthatja, mert a nép hozzászoknék az uralkodó nélküli állapothoz. Őfelsége összeköttetései révén úgy van értesülve, hogy az antant hatalmak, nevezetesen a franciák nem támasztanák nehézséget az

[1] *Balázs Béla.* A klerikális reakció a Horthy-fasizmus támasza. Művelt Nép 1953. 121—122. old.
[2] Ugyanott, 126—127. old.

ő visszatérésének, egyedül a csehek és jugoszlávok ellenezték azt . . . Minden ellenkező értesülés, mely a Budapesten működő különböző antant missziók köréből indul ki, ezen missziók tájékozatlanságából ered." (397.)

Csernoch november 18-án válaszolt Károlynak. Közli, hogy a kapott üzenetet megtárgyalta Habsburg József főherceggel — aki konkurrens királyjelölt volt, és akinek jelöltsége ellen Károly energikusan tiltakozott — és Horthyval. József főherceg „antant információja" szerint, ha Károly visszatérne, az antant megszállná az országot, s ezért hajlandó volna ő (Habsburg József) elfoglalni a trónt, „ha másképp semmiképp sem tudná megmenteni a trónt a dinasztia számára". Horthy is az antantra — mégpedig az angol kormányra — hivatkozva utasította el az exkirály hazatérését. „Nem tudok mást feltételezni — írja Csernoch —, mint azt, hogy az antant kétszínű játékot űz, s azalatt, míg felséged ottani közegeinek kedvezőknek látszó kijelentéseket tesz, addig itt saját közegei által . . . az ellenkezőt állítja." (398.) Az antant nagyhatalmak kettős játékát illetően Csernochnak nyilván igaza volt.

Ugyanebben az időben aktivizálódtak a legitimisták a parlamentben is. Maga Teleki 1920 november 29-én a parlamentben tett nyilatkozatot arról, hogy „a kormány felfogása szerint" a politikai kérdések „Magyarország belügyei, és azokba semmiféle külső beavatkozást nem vagyunk hajlandók eltűrni". Ezt a nem egész világos nyilatkozatot Pallavicini december 1-i beszédében világosabbá teszi, s megállapítja, hogy Teleki „konstatálta a nagyantantnak teljes désinteressement-ját a tekintetben, hogy belügyi kérdéseinkbe és így a királyság kérdésébe is beavatkozzék." Pallavicini azt is kijelentette, hogy „hiba volna túlságos súlyt helyeznünk a nagyantantra". Ezt még azzal is megtoldotta, hogy ő nem is hiszi, hogy „az antantnak módjában állna beleszólni a mi belső ügyeinkbe, mert hiszen láttuk azt, hogy az antant, mint olyan, minden beavatkozásra képtelen Európa Keletjén" — azaz: képtelen nyeregbe juttatni Szovjet-Oroszországban az ellenforradalmat. Pallavicini — egyes antant nagyhatalmak iránti „csalódottságában" — amerikai orientáció sikerében reménykedett, ezért ilyen irányú javaslatot tett. Ugyanezen a napon — mint fentebb már említettem —, december 1-én szavazták le a legitimista Ereky támadása következtében Korányi pénzügyminisztert, mely az első Teleki-kormány lemondásához vezetett.

Teleki és kormányának egy része, meg a parlamenti képviselők jelentős része nem fogadta el irányelvül József főherceg és Horthyék álláspontját, amelyet mindkettőnek saját hatalmi céljai diktáltak. Nem vették tudomásul a budapesti antant képviselők „hivatalos" tiltakozását az exkirály visszatérése ellen. Telekiék azonban azt remélték, hogy megegyezhetnek a hadsereget kezében tartó, s magát ravaszul szintén legitimistának valló Horthyval.

Habsburg Károly december 14-én válaszolt Csernoch előző havi levelére. A budapesti antant képviselők eljárását „nagy horderejűnek nem vélem értékelni" — írja Csernochnak és ismételten sürgeti, hogy az egyház széleskörű legitimista propagandát folytasson. (401.)

A legitimisták a francia kormánnyal folytatott tárgyalások meg-

szakítása és a trianoni szerződés ratifikálása után indítottak támadást, és készültek az 1921 tavaszi királypuccsra. 1921 januárjában a második Teleki-kormány nem legitimista tagjait már a parlamenten belüli külön legitimista pártalakítási tárgyalások nyugtalanítják. Nagyatádi Szabó a Minisztertanács 1921 január 21-i ülésén azt mérlegeli, hogy átadják-e a kormányt az alakulófélben levő legitimista pártnak.

Külön legitimista párt — eltekintve Friedrich töredék pártjától — nem jött létre. A kettős kormányzópárt megmaradt, de ezen belül a legitimisták aktivitása és befolyása megnőtt. Ennek eredményeként nevezték ki január 18-án külügyminiszternek a legitimista Gratz Gusztávot.

Alig két hónap múlva Habsburg Károly „váratlanul" Magyarországra érkezett, hogy elfoglalja üresen maradt trónját.

Az exkirály 1921 március 26-án érkezett Szombathelyre gróf Mikes püspöki palotájába. Ugyanebben az időben „véletlenül" ott tartózkodott Vass József miniszter, és a legitimista gróf Sigray Antal közeli birtokán „vadászott" Teleki miniszterelnök is, mégpedig az amerikai misszió vezetőjének a társaságában. Károly rendelkezésére Teleki és Sigray azonnal átsietett a szombathelyi püspöki palotába a helyzet megtárgyalására. Azonnal felvették az érintkezést Horthyval, akinek az volt a fő követelése, hogy a kormányzóságról való lemondása esetére Károly őt nevezze ki a hadsereg főparancsnokává, s továbbra is kezében maradjon a fegyveres erő, amelynek segítségével megszerezte a diktátori hatalmat. A katonai hatalom megtartása volt az a „minimum", amelynek biztosítása esetén hajlandó lett volna Horthy, a Habsburgok régi szolgája, megtartani esküjét a „felszentelt királynak".

A hadseregfőparancsnoki hatalom megszerzésére is voltak azonban más „jelöltek", más konkurrensek, köztük József főherceg és Lukachich tábornagy is. Habsburg Károly természetesen nem volt hajlandó, és valószínűleg Teleki sem — a hadseregfőparancsnokságot a flotta nélkül maradt ellentengernagyra, sem József főhercegre — tehát az exkirály két fő riválisára bízni. Március 27-én reggel Teleki megsürgönyözte Horthynak a választ, Horthy lemondásának erre a feltételére: „Az ön lemondása esetén ő (Károly. — *N. D.*) nem önt és nem Józsefet, hanem Lukachichot óhajtja főparancsnoknak"[1].

Az exkirály és a miniszterek is még aznap délelőtt Pestre utaztak, ahol Károly egyenesen Horthyhoz ment. Nem tudtak egymással megegyezni; a hatalom Horthy kezében volt. A Magyar Távirati Iroda szűkszavú közleménye szerint Horthy felszólította Károlyt, hogy „az ország érdekében" mielőbb távozzon Magyarországról[2].

[1] A szóban forgó táviratot Beniczky Ödön ismertette később, 1921 november 18-án az országgyűlés mentelmi bizottsága előtt. Beniczky kijelentette, hogy Horthy a király szombathelyi tartózkodásának másnapján neki a hatalmat önként felajánlotta, s bemutatta Teleki fent idézett választáviratát erről. *[O.L. Kozma ir. 8. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 121—124. old.]*.

[2] Jelenleg Horthy az amerikai imperialisták szánalmas eszköze arra, hogy visszahozzák hazánkba a Habsburgokat. Ezért bonni emlékirataiban Habsburg-hű szerecsenné próbálják mosdatni. Azt írják az ő nevében, hogy ő előzetesen „semmit sem tudott" az exkirály jöveteléről, s csak akkor értesült erről, amikor Károly már Pesten volt és üzent neki. Pesti tárgyalásuk alkalmával Horthy a hadseregfőparancsnoki kinevezésén kívül egyéb követeléseket is támasztott, így például herceggé való kinevezését. Követeléseit a kiutasított exkirály leleplezte, s azok ismertté váltak. Most Horthy, aki szégyenletes bukása után az amerikaiak diktálta Habsburg-hűség leplét próbálja felölteni — azt próbálja elhitetni, hogy ő a hercegi kinevezést Károlytól meg is kapta. Mint írja, annyira „szerette" őt az exkirály, hogy az országból való kiutasításáért „otrantói és szegedi herceggé" nevezte ki és Mária Terézia rendjellel tüntette ki!! Csak éppen eddig nem viselte sem ezt a címet, sem ezt a rendjelet. (Megjegyzés a második kiadáshoz: Horthy időközben meghalt.)

Habsburg Károly rögtön visszautazott Szombathelyre a püspöki rezidenciába Sigray és Teleki, valamint Horthy egyik szárnysegédének kíséretében. Odautazott Andrássy, Bethlen és Gratz Gusztáv is, és folytatták a tárgyalásokat.

Az exkirályhoz utazott Beniczky is, de őt Hajmáskéren a karhatalom feltartóztatta. Ugyanebben az időben Friedrichet Budapesten őrizetben tartották.

Horthy sietve foganatosított intézkedéseit a kormány Budapesten levő tagjai — akik Horthy rendeletére nála megjelentek — a hivatalos közlemények és a lapjelentések szerint még március 27-én tudomásul vették.

Ezekre az intézkedésekre némi fényt derít Horthy 1921 március 30-i hadparancsa, melyben megállapítja: „A nemzeti hadsereg ezen nehéz napokban is várakozásomnak megfelelően egységesen és hűen megtartotta nekem tett esküjét." Ez a hadparancs azt mutatja, hogy a hadsereget kézbentartó tisztikar zöme, vagyis a különítményes banditák, Horthy mögött voltak, s a legitimisták katonai csoportja nem rendelkezett komolyabb erővel, a legitimisták nem voltak felkészülve komolyabb katonai akcióra. Horthy hadparancsa azt is mutatja, hogy a katonai intézkedéseket nem a kormány, hanem ő maga rendelte el. A hadparancs kiadásával Horthy nyilvánosan leszögezte, hogy a hadseregre támaszkodva megakadályozza a legitimisták puccskísérleteit. Horthy megtagadta, hogy helyét átadja. (404.)

A hadparancs kiadását követő napon, azaz március 31-én a Kisgazdapárt a kettős kormányzópárton belül állást foglalt Horthy mellett. Másnapra — április 1-re — soron kívül összehívták a képviselőházat, s itt — bár erős viták közepette — határozatot fogadtak el, mely Horthy eljárását szentesítette. A „keresztény" párt zöme — a kettős kormányzópárt másik szárnya — is tudomásul vette, hogy a legitimista akció politikailag és katonailag egyaránt elszigetelődött. Az exkirály egyébként ekkor még Szombathelyen volt, és csak április 5-én távozott az országból.

A legitimista összeesküvés erőtlenül összeomlott. A kormány egy része, így maga Teleki és Gratz Gusztáv is együttműködött a legitimista összeesküvőkkel. Habsburg Károly puccskísérletét a Vatikánon kívül különösen francia politikai és katonai körök ösztönözték nyilvánvalóan, és siker esetére az antant hatalmak is hozzájárulásukkal biztatták. A kísérletről előzetes tudomása volt nemcsak a francia, de az angol és valószínűleg az amerikai kormányoknak is. Horthy azonban még március 27-én könnyűszerrel visszaküldte az exkirályt Budapestről Szombathelyre, ami eldöntötte az antant hatalmak állásfoglalását is. Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia március 29-én és 30-án

tiltakozott a Habsburg-restauráció ellen. Az antant nagyhatalmak: Anglia, Franciaország és Olaszország kormányai csupán április 3-án ismételték meg előző évi tilalmukat a Habsburgok visszatérése ellen. Tehát egy hetet vártak, s csak azután nyilatkoztak, amikor a puccskísérlet teljes csődje már nyilvánvaló volt. Jogos annak a „semleges" svájci diplomatának a véleménye is, aki kijelentette, hogy az egész dologban az antant hatalmak kettős játékot űztek, amelyre egyébként maga Csernoch is gyanakodott.

Hamisnak bizonyult a legitimistáknak az a számítása, hogy a katonai és közigazgatási hatóságok támogatását megnyerhetik a királypuccs céljaira, és különösen nem vált be az a reményük, hogy a Habsburgoknak egykor hűséget esküvő Horthy átengedi az államfői hatalmat az exkirálynak. Horthy megőrizte diktátori székét a versenytárs trónszerzési kísérletével szemben. Az uralkodó osztályok zöme megbékült ezzel a helyzettel. A Teleki-kormány is tudomásul vette a dolgok alakulását, de a belpolitikai válság, amit a legitimista puccskísérlet előidézett, ezzel nem simult el. Rassay kétszínűséggel vádolta Telekit, aki a vád alól képtelen volt csak némileg is tisztára mosni magát. Teleki a képviselőház április 7-i ülésén beismerte, hogy a legitimista kísérlettel kapcsolatban „egyes miniszter urak helyzete úgy pártjukkal szemben, mint saját felfogásuk tekintetében" a kormány helyzetét „nem teszi többé olyan biztossá"; ezért a kormány átalakítása szükségessé vált. — A kormány lemondott. (406.)

*

Az új kormányt Bethlen alakította meg. Teleki távozott, és vele Gratz Gusztáv is. Újonnan kerültek a kormányba: báró Bánffy Miklós külügyminiszter, gróf Ráday Gedeon belügyminiszter és Mayer János, a kisgazdapárti kulákok egyik vezére, közélelmezési miniszter. Az első kettő nem volt parlamenti képviselő. Velük, valamint Hegedűs Lóránttal (aki az 1920-as képviselőválasztásokon megbukott) és Belitska Sándor hadügyminiszterrel együtt a kormány négy minisztere nem volt képviselőházi tag, s Bethlen a négy legfontosabb miniszteri tárcát bízta reájuk.

A Bethlen-kormány a finánctőke és a nagybirtokosok hatalmát és Horthynak, a különítményes bandák vereskezű vezérének a kormányzóságát erősítette meg. A királykérdést, mint „nem aktuálisat", háttérbe szorította, és végül gyakorlatilag megszüntette. Annál nagyobb gondot fordított Horthyval együtt arra, hogy a földreform nagyon is aktuális kérdését a nagybirtokosok teljes megelégedésére „oldják meg".

A földreform-kérdés nagybirtokos módra való elintézésében Rákosi elvtárs különösen kiemelte Horthy szerepét. „Minél jobban eltávolodott a forradalom veszélye — mondotta Rákosi elvtárs Ki a felelős? című előadásában —, annál kevesebb hajlandóságot éreztek a magyar nagybirtokosok a földreformra, annál inkább csökkentették a földhözjuttatás mértékét, és a végén az egész földreform elsikkadt. Ennek az évekig tartó folyamatnak, melyben a magyar parasztot elütötték a földhöz való jogától, Horthy Miklós volt a lelke. 1920—1921-ben a kormányok minden három hónapban váltogatták egymást, de Horthy

maradt, és vele együtt megmaradt az az eltökéltség, hogy a parasztnak nem adnak földet"[1].

Horthy a Bethlen-kormány kinevezésével igyekezett biztosítani a grófoknak, hogy az ő kormányzósága mellett is játszhatnak olyan szerepet az ország vezetésében, mint amilyet a Habsburg-uralom helyreállításától reméltek. Horthy és a Bethlen-kormány a kulákságot még jobban háttérbe szorította, s amellett, hogy a nagybirtok-rendszer fennmaradását biztosította, egyben az egész *földreformot kitűnő üzletté változtatta a nagybirtokosok számára*. Ez volt az egyik fő oka annak, hogy a legitimista nagybirtokosok beletörődtek Horthy kormányzóságába, a királykérdésnek a napirendről való levételébe. Sőt, a grófok egyre hálásabbak lettek a kormányzói székbe került kalandor iránt.

A finánctőke hatalmának „konszolidálása" a fasiszta diktatúra polgári közigazgatási szerveinek erősítését és a katonai karhatalmak „kilengéseinek" megszüntetését követelte. Ez volt az egyik feltétele annak is, hogy nagyobb külföldi kölcsönhöz jussanak, mivel a külföldi tőkés csoportok csak a „konszolidált" ellenforradalmi rendszernek voltak hajlandók jelentősebb kölcsönt folyósítani. Bethlen keresztülvitte a fasiszta különítmények alárendelését a finánctőke általános „konszolidálási" érdekeinek. A bestiális tömeggyilkosok különítményeit beépítették a „nemzeti hadseregbe". Ugyanekkor megerősítették a népelnyomó rendőrséget és csendőrséget. *Az őrjöngő ellenforradalom terrorját a fasiszta diktatúra megerősített államhatalmának intézményes terrorja váltotta fel.*

A Bethlen-kormány a Peyerrel kötött 1921-es paktummal szervesen *beépítette a szociáldemokráciát a magyar fasizmus rendszerébe*, mint annak segédcsapatát és fő társadalmi bázisát a munkásosztály soraiban. Tehát a szociáldemokrácia további felhasználásának kérdését a finánctőke hatalmi követelményeinek megfelelően oldotta meg, amit Horthynak is tudomásul kellett vennie.

A Bethlen-kormány a magyar fasizmus rendszerében szerepet biztosított a fasiszta diktatúra tartalékainak, a polgári ellenzéki pártoknak is.

A Bethlen-kormány a magyar fasizmusnak *parlamentáris látszatot* biztosított. Ezt egyrészt az tette szükségessé, hogy némileg alkalmazkodjon a nyugati burzsoá demokratikus országok uralmi módszereihez, és megtévessze a nemzetközi demokratikus közvéleményt. De az álparlamentarizmus egyben a magyar közvélemény megtévesztését is szolgálta. Lehetővé tette azt, hogy a Horthy-rendszer polgári ellenzéke betölthesse a finánctőke tartalékának a szerepét, és megkönnyítette a szociáldemokrata vezérkar félrevezető tevékenységét a munkásosztály soraiban.

A horthy—bethleni „parlamentarizmus" jellemző vonása a *nyíltszavazásos* rendszer bevezetése az egész országban, Budapest és néhány vidéki város kivételével. A nyíltszavazásos rendszer mellett a Bethlen-kormány arról is gondoskodott, hogy még abban a néhány körzetben

[1] *Rákosi Mátyás.* Válogatott beszédek és cikkek. Szikra 1955. 22. old.

is, ahol titkos szavazás volt, csak olyan pártok indulhassanak, amelyek a fasiszta diktatúra segédcsapatait alkotják. A Horthy—Bethlen-féle álparlamentarizmusnak szerves „kiegészítője" volt a terror mellett a korrumpálás. A terror és a korrumpálás eszközével szolgálatába állította az összes törvényhatósági testületeket, az összes rendszeresen megjelenő lapokat és a különböző társadalmi egyesületek egész sorát. A Horthy—Bethlen-rendszer szövetségeseivé váltak az egyházak; a katolikus püspöki kar, a protestáns püspökök és a zsidó főrabbik.

A Bethlen-kormány elérte a fasiszta diktatúrának bizonyos politikai konszolidálását, bár mindez igen *ingatag* volt. A gazdasági stabilizálódást, az infláció megszüntetését csak 1924-ben, külföldi, főleg angol-amerikai kölcsönökkel tudták egy időre elérni, még tovább súlyosbítva az ország függőségét a nyugati tőkétől. Azonban mindezek és a további események ismertetése kívül esik e tanulmány tárgykörén.

*

Ez az okménygyűjtemény a magyar ellenforradalom felülkerekedésének és első 21 hónapjának szörnyű eseményeiről rántja le a leplet. Megvilágítja az olvasó előtt a határtalan népgyűlöletnek, példátlan országárulásnak és a szörnyű tömeggyilkosságoknak azt a bűnhalmazát, amelyben a Horthy-rendszer a nyugati imperialisták bábáskodása mellett megszületett.

Születése pillanatától kezdve kész volt bármely nyugati imperialista nagyhatalom félgyarmatává változtatni az országot, bármely imperialista hatalomnak rendelkezésére bocsátani szovjetellenes háború céljaira az ország területét és a nép vérét, csak kapjanak érte valami koncot, csak szélesítsék valamicskét a magyar uralkodó osztályok kizsákmányolási területét, ha a külföldi tőke még súlyosabb fennhatósága alatt is.

Végül is az 1930-as évek folyamán, különösen pedig a második világháború idején Horthyék „sikeresen" változtatták az országot Hitler gyarmatává, a német imperialista nagytőke monopóliumos terjeszkedési területévé, és elérték, hogy Magyarország részt vett a szovjetellenes imperialista rablóháborúban. Az országot új, katasztrofális rablóháborúba döntötték, csakhogy ebbe maga a Horthy-rendszer pusztult bele. Amilyen szégyenletes és gyalázatos volt a létrejötte, olyan volt a pusztulása is.

A Horthy-rendszer bukásával megnyílt a magyar szabadság útja a dolgozó nép előtt. S éppen az a Szovjetunió nyitotta meg ezt az utat, amelyet Horthyék és összes kiszolgálóik negyedszázadon keresztül annyit rágalmaztak. Éppen az a nép szabadított fel bennünket, amelynek rabságba döntésében próbáltak Horthyék közreműködni mindenáron, a magyar nemzet pusztulása árán is.

Mindazok — Csernoch és Prohászka püspököktől kezdve a „kisgazda" Nagyatádi Szabóig és a szociáldemokrata Peyerig —, akik „áldásaikkal" kísérték az országvesztő bitangok garázdálkodását, akik csalárdul eladták a munkásságot és a dolgozó parasztságot az országáruló tőkéseknek és földbirtokosoknak — végig szolgálták a Horthy-

rendszert. Az ámítás és csalás ezernyi eszközeivel vezették félre a népet. S a népnek ezek az elvetemült ellenségei, akik ma, akárcsak az 1919-es Tanácsköztársaság idején, a tőkések és földbirtokosok számára elveszett paradicsomot sírják vissza, továbbra is a külföldi imperialisták kémügynökségei maradtak. Az itt közölt iratok is megvilágítják, hogy mi az, amit az amerikai imperialisták és szolgaseregük meg szeretne ismételni, természetesen még kegyetlenebb módon.

A történelmi leckét a magyar nép drágán fizette meg, tapasztalatai alapján és a felvilágosító munka segítségével okult belőle. A történelmi tanulság azonban ma már nemcsak azt világítja meg, hogy milyen nyomort, szenvedést és nemzeti megalázást hoz az ellenforradalom, hanem azt is megmutatja, hogy a győzelmes munkásosztály milyen csodálatos fejlődés útjára vezeti az országot.

A szabadság útja, melyet a felszabadító Szovjet Hadsereg 1945-ben nyitott meg számunkra, nemzeti felemelkedésünk ragyogó korszakába vezetett. Esztendők alatt évszázados elmaradást küzdöttünk le, és a világ élenjáró nemzetei sorába emelkedtünk. Amit a magyar proletariátus 1919-ben a külső imperialista túlerővel, a belső árulással és saját tapasztalatlanságával küzdve nem tudott megteremteni, azt ma létrehoztuk: a szocializmust építő Magyarországot.

Az imperialista táborral szemben nagy erőfölénnyel rendelkező, az egész földkerekségre kiterjedő, 900 milliós szervezett béketábor áll, s benne két világhatalom: a béketábor vezető ereje, a kommunizmust építő Szovjetunió és a győzelmes Kínai Népköztársaság. Hazánk ma egyenjogú tagja, *új rohambrigádja* a napról napra erősödő szocialista világnak és a nemzetközi békefrontnak. A belső ellenség, a bukott kizsákmányoló osztályok és ügynökeik ma is a külső imperialisták segítségével akarják visszaállítani uralmukat, de a nép hatalma szétverte és szétveri minden ellenforradalmi kísérletüket. A magyar proletariátus ma már tapasztalt és legyőzhetetlen, mert a Szovjetunió és a felszabadult népek szövetségére, a szocialista országok kölcsönös támogatására, saját sorainak szilárd egységére támaszkodik. Megteremtette a magyar dolgozó nép megbonthatatlan nemzeti frontját. Hazánk ma erős bástya a béke frontján, mert élén a harcok tüzében megedződött Magyar Dolgozók Pártja áll. Az a párt, melyet az ellenforradalom tűzzel-vassal irtott, de amely elpusztíthatatlannak bizonyult, mert történelmi hivatást kellett és kell teljesítenie. Elpusztult, a történelem szemétdombjára került a magyar ellenforradalom rendszere, és oda kerül e bűnös rendszer minden maradványa. S hogy a múlt maradványait minél gyorsabban felszámoljuk, ezt kívánja elősegíteni a vérengző ellenforradalmat leleplező iratok itt közrebocsátott gyűjteménye.

SZERKESZTŐI TÁJÉKOZTATÓ A SZÖVEGKÖZLÉS SZEMPONTJAIRÓL

E kötet dokumentumokat nyújt történetünk egyik legtragikusabb korszakának, az ellenforradalmi fehérterror idejének történetéhez. Célja, hogy leleplezze dolgozó népünk előtt a Horthy-rendszer első éveinek történetét, s egyúttal lehetővé tegye a magyar történészeknek e korszak elmélyültebb tanulmányozását. A kötetben közölt dokumentumok közül az első 1919 augusztus 1-én, a Tanácsköztársaság leverésének másnapján kelt, míg az utolsó az 1921 április 8-i Minisztertanács jegyzőkönyve, mely a Teleki-kormány lemondását tartalmazza. Az iratok ennek a csaknem kétesztendős rémuralomnak az eseményeit tükrözik vissza — elsősorban az egykorú közhivatali hatóságok, vezető politikusok iratain keresztül. Természetesen még e rövid időszak történetének sem mutatják meg minden oldalát. Hiányoznak például nemcsak a gazdasági és kulturális viszonyok legjelentősebb dokumentumai, hanem a munkásmozgalom történetének legfontosabb eseményeire vonatkozó iratok is. Ez utóbbinak az az oka, hogy a Magyar Munkásmozgalmi Intézet e kötettel egy időben készíti sajtó alá a magyar munkásmozgalom történetének erre az időszakra vonatkozó dokumentumait, s így nem lett volna célszerű ezeket itt is kiadni. Nem jelenthette ez természetesen azt, hogy a munkásság helyzetét, hangulatát feltáró dokumentumokat is mellőzzük. Ebbe a kötetbe azonban, néhány kivételtől eltekintve, olyan dokumentumok kerültek, melyek az ellenforradalmi rendszer elnyomó terrorintézkedéseire vonatkoznak, s melyek így, az ő jelentéseikben, az ő szemüvegükön keresztül mutatják be a munkásság, a dolgozó parasztság helyzetét, hangulatát, s ezekből az iratokból is világosan megállapítható elégedetlenségét, elkeseredését és fokozódó ellenállását. Ezek a titkos, bizalmas iratok tehát éppen azért érdemelnek figyelmet, mert az ellenforradalmi rendszer saját politikusainak, hatóságainak iratain keresztül, mintegy a saját vallomásuk alapján mutatják meg a népelnyomó Horthy-rendszer vezetőinek és kiszolgálóinak igazi céljait, igazi eszközeit.

Az itt közölt iratok nagy többsége köz- és állami levéltárakból való. A kutatás elsősorban az Országos Levéltárban őrzött levéltárak anyagára irányult, de később kiterjedt más levéltárakra is. Sok iratot a Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archívumából vettünk át, számos dokumentumot pedig a Hadtörténelmi Levéltár bocsátott rendelkezésünkre. Teljesnek azonban a gyűjtemény még így sem mondható, még a politikai történetre vonatkozólag sem. Ennek oka elsősorban az, hogy ebben a két évben, különösen 1919 augusztustól 1920 közepéig, a közigazgatás — s így ennek írásbeli anyaga is — rendszertelen, kialakulatlan volt. Az ügyek nagyon sokszor nem a „szabályos közigazgatási úton" bonyolódtak le, hanem garázdálkodó, vérengző terrorakciókban, amelyeknek nem mindig maradt nyoma levéltári iratokban. De hozzájárult a gyűjtemény hézagosságához az is, hogy fontos hatóságok iratanyaga a háború folyamán elpusztult. E hiányok egy részén úgy lehetett segíteni, hogy feltártuk egyes vidéki levéltárak iratsorozatait. Ezekben azután meg lehetett találni olyan hatóságok rendelkezéseit, utasításait is, mely hatóságok iratanyaga elpusztult. Így például a főispánok bizalmas iratai között meg lehetett találni a Belügyminisztérium bizalmas körrendeleteit.

A másik mód, ahogyan bizonyos hiányokat pótolni igyekeztünk, a már nyomtatásban megjelent anyag közlése volt. Több olyan rendelet szövegét vettük át a hivatalos lapokból, amelyekre irattári dokumentum nem állt rendelkezésre; ezek közlése nélkül nem lehetett volna megérteni az események menetét. Ugyanilyen meggondolás alapján közöltünk néhány újsághírt is. Két, nyomtatásban már megjelent forrásgyűjtemény is felhasználásra került. Az egyik a Magyar Külügyminisztérium egy hivatalos kiadványa Magyarország külföldi kapcsolatairól (Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary), a másik a Magyarországra küldött amerikai misszió tagjainak az Ötös Tanácshoz intézett táviratait tartalmazza az amerikai Külügyminisztérium kiadásában (Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919.).

Ami az iratok kiadásának módját illeti, ezen a területen is igyekeztünk legyőzni azokat a nehézségeket, melyek természetszerűen adódtak abból, hogy ilyen típusú, a legújabb korra vonatkozó magyar forráskiadvány még nem jelent meg. A magyar forráskiadási szabályzatok ugyanis legnagyobbrészt középkori, legfeljebb a 19. századból származó iratokra vonatkoztak, s így más szempontok mellett már emiatt sem voltak felhasználhatók. Növelte a nehézségeket az is, hogy a régebbi forráskiadványok többnyire egy-egy kérdésre vonatkozó iratanyagot tartalmaztak, nem pedig a legújabb korra vonatkozó iratokat, olyan igénnyel, hogy az adott korszak politikai történetének döntő fontosságú kérdéseihez szolgáltassanak adatokat. A felmerült nehézségek leküzdésére a szovjet archeográfiai útmutatásokat igyekeztünk felhasználni. Különösen sok segítséget jelentett ezen a téren A. A. Silov archeográfiai

munkája[1], az A. M. Pankratova által szerkesztett dokumentumgyűjtemény két archeográfiai bevezetése[2], valamint e gyűjteményekről megjelent kritikák[3].

A kötet archeográfiai módszereit és jellegét természetesen az a szándék határozta meg, hogy minél szélesebb körök számára tegyük a gyűjteményt használhatóvá. Tudományos igényeket is kielégítő, de könnyen kezelhető forrásgyűjteményt igyekeztünk összeállítani.

Magukat az iratokat elsősorban kronológiailag csoportosítottuk, majd öt fejezetre osztottuk fel: az egyes fejezetek a fehérterror egy-egy kormánya működésének időszakában keletkezett iratokat tartalmazzák. A kormányok változása ugyanis ebben az időszakban lényegében híven tükrözi vissza az események menetét a fehérterror legvadabb dühöngésétől kezdve a terror intézményesítéséig, a bethleni „konszolidációig". Egy-egy kormány időszakán belül a legfőbb kérdések köré csoportosítottuk az iratokat.

Az iratokat teljes terjedelemben közöltük, ha ezt az irat tartalma szükségessé, illetve terjedelme lehetővé tette. Egyes iratoknak csak részleteit közöltük; ezeknek kihagyott része általában nem vonatkozott a tárgyra. Más iratokat kivonatban (regesztában) adtunk, ügyelve arra, hogy az irat lényeges részei — lehetőleg eredetiben — benne foglaltassanak. A kivonatos közléseket dűlt (kurzív) szedéssel különböztettük meg. Az eredetiben közölt iratok dűlt betűkkel szedett részei az irat szerzőjének, az ügyintéző hatóság előadójának vagy vezetőjének kiemelései.

A kihagyásokat magában a szövegben három ponttal jelöltük meg. Ha a tárgyat érintő részt hagytunk ki, annak tartalmát lábjegyzetben közöltük. Nem utaltunk a kihagyott rész tartalmára olyan esetben, ha a Horthy-korszak közismert soviniszta frázisai vagy a Tanácsköztársaságra, a munkásmozgalomra vonatkozó gyalázkodásai fordultak elő az illető helyen.

Az egyes iratokat sorszámmal láttuk el. Egy szám alá a) b) c) jelzéssel csak akkor kerültek iratok, ha azok a hivatali ügymenet szempontjából is egy ügy iratainak tekinthetők, például egy átiratra küldött válaszok, viszontválaszok, egy-egy ügyben ugyanarra a helyre beérkezett jelentések, értesítések stb.

Az irat dátuma rendszerint az aláírás dátumával azonos. Ahol

[1] A. A. Silov. A 19. és a 20. sz. dokumentumai publikációjának vezérfonala. Ismerteti: Hajdu Tibor. Levéltári Híradó. II. évf. 1952. ápr.—jún. 74—84. old.

[2] Munkásmozgalom Oroszországban a 19. században. Szerkesztette A. M. Pankratova. A szerkesztők megjegyzései. I. és II. rész. Levéltári Híradó. II. évf. 1952. jan.—márc. 22.—28. old. Fordította Hajdu Tibor és Bélay Vilmos.

[3] Sz. Dimitrijev. A 19. század munkásmozgalma Oroszországban. Anyag- és dokumentumgyűjtemény. A. M. Pankratova szerkesztésében. — Megjelent „A történelem kérdései" c. folyóirat 1951 június 6-i számában, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadásában. 108. old. oroszul).

ezt nem lehetett pontosan megállapítani, ott az irat keletkezésének valószínű dátumát, illetve azt az időkört adtuk meg, amikor az irat keletkezhetett vagy pedig annak az eseménynek a dátumát, amelyre az irat vonatkozik. A címben az iratot kiállító hatóság — vagy jelentősebb személy esetében az iratot aláíró személy — nevét, a címzett hatóság vagy személy nevét és az irat tárgyát közöltük. A címben szereplő személyeknek csak azt a rangját közöltük, amely minőségben aláírták vagy megkapták az iratot; egyéb rangot csak akkor, ha ez valamilyen szempontból jelentős volt.

Az iraton belül a közismert rövidítéseket egyszerűen feloldottuk, a helyesírási hibákat kiigazítottuk. Egyedül akkor hagytuk meg az eredeti helyesírási hibákat, ha azok az irat szerzőjére vonatkozóan jellemzők voltak. A megszólításokat és az iratra rávezetett ügyviteli megjegyzéseket általában elhagytuk, kivéve ha az utóbbiaknak az ügy további menetére vonatkozóan jelentőségük volt.

Az idegen nyelvű iratokat — ahol volt — lehetőleg egykorú hivatalos fordításban adja a kötet. Az irat szövege után következő sorban (legendában) találja az olvasó az irat típusának megnevezését (eredeti tisztázat, fogalmazvány, másolat stb. — másolaton egykorú, hivatalos másolatot kell érteni —), valamint annak a levéltárnak a rövidített nevét, ahol az iratot őrzik, annak a levéltári állagnak nevét, ahová az irat tartozik és az irat irattári jelzetét, ami együttesen meghatározza, hogy hol található meg az illető irat. Amennyiben a közölt dokumentum nyomtatásban már megjelent, ez és a közlés helye ugyancsak itt van feltüntetve. Itt közöljük azokat a megjegyzéseket, melyek az irat valószínű szerzőjére, valószínű dátumára stb. vonatkoznak, ha ezek az adatok az iratból nem derülnek ki.

A legendát az iratokhoz fűzött tájékoztató megjegyzések (kommentárok) követik. Ezek részben megvilágítják az irat tartalmát az ügyre vonatkozó olyan további dokumentumok ismertetésével, melyeknek önálló közlése nem volt szükséges; részben pedig ismertetik az ügy további fejleményeit. A közölt iratok kommentárjai, ahol szükséges, egyúttal bírálják az irat állításait, azokat alátámasztják vagy cáfolják, azaz az irat állításait egybevetik a történelmi valósággal.

A lapok alján levő csillaggal jelzett jegyzetekben az iratból esetleg kihagyott részek tartalmának rövid ismertetése, hiányos szavak valószínű kiegészítése, hiányos mondatok értelmezése található.

A kötetet kiegészíti azoknak a rövidítéseknek a jegyzéke, melyek a legendában az irat őrzési helyére vonatkozóan olvashatók; ez a mutató egyúttal tájékoztatást ad az olvasónak arról is, milyen levéltárak milyen állagaiból (milyen hivatalok levéltáraiból) tartalmaz iratokat a gyűjtemény.

A névmutató a kötetben előforduló, a jelzett időszak történetében

fontosabb szerepet játszó személyek neveit tartalmazza életrajzuk legfontosabb adataival együtt.

A helységnevek mutatója éppúgy a kötet használhatóságát, jó kezelhetőségét akarja szolgálni, mint a tárgymutató és tartalomjegyzék: ez utóbbi áttekintése egyúttal a kötet szerkezetét is megvilágítja az olvasó előtt.

E kötet és az ellenforradalom korára vonatkozó további kötetek anyagának összegyűjtését nagymértékben elősegítette a Magyar Tudományos Akadémia támogatása. A Magyar Munkásmozgalmi Intézet és a Hadtörténelmi Levéltár készségesen engedélyt adtak az Archívum, illetve a levéltári anyag felhasználására. Az Országos Levéltár vezetősége és a levéltár minisztériumi anyagot őrző osztályának dolgozói, különösen Hajdu Tibor és Kiss Dezső tevékenyen közreműködtek a kötet összeállításának munkái során.

IRATOK

I. FEJEZET

A SZOCIÁLDEMOKRATA PEIDL-KORMÁNY TEVÉKENYSÉGE A KAPITALIZMUS VISSZAÁLLÍTÁSÁRA ÉS AZ ELLENFORRADALMI DIKTATÚRA ELŐKÉSZÍTÉSÉRE

1919 AUGUSZTUS 1—6

A PEIDL-KORMÁNY MEGALAKULÁSA ÉS AZ ANTANT LÉPÉSEI A KORMÁNY ELTÁVOLÍTÁSÁRA

1919 augusztus 1

1. Romanelli alezredes távirata Clemenceauhoz a Peidl-kormány megalakulásáról és az antant júliusi követeléseinek elfogadásáról

A Tanácsköztársaság kormánya lemondott, s az azt felváltó Peidl-kormány kijelentette, hogy „elfogadja a szövetséges hatalmak javaslatait abban a formában, amelyhez Bécsben július 25-én Borghese herceg, Olaszország meghatalmazott minisztere és Cunninghame ezredes, a bécsi angol katonai misszió vezetője hozzájárultak.

Az új kormány éppen most szólította fel alulírottat, mint az említett hatalmak egyetlen budapesti képviselőjét, adjon át az ellenséges hadseregek parancsnokainak egy fegyverszüneti ajánlatot, amelyet — várva excellenciád döntését — bátorkodtam közvetlenül eljuttatni az említett parancsnokokhoz, azzal a céllal, hogy megakadályozzák a további vérontást."

A Peidl-kormány azt javasolta, hogy a békekonferencia döntéséig „a fegyverszüneti vonalat a román hadsereg számára a Tiszánál állapítsák meg".

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. VII. köt. 489. old.

Thomas T. C. Gregory kapitány, az amerikai „segélyszervezet" tisztje, 1919 július 25-én Hoovernek, a „segélyszervezet" vezérigazgatójának a magyar szociáldemokratákkal folytatott bécsi tárgyalásairól többek között a következőket jelentette:

„Böhm, a magyar hadsereg volt főparancsnoka, szocialista és rendkívül erőteljes alakja a magyar hadseregnek, jelenleg mint magyar követ Bécsben van szolgálatban — felkereste az angol katonai megbízottakat, kipuhatolni, hogy az antant hajlandó-e felvenni az összeköttetést a magyarokkal. 23-án az antant megbízottak értekezletet tartottak Bécsben, amelynek eredménye az volt, hogy előterjesztettek Böhmnek egy akciótervezetet a jelenlegi magyarországi bolsevik kormány megbuktatására mint módozatot egy olyan ideiglenes kormány felállítására, amelyet az antant hajlandó támogatni. A javaslat a következőképpen hangzott:

1. A kormányzás minden hatalmát átvevő diktatúrát kell felállítani Haubrichból, Ágostonból és Garamiból, ezek a nevek megvitatandók.
2. A jelenlegi kommunista kormány feloszlatandó. A kommunizmust meg kell tagadni és a kommunista propagandát be kell szüntetni.
3. Mindaddig, amíg valamennyi réteget képviselő kormány létre nem jön, ezt a parancsuralmat fenn kell tartani.
4. Azonnal be kell szüntetni mindenféle terrorista elkobzást és lefoglalást.
5. Azonnal kérik egy antant tanácsadótestület felállítását.

6. A blokád beszüntetendő és lépések teendők azonnal az antant által szén- és élelmiszerszállításra és a szabad dunai hajózás biztosítására..." *[Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. VII. köt. 310. old.]*

A párizsi békekonferencia Ötös Tanácsának[1] 1919 július 25-i ülésén *Hoover* közölte, hogy Böhm kijelentette: „ha a szövetségesek őt megfelelően támogatják és bizonyos biztosítékokat adnak neki..., ő a maga részéről készségesen felállít egy szociáldemokrata kormányt, melynek ideiglenes diktátora ő lenne." *[Ugyanott, 254—257. old.]*

A Hivatalos Közlöny 1919 augusztus 2-án közölte, hogy „az új kormány tagjai a következők: Peidl Gyula miniszterelnök, Ágoston Péter külügyminiszter, Dovcsák Antal ipar- és kereskedelemügyi miniszter, Garbai Sándor közoktatásügyi miniszter, Garami Ernő igazságügyminiszter, Haubrich József hadügyminiszter, Knaller Győző nemzetiségi miniszter, Knittelhoffer Ferenc közélelmezési miniszter, Miakits Ferenc pénzügyminiszter, Peyer Károly belügyminiszter, Szabó Imre munkaügyi és népjóléti miniszter, Takács József földművelésügyi miniszter".

1919 augusztus 2

2. *Clemenceau távirata Romanelli alezredeshez: az Ötös Tanács nem veszi figyelembe a szociáldemokratákkal Bécsben kötött júliusi megegyezést*

Köszönettel vette Romanelli augusztus 1-én küldött táviratát, melyben beszámolt a Tanácskormány lemondásáról és az új kormánynak a Legfelsőbb Tanácshoz intézett nyilatkozatáról.

A Szövetséges Tanácsnak az a véleménye, hogy „nem veheti figyelembe a bécsi szövetséges misszió két tagja által ajánlott javaslatot" — folytatja Clemenceau, majd kijelenti, hogy egyedüli tárgyalási alap az 1918 november 13-i fegyverszüneti egyezmény[2], „amelynek feltételeit a magyar kormánynak tiszteletben kell tartani, különösen azokat, amelyek a hadsereg leszerelésére vonatkoznak". Befejezésül közli, hogy a „Szövetséges Tanács csak arra kéri meg a román kormányt, hogy állítsa meg csapatait azokon a pontokon, amelyeket jelenleg elfoglalnak..."[3]

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. VII. köt. 490—491. old.

1919 augusztus 2

3. *Jegyzőkönyvi kivonat a bécsi francia misszió értekezletéről: a francia kormány állást foglal a Peidl-kormány ellen és a szegedi „kormány"-t támogatja*

Az értekezleten kifejtik, hogy a francia kormány nem bízik a Peidl-kormányban, hanem „a szegedi ellenforradalmi kormányt támogatja fegyverrel és municióval". Tiltakoznak azellen, hogy a népbiztosok menedékjogot kaphassanak. Szembefordulnak Olaszországnak azzal a törekvésével, hogy a „helyzetet felhasználja befolyásának Közép-Európában való megnövelésére". Megállapítják, hogy „Olaszországnak Közép-Európában nincs semmi keresnivalója, a Dunai Okmány (Donauakte) szabályozásánál Franciaország szava lesz az első".

Az értekezlet tárgyalja a magyarországi vasutak teljesítőképességét és a dunai víziút csapatszállításokra való felhasználásának lehetőségét.

H.L. M.N.H.F. 1919. (iktatás nélkül).

Az értekezlet jegyzőkönyvi kivonata német nyelvű. Az értekezleten részt vettek: Hallier tábornok, de Miribelle kapitány, de Muzet kapitány, Kuck ezredes, Seilern alezredes, Zandra hadnagy.

A szegedi ellenforradalmi „kormány" 1919 május 31-én alakult meg Károlyi Gyula gróf vezetésével, s közzétett felhívásában többek között leszögezte, hogy a kormány „a megszálló csapatok támogatásával akarja a régi rendszert helyreállítani" a következő vezérelvek alapján: „letörjük a bolsevizmust...; azonnal megszervezzük a karhatalmat... az antant összes államaival előkészítjük a baráti jóviszonyt". A „kormány" tagjai törvénytelennek tekintik „a budapesti szovjetkormány összes rendeleteit". *[O.L. ME. 1919-es ellenforradalmi kormány iratai. 5.]*

1919 augusztus 3

4. *Romanelli távirata Clemenceauhoz: a Peidl-kormány elfogadja az antant új feltételeit és kéri, hogy az antant hatalmak küldjenek csapatokat az ország meg nem szállt részeibe*

Elismerve táviratának vételét, tisztelettel értesítem, hogy az új magyar kormány készségesen teljesíti — a legrövidebb határidőn belül — a fegyverszüneti feltételeket. E célból — figyelembe véve a közelmúltban leküzdött válságból eredő belső nehézségeket — a kormány hivatalos úton felhív engem, kérjem meg a szövetséges és társult hatalmakat, segítsenek neki a fegyverszüneti feltételek teljesítésében azzal, hogy egy-egy ezredet küld minden antant nemzet, anélkül, hogy ez intervenciónak tűnjék, hanem inkább úgy, mintha ez egy lépés lenne, amely lehetővé teszi az ország akaratának szabad kinyilvánítását.

Romanelli
alezredes

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. VII. köt. 516. old.

1919 augusztus 5

5. *Az olasz és az angol kormány megbízottainak tárgyalása a Peidl-kormánnyal*

Borghese herceg, a bécsi olasz misszió vezetője, ma reggel Budapestre érkezett és a magyar kormány képviselőivel tárgyalásokat folytatott. Először Ágoston Péter külügyminiszterrel, azután Haubrich

[1] Az Ötös Tanács tagjai: Egyesült Államok (Lansing, Coolidge, Hoover), Anglia (Balfour), Franciaország (Clemenceau), Olaszország (Tittoni) és Japán (Makino, Matsui).

[2] A belgrádi fegyverszüneti szerződést 1918 november 13-án kötötte a Károlyi-kormány Franchet d'Espèrey tábornokkal, az antant hatalmak megbízottjával. A szerződés a többi között előírja a magyar csapatok visszavonását a Beszterce, Marosvásárhely, Maros-torkolat, Szabadka, Baja, Pécs vonalon túlra, s a kiürített területet „a szövetségesek teljes joggal megszállják". Előírja a magyar hadsereg leszerelését 6 gyalog- és 2 lovas hadosztályra, s biztosítja „a szövetségesek megszállási jogát minden stratégiailag fontos pontra és helyiségre".

[3] A román csapatok Mardarescu tábornok parancsnoksága alatt augusztus 3-án bevonultak Budapestre.

József hadügyminiszterrel tárgyalt behatóan a Dunapalota szállóban levő lakásán. Később magához kérette Peyer belügyminisztert is. A tanácskozásba bevonták Gordon angol tábornokot is, aki ma hajnalban érkezett Budapestre Freeman kapitány kíséretében.

Esti Népszava, 1919 augusztus 5.

A PEIDL-KORMÁNY RENDELETEI ÉS RENDELETTERVEZETEI

1919 augusztus 2—6

6/a. *A Tanácsköztársaság idején letartóztatott ellenforradalmárok szabadonbocsátásáról szóló rendelet*

1. §. A bűnvádi eljárás, amely a folyó évi március hó 21. és augusztus 2. napja között eltelt idő alatt elkövetett politikai természetű cselekmény miatt indult meg, megszüntetendő.

Az ilyen cselekmények miatt előzetes letartóztatásban levőket szabadlábra kell helyezni.

2. §. Ha a fent megjelölt cselekmény miatt már büntető ítéleteket hoztak, a büntetés elengedtetik és az ítélethez fűződő minden jogkövetkezmény elenyészik.

3. §. Azokat a politikai foglyokat, akik őrizetben vannak anélkül, hogy ellenük bűnvádi eljárás indult volna meg, szabadlábra kell helyezni.

4. §. E rendelet végrehajtásával a Minisztertanács az igazságügyminisztert bízza meg.

Budapest, 1919. évi augusztus hó 2-án.

Peidl s. k.
miniszterelnök

M. Rendeletek Tára 1919. 621. old.

A Peidl-kormány a rendelet 1. §-ában „politikai természetű cselekményekről" és „politikai foglyokról" beszél, amikor szabadon engedi az ellenforradalmi puccskísérletek minden résztvevőjét; azokat, akik az antant segítségével a kommunisták és a dolgozó nép körében végrehajtandó tömegmészárlásokat készítettek elő és kíséreltek meg a proletárhatalom megbuktatása érdekében. Szabadonbocsátásuk közvetlen segítség volt a bekövetkező tömeggyilkosságok végrehajtására. Az ellenforradalmárok szabadonbocsátásával egy időben a Peidl-kormány megkezdte a kommunisták letartóztatását, aktív közreműködést vállalva az ellenforradalmi vérengzések megindításában.

6/b. *Minisztertanácsi jegyzőkönyvi kivonat a forradalmi törvényszék megszüntetéséről*

A Peidl-kormány augusztus 2-i Minisztertanácsán elfogadta Ágoston Péter külügyminiszter előterjesztését a forradalmi törvényszék megszüntetéséről.

O. L. ME. 1919-VI-3818.

6/c. *Rendelet a régi bírósági szervezet visszaállításáról*

A Peidl-kormány augusztus 2-i rendeletében kimondja, hogy a bíróságokról és államügyészségről szóló, a Tanácskormány alatt kiadott rendeletek hatályukat vesztik, s helyreállítja a régi monarchista bíróságokat és államügyészségeket, melyek régi szervezeti formában folytatják működésüket.

M. Rendeletek Tára 1919. 622. old.

6/d. *Rendelet a Vörös Őrség megszüntetéséről, a régi rendőrség visszaállításáról*

A Peidl-kormány augusztus 3-án elrendeli a Vörös Őrség megszüntetését, és a belügyminiszter alá rendelt államrendőrség felállításával visszaállítja a régi rendőrséget.

M. Rendeletek Tára 1919. 622. old.

A Népszava 1919 augusztus 4-i száma közli a Magyar Távirati Iroda jelentését, amely szerint „vasárnap (augusztus 3-án) délután 5 órakor a kormány Minisztertanácsra ült össze. A Minisztertanács elhatározta, hogy a szakminiszterek haladéktalanul revízió alá veszik a Tanácskormány részéről kiadott rendeleteket és már a legközelebbi Minisztertanács elé kész javaslattal lépnek, mely rendeleteket helyezzék hatályon kívül és mily módon állítsák vissza a március 21-ét megelőző jogállapotot. Igy elsősorban a Tanácskormánynak a házak szocializálására vonatkozó rendeletét fogják hatályon kívül helyezni."

A rendőrség visszaállításáról szóló rendelettel kapcsolatban a Népszava 1919 augusztus 5-én már közli, hogy Peyer Károly belügyminiszter „a kormány intézkedésének megfelelően kinevezte, illetőleg március 21-ig viselt főkapitányi állásába visszahelyezte Dietz Károly, Szentkirályi Béla, Paál György, Schreitz Emil, Bónis István és Marinovich Imre főkapitányhelyetteseket", a monarchia régi rendőrtisztjeit.

6/e. *Rendelet a Tanácskormány által köztulajdonba vett bérházak visszaadásáról és a leszállított lakbérek felemeléséről*

1. §. A házak köztulajdonba vételéről szóló rendelkezések hatályukat vesztik.

2. §. A bérlő a folyó bér-évnegyedre járó bérösszeget jogosult havi részletekben megfizetni.

A házbért mostani összegében a háztulajdonos vagy a bér felvételére különben jogosult személy kezéhez kell fizetni.

A házbizalmiak kötelesek az általuk felvett, de még be nem szolgáltatott augusztus havi bérösszeget az előző bekezdésben említett személynek haladéktalanul átadni.

3. §. Folyó évi szeptember hó 1-től kezdve a házbért a háztulajdonos szedi be.

4. §. A Forradalmi Kormányzótanács XVII. számú rendeletének a házbérek leszállítására vonatkozó rendelkezése szintén hatályát veszti.

5. §. Ez a rendelet azonnal életbe lép.

Budapesten, 1919. évi augusztus hó 4-én.

Ágoston s. k.
az Igazságügyminisztérium ideiglenes vezetésével megbízott külügyminiszter

Peidl s. k.
miniszterelnök

M. Rendeletek Tára 1919. 624. old.

A Peidl-kormány ugyanezen a napon kiadott másik rendeletével hatályon kívül helyezte a Tanácskormánynak a nagylakások rekvirálására vonatkozó rendeletét. *[M. Rendeletek Tára 1919. 623. old.]*

6/f. *Részlet a Tanácsköztársaság idején felemelt közalkalmazotti fizetések leszállításáról szóló rendelettervezetből*

...az 1919. évi augusztus hó 1-én alakult kormány a Minisztertanácsnak 1919. évi augusztus hó 5-én tartott ülésében foglalkozott a közszolgálati alkalmazottak illetményeinek a kérdésével, s ez alkalommal elhatározta, hogy a közszolgálati alkalmazottak részére a volt Forradalmi Kormányzótanács CXX. számú rendeletével engedélyezett munkabér-rendezésnek az 1919. évi április hó 15-től 1919. évi július hó 31-ig terjedő időtartamra való végrehajtását még megengedi, és hogy ennek folytán az érdekelt alkalmazottak részére az általuk régebben élvezett és a volt Forradalmi Kormányzótanácsnak idézett rendeletével megállapított illetmények közötti különbözetek — amennyiben azok eddig még nem fizettettek volna ki — a fenti időtartamra még kifizethetők.

Egyben kimondotta a Minisztertanács, hogy a volt Tanácsköztársaság kormánya által az összes közszolgálati alkalmazottak részére (ideértve a tanítókat és az államvasúti, posta és távirda és postatakarékpénztári alkalmazottakat is) engedélyezett különböző illetményrendezések hatályon kívül helyeztetnek, és hogy ennekfolytán az ezen rendezések alapján 1919. évi augusztus havában járó s amúgy is utólagos havi részletekben esedékes illetmények (heti munkabérek) az érdekelt alkalmazottak részére már nem fizethetők ki, hanem ehelyett az összes közszolgálati alkalmazottak részére 1919. évi szeptember hó 1-től kezdve, illetőleg az olyan alkalmazottak részére, akik illetményeiket 1919. évi március hó 21 előtt is utólagos részletekben kapták, 1919. évi augusztus hó 1-től kezdve, egyelőre ugyanolyan módon és ugyanolyan összegű illetményeket kell kifizetni, mint amilyen összegű illetményeket 1919. évi március hó 21 előtt kaptak.

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-3920.

A Peidl-kormánynak ezt az augusztus 5-én tartott Minisztertanácsban jóváhagyott rendeletét a másnap bekövetkezett Friedrich-féle puccs miatt nem volt módjában kiadni és végrehajtani. A rendelet itt közölt tervezete a Friedrich-kormány pénzügyminiszterének a miniszterelnökhöz intézett augusztus 9-én kelt átiratában található; dr. Grünn pénzügyminiszter ebben az átiratában azt is közli, hogy a Friedrich-kormány a Peidl-kormánynak ezt a rendeletét magáévá teszi és végrehajtására részletes intézkedéseket ad ki.

6/g. *Rendelet az 1919 március 21 után új helyiségbe költözött szakszervezetek kilakoltatásáról*

Mindazok a szakszervezetek, amelyek 1919. évi március hó 21 után költöztek új helyiségbe, amennyiben a helyiség azelőtti birtokosai arra igényt támasztanak, tartoznak e helyiségeket legkésőbben 1919. évi október hó 31-ig kiüríteni és az igazolt birtokosnak rendelkezésére bocsátani.

Budapesten, 1919. évi augusztus hó 5-én.

Peyer s. k.
belügyminiszter

Peidl s. k.
miniszterelnök

M. Rendeletek Tára 1919. 625. old.

A Tanácsköztársaság idején a szakszervezetek számos tőkés és nagybirtokos testület helyiségét kapták meg saját céljaikra. A Peidl-kormány, mely magát „szakszervezeti kormánynak" nevezte, lakáj módjára sietett a szakszervezeteket is kilakoltatni a proletárhatalomtól kapott helyiségekből, és azokat a visszatért uraknak ismét rendelkezésére bocsátotta.

6/h. *Rendelet az ipari és kereskedelmi vállalatoknak tőkés tulajdonba való visszajuttatásáról*

1. §. A magántulajdon joga mindazon ipari és kereskedelmi üzemek tekintetében, amelyek 1919. évi március hó 21-én magánjogi személyeknek tulajdonában voltak, és amelyeket az említett időpont óta köztulajdonba vettek, helyreáll.

A rendelkezés joga az üzemi helyiségek, továbbá az üzem meglevő tartozékai tekintetében az előbbi bekezdésben rendelkezésre jogosultra visszaszáll.

2. §. Megszűnik mindazoknak a felhatalmazásoknak, továbbá már tényleg bekövetkezett közhatalmi korlátozásoknak joghatálya, amelyek az első bekezdésben megjelölt időpont óta a jelen rendelet életbe-

léptéig ipari vagy kereskedelmi vállalatoknak vagy üzemeknek, ezek tartozékainak igénybe vételére, pénzügyi ellenőrzés alá vagy köztulajdonba vételére, felszámoltatására, megszüntetésére vagy közhatalmi kezelésbe való vételére átruházására vagy újabb ily vállalatok vagy üzemek létesítésére vagy ennek tilalmazására vonatkozólag hozattak.

3. §. Hatályukat vesztik az 1919. évi március hó 21 óta a jelen rendelet életbeléptéig hozott mindazok a rendelkezések, amelyek bizonyos cikkek árusítását az 1919. évi március hó 21-én érvényben volt jogszabályok ellenére tilalmazzák vagy korlátozzák; bizonyos cikkek vásárlási jogát a házbizalmiak vagy más hatósági szervek által kiállított vásárlási engedélytől teszik függővé, oly iparosokat, akik valamely munka vállalására vagy végzésére 1919. évi március hó 21-ig jogosítva voltak, e munkáknak önálló vállalásától vagy végzésétől eltiltják; végül bizonyos munkák vagy művek megrendelőit a vállalkozó szabad megválasztásában korlátozzák.

4. §. Hatályukat vesztik az 1919. évi március hó 21 óta a jelen rendelet életbeléptéig hozott mindazok a rendelkezések, amelyek ipari és kereskedelmi vállalatoknak, üzemeknek könyvvezetésére, pénztárkészletének legmagasabb összegére, befolyt pénzének bankba való elhelyezésére, folyószámlanyitási kötelezettségére, végül fizetéseknek átutalás útján való teljesítésére vonatkoznak.

5. §. Az 1919. évi március 21 óta a szociális termelés szolgálatába állított hatósági szervezet (termelőbiztos, szakszervezeti megbízott, munkás ellenőrző tanács, helyi és kerületi ipari és termelési tanács, kerületi gazdasági biztos) a jelen rendelet életbeléptével megszűnik.

Nem érinti e szakasz az egyes anyaghivatalokat, továbbá a gyógyfürdőket, üdülőhelyeket, gyógyintézeteket, kórházakat, szanatóriumokat és munkaközvetítő vállalatokat, amelyek tekintetében külön rendeletek fognak intézkedni.

6. §. A jelen rendelet azonnal hatályba lép.

Budapest, 1919 augusztus hó 6.

Dovcsák Antal s. k.
ipar- és kereskedelemügyi miniszter

Peidl s. k.
miniszterelnök

Hivatalos Közlöny, 1919 augusztus 7.

6/i. *Peyer Károly belügyminiszter felhívástervezete a csendőrség visszaállítására*

Felhívás!

A csendőrség régi szervezetével és szabályaival visszaállíttatott. Minden Budapesten tartózkodó beosztás nélküli csendőrtiszt, tisztviselő és legénységi egyén (beleértve a kényszer útján nyugdíjazottakat is) a csendőrlaktanyában (Böszörményi-út 21.) személyesen azonnal jelentkezzék.

A vidéken tartózkodók az állományilletékes kerületi parancsnokságnál tartoznak jelentkezni.

Budapest, 19:9. évi augusztus hó 6-án.

Belügyminiszter

Másolat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-3875.

A felhívás a Budapesti Közlöny augusztus 9-i számában — lényegtelen stiláris változtatásokkal — jelent meg, mint a Friedrich-kormány rendelete. Peyer Károlyt a Friedrich-puccs megakadályozta e felhívás közzétételében. Friedrich Belügyminisztériuma azonnal átküldte a Peyer fogalmazta felhívást a Miniszterelnökségre azzal a javaslattal, hogy azokat az összes napilapokban sürgősen tegyék közzé.

A Peidl-kormány már augusztus 6 előtt is foglalkozott a tényleges tisztek és csendőrtisztek szolgálatba állításával; Haubrich hadügyminiszter ezért jelentkezésre szólította fel a tényleges tiszteket és csendőrtiszteket. Ez a felhívás a Népszava 1919 augusztus 6-i számában jelent meg.

Egyes vidéki hatóságok igen gyorsan értesültek a Peidl-kormánynak a csendőrség visszaállítására vonatkozó felhívásáról. Heves vármegye alispánja például már augusztus 7-én rendeletet ad ki, amely kimondja, hogy „mindazon községekben, amelyekben azelőtt csendőrőrs volt, a csendőrőrs ismét azonnal felállíttatik". *[Egri Állami Levéltár. alisp. ir. 1919-10640.]*

6/j. *Peyer Károly belügyminiszter titkos rendelete a kommunisták letartóztatására*

A budapesti főpostai távirda cenzúrájának osztályfőnöke 11 nappal a Tanácsköztársaság bukása után közli, hogy „mindazok, kiket a proletárdiktatúra idején alkalmaztak, Peyer szociáldemokrata miniszter rendeletére elbocsátottaknak tekintendők"[1].

Előzőleg Peyer miniszter a következő táviratot küldte szét a megyei főispánoknak:

„Szigorúan bizalmas! A kommunisták menekülését meg kell akadályozni. Menekülők letartóztatandók."

Az irat következő része a főposta tisztviselőinek, „kik nem voltak elvtársak", a Tanácsköztársaság idején elkövetett szabotálásáról számol be.

M.M.I. A. XVII. 1-1919/21.

A közölt irat egy 1946-ból származó visszaemlékezés másolata.

---

[1] Peyernek ez a rendelete a Peidl-kormány idejéből való, s a Friedrich-kormány magáévá tette és végrehajtotta.

II. FEJEZET

A FRIEDRICH-KORMÁNYOK IDŐSZAKÁBÓL: A NYÍLT ELLENFORRADALMI DIKTATÚRA BEVEZETÉSE

1919 AUGUSZTUS 6—NOVEMBER 23

AZ ELLENFORRADALMI FRIEDRICH-KORMÁNYOK MEGALAKÍTÁSÁRÓL

1919 augusztus 7

7. Habsburg József főherceg kiáltványa, melyben bejelenti, hogy az antanttal folytatott tárgyalások eredményeképpen kinevezte az első Friedrich-kormányt

Az antant ittlevő hatóságaival történt tárgyalásaim után megbízom:

A Magyar Miniszterelnökség[1] ideiglenes vezetésével Friedrich István nyugalmazott hadügyi államtitkárt,

a Magyar Belügyminisztérium ideiglenes vezetésével Samassa Adolf államtitkárt,

a Külügyminisztérium ideiglenes vezetésével Tánczos Gábor tábornokot,

a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Imre Sándor dr. államtitkárt,

a Hadügyminisztérium ideiglenes vezetésével Schnetzer Ferenc tábornokot,

a Pénzügyminisztérium ideiglenes vezetésével Grünn János dr. államtitkárt,

a Népegészségügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Csilléry András dr. ezredorvost,

az Élelmezésügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Polnay Jenőt, az Atlantica Tengerhajózási Rt. vezérigazgatóját[2],

az Igazságügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Szászy Béla dr. államtitkárt,

a Földművelésügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Győry Lóránt dr. államtitkárt

és a Kereskedelemügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével Szűry János helyettes államtitkárt.

Fogalmazvány. — O.L. ME. 1920-III-5863. (3872/1919.)

A kiáltvány a Budapesti Közlöny 1919 augusztus 7-i számában jelent meg. A kiáltvány első része általános, semmitmondó szólamokat tartalmaz.

[1] A fogalmazványban „és Kereskedelmi Minisztérium" szavak következnek, de át vannak húzva és a kiáltványban már nem szerepelnek.

[2] A fogalmazványban szó van Térffy kinevezéséről és dr. Bleyer Jakabnak a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumának vezetésével való megbízatásáról, de nevük át van húzva és a kiáltványban sem szerepelnek.

A Peidl-kormány, miután az antant fegyveres erőinek oltalma alatt visszaállította a kapitalista rendszert s végrehajtotta a munkásosztály lefegyverzését, mint engedelmes lakájkormány térdet hajtott a külső imperialisták és a tiszti banditák parancsa előtt, s úgy távozott, hogy a legcsekélyebb ellenállást sem tanúsította a puccsal szemben.

Augusztus 8-án a Friedrich-kormány letette az esküt Habsburg József főherceg előtt, aki — az angol kormány, a magyar nagybirtokosok jelentékeny része és a katolikus püspöki kar ösztönzésére — Magyarország „kormányzójának" nyilvánította magát. Két hét múlva, augusztus 23-án azonban Habsburg József, nyilván a francia kormány, valamint Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia nyomására, kénytelen lemondani a „kormányzóságról". A francia kormány attól tartott, hogy a riválís nagyhatalmak (Anglia, Olaszország) felhasználják a Habsburgokat saját befolyásuk erősítésére. A Franciaországgal szövetséges kisantant félt a Habsburg-restaurációtól, mely az Osztrák-Magyar Monarchia feltámasztásának veszélyét rejtette magában, s ezért erélyesen tiltakozott Habsburg József „kormányzósága" ellen.

A Friedrich-kormány megalakulása után, francia támogatással, egy rövid ideig még külön működik a szegedi ellenforradalmi „kormány".

1919 augusztus 7

8. *A Friedrich-kormány rendelete a köztulajdonba vett földek visszajuttatásáról*

A rendelet 1. §-a kimondja: „A Tanácskormány által kiadott összes rendeletek, amelyek alapján földbirtokok köztulajdonba vétettek, hatályon kívül helyeztetnek.

Ebből folyólag minden birtokos, haszonbérlő vagy ezek jogutódai, illetőleg meghatalmazottai tartoznak gazdaságaikat átvenni, és azok vezetéséről és a termelés folytonosságának biztosításáról gondoskodni."

A rendelet előírja, hogy az olyan birtokokon, ahol a vezetésről a régi tulajdonosok bármely ok miatt nem tudnának gondoskodni, „ott a kerületi gazdasági központi felügyelő a vármegyei gazdasági egyesülettel, a régi vármegyei gazdasági felügyelővel és az arra alkalmas körzeti gazdasági felügyelőkkel karöltve fog gondoskodni egy szakképzett vezető kirendeléséről..."

M. Rendeletek Tára 1919. 626—627. old.

A rendeletet, mely 1919 augusztus 7-én azonnal hatályba lépett, Friedrich István miniszterelnök írta alá.

A nagybirtok-rendszer visszaállítását a Peidl-kormány is tervbe vette, de a puccs következtében már nem volt ideje intézkedni. A Friedrich-kormány első feladatának tartotta a nagybirtok-rendszer visszaállítását, gondoskodva a gazdaságok vezetéséről ott, ahol a régi tulajdonos még nem tért vissza.

1919 augusztus 9

9. *Horthy átirata a szegedi „kormány" belügyminiszteréhez a „fővezérség" felállításáról*

Magyar nemzeti hadsereg fővezérlete

Szegeden, 1919 augusztus hó 9-én.

A hadügyminiszterrel történt megállapodás alapján a mai nappal a hadseregfővezérlet a Hadügyminisztérium kötelékéből kiválik, és mint önálló parancsnokság megkezdi működését.

Minden hadműveletekkel összefüggő katonai intézkedést ezentúl a hadseregfővezérlet végez.

Hadműveleti kérdésekben, a franciákkal, szerbekkel és románokkal való érintkezés céljából a hadügyminisztériumi összekötő iroda megfelelő része a fővezérlet keretébe helyeztetik át.

Horthy s. k.

a nemzeti hadsereg fővezére

Másolat. — O.L. BM. A szegedi ellenforradalmi kormány iratai. 1919-721.

Horthy ezt a rendelkezést kiadta a katonai kerületi parancsnokságoknak és tudomásulvétel végett elküldte a szegedi ellenforradalmi „kormány" miniszterelnökének és az összes minisztereknek.

Ilyen módon a „fővezérség" függetlenítette magát a szegedi „kormánytól", amelynek égisze alatt megalakult. Horthy mint a szegedi „kormány" hadügyminisztere kezdte meg az ellenforradalmi tiszti bandák szervezését. Két nappal a Friedrich-kormány megalakulása után nyilvánította függetlennek az általa szervezett „fővezérséget" a szegedi ellenforradalmi „kormánytól", anélkül, hogy alárendelte volna magát a Friedrich-kormánynak. Mint „önálló" katonai csoportosulás vezetője arra törekszik, hogy az összes fegyveres alakulatokat — a csendőrséget, a rendőrséget, a pénzügyőrséget — kézbe vegye és a fegyveres erőkre támaszkodva megkaparintsa a vezető szerepet az ellenforradalmi rendszerben. [*Az összes fegyveres erők alárendeléséről a fővezérségnek lásd e kötet 183. old.*]

A „hadműveletekkel összefüggő katonai intézkedéseken" elsősorban a dolgozó nép ellen meginduló terrorhadjáratot kell érteni, amit „ezentúl a hadseregfővezérlet végez".

1919 augusztus 16

10. *Habsburg József levele Clemenceauhoz a második Friedrich-kormány megalakulásáról*

Habsburg József Clemenceau tudomására hozza, hogy „Magyarországon a végleges kormány[1] megalakult". Tagjai: „miniszterelnök és ideiglenes kereskedelmi miniszter Friedrich István, nagyiparos; belügy: báró Perényi Zsigmond, állami tisztviselő; külügy: Lovászy Márton, a szövetséges polgári pártok elnöke; pénzügy: Grünn János, állami tisztviselő; igazságügy: Baloghy György, bíró; földművelésügy: Szabó István, kisgazda; a kisbirtokosok érdekeit védő miniszter: Mayer János, földműves; vallás- és közoktatásügy: Huszár Károly, keresztényszocialista néptanító; népegészségügy: Csilléry András, orvos; a nemzeti kisebbségek minisztere: Bleyer Jakab, pesti egyetemi tanár; hadügy: Schnetzer Ferenc, tábornok; propaganda: Haller István, a keresztényszocialista pártból; a béketárgyalások előkészítésével megbízott miniszter: gróf Teleki Pál, nagybirtokos."

Közli továbbá, hogy „ezenkívül három tárcát fenntartottak az ipari munkások[2] számára, mégpedig: a népjóléti, közélelmezési és az ipari munkások érdekeit védő minisztériumot".

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 15—16. old.

[1] A „végleges" Friedrich-kormány, mely a nemzetgyűlés összehívásáig jelölte meg működésének idejét, s a maga módján kívánt a nemzetgyűlés összehívásáról gondoskodni, mindössze hét napig állott fenn ebben az összetételben, s átadta helyét a harmadik Friedrich-kormánynak.

[2] A munkások árulóinak, a Szociáldemokrata Párt vezetőinek fenntartott tárcákról van szó, arra az esetre, ha a Szociáldemokrata Párt képviselőinek aktív részvételét az ellenforradalmi kormányban nem nélkülözhetik.

1919 augusztus 19

11. *A szegedi ellenforradalmi „kormány" határozata a Friedrich-kormány javára történt lemondásról*

A francia megszállók támogatásával az Aradon, 1919 május 5-én alakult, később Szegedre költözött és átalakult ellenforradalmi kormány augusztus 19-én már Budapesten megtartott utolsó „minisztertanácsán" egyhangú határozatot hozott a kormány lemondásáról a Friedrich-kormány javára. Ugyanekkor saját „érdemei" közül kiemeli, hogy az általa szervezett Horthy-féle fehérgárdista alakulatok képezik „biztos alapját és keretét az alakuló nemzeti seregünknek".

O.L. ME. biz. 1919-117.

1919 augusztus 19

12. *Dormándy ezredes jelentése a miniszterelnöknek a francia misszió bizalmatlanságáról a Friedrich-kormánnyal szemben*

A francia misszió mellé beosztott összekötő tisztjeinktől tudomásunkra jutott, hogy Bertheu francia vezérkari alezredes úgy nyilatkozott egy beszélgetés folyamán, melyet egy összekötő tisztünkkel folytatott, hogy a jelenlegi magyar kormány nem látszik olyannak, hogy fel lehessen tenni azt, hogy a franciák kívánalmainak mindenképpen megfelelne. Véleménye szerint a jelenlegi kormány hosszabb ideig tartó megmaradásában nem bízik...

Dormándy
ezredes

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-4203.

1919 augusztus 22

13. *Jegyzőkönyv a magyar katolikus püspöki karnak a fehérterror idején tartott első konferenciájáról*

A magyar püspöki kar 1919 augusztus 22-én Budapesten, a központi papneveldében tartott értekezletén megjelentek: Csernoch János bíbornok, hercegprímás, elnök, Szmrecsányi Lajos egri és Várady L. Árpád kalocsai érsek, Prohászka Ottokár székesfehérvári, Mikes János gróf szombathelyi, Fetser Antal győri püspök, Baksay Károly váci káptalani helynök és Jándi Bernardin pannonhalmi perjel.

A hercegprímás kiemeli, hogy „a katolikus egyház a kommunizmussal szemben szilárdan állott... A férfiszerzetek közül a premontrei és a piarista rend egyes tagjai bizonyultak gyöngéknek." A hercegprímás a Tanácsköztársaság alatt „állandóan informálta az Apostoli Szentszéket. Kérte, hogy Magyarországon... helyeztessék a katolikus egyház valamely nagyhatalom védelme alá."

Megemlíti, hogy József főherceg kérte a püspöki kart, hogy „kormányát támogassa s azt híveinek ajánlja".

A hercegprímás beszámol a keresztény politikai szervezkedésről, mely „ijedelmet okozott a zsidóknál és egyes nem katolikus keresztény elemeknél". A budapesti zsidó hitközség elnöke azzal fenyegetődzött a hercegprímás előtt, hogy ha keresztény jelszóval folyik a politikai agitáció, akkor a zsidó polgári társadalom kénytelen lesz a szociáldemokratákkal szavazni. Raffay Sándor evangélikus szuperintendens is ajánlatosnak tartja a fővárosban s a városokban a keresztény pártoknak a polgári párttal való kooperációját és csak a vidéken helyesli a nyílt keresztény zászlóbontást. Utóbb azonban „Raffay is hozzájárult a protestánsoknak a keresztény szociális pártba való belépéséhez".

A püspöki kar „...támogatni kívánja a keresztény szociális pártot... Kéri az egyes püspököket, hogy a párttal keressenek érintkezést s azt befolyásolják". A püspöki kar elhatározza a katolikus hívekhez „közös pásztorlevél intézését és Prohászka Ottokár székesfehérvári püspöknek körlevélfogalmazványát nagy lelkesedéssel elfogadja".

A hercegprímás jelenti, hogy az „antant nem ismerte el József főherceget, mint Magyarország kormányzóját és a mostani kormányt sem". Az antant kívánja a főherceg visszalépését és a kormány átszervezését az összes politikai pártokból.

A püspöki kar felkéri a hercegprímást, „hogy az antant missziónál s különösen Troubridge dunai admirálisnál érdeklődjék az antant szándékai felől", és kíséreljen meg mindent „hazánk jóvoltáért".

A püspöki kar „elsőrangú feladatnak" tartja a katolikus sajtó feltámasztását és „odahat, hogy az összes katolikus irányú sajtóérdekeltségek egységesen és vállvetve munkálkodjanak".

A hercegprímás ajánlja, hogy „ahol lehet, a katolikus ingatlanok az amerikai minta szerint egyes személyek vagy társaságok nevére" írassanak át.

O.L. Ppki. jkv. 1919 augusztus 22.

Imre Sándor kultuszminiszter 1919 augusztus 9-én körlevelet intéz az egyházak vezetőihez. Ebben közli, hogy már intézkedett „a volt Tanácskormány által kiadott egyházi vonatkozású mindennemű rendelkezések adminisztratív úton leendő legsürgősebb hatálytalanítása iránt". A továbbiakban a kultuszminiszter az egyházak egyes „sérelmeinek" gyors orvoslását ígérve a szükséges intézkedések foganatosításáig türelmet kér. *[V.K.M. eln. 1919-4816.]*

A második Friedrich-kormány kultuszminisztere, Huszár Károly, szintén első kötelességének tartotta, hogy a klérussal a kapcsolatot felvegye. Augusztus 18-án írt levelében kéri az egyházak hathatós támogatását és az egyházi javak visszaadásán kívül messzemenő anyagi támogatást ígér. *[V.K.M. eln. 1919-4556.]* Csernoch hercegprímás a püspökkari konferencián már a kultuszminiszternek erről az átiratáról számolt be.

1919 augusztus 22

14. *A Magyarországi Cionista Szervezet beadványa Friedrich miniszterelnökhöz. Felajánlják kereskedelmi és pénzügyi összeköttetéseiket a kormány támogatására*

Midőn nagyméltóságod az ügyvivő kormány[1] élére állott, szándékunkban volt vezetőségünk útján üdvözölni. Közbejött akadályok miatt maradt el tisztelgő látogatásunk, s most, midőn nagyméltóságod egy hosszabb állandóságot igénylő kormány élén áll, megjelenünk előtte és üdvözöljük azt a politikust, aki 1918 október 31 után bekövetkezett

---

[1] A beadvány az első Friedrich-kormányt nevezi így.

események alkalmával hadügyi államtitkári minőségében a cionista gárdák szervezését anyagi és erkölcsi támogatásával lehetővé tette.

Fájdalommal kell megállapítani, hogy nagyméltóságodnak akkor követett politikájából a jelen kormány és ennek közvetlen elődje, az ügyvivő kormány mit sem vett át. A jelek legalább erre mutatnak. . .[1] Erős a reményünk, hogy módunkban fog állani a keresztény magyar társadalmat arról meggyőzni, hogy k i z á r ó l a g a cionista irányba való orientáció . . . lesz képes a zsidóság és a keresztény magyar nemzet közötti harmónia megteremtésére. Feltételezzük természetesen, hogy a keresztény társadalomban is meglesz erre az igyekezet és akarat. . . Midőn tehát mi a magunk részéről nem fogjuk elmulasztani a zsidóság ellen elkövetett bárminő atrocitásokat megbélyegezni és ezek ellen orvoslást és védelmet keresni, egyszersmind erős akarattal és kézzel fogjuk a zsidóságból az őt oly végzetesen megrontott mételyt kiirtani.

Kegyelmes urunk! . . . Bár a békeszerződések fogják az ország végleges gazdasági képét megrajzolni, annyit már most is meg lehet állapítani, hogy a jövőben a földművelés és a kereskedelem lesz az ország éltető eleme. Az agrikultúra lesz a törzse és mindene, a kereskedelem azonban légzőszerve lesz. A zsidó kereskedőkre és ezek kereskedelmi, valamint pénzügyi összeköttetéseire ebben a pillanatban és a közeli keserves időkben van és lesz szükség, a falragaszokon oly fennen hirdetett „keresztény kereskedelem" hazánkban még csak a jövő zenéje. Ezekben a rettenetes napokban tehát a keresztény magyarság és zsidóság az érdekek egész hálózatával van egymáshoz fűzve. Csak együtt élhetünk és bármelyikünk halála magával rántja a másikat s a zsidóság számára megásott sír közös temetője lehet mindkettőnknek. Ezt az ébredő magyarok és társaik talán sohasem fogják megérteni, egy politikai kormány azonban az ellenkezőt nem fogja tudni belátni.

Ezt a bölcs belátást annál is inkább reméljük, mert a magyar zsidóságot oly fájdalmasan és súlyosan érintő események Európa szemeláttára játszódnak le, és a legtávolabbról sem alkalmasak arra, hogy a magyar nemzet hitelét és tekintélyét a művelt világ szemében emeljék. Szilárd meggyőződésünk tehát, hogy amidőn ezen atrocitások ellen óvó szavunkat felemeljük és a magunk módja szerint ezek folytatásának elejét venni akarjuk, éppoly szolgálatot teszünk a keresztény magyarságnak, mint a zsidóságnak.

Fogadja nagyméltóságod mély tiszteletünk kifejezését, mellyel maradtunk

kész szolgái

Beregi Ármin százados, *dr. Simon Lajos*, *Widder Dávid* és két olvashatatlan aláírás
a Magyarországi Cionista Szervezet
Intéző Bizottsága

[1] A kihagyott részben a különböző zsidóellenes hírlapi cikkek, a műegyetemi antiszemita zavargások miatt panaszkodnak. Leszögezik, hogy habár „minden keresztény polgártársunk elvitathatatlan jogának tartjuk az antiszemita felfogást, melyet jogában áll a törvény korlátai között terjeszteni", de azt sérelmezik, hogy a kormány hivatalos lapja is uszít a zsidók ellen.

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-164. (4117/1919.)

A cionisták az uralkodó osztályok összefogását kérik a forradalmi veszéllyel szemben, nehogy a proletárforradalom által megásott sír „közös temetője" legyen mindkettőjüknek. Friedrich válaszában hangsúlyozta, hogy igen nagyra becsüli „a hazafias zsidóság közgazdasági szolgálatait", megígérte, hogy az antiszemita kilengéseket igyekszik megszüntetni. *[Ugyanott.]*

Augusztus 22-i átiratában valóban felkérte a kultuszminisztert, hogy az egyetemeken az antiszemita erőszakoskodásokat akadályozza meg. Huszár kultuszminiszter október 1-én válaszolt a miniszterelnöknek és közli: „Legcélszerűbbnek láttam egyelőre két budapesti egyetemnek további intézkedésig való bezárását elrendelni mindaddig, amíg az egyetemi hallgatók közt a múlhatatlanul szükséges fegyelem biztosítható lesz." *[V.K.M. eln. 1919-58-5279.]* Természetesen ilyen intézkedések csak látszatintézkedések voltak: az antiszemitizmust még az egyetemeken sem szüntették meg, sőt a továbbiak folyamán a hírhedt „numerus clausus"-t is bevezették. Csupán a túlságosan hangos és nyilvános egyetemi botrányokat igyekeztek tompítani a gazdag zsidók megnyugtatására. Ugyanakkor tovább folytatták a kommunisták üldözésével együtt a zsidóüldözéseket is, hogy a dolgozók osztályöntudatát az antiszemitizmus mérgével homályosítsák el, különösen a falun, valamint a városi kispolgárság körében.

A magyar fasizmusnak, uralma fenntartása érdekében, elsőrendű szüksége volt az antiszemitizmusra.

1919 augusztus 27

15. *Horthy fővezér és Schnetzer hadügyminiszter távírógépen folytatott beszélgetése a románok dunántúli előrenyomulásának megakadályozásáról*

Schnetzer — Itt Schnetzer miniszter, tessék parancsolni!

Horthy — Kérlek antant tábornokokkal még ma közölni, hogy tudomásunk van róla, miszerint a románok a szervezés alatt álló seregünket a Dunántúlon le akarják fegyverezni. Ez esetben oly túlerőkkel fognak fellépni, hogy a szembeszállás kilátástalan. Francia tábornok a többiek nevében nekem kijelentette, hogy ha elég erőnk van a rendet garantálni, a románok a Dunántúlt kiürítik. Minthogy már akkor kijelentettem, hogy megfelelő erőnk megvan, az antant kötelező kijelentését kérem még ma kieszközölni, hogy tényleg utasították-e a románokat a kivonulásra, és hogy van-e biztosíték arra, hogy a románok engedelmeskedni fognak és a dunántúli hadsereget meg nem támadják. Ha nem, akkor nem marad más hátra, mint a románokkal sürgősen közvetlenül tárgyalni, nekik kijelenteni, hogy a fegyverszünetet a következő feltételek mellett aláírjuk:

1. A Dunántúl rögtöni kiürítése.
2. A többi területeknek fokozatos kiürítése egész a békehatárig, kívánságunk szerint abban az arányban, amennyiben itt elegendő haderőt szerveztünk, hogy a bolsevista visszaesést meggátolhassuk.
3. Hozzájárulás ahhoz, hogy ezen erőket háboríthatatlanul megszervezhessük.

Ezen szándékunk az antant tábornokokkal támogatás végett közlendő volna. Választ lehetőleg még ma kérek sürgős intézkedések megejtése végett.

Schnetzer — Mindezen kérdések az antanttal már megtárgyaltattak. Ugyanezen követeléseket támasztottuk ezelőtt hét nappal, rámutatva, hogy a dunántúli rendért felelősséget vállalunk. Így a román megszállásra nincs szükség.

Az antant kérésünket tudomásul vette, de minden sürgetés dacára választ nem adott. A románok tegnapelőtt félig-meddig beígérték, hogy az előnyomulást egyelőre beszüntetik. Rögtön bemutatom e sürgönyt a miniszterelnöknek és tárgyalok az antanttal, kik azonban ma már aligha fognak fogadni. Egyidejűleg a románokkal is érintkezésbe lépek. Eredményt megtáviratozom, ha lehet, még ma.

Román előnyomulás elől lehetőleg kitérni. — Parancsolsz még valamit?

Horthy — Kitérni messze nem lehet, ha az antant generálisok kötelező kijelentése dacára a románok ellenünk fellépnek, szabad kezet tartok fenn magamnak.

Schnetzer — Válaszodat bejelentem a miniszterelnöknek, de egyelőre egyebet, mint kitérni, nem lehet, ha csak egy napot is nyerünk, a helyzet tisztázódhatik[1].

Schnetzer — Franciákkal ma már nem tárgyalhattam, a románokkal tárgyaltam. Román csapatok az előnyomulást eddig nem kezdték meg, kérésemre holnap estig függőben tartják. A miniszterelnök határozott utasítása, hogy fegyveres ellenállást kifejteni nem szabad, hanem ameddig lehet, kitérni.

A románok álláspontja a következő: ők Magyarországgal háborúban vannak, tehát semmiféle szervezett hadsereget Magyarország területén nem tűrnek meg, ezért akarják a dunántúli erőket is lefegyverezni. Ha velük fegyverszünetet kötünk, új hadsereg felállításánál ők maguk segédkezni fognak. Lehet, hogy holnapra meglesz a kiegészített minisztérium, mely azután a románokkal tárgyalni fog. Holnap okvetlen új értesítést küldök.

Horthy — Kérlek, próbáljátok a román előnyomulást mindenáron megakadályozni, mert lefegyverezni magamat nem engedem.

Schnetzer — Mindent meg fogunk tenni, holnap reggel francia tábornokkal is fogok tárgyalni.

Horthy — Még egyszer megjegyzem, hogy a francia tábornok ünnepélyesen kijelentette nekem az összes nagyhatalmak nevében és a többi generálisok jelenlétében, hogy a románok a Dunántúlról vissza fognak menni és hadseregemet szervezhetem a bolsevizmus letörése céljából. Nem akarok illojális lenni, ezért sürgetem a tiszta láthatárt.

Schnetzer — Mikor jöjjek holnap ide a Hughes-géphez?

Horthy — Délben ½1-kor, ha akadály lenne és később lennék kész, értesíteni foglak.

Hughes-táviratok. — H.L. M.N.H.F. 1919-II.a-24.

---

[1] A tárgyalás itt bizonyos szünet után folytatódik.

1919 augusztus 28

16. *Soós tábornok Horthy részére távírógépen leadott jelentése a románokkal és az antanttal folytatott „sikeres" megbeszéléseiről és a harmadik Friedrich-kormány megalakulásáról*

Itt Soós tábornok, alázatosan jóreggelt kívánok.

Mardarescuval tegnap délelőtt folytatott tárgyalások arra az eredményre vezettek, hogy románok az előnyomulást Dunántúlon folytatni nem fogják, ha magyar csapatok sem mozognak, és ha szervezés be lesz szüntetve. — Ha azonban az antant a szervezést megengedi, románok ezt támogatni fogják.

Tegnap délután Graziani francia tábornokkal beszéltem, ő nagyon sürgősnek találja a szervezést, velem teljesen egyetértve. Mai ülésre antant tábornokoknak beadtam szervezési tervünket, ők arra kértek, hogy mivel az ügy nagyon sürgős, maradjak Budapesten további esetleges felvilágosításokra, én azonban ma délután Siófokra érkezem és holnap reggel onnan vissza Budapestre. — Kérem, itteni helyzet olyan, hogy szervezést egyelőre folytatni lehet, további részletes jelentést szóbelileg.

Ami a német-ausztriai támadást illeti, jegyzék ment antanthoz, hogy mivel hadilábon nem állunk Német-Ausztriával, mi minden támadást mint irreguláris betörő bandák vállalkozását fogjuk tekinteni és eszerint cselekedni. — Javasolom, hogy ezen jegyzék tartalma Lehár ezredesnek mielőbb megküldessék, különben itteni benyomásom, hogy rövid időn belül minden kívánság szerint, katonailag rendbe jön. — Mostani viszonyok között azonban szoros együttműködés kül- és belpolitikai hivatalos tényezőkkel okvetlen szükséges.

Az új kormány megalakult éjjel, miniszterelnök Friedrich és belügyminiszter is — belügyi államtitkár: Beniczky — hadügy: Schnetzer — külügy: Csáky Imre — kereskedelmi: Heinrich — ipari: Oláh vasmunkás[1] — egyedüli szocialista — kisgazdák: Szabó, de nem Nagyatádi, a többi változatlan . . .

Alázatos üdvözlettel = Soós tábornok.

Hughes-táviratok. — H.L. M.N.H.F. 1919-IX-2/14.

---

[1] Oláh Dániel — keresztényszocialista ügynök volt, akit Friedrich, mint „munkást", a tömegek megtévesztésére vett be a kormányba.

A DOLGOZÓK ÉLETSZÍNVONALÁNAK ROHAMOS SÜLLYEDÉSE A FRIEDRICH-KORMÁNYOK IDEJÉN

1919 augusztus 13

17. *Rendelet a Tanácsköztársaság idején folyósított munkanélküli és szénsegély megszüntetéséről*

A minisztertanács 1919 augusztus 7-én hozott határozata értelmében az „augusztus 11-én kezdődő hétre és folytatólag munkanélküli segély nem fizethető".

A rendelet előírja, hogy a munkanélküli segélyt kiutaló szervek pénzkészletüket az Állami Munkaközvetítő Hivatalnak kötelesek átadni.

A rendeletet Friedrich István miniszterelnök írta alá[1].

M. Rendeletek Tára 1919. 631—632. old.

1919 augusztus 25

18. *Részletek a Miniszterelnökségnek küldött hadügyminisztériumi helyzetjelentésből. A jelentés hírül adja Dunapentele angol megszállását, beszámol a reálbérek leszorításáról, a munkásság ellenállásáról és a katonák körében fellépő elégedetlenségről*

IV. SAJÁT HELYZET[2]

Karhatalmi helyzet nagyobb változás nélkül.

Dunapentelét a Duna-flotillához tartozó angol különítmény szállotta meg.

Baranya területén bányászokból álló ... bandák lettek szétugrasztva.

Tatabányán a munkások tömegesen beteget jelentenek, hogy magukat a munka alól kivonják. Az ottani polgári orvos meg van félemlítve és minden jelentkezőt betegnek nyilvánít. Katonaorvos kirendelésére a kebelbeli 56. osztály utasíttatott.

A II. katonai kerületi parancsnokságnak alárendelt vármegyei parancsnokok jelentéseiből megállapítható, hogy a nép, különösen a szervezett munkásság — például a tatabányai — a rendszerváltozás előnyeiről ... általában tájékozatlan, különösen nincsen tisztában azzal, hogy a szovjet pénz értékének leszállítása mily befolyással bír a munkabérre, illetve hogy a munkabér további rendelkezésig a régi marad. Ezen mulasztások természetes következménye az, hogy egyes elégedetlen és kommunista hajlammal bíró egyének rémhíreket terjesztenek, melyek a nép és a munkásság politikai felfogásában ingadozásokat váltanak ki és így veszélyeztetik a lépésről lépésre megszilárduló rendet és nyugalmat ...[1]

[1] A Friedrich-kormánynak a közalkalmazottak fizetéscsökkentésére vonatkozó rendeletét lásd e kötet 112. old.

[2] Az I—III. rész a kisantant csapatok hadműveleti tevékenységéről, a dunántúli helyzetről számol be.

Egyébként a Dunántúlon a lakosság általában nyugodtan viselkedik, izgatók elfogása folyamatban.

A fehérpénz devalvációja után beállt bizalmatlanság a fehérpénz iránt azt eredményezte, hogy a lakosság a fehérpénzt ma már semmi körülmények között elfogadni nem hajlandó. A katonaság élelmezése így lehetetlenné vált. Tisztek és legénység körében az elkeseredettség a megélhetés lehetetlensége miatt igen nagy. Sokan ma már hitelből élnek, miután a náluk levő fehérpénzt kiadni nem tudják, ami a postatakarék és egyes vármegyék által kiadott pénzjegyekre is vonatkozik. Sürgős intézkedés szükséges, mert különben a karhatalmak a leírt nehézségek miatt feloszlanak.

Csabdi községben állítólag kisebb kommunista összejövetelek. Nyomozás folyamatban.

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-4207.

A helyzetjelentésnek az az állítása, hogy „a munkabér további rendelkezésig a régi marad", egyáltalán nem felel meg a valóságnak, mivel a Tanácsköztársaság idején végrehajtott munkabér-emeléseket egyrészt a fehérpénz értékének egyötödére való csökkentésével megsemmisítették, másrészt nem sokkal később a Gyáriparosok Országos Szövetsége javaslatára a vállalatok hatálytalanították a kollektív szerződéseket, a béreket pedig általában 50 százalékkal leszállították. *[Magyar Gyáripar, IX. évf. 6. sz. 1919 október 16.]*

Az egyes iparágakban a bérek a következőképpen alakultak:

	1919 július 31	1919 augusztus 31
	koronában	
téglagyártó	384.—	145.60
bádogos, esztergályos	315.84	168.—
kovács	408.—	168.—
nyomdász	408.—	260.—
szállítómunkás	400.—	250.—

[Gál Benő „Az árak alakulása a háború idején" című könyve alapján. Az ebben szereplő adatok a szakszervezetek kimutatásaiból származnak.]

1919 augusztus 30

19. *A pápai polgármester felterjesztése a kormányhoz a nagy munkanélküliségről*

Pápa rendezett tanácsú város tanácsa azon kérelemmel járul a nagyméltóságú miniszter úrhoz, hogy a nagymérvű munkanélküliségen

[1] A továbbiakban a jelentés a román rekvirálásokról, valamint dr. Rintelen stájerországi tartományi főnök, gróf Sigray nyugat-magyarországi kormánybiztos és Lehár ezredes tárgyalásairól szól, melyet a nyugat-magyarországi területcsatolás ügyében folytattak.

és az elviselhetetlen lakásínségen segítendő elrendelni méltóztassék, hogy

1. a Tanácskormány által elrendelt és megkezdett 25 munkáslakásnak továbbépítésére szükséges cirka 3 millió koronát és a megfelelő anyagit rendelkezésre bocsátani méltóztassék, továbbá —

2. állami épületek, állami tanítóképző intézet és állami földműves iskola, valamint állami polgári leányiskola részben megkezdett és befejezendő, valamint még megkezdendő tatarozási munkálatokat elrendelni és cirka 200 000 koronát rendelkezésre bocsátani méltóztassék;

3. a bérházakba elhelyezett állami hivatalok részére: 2—3 megfelelő állami épület építését a magyar pénzügyőri, csendőrségi és a felállítandó állami rendőrségi laktanyák, továbbá 19. számú földmérési felügyelőség, járásbírósági és telekkönyvi, valamint betétszerkesztési hivatalok; ezekenkívül a posta és adóhivatal részére külön, s

4. az állami vasutak személyzete és az osztálymérnökség részére emelendő középületek megépítését sürgősen elrendelni kegyeskedjék, hogy Pápa rendezett tanácsú város és magánosok tulajdonát képező házak lakás céljaira felszabaduljanak, hogy ily módon részben a nagy munkanélküliségen s az elviselhetetlen lakásínségen is részben segítve legyen annál is inkább, mert Pápa város anyagi erejét tekintve nem áll módjában a lakásépítkezést anyagilag támogatni. Ezen építési munkálatok mielőbbi megkezdését az teszi sürgőssé, hogy Pápa városában csak építőipari munkás:

	Segéd	Tanonc és segédmunkás	Összesen
Kőműves	300	450	750
Ács	60	20	80
Cserepes	30	30	60
Asztalos	40	20	60
Lakatos	35	25	60
Mázoló	20	10	30
Bádogos	15	10	25
Kályhás	10	10	20
Üveges	5	5	10
Kárpitos	5	2	7
Kovács	15	15	30
Áramszerelő	6	5	11
Esztergályos	3	3	6
Összesen	*544*	*605*	*1149*

— szóval iparossegéd tanonc és egyéb segédmunkással egyezeregyszáznegyvenkilenc időszaki munkás áll teljesen munka, illetve így kenyér nélkül, amely körülmény a személy és vagyonbiztonság szempontjából közérdek, hogy keresethez jussanak s nagyszámú, mintegy 4—5000-et számláló családtagjaikat eltarthassák. — Továbbá nagyon természetes, hogy az egyéb iparok is munkához, illetve megélhetéshez jutnának, melyek jelenleg szintén munka és kereset nélkül vannak.

Különösen a nagy drágaság és a rövid időn beálló téli időszak — amikor is az építő iparágak legtöbbje amúgy is kénytelen szünetelni, megokolttá teszi, hogy a novemberig terjedő idő kihasználtassék, vagyis — a munkálatok a lehető legrövidebb idő alatt megkezdessenek.

Végül megjegyezni kívánjuk, hogy a város anyagi erejéhez mérten a szükségletek megszerzésekor támogatását már most felajánlja.

Pápa, 1919. évi augusztus hó 30-án.

Polgármester

Fogalmazvány. — M.M.I. A. XIII. 2-1919/2.

A felterjesztést Onódy Dezső főmérnök személyesen vitte az egyes minisztériumokba. A kért kormánytámogatás elmaradt.

1919 szeptember 2

20. *Somogy vármegye kormánybiztosának rendelete a mezőgazdasági bérek nagyarányú csökkentéséről és a nincsteleneknek használatra kiadott földek bérleti díjának jelentős felemeléséről*

A kommunista uralom a munkabéreket minden téren oly magasan állapította meg, hogy azok a jelenlegi minden termelést lehetetlenné teszik, és ezzel a közélelmezést a legkomolyabban veszélyeztetik. A termelést és a közélelmezést biztosítani kívánván, a következőket rendelem:

I. GAZDASÁGI CSELÉD-BÉREK

A gazdasági cselédekkel kötött kollektív szerződést hatálytalanítom, mivel ezen szerződés oly magas béreket állapít meg, hogy a gazdálkodást fenntartani és továbbfolytatni nem lehet, a nagy gabonajárandóság pedig a közélelmezést, illetve az ellátatlanok élelmezését lehetetlenné teszi. A még hátralevő negyedévekre a következő béreket állapítom meg: Készpénzfizetés negyedévenként 100 korona, gabonajárandóság 450 kilogramm kenyérgabona (helyi szokás szerint búza, rozs, esetleg árpából), só negyedévenként 5 kilogramm, állattartás és tűzifajárandóság az 1918. évi megállapodás szerint. Illetmény (konvenció) földjárandóság az 1918. évi megállapodás szerint adandó ki, de tekintettel arra, hogy azt a cselédek már használatba vették, elrendelem, hogy a több földért jogtalan használat elismerése címén minden cseléd köteles a cselédtartó gazdának 100 kilogramm csövestengerit vagy 200 kilogramm burgonyát térítés nélkül leadni. A gazdasági cselédek tartoznak gabonajárandóságuk feleslegét és illetményföldjükön termett

termények feleslegét, úgyszintén takarmányfeleslegüket a gazdaságnak maximális áron felajánlani, és csak az esetben adhatják el másnak, ha ezekre a gazdaság nem tart igényt. Munkaszünet és munkaidő az 1918. évi állapot szerint tartandó be.

Parancsoló és mesteremberek bére szabad egyezkedés tárgyát képezi.

Több gazdaságban a cselédek a múlt negyedévi bért nem fogadták el és azt kékpénzben követelték. Ezen követelés jogtalan, és tartoznak folyó évi augusztus hó 10-ig járó követeléseiket az akkor érvényben volt pénzben elfogadni.

II. NAPSZÁMBÉREK

A napszámbéreket a következőkben állapítom meg. Augusztus hóra: férfi 15 korona, nő 10 korona, gyermek 4 korona, szeptember hóra: férfi 12 korona, nő 8 korona, gyermek 4 korona.

III. HAVIDÍJASOK

A havidíjasok bérét a következőkben állapítom meg: augusztus hóra férfi élelmezés nélkül 400 korona, élelmezéssel 250 korona, nő élelmezés nélkül 300 korona, élelmezéssel 150 korona.

Szeptember hóra: férfi élelmezés nélkül 350 korona, élelmezéssel 200 korona, nő élelmezés nélkül 250 korona, élelmezéssel 120 korona.

IV. ARATÁS-CSÉPLÉS

Az aratórészt 10 százalékban állapítom meg. Az aratóknak minden ellenszolgáltatás nélkül kiadott tengeriföld termése azon esetben, ha azt az arató maga szántotta, vetette és munkálta, feles, ha nem maga vetette, úgy harmados.

Ahol az aratók tengeriföldet nem kaptak, a kommunisták fejenként 400 kilogramm árpa kiadását ígérték be, ezen árpa kiadását az arató-munkások nem igényelhetik. A cséplőmunkások bérét 4 százalékban állapítom meg. A cséplőgép keresetét szintén 4 százalékban állapítom meg[1].

[1] Összehasonlításul közöljük a mezőgazdasági munkások és a részes aratóknak a Tanácsköztársaság alatt élvezett természetbeli és pénzbeli fizetését.

Az aratómunkások — 12 kat. hold learatása fejében kaptak

a) 1/8 részt (őszi és tavaszi búzából),
b) 1200 négyszögöl tengeriföldet felszántva és bevetve,
c) 8 mázsa szalmát.

Az aratók napi élelmezésére ki kellett utalni: 60 dekagramm kenyérlisztet, 20 dekagramm főzőlisztet, 10 dekagramm főzeléket, ½ kilogramm burgonyát, 2 dekagramm sót, 75 dekagramm húst, 50 dekagramm szalonnát (vagy helyette 12,5 kilogramm búzát). A rendelet szerint a főzéshez szükséges tüzelőről a gazdaságnak kellett gondoskodnia. *[Tanácsköztársaság, 1919 május 15.]*

A mezőgazdasági munkások napi bérei: Férfimunkás 35—40 korona, nők 25—30 korona, 16—18 évesek 20—25 korona, 14—16 évesek 14—16 korona, 14 éven aluli kisegí-

V. NINCSTELENEK FÖLDJE

A nincsteleneknek kiosztott föld igénylését, mint teljesen törvénytelent és jogtalant, megszüntetem, és az ez évi használatért a következő térítményt állapítom meg. Azon nincstelen, aki kész vetést kapott, tartozik kat. holdanként 300 kilogramm ugyanolyan szemes terményt a föld tulajdonosának beszolgáltatni, mint amilyennel a föld be volt vetve, oly esetben, midőn a nincstelen a kiadott földet maga szántotta és vetette be gabonával, 150 kilogrammot köteles beszolgáltatni.

Takarmányneművel bevetett föld használatáért a tulajdonosnak 300 kilogramm szálastakarmány adandó be.

Kapásnövényeknél, ha a nincstelen a kiadott földet maga szántotta és vetette be, úgy a termés feles, ha azt a föld tulajdonosa szántotta, úgy a nincsteleneket a termés egyharmada illeti.

VI. VÁMŐRLÉS

A vámőrlő malmok vámkeresetét 10 százalékban állapítom meg, porzásra a búzánál 2 százalék, rozsnál 3 százalék számítható fel.

Minthogy a túlhajtott követelések romboló hatását ma már minden tisztességes gondolkodású magyar embernek be kell látnia, elvárom mindenkitől, hogy rendeletemhez pontosan alkalmazkodik, annyival inkább, mivel az ez ellen vétők a törvény teljes szigorával fognak felelősségre vonatni.

Munkanélküli segélyekre pedig senki sem számíthat, mert egészséges emberek becsületes munkával tisztességes megélhetésüket biztosíthatják.

Jelzem végül, hogy az ipari munkabéreket is rövid időn belül szabályozni fogom.

Kaposvár, 1919 szeptember 2-án.

Svastits s. k.
kormánybiztos

Egykorú másolat. — M.M.I. A. XIII. 3-1919/3.

Pallavicini György őrgróf, a Dunántúl központi kormánybiztosa szeptember 18-án Somogy megye kormánybiztosának ezt a rendeletét megküldi valamennyi kormánybiztosnak. Kísérő levelében örömmel állapítja meg, hogy „Somogy megye kormánybiztosának éles szeme felismerve a kérdés fontosságát, a *gazdaközönséggel egyetértésben* egy megállapodást létesített" a mezőgazdasági munkákra vonatkozólag. Pallavicini utasítja a kormánybiztosokat, hogy a gazdaközönséggel, azaz kuláksággal, mindenütt kössenek a lehető legelőnyösebben ilyen irányú megállapodásokat, „hogy az már az őszi munkálatoknál irányadóul szolgáljon". *[Ugyanott.]* A kormánybiztosok, a közigazgatási hatóságok Pallavicini felhívását magukévá tették. Heves vármegye alispánja 1919 október 2-án rendeletet ad ki, amelyben a szüreti munkabéreket a következőképpen állapítja meg: „I. Szedő napszám 14 éven alul 6 korona, II. Szedő napszám 14 éven felül 10 korona, III. Puttonyos asszony vagy 14 éven felüli gyermek 12 korona, IV. Puttonyos ember 18 korona." *[Egri Állami Levéltár. főisp. ir. 1919-5687.]*

tők 10—12 korona bért kaptak. A rendelet kimondotta azt is, hogy a kaszás munkát végző mezőgazdasági munkások 10 százalékkal magasabb bérben részesülnek. *[Tanácsköztársaság, 1919 június 18.]*

1919 szeptember 3

21. *A Friedrich-kormány rendelete érvényteleníti a mezőgazdasági dolgozóknak a Tanácsköztársaság idején kötött kollektív szerződéseit*

A mezőgazdasági cselédek bérével kapcsolatban kimondja a rendelet, hogy a Tanácsköztársaság idején kötött kollektív szerződések érvénytelenek: helyükbe az 1919 március 21-i állapot lép.

A mezőgazdasági ipari üzemekben dolgozókra vonatkozólag is megszünteti a kollektív szerződést és helyébe a „szabad egyezkedést" lépteti életbe.

M. Rendeletek Tára 1919. 684—685. old.

A Friedrich-kormánynak ez a rendelete még csak a Tanácsköztársaság idején kötött szerződéseket érvénytelenítette, vagyis az 1918 október 31 és 1919 március 21 között kötött kollektív szerződések még érvényben maradhattak.

1919 szeptember 11

22. *A Zalavármegyei Gazdasági Egyesület felterjesztése a földművelésügyi miniszterhez a mezőgazdasági munkások összes kollektív szerződésének érvénytelenítése céljából*

A gazdasági egyesület, megtárgyalva a mezőgazdasági dolgozóknak a Tanácsköztársaság idején kötött kollektív szerződéseinek megszüntetésére vonatkozó rendeletet, azt kéri a minisztertől, hogy a kormány rendelje el a mezőgazdasági cselédekre vonatkozó összes kollektív szerződések érvénytelenítését és helyébe a „szabad egyezkedést" állítsa vissza.

F.M. 1919-62-2/1095.

A Zala megyei alispán a zalai birtokosok határozatát szeptember 13-án, a közgyűlés jegyzőkönyvi kivonatával együtt elküldte a földművelésügyi miniszternek.

A Zala megyei birtokosok ebben a feliratban tulajdonképpen az esetleg még érvényben levő, 1918 október 31 és 1919 március 21 között kötött kollektív szerződések hatálytalanítását kérik.

1919 szeptember 14

23. *Nagy Pál altábornagy jelentése a hadügyminiszterhez az északi ipari gócpontokban tett szemleútjáról és a munkásság szembenállásáról. Javasolja, hogy a nagyszámú elbocsátott ipari munkást katonai munkásszázadokba osszák be*

Munkáskérdés[1].

A teljesen feldúlt belbéke helyreállításának egyik legfontosabb, legégetőbb kérdése a munkáskérdés. Körletemben az országnak hatal-

[1] A jelentés első részében Nagy Pál altábornagy beszámol arról, hogy szemleútja során szeptember 6-tól 14-ig több járási és megyei székhelyet — mint Hatvan, Salgótarján,

mas ipar- és bányatelepei fekszenek: ezek Diósgyőr, Ózd, Salgótarján. Mindenütt több ezer munkás, akik részben a hadiipar fokozott üzeme, részben pedig a kommün uralomnak a megtévesztett munkások tömegére való támaszkodása révén annyira felszaporodtak, hogy az üzemvezetőségek a tetemesen leszállított üzem mellett sem alkalmazni, sem eltartani nem képesek. Ezen üzemleszállítás folytán elbocsátásra kerülnének:

Ózdon	1 200
Diósgyőrött	2 000
Salgótarjánban	2 000
Összesen ...	5 200 munkás.

Ezek közül 1/3 a környező helységekben tartózkodási helyére térne vissza, de munka és elhelyezés nélkül maradna cirka 3000 munkás. Ezeknek a telepekről való eltávolítása *kívánatos*, mert elégedetlenségük és szokásos viselkedésükkel a békés rendre való visszatérést és a felzaklatott munkások megnyugvását célzó tevékenységet ellensúlyozzák és megakadályozzák.

Javasolom, hogy mindaddig, amíg az állam a munkáskérdés tervszerű, alapos megoldásához időt és módot nem talál — az elbocsátott munkások közül mindazok, akik arra alkalmasak, az üzemvezetőségek által a hadügy rendelkezésére bocsáttassanak. A hadügy a szükséghez mérten az érdekelt területeken munkáskeretek felállítását szervezi. Ezek a munkáskeretek átveszik a munkanélküli munkásokat — kötelezik őket a katonai alárendelésre s munkanem szerint osztagokba osztják be, úgymint fém-, fa-, föld- stb. munkások. Minden katonai munkásosztag (század, zászlóalj stb.) katonai vezetés, tisztek, altisztek — alatt áll és a hadügyi vezetőség által kijelölt körletekben állomásozik. Munkára való alkalmazásuk ilyen egységekben történik. A hadműveletek okozta károk helyreállítása, állami és közigazgatási építkezések és munkálatok, magános nagybirtokok munkálatai számos munkaalkalmat nyújtanak.

A katonai munkásosztagban katonai ellátás és illeték adatik, ellenben a munkálatok díjazása a munkáskeret és munkaadó közti megállapodás szerint számoltatik el.

Eger, Putnok, Pétervására, Ózd — meglátogatott. Általában azt tapasztalta, hogy a nyugalom csak látszólagos — „nyugtalanság, bizalmatlanság, tartózkodó viselkedés a községek utcáin, terein és életben. Panaszok és türelmetlenség a forgalom nehézsége, áruhiány, nehéz megélhetés miatt gyakoriak..." Kiemeli a falu „csendességét" a városnak a munkások által „megmételyezett" közhangulatával szemben, majd beszámol a románok rekvirálásairól.

Jelentésének további részében a közbiztonsági szervek megalakulásával és működésével foglalkozik. A polgárőrségekkel kapcsolatban aláhúzza, hogy a karhatalmi szervezetekbe „a nép vagyonos, jóérzésű elemei örömmel jelentkeznek".

Nagy altábornagy a következő részben panaszkodik a cseheknek a kommunistákkal szemben tanúsított állítólagos enyhe bánásmódja miatt. Beszámol a közigazgatás fokozatos megindulásáról, „erélyes és kérlelhetetlen igazságszolgáltatást" sürget a néptanítók ellen, mert nem maradhat megtorlatlanul „a néptanítók nagy részének megtántorodása a kommunista eszmék szolgálatában".

Minden, a munkások szellemére kártékonyan ható munkás külön fegyelmi munkásszázadba osztatik be, és erre külön kiválasztott tisztek és altisztek vezetése alatt nehéz és veszélyes munkákra alkalmaztatik a hadsereg körletében. Ellenük kivételes fegyelmi rendszabályok alkalmaztatnak.

Ezen szervezet segélyével a munkáskérdés gyors és zajtalan megoldást nyerhet. A kijózanodott és megnyugvást kereső munkásság nagy zöme a szájas terrorizáló álmunkásoktól megszabadulna, ezek viszont szoros felügyelet alá kerülnek, kirostálódnának a veszélyes elemek, a fegyelmi századokban sorsukat megtalálnák, a többiek pedig a munkára rákényszeríttetnének.

A körlet ipartelepeire ezen kérdés *sürgős* megoldása igen fontos. A köznyugalom és bizalom visszatérésére is igen fontos lenne az erélyes megoldás.

Fokosok gyártása.

Ózd és Salgótarjánon elrendeltem a fokosok gyártását a polgárőrségek és karhatalmak számára, hogy legalább szálfegyver legyen. Ha a hadsereg is igényelne, a szám megjelölését kérem.

Nagy s. k.
altábornagy

Hiteles litografált másolat. H.L. H.M. 1919. (iktatás nélkül.)

1919 szeptember 17

24. *A Friedrich-kormány rendelete a mezőgazdasági cselédek gabonajárandóságának jelentős leszállításáról*

A közélelmezés biztosításához fűződő érdekekre való tekintettel elkerülhetetlenül szükségessé vált, hogy a jelenleg érvényben levő szerződésekben a gazdasági cselédek részére túlmagasan megállapított gabonajárandóságok természetben kiadható mennyisége leszállíttassék. Ez okból a kormány 4278/1919. ME. számú (Budapesti Közlönynek 1919. évi szeptember hó 7-én megjelent 105. számában kihirdetett) rendelete azzal egészíttetik ki, hogy a gazdasági cselédeknek a szerződés még hátralevő időtartamára csak az a gabonamennyiség adható ki, amely az illető gazdasági cseléd és annak családja ellátására szükséges, és amely mennyiség nem lehet nagyobb, mint aminő a gazdasági cselédek járandósága azon a vidéken az 1918. évi október hó 31-ét megelőző időben volt. Azt, hogy mennyit tehet ki az a gabonajárandóság, amely egy-egy gazdasági cselédnek a szerződés még hátralevő idejére természetben kiadható — szükség esetén — a törvényhatóság egész területére vagy annak egy részére kiterjedő hatállyal, 3 munkaadó és 3 gazdasági cseléd meghallgatása után, a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg. Annak a gabonamennyiségnek az értékét, amely a folyó szerződési évben a gazdasági cselédeknek természetben ki nem adható, a munkaadó az illető gabonanemű hatóságilag megállapított legmagasabb árában számítva készpénzben tartozik kifizetni. Az ekként visszatartott gabonamennyiséget a munkaadó közélelmezési célra beszolgáltatni tartozik.

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe.

Friedrich s. k.
miniszterelnök

M. Rendeletek Tára 1919. 713—714. old.

1919 október 14

25. *Gaál Gaszton, dél-dunántúli kerületi kormánybiztos javaslata a közélelmezési miniszternek: a mezőgazdasági cselédek gabonajárandóságából ne a cselédtartó gazdák, hanem a községi elöljáróságok rekviráljanak*

Nagyméltóságodnak valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének intézett 78 221/IV—1919. számú, illetve az abban hivatkozott 4715/1919. ME. számú rendeletre vonatkozólag kötelességemnek tartom nagyméltóságod szíves figyelmét az alábbiakra felhívni.

A gazdasági cselédség körében többhelyütt már az is bizonyos elégedetlenséget szült, hogy a kollektív szerződések hatálytalanításával fizetésük lényegesen redukálódott ahhoz képest, amit a Tanácsköztársaság alatt kaptak.

Most, ha még ezt a redukált konvenciót se kapják ki, hanem annak egy részét a cselédtartó gazdák tartják vissza, s azok fizetik ki nekik a visszatartott többletek árát, senki sem tudja velük elhitetni, hogy nem az uradalmak mesterkednek, s hogy itt országos rendelet végrehajtásáról van szó.

A rendelet az egész eljárás ódiumát a cselédtartó gazdák vállára hárítja, ami feltétlen egyenetlenségekre, esetleg súlyos természetű súrlódásokra fog vezetni, s esetleges lelketlen izgatóknak olyan bő s kézenfekvő izgatási anyagot szolgáltat a cselédtartó gazdák ellen, aminek elviselésére azok az amúgy is nehéz gazdasági helyzetükben, bolsevizmustól át- és átitatott cselédbajaik között nem kötelezhetők, s amitől csak beláthatatlan bajok származnak.

Ez a rendelkezés nemcsak a cselédség, de a cselédtartó gazdák részéről is a legnagyobb ellenszenvvel fog fogadtatni, s ellenkezésük esetén egyáltalán nem lesz végrehajtható.

Kötelességem ezekre nagyméltóságod szíves figyelmét előre felhívni, s a rend és béke fenntarthatása érdekében arra kérni, kegyeskedjék vonatkozó rendeletét oda változtatni, hogy a fölöslegek rekvirálását — úgy amint az a múltban is szokásban volt — a községi elöljáróságok foganatosítsák, s a gabona árát a Haditermény bizományosai vagy az ennek helyébe lépő más szervezet fizesse ki a cselédségnek, amely így

sokkal könnyebben nyugszik bele, ha azt látja, hogy a gazda kiadja azt, ami a szegődménylevél szerint jár, s a közhatóság, maga az állam az, amely a felesleget elrekvirálja.

Sokkal veszedelmesebb a dolog, mint azt talán nagyméltóságod gondolja, s az ügy sikere érdekében kötelességszerűleg kérem, kegyeskedjék rendelkezését megváltoztatni — mielőtt nemkívánatos következmények keletkeznének belőle.

Kaposvár, 1919 október hó 14-én.

Gaál Gaszton
kerületi kormánybiztos

Hiteles másolat. — F.M. 1919-62-2/1138.

Gaál Gaszton ezt a javaslatát tudomásulvétel végett elküldte a Földművelésügyi Minisztériumnak is.

1919 október 25

26. *Egy bányavidéki plébános levele Horthyhoz a szászvári bányászok súlyos helyzetéről*

A Világ első számában ezt írta: „A bányamunkások a mai akkordbérek mellett is megkeresnek napi 30—35 koronát. Amellett a vállalatok nagy ráfizetéssel lehetővé teszik, hogy a munkások olcsó élelemhez jussanak."

És ebből ezt a következtetést vonja le: „Az elégedetlenség forrása a jelenlegi politikai viszonyokban gyökeredzik."

A Pesti Hírlap az október 7-i számában hasonló szellemben, bár kissé óvatosabban így ír: „A bányamunkások állítólag a mai politikai helyzet miatt amerikáznak, holott a bányavállalatok jól fizetik őket, és azonfelül gondoskodnak olcsó élelmiszerekről is."

Mindkét lap szerkesztője, illetve tudósítója alaposan téved, mert az idézett cikkekkel szemben például az Esztergom-Szászvári Rt. bányáiban a jelenlegi helyzet a következő:

1. A bányamunkások nem amerikáznak, még kevésbé sztrájkolnak, hanem dolgoznak, de hogy nem a legjobb kedvvel, az igen természetes, mert a kommunizmus bukása után a bányaigazgatóság annyira leszállította a munkásság fizetését, hogy az alapfizetés minimuma 1 korona 60 fillér, és maximuma 4 korona 50 fillér vagy 5 korona; ehhez járulnak a különböző járulékok, de ezek hozzászámítása után is a maximális összfizetés legfeljebb 16—17 korona naponként. Ebből pedig ma megélni, főképp több családtaggal bíró munkásra nézve teljes képtelenség. Érdekes, hogy ugyanakkor a szén árát 36 koronáról 42 koronára emelte a Bányaigazgatóság métermázsánként.

2. „Olcsó élelmiszer" jelenleg nincsen, mert jelenleg már például a húst a beszerzési áron és nem a régebbi kedvezményes áron adja a társulat a munkásságnak, ami jelentékenyen lehangolja a munkakedvet.

3. Megszűnt az olcsó cipő- és ruhabeszerzés lehetősége is. Mert míg előbb például 30—40 koronáért kapott a bányász egy pár cipőt, addig, jelenleg már 300—400 koronát kell érte fizetnie.

4. Minthogy leszállított fizetését is csak vagy fehér-, vagy új kékpénzben kapja a munkásság, igen természetes, hogy sem élelmet, sem ruhát nem képes vásárolni, még a mai drága áron sem és ez érthetőleg fokozza elkeseredését . . .[1]

Egy bányavidéki plébános

Másolat. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/115.

A levél írója Szabó Géza esperes-plébános, a szászvári keresztényszocialista párt vezére.

1919 október 30

27. *Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter körrendelete a kormánybiztosokhoz, melyben a munkabérek megállapítását egyedül a munkaadókra bízza*

Egyes konkrét esetekből kifolyólag tudomásomra jutott, hogy egyes vidéki hatóságok olyan rendeleteket bocsátottak ki, amelyekkel a munkabéreket szabályozták s a munkabérek magasságát megállapították. Tekintettel arra, hogy a proletárdiktatúra megszüntével annak bérrendszere is megdőlt s az önrendelkezési jog visszaszállt az üzemtulajdonosokra, a munkabér megállapítása a munkaadók és az alkalmazottak szabad megegyezésének van fenntartva. A munkabéreknek közhatóságok részéről történő bárminő meghatározása tehát, irányuljon ez a munkabérek akár legmagasabb, akár legalacsonyabb mértékének megállapítására, helyt nem nyerhet. Felkérem ennélfogva méltóságodat, utasítsa az alája rendelt összes illetékes hatóságokat, hogy a munkabérek kialakulásának hatósági rendelkezéssel történt irányításától a jövőben szigorúan tartózkodjanak.

Hegyeshalmy s. k.

Másolat. — Egri Állami Levéltár. Polgármesteri ir. 1919-7276.

A rendeletet a Heves megyei kormánybiztos Eger polgármesteréhez továbbította.

---

[1] A további két pontban a plébános ezt a helyzetet a nagytőke kapzsiságának tulajdonítja.

1919 november 3

28/a. *Rubinek földművelésügyi miniszter leirata a kormánybiztosokhoz. A parasztság lecsendesítése érdekében a használatra kiosztott földek visszavételének ideiglenes szüneteltetését kéri*

A Károlyi-kormány idején a hadirokkantaknak, kisembereknek használatra kiadott földet az uradalmak visszaveszik, „s több esetben az aratómunkásoknak kiadott szokásos konvenciós földek termését is megrészelik".

Figyelmezteti a kormánybiztosokat, hogy a nagybirtokosoknak ez a „túlzó" magatartása a helyzetet „elmérgesíti, s az alkotmányos úton létesítendő földbirtokreform nyugodt előkészítését és megfelelő letárgyalását is veszélyezteti".

Éppen ezért felhívja a kormánybiztosokat, hogy személyesen is hassanak oda, hogy minden ilyen ügyben „békés egyesség" jöjjön létre.

Ugyanakkor a kishaszonbérlőket figyelmeztessék, hogy „a földbirtokreform kérdését végérvényesen a normális állami élet helyreállta után a törvényhozás fogja rendezni, minélfogva a jelenlegi birtokhasználat — amely törvényesen és jogosan csakis a tulajdonossal való békés megegyezésen alapulhat — i d e i g l e n e s n e k t e k i n t e n d ő, ebből kifolyólag tehát senki az általa ez idő szerint használt földterületre igényt nem formálhat, illetve a tulajdonjogot vagy haszonbérletet a kérdéses területre csakis a földtulajdonosnak vagy haszonbérlőjének minden kényszertől mentes, szabad elhatározásából létrejött szerződés útján szerezheti meg".

O.L. F.M. 1919-29-85900.

Az ellenforradalmi agitáció a Tanácsköztársaság idején földreformot ígért a parasztoknak, s az ellenforradalmi kormányoknak súlyos gondot okozott a paraszti tömegek földkövetelésének leszerelése; ugyanakkor a földbirtokosok siettek visszavenni a nincstelenek használatában levő kevés földet is. A földbirtokosoknak és nagybérlőknek ez a mohósága a földreform-demagógia túlgyors leleplezését jelentette, ami aggasztotta az ellenforradalmi kormányzatot, minthogy helyzete eléggé ingatag volt. Ezért volt kénytelen Rubinek „türelemre" inteni a földbirtokosokat és nagybérlőket, akik azonban — mint azt a következő irat mutatja — nem törődtek a földművelésügyi miniszter aggályával és a termés felét vagy kétharmadát elvették a parasztoktól.

1919 november 14

28/b. *Gaál Gaszton válasza Rubinek földművelésügyi miniszternek a cselédek földjeinek „megrészeléséről"*

85900/X. főosztály 1919. számú leiratára tisztelettel jelentem:

Nem felel meg a tényeknek a panaszosok azon állítása, hogy a hadirokkantak s általában kisembereknek használatra kiadott egy-két hold földet *visszaveszik.*

Ellenben tény, hogy ezeket a földeket, amelyeknek kiosztása teljesen jogtalan volt, a földtulajdonosok megrészelik, éspedig feles a föld, ha a vállalkozó maga vetette, harmados pedig, ha elvetve készen kapta.

Ezeknek a dolgoknak hatósági elbírálása, ahol tudniillik hatóság elé kerül a kérdés, hivatali elődöm, Svastits kormánybiztosnak 2860/1919. számú rendelete alapján történik a fenti módon[1].

[1] Svastits Somogy megyei kormánybiztos rendeletét lásd e kötet 131. old.

Ez a helyi szokásoknak is mindenben megfelel, hisz azelőtt boldog lett volna bármelyik nincstelen, ha harmados, pláne feles földet kaphatott volna. Most azonban vagy az egészet követeli, vagy 30—50 koronás béreket „óhajt" fizetni, ami neki természetesen igen előnyös volna, de égbekiáltó igazságtalanságot jelentene a tulajdonos vagy bérlővel szemben.

Ami az aratók földjét illeti, ebben a tekintetben is a hivatkozott kormánybiztosi rendelet az irányadó, mely a tényleges, eddig is mindig szokásban volt részelést állapítja meg, eltérőleg a szovjet alatti állapottól, amely ingyenföldeket osztogatott.

Ami a hatóságok eljárását illeti, ezek minden esetben a békés s közmegnyugvást keltő megoldás keresésére vannak utasítva, csak ahol ez — s jóformán mindig a munkások dacosságából — lehetetlen, ott alkalmazzák, nagyon helyesen, a vonatkozó kormánybiztosi rendeletet.

Ugyanezek a panaszosok, kik ez ügyben nagyméltóságodnál is deputációztak, valószínűleg megfordultak nálam is. Én az ilyen természetű panaszok elintézését személyesen ellenőrzöm, az eljáró hatóságokat kötelezve arra, hogy az elintézésről minden egyes esetben utólag jelentést tegyenek.

Renitenskedés nem sok fordult elő, de ahol előfordult, karhatalmat is alkalmaztattam s fogok is minden esetben alkalmazni, mert ha egyszer elnézem, hogy mások tulajdonát önhatalmúlag elvigyék, akkor ebben megállás nincs, s futótűzként terjed át az egész vármegyére az anarchia.

Kaposvár, 1919 november 14-én.

Gaál
főispáni teendőkkel is megbízott
kerületi kormánybiztos

Eredeti tisztázat. — F.M. 1919-29-85900.

1919 november 7

29. *A budapesti városparancsnokság jelentése a fővárosnál uralkodó korrupt pénzügyi gazdálkodásról*

1919 november 7-én este

A főváros zilált pénzügyi viszonyai múlt hónap óta jelentékenyen rosszabbodtak, mert nemcsak a beruházásokra felvett kölcsönök utolsó részletét is elköltötték, hanem a bankoktól pillanatnyi szükségletek kielégítésére hitelezett 20 millió kölcsönnek az utolsó ezer koronáit váltogatják. Adóbevétel nincs, az egykor briliáns üzletnek hirdetett gáz- és villamosüzemre a főváros szerencsétlen gazdálkodása és ügyviteli rendszere havonként 8—10 millió koronát fizetett rá, nem is

szólva az élelmiszerüzemről, ahol a legzüllöttebb állapotok uralkodnak. Ez a válság napról napra nyomasztóbb lesz, amit kínosabbá tesz az a körülmény is, hogy a külföldi hitelezők megbízottai mindennap kopogtatnak a főváros pénztárainál, 4—5 éves szelvényhátralékaikat követelvén. — Újabb kölcsönről most persze szó sem lehet, mert a pénzintézetek elsősorban az állami szükségleteket akarják kielégíteni és sorsára hagyják a fővárost már csak azért is, hogy az eddig követett gazdálkodás következményeivel maga a vezetőség is tisztába legyen, de egyúttal lássa a közönség is, hogy a néhány hét alatt ismét virágzóvá lett és újból uralomra jutott klikkrendszer teljes anyagi pusztulásba dönti a fővárost. Abból a nagy kölcsönből, amit beruházásokra vettek fel a pénzintézetektől, összesen 8 barakkiskolát építettek 34 tanteremmel, azonkívül a fővárosi Szent János-kórházban épült két új pavilon, ezt is azonban a Népjóléti Minisztériummal akarják megfizettetni azon a címen, hogy a tüdőbetegség elleni védekezés állami feladat...

A hiba és a csőd oka nem a pénzintézetek jelenlegi kifogyásában van, hanem az egész gazdálkodási rendszerben, megtorlás és felelősségrevonás hiányában. — A főváros adóssága ma meghaladja a 700 millió koronát, amelyből közgyűlési határozatok szerint legalább 450 millió koronát kellett volna úgynevezett jövedelmező beruházásokra fordítani, azonban mire a kölcsönök részletei tulajdonképpen rendeltetésükhöz elérnek, rendszerint már csak a lecsökkent tételek lettek. A főváros adóbevétele majdnem nulla, mert 1—2 nagyobb intézetet, magánvállalatot leszámítva, a polgárság adót nem fizet.

Litografált másolat. — H.L. VÁP. Helyzetjelentés. 1919 november.

AZ ELLENFORRADALOM TERRORINTÉZKEDÉSEI ÉS PROPAGANDARENDSZABÁLYAI A FRIEDRICH-KORMÁNYOK IDEJÉN

A FRIEDRICH-KORMÁNY TERRORINTÉZKEDÉSEIRŐL

1919 augusztus 18

30. *Az Igazságügyi Minisztérium átirata a Hadügyminisztériumhoz a kommunista foglyok őrzésére a Margit körúti katonai fogház átengedéséről*

A bolsevisták letartóztatása Budapesten oly nagy számban történt, hogy jóllehet már eddig minden fogházi célra alkalmas helyiség igénybe vétetett, a letartóztatottakat sem az ügyészség, sem a rendőrség elhelyezni már nem tudja.

Tudomásom szerint azonban a Margit körúti katonai fogház II.

és III. emelete — ahol ugyanis 200—240 ember helyezhető el — teljesen üresen áll.

Kérem ennélfogva miniszter urat, méltóztassék a jelzett célra az említett fogház II. és III. emeletét ideiglenesen átengedni, illetve a befogadási engedélyt megadni és amennyiben lehetséges, a megfelelő őrségről is gondoskodni.

Arra kérem miniszter urat, hogy a kért befogadási engedélyt a lehető legsürgősebben megadni és elhatározásáról engem mielőbb, lehetőleg táviratilag értesíteni méltóztassék.

A letartóztatottak élelmezéséről saját hatáskörömben fogok rendelkezni.

A miniszter rendeletéből

Lévay József

miniszteri tanácsos

Eredeti tisztázat. — M.M.I. H.M. Hadbírói (13) o. 1919-160.412.

*

A Hadügyminisztérium másnap, augusztus 19-én közli az Igazságügyi Minisztériummal, hogy a kérést teljesíti. *[Ugyanott.]*

Az ellenforradalmi kormányoknak — tekintettel a tömeges letartóztatásokra — még hosszú ideig gondot okozott, hogy a letartóztatott kommunisták számára elegendő börtönt biztosítsanak. Erről ír Váry Albert főállamügyész 1919 október 20-án az igazságügyi miniszternek: „... Nem kis akadály volt a fogvatartásra a hely hiánya. Az egyetlen gyűjtőfogházban, hol 1000 békelétszám helyett 2500 fogoly volt, lehetetlenné vált a további fogvatartás vagy a foglyok további odaszállítása. — Ezenkívül hiányzik az internálási tábor, hová elhelyezhetnők a bűncselekménnyel nem gyanúsítható, de egyébként a közre veszélyes bolsevistákat.

A terrorista előadók működését egyenesen lehetetlenné teszi a hivatali helyiségek hiánya, 5 ügyész, 4 vizsgálóbíró dolgozik egy-egy szobában. Mindezen nehézségekhez járul, hogy ma már 6300 bolsevista bűnügy van folyamatban, melyből 1300 a foglyosügy, s melynek feldolgozására csak 34 előadó áll rendelkezésre." *[H.L. M.N.H.F. 1919-II. b.-2056.]*

Váry csupán a polgári bírósági szervek elé utalt ügyekről közli ezt a távolról sem teljes összesítést. Az ellenforradalmi különítmények, s mindenekelőtt Horthy tiszti és kulákbandái gyilkosságainak mindeddig kiderítetlen számát, mint a polgári bíróságok ügykörébe nem került ügyeket, Váry mellőzi. Az internáltak számának közlését — ha közlése egyáltalán módjában lehetett — szintén mellőzi.

1919 augusztus 19

31. *A budapesti rendőrfőkapitány felhívása az összes minisztériumokhoz, közhivatalokhoz, iskolákhoz, pénzintézetekhez és ipari vállalatokhoz a kommunista munkások és tisztviselők összeírásáról és a besúgóhálózat kiépítéséről*

A főkapitány „Igen sürgős! Bizalmas!" jelzésű rendeletben közli, hogy „a belügyminiszter úr 36/res. 1919. szám alatt kelt rendeletével a fővárosban és a közvetlen környékben lakó kommunista érzelmű, tehát a közrendre veszélyes egyének összeírására, továbbá a budapesti államrendőrség hatósága alá eső

területen oly megfigyelő szervezet kiépítésére utasított, amely szervezetbe a politikailag megbízható olyan polgári egyének is bevonandók, akik a rendőrhatóság felügyelete, ellenőrzése és védelme alatt, mint állambiztonsági megbízottak működjenek".

A főkapitány közli, hogy az összeírandók jegyzékébe elsősorban azokat a „kommunista érzelmű egyéneket" vegyék fel, akiket a közhivatalokban, iskolákban, pénzintézetekben, vállalatoknál a Tanácshatalom helyezett el — továbbá azokat, akik megelőzőleg is ott voltak ugyan, de kommunista magatartásuk miatt az ellenforradalom munkahelyükről eltávolította őket.

A felhívás így folytatódik: „Mindaddig, míg a mostani átmeneti helyzetet a végleges konszolidálódás fel nem váltja, a lakosság könnyen befolyásolható, jelszavak után induló tömegeinek izgalomban tartásánál figyelemre méltó tényező lehet a közhivatalokból, pénzintézetektől, vállalatoktól kitaszítottak hada", amely „az összezsugorodott ipari és kereskedelmi élet mellett képtelen lesz bárhol is megélhetést találni.

Ezek mindannyian a fővárost fogják elárasztani, mert a vidéken megélhetést nem találhatnak. A fővárosban pedig bizonyára keresni fogják egymással az érintkezést, s megkezdődik a legerősebb agitációval a szervezkedés zavargások előidézésére, a visszaállított állami rend megdöntése végett.

Ugyancsak fontos a kommunista érzelmeik miatt elbocsátott fizikai munkások összeírása is.

Felkérem tehát az összes minisztériumokat, közhivatalokat, iskolákat, pénzintézeteket, ipari és egyéb vállalatokat, hogy legsürgősebben értesítsék a főkapitányság politikai osztályának nyilvántartását (Béla-utca 5. sz. I. em. 9.) arról, hogy a mellékelt nyilvántartó lapból hány példányra van szükségük a bejelentések eszközléséhez."

Végül kéri, hogy „azokról a megbízható és agilis tisztviselőkről, akik lakásuk közvetlen szomszédságába tartozó 4—6 utcából álló rayonok megfigyelésére önként vállalkoznak", küldjenek be kimutatást a megfelelő adatokkal.

Eredeti tisztázat. — O.L. Fk. biz. 1919-1926/77.

A kommunisták és a politikailag „veszélyes magatartásúak" összeírására a budapesti államügyészség már augusztus 14 előtt felhívást intézett minden minisztériumhoz, kérve a listák folyamatos megküldését, hogy a letartóztatásokat azonnal megkezdhessék. Ennek a felhívásnak a Kultuszminisztériumhoz küldött példánya maradt fenn. A felhívásokat 1919 augusztus 14-én bizalmas körlevélben ismertették a Kultuszminisztérium osztályvezetőivel. *[V.K.M. eln. 1919-4540.]*

Mattyasovszky budapesti főkapitány pedig augusztus 27-én részletes utasítást ad a rendőrségnek nyilvántartás felfektetésére és az „állambiztonsági megbízottak mozgalma" (ÁBM), azaz besúgóhálózat megszervezésére. *[O.L. Fk. biz. 1919-1926/77.]*

1919 augusztus 19

32. *A Friedrich-kormány rendelete a Tanácsköztársaság „szervei, közegei és megbízottai" és „fegyveres erejének tagjai" ellen indítandó statáriális bírósági eljárásról*

A rendelet kimondja, hogy „gyorsított bűnvádi eljárás szerint" ítél a törvényszék „a Tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottai. . ., a Tanácsköztársaság fegyveres erejének tagjai", valamint azok felett, akik a „Tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása vagy visszaállítása érdekében" fejtettek ki tevékenységet.

A gyanúsítottakat le kell tartóztatni és az államügyészség elé kell állítani. „A letartóztatás ellen perorvoslatnak helye nincs."

A továbbiakban előírja a rendelet, hogy „az államügyészség köteles gondoskodni arról, hogy a bíróság biztonsága és a netán kiszabandó halálbüntetés esetleges végrehajtása végett szükséges karhatalom rendelkezésre álljon, és hogy a bíráskodás megtartására kijelölt helyen a szükséges hivatalos felszerelés készenlétben, egy lelkész, egy orvos és esetleg hóhér legyen, és hogy ha halálbüntetés mondatnék ki, annak végrehajtását, amennyiben az elítélt kegyelmet nem kapott, semmi se akadályozza".

A rendelet ezután arról intézkedik, hogy „alakszerű nyomozó eljárásnak nincs helye". Az államügyészség a vizsgálóbírót megillető jogkört gyakorolja... „Az államügyészség intézkedései ellen perorvoslatnak nincs helye. Mihelyt az államügyészség a tényállást kellően felderítve látja, vádindítványt nyújt be a tanács elnökéhez. A vádindítványt a tanács elnöke közli a terhelttel és haladéktalanul intézkedik, hogy a tanács a legrövidebb idő alatt összeüljön. A vádindítvány ellen kifogásnak helye nincs.

Az eljárás elejétől végig az együtt ülő bíróság előtt, és hacsak lehet, félbeszakítás nélkül folyik le...

A tettestársak és a bűnrészesek kipuhatolását is szem előtt kell ugyan tartani, de emiatt a vádlott ellen az ítélet meghozását vagy végrehajtását elhalasztani nem szabad."

A rendelet ezek után a végrehajtásról intézkedik. Kimondja, hogy „a bíróság határozatai ellen perorvoslatnak... nincs helye, és az ellen bárki által benyújtott kegyelmi kérvénynek nincs felfüggesztő hatálya.

Ha a vádlottat halálra ítélik, a bíróság a Bp. 497. §-nak megfelelő eljárás után azonnal határoz abban a kérdésben, hogy az elítéltet kegyelemre ajánlja-e vagy sem.

Ha a bíróság az elítéltet kegyelemre ajánlandónak nem találta, az ítélet kihirdetése után az elítélt mellé, amennyiben lehetséges és az elítélt azt kívánja, lelkészt ad, és a halálra előkészülés végett adott megfelelő határidő letelte után a halálbüntetést rajta végrehajtják.

Ha a bíróság a halálra ítéltet kegyelemre ajánlandónak találja, a Magyar Kúriához terjeszti fel, mely a kegyelem felől zárt tanácsülésben indokolás nélkül 24 órán belül végleg határoz. Ha a halálra ítélt kegyelmet nem kapott, ennek kihirdetése után a halálbüntetést az előbbi bekezdésnek megfelelően kell végrehajtani.

A bíróság által kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtását az ítélet kihirdetése után azonnal meg kell kezdeni. A büntetés végrehajtására halasztás nem engedélyezhető."

M. Rendeletek Tára 1919. 651—656. old.

A rendelet a Budapesti Közlöny 1919 augusztus 20-i számában jelent meg.

1919 augusztus 27

33. *Dormándy ezredes bizalmas jelentése a miniszterelnöknek a fővárosban folyó kommunista agitációról és javaslata a munkásság fokozottabb megfigyelésére*

A magyar kormány összekötő csoportja — Bizalmas.

Híreim szerint a kommunisták és agitátorok tevékenysége nőttön-nő, nyíltan is agitálnak, titokban és nyíltan gyűléseznek, megfigyelésük és

az ellenrendszabályok alkalmazására a jelenlegi detektívtestület a mostani viszonyok között kevés...

Javaslat: a munkásházak megfigyelése (körletenként és házanként kutatva) annak megállapítása végett, melyik munkás nincs éjjel otthon. Utóbbiak kétségkívül titkos kommunista gyűlésekre járnak, s letartóztatandók. Ezen szolgálat 500—1000 intelligens, megbízható, önkéntes (ideiglenes) detektívvel ellátható. Erre alkalmas foglalkozás nélküli elem feles számban rendelkezésre áll.

Dormándy
ezredes

Eredeti tisztázat. — *O.L. ME. 1919-XXXVII-4163.*

Dormándy ezredes ezt a jelentését elküldte a belügy-, hadügy-, igazságügyminiszternek és a budapesti rendőrkapitánynak.

1919 szeptember 9

34. *Eckhardt Tibor javaslata a Külügyminisztériumnak a szerb megszállók által Pécsről elüldözött munkások internálására*[1]

...A szerbek... azt híresztelik, hogy Pécset, környékével együtt, a békekonferencia a szerbeknek már odaítélte — ezzel akarván csüggedést előidézni. A demarkációs vonalon áttoloncolandó munkásokat a politikai üldözés és fehérterror rémével is megpuhítani igyekeznek. E fenyegetéssel szemben a munkások igen fogékonyak, mert jó részük szolgált a Vörös Hadseregben, s csak az utóbbi időben szökdösött haza Pécsre. Épp ezért sürgős megnyugtatásra van a pécsi munkásoknak szükségük...[2]

A szerbeknek a pécsvidéki szénbányák végleges megszerzése érdekében követett fenti eljárása, még ha további kiutasítások nem történnének is, nemzetközi jogellenes és alkalmas pillanatban fontos dokumentummá és propagandaeszközzé válhatik. Megeshetik azonban, hogy a szerbek fenyegetésüket, legalább részben, beváltják, s a pécsi munkásság egy részét áttoloncolják a demarkációs vonalon. Ezért Soós tábornok vezérkari főnök urat azonnal felkértem, hogy a munkások barátságos fogadása és összegyűjtése iránt tegye meg az alárendelt katonai parancsnokságok útján a szükséges intézkedéseket, annál is inkább, mert a Pécsről beözönlő munkásság túlnyomó részben vörös érzelmű, s így — pláne ha kereset nélkül szétszóródik az országban — politikailag nem kívánatos elemet képez, s a közrendre is veszélyessé válhatik.

[1] Az irat első része a pécsi munkások kitoloncolásáról számol be.

[2] A következő rész a Pécsett és vidékén kifejtendő propagandáról szól, melynek megszervezésére egy Weiszer nevű, Pécsre illegálisan visszatérő ügynöknek és a Pécsett tartózkodó Inselt alezredesnek adnak megbízást.

Éppen ezért ezek a munkások felügyelet alatt együtt lennének tartandók, és katonai vezetés alatt munkásosztagok lennének alakítandók belőlük, melyek a felmerülő katonai munkákat végeznék el s főként a komlói és egyéb Tolna megyei (Szászvár, Nagymányok) szénbányák intenzívebb kitermelésénél lennének felhasználhatók, tekintve hogy a pécsvidéki munkások legnagyobb része maga is bányász. Ezzel a széntermelés annyira szükséges fokozása is elérhető volna, a munkások pedig — megélhetésük biztosítása mellett —, ha névleg nem is, de tényleg internálva lennének s rendőrhatósági szempontból szükséges ellenőrzésük is könnyen volna megoldható.

Soós tábornok úr a kért intézkedések sürgős foganatosítását megígérte.

Siófok, 1919 szeptember 9-én.

Eckhardt Tibor
külügyi kiküldött

Eredeti tisztázat. — *H.L. ME. és KÜM. ir. 1919-1922-3057/923.a.*

Eckhardt Tibor ebben az időben a Külügyminisztérium és a fővezérség között tartotta fenn az összeköttetést.

Pécs 1921-ig szerb megszállás alatt volt.

1919 szeptember 13

35. *Inselt alezredes levele a fővezérséghez, melyben közli, hogy a szerbek felajánlották a Pécsre menekült kommunisták kiszolgáltatását és elárulták egy páncélvonat kommunista legénységének szökési tervét*

Kedves Barátom!

Még a múlt hó végén, tehát mielőtt innen Siófokra — a fővezérlethez — utaztam, sikerült a mostani szerb főparancsnokkal, Vuičić alezredessel — ki már akkor sejtette, hogy Cholák Antich, az előbbi parancsnok innen el lesz helyezve — megállapodásra jutni aziránt, hogy azon esetben, ha Cholák Antichot tényleg elhelyeznék, és ő lenne utána itt a parancsnok — ő a Pécsre menekült és idegyülekezett kommunisták közül a veszedelmesebbeket kiviteti a demarkációs vonalra és nekünk át fogja adni. Távollétemben (tegnapelőtt érkeztem vissza) Cholák Antich tényleg áthelyeztetett és ő, Vuičić lett a megszálló csapatok parancsnoka. Mielőtt még elutaztam, felvittem hozzája öcsémet avval a kéréssel, hogy ha a dolog aktuálissá válnék — vele, kit utasításokkal láttam el, beszéljék meg a dolgot, a kivitelt pedig bízzák Riffl alezredesre. Visszatértem után Riffl közölte, hogy erről nektek Siófokra a jelentést már meg is tette.

Hogy ezt a dolgot sikerült nyélbe ütnöm, erre igazán büszke

vagyok, annál is inkább, mert különben is sikerült Vuičičot teljesen megnyerni ügyünknek.

Tegnap és ma hosszasan tárgyaltam vele, teljes bizalommal van irányomban és feltétlen híve a szerb-magyar közeledésnek. Legközelebb Eszékre utazik, hol a szerb főhadiszállás vezérkari főnökével ez ügyben megbeszélést fog folytatni, aztán pedig engem akar vele összehozni.

Kérlek, ezeket úgy a fővezérnek, valamint Soós tábornok úrnak sürgősen jelenteni, egyáltalán kérlek, nekik e sorokat *szó szerint* felolvasni, mert ezenkívül még egy rendkívül fontos és sürgős közlendőm is van. Határozott kérésem azonban, hogy alábbi jelentésemről a fővezéren, Soós tábornokon, rajtad és azon kívül, ki a dolog elintézésével lesz megbízva, *senki se* értesüljön; ez különben Vuičič alezredes határozott kívánsága is, akinek, ha erről valamit felettes hatóságai megtudnának, kellemetlenségei is támadhatnának ez ügyből kifolyólag.

Tegnap ugyanis a legnagyobb titoktartás kötelezettsége mellett közölte velem, hogy tegnapelőtt két vasúti munkás jelent meg nála, kik kötelezték magukat arra, hogy a 9. számú páncélvonatot teljes felszereléssel (gépfegyvereket, sőt ágyúkat is) áthozzák a szerbekhez. Szerintük e páncélvonat személyzete nagyobbrészt még mindig kommunista érzelmű, ezek a kevés fehérérzelműt eltennék láb alól és áthoznák az egész vonatot Bükkösdnél.

Vuičič azt felelte nekik, hogy majd pár nap múlva válaszol és tegnap engem felkeresett és közölte velem a dolgot.

Már most rendkívül sürgős és fontos dolog ezt a vonatot azonnal — de nem telefonice, mert az említett két munkás szerint minden telefonrendelkezésről embereik útján értesülnek — egy külön e célra kiküldött idősebb, erélyes és tapasztalt tiszt vezetése alatt álló tiszti különítmény által személyesen először Kaposvárra vagy Siófokra dirigáltatni, és ott a személyzetet lefogva a szigorú vizsgálatot elrendelni.

Vuičič határozott kérése és kívánsága az is, nehogy kitudódjék, hogy kinek a révén tudtátok meg a dolgot. Mégpedig elsősorban azért, mert neki, ha feljebbvalói megtudnák, hogy egy ily értékes harcieszközt megszerezni elmulasztott, esetleg kellemetlenkednének, másodsorban azért, mert reméli, hogy e két vasúti munkás révén még a jövőben is fontos dolgokat tudhat meg, amiket velem mindannyiszor közölni is fog.

Végül hangsúlyozta, hogy a páncélvonat ügyet kötelességének tartotta velem sürgősen közölni, először mint korrekt katonatiszt, ki mindenféle kommunisztikus törekvés és irányzat ellenzője, másodszor mint bajtárs, ki velem szemben mindig bizalommal viseltetett és fog viseltetni[1].

[1] Ottrubay őrnagy szeptember 17-én közölte az „igazságügyi előadóval", hogy a páncélvonat legénységét az újdombóvári vasúti állomáson — Vuičič besúgása alapján — egy tiszti különítmény lefegyverezte és letartóztatta. A foglyokat szeptember 17-én átszállították Siófokra, ahol őrizetüket a fővezérség törzsszázada vette át. *[Ugyanott.]*
Inselt tevékenységére vonatkozólag lásd még a szeptember 9-i jelentésekhez fűzött megjegyzést, e kötet 146. old.

E levélnek a szerb-magyar közeledésre vonatkozó passzusát kérlek Eckhardttal is közölni.

Egyebekben pedig maradok meleg üdvözlettel igaz híved és tisztelőd

Inselt István
alezredes

Ha futárt küldtök Pécsre, okvetlenül keressen fel!
Egyúttal kérlek, értesíts majd a vizsgálat eredményéről!

Eredeti levél. — H.L. M.N.H.F. 1919-II-T. 36.

Inselt alezredes levelét minden valószínűség szerint a fővezérség valamelyik vezető tagjának, lehetséges, hogy Berzeviczy tábornoknak küldte el, mert levelére tőle kapott választ.

1919 szeptember 15

36. *A román hadseregparancsnokság jelentése a budapesti fogházakban uralkodó embertelen állapotról és bánásmódról*

A román hadseregparancsnokság a magyar rendőrségi fogházakat egy magyar rendőrségi tisztviselő jelenlétében megvizsgáltatta és a következőket állapította meg:

A középponti fogházban 300 férfi és nő van elzárva. Ezek közül 5 fogolynak a testén verés nyomai állapíttattak meg, eltekintve sok más sebesült és nyomoréktól, akik kórházakban vannak, ahova őket maga a rendőrfőnökség internáltatta.

Mindannyian feljajdulnak, hogy egyszerű besúgás alapján záratták el, és hogy irtózatos módon kínozzák őket.

I. 4×4 méter terjedelmű cellában 30 egyén találtatott, akik a földön háltak hallatlanul nyomorult állapotban. Ketten ezek közül a szerencsétlenek közül, hogy a nyomorúságnak és kínzásoknak, melyeket már nem viselhettek tovább, végét vessék, leugrottak a II. emeletről, az ablakon. Egyikük nyomban meghalt, a másik eltört lábakkal a kórházban fekszik.

II. Egy áldott állapotban levő nőt úgy hasbarúgtak, hogy ott a börtönében abortált.

Ez a nő jelenleg is ugyanabban a nyomorult helyzetben sínylődik börtönében.

III. Ugyancsak a kínzások miatt egy másik nőnek hatalmas vérzései vannak, anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is része volna orvosi kezelésben.

IV. A rendőrségi kórházban közel 50 beteg találtatott, akik különféle betegségekben szenvedtek, így tüdővészesek, rühesek, sebesültek és így tovább. Mindezek össze vannak zsúfolva egy és ugyanazon helyiségben.

Ezen tapasztalatoknak megfelelőleg a román parancsnokság rögtön megtette a szükséges lépéseket arra nézve, hogy ennek az állapotnak haladéktalanul vége szakadjon. Ugyanakkor a parancsnokság felszólította a magyar kormányt, hogy bocsássa el a szolgálatból mindazokat, akik a foglyok kínzásában bűnösöknek bizonyultak[1].

Fogalmazvány. — O.L. ME. 1919-XXXVII-45. (4763.)

Ezt a jelentést a román hadseregparancsnokság 1919 szeptember 16-án közzétette a Budapesti Közlöny 111. számában. 1919 szeptember 18-án Friedrich miniszterelnök elküldte az antant misszióhoz hosszú, mentegetődző magyarázat kíséretében.

1919 szeptember 15

37. *Friedrich miniszterelnök átirata az antant misszióhoz a román katonai hatóságok által végrehajtott tömeges kivégzésekről*

Több jelentés érkezett a magyar kormányhoz, hogy a román királyi katonai parancsnokságok több helyen olyan intézkedéseket tesznek, melyek a magyar igazságszolgáltatás rendes menetét súlyosan érintik és hátrányosan befolyásolják.

Így különösen számos eset jutott a kormány tudomására arról, hogy egyes, a volt Tanácskormány alatt elkövetett bűncselekmények miatt gyanúsított letartóztatottak ellen a bűnvádi eljárást maguknak igénylik, és hogy az ily bíráskodás gyakorlására irányuló intézkedéseket tesznek, a törvényes magyar igazságügyi hatóságokat pedig szabályszerű működésük kifejtésében akadályozzák.

Fentiek igazolására a kormány hivatkozik arra, hogy Kalocsán a román királyi katonai parancsnok 53 ilyen gyanúsítottnak az államügyész rendelkezésére bocsátását azzal az indokolással tagadta meg, hogy a nevezettek ellen ő kíván eljárni. A halasi, nagykátai és a szentendrei járásbíróságok fogházaiból az ott bolsevista üzelmek miatt letartóztatottakat a helyi román parancsnokok a magyar igazságügyi hatóságok tiltakozása dacára elkísértették, az egri, a szolnoki, kecskeméti és székesfehérvári törvényszéki fogházakban bolsevista üzelmek gyanúja miatt letartóztatottak felett való rendelkezés jogát a román parancsnok magának igényelte, és például Székesfehérváron a magyar fogházrendtartás sokkalta humánusabb[2] rendelkezésével ellentétben elrendelte, hogy a szóbanforgó letartóztatottaknak élelmezése csak kenyérből és vízből állhat. Ceglédén pedig a román parancsnokság elrendelte, hogy a bolsevista vizsgálati foglyok az előírt séta céljából sem engedhetők a szabad levegőre, levelezést ellenőrzés mellett sem folytathatnak, nem látogathatók és a számukra ellenőrzés után kiadott könyveket is elvitette.

[1] Az imperialista román hadseregparancsnokság „erélyes" felszólítása természetesen csak manőver volt: a francia kormánnyal együtt a Friedrich-kormány eltávolítását követelték, s emellett e jellemzéssel a saját gyilkosságaikról, terrorintézkedéseikről — melyre fényt derít a következő irat — szerették volna elterelni a dolgozók figyelmét.

[2] „A magyar fogházrendtartás sokkalta humánusabb" módszereinek leírását lásd az előző iratban.

Egyes helyeken, így Székesfehérváron is, a román parancsnokságok beavatkozása folytán a foglyokat az államügyészség ki sem hallgathatta, Vácon a román parancsnokság 13 kommunista fogolynak megvasalt állapotban való kiadatását követelte, a kiadott foglyokat azután a románok a váci kápolnadombon főbelőtték. Ezek közül egy később magához térve mell- és arclövéssel bevánszorgott menyasszonyának váci lakására, ahol ápolás alá vették. Budapesten augusztus 7-én délután 6 órakor egy román járőr Víg Jakab nevű kommunistát a gellérthegyi citadelláról lekísért és a Gellérthegy mögött kivégzett.

Egerben a román térparancsnokság a törvényszéknek elrendelte, hogy a mintegy 200 letartóztatott kommunista felett két nap alatt ítéljen és az ítéleteket mutassa be, mert ellenkező esetben a térparancsnokság valamennyit szabadlábra helyezi. Budapesten folyó hó 5-én két román tiszt a rendőrség fogházából négy egyént és előző napon Popescu nevű román hadnagy két letartóztatott nőt vitt el magával.

Tekintettel az 1918. évi november 13-i katonai egyezmény XVII. pontjának rendelkezésére is, tisztelettel kérem a tisztelt missziót, méltóztassék sürgősen odahatni, hogy a román parancsnokságok a magyar igazságszolgáltatás törvényes menetét állandó beleavatkozásokkal ne gátolják.

Fogalmazvány. — O.L. ME. 1919-XXXVII-45.

Ez az átirat minden valószínűség szerint úgy keletkezett, hogy Friedrich szükségesnek tartotta a román hadseregparancsnokság előző jelentését oly módon is ellensúlyozni hogy rámutatott a román imperialista csapatok kegyetlenkedéseire.

A román burzsoázia hadserege a bányavidékeken hasonló terrort fejtett ki. Így például 1919 szeptember 2-án Salgótarjánból elhurcoltak hat kommunista bányászt és Hatvanban agyonlőtték őket. *[Magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének jelentése az 1926—1927—1928. évről. Budapest 1929. 10. old.]*

A vidéki fogházakban ezidőben uralkodó állapotokat megvilágítja a kaposvári kerületi kormánybiztos 1919 október 25-i jelentése, melyben a következőket írja: „. . . a szekszárdi törvényszéki fogházban tarthatatlan a helyzet, mert a fogházban, amely eredetileg 144 egyén befogadására készült, jelenleg 400 egyén van letartóztatva. Munkatermek is át vannak már alakítva fogdáknak. Félő, hogy járvány esetén, elkülönítésre alkalmas helyiség hiányában, nagy bajok állhatnak elő." *[M.M.I. A. II. 12/982.]*

1919 október 9

38. *Zala megye kormánybiztosának sürgető felterjesztése Huszár kultuszminiszterhez a Tanácsköztársaságot támogató tanárok ellen indítandó eljárásról*

A zalaegerszegi főgimnázium és felsőkereskedelmi iskola tanári karának tagjai „a proletárdiktatúra alatt kompromittálták magukat".

Eddig még igazoló eljárást nem folytattak ellenük. Szükség volna felha-

talmazásra, „hogy a zalaegerszegi főgimnázium és felsőkereskedelmi iskola tanárai közül azokkal szemben, kik a kommunista rendszerrel rokonszenveztek vagy másképp magukat exponálták, saját hatósági közegemmel... az igazolási, illetve fegyelmi eljárást lefolytathassam".

Zala vármegyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1919-6.

A felterjesztést 1919 október 9-én Eitner Zsigmond kormánybiztos írta alá és másolatát Pallavicini György őrgrófnak, a Dunántúl központi kormánybiztosának is elküldte.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1920 január 9-én válaszol a Zala megyei kormánybiztosnak; kijelöli a tanárok Tanácsköztársaság alatt tanúsított magatartását felülvizsgáló bizottságot, és utasítást ad a vizsgálat lefolytatására. *[Ugyanott.]*

A FŐVEZÉRSÉG TISZTI KÜLÖNÍTMÉNYES BANDÁINAK DUNÁNTÚLI VÉRENGZÉSEIRŐL

1919 augusztus 4—5

39. *Jegyzőkönyv a Prónay-különítmény Marcali községben elkövetett vadállati vérengzéseiről*[1]

...Még augusztus első napjaiban 4—5 vagy 6-án a járási főszolgabíró, aki akkor Léhner Vilmos volt, csendőreivel írásos, névreszóló paranccsal összefogatta az összes kommunista vezetőket, de a nem kommunistákat is. Először az akkori zsidóiskolába záratta le az embereket, köztük engem is, majd később megerősített csendőri fedezettel a járásbírósági fogházba kísértetett bennünket, akiknek a száma a vidékről is összefogdostatott kommunistákkal együtt mintegy 200 főre emelkedett.

A község akkori urai és vezetői, családi összeköttetéseik és ismeretségük alapján, a községre szabadították a hírhedt Prónay-különítményt, amelynek a helybeli gróf fia és a környékbeli földbirtokosok nagyobb része vagy azok fiai és azok egyes gazdasági vezetői voltak tagjai. Ezt a rablógyilkos sereget négyes fogattal, díszmagyarban, ünnepi küldöttség ünnepségek közepette fogadta, majd izgató népgyűléseket tartva a község egyes elöljárói és kapitalista vezetői törvényt ültek a letartóztatottak sorsa fölött határozni.

Kiszolgáltatván bizonyos személy által a foglyokat a fogház udvarán a Prónay-különítménynek — a letartóztatásban volt kommunisták és egyéb foglyok legnagyobb része embertelen megkínzásban, megcsonkításban részesült. Volt, akinek a fejbőrét elevenen megnyúzták, volt, akit megégettek és különben is olyan furkós és tüskés botokkal verték őket, hogy akik a kínzás után életben maradtak, azoknak a fel-

[1] A jegyzőkönyv első részében Gold Márton a Tanácsköztársaság alatt történt eseményeket mondja el.

épüléséhez is igen hosszú idő kellett. A kínzások első része a hozzátartozók jelenlétében történt.

A Marcaliból letartóztatottak közül az összeset halálra kínozták, 3 vagy 4 személynek sikerült megszökni, megmenekülni. A gyilkosságok három részben történtek. A fogház cellájában megkínzottak közül, akiket annyira agyonvertek, hogy a vérük és az agyvelejük a fogház falára és mennyezetére is szétspriccelt, részben felakasztották a fogház udvarán állott gesztenyefára — itt 16 elvtársat gyilkoltak meg —, a másik részt, 3 elvtársat, a grófi vörösistállónál kínoztak meg, akik közül az egyiknek mégis sikerült megszökni, a másik kettőt pedig agyonverték. A két csoportban agyonvert elvtársakat a grófi téglagyárral szemben levő kukoricaföldbe földelték el, úgyhogy az egyik áldozat, Kovács József kutyája kikaparta őket és itt találtak rá a hullákra napok múlva. Az áldozatok temetését a feltalálások után napok múlva sem akarták megengedni a közigazgatás vezetői, csak nagy könyörgésre, de csak egy hozzátartozó jelenhetett meg a családból és még fejfát sem engedtek nekik elhelyezni.

A mártírok közül elhurcoltattak hatot és az Inkey-erdőben verték őket agyon, egyiket-másikat a ló farkához kötve hurcoltak a hosszú úton.

A Tanácsköztársaság alatti példás rendet és nyugalmat megbontó rendszer urai a beérkezett fehérterroristákkal együtt a vagyon- és az életbiztonságot felrúgták, a különítmény és egyes civil is nemcsak a fogházban lezárt kommunistákat, de a nem kommunista polgári lakosságot is megtámadta, kínozta és ki is rabolta.

Utána még hosszú ideig, esztendőkig is nehezen állott helyre a nyugalom és a rend, de a kommunistákat az egész Horthy idő alatt egész a felszabadulásig üldözték.

Mást előadni nem kívánok.

Jegyzőkönyv felolvasása után aláíratott.

dr. Molnár Miklós
járási jegyző

Gold Márton

Krizsanics Jenő
jegyzőkönyvvezető

Eredeti tisztázat. — M.M.I. A. XXII. 417-1919/7.

Ezt a jegyzőkönyvet 1949 december 22-én a marcali járási főjegyzői hivatalban vették fel.

A Marcaliban kivégzettek egy részének neve és foglalkozása:
Lavrencsics János, 30 éves, római katolikus, kovács,
Gold Ferenc, 35 éves, római katolikus, bádogosmester,
Lőbl Lipót, 53 éves, izraelita, tanító,
Kovács József, 36 éves, római katolikus, földműves,
Berecz Károly, 42 éves, római katolikus, kőműves,
Stigler Imre, 30 éves, római katolikus, ácssegéd,
Füle István, 51 éves, református, vasúti málhházó,
Urénusz János, 33 éves, római katolikus, állami tanító,
Lőbl Jenő, 23 éves, izraelita, kereskedősegéd,

Garay Imre, 26 éves, római katolikus, földmunkás,
Banics György, 55 éves, római katolikus, földmunkás,
Krausz Ferenc, 33 éves, római katolikus, szabósegéd,
Cséplő József, 32 éves, római katolikus, szabósegéd,
Ősz Ferenc, 24 éves, római katolikus, kertészsegéd,
Dénes Izidor, 28 éves, izraelita, magántisztviselő,
Decsi Imre, 34 éves, római katolikus, asztalossegéd,
Nyári László, 24 éves, római katolikus, cserepessegéd,
Simon József, 27 éves, római katolikus, káplán,
Tóth János, 21 éves, református, gépész.

[M.M.I. A. II. 12/246.]

1919 augusztus 19

40. *Fejér megye közigazgatási bizottságának távirata a miniszterelnökhöz a tiszti bandák gyilkosságairól*

Bizonyos karhatalmi alakulatok, melyek állítólagos tisztekből állnak, a megye több községében nemcsak a kommunistákkal szemben, hanem felekezeti gyűlölségből is, saját felelősségükre statáriálisan járnak el. Anarchia elkerülése érdekében kérünk azonnali intézkedést, hogy ezen csoportok csakis a megszervezett karhatalommal és hatóságokkal együttműködésben járhassanak el, minden önkényes ténykedéstől szigorúan eltiltassanak.

Megyei közigazgatási bizottság

Távirat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-3918.

1919 augusztus 23

41. *Friedrich miniszterelnök átirata Schnetzer hadügyminiszterhez Horthy tiszti különítményeinek garázdálkodásáról*

Több oldalról veszem azon jelentést, hogy úgynevezett fehérgárdisták Tolna, Fejér és Veszprém megyék egyes részeiben a megyei hatóságok és a közönség legnagyobb felháborodását kiváltó önkényeskedéseket követnek el, sőt népítéleteket provokálva számos embert kivégeztettek. Eltekintve attól, hogy Nyugat-Magyarországon hasonlólag elkövetett kisebb atrocitások Ausztria legtöbb lapjában a jelenleg aktuális elszakadási kérdésben[1] mint kiváló propagandaanyag használtatnak fel, ezen hatalmi visszaélések még arra is alkalmasak, hogy a hadsereg valódi feladatát a nagyközönség által helytelen világításba helyezve, az új, nemzeti hadsereggel szemben kívánatos bizalmat megrendítsék, azonkívül üldözött elemeket teremtenek, amelyek a fejlődésben levő állam minden eszközzel dolgozó ellenségeivé válnak. Eltekintve mindezektől, a kormánynak kötelessége a legerélyesebben fellépni az ilyen — a lassanként megszilárduló közrend elleni merényletnek nevezhető — önkényeskedések ellen...

A hadsereg, illetve azok egyes parancsnokai figyelmeztetendők volnának, hogy saját felelősségükre ne ítélkezzenek és büntessenek.

Fogalmazvány. — O.L. ME. 1919-XXXVII-4150.

[1] Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolásáról van szó.

Friedrich ezt az átiratát tudomásulvétel végett megküldte báró Perényi belügyminiszternek is.

A hadügyminiszter nem tudta engedelmességre bírni a Dunántúlon levő Horthy-féle „nemzeti" csapatokat. Egyébként ilyen rendeletet adott ki a Hadügyminisztérium táviratilag már augusztus 16-án. Ebben a hadügyminiszter felhívja az összes katonai hatóságok figyelmét arra, hogy „a fehércsapatok garázdálkodásai (akasztás, népítélet) erélyesen beszüntetendők". *[H.L. M.N.H.F. 1919-90/II. káp. 1.]* Ez a távirat azt mutatja, hogy a kormány hivatalosan is kénytelen volt beismerni a fehérterrorista különítmények garázdálkodásait. A Friedrich-kormány később sem tudta elérni, hogy Horthy különítményei ne önállóan, hanem a kormányszerveket támogatva, a „megfelelő törvényes szervek" kisegítőiként végezzék terrorista tevékenységüket.

1919 augusztus 28

42. *Horthy utasítása a katonai kerületi parancsnokságoknak és a megyei kormánybiztosoknak a kommunisták elleni terror fokozására*

A fővezérséghez naponta érkeznek jelentések, egyrészt a karhatalmi alakulatok túlkapásairól, egyéni akciókról és népítéletekről, másrészt pedig arról, hogy a kormánybiztosok, közigazgatási hatóságok és különböző katonai hatóságok a bűnösök letartóztatása, kivizsgálása, elítélése körül gyengék, tűrik az agitációt kommunista irányban és legféljebb jelentéseket adnak le.

Ez a két momentum, a hatóságok gyengesége egyrészt, a karhatalmi osztagok túlkapásai és népítéletek másfelől, egymással a legszorosabban összefüggenek.

A Dunántúlon tegnap két kommunista puccskísérlet történt, melyek gyenge karhatalmi erők erélyes fellépésére összeomlottak. Ezen kísérletek a hatóságok gyengeségének rovására írandók.

Felszólítok minden parancsnokságot és közigazgatási hatóságot, hogy a legerélyesebb kézzel azonnal lásson hozzá a még működő kommunista központok letöréséhez, a még szabadon levő izgatók, a múlt bűnös kommunista rendszerben szereplők letartóztatásához és leggyorsabb elítéléséhez.

Egy mindenütt megtörténhető, csak egy órára sikerült puccs megakadályozhatja, hogy a már letartóztatott főbűnösök elvegyék... büntetésüket.

Nem fogadhatok el semmi néven nevezendő kifogást e téren. Azon körülmény, hogy valaki családos és helyben lakik, nem jogosít fel

gyengeségre. Az ország jövőjét[1] erélytelen emberek, személyi szempontok, rövidlátó félénkség által kockára tenni nem engedem.

Ma kivételes állapotok között nem dolgozhat a közigazgatás 1914 előtti felfogással és módon.

Elvárom, hogy minden katonai parancsnokság és közigazgatási hatóság a leggyorsabban és legerélyesebben jár el mindenekelőtt a kommunizmus bűnöseivel szemben, másrészt népítéleteket megakadályoz. Amennyiben pedig akár hatóságok, akár egyes vezető állásban levők gyámoltalan puhasággal működnének tovább, azokat állásukból azonnal fel fogom menteni, illetve a kormánybiztosok útján rendelkezési állományba fogom helyezni.

Horthy s. k.

Másolat. — M.M.I. Völgységi járási ir. 1919/14. biz.

A siófoki „fővezérség" ezt a „katonai és polgári hatóságok erélytelen működésének megszüntetése" tárgyában kiadott parancsát a megyei katonai parancsnokon keresztül juttatta el a kormánybiztosokhoz és főszolgabírákhoz.

A „fővezérség" — a Friedrich-kormány megkerülésével — külön utasításokat, rendelkezéseket ad ki a közigazgatási szerveknek és fegyveres erejére támaszkodva igyekszik érvényt szerezni akaratának.

1919 szeptember 3

43. *A csurgói főszolgabíró jelentése a miniszterelnöknek a Prónay-különítmény egyik terrorakciójáról*

Ma délelőtt már jelentettem, hogy Csurgón rend és nyugalom van. Nyomban megjelent ezután hivatalomban Hausenberger Viktor[2] százados, aki a Prónay-féle fehérgárda egyik szakaszának parancsnoka. Hausenberger százados fegyveres katonák kíséretében jött be hivatalomba, és a legnyersebb formában azt követelte tőlem, hogy azt a 16 iharosberényi kommunistát, akiket mi az itteni internátusban tartottunk fogva, neki szolgáltassam ki. Én a százados kívánságát azzal utasítottam vissza, hogy polgári egyének ügyéről van szó, és így ebbe a katonaság semmi körülmények között nem avatkozhat bele. Hausenberger Viktor erőszakkal fenyegetődzött, dacára annak én továbbra is megmaradtam álláspontomon, amikor a százados már látta, hogy fellépésével nálam célt nem ér, a budapesti katonai fővezérséggel akart telefonon összeköttetést keresni, de kapcsolást sehogy sem kapott. Ezután Hausenberger katonákkal eltávozott hivatalomból és egyenesen a járásbíróságra ment, ahol a vezető járásbírótól az itteni fogházban letartóztatott három csurgói kommunista kiadását követelte. A vezető járásbíró éppúgy, mint én, a letartóztatottak kiadását meg akarta tagadni, de a katonák nyers fellépésére engedett az erőszaknak és így

[1] Értsd — az ellenforradalmi rendszer jövőjét.
[2] Valószínűleg Ranzenberger Viktor vezérkari századosról van szó.

Dohány dr. ügyvéd direktóriumi elnököt, valamint Farkas János (Piócza) és Ádám János volt forradalmi törvényszéki elnököket a tiltakozás dacára erőszakkal elvitték. A három kommunistát autón szállították be Kaposvárra. Én a magam részéről ez ügyben sürgősen jelentést tettem úgy a belügyminiszterhez, mint Somogy vármegye kormánybiztosához és alispánjához, végül pedig a katonai parancsnoksághoz. A járásbíróság vezetője az igazságügyminiszterhez fordult ez ügyben panasszal.

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-4318.

A csurgói főszolgabíró ezt a jelentését telefonon adta le a miniszterelnöknek, aki minden megjegyzés nélkül továbbította azt a hadügyminiszternek.

A kommunisták letartóztatása és elhurcolása, valamint az ezzel kapcsolatos rablások és fosztogatások kérdésében folytatott vita és keresztező intézkedések a kormányzati szervek labilitását és az ellenforradalom táborán belül dúló harcot tükrözte vissza. Az ellentét nemcsak abban állott, milyen módszerrel törjék le a nép ellenállását, „törvényesen", formaságok betartásával vagy ezek nélkül gyilkolják a kommunistákat, de visszatükröződik ebben az ellentétben a hatalomért folyó marakodásuk is.

Az iratban említett elhurcolt kommunistákat — mint más számos esetben is — a különítményes banditák minden bírósági eljárás nélkül legyilkolták. *[Például a Horthy-különítmények kecskeméti vérengzéséről lásd e kötet 221. és köv. old.]*

1919 szeptember 8

44. *A budapesti városparancsnokság jelentése a dunántúli fehérterror nyomán keletkezett népfelháborodásról*

A dunántúli fehérterror sok helyen erős visszatetszést szül a lakosság körében. Almádiban például a fehérek három mészárost, csak azért, mert a vörösöknek húst mértek, állítólag kivégeztek. Ez annyira felbőszítette a parasztságot, hogy megfogadták, hogy kabátos embert nem engednek be a falujukba.

Litografált másolat. — H.L. HM. 1919-56.a. (iktatás nélkül.)

1919 szeptember 12

45. *Horthy átirata a miniszterelnökhöz a statárium kihirdetéséről és a kommunisták elleni „kivételes törvényrendelet" alkotásáról*

Siófok, 1919 szeptember 12-én.

Mivel az ország létére döntő fontossággal bír, hogy a bolsevizmus többé fejét fel ne üthesse, miután nagyon valószínű, hogy bolsevista agitáció titokban tovább folyik . . ., elodázhatatlanul szükségesnek tartom a statárium (rögtönítélő bíráskodás) kihirdetését az egész meg

nem szállott területre, melyet a Minisztertanács már augusztus hóban elhatározott, s csak a románok közbelépése folytán nem tudott foganatosítani a románok által megszállt területen[1].

Kérem a Dunántúlra kirendelt kormánybiztost haladéktalanul felhatalmazni, hogy a statáriumot a nevezett, a Minisztertanács által már jóváhagyott mértékben az egész még nem szállott Dunántúlra kihirdethesse.

Kérem azonkívül ezen statáriumot kiterjeszteni a hadsereg elleni izgatás és fegyverek jogtalan elrejtésére is. Fegyverviselési engedélyek célszerű arányban való kiadása által kezünkben marad megbízható embereknél — főleg a paraszt kis- és nagygazdáknál — bizonyos arányú fegyvermennyiséget meghagyni[2].

Igen fontosnak és többé el nem kerülhetőnek tartom, hogy a polgári bíróságok szigorított eszközökkel rendelkezzenek a volt kommunista elemek megbüntetésére . . . , világos, hogy az eddigi törvények nem adják meg a bíróságoknak azon hathatós eszközt, amely oly szigorú eljárást biztosíthatna volt bolsevisták ellen, mint az a népérzetnek[3] megfelel.

Kivételes törvényrendeletre volna szükség, mely a jövendőben lehetetlenné teszi, hogy oly egyének, akik a bolsevista idő alatt vezető szerepet játszottak, büntetlenül vagy csak csekély büntetések árán szabaduljanak a törvény kezéből . . .

Katonai karhatalmak túlkapásai is csak akkor lesznek véglegesen kizárva, ha mindenki tudja, hogy az elfogott kommunista vezérek még akkor is megkapják kiérdemelt büntetésüket, ha nem is lehet közönséges bűntetteket rájuk bizonyítani.

Mennyire szükséges ily szigorított eljárás elrettentő példaadás szempontjából, felesleges kifejteni.

A szigorított eljárással egyidejűleg bolsevistákkal szemben a bírói eljárás gyorsítását is szükségesnek tartom[4].

Szükségesnek tartanám, ugyancsak fenti indokokkal a bíróságoknál működő bírák működésének alapos megvizsgálását, mert a fővezérségnek szomorú tapasztalatai vannak a jelenlegi bírói karnak főleg a bolsevistákkal szemben tanúsított szinte nevetséges, enyhe eljárásáról.

Az egész ügy elvi fontosságánál fogva kérem a miniszterelnök urat, mielőbb ezen felterjesztésemet Minisztertanács tárgyává tenni és engem az eredményről tájékoztatni.

Horthy

Eredeti tisztázat. — H.L. M.N.H.F. 1919-VI-1336.

[1] Az első fogalmazvány a következő mondattal kezdődik: „A hadseregfővezérség a nemzeti hadsereg egyik fő feladatát abban látja, hogy az országot a bolsevizmustól teljesen megtisztítsa."

[2] Ez a rész az eredeti iratban szó szerint ilyen magyartalan fogalmazásban szerepel.

[3] „Népérzetnek" nevezi Horthy a nép ellenségeinek, a nagybirtokosok, nagytőkések és kulákok kommunistaellenes gyűlöletét, minthogy számos esetben a tiszti bandákból és kulákokból álló különítményeinek gyilkosságait, pogromjait „népítéletnek" nevezi.

[4] Három hónappal később — 1919 december 14-én — Horthy a miniszterelnökhöz intézett levelében már a katonai rögtönítélő bíráskodás elrendelését követeli. *[O.L. ME. 1919-XXXVII-6673.]*

Az átiratnak két eredeti fogalmazványa maradt fenn. Az itt közölt szöveg a második fogalmazvány tisztázata.

Horthy ezt az átiratát elküldte a belügy-, külügy-, hadügy- és igazságügyminisztereknek, valamint Pallavicini dunántúli kormánybiztosnak. A másolaton Horthy eredeti aláírása olvasható.

1919 szeptember 15

46. *Az Igazságügyi Minisztériumban készített jegyzőkönyv a különítmények terrorista fellépéséről*

Folyó hó 11-én tárgyalta a kaposvári törvényszék ötös tanácsa a kaposvári terrorcsapat büntetőügyét . . . A tárgyalás befejezése után, a tanácskozás alatt, megjelent Kovács Antal alezredes, a vármegyei karhatalom parancsnoka, és a tárgyalást vezető elnöknek, Kelemen János Nagyatádról berendelt járásbírónak azt mondotta, hogy úgy látja: a vád igen enyhe, ő azt akarja, hogy hazaárulás címen menjen a vád.

Midőn az elnök arról felvilágosította, hogy az lehetetlen, a nevezett alezredes azt felelte, hogy amennyiben a bíróság olyan ítéletet nem hoz . . . erre a tárgyalást vezető elnök közbevágott és azt mondotta: a bíróság se külső, se belső nyomásnak nem enged, és a terrort nem tűri. Mire az alezredes indulatosan eltávozott.

A jelenet után a tanács hozzám fordult és az ügyet előadta. Én az ügy tisztázása végett először Svastits Nándor kormánybiztoshoz akartam menni, de mert őt nem találtam, Kovács Antal alezredest kerestem fel. Kovács Antal még mindig erős felindulásban volt, a terror szó használatát a hadsereggel szemben sértőnek találta. Én őt e tekintetben megengeszteltem, és aztán mert ő azt a kijelentést tette, hogy nem áll jót a katonáiért és semmiért, hogy amennyiben olyan ítélet hozatnék, amely ítéletben halálbüntetés kiszabva nincs, hogy az éj folyamán a város nagyobb kellemetlenségeknek kitéve nem lesz. Én ennek hatása alapján abban állapodtam meg vele, hogy majd tárgyalok az ügyésszel, s amennyiben az ügyet tárgyalás alól el lehet vonni, akkor ítélet nem fog hozatni. Ezt az alezredes megnyugvással tudomásul vette és kijelentette, hogy jelentést fog tenni a Hadügyminisztériumnak és a fővezérletnek, én pedig kijelentettem, hogy a minisztériumnak teszek jelentést.

Mivel ezt a megállapodást az ügyésszel és a tanáccsal közöltem, s mert a vádlottak terhelve voltak Nagyatádon elkövetett cselekményekkel is, az ügyet a tárgyalásról az ügyész levette, s a nagyatádi üggyel kapcsolatosan fogja majd előterjeszteni. A tárgyalások folyamán arról győződtem meg, hogy a katonaság feltétlen halálos ítéletet kíván, s éppen úgy, mint a vármegye területén a másik járási fogházakból, úgy a kaposvári fogházból is a súlyosabban terhelteket önhatalmúlag kívánja elintézni. A kaposvári fogházban is egy ízben már a katonaság

a terhelteket megverte. A fogház felügyeletét tényleg a katonaság gyakorolja, az ügyész el nem bocsáthat senkit, csak a katonaság tudtával.

Szigethy Antal

Hiteles másolat. — O.L. ME. 1919-XXII-4907.

A jegyzőkönyv az Igazságügyi Minisztériumban készült 1919 szeptember 15-én, Szigethy Antal, a kaposvári törvényszék helyettes elnöke előadásának szó szerinti feljegyzése alapján. A jegyzőkönyvet az Igazságügyi Minisztérium elküldte a Miniszterelnökségnek.

1919 szeptember 25

47/a. *Eckhardt Tibor jelentése a Külügyminisztériumnak Bandholtz amerikai tábornok címére érkezett táviratokról és Horovitz amerikai ezredes vizsgálatának „előkészítéséről"*

A Bandholtz amerikai tábornok címére érkezett és a Hadügyminisztérium útján szerzett két táviratot eredetiben felterjesztem a megfelelő cáfolatoknak az amerikai tábornokkal való közölhetése végett. Halstead, ki az amerikai tábornok wieni hírforrása gyanánt szerepel, meglehetősen ellenséges érzületet árul a magyarokkal szemben, és megfelelő informálása kívánatos lenne.

Jelentem egyúttal, hogy Horovitz Náthán, amerikai ezredes, a mai zsidó ünnepen, több balatonmenti községet meglátogatott a pogromok kivizsgálása és a zsidóság hangulatának megállapítása végett. A látogatásról előre tájékoztatott zsidóság mindenütt kifogástalanul vallott, s a szemlén résztvett angol őrnagy előttem tett kijelentése szerint, az amerikai ezredessel szemben, rokon származásra való tekintettel, meglehetősen konfidensen viselkedett, mi az amerikai ezredest igen kellemetlenül érintette, s a zsidóság ellen hangolta.

Az ezredes a fogházakat is megszemlélte, sehol panaszosra nem talált, s a látottak felett teljes megelégedését fejezte ki. Ma délután 3 órakor az angol őrnaggyal együtt Budapestre visszautazott...[1]

Siófok, 1919 szeptember 25-én. *Eckhardt Tibor* s. k.
külügyi kiküldött

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. 1919-77. Bt. vegyes.

A táviratokat, melyeket a következőkben közlünk, — minden valószínűség szerint — maga Bandholtz küldte el a Hadügyminisztériumnak, hogy cáfolatot kérjen a fehérterror leplezése céljából.

---

[1] Horovitz amerikai ezredes tevékenységéről lásd e kötet *következő* iratait. A jelentés további részében Eckhardt a nyugat-magyarországi behívásokról ír és azt javasolja, hogy a területi kérdés végleges rendezéséig a behívásokat halasszák el, nehogy „az osztrákok által az antanthoz intézett panaszok az antantot a nyugat-magyarországi részek kiürítése tárgyában kellemetlen állásfoglalásra bírják".

1919 szeptember 18

47/b. *Halstead ezredesnek Bandholtz amerikai tábornokhoz küldött távirata a dunántúli pogromokról*

Egyik levelező, aki megbízhatónak látszik és egyik magyar párthoz se tartozik, a következő jelentést nyújtotta be a lehető legsürgősebb segítséget kérve. „Mióta Lehár ezredes csapatai bevonultak Nyugat-Magyarországba, a soldatesca a legszörnyűbb módon uralkodik és dühöng. Sok ártatlan felet börtönbe vetettek azon ürügy alatt, hogy kommunisták, ott kegyetlenül bántak velük és az Ausztriának kijelölt járásokban rendszeres zsidó- és németüldözések folynak. Lehár ezredes önkéntesen vállalkozó tisztektől függvén, minden befolyását elvesztette fölöttük és a katonák felett alantas tisztek uralkodnak korlátlanul. Az illető járásokban sok német, kikről a magyarok azt jelentették, hogy kiszabadították őket, még a börtönben sínylődik. A fehérgárda rettenetesen dühöng. A Dunántúl, Celldömölkön, Jánosházán, Lábodban, Monospatakon, Tapolcán, Kőszegen, Diszelben, Sümegen és Sárvárott fehérgárdák fosztogatást és pogromokat rendeztek, a legszörnyűbb bűnöket követték el parancsnokaik szeme láttára. — Tapolcán a szeptember 9-i pogrom, magyarok megállapítása szerint, 40 millió korona kárt okozott. Itt a pogrom gondosan volt szervezve. Este nyolc órakor katonák foglalták el az elektromos világítótelepet, kényszerítve az üzemvezetőt, világítsa ki a várost egész éjjel, mert a zsidókat azon éjjel el kell tenni láb alól. Nyolcvan házat kifosztottak, a legtöbb bennlakó súlyosan megsebesült. A gyilkolás csak reggel négy órakor szűnt meg, tankok megérkezte után, hogy a szomszédos városban, Diszelben folytatódjék, ahova a bűnösök kézigránátokkal és gépfegyverekkel vonultak be. Az összes ott levő zsidókat megölték, négyéves leányokat meggyaláztak és a kútba dobtak. Két leány önként ugrott bele, hogy a meggyalázástól megszabaduljanak, a katonák pedig kézigránátokat dobtak utánuk a kútba. Breyer családja hat gyermekkel a szőlőbe menekült, de a katonák utánuk mentek és először a férfit gyilkolták meg, mikor a gyermekek anyjuk életéért könyörögtek, a katonák levágták orrát és emlőit, a tizenhároméves leányt 20 katona gyalázta meg. Singer Gyula 18 éves fiút ugyanolyan módon mészárolták le, mint ahogy a zsidók marhát ölnek, a nézők mérhetetlen mulatságára. Egy Wife kisasszonynak egyik emlőjét vágták le, és hogy fájdalmát enyhítsék, a katona a vérző mellet az ajkához szorította. Mindeme bűnöket Vayda és Steffenik főhadnagyok jelenlétében követte el. — Ez van bizonyítva, hogy Celldömölkön a főbíró és a jegyző fejenként 6000 koronát kaptak a pogrom előtt. Az istentisztelet alatt katonák behatolnak a zsinagógába, elfogják a rabbit és a templomlátogatókat, a bibliát és a vallási pergameneket a földre dobják és bemocskolják. Az utcán tisztek ütik a zsidókat és kikergetik a nyilvános helyekről. Tisztek röpcédulákat osztogatnak, amelyekben a lakosságot arra izgatják, hogy gyilkolják le a zsidókat."

Másolat. — O.L. KÜM. 1919-77. Bt. vegyes.

A dátumot a táviraton levő keltezés után állapítottuk meg; a távirat Eckhardt Tibor jelentése mellékleteként csak szeptember 25-én érkezett meg a Külügyminisztériumba.

Az Eckhardt jelentésében említett második távirat a nyugat-magyarországi németek panaszairól szól Horthyék erőszakos sorozásai miatt. A nyugat-magyarországi németlakta területet az antant odaígérte Ausztriának, ahol ennek következtében széleskörű propaganda folyt e területek Ausztriához való csatolásáért. A békekonferencia döntését várva Eckhardt javasolta, hogy a nyugat-magyarországi német ajkúak sorozását egyelőre szüntessék be, mert ez csak fokozza az antant előtt a magyarországi kormányzati rendszer ellen emelt panaszokat.

1919 szeptember 27

48/a. *Bandholtz tábornok távirata a párizsi békekonferenciához Horovitz ezredesnek a fehérterrort cáfoló jelentéséről*

Horovitz, az Egyesült Államok hadseregének ezredese, most tért vissza a magyar hadsereg főparancsnokságának meglátogatásáról és a következőket jelenti:

„Folyó hó 24-én és 25-én meglátogattam Siófokot, hogy a magyar nemzeti hadsereg főparancsnokságát, mint a szövetségközi albizottság tagja, megvizsgáljam. Ottani tartózkodásom ideje alatt megvizsgáltam a zsidók bántalmazására, gyilkolására és a pogromokra vonatkozó jelentéseket. Alaposan betekintettem az ügyekbe, érintkezésbe lépvén úgy a környékbeli zsidókkal, mint a magyar nemzeti hadsereg tisztjeivel és azt találtam, hogy ámbár valóban előfordult több bebizonyított eset, melyben zsidókat bántalmaztak, sőt meg is gyilkoltak, *ezek az esetek legtávolabbról sem vezethetők vissza a magyar hadsereg hatóságaira, ellenkezőleg*, ezek a hatóságok *mindent elkövetnek, hogy az alájuk rendelt területeken minden igazságtalanságot és rendzavarást megakadályozzanak!* Egyéni kihágásokat rendkívül szigorúan büntetnek, ha ily kihágásról jelentés érkezik, azt alaposan kivizsgálják.

Meg vagyok győződve, hogy az *úgynevezett fehér-«terrorra» vonatkozó híresztelések alaptalanok*. Személyesen beszéltem a nemzeti hadsereg számos tisztjével és azt tapasztaltam, hogy mindnyájan a hazafiság és legmesszebbmenő kötelességtudás és igazságosság érzelmeitől vannak áthatva.

Jó viselkedésű zsidónak vagy kereszténynek nincs oka tőlük tartani.

Ezek képviselik ma Magyarország látható és igazi támaszát, és a magyar népnek örömmel kellene üdvözölni őket, ahelyett, hogy gyanakvással és rettegéssel fogadja őket."

Bandholtz

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 695. old.

Horovitz amerikai ezredes jelentése megjelent a magyar újságokban *[Nemzeti Ujság, 1919 október 9.]*. Horthy is közölte egyik bizalmas, október 24-i tiszti parancsában *[H.L. M.N.H.F. 1919. (iktatás nélkül.)]*, amelyben a dunántúli fehérterror rémségeivel dicsekvő tiszteknek példaként idézi a jelentést a fehérterror tagadására. Mind az újságokban, mind a tiszti parancsban megjelent szövegből azonban hiányzik az utolsó mondat, mely élesen rávilágít a magyar népnek a tiszti különítményekkel szemben érzett mélységes gyűlöletére.

1919 október 9

48/b. *A fővezérség sajtóközleménye Horovitz amerikai ezredes tevékenységéről*

A fővezérség elégtétellel szögezi le, hogy az amerikai ezredes „személyesen és a helyszínen győződött meg az állítólagos pogromokról", és megcáfolta a fehérterrorról elterjedt híreket. A sajtóközlemény azt állítja a továbbiakban, hogy a lakosságot Horovitz nyilatkozata megnyugtatta. Rámutat arra is, hogy „Horovitz ezredes nagyjelentőségű és minden befolyástól távol álló funkciója arra is kiterjed, hogy azon helységekben, melyeket a románok elhagynak, személyes közbenjárásával biztosítsa és megkönnyítse az oda bevonuló nemzeti csapatok számára a súrlódások nélkül való rend folytonosságát".

A fővezérség befejezésül Horovitz ezredes „áldásos készségéért... hálás köszönetét fejezi ki".

H.L. M.N.H.F. 1919-Sajtó o.-2506.

1919 október 25

48/c. *Horthy köszönőlevele Horovitzhoz*

Horthy levelében köszönetet mond Horovitz amerikai ezredesnek, hogy a budapesti lapokban szeptember 24-én közzétett nyilatkozatában a tiszti különítményeket „abban az önzetlen, igazságos, nemes hazafiasság és kötelességtudás szellemében mutatja be, mely minden egyes tagját tényleg át is hatja.

Ezen tapasztalatainak közhírré tétele a magyar nemzeti hadsereg ellen áskálódókat lefegyverezte és ezáltal hadseregünk további ténykedését megkönnyítette, fejlődését előmozdította."

H.L. M.N.H.F. 1919-VI-2579.

1919 augusztus—szeptember

49. *Horthy siófoki főhadiszállása mellett létesített börtön foglárának elbeszélése a siófoki vérengzésekről*

Hayden István elbeszélését okmányokkal és feleségének kiegészítő részleteivel megerősítve, a következőket mondta el:

A háború alatt a 8. honvédhuszároknál szolgáltam mint őrmester.

A háború utolsó esztendejében a katonai rendőrséghez kerültem és mint bűnügyi nyomozó a Keleti-pályaudvaron tettem szolgálatot. A Károlyi-kormány alatt az államrendőrséghez vettek föl a bűnügyi nyomozó osztályba mint detektívet, és mint ilyen, soha semmiféle politikai természetű ügyben nem jártam el. Amikor a proletárdiktatúrát kikiáltották és az egész rendőrséget föloszlatták, engem is elbocsátottak a szolgálatból... Kenyeremet élelmiszerszállítással kerestem meg, és azontúl, hogy a detektíveknek segítségére voltam egy többszörös rablógyilkos és egy nemzetközi zsebtolvaj kézrekerítésében, soha semmiféle vonatkozásom nem volt a proletárdiktatúrával. Amikor a fehérek Siófokra jöttek, azonnal jelentkeztem náluk, előadva az itt elmondottakat. A fehérek azonnal letartóztattak. Másfél napig tartott, amíg a feleségem Budapestről elhozta az igazolványaimat, a fehérterroristák fogdájában tartottak fogva. A cellában, amelyben tartózkodtam egy éjszakán keresztül: a falon, sorjában, nyolc akasztott ember lógott. A földön pedig egy 32 sebbel megölt ember hevert.

Hayden István neje közbeszólt:

— Amikor a századostól férjemért mentem, majd elájultam a szörnyűségtől, amikor ott láttam az akasztott embereket. A férjem egész testében reszketett, úgy oda volt.

Hayden István folytatta:

— A fogságból szabadon engedtek, de azért nem eresztettek el. Mint a fogház kulcsárát, beosztottak a siófoki rendőrséghez. Az összes foglyokat nekem adták át. Az őrzésemre bíztak egy éjjel 47 embert, akiket Veszprémből és Balatonfüredről hoztak. Ez augusztus vége felé volt. Az augusztus 26-ról 27-re, szombatról vasárnapra virradó éjszaka 2 órakor Freisberger százados azzal jött hozzám, hogy a foglyok közül 42-őt elvisz. Tartottam magam a parancshoz és írásbeli utasítást kértem.

— Fogd be a pofád — felelték nekem a tisztek —, mert különben te is közéjük kerülsz.

Nem volt mást tennem, mint kiadnom a 42 embert.

Freisberger százados Lészay főhadnagy határrendőrségi főfelügyelőhöz fordulva így szólt:

— Lészay, rád bízom őket.

A 42 ember közül 14—15 volt zsidó, a többi pedig valamennyi keresztény munkásember. Húsz szuronyos határrendőr közrefogta őket és a Siófok és a gyermekmenhely között levő erdőbe vitték a szerencsétleneket, akik között egy ügyvéd is volt, egy féllábú rokkant. Az erdőben Lészay főhadnagy mindegyik kezében egy-egy ólomvégű bottal, ütni-verni kezdte az összekötözött foglyokat, akik közül többen elájultak. A határrendőrök bajonettel rontottak az áldozatokra, és valamennyit, négy ember kivételével, leszúrkálták. Ezt a *négy embert kegyelemből felakasztották*, mert látva társaik sorsát, térdre esve könyörögtek a mészárlást vezénylő főhadnagynak, hogy ne ilyen halált juttasson nekik. A négy között volt egy Halász nevezetű takarékpénztári igazgató. A halottakat egy közös árokba temették.

Augusztus közepe táján a Prónay-század 36 embert végeztetett ki egyszerre ilyen módon, az úgynevezett Csibetelepen. Ezeknél, valamint

valamennyi transzportnál ugyanaz volt a keresztények és zsidók számaránya, mint az előbb említettnél. Ez alkalommal saját szemeimmel láttam és saját fülemmel hallottam, amint a *tisztek kirabolták az áldozatokat.*

A foglyokról leráncigálták a ruhájukat, elszedték a pénzüket és ékszereiket, aztán a zsákmányon heves szitkok között összevesztek egymás között.

Augusztus végén 16 embert vittek így el, szeptember 1-én 12-őt végeztek ki, ezek között Szamuely Zoltánt, akit Balatonlellén fogtak el. Ezeken a nagy számokon kívül általában minden napra esett egy-két kivégzés. A Szamuely Zoltán kivégzése után három hétre végezték ki ennek balatonlellei szállásadóit, Kövess Jánost és nejét. Amikor Freisberger százados kiadta erre a parancsot, az a főhadnagy, aki a parancsot átvette, megsajnálta az asszonyt.

— Ez a szegény asszony semmiről sem tehet, hagyjuk talán.

Freisberger azonban türelmetlenül intett:

— Ki kell végezni, mert a három hét alatt mindent látott és tud.

Tudomásom szerint két hónap alatt több mint 200 embert vittek el és végeztek ki a négy fogdából, amelyben a siófoki fehérterroristák foglyaikat tartják. A Prónay, Madary és Freisberger különítménye mindenkit, akire rámondták, hogy kommunista vagy szocialista, kivégezték. Így lelte halálát egy Magyar nevű uradalmi intéző, továbbá egy Somogyi nevű ember és mások. Mint mindegyiket, ezeket is kirabolták, és épp ennek a Somogyinak a kivégzésével kapcsolatban történt a következő eset: Somogyi felesége a kivégzés után négy nappal kis gyermekével együtt lejött Siófokra a férje után. Az utcán végigmenve egy csoport katonát láttak, akik beszélgettek. Az asszony odament hozzájuk, hogy útbaigazítást kérjen tőlük, amikor az egyik katona odaszól egy más khoz: Mondd csak, hány óra van? A kérdezett katona, egy őrmester, kivette az óráját és megnézte. Ekkor a gyerek elkiáltotta magát:

— *Mama, nézd, a papa órája!*

Az őrmester meghökkent, azután félrehívta az asszonyt és elmondta neki a kivégzés körülményeit, a helyet, ahol férje el van temetve, valamint azt is, hogy nem ő volt az, aki urát kirabolta. Az órát, úgymond, egy bajtársától kapta ajándékba, és azonnal vissza is adta az asszonynak.

A Madary-különítmény végzett László Andor főhadnaggyal. László Andort Sompusztán végezték ki, ezt a következőkből tudom: A Prónay-különítményt legutóbb rablás címén letartóztatták, és az én fogdámban helyezték el. Ez csak olyan formai letartóztatás volt, tudtam és ők is tudták, hogy senkinek semmi baja nem esik. Aminthogy egy pár nappal rá szabadon is engedték, sőt mint fogházőrséget hozzám osztották be őket.

A letartóztatottak között volt egy, akinek feltűnően jó, barna civil kabátja volt. Megkérdeztem, hogy honnan kerítette, amire ez dicsekedve elmondotta, hogy „nagy gazember volt a gazdája, egy zsidó főhadnagy", és dicsekedve tette hozzá: „Még úgysem vágtam pofon főhadnagyot, akkor megtettem." Aztán körülményesen elmondta, hogy Sompusztán, útközben, amikor László Andort kísérték, megállapodtak

a foglyukkal és ütéssel arra kényszerítették, hogy ő maga ássa meg a sírgödrét. Félig meg is ásta a sírgödröt, de tovább nem bírta, amire bajonettszúrással kivégezték.

Idegeimet teljesen tönkretették a látottak és hallottak. Közben a tisztekkel és a határrendőrökkel volt állandóan bajom. Igen gyakran mulattak, berúgtak, és részeg állapotban a mulatságuk teteje volt, hogy a foglyokat kivitték és halálra kínozták. Minden alkalommal igyekeztem nekik ellentállni, és ilyenkor mindig azzal mentek Prónay századoshoz, hogy megbízhatatlan vagyok és hogy dobjanak ki. Négyszer tartóztattak le ilyenformán, de mindig kieresztettek. Végre is új beosztást kaptam, a géppuskákhoz tettek át.

Azonban nekem elég volt a fehér-szolgálatból, amely súlyos beteggé tett. Elmentem az orvoshoz és bizonyítványt kértem tőle, hogy ezzel azután elbocsáttatásomat kérjem. Freisberger százados tudomást szerzett erről és letartóztatott.

— Majd meggyógyítlak, sohasem lész többé beteg, megdögölsz, fenyegetődzött, mikor elébe vezettek...[1]

Népszava, 1919 október 4.

1919 szeptember—október

50. *Beniczky belügyminiszter vallomása Horthyval való tárgyalásáról és a tiszti csapatok vérengzéseiről*

Szeptember első napjaiban Beniczky Ödön belügyminiszter megkérte Andrássy Gyula grófot, hogy a nagytekintélyű államférfi kísérje el őt Siófokra, hogy a fővezérrel történő kényes tárgyalásoknál legyen segítségére. Röviddel ezután Bethlen István gróf, majd Polgárdiban Károlyi József gróf székesfehérvári kormánybiztos és Andrássy sógora: Batthyány Lajos gróf földbirtokos csatlakoztak hozzájuk. Siófokon pedig az ott tartózkodó Pallavicini György őrgróf dunántúli kormánybiztos volt a résztvevője a fővezérrel történő tárgyalásnak.

A megbeszélés tárgyát Andrássy Gyula gróf adta elő, vázolta a bel- és külpolitikai helyzetet. Felkérte a fővezért, hogy a tisztikar, különösen a tiszti századok önkényes garázdálkodásait szüntesse meg, nehogy az országnak ebből kára származzék. Horthy egyre növekvő izgatottsággal hallgatta az előadottakat, mikor azután Bethlen István gróf vette át a szót, kitörő idegességgel kiáltott rá:

— Hát még te is ellenem fordulsz?!

Pedig Bethlen csak egy szerény észrevételt tett: kifogásolta, hogy a tisztek néhol népgyűléseket tartanak. Ennek megszüntetését kérte, mert — szerinte — ez a hadsereg tekintélyének árt.

Horthy Miklós ellenválaszát Beniczky Ödön helyes értelemben

[1] Ezután Hayden elmondja szökése történetét.

visszaadni nem tudja. Általában mentette a tisztek eljárását és igazolni igyekezett őket. Látva Beniczky jövetelük elégtelenségét, a következő kérdéssel szakította meg a fővezért:

— Ha a nemzeti hadsereg bevonul a fővárosba, lesz-e pogrom, igen vagy nem?

Horthy válasza:

— Pogrom nem lesz! De néhányan fürödni fognak!

Most elővette egy budapesti újság cikkét, mely a nemzeti hadsereg dunántúli erőszakoskodásait írta le. Szerzője a Beniczky előtt ismeretlen Roboz Imre volt. Ezt a cikket Horthy felolvasta és hozzátette:

— Azok, akik ilyen cikkeket írnak, az is, aki ezt a cikket írta, fürödni fognak!

Kellemetlen csend, mire Beniczky Ödön felkérte a fővezért, hogy ígérje meg, semmit sem fog cselekedni az ő híre, tudta és megkérdezése nélkül. Ezt habozás nélkül megígérte. Végülis a megbeszélés barátságosabb hangulatban végződött, mint ahogy indult.

Néhány héttel később Hayden István, a siófoki katonai fogda törzsfoglára állomáshelyéről megszökött a fővárosba. A Népszava szerkesztőségében siófoki tapasztalatairól be is számolt, amelyekből két Népszava-cikk került ki: az egyik „A siófoki fehérterroristák foglára", a másik „Hayden István megszökött Siófokról" (1919 október 30). Ezek a leleplezések a fővárosban nagy megütközést váltottak ki. Beniczky tudomása szerint a Nemzeti Újság ezekért a cikkekért meg is támadta Somogyi Béla szerkesztőt.

Röviddel ezután néhány nyomozó tiszt Dunaföldvárról, hol ekkor az Ostenburg-zászlóalj állomásozott, polgári ruhában Budapestre utazott, hogy a Roboz-fivéreket felsőbb utasításra „kiemelje" Siófokra. De az újságírók román védelem alatt állottak, így a tisztek dolgavégezetlenül elhagyták Budapestet. A hajón véletlenül Haydennel és feleségével találkoztak, természetesen azonnal letartóztatták őket.

Midőn megérkeztek Dunaföldvárra, éppen a fővezér szemlét tartott az Ostenburg-alakulat felett. Jelentkeztek nála, azzal, hogy mindjárt el is intézik a letartóztatottakat. Erre tette a fővezér az azóta szinte szállóigévé vált mondását:

— Ti már eleget kéjelegtetek odakint, hagyjatok nekünk siófokiaknak is valamit. A foglyokat be kell szállítani Siófokra.

Egy őrnagy autóján elszállította őket Siófokra. Hayden altisztet bajtársai a fogda falának áttörésével megszöktették. Felesége — Beniczky Ödön tudomása szerint — a bántalmazásokba belehalt.

A siófoki tiszti századok a Szombathelyen alakult Lehár-féle gyaloghadosztállyal együtt vonultak be november közepén a fővárosba...

Az Ujság, 1925 május 31.

Beniczky vallomását előre elkészítve 1925 május 31-én tette meg a Somogyi-Bacsó gyilkosság tetteseinek kiderítésével, illetve az ügy eltussolásával kapcsolatban. Vallomását a liberális ellenzéki Az Ujságnak is eljuttatta, mely azt kivonatosan közölte. A lapot ez alkalommal elkobozták.

1919 október 21

51. *A fővezérség rendelete a postán szállított napilapok és folyóiratok elkobzásáról*

A vármegyei parancsnokságok hírszerző osztályai, a hírlapok és folyóiratok elkobzására kirendelt katonai és határrendőrségi közegeket a katonai menetlevélen kívül, egy személyazonossági igazolvánnyal látják el, mellyel az illető egyének a postahivatalba vagy a mozgó- vagy kalauz-postakocsikba belépve, a vezető előtt igazolni kötelesek magukat. A vármegyei parancsnokság ellátja őket azonkívül egy, a hivatalos minőségüket, megbízatásukat igazoló paranccsal is, mely parancs igazolás végett a vezető tisztviselőnek, hol az elkobzás végzendő, átadandó.

A vármegyei parancsnokságok kirendelt közegei a nemzeti hadsereg területén a legelső állomáson a vonatokba, illetve a postakocsiba és a vonatvezető kocsijába beszállanak és a menetet addig kísérik, míg az elkobzás végrehajtva nincs. A mozgó-postakocsiból a postai zárlatokat (zsákokat, csomagokat) kirakatni vagy elvinni a legszigorúbban tilos. Úgyszintén megtiltatik, hogy a katonaság vagy határrendőrség vagy csendőrség postai zárlatokat önállóan felbontson és átvizsgáljon. Ott azonban, ahol a postavezető azt kívánná, a zsákok újra lekötésénél vagy felbontásánál legyenek a postaszemélyzet segítségére.

Az elkobzás címe alatt a vonatokat ne tartóztassák fel a rendes menetrendi időn túl, utazzanak a közegek a vonaton addig, míg a megkezdett teendőt bevégezték és térjenek vissza állomáshelyükre, szükség esetén egy szembejövő vonattal.

A fővezérség elvárja, hogy ezen rendelet pontosan és minden felesleges surlódás nélkül hajtatik végre.

Jelen rendelet kiadásától kezdődőleg az alább felsorolt politikai napilapok és folyóiratok a nemzeti hadsereg területén lefoglalandók, valamint terjesztésük minden eszközzel megakadályozandó.

Lefoglalandó lapok:

Az Ujság, Budapesti Ujság, Pesti Napló, Az Est, Magyarország, A Nap, Déli Express, Világ, Népszava, Volksstimme, Föld Népe, Uj Szó, Pesti Élet, Köztársaság, Friss Ujság, Hétfő Reggel, Egyenlőség, Magyar Érdek, Jövőnk, Rendkívüli Ujság, Szociáldemokrata Röpiratok, Arbeiter-Zeitung, Mátyás Diák, Borsszem Jankó és Vágóhíd.

A fővezérség elrendeli továbbá az álló és mozgó postahivataloknak, a vasúti és vonatszemélyzetnek, illetve vezetőiknek, hogy minden tőlük telhető ügybuzgóságukkal a lefoglalt hírlapok és folyóiratok továbbszállítását gátolják meg, és azokat az elkobzásokra megjelenő katonai vagy határrendőrségi és csendőrségi kirendeltségnek adják át. Az elkobzás végrehajtása végett a mozgóposta vezetője köteles közegeivel a közvetlen zárolatokat is felbontani és átvizsgálni.

Figyelemmel kísérendő:

Pesti Hírlap, 8 Órai Ujság, Pester Lloyd, Neues Pester Journal, Neues Politisches Volksblatt, Kis Ujság és Szabadság.

Pro memoria

num.10.csoport folyó hó 8.-án kelt
gyorsolt jelentése szerint f.hó 6.-án
Felsőgallán a csendőrség és munkásság
között összeütközés volt, melynek 5 halottja és több sebesültje van. Jelenleg
Felsőgallán sztrájk van.

Küm. már tudja!

KIADVÁNY.

241/ 1./ Fővezérség

Siófok.

2./ Hadügyministerium

Budapest.

ad 1.-

Hughes.

Tudomásvétel ~~és a szükséges intézkedés megtétele~~ végett közlöm, hogy: beérkezett jelentés szerint <——>

hadügyministerium

/ szám 5/a.oszt.

IX/8.-án.

ad 2.

~~Telefonon.~~

~~Tudomásvétel végett közlöm, hogy beérkezett jelentés szerint <——>~~

~~A fővezérség ... egyidejűleg értesíttetett.~~

~~hadügyministerium~~

~~/ szám.5/a.oszt.~~

IX/8.-án.

A Hadügyminisztérium távirati jelentése a fővezérségnek a tatabányai bányászok sztrájkjáról és a csendőrséggel való fegyveres összecsapásról

Vette:

f. s rm 4.- kat ker. parsag tn 9 10/30 a

Távirat.

3/A/III

= foevezerlet siofok =

bonyhadi foeszolgabiro taviratilag jelenti

nagymanyoki banyasz sztrajk bekes targyalassal leszerelhetoe nem volt es semmi kilatas arra hogy mellanyos feltetelek megertesre talaljanak az uezem folytatasat tartosan biztositsak miutan a banya mar csak kettoe waggon szennel rendelkezik mely a mazai villanytelep hez szuekseges minden uezem kezdve a vasuttol es malmoktol melyek a banyabol taplalkoznak ezzel az egesz koezeletmezes megall . mellozhetetlen a banyaszok kenyszer utjan valo munkaba allitasa az ehhez szuekseges legalabb kettoe szazad karhatalom azonnali idekueldese a banyaszok sorozasa es katonai munkasok gyanant valo munkaba allitasa kerem ez iranta legsuergoesebben intezkedni es rendelkezni . ha a munka fel nem veteti banyavezetoeseg szerint egy honapon beluel banyauezembe nem helyezhetoe . a sztrajk szinhelyere kirendeltetett rm 9/5 an kaposwarrol egy pancelvonat es 30- foe gyalogsag sasdrol 50 foe rm 9/7 en tolnarol egy gyalog szazad kettoe geppuskaval ezenfeluel megfeleloe erejue csendoerseg . ezen karhatalom feladata kizarolag a rend fenntartasa es az izgatok es agitatorok letartoztatasara szoritkozik . rendzavaras eddig nem toert

A kaposvári katonai körletparancsnokság jelentése a fővezérségnek a nagymányoki bányászsztrájkról és a sztrájk letörésére teendő terrorintézkedésekről

Amennyiben a lapok valamelyikében a magyar nemzeti hadsereget és a keresztény nemzeti eszmét támadó cikk jelenne meg, felhatalmazom az elkobzással megbízott közegeket, hogy saját hatáskörükben, de jelentés megtétele mellett, az illető lapot elkobozzák[1].

Nyomtatvány. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/93.

A fővezérség a rendeletet a posta- és távirdaigazgatóságoknak küldte meg. A kaposvári posta- és távirdaigazgatóság körrendeletben küldte szét az alárendelt postahivataloknak.

A felsorolt lapok és folyóiratok közül az összes Magyarországon megjelenő lapok az ellenforradalmat támogatták, és mint ilyeneknek az ellenforradalmi Friedrich-kormány biztosította a postai szállítás jogát. Azonban e lapok mögött álló különböző polgári és földbirtokos rétegek nagyrésze az ország kormányzását nem a Horthy-klikkre kívánták bízni, és esetenként hangot adtak a Horthy-bandák garázdálkodása felett való elégedetlenségüknek, így annak is, hogy Horthy csapatai számos esetben terrorizálják magának az ellenforradalmi kormányzatnak polgári közigazgatási szerveit is. Ennek a terrorizálásnak egyik fajtája volt a Budapesten megjelenő, s néha a Horthy-banditák ténykedéseit bíráló közleményeknek is helyt adó lapok és folyóiratok elkobzása a Horthy-csapatok által megszállt területen.

1919 október 29

52. *A székesfehérvári körletparancsnokság utasítása a vármegyei katonai parancsnokságok részére a „kommunistagyanúsak" internálásáról szóló belügyminiszteri rendelet végrehajtására*

A Belügyminisztérium rendelete értelmében mindazon egyének, kik kommunizmusban gyanúsak, de rendes bírói eljárás által elítélni nem lehet, internálandók.

A vármegyei katonai parancsnokok lépjenek haladéktalanul a rendőrkapitányságokkal, vármegyei alispánokkal érintkezésbe, és állapítsák meg ezek lajstromát. Ezen egyének a hajmáskéri volt olasz tiszti fogolytáborba fognak internáltatni.

Az első letartóztatások folyó hó 22-én foganatosítandók. Az internálandók száma a vármegyei katonai parancsnok által megyénként gyűjtve folyó hó 24-ig ide táviratilag bejelentendő. Az internálandók 20-as csoportokban letartóztatandók. Egy megfelelő kíséret mellett Hajmáskérre küldendők. Ezen letartóztatásokat folyó hó 30-ig okvetlenül be kell fejezni.

Ugyancsak Hajmáskérre internálandók azok is, akik jelenleg az

[1] A kaposvári postakirendeltség vezetője a rendelet közlése után nyomatékosan felhívja a postahivatalok vezetőinek figyelmét arra, hogy a lapok, folyóiratok lefoglalásában, elkobzásában a katonai szervek tevékenységét ne akadályozzák, hanem „a rendelet végrehajtásában járjanak kezükre".
A kirendeltség vezetője végül közli, hogy miután katonai cenzúra van, „ne engedjék meg, hogy polgári egyének a közigazgatási hatóságok (főszolgabíró, körjegyzők, községi elöljáróság) rendelkezésére a postahivatalokba belépjenek és ott ellenőrzést (cenzúrát) gyakoroljanak". *[M.M.I. A. XXII. 7-1919/93.]*

ügyészség fogházában vannak, de csak politikailag megbízhatatlanok, és mint ilyenek, rendszerint az ügyészség által szabadon bocsáttatnak. Nem tűrhető, hogy az utóbb említett egyének szabadon szaladgáljanak.

Sréter
ezredes, körletparancsnok

Másolat. — *M.M.I. A. XXII. 1-1919/71.*

A székesfehérvári katonai körletparancsnok a rendeletet elküldte valamennyi katonai parancsnokságnak és a hajmáskéri fogolytábornak.

A Győr megyei katonai parancsnok a rendelet alapján utasította az alárendelt katonai szerveket és a polgári hatóságokat, hogy a kommunistagyanús elemeket haladéktalanul tartóztassák le és gondoskodjanak arról, hogy november 30-ig valamennyi foglyot elszállítsanak Hajmáskérre. A letartóztatottak számát a vármegyei katonai parancsnokságnak naponta kell jelenteni. [*Ugyanott.*]

TERRORINTÉZKEDÉSEK A BÁNYÁSZOK ELLEN

1919 szeptember 8

53/a. *A Hadügyminisztérium távirati jelentése a fővezérségnek a tatabányai bányászok sztrájkjáról és a csendőrséggel való fegyveres összecsapásról*

A Hadügyminisztérium 10. csoportjának folyó hó 8-án kelt reggeli jelentése szerint folyó hó 6-án Felsőgallán a csendőrség és munkásság között összeütközés volt, melynek 5 halottja és több sebesültje van. Jelenleg Felsőgallán sztrájk van.

Fogalmazvány. — *H.L. HM. 1919-3.a-908/6.*

1919 szeptember 8

53/b. *A Hadügyminisztérium előadójának javaslata a sztrájk letörésére*

39. osztállyal megállapítani, hogy Felsőgalla vagy Tatabánya. Tatabányáról Belügyminisztérium már tud, oda 1 román század kiküldését kieszközölte. — Ha két ügy azonos, úgy kiadvány felesleges. — Ha csendőrség fegyveres közbelépése igazolt, úgy javaslom, hogy csendőrőrs elismerésben részesüljön és ez általánosan kihirdettessék. (Újságban!)

Olvashatatlan aláírás

Eredeti feljegyzés. — *H.L. HM. 1919-3.a-908/6.*

A Belügyminisztérium közölte a Hadügyminisztériummal, hogy „Tatabánya és Felsőgalla egybe van építve, a két sztrájk azonos..." A csendőrség elismerésben való részesítéséről a Hadügyminisztérium 39. osztályának véleménye szerint „célszerű volna, hogy a jövőben hasonló esetekben szintén kellő energiával lépjenek fel". [*Ugyanott.*] A csendőrőrs nyilvános megdicsérése azonban a vérengzések tényének nyilvános elismerése lett volna. Ezért tartózkodtak a nyilvános dícsérettől.

1919 szeptember 9

54/a. *A kaposvári katonai körletparancsnokság jelentése a fővezérségnek a nagymányoki bányászsztrájkról és a sztrájk letörésére teendő terrorintézkedésekről*

Nagymányoki bányászsztrájk békés tárgyalással leszerelhető nem volt, és semmi kilátás arra, hogy méltányos feltételek megértésre találjanak, az üzem folytatását tartósan biztosítsák. Miután a bánya már csak kettő vagon szénnel rendelkezik, mely a mázai villanytelephez szükséges, minden üzem, kezdve a vasúttól és malmoktól, melyek a bányából táplálkoznak, ezzel az egész közélelmezés megáll. Mellőzhetetlen a bányászok kényszer útján való munkába állítása, az ehhez szükséges legalább kettő század karhatalom azonnali ideküldése, a bányászok sorozása és katonai munkások gyanánt való munkába állítása. Kérem eziránt a legsürgősebben intézkedni és rendelkezni. Ha a munka fel nem vétetik, bányavezetőség szerint egy hónapon belül, a bánya üzembe nem helyezhető. A sztrájk színhelyére kirendeltetett szeptember 6-án Kaposvárról egy páncélvonat és 30 fő gyalogság Sásdról, 50 fő szeptember 7-én Tolnáról, egy gyalog század kettő géppuskával, ezenfelül megfelelő erejű csendőrség. Ezen karhatalom feladata kizárólag a rend fenntartása és az izgatók és agitátorok letartóztatására szorítkozik. Rendzavarás eddig nem történt, a főszolgabíró javaslata szerint a sztrájk erőszakos letörésére és a bányászok besorozására s ezután mint katonai munkásoknak leendő alkalmaztatására kerületi parancsnokság nem érzi magát jogosultnak, miért is erre nézve sürgős döntést kérek. A főszolgabíró által kért kettő századot nem rendeltem ki, a kirendelés döntés beérkezte után akadályba nem ütközik. Kapják fővezérlet és Hadügyminisztérium.

IV. katonai kerületi parancsnokság

Eredeti távirat. — *H.L. M.N.H.F. 1919-VI-1333.*

1919 szeptember 9

54/b. *A fővezérség távirati utasítása a kaposvári katonai körletparancsnoksághoz a sztrájkoló nagymányoki bányászok kényszermunkába állításáról*

909/3. hdm. számra értesítem, hogy a főkormánybiztos a nagymányoki bányászok kényszermunkába való állításához hozzájárult,

és ezt a bonyhádi főszolgabírósággal közvetlenül is közölte. — Ennek alapján, ha okvetlen szükségesnek mutatkozik, a körletparancsnokság a bányászok sorozását elrendelheti.

Fővezérség

Eredeti távirat. — H.L. M.N.H.F. 1919-VI-1333.

1919 szeptember 12

54/c. *A Tolna megyei alispán távirati jelentése a kormánybiztosnak a nagymányoki, szászvári és komlói bányászsztrájk katonai erővel való letöréséről*

Bányászsztrájkra vonatkozólag jelentem, hogy a szászvári és komlói bányákban a munkát felvették. Nagymányokon tegnap karhatalom három munkásszakra osztotta fel a napot, első munkásszakra 150 embert munkába állított, második munkásszakba ugyanannyi munkás beállításáról gondoskodott..., összes bányászok munkába álltak, a bánya rendes üzemben van.

Alispán

Távirat. — M.M.I. A. XIII. 2-1919/7.

AZ ELLENFORRADALMI PROPAGANDASZERVEZETEK MŰKÖDÉSÉRŐL. A KLÉRUS RÉSZVÉTELE AZ ELLENFORRADALOM PROPAGANDÁJÁBAN

1919 szeptember 15

55. *A fővezérség rendelete a „propagandajárőrök" tevékenységéről*

A rendelet első részében utasítja a „propagandajárőröket", hogy tevékenységük ne merüljön ki „a kommunizmus általános szidásában", hanem „pozitív dolgokkal kell jönnünk, hogy a hatás tartós legyen". Így meg kell győzni minden falu lakosságát, hogy „sürgönyözzön a kormányhoz, hogy csak keresztény magyar polgári irányzatú kormányt ismer el... A néppel meg kell értetni, hogy olcsóbb élet csak akkor kezdődhet, ha a felcsigázott árakat önként leszorítja a termelő... Az olcsóbbodásnak a munkabéren, terményen kell kezdődnie..."

A rendelet befejező része a „propagandajárőr magatartásával" foglalkozik.

H.L. M.N.H.F. kat. 1919-134.

A rendeletet a siófoki katonai körletparancsnokság megküldte az alárendelt tiszti századoknak. A „keresztény magyar polgári irányzatú kormány elismerése" érdekében folytatott propagandaakcióra vonatkozóan lásd e kötet 256. és köv. old.

1919 szeptember 24

56. *Sréter tábornok jelentése a fővezérségnek: a katolikus és református főpapokat az ellenforradalmi propagandában való közreműködésre kérte*

Jelentem, hogy a mai napon a következő kérést intéztem írásban a székesfehérvári, veszprémi és győri római katolikus püspökséghez: „... a már fennálló és működő propaganda mellett elsőrendű szolgálatot tehetnek az áldozó papok, lelkészek és hitoktatók. A jövő hónapban szokásos «októberi ájtatosságon» tartandó szentbeszédek kínálkoznak kiváltképpen annak a meggyőződésnek terjesztésére, hogy mi magyarok, a magyar Isten választott népe vagyunk, nagy céljai vannak még velünk, és hogy ez az ország, a «Mária országa» nem pusztulhat el... Mivel a prédikációk résztvevői nagyrészt nőkből állanak, kik férjeikre, hozzátartozóikra hatással lesznek, ezen eszköz nagy eredményeket ígér.

Kérem eminenciádat, az alárendelt egyházmegyékben odahatni, hogy ezen szent és magyar hazánk további sorsára nézve végtelenül fontos cél, a lehető legnagyobb mértékben eléressék."

Ugyanezen kérelmet némi szövegváltoztatással a komáromi református püspöknek és a pápai evangélikus püspöknek is megküldöttem.

Sréter s. k.
körletparancsnok

Másolat. — M.M.I. A. XXVII. 14/11.

1919 október 3

57. *Horthy levele a dunántúli központi kormánybiztossághoz a fővezérség fasiszta propagandaszervezetének további működéséről*

Horthy a dunántúli kormánybiztossághoz írt levelében elismeri, hogy „polgári vezető körökben felmerült azon aggodalom, hogy amennyiben a nemzeti hadsereg továbbra is folytatja propagandatevékenységét, ezen körülmény a küszöbön álló választások tisztaságát illetőleg a külföld véleményét kedvezőtlenül fogja befolyásolni, és esetleg az újonnan összeülő parlament összetételét nem fogják tisztán a népakaraton alapulónak elismerni". Közli, hogy „a fővezérségnek nincs szándékában az ügy lényegében változtatásokat eszközölni. Formailag hajlandó azonban oly változtatásokat eszközölni a propagandaszervezeten, melyek alkalmasak arra, hogy a külföldnek ezen véleményét ne provokálják.

A felvetett kérdés megoldása a következő: a propagandái illetőleg kiadott eddigi parancsok lényegileg mind érvényben maradnak. A katonai propaganda osztály mindenütt, ahol felállíttatott, mint ilyen megszűnik és «nemzetvédelmi osztállyá» alakul át. A propagandatiszt neve nemzetvédelmi tiszt, a propagandajárőröké nemzeti járőr. Egyszóval a propaganda szó eltűnik. Az új elnevezés az eddigi alá és fölérendeltségi viszonyon nem változtat." A propagandafeladatokat a következő pontokban jelöli meg:

„1. A vörös eszmék elleni aktív küzdelem...

2. A nép körében megfelelő hangulat előkészítése a sorozás, illetve toborzáshoz minden módon...”

3. „Polgári lakossággal, hatóságokkal való állandó érintkezés” és az ellenforradalmi „társadalmi, de nem politikai mozgalmakban való részvétel...”

4. „...propaganda a hazatérő olaszországi hadifoglyaink közt”.

M.M.I. A. XXII. 7-1919/86.

1919 október 19

58/a. *Őrgróf Pallavicini György levele Csernoch hercegprímáshoz a papságnak az ellenforradalmi propagandában való részvételéről*

A kormány széleskörű propagandát kíván indítani az ellenforradalmi rendszer antibolsevista, soviniszta célkitűzéseinek népszerűsítésére, az „állampolgári öntudat és kötelességérzet” felkeltésére. A propagandaszervezetekben „a főtisztelendő lelkészkedő papságnak az ügy érdekében részt kell venni”. Kéri tehát, hogy a hercegprímás rendelje el, hogy a papság ezekben a propagandabizottságokban „tömegesen vegyen részt és azok működését minden módon mozdítsa elő”. Szükséges az is, hogy a papság esperességi gyűléseken tájékoztatást kapjon „a társadalmi élet törvényszerűségeiről, Magyarország társadalmi és közjogi válságáról, a marxizmus lényegéről” és „az átértékelési folyamat” szükségességéről. Ugyanakkor kellene adni „útmutatást arra vonatkozólag, miként világosítsa fel helyes irányban a hívőket”.

Szívesen gondoskodik „megfelelő elsőrangú szakemberek kiküldéséről, akik fő feladatuknak tekintenék a főtisztelendő lelkészkedő papság... felvilágosítását, keresztény nemzeti agitátorokká kiképzését”. — Hasonló kéréssel fordult a megyéspüspökökhöz.

Sürgős választ kér, „hogy a felvilágosító munka még a tél beállta előtt megindulhasson”.

M.M.I. A. XXII. 531-1919/2.

Hasonló értelmű levelet küldött Pallavicini az összes püspököknek és a többi egyház vezetőinek is.

1919 november 4

58/b. *Gróf Mikes János szombathelyi püspök válaszlevele Pallavicini felhívására*

Méltóságos kormánybiztos úr!

Köszönettel vettem október hó 19-én 419. Kb. szám alatt kelt nagybecsű átiratát. Teljesen osztom azt az álláspontot, hogy szükség van hathatós propagandára, mely a közelmúlt destruktív elméleteivel szemben a mi nemzetfenntartó irányelveinket, keresztény erkölcsi alapra fektetve, széles körben terjessze.

A propagandabizottságokban lelkészeim szívesen fognak tőlük telhetően közreműködni, s erre őket buzdítani fogom, ha az akció megkezdődik.

Egyházmegyei papjaim közül már eleve kiképzett agitátorokkal nem tudok szolgálni.

Ami a másik óhajt illeti, nehezen tartom kivihetőnek, hogy a papságot most kurzusokra össze lehessen hozni. A szokásos őszi koronagyűlések már elmúltak, s a közlekedési és életfenntartási viszonyok annyira nehezek, hogy kizárólag az ő részükre rendezendő összejöveteleket nem tanácsolhatok.

Alkalmas megoldási mód volna az, hogy járási székhelyeken s egyéb nagyobb helyeken jelenjék meg a propagandabizottság előadója, tartson előadásokat az intelligencia, papság, tanítóság, jegyzői kar stb. részére. Ezeken a gyűléseken papjaim szívesen fognak résztvenni, s erre őket buzdítani fogom.

Fogadja méltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.

Szombathely, 1919. évi november hó 4-én.

gróf Mikes János
szombathelyi püspök

Tisztázat. — M.M.I. A. XXII. 531-1919/2.

A többi püspök is lényegében hasonló értelemben válaszolt Pallavicini felhívására. Közölték, hogy örömmel üdvözlik a meginduló akciót és szívesen veszik, ha a főhatóságuk alatt álló lelkészek abban részt vesznek.

1919 december 6

58/c. *Csernoch János hercegprímás válaszlevele*

Nagyméltóságú őrgróf, kormánybiztos úr!

Folyó évi október hó 19-én 419. szám alatt kelt nagybecsű sorait nagy késéssel csak november hó utolsó napjaiban vettem kézhez. Ezt annál mélyebben sajnálom, mert magam is nemcsak helyeslendőnek, hanem minden módon támogatandónak tartom azt a hazafias mozgalmat, amely a nemzetközi szocialista-kommunista irányzat által a szívekben lelkekben elhomályosított nemzeti és az ettől elválaszthatatlan keresztény gondolkodást és érzést újból felkelteni, szilárdítani és terjeszteni hivatott. Amint csak értesültem a mozgalom megindításáról, óhajom lett, hogy abban papságom tevékeny részt vegyen. És nagy örömömre van, hogy az Esztergom vármegyei propagandabizottság elnöke egyik kanonokom, s az intéző bizottságnak is több pap tagja van úgy a központi, mint a vidéki papságból. A mozgalmat továbbra is élénk figyelemmel fogom kísérni.

A másik ügyben is, melyet excellenciád felvetni szíves volt, a levél késői megérkezése zavart idézett elő. Az espereskerületi őszi gyűlések,

amelyek különben a nehéz közlekedési viszonyok és a rendkívüli nagy drágaság miatt kevés kerületben tartattak, már megvoltak, s így azok keretében nem történhetik meg a papság ezirányú tájékoztatása. Gondom lesz azonban rá, hogy a papság a főpásztori körlevelekben ezen eszmékről is kellően tájékoztassék, és leendő kerületi összejövetelein ezekre nézve eszmecserét folytasson, továbbá a kerület arra alkalmas tagjától felvilágosítást és buzdítást nyerjen.

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1919 december hó 6-án.

Csernoch János
bíbornok, hercegprímás
esztergomi érsek

Tisztázat. — M.M.I. A. XXII. 531-1919/2.

1919 december 10

58/d. *Petri Elek dunamelléki református püspök válaszlevele*

A „szóban forgó propagandabizottságoknak" az a feladata, hogy „felvilágosító munkával ellensúlyozza a közelmúlt áltanításait" (azaz ellensúlyozza a kommunista tanokat). Minthogy ez a „célkitűzés a református egyház alapelveivel is egyezik", hozzájárul ahhoz, „hogy a lelkészkedő papság és egyházi hivatalnokok a jelzett irányú munkában ... részt vehessenek".

M.M.I. A. XXII. 531-1919/2.

1919 október 30

59/a. *Horthy utasítása Pallavicininek a Nagyatádi Szabó-féle Kisgazdapárt választási agitációjának megfékezésére*

Siófok, 1919 október 30-án.

Több oldalról beérkezett jelentések mindinkább megerősítik, hogy a Nagyatádi-Kisgazdapárt politikai agitációival a katolikusok és protestánsok közötti egyetértés s ezáltal az egységes keresztény felfogás megbontására törekszik.

Ács Komárom megyei községben az agitáció oly mérveket öltött, hogy a katolikusok és a protestánsok közötti viszony teljesen kiélesedett.

Amidőn nagyméltóságod figyelmét ezen jelenségre felhívni van szerencsém — anélkül, hogy ezáltal a politikai pártéletre bárminemű

befolyást gyakorolni óhajtanék — felkérem, hogy ezen, a nemzeti erőket szétforgácsoló káros törekvések ellen, a rendelkezésére álló eszközök egész súlyával fellépni sziveskedjék.

Horthy

Fogalmazvány. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/94.

Horthy ezt az átiratát elküldte a belügy-, a vallás- és közoktatásügyi és a propagandaügyi miniszternek.

1919 november 4

59/b. *Pallavicini utasítása a kerületi kormánybiztosokhoz a Kisgazdapárt ellen foganatosítandó rendszabályokról*

A magyar nemzeti hadsereg 3102/1919. számú átirata, de már több oldalról nyert jelentések s értesítések is mindinkább megerősítik azon szomorú tényt, hogy a Nagyatádi-Kisgazdapárt, annak vidéki kiküldöttei — politikai agitációval a katolikus és protestánsok közötti egyetértés és ezáltal az egységes keresztény felfogás megbontására törekszenek.

Így Ács Komárom megyei községben az agitáció oly mérveket öltött, hogy a katolikusok és protestánsok közötti viszony teljesen kiélesedett.

Somogy megyében a párt emberei nyíltan lázítanak a kormány, a keresztény irányzat ellen, politikai s egyéb gyülekezeteken hirdetvén, hogy a kormány a keresztény szövetkezeteket zsidó kézbe adja, s a befizetett alaptőkéket nem árubeszerzés, hanem propaganda célokra használja fel, a kékpénzt ki akarja szorítani, azért gyártja most is a takarékpénztári pénzt, végül a gazdákat, hatalmukra apellálva, az élelmezési cikkek szállításának megtagadására is izgatják.

Amidőn méltóságod figyelmét ezen szomorú jelenségekre felhívnám s az Ács komáromi eset külön személyesen teendő megvizsgálásra is felkérném, anélkül, hogy a Nagyatádi-féle Kisgazdapárt, mint politikai párt életére bármilyen befolyást is gyakorolni akarnék, felkérem, hogy ezen, a nemzeti erőket szétforgácsoló káros törekvések ellen a rendelkezésére álló minden eszközök egész súlyával méltóztassék fellépni. Itt nincs többé helye a halogatás, elnézésnek. Összes rendőrhatóságai figyelmét azonnal — halasztást nem tűrve méltóztassék felhívni, hogy hatósága területén folyik-e ily természetű izgatás? Ha igen, az ekként kormány, keresztény nemzeti állam, hatóság elleni izgatók felelősségre vonandók. Esetleg méltóságod személyesen beszélje meg a párt vezető embereivel a dolgot, és hozza tudomásukra, hogy ha ily irányú izgatásokkal föl nem hagynak: izgatás, lázítás címén le lesz tartóztatva és illetékes bíróságnak által adva.

Nem akarnék erélyes fellépésemmel politikai mártírokat nevelni, azért kérem méltóságodat, ha lehet, szépszerével győzze meg a pártot

ily irányú nemzetellenes munkájuk szomorú következményeiről: de ha így segíteni nem lehet, a legerélyesebb eljárást kérem méltóságod részéről, és egyben értesítését az e téren szerzendő tapasztalatairól.
Siófok, 1919 november hó 4-én.

Pallavicini György
dunántúli központi kormánybiztos

Fogalmazvány. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/94.

Horthy, a dunántúli kegyetlen pogromok legfőbb irányítója, előbbi utasításában a „vallási egyenetlenség" megbontásáról beszél. Amint Pallavicini utasításából már kiderül, emögött valójában arról van szó, hogy Horthy meg akarja akadályozni, hogy a Kisgazdapárt a szegény- és középparasztság, sőt még a kulákok egy részének körében is a kormány pénzügyi és gazdasági politikájával szemben egyre erősödő elégedetlenséget a maga javára, a hatalomban való nagyobb részesedésének biztosítására használja ki.

1919 november 4

60. *Horthy utasítása a körletparancsnokságoknak a „vörösvédelmi" kémszolgálat országos kiépítéséről*

A fővezérség elégtétellel veszi tudomásul, hogy a román megszállás alatt levő területeken a vármegyei katonai parancsnokságok megszervezték a belső katonai kémhálózatot — „vörösvédelmi szolgálat" elnevezés alatt.

A fővezérség egyesíteni akarja a „vörösvédelmi szolgálatot" és a „nemzetvédelmi akciót", ezért elrendeli, hogy mind az általa megszállt, mind pedig a román megszállás alatt álló területeken egységes irányelvek alapján szervezzék meg a katonai kémhálózatot. E kémhálózaton keresztül arra törekszik, hogy „egy egységes képet kapjon az ország területének általános hangulatáról, jelen parancs vétele után azonnal az illető parancsnokság részéről egy jelentés terjesztendő be (a fővezérség II/b. osztályához címezve), melyből áttekinthetők legyenek:

I. megyénként külön felemlítve mindazon jelenségek stb., melyek a szovjet kormány bukása óta mutatkoztak és az alárendelt területen végbementek.

Különös tekintet fordítandó:

a) a Vörös Hadsereg és annak tisztikara,
b) a lakosság,
c) a vonatpostaszemélyzet és egyéb alkalmazottak felfogására és hangulatára,
d) a polgári közigazgatásra."

Előírja, hogy minden vármegyei katonai parancsnokság ezen feladatok elvégzésére egy tisztet bízzon meg, aki egyszersmind a vármegyei katonai parancsnok szakközege is.

Ez a tiszt „adatait az általa felállítandó járási kirendeltségektől szerezze be. A járási kirendeltségek ezen célra minden körletükben levő községben tartsanak bizalmasokat.

A járási kirendeltség áll egy tisztből és hozzá beosztott 1—2 megbízható altisztből.

A községi bizalmasok tartalékos tisztek, csendőraltisztek, papok, tanítók, jegyzők és egyéb megbízható polgárok legyenek" ...Az utasítás előírja, hogy a körletparancsnokságok „védelmi" osztályai rendszeres heti jelentéseket küldjenek a fővezérségnek a megtett intézkedésekről, azok eredményeiről, az általános hangulatról, a „vörös irányú esetleges továbbszervezkedésekről". Megállapítja azt is, hogy a budapesti és Pest megyei katonai parancsnokság hatásköre a belső kémhálózat itt előírt kiépítését illetően Budapestre nem terjed ki. A budapesti kémhálózat kiépítését a főkapitányság szervei útján már korábban megkezdték.

H.L. M.N.H.F. Bp. kat. körletparság. 1919-187. eln.

1919 november 4

61. *A Sopron vármegyei katonai parancsnokságnak a fővezérséghez küldött „vörösvédelmi" heti jelentése*

A lakosság kisebbik része retteg a Tanácsköztársaság feltámadásától, „a birtokosok, a gazdák, az önálló iparosok... a kommunizmusnak teljes meggyőződéssel a halálos ellenségei.

A nincstelen földmunkások és egyéb munkásokról ez nem mondható."

A földmunkások, a zsellérek, a gazdasági cselédek között igen erősen érezhető a kommunizmus hatása, különösen azokon a vidékeken, „hol a nagyobb uradalmak a földszerzést akadályozzák... Legkedvezőtlenebbek e tekintetben a viszonyok Eszterházán (Esterházy-birtok) és Röjtökön (báró Berg-birtok)."

A csomai préposti birtokon a munkások bérmozgalma, „miután követelményeik jogtalanságát belátták, békésen elintéződött".

A határmenti községek ipari munkásainak hangulata tekintetében „a helyzet kedvezőtlenebb". Igen erős a kommunista agitáció, főleg az Ausztriában dolgozó gyári munkások között.

Sopronban és a brennbergi bányában a szociáldemokrata szakszervezet „tevékenységét beszüntette". Feloszlott a nyomdászok szakszervezete is, és „helyettük csupán gazdasági érdekeik megvédésére állították a nyomdászok egyesületét... Ugyancsak a nyomdászok egy írásbeli nyilatkozattal is bejelentették a vármegyei parancsnokságnak, hogy ők továbbiakban nem politizálnak".

A jelentés beszámol a vasutasok és postások politikai magatartásáról, valamint a határszélen folyó csempészésről.

Kiemeli, hogy a tanítók közül sokan aktívan támogatták a Tanácsköztársaságot, a fegyelmi eljárás ellenük megindult.

A községekben a „defenzív szolgálat" működik, az eddigi eredmény „megfelelő".

Az internálás terén a helyzet a következőképpen áll: „A politikai hatóságokkal egyetértőleg a helybeli huszárlaktanya egy része internáltak részére rendeztetett be, hol eddig 28 személy internáltatott".

O.L. ME. 1919-XXXVII-6492.

A ROMÁN MEGSZÁLLÓ CSAPATOKAT FELVÁLTÓ KARHATALOM SZERVEZÉSE

1919 augusztus 20

62. *Schnetzer hadügyminiszter átirata Friedrich miniszterelnökhöz a munkásság lefegyverzésének teljes végrehajtásáról s a rendőrség létszámának felemeléséről*

Szigorúan bizalmas.
Titkos!

Mint Magyarország felelős hadügyminisztere, kötelességem arról gondoskodni,

I. hogy a királyi román megszálló csapatok kivonulása esetén elegendő karhatalom álljon rendelkezésemre, hogy az országban a belrendet minden körülmények között fenntarthassam;

II. hogy Magyarország azon részeit, amelyekben saját csapataimmal a belső rendet megbízhatóan fenntartani tudom, idegen csapatok *ne* szállják meg.

Ebből kifolyólag javaslataim a következők:

A. *Budapest és közvetlen környékére vonatkozólag.*

Adataim szerint a munkásságnál még körülbelül 100 000 fegyver, sok lőszer, kézigránát, géppuska és egyéb hadianyag van elrejtve. A román csapatok által végrehajtott fegyverbeszedésnek siralmas eredménye volt, amennyiben körülbelül csak a fegyverek 1/20 része került meg.

Ezen tény a rend fenntartása szempontjából aggályos, amiért is ellensúlyozása szükséges volna:

a) A munkásság lefegyverzésének tökéletes végrehajtása. Ez jelenleg csak a román megszálló csapatok és az államrendőrség *együttes* működése révén lehetséges. Az államrendőrség közreműködése a helyi viszonyok pontos ismeretére való tekintettel szükséges, viszont a rendőrség egyedül erre nem képes, mert jelenleg csak 600 embere van felfegyverezve.

b) Az államrendőrségnek 6000 főre való kiegészítése és *felfegyverzése* rögtön keresztül viendő volna.

Ezen célból a toborzást a vidéken is meg kellene engedni, mert Budapesten kevés az arra alkalmas *megbízható* elem.

Fegyvereket a románoknak kellene rendelkezésre bocsátani, mert a Hadügyminisztériumnak nincs.

c) Önkéntes karhatalmi alakulások (tiszti és altiszti zászlóaljak, egyetemi és műegyetemi alakulások, közalkalmazottak stb.) azonnali szervezkedésének megengedése.

Mindezen alakulások kizárólag szükség esetén végeznének karhatalmi szolgálatot és a tiszti meg altiszti zászlóaljakon kívül egyébként rendes polgári foglalkozásukat folytatnák.

d) 30 000 fegyver
300 géppuska
lőszer és a szükséges felszerelésnek deponálása antant felügyelet mellett azon célból, hogy a megszálló csapatok elvonulása esetén a karhatalmi alakulások idejekorán felfegyverezhetők és felszerelhetők legyenek.

e) A királyi román megszálló csapatok parancsnokságának az összes tényleges tisztek internálását elrendelő parancsának *azonnali* felfüggesztése.

A tényleges tisztek internálása nemcsak lehetetlenné teszi a karhatalmi alakulások szervezkedésének még csak az előkészítését is, hanem alkalmas arra, hogy óriási zavart és felfordulást okozzon, hogy a tiszteknek úgyis meghurcolt tekintélyét teljesen aláássa és direkte provokálása annak, hogy a bolsevista elemek ismét felüssék fejüket.

Ez okból nemcsak ezen rendelet felfüggesztését, hanem az eddig internált tisztek szabadonbocsátását is kérem.

Csatolt Rendeleti Közlönyben közzétett rendeletem tanúbizonysága szerint mindazon tisztek ellen, kik a Vörös Hadseregben szolgáltak, igazoló eljárást indítottam meg . . .[1]

f) Szegeden annyi vasúti szerelvénynek rendelkezésre bocsátása, hogy az ottlevő magyar alakulások a román csapatok elvonulása esetén mint zárt alakulat idejekorán Budapestre legyenek szállíthatók.

B. *A Dunántúl.*

Miután Dunántúl zárt vörös alakulások nincsenek, és miután a helyi karhatalmi alakulások és mozgó tartalékok elég erősek, hogy netalán támadó bolsevista mozgalmat megbízhatóan leverjünk, a Dunántúlnak idegen csapatok által való megszállása felesleges, és az arra való hivatkozás, hogy ez a bolsevista mozgalmak elnyomása érdekében történik, nem indokolt.

Úgy én, mint Horthy altengernagy fővezér vállaljuk a felelősséget, hogy a Dunántúl a rendet saját erőnkkel fenntartjuk.

Ebből kifolyólag kérem:

a) A cseh és jugoszláv előnyomulásnak azonnali beszüntetését és a csapatoknak a demarkációs vonal mögé való visszavonását.

b) A Dunántúlra előnyomult csapatoknak a Duna balpartjára való visszavonását, még pedig a magyar haderők fővezérségével egyetértőleg, úgy, hogy a román csapatok által kiürítendő területek azonnal magyar karhatalmi alakulásokkal legyenek megszállhatók.

c) A Dunántúl a román csapatok által internált tisztek szabadonbocsátása ugyanazon indokokra való tekintettel, mint ezt az A. *e)* pontban kifejtettem.

Szükségesnek tartom annak felemlítését, hogy Budapest kiürítésének *fokozatosan* kellene történnie.

Kérem tehát, hogy a kiürítésre vonatkozó rendelkezések 48 órával azok foganatosítása előtt a Hadügyminisztériummal közöltessenek, hogy a kiürítendő városrészek és objektumok idejekorán való megszállására gondoskodhassam, hogy bolsevista mozgalmakat nagyobb vérontás nélkül idejekorán elfojthassak.

[1] A következő részben azt állapítja meg, hogy a román megszálló csapatok parancsnokságának az „igazoló eljárás" eredményei alapján módjában lesz mindazokat a tiszteket internálni, akik „bolsevista tevékenységben" vettek részt.

Végül kérem a szövetséges és társult hatalmak misszióit, hogy a királyi román megszálló csapatok parancsnokságának adandó instrukciókat velem is közöljék, hogy a helyzetről teljesen tiszta képem legyen, és hogy a román parancsnokságokkal egyetértőleg intézkedhessem. A bizonytalan helyzet miatt az egész országban, de különösen Budapesten izgult a hangulat.

Kérem tehát előterjesztésem sürgős elintézését, hogy megfelelő intézkedésekkel megnyugtatólag hathassak.

Schnetzer
magyar hadügyminiszter

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-4390.

A hadügyminiszter ezt az átiratát elküldte az antant missziónak, a miniszterelnöknek, a külügy-, a belügyminiszternek, a budapesti karhatalmi főparancsnoknak és a fővezérségnek.

1919 augusztus 24

63. *Bizalmas jelentés a Hadügyminisztériumhoz Yates amerikai ezredesnek a magyar ellenforradalmi fegyveres erők megszervezése és a román megszálló csapatoknak Horthy csapataival való felváltása érdekében kifejtett működéséről*

Tárgyalás Yates ezredessel Magyarország karhatalmi alakulásáról, rendfenntartás céljára saját erővel.

Yates amerikai ezredes az antant megbízásából látszólag speciálisan a címben említett kérdésekkel foglalkozik. 21-én délután Rapaich alezredestől és tőlem a következő kérdésekre kért felvilágosítást. Milyen erővel rendelkezik már most a rendfenntartás a Dunántúlon, és Budapesten milyen tempóban és milyen feltételek mellett lennének ezek szaporíthatók úgy, hogy az országnak kiürítése a románok által . . .[1] ezzel összhangban adtam meg s összkép, ami most Yates ezredes előtt áll, következő: Dunántúl a románok által azonnal kiürítendő. Az ottlevő csapatok száma és minősége, továbbá a lakosok hangulata és összetétele, végül a fővezér egyénisége garanciát nyújtanak arra, hogy ott a rendfenntartás saját erővel már most átvehető.

A második etap Budapest kiürítése lenne. Terv szerint körülbelül két hét múlva, mely idő alatt az erre szükséges karhatalom Budapesten megszerveződnék. Yates közvetlen kontaktusban dolgozik az államrendőrséggel és csendőrséggel. Szegedi sereg még a románok jelenlétében bevonulhatna Budapestre. Körülbelül további kétheti időtartammal véli Yates ezredes Duna—Tisza közét illetőleg a Tisza és a régi demarkációs vonal közti területet kiüríthetőnek. Yates

[1] Itt hiányzik néhány szó az iratból.

ezredes a főhadiszállásról, valamint Kaposvárott megtekintett csapatokról a legkedvezőbb információkkal távozott.

Yates célja rendőrlétszám felemelése 6000-re, továbbá román beleegyezéssel 8000 csendőr és 2000 határrendőr toborzása és felfegyverzése. Míg az antant a románokra kellő nyomást nem gyakorol, Yates munkája papírmunka.

Másolat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-3918.

A jelentés Rapaich alezredesnek, a Fegyverszüneti Bizottság elnökének szól.

Az itt közölt irat az eredeti jelentés másolata, amelyből nem tűnik ki, kitől származik a jelentés.

Yates amerikai ezredes november közepén felhívással fordult a magyar csendőrség volt tagjaihoz, melyben többek között a következőket mondja: „A magyar csendőrségnek mindenkor az a hírneve volt, hogy egész Európa legjobb fegyveres ereje. A jövőben alkalma lesz ezt megint beigazolni azáltal, hogy a törvényes rend fenntartásában részét derekasan kiveszi." A felhívás így fejeződik be: „Mi bizalommal számítunk önökre, hogy ismét odaadó kötelességtudásukkal az ország békéjét biztosítani fogják." A felhívást Yates, mint „a magyar csendőrség szövetségközi ellenőre és felügyelője" írta alá. *[Nemzeti Ujság, 1919 november 19.]*

1919 szeptember 8

64. *Horthy javaslata a belügyminiszterhez a csendőrség és rendőrség újjászervezéséről és létszámemeléséről a fővezérség irányítása alatt*

Siófok, 1919. évi szeptember hó 8-án.

Értesítem nagyméltóságodat, hogy a Dunántúlnak vörös uralom maradványaitól való megtisztítását túlnyomó részben mind mostanáig a magyar nemzeti hadsereg végezte, tekintve, hogy a csendőri és rendőri organizáció nem állott a helyzet magaslatán, sőt részben a vörös uralom által erősen meg volt mételyezve. A most szervezett polgár- és nemzetőrségek pedig karhatalmi és minden egyéb szempontból is teljesen értéktelenek és sürgősen feloszlatandók. A hadseregnek rendőri teendőkre való felhasználása szükséges mindaddig, míg a viszonyok bizonyos fokig nem konszolidálódtak, s míg a vörös uralom letörése katonai feladatot képez. A hadseregnek ilyen szolgálatra való bevonása hosszabb időre nem felelhet meg azonban a követelményeknek. A katonai akció befejeztetvén a közrendnek, élet- és vagyonbiztonságnak *törvényes eszközökkel* való fenntartása képezi a feladatot. Az októberi forradalom óta eltelt idők azonban a . . . magyar csendőrség szellemét is megtámadták . . . (s még inkább a szocialista kísértésnek jobban kitett városi rendőrségek), s mindenütt alapos újjászervezésre szorulnak. A csendőrőrsök és városi rendőrségek régi létszáma még hosszabb időn át amúgy sem lenne elegendő, s a megbízhatatlan elemek szükségszerű eltávolítása után a személyzetben nagy hiány fog mutatkozni. Ez a hiányzó emberanyag csak volt *tisztekből és altisztekből* lesz megfelelően pótolható.

A csendőri és rendőri személyzetnek *katonai vezetés alatt való* újjászervezését szükségessé teszi még az a körülmény is, hogy az esetben, ha a nemzeti hadsereg megfelelő kiépítését a románok vagy az antant nem engedélyeznék, a szükséges karhatalom megszervezése csendőrség és rendőrség formájában változatlanul folytatandó volna. Ezenkívül a kötendő békeszerződésben az antant a magyar haderő létszámát előreláthatólag igen alacsonyan fogja megállapítani. Ezért a csendőrségnek és rendőrségnek a hadsereggel párhuzamban való fejlesztése és a hadseregnek ily formában való burkolt szervezése már legközelebbről szükségessé válhatik. A csendőrségnek és rendőrségnek ilyetén való megszervezése a mai zavaros viszonyok között a belső rend fenntartását is jobban garantálja, mert a katonai kiképzéssel és felszereléssel (gépfegyverekkel stb.) rendelkező közbiztonsági szervek kisebb jelentőségű katonai feladatok megoldására is alkalmasak lesznek.

Fenti tényállás mérlegelése alapján a fővezérség a csendőri és rendőri karhatalom újjászervezése tárgyában szíves hozzájárulás és a szükséges intézkedéseknek legsürgősebb elrendelése céljából nagyméltóságodnak az alábbi javaslatokat teszi . . .[1]

Kérem nagyméltóságodat, hogy fenti javaslataimat soronkívül mérlegelés tárgyává tenni — és a kért intézkedéseket haladéktalanul megtenni szíveskedjék, mert a kommunizmus rendszeres kiküszöbölése, valamint a szórványosan előfordult sajnálatos tévedések és túlkapások megszüntetése csak a csendőri és rendőri erők gyors újjászervezése, valamint egységes és erélyes vezetés mellett válik lehetővé . . .[2] Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Horthy s. k.
altengernagy

Másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919-III.a-1257.

Horthy egy hónappal később, 1919 október 10-én javasolta a pénzügyminiszternek a pénzügyőrség katonai alapon való újjászervezését és létszámemelését is. Javaslatában kifejti, hogy „elengedhetetlenül szükségesnek" tartja, hogy „az ország területén működő összes állami felfegyverzett szervezetek a rend megteremtésében és fenntartásában részt vegyenek"; ezért a csendőrség, az államrendőrség és határrendőrség átszervezése érdekében már javaslatot is tett a belügyminiszternek. Javasolja, hogy a pénzügyőrséget katonai irányítás alatt szervezzék újjá, erőteljesen emeljék a létszámát, személyi tekintetben pedig keresztülviendőnek tartja, hogy a pénzügyőrtisztek soraiba csak olyanok kerülhessenek be, akik a csendőrség tisztikarába való felvételre alkalmasak. *[MMI. A. XXII—7—1919/94.]*

---

[1] Horthy négy pontba foglalva vázolja a csendőrség és rendőrség megszervezésének, irányításának tervét.

[2] A továbbiakban Horthy a csendőrség és rendőrség szervezésének néhány általános irányelvére hívja fel a belügyminiszter figyelmét. Ezek során megismétli azt a javaslatát, hogy a csendőrség kiegészítése a továbbszolgáló altisztek soraiból történjék, mert csak a tiszteket és altiszteket tartja megbízhatóknak. — Az állandó csendőrségi karhatalom igénybevétele és alkalmazása javaslata szerint a katonai körletparancsnokság hatáskörébe tartozzék — a határrendőrség helyébe *határcsendőrséget* kell szervezni, katonai alapon „kemény-kezű (volt tiszti) parancsnokkal az élén" —, a határvédelem mellett tevékenysége terjedjen ki „a határon kívüli magyarsággal való állandó összeköttetés fenntartására".

1919 szeptember 17

65. *A debreceni polgárőrség vezetőjének a hadügyminiszterhez intézett beadványa sürgeti a város angol vagy magyar ellenforradalmi csapatokkal való megszállását*

A román csapatok küszöbönálló eltávozásával városunk újból ki van téve a bolsevizmus veszedelmének.

Úgy a rendőrség, csendőrség mint a polgárság teljesen le van fegyverezve — míg a munkástömegek igen sok elrejtett fegyver, sőt gépfegyver fölött rendelkeznek.

A megszállás alatt sem voltunk tétlenek, a meglevő polgári erővel azonban a sikerért felelősséget nem vállalhatunk.

A gyárak leszerelése következtében kenyerét vesztett, felizgatott és elkeseredett munkásság, a karhatalom élvezetétől még ki nem józanodott nép fékentartására azért feltétlen szükséges volna megbízható angol vagy magyar csapatok idehozatala, még a román kivonulás előtt.

Ez irányban kérünk sürgős intézkedést nagyméltóságodtól, úgyszintén tisztelettel kérjük azt is, lehetőleg megakadályozni a budapesti elfogott kommunisták ezreinek egy itteni fogolytáborban való elhelyezését.

Debrecen most cirka 120 000 főből álló lakosságával az Alföld központja, ha ezt elveszti a polgári hatalom, vele vész a vidéki terület is.

A mezőgazdasági cselédség is forrong.

Debrecen, 1919 szeptember 17.

Kitűnő tisztelettel

Jacudel Vilmos s. k.
udvari tanácsos, egyetemi tanár,
mint a polgárőrség vezetője

Hiteles másolat. — O.L. ME. 1919-XXXVII-45.

A Hadügyminisztérium ezt a memorandumot, amelyet a „polgárőrség vezetőjén" kívül még 26-an írtak alá, a fegyverszüneti összekötő csoport útján eljuttatta az antant missziókhoz, valamint tudomásulvétel végett megküldte a Miniszterelnökségnek, a Belügyminisztériumnak, a Propagandaminisztériumnak és a fővezérségnek.

1919 szeptember 20

66. *A Békeelőkészítő Bizottság távirata Bandholtz tábornokhoz a Szövetséges Főtanácsnak a magyar csendőrség megalakítását és felfegyverzését követelő határozatáról*

Párizs, 1919 szeptember 20.

75. számú jelentésének utolsó mondatában kifejtett véleménye helyes. A főtanács által szeptember 15-én elfogadott határozati javaslat szövege a következő:

„Megállapodtunk, hogy a Budapesti Szövetséges Katonai Missziónak a következő táviratot kell küldeni:

Egyáltalában nincs szándékunkban beavatkozni Magyarország belső ügyeibe[1]. Mi csupán azt kívánjuk, hogy amennyiben lehetséges, szilárd kormányt alakítsanak és e célból felhívjuk, tudassa a magyar kormánnyal (a hatalmon levőkkel), hogy követeljük egy olyan csendőrség sürgős megalakítását, amely képes fenntartani a rendet a román hadsereg visszavonása után.

Ezért utasítjuk önt, közölje a román hatóságokkal szándékainkat és ugyanakkor a legkategorikusabban hívja fel őket, hogy mindaddig, amíg magyar területen vannak, minden módon könnyítsék meg ennek a csendőrségnek a megalakítását és felfegyverzését.

Semmi esetre sem lehet szó kölcsönről."

Amerikai Misszió

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 684. old.

1919 szeptember 23

67. *Bandholtz tábornok jelentése a Békeelőkészítő Bizottsághoz a Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársaságnak a csendőrség felfegyverzésére irányuló kérelméről, a magyar csendőrségnek amerikai irányítás alatt történő szervezéséről és az Amerikai Misszió magyarországi vezető szerepéről*

a) ... A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. részéről éppen most érkezett egy panasz arról, hogy a céget gyakorlatilag kirekesztették a termelésből, mivel a románok lefegyverezték a *csendőrséget; a csendőrség* fenntartása pedig azért szükséges, mert annyi bolsevista van a környéken, hogy ezek a bányászokat igyekeznek befolyásolni, és így a bányákat rendőri segédlet nélkül a cég nem tudja kézbentartani.

b) ... Hivatkozással a Főtanácsnak arra a határozatára, amelyet önök szeptember 20-i 47. számú táviratukban megismételtek[2], sajnálatos, hogy ez nem segít vagy nem változtat a helyzeten. A magyar kormányférfiak már mind tudták, hogy követelik egy olyan csendőrség felállítását, amely képes fenntartani a rendet, ha a románok kivonulnak. A román kormányt már hat héttel ezelőtt informálták a Főtanács ezirányú kívánságairól és szándékairól, és már ismételten felhívták és kérték őket arra, hogy minden eszközzel könnyítsék ennek a csendőrségnek a megalakítását és felfegyverzését. Csak az utóbbi időben — miután ennek az ügynek áldoztam személyesen időmet és figyelmemet és Yates ezredest a csendőrséget szervező bizottság élére állítottam —

[1] Már az irat következő mondatából kiderül, mennyire „nincs szándékában" az Amerikai Missziónak beavatkozni Magyarország belügyeibe.

[2] Lásd e kötet 185. old.

tudtunk némi haladást elérni. A magyarok képtelenek bármit is tenni a románok közreműködése nélkül, és az utóbbiak közreműködése inkább gátló, mint építő.

c) ... Kollégáim mind igen előkelő épületekben vannak elhelyezve. A francia Széchenyi László grófné palotáját foglalja el, aki azelőtt Miss Gladys Vanderbilt volt, és nagy hivatalos dísszel van körülvéve. Az olasz egy még nagyszabásúbb épületet foglal el és éppolyan hivalkodó. Az angolok, minthogy Troubridge admirális és Gorton tábornok itt van, egyesültettek, és egy nagyon szép épületben laknak, és valami kicsivel kevésbé hencegnek, mint a többiek. Én gróf Edelsheim otthonának egy részében vagyok elhelyezkedve, ami ugyan nem olyan gyönyörű sem belül, sem kívül, mint kollégáim lakásai, de azért nagyon is megfelelő. Mi mindannyian nagy vacsorákat rendeztünk, és dicsekvés nélkül elmondhatom, hogy a mi vacsoráink mindig egy árnyalattal jobbak voltak, mint a többieké. Minden missziónál állandóan nagyszámú katona és matróz tartózkodik és tiszt is. Nekem most 12 emberem van, de ezek minőségükkel pótolják a mennyiségi hiányt, és bár mi amerikaiak kevesen vagyunk, nem hiszem, hogy bárki, egy pillanatra is azt gondolná, hogy Amerika a második hegedűn játszik.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 688—691. old.

1919 szeptember 23

68. *Horthy titkos utasítása a körletparancsnokságoknak a hadsereg és csendőrség antant által engedélyezett kereteinek kijátszásáról*

Bizalmas!

Szigorúan titkosan kezelendő. Csak a parancsnok vagy vezérkari főnök által bontandó fel.

Siófok, 1919. évi szeptember hó 23-án.

Az antant tábornokok négyes tanácsa a Dunántúl szervezésének I. mozzanatára az engedélyt megadta ...[1] Megszorítások is tétettek, melynek alapján következő változások sürgős keresztülvitelét rendelem el.

1. Székelyeket az antant tábornokok határozata alapján a magyar hadseregben sem sorozni, sem alkalmazni nem lehet. A „székely" elnevezés tehát többé nem szerepelhet ... A körletparancsnokság

[1] A következő részben ismerteti az antant által engedélyezett keretet. Eszerint a siófoki, kaposvári és szombathelyi körletekben 1 lovasdandárt, 2 gyaloghadosztályt, 4 lovasszázadot és 7 tüzérüteget, összesen 12 400 puskával, 210 könnyűgéppuskával, 120 nehézgéppuskával és 28 ágyúval engedélyezték.

ezt kellő formában az eddigi székely alakulásoknak meg kell hogy magyarázza. Figyelmeztetendők, hogy az ő érdekük addig, míg a románok itt vannak, erdélyi mivoltukat titokban tartani, ellenkező esetben a románok hivatalos kiadatásukat követelik vagy internálják őket...[1]

5. Az eddigi „*tiszti*" *századok* létezéséről az antant bizottság tudni nem akar. Azokat mint „pretoriánus formációkat" feloszlatni akarja. Miután azonban ezeket a 12. órában megbolygatni nem akarom, bízva a tisztikar helyes érzékében, hogy magatartásuk által az antant kedvezőtlen véleményét meg fogják változtatni, a tiszti századokat meghagyom és „vadász"-századoknak keresztelem át.

Ily módon

1. roham	(Prónay)	1. vadászszázad
2. «	(Moravek)	2. «
3. «	(Madary)	3. «
tüzértiszti század		4. «
5. «	«	5. «

elnevezést nyerik.

Az eddigi volt 4. (Sziebenliszt) tiszti század, mint a siófoki kerület *személyi tartaléka* jelölendő meg, és az eddig kiadott parancsok értelmében a siófoki körletnek marad rendelkezésére.

6. Az állományokat illetőleg az 1143/III. a. számú rendeletem táblázatai érvényben maradnak.

7. A mozgó alakulásnak eddig vázolt szervezése (két gyaloghadosztály és 1 lovasdandár) az antant tábornokok véleménye szerint feleslegessé teszik az eddigi „karhatalmak" gyanánt kimutatott alakulásokat. Úgy számítanak, hogy az eddigi karhatalmak a mozgó alakulásokba felszívódnak. Miután azonban ezen karhatalmak mint helyi alakulások egyelőre még okvetlenül szükségesek és különösen a mozgó alakulások elvonulása után nem nélkülözhetők, az eddigi összes karhatalom címén nyilvántartott katonai alakulások a csendőrség kontójára írandók.

Vagyis, „karhatalom" kifejezés megszűnik. Helyette következő kifejezés használandó:

Csendőrség (mely áll az eddigi csendőrőrsökből és pótcsendőrökből).

Csendőrtartalék (hová besorolnak az összes katonai karhatalmak és határrendőrség).

„*A csendőrtartalék*" néven szereplő eddigi karhatalmak továbbra is egységekben (század, zászlóalj) összevonva maradnak, mint katonák teljesítenek szolgálatot, és velük a vármegyei katonai parancsnokságok rendelkeznek továbbra is. Balkaron nemzetiszínű karszalaggal látandók el „Csendőrtartalék" felírással.

Ezek közé a polgárőrségek és köztisztviselői karhatalmak *nem* veendők fel. E két kategória a létszámjelentésekben sem tüntetendő fel, csak a vármegyei katonai és a körletparancsnokságnál tartandó külön nyilván.

[1] A 2. pont a szombathelyi körlet területén levő tüzérségi anyag eltitkolására ad utasítást. A 3. pont arról intézkedik, hogy a székely dandár többi alakulatai a szombathelyi hadosztályba olvadnak be. A 4. pont a törzsgyalogszázadok számára engedélyezett fegyverek számát közli.

A csendőrség és csendőrtartalék együttvéve a rendelkezésre álló létszámjelentések alapján Dunántúl meg nem szállott részén ez időben körülbelül 662 tiszttel, 6053 legénységgel és 228 lóval és 72 géppuskával mutathatók ki.

Az antant bizottság hajlandónak mutatkozott a Dunántúl csendőrségének 2200 főről 6—8000 főre való felemeléséhez hozzájárulni[1]. A fővezérség ilyen irányban tett javaslatának végleges elintézéséig tehát az eddigi „karhatalmak" „csendőrség" címén mint rendfenntartó közegek szerepeltetendők. Ezáltal az antant bizottság, különösen a románok és franciák előtt kellemetlenül hangzó „karhatalom" (Assistence) a papíron eltűnik.

8. Mindezen intézkedések részletesebb magyarázatába azért bocsátkozom, mert 23-tól kezdve számítani kell egy szűkebb antant bizottság szemléjével. Ezen bizottság szervező központokba kirándulni szándékozik, hogy ott a szervezést (a megengedett alakulások betartását) ellenőrizze, anyagot, létszámot pedig számbavegye.

Ezért a körletparancsnokok gondoskodjanak arról, hogy csak az szerepeljen, ami engedélyezve lett az ezen rendelet bekezdésében feltüntetett I. mozzanatra. Másról nem beszélni. Felesleget eltüntetni.

Menetkészeknek csak azon alakulások tüntetendők fel, melyek a fővezérlet 1669/I. számú rendeletével a románok felváltására tekintetbe vétettek. (Csak az elnevezések szenvednek jelen parancs értelmében változást.)

Az állománynyilvántartásoknál csak a mozgó alakulásokat venni. Ha karhatalmakra vonatkozólag kérdés intéztetik: „azok részben beolvadtak a felállított mozgó alakulásba, részben a csendőrség megerősítésére alkalmaztattak, részben mint idősek és kevésbé alkalmasak hazabocsáttattak". Különben *határrendőrség, csendőrség és csendőrtartalékról* egy külön közös kimutatást előkészíteni. Vázlatokon *csak* mozgó alakulásokat mutatni. A kimutatások (fegyver, lőszer, géppuska, ágyú, felszerelés stb.), valamint az *állománykimutatások a megengedett* alapon fektetendők le. Feleslegek ne szerepeljenek.

Páncélvonatokról említést nem tenni, azok se kimutatásban és vázlaton ne szerepeljenek (éppúgy azok felszerelése). Páncélvonatot nem mutatni.

Esetleg *hajón* való szállításról *semmi körülmények között* nem beszélni!...[2]

II. Önkéntesek kicserélése.

A szombathelyi körlet legénységének nagy részét annak idején önkéntesekből egészítette ki. Ennek hátránya már most is abban mutat-

[1] Lásd Yates amerikai ezredes tervét a csendőrség létszámának felemeléséről e kötet 182. old.

[2] A 9. pont az egyes fegyverfajtákhoz előírt lőszermennyiséget adja meg. A 10. pont azt a géppuskakiegészítést ismerteti, amit az antant bizottságtól igényelnek.

kozik, hogy ezek a szolgálatból bérkérdést csináltak, és a körletparancsnok jelentése szerint a szolgálat alól magukat kivonni igyekeznek. Miután a *sorozás* immár az antant misszió által is megengedtetett, mi sem állja útját, hogy az önkéntesek 25—35 évfolyambeli sorozottak (és névszerinti behívások) által a körletparancsnok javaslata szerint is kicseréltessenek.

Az ügy érdekében ez mielőbb megkezdendő oly módon, hogy a már elért létszám ne csökkenjen . . .[1]

13. Ezen parancsom „szigorúan titkosan" kezelendő, csak érdekelteknek hozandó tudomására, de ezeknek annál sürgősebben.

14. Kiadatik a siófoki körletnek (2 példány, ebből 1 a dunántúli huszárezred részére) kaposvári, szombathelyi, szegedi körleteknek.

Horthy s. k.

Hiteles, litografált másolat. — H.M. M.N.H.F. 1919-6070.

1919 szeptember—október

69. *Részletek a fővezérség sorozási utasításaiból*

I. A mellékletben feltüntetett mozgó alakulások felállítására *a minisztertanács elrendelte a 25—35 évig terjedő évfolyamok sürgős* behívását . . .[2]

IV. Besorozandók: egyelőre csakis földműves és gazdaemberek (inkább maguk a gazdák, mint nagybirtokokon dolgozó zsellérek és napszámosok), tehát csakis azon elemek, kik erkölcsi és politikai tekintetben kifogás alá nem esnek. A politikai megbízhatóság tekintetében az egyben kiadandó 2268/III. a. számú bizalmas rendelet mérvadó.

Besorozandók azok, kik harctéri szolgálatra alkalmasak.

V. A sorozáson megjelentek három tekintetből vizsgáltatnak meg.

1. testi alkalmasság,

2. erkölcsi és politikai megbízhatóság tekintetében[3],

3. nemzetgazdaságilag a nélkülözhetőség szempontjából . . .[4]

A besorozás tekintetében kizárólag csak a sorozó bizottság elnöke határoz, a bizottság többi tagjainak csupán tanácskozó szavuk van.

[1] A 12. pont a szegedi körlet létszáma felől intézkedik, amit 2600 főben állapít meg.
[2] A II. pont a tényleges szolgálat időtartamát, a III. pont a sorozás egyes technikai részleteit ismerteti.
[3] Horthy már augusztus 21-én kelt hadseregszervezési utasításában elrendelte, hogy a munkásokat ne sorozzák be a hadseregbe. *[Szegedi főisp. ir. biz. 1919-111-II.]* Egy másik, november 4-én kiadott szigorúan bizalmas utasításban ismét elrendeli, hogy „a szervezett munkásság a katonai szolgálatra való behívástól kizárandó". *[H.L. M.N.H.F. 1919-III.a-2268.]*
[4] A kihagyott rész a besorozottak osztályozásáról intézkedik a harctéren eltöltött idő alapján — nyomatékosan aláhúzza, hogy felmentések *„elvileg* nincsenek".

A megbízhatóság felett a sorozó bizottság a polgári tagok javaslata alapján dönt. — Az osztályozás, tekintet nélkül arra, hogy az illető felvétetik-e vagy sem (későbbi tájékoztatás végett), a sorozásnál okvetlenül meg kell hogy történjék; és az avatási lajstromban és a bemutatási jegyzőkönyv kivonataiban a név mellett *a)* vagy *b)* piros betűkkel előjegyzendő.

„a" kifogástalanok,

„b" veszélyes elemek, izgatók, lázítók, akár mint volt katonák, akár más téren exponálták magukat.

Ezenfelül egy *második megrostálás* a csapatnál történik. Itt azonban mértéket kell tartani, és csak alapos gyanúokok esetén javasolhatja a századparancsnok az illető egyénnek egyik osztályból a másikba való helyezését.

Akik az esküt megtagadják, semmi esetre sem kerülhetnek az „a" osztályba . . .[1]

VII. Eljárás azokkal szemben, kik az esküt megtagadják:

Ha valamely besorozott az előírt minta szerint esküttételét megtagadja, az esküt fel kell előtte olvasni és ennek megtörténtét az avatási jegyzőkönyvbe be kell jegyezni.

Minthogy azonban ezek világos tanújelét adták annak, hogy az új honszerzésben részt venni nem akarnak, és csak a kényszernek engednek, azért ezeket nem is lehet tisztességes honpolgárokat megillető elbánásban részesíteni, ennélfogva:

a) elő nem léptethetők,

b) leszerelési illetéktől elesnek,

c) visszamaradt családtagjaik segélyben nem részesülnek,

d) polgári jogaik gyakorlásától 10 évre (esetleg) megfosztatnak.

Az utolsó három pontnak minisztertanácsi jóváhagyását a Hadügyminisztérium útján kérelmeztem.

VIII. Eljárás a „b" osztályba tartozókkal szemben:

Ezek elszabadságolandók és erről a ***politikai hatóságok értesítendők.*** Ezek később esetleg *munkásosztagokban* való összevonásra jönnek tekintetbe . . .[2]

Sokszorosított másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919-III.a-1567.

A közölt irat 13. számú melléklete a sorozási utasításnak. Az 1—12. melléklet grafikusan ábrázolja a szervezés egyes mozzanatait — a gyalog-

[1] A VI. pont az esküttételről szól. A szervezési utasítás 14. számú melléklete az esküminta. A besorozottaknak esküt kellett tenni a kommunizmus elleni küzdelemre és a Horthynak való feltétlen engedelmességre. Az eskü szövege szerint:
„Esküszünk, hogy soha kommunista eszmék szolgálatába nem állunk, a bolsevizmus ellen . . . kérlelhetetlenül küzdeni fogunk.
Esküszünk, hogy a fővezérünket feltétlenül követjük, úgy neki, mint az általa kinevezett minden elöljárónknak feltétlenül engedelmeskedünk, őket megvédelmezzük."
[2] IX. pont a besorozottak beosztását ismerteti. A X—XV. pontok egyéb sorozási részletkérdésekről intézkednek.

ságnak, a lovasságnak, a különböző parancsnokságoknak, árkászoknak, távirászoknak, tüzérségnek az antant által előreláthatólag engedélyezett létszámát.

A sorozással szemben a parasztság számos helyen komoly ellenállást tanúsított. A siófoki körletparancsnokság jelentése szerint például „Káloz és Sárkeresztúr község lakossága nem tett eleget a sorozó bizottság behívásának, a karhatalom megjelenésére azonban megjelentek". [H.L. H.M. VÁP. Helyzetjelentés. 1919 szeptember.] A „karhatalom megjelenésén" a csendőrök által való erőszakos elővezetést kell érteni. A sorozással szembeni ellenállásról lásd e kötet 195. old.

1919 október 2

70. *Mattyasovszky budapesti főkapitány statárium hirdetménytervezetei a fővárost megszálló Horthy csapatok bevonulásának biztosítására*

Az első hirdetménytervezet — melyet Friedrich miniszterelnök írt volna alá — tudatja a főváros lakosságával, hogy a román megszállók után 1—2 órán belül Horthy csapatai vonulnak be a fővárosba. Erre az időre „a bolsevizmus feltámadásának megakadályozása végett" a kinevezendő katonai főparancsnok „rendelkezése alá tartoznak az összes katonai, testőrségi, rendőri, csendőri, határrendőrségi és polgári karhatalmi alakulatok".

A másik hirdetménytervezetben a kinevezendő főparancsnok — ez esetben a budapesti főkapitány — kihirdeti a statáriumot. Elrendeli, hogy a hirdetmény kifüggesztése után „mindenki saját érdekében azonnal igyekezzék a legrövidebb úton lakására hazatérni, mert a kivételes állapot kezdetét jelző riadójel a hirdetmény kifüggesztését követő percekben el fog hangzani. A riadó elhangzása után az utcát a karhatalom kiüríti. Riadó után azok, akik netán még az utcán tartózkodnak, felszólítás nélkül nyomban kötelesek a legközelebbi házba betérni és további intézkedésig ott tartózkodni."

A tanintézetek és a lakóházak zárvatartására vonatkozó előírások után közli, hogy „a riadó elhangzása után az utcán az antant missziók azon osztagai és karhatalomhoz tartozó, igazolvánnyal ellátott egyének tartózkodhatnak. Ezek igazolványaikat feltűnő helyen tartoznak viselni.

Felhívom a közönséget, hogy a rend mindennemű megbontását, különösen pedig az alám helyezett karhatalmi erőkkel való szembeszállástól óvakodjék, mert ellenkező esetben magát könnyen végzetessé váló következményeknek teszi ki.

Mindazok pedig, akiket a karhatalom akár egyenként, akár csoportosan fegyver vagy bármely más támadásra alkalmas eszköz (például kézigránát, forgópisztoly, kard, tőr, boxer, gumi- vagy vasbot stb.) birtokában talál, amennyiben a rendelkezésem alá helyezett karhatalmak egyikéhez sem tartoznak, irgalom nélkül fel fognak koncoltatni.

A riadójel elhangzása után minden közlekedési eszköz fölött (villamos, autó, magán- és bérkocsi stb.) kizárólag a karhatalom rendelkezik.

A villamoskocsikból és mindennemű járműből a riadójel elhangzása után az utasok nyomban kiszállni és a legközelebbi házba betérni tartoznak. Azok az utasok, akik a villamoskocsikból vonakodnak kiszállni, nyomban le fognak tartóztatni.

Az utasok kiszállása után a villamoskocsik a végállomásaikra bevonulnak és ezentúl a karhatalom rendelkezésére állanak.

A riadójel megadása után mindennemű nyilvános helyiség, beleértve a

boltokat is, azonnal bezárandók, utcára nyíló üzlethelyiségek redőnyei leeresztendők.

Ugyanekkor a házak kapui szintén bezárandók, a házmesterek nyomban a kapukhoz állanak s a házba bárkit bebocsátani tartoznak.

A riadó elhangzása után a házak ablakai zárva tartandók és azoknál senki nem tartózkodhatik.

Bármely épületből a karhatalmi erő ellen intézett bárminő támadás esetén (lövés, robbanó anyagok, tárgyak kidobása stb. stb.) vagy az illető épületben tartózkodók kötelesek a tettes azonnali kinyomozása érdekében minden lehetőt elkövetni s ebben a karhatalomnak segédkezni, mert ellenkező esetben bűnrészesség gyanúját vonják magukra s mint ilyenek részesülnek elbánásban.

Az utcai zárlat megszüntét a karhatalmi erő alkalmas módon közli. A zárlat megszüntével az idegen házakban várakozó egyének onnan távozhatnak. Akinek nincs halaszthatatlan fontos dolga, térjen egyenesen haza. Az utcán semmiféle ácsorgást vagy bámészkodást, legkevésbé pedig csoportosulást tűrni nem fogok."

Az üzletek záróórájára és az ideiglenes szesztilalomra vonatkozó előírások után a hirdetmény így folytatódik: „E hirdetményem megjelenését követő nap déli 12 óráig a birtokukban levő fegyvereket vagy egyéb támadásra alkalmas eszközöket (tőr, kard, boxer, gumi- vagy vasbot stb.) a kerületi rendőrkapitányságoknak, karhatalomhoz tartozók kivételével, mindenki beszolgáltatni tartozik. A fegyverek átadása alkalmával mindenki hozzon magával előre elkészített átvételi elismervényt is, melyen az őrszoba parancsnoka az átvételt pecsétjével el fogja ismerni. A beszolgáltatott magántulajdont képező értékesebb fegyverek kartonlappal ellátandók, amelyen a tulajdonos neve, foglalkozása és pontos lakcíme rajta legyen.

A fegyverek beszolgáltatására kitűzött határidő eltelte után, vagyis holnap déli 12 órakor a rendőrség megkezdi a kutatást az elrejtett fegyverek, lőszerek stb. után.

Figyelmeztetem a közönséget, hogy a rendőrség részletes és pontos adatokkal rendelkezik a tekintetben, hogy kik azok az egyének és csoportok, akik fegyverekhez jogosulatlanul hozzájutottak s azokat rejtegetik. Akiknél a rendőrség fegyvert, lőszert vagy támadásra alkalmas eszközt talál, nyomban át fog adatni a rögtönítélő bíróságnak!

Az, aki a hatóság előtt elrejtett fegyvereket, lőszeranyagot fölfedez, jutalomban részesül. A bejelentést a kerületi rendőrkapitányságoknál kell megtenni.

A kivételes állapot (statárium) tartama alatt mindennemű

1. sajtótermék utcai árusítására adott engedély érvénye felfüggesztetik és mindennemű sajtótermék (a napilapokat is beleértve) csakis az államügyészség előzetes cenzúrája után jelenhet meg:

2. egyesületi élet beszüntetendő és minden egyesületi helyiség, beleértve a könyvtárakat is, a kivételes állapot tartama alatt zárva tartandó;

3. gyűlés vagy csoportosulás tilos. Az utcán legfeljebb három személy lehet együtt.

A magánlakásokban való együttlét csak a családi kör, illetve legszűkebb vendéglátás kereteire korlátozandó.

Telefont és távírót a kivételes állapot tartama alatt csak hatóság használhat."

Mattyasovszky

H.L. M.N.H.F. 1919-II.a-T. 56.

Ez a tervezet október 2-án került a fővezérségre, ahol a 2a, a 2b, a hadműveleti és a politikai osztály vezetője, végül maga Horthy is átnézte és jóváhagyta. A fővezérségen ekkor már készültek Budapest megszállására, melyre azonban csak másfél hónappal

később, november 16-án került sor. E tervezettől függetlenül a „fővezérség" külön részletes katonai tervet dolgozott ki Budapest megszállására. (Horthy használja ezt a kifejezést!) *[H.L. Kaposvári körletparság. 1919-920/8. hdm.]*

1919 október 18

71. H. E. Yates amerikai ezredes, a magyar csendőrség és rendőrség felügyelőjének felhívása: az újjászervezett karhatalmi erőknek mindenki engedelmeskedjék

H. E. Yates felhívása bevezetőjében közli, hogy a Szövetségközi Katonai Bizottság őt előbb a rendőrség és a csendőrség újjászervezésének „tanulmányozásával" bízta meg, később az „újjászervezési bizottság elnökévé" tette meg, s végül „a rendőrség és csendőrség felügyelőjévé és ellenőrévé" nevezte ki. E minőségében felszólít „minden magyart", „értse meg", hogy az ellenforradalom „törvényeinek" és „a rendőrség, valamint a csendőrség utasításainak engedelmeskedjék".

Budapesti Közlöny, 1919 október 25.

1919 október 18

72. Beniczky belügyminiszter átirata Schnetzer hadügyminiszterhez a rendőrség nagyarányú létszámemeléséről

Az 1919. évi szeptember hó 20-án 5/B. T. szám alatt kelt nagybecsű átiratára hivatkozással, a következőket van szerencsém nagyméltóságodnak nagybecsű tudomására hozni:

1. A háború előtti Magyarországon az 1913. évben a rendőrség összlétszáma *8960* főre rúgott. Ezen számban az összes törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok rendőrségeinek, valamint a budapesti magyar államrendőrség és az azóta megszüntetett magyar állami határrendőrség őrszemélyzete is bennfoglaltatik.

2. Ezen létszámot, úgy a jelenlegi helyzetet, mint a jövőben várható kialakulást tekintve, a rend és a közbiztonság fenntartására elégségesnek egyáltalán nem tartom.

Magyarország háború előtti rendőrsége — a budapesti magyar államrendőrség kivételével — éppen számbeli elégtelensége folytán nem tudott hivatásának megfelelni. Ennek oka főleg abban keresendő, hogy a városok, amelyeknek autonóm hatáskörébe tartozott a közbiztonsági szolgálat ellátása, abban bizakodva, hogy a rendőrség országosan államosítva lesz, a közbiztonsági érdekek fokozottabb kielégítése és védelme tekintetében anyagi áldozatot hozni hajlandók nem voltak és háztartásukat a közbiztonsági költségek emelésével terhelni nem akarták.

Pedig a rendőri szolgálat terén van ma a legsürgősebb és legtöbb tennivaló, s ennek megfelelően a rendőrség létszámát is szaporítani kell.

A létszámszaporítást többféle okok és körülmények teszik szükségessé.

A négy évig tartó világháború folyamán Magyarország ipara is nagy lendületet vett és ezzel kapcsolatban az ipari munkások száma is jelentékeny mértékben megnövekedett. Köztudomású, hogy a gyárak, ipartelepek és azokban foglalkoztatott munkások sokféle tekintetben (közbiztonsági, közrendészeti, államrendészeti stb.) igénylik a rendőrség működését és ellenőrzését...

Különös rendőrhatósági intézkedés és gondoskodás tárgyát kell hogy a jövőben képezze a vasúti közlekedés és áruforgalom biztosítása. Az e téren észlelt visszaélések és tapasztalt bűncselekmények közismertek.

Erélyes meggátlásuk céljából külön vasúti rendőrséget szándékozom felállítani.

Végül leginkább szükségessé teszik a rendőrség szaporítását a közelmúltban lezajlott szomorú események tanulságai... Az államhatalomnak gondoskodnia kell arról, hogy akaratának — ha szükséges — kényszereszközökkel is érvényt tudjon szerezni. Az államellenes törekvések még mindig észlelhetők és azok kiirtására mindent el kell követni.

Minthogy pedig a vesztett háború következményeként a múlthoz hasonlóan rendes hadsereget nem tarthatunk, elengedhetetlenül szükséges, hogy az ország belső békéjének és nyugalmának megvédéséhez elegendő számú rendőri karhatalom álljon rendelkezésre[1].

E célból a most szervezés alatt álló állami rendőrség létszámát fokozatosan *15 000* főben óhajtanám megállapíttatni.

Természetesen a létszám végleges megállapítása az ország államjogi helyzetének rendezésétől fog függeni.

3. Arra vonatkozólag, hogy a rendőrség jelenlegi létszáma hány főből áll, még hozzávetőleg sem szolgálhatok nagyméltóságodnak tájékoztató felvilágosítással, mert az ország megszállása s a rossz közlekedési viszonyok következtében a szükséges adatok bejelentése végett az érdekelt hatóságokat utasítani nem áll módomban.

Beniczky

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. 1919. (iktatás nélkül.)

A rendőrség ilyen irányú létszámemelését annak figyelembevételével kell értékelni, hogy 6000 fővel emeli a háború előtti, *háromszor nagyobb területű* Magyarország rendőrségének 8960 főnyi létszámát.

1919 október 25

73. Bartos János Győr megyei kormánybiztos jelentése őrgróf Pallavicini Györgynek a sorozással szemben mutatkozó ellenállásról

A vármegyém tósziget-csilizközi járásának helyzetjelentését a következőkben terjesztem elő:

1. A sorozás annyiban rendben folyt le, hogy a beidézettek leg-

[1] Oldalt a referens jegyzete: „+ 6000" — a javasolt létszámemelést jelzi.

nagyobb részt megjelentek, azonban sokan, különösen az Abda községiek, az esküt letenni nem akarták, a katonai elnök által felolvasott szöveget utána nem mondták.

A járás főszolgabírája erre karhatalmat vett igénybe[1], azonban ezt meghallva, még mielőtt a karhatalom erősítése megérkezett volna, az összes alkalmasok az esküt szabályszerűen letették, mire a katonai elnök hazafias felvilágosító beszéddel nyugtatta meg őket.

2. Az összes csendőrőrsökről már egy hét előtt bevonták a 12—20 főnyi legénység legnagyobb részét, úgy hogy most 2 csendőr van egy őrsön. Később néhány nappal ugyan adtak vissza őrsönként 1—2 csendőrt, de e tekintetben a helyzet mégsem megnyugtató, mert Győr város és vármegye a kommunizmus exponált fészke volt, ahol tehát a tisztogatás és rendfenntartás nagy előrelátással és a hatalmi eszközök szemléltetésével állandóan napirenden tartandó.

Alig elég a csendőrség a legkisebb rendes szolgálat végzésére, jelen kivételes időben pedig fokozottabb munka hárul a rendőri hatóságokra, tehát a karhatalom összpontosítására kevésbé Győr vármegyéből, mint inkább a nem olyan izgatott hangulatú és nem exponált Vas, Fejér, Komárom stb. vármegyékből volna csendőrség bevonandó.

Egyben jelentem, hogy a csendőrőrsök megerősítése iránt a szárnyparancsnokság már megkerestetett.

Bartos János
törvényhatósági kormánybiztos

Eredeti tisztázat. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/93.

A miskolci katonai körletparancsnokság 1920 január 4-i távirata hasonlóképpen arról számol be, hogy „Heves megyében Huszárvecs község lakossága a sorozáson való megjelenést megtagadta". Az ellenszegülő lakosságot karhatalom állította elő a sorozásra. *[H.L. M.N.H.F. 1920-I. a-10139.]* 1920 január 11-én pedig a szegedi körletparancsnokság jelenti táviratban a fővezérségnek, hogy „a bevonulni vonakodók karhatalommal állíttattak elő. Több kommunistagyanús egyén letartóztatva". *[H.L. M.N.H.F. 1920-I. a-10352.]*

1919 november 6

74/a. *A román megszálló csapatok parancsnokának levele a magyar kormány összekötő tisztjének a szolnoki, ceglédi, abonyi, kiskunfélegyházi, tápiósülyi, újszászi, budapesti és csepeli fogolytáborok őrzésének átadásáról magyar karhatalomnak*

Van szerencsém felkérni, szíveskedjék a magyar kormány tudomására hozni, hogy a hadseregfőparancsnokság rendelkezései és a Nemzetközi Katonai Bizottság értesítései alapján röviden át fognak

[1] Egy másik jelentésben arról ír a kormánybiztos, hogy a sorozás „általános elégedetlenség és húzódozás mellett" folyik; október 14-én „Győrzámoly, Dunaszeg és Dunaszentpál községekből az emberek egyszerűen megtagadták a megjelenést, úgyhogy Győrzámoly és Dunaszentpálra karhatalmat kellett kiküldeni a sorozandók előállítása iránt". *[M.M.I. A. XXII. 7-1919/93.]*

a magyar kormánynak adatni mindazon foglyok, akik a Tisza nyugati területeiről valók, és azok, akik a Tisza és a demarkácionális vonal közötti részből származnak.

Felkérem, szíveskedjék saját kormányát úgy értesíteni, hogy az kilenc különítményt szervezzen, mely különítmények mindegyike körülbelül 100 csendőrből és két tisztből álljon, minden különítmény részére.

Legkésőbb november 10-én ezen különítményeknek meg kellene érkezniük az alant nevezett városokba éspedig:

Szolnok, Cegléd, Abony, Kiskunfélegyháza, Tápiósüly, Újszász, Budapest és Csepel, mely városokban vannak a fogolytáborok.

Minden különítményben az egyik tisztnek el kell látva lennie a magyar hadügyminiszter egy különös meghatalmazásával, melynek alapján a foglyokat átveheti.

A foglyoknak kiszabadítása szóbeli eljárás alapján fog történni. Ami a csendőröknek az illető vidékekre való szállítását illeti, felkérjük önt, hogy nekünk azok nevét idejekorán tudomásul adják, hogy mi a szükséges rendeletet kiadhassuk.

Mardarescu s. k.
tábornok,
a román csapatok erdélyi parancsnoka

Másolat. — M.M.I. Sásdi kormánybiztosság, 1920-106.

A francia eredeti szöveg fordítása.

1919 november 8

74/b. *Beniczky belügyminiszter átirata Schnetzer hadügyminiszterhez a román megszállóktól átvett fogolytáborok foglyainak további sorsáról*

Beniczky közli Schnetzerrel, hogy Mardarescu tábornok november 6-i értesítésében felsorolt szolnoki, ceglédi, abonyi, kiskunfélegyházi, kecskeméti, tápiósülyi, újszászi, budapesti és csepeli fogolytáborok őrzését „a román királyi csapatoktól folyó évi november hó 10-én a nagyméltóságod és a nemzeti fővezérlet által egyetértőleg kiküldendő, egyenként 2 tiszt vezetése alatt álló 200 főnyi karhatalmi különítmények fogják átvenni.

A fogolytáborok őrzése s a foglyok részéről esetleg várható zavargások elfojtása tehát ezen intézkedéssel biztosítva van. Szükség esetén az őrszolgálat fokozottabb ellátására vagy karhatalmi megerősítésként a helyi államrendőrség őrszemélyzete, továbbá a csendőrség is felhasználható lesz.

Az átirat szerint a fogolytáborok átvételével egyidejűleg a foglyok közül az államügyészségnek kell átadni azokat, akiket a „kommunista rendszer ideje alatt" elkövetett bűncselekményekkel vádolnak. „Azok ellenben, akik konkrét bűncselekmény elkövetésével nem gyanúsíthatók, de akik a kommunista rendszer vezetői, exponensei voltak (direktóriumi tagok, politikai megbízottak, s ehhez hasonló tisztséget viselt egyének), egyszóval, akik a kommunista rendszer megerősítésén a bűncselekmény elkövetése nélkül — szóval, tettel vagy írásban tevékenyen közreműködtek vagy másként mint kommunisták közismertek — továbbra is őrizetben

tartandók és a bizottság határozata alapján Hajmáskérre internálandók." Akik azonban „sem kommunista üzelmekkel vagy érzelmekkel nem gyanúsíthatók... s foglalkozásuknál, egyéni és családi viszonyaiknál fogva a közbiztonságra aggályosaknak nem látszanak — a budapesti illetőségűeket és budapesti lakosokat kivéve, akikre nézve utóbb külön intézkedem —, illetőségi vagy lakóhelyükre elbocsátandók, azzal a szigorú utasítással, hogy valamennyien a helybeli rendőrhatóságnál, illetőleg községi elöljáróságnál jelentkezni tartoznak s onnan további intézkedésig csak a hatóságtól nyert külön engedéllyel távozhatnak. Amennyiben az illetők ezen utasításnak eleget nem tesznek, nyomban internáltatni fognak."

Közli továbbá, hogy „külön elbírálás alá kell venni azokat a foglyokat, akik budapesti illetőségűek vagy budapesti lakosok.

Meg nem engedhető ugyanis, hogy az igazoló bizottságok által a kényszerítő helyzet következtében csak nagyjából megvizsgált és elbocsátott egyének a fővárost elárasztva, annak közbiztonságát és rendjét veszélyeztessék.

Ennélfogva a budapesti illetőségűek és budapesti lakosok az egyes táborokban továbbra is őrizet alatt tartandók." Befejezésül tudatja, hogy a budapesti és csepeli táborokban őrzött foglyok igazolásáról külön fog intézkedni.

M.M.I. Kecskeméti polgármesteri eln. 1919-584.

1920 március 15

74/c. *Belügyminiszteri rendelet a közigazgatási hatóságokhoz. Közli, hogy a debreceni, nyíregyházi és békéscsabai fogolytáborokat a román megszálló csapatok átadták Horthy csapatainak. A rendelet utasításokat ad a fogolytáborokban lefolytatandó igazolási eljárásra*

A rendelet közli, hogy „a tiszántúli vidéket megszálló román királyi csapatok parancsnokságának a magyar királyi hadügyminiszter úrhoz intézett s onnan velem rövid úton közölt értesítése szerint a magyar hatóságoknak a román csapatok kivonulásával az azok által felállított debreceni, nyíregyházi és békéscsabai fogolytáborokat át kell venniök", továbbá, hogy „folyó évi március hó 14-én Sáp (Hajdú vármegye) község vasúti állomásán a román csapatparancsnokságtól körülbelül 1000 foglyot kell átvenni. Ezen egyéneket a hadügyminiszter úrral egyetértőleg Waltner Vilmos százados szállítmányparancsnok útján Debrecenbe irányíttattam azzal az utasítással, hogy ezeket az ottani fogolytáborban helyezzék el, ahol igazolásuk a többi foglyokéval együtt folyamatba lesz téve.

A szóbanforgó fogolytáborokban tényleges állományú katonatisztek, tényleges állománybeli és hadifoglyoknak tekintendő altisztek és legénység, továbbá volt úgynevezett vöröskatonák és polgári egyének vannak.

A táborok őrzését a nemzeti hadsereg parancsnoksága csapataink bevonulásával egyidejűleg átvette."

A foglyok további sorsára vonatkozóan közli Beniczky 1919 november 8-i irányelveit[1], de megjegyzi, hogy „a tényleges állománybeli katonatisztek, altisztek és legénység igazoltatására kizárólag a katonai parancsnokságok és hatóságok illetékesek".

Közli, hogy a hazabocsátottakról „a lakhely szerint illetékes rendőrhatóságok, illetőleg községi elöljáróságok értesítendők avégből, hogy az ily egyének fölött az ellenőrzést gyakorolhassák.

Internálás alá kerülő egyének zárt szállítmányokban és szigorú őrizet alatt — amennyiben lehetséges, a főváros érintése nélkül — az internálási táborba, Hajmáskérre továbbítandók."

O.L. BM. res. 1920-765.

[1] Lásd e kötet 197. old.

1919 november 12

75. *A Belügyminisztérium bizalmas körrendelete a közigazgatási hatóságokhoz a szakszervezetek fokozottabb ellenőrzése tárgyában*

Bizalmas.

A román megszálló csapatoknak közeli napokban a tiszántúli területekre történendő kivonulásával, a belső rend és nyugalom fenntartásának fontos feladata kizárólagosan a magyar közigazgatási hatóságokra, a nemzeti hadseregre és a karhatalmi alakulatokra hárul ...[1] A hozzám beérkezett jelentések szerint a szakszervezetekben még most sem szüntek meg az agitációk az úgynevezett „Tanácskormány" érdekében.

Erre való tekintettel elrendelem az ipari munkások összes szakszervezeteinek legfokozottabb ellenőrzését, és egyben felhívom címedet, hogy mindazon szakszervezetekről, amelyeknek tagjai államellenes, nemzetietlen, hadseregellenes magatartást tanúsítanak, ily irányban vagy az úgynevezett „Tanácsköztársaság" visszaállítása érdekében izgatnak, faji, vallásfelekezeti vagy osztálygyűlölséget szítanak, a konkrét adatok részletes közlése mellett, a szükséges további intézkedések megtétele végett hozzám azonnal tegyen jelentést.

Ismerve méltóságod hazafias gondolkodását, nem kételkedem abban, hogy felfogva a szóban forgó kérdés messze kiható fontosságát és horderejét, ezen nehéz feladat teljesítésében, minden rendelkezésére álló eszközzel a legmesszebbmenő módon segítségemre lesz. Figyelmeztetni kívánom azonban méltóságodat, hogy csak indokolt esetben tegyen hozzám előterjesztést, nehogy a lelkiismeretlen izgatók agitációinak új tápanyagot szolgáltassanak.

A miniszter helyett

Karafiáth

államtitkár

Litografált másolat. — Pm. L. főisp. ir. res. 1919-5.

A körrendeletet a belügyminiszter az összes kormánybiztosoknak, a budapesti és kerületi főkapitányoknak küldte meg.

[1] A következő részben a belügyminiszter hangsúlyozza, hogy a „proletárdiktatúra életrekeltét... az ipari munkásság tömegeinek köszönhette", s ebben — szerinte — döntő szerepe volt a szakszervezeteknek.

1919 október 28

76. *Horthy emlékirata kalandor külpolitikai elgondolásairól*

Szigorúan bizalmas. Sajátkezű felbontásra miniszter úr által.

EMLÉKIRAT

A külpolitikai helyzetről és annak behatásáról a magyar nemzeti hadsereg feladataira.

A fővezérség a mostani időpontot alkalmasnak találja arra, hogy a külpolitikai helyzetet katonai-politikai szempontból áttekintse, és ezen helyzet megbírálásából azon követelményeket szűrje le, melyek a magyar nemzeti hadsereg szervezése és hadműveleti képességének elérése érdekében kielégítendők volnának . . .[1]

I. ROMÁNOK

Jelenleg és a közeljövőben a fő ellenségünk a román . . .[2] Mindenesetre ki kell azonban emelni, hogy Románia mintegy 20 hadosztályt kitevő anyaországi csapataival Kelet-Európában ez idő szerint a legszámottevőbb katonai tényező, annyival is inkább, mert az őt környékező országok hadseregei, Szerbiát kivéve, jelenleg komoly veszedelmet nem jelentenek számára. A román hadseregben nagyobb szabású vörös mozgalom eddig nem volt észlelhető, tehát ezzel egyelőre nem számíthatunk.

A románok katonai helyzete az utolsó napokban még annyiban is erősbödött, amennyiben a szerbekkel való összeütközés lehetősége a Bánát miatt kisebb lett . . .[3]

---

[1] A továbbiakban kifejti Horthy, hogy az itt lefektetett „nézetek tisztázását" mennyire fontosnak tartja a katonai előkészületek céljából.

[2] A további részben azt fejtegeti, hogy Románia azért a „fő ellenség", mert a „legerősebb valamennyi ellenfeleink között", és a területi érdekellentét vele szemben a legnagyobb. Megállapítja, hogy csak akkor lehet a „fegyveres leszámolást" Romániával elkezdeni, amikor mind diplomáciailag, mind pedig gazdaságilag és katonailag „minden elő van készítve". Ismerteti a román hadsereg állományát, összetételét és elhelyezését.

[3] Az itt következő részben Románia „gyenge pontjait" sorolja fel:

a) Magyarországi megszálló tevékenységük „minden magyart ellenfeleinek táborába szorított" és az „antant államok szimpátiáját is, különösen az angolokét és amerikaiakét, szembetűnően és fokozatosan vesztik".

b) Területi követeléseik összeütközéseket válthatnak ki: Dobrudzsa miatt Bulgáriával, a Bánát miatt Szerbiával és a ruténlakta vidékek birtokbavételével még a csehekkel is lehetséges. Horthy arra is számít, hogy ha Ukrajnában a fehérek felülkerekednek, a „lappangó stádiumban levő ellentétek" az ukrán nacionalisták és Románia között szintén felszínre kerülnek.

c) Erdélyben is nő az elégedetlenség a magyarok és szászok körében, sőt „még a román ajkú lakosságban is".

d) Belpolitikai ellentétek is észlelhetők az autonómia-követelések és szeparatista tendenciák miatt.

Előzetes becsülés alapján 1921 tavaszán leszünk legjobb esetben azon helyzetben, hogy sikeres támadásra gondolhatunk, ezt is csak akkor, ha az addig elmenő időt céltudatosan és alaposan felhasználjuk az erőviszonyok javítására.

Ezen célra szükséges:

a) Románia diplomáciai bekerítése,

b) Magyarország erősödése nemzeti irányban, területre és általános külföldi tekintélyünkre nézve, gazdaságilag és katonailag.

c) Az „irredenta" szervezkedés intenzív folytatása Erdélyben és a többi románok által megszállott területen.

ad *a)* Gyenyikinnel és az ukránokkal helyre kell állítani a szoros katonai-politikai összeköttetést, hogy előkészületeink párhuzamosan és tervszerűen folyjanak . . .[1]

II. S-H-S ÁLLAM[2]

A románok diplomáciai bekerítésénél legnagyobb fontossággal fog bírni: *Jugoszlávia*. Itt azonban egyszersmind a legnehezebb feladattal áll szemben a magyar diplomácia. Azért fontos a szerbek közreműködése Románia bekerítésében, mert akármily nehézségekkel küzdenek ma politikai túltengésük folytán, mégis ők képviselik a románok után a legfigyelemreméltóbb katonai erőt a közeli keleten . . .

A vörös mozgalom lehetősége a szerb hadseregben kétségtelenül fenn áll, némely hírek annak látható időn belül kitörését jelentik. Ha ezen híreket nem is fogadjuk el szó szerint, ezek mégis arra vallanak, hogy a szerb hadseregnek ezekkel a nehézségekkel küzdeni kell. A jugoszlávok katonai helyzetét jelenleg nagyban gyöngítik azon ellentétek, melyek mindenütt a szerbek által újonnan megszervezett területeken mutatkoznak. Olaszországgal szemben a fiumei kérdés megoldásáig a jugoszláv katonai erők nagyrészt ott vannak lekötve. Tényleg a szerbek jelenleg nagyobb erősítéseket irányítanak a tenger melletti vidékekre . . .[3]

Azon vagyunk, hogy a horvát tisztikart magunkhoz közelebb hozzuk. De ezen akció a legnagyobb elővigyázatot igényli, nehogy a szerbek tudomására jutva, a szerbek körében is észlelhető jó hangulatot irányunkban teljesen elrontsa.

Szerbiában ugyanis szintén több párt szimpatizál velünk (Obrenovics-párt), itt a tisztikar sem viseltetik ellenünk ellenszenvvel, mert

---

[1] Itt Horthy kifejti azt a reményét, hogy Gyenyikin seregei majd helyreállítják a cári rendszert, ezért a „Gyenyikinnel való összeköttetés tehát különös fontossággal bír".

Az emlékirathoz Horthy mellékelt két térképet. Az egyik a cseh, jugoszláv, román és magyar haderők elhelyezkedését mutatja, a másik Románia katonai helyzetét ábrázolja. Ez utóbbi térképen fel van tüntetve Gyenyikin, Petljura és Grigorjev ellenforradalmi csapatainak pozíciója is, hozzávetőleges létszámmal.

[2] Jugoszlávia.

[3] Horthy a következőkben a Jugoszlávián belüli ellentéteket taglalja, azok kihasználása érdekében. Különösen a szerb-horvát ellentétet emeli ki. Megállapítja, hogy Jugoszláviával „*lehető jó viszonyt*" kell fenntartani, hogy megnyerjék a segítségét Románia ellen, de ugyanakkor *titokban* erősíteni kell a kapcsolatokat a szerbellenes horvát nacionalistákkal.

a románt közös ellenségünknek tekinti. Általában pedig a szerbek máris kezdik átérezni azon végtelen nehézséget, melyek a nagyszerb állam megvalósításának útjában állanak és ezért is közelednek hozzánk. E tekintetben jó szövetségestársunk az idő, mely ezen érzületet csak mélyíteni fogja, amennyiben az említett nehézségeket mindjobban szembeötlőbbé fogja tenni.

Világos az eddig mondottakból, hogy egyrészt fontos érdekünk a horvátokkal a fejlődő közeledést táplálni, másrészt éppoly fontos, sőt még fontosabb a szerbekkel való jó viszonyt már csak Romániára való különös tekintettel fenntartani.

Világos az is, hogy úgy az egyik, mint a másik irányzatban exponálni magunkat nem szabad, mert egyrészt a horvátokhoz való nyílt közeledés esetében elrontanánk a viszonyunkat a szerbekkel, viszont a szerbekhez való idő előtti bensőbb csatlakozás a horvátokat idegeníti el tőlünk.

A Szerbiában irántunk uralkodó kedvező hangulatot azáltal kell táplálnunk és erősítenünk, hogy viszonyunkat a szerbekhez lehetőleg mélyítjük. Eziránt tekintettel kell lennünk arra, hogy a szerbek barátságos érzésének további fejlesztése abba az akadályba ütközik, miszerint a szerbek tartanak a Habsburgok ismét magyar trónra való jutásától, ami által kristályosodási pont keletkezne a régi Osztrák-Magyar Monarchia visszaállítására, másrészt pedig érdekük, hogy mi, jelenleg, míg a béke nincsen megkötve, ne erősödjünk, és így ellent ne állhassunk a követeléseiknek.

Az utóbbi ellentét a béke megkötése után enyhülni fog, az első aggály pedig úgyis diplomáciai tevékenység által eloszlatható lesz . . .[1]

Összegezve a Jugoszláviáról eddig mondottakat, még egyszer kiemelni óhajtom, hogy bármiképpen fejlődjenek a dolgok, a szerbektől Románia ellen várt katonai segély biztosítása az első és legfontosabb érdekünk, melyet kockáztatni semmi körülmények között nem szabad. Ez legyen irányadó az összes Jugoszláviával, vagy annak egyes részével szemben teendő diplomáciai lépésekre.

A MAGYAR HADSEREG ERŐSBÖDÉSE

Az előbb megvilágított bekerítési igyekezet azonban magában nem lesz elegendő célunk eléréséhez: a legmegbízhatóbb tényezőnk saját erőnk lesz . . .[2] A magyar nemzeti hadsereg kiépítése elé azonban akadályok fognak gördülni, mégpedig a mireánk szabandó békefeltételek alakjában — még akkor is —, ha a hadsereg fejlesztésében az antant-békefeltételeket ügyesen kijátsszuk.

[1] Horthy itt a Jugoszláviával való kapcsolat erősítésének kérdését fejti ki. Azt reméli, hogy a belső nehézségei miatt legyengülő Jugoszlávia majd elfogad egy „véd- és dacszövetséget", és ennek érdekében hozzájárul Horvátországnak Magyarországhoz való csatolásához.

[2] A következőkben Horthy a hadsereg erősítésének fontosságát hangsúlyozza.

Ezen békefeltételek azonban idővel veszíteni fognak bénító hatásukból.

a) Előreláthatólag bekövetkező olyan körülmények által, amelyek rajtunk kívül állanak,

b) a saját politikánk ügyes vezetése által.

ad *a)* Az antant államok közötti viszonyban máris észlelhetők szakadások, melyek idővel bizonyára még mélyebbek is lesznek.

Ha nekünk sikerülni fog egy antant-csoport érdekeltségét elérni, akkor nem is lesznek az az egységes antant hatalom, amely a diktált békefeltételek betartását továbbra is kényszeríthetnék.

Az itt kikristályosodott vélemény szerint az angolok nem zárkóznak el az irántunk való szimpátiáiknak a románok rovására kifejezést adni. Közeledésüket fogadjuk a kellő méltósággal, legyünk iránta fogékonyak anélkül, hogy magunkat karjaikba vetnők. Általában véve örvendetesnek vélem, hogy Magyarország lassanként a francia érdekszférából teljesen kiválik és Angolországhoz közeledik, mert az angol nemcsak aránytalanul hatalmasabb a franciánál, de utóbbi mindig a fajrokon románt fogja pártfogolni.

Az antant államok, főleg Anglia és Amerika, mindenképpen érdekelve vannak, hogy a Duna középfolyása mentén rendes viszonyok uralkodjanak, mert ezen fontos kereskedelmi út csak ezáltal lesz az ő részükre biztosítva.

Saját benső megújhódásunkkal be kell bizonyítanunk, hogy a Dunamenti államok (beleértve az egész Balkánt) között Magyarország . . . egyedül képes arra, hogy mint a rendfenntartás biztos nyugvópontjának tekintsék, és hogy Románia ebben a tekintetben nem mérkőzhetik velünk. Hogy ezen képességünket bebizonyítsuk

1. el kell hárítanunk egy újabb bolsevista kitörést,
2. óvakodnunk kell minden cselekedettől, mely túlságosan reakciós természeténél fogva az országon belül zavart idézhetne elő, valamint más irányú túlzásoktól,
3. külön súlyt kell fektetnünk hadseregünk fegyelmezettségére, felfegyverzésére, felszerelésére, valamint megbízhatóságára . . .[1] Kiesz-közlendő volna, hogy a románoknak semminemű címen vagy ürügy alatt befolyás ne engedtessék át. Likvidációs vagy jóvátételi bizottságokban csak a négy nagyhatalom vegyen részt, mert ezeknek a rend fenntartása Magyarországon érdekükben áll.

Ha a tekintélyünk az elébb ecsetelt elvek betartása folytán növekedett, akkor feljogosítást szereztünk arra nézve is, hogy területünkön kívül is felléphessünk mint a rend védői.

Az általános helyzet folytán elsősorban Ausztriában várhat miránk ezen feladat.

[1] Horthy az itt következő részben a kommün visszatérésének veszedelmességére hívja fel a figyelmet, amelytől a „legjobban kell őriznedünk". Ezt a románok is megfelelő „ürügyként" tudnák kihasználni arra, hogy ne vonuljanak ki.

III. AUSZTRIA

Ausztriában napról napra növekszik a vörös mozgalom. Nekünk csak érdekünk lehet, hogy ez mihamarabb kitörjön, hogy ezt a mozgalmat a fehér színezetű osztrák tisztikarral és a keresztényszocialista vidéki körökkel együtt elnyomjuk, és ezáltal barátságos helyzet jöhessen létre közöttünk, miáltal ebben az irányban nem lennénk katonailag lekötve. De a kitörés csak akkor volna kívánatos, ha a románok legalább a Duna—Tisza közti területet kiürítették, mert különben félni kell, hogy az antant a rend helyreállításával a románokat bízza meg. Közegeink a következő antivörös osztrák szervezeteket állapították meg:

1. Egy tábornok nagy organizációt csinál, mely nemcsak tiszti köröket ölel fel magában, hanem továbbszolgáló altiszteket is.

2. Egy volt államférfiú a polgári pártokat szervezi, állítólag már 4000 fegyver felett is rendelkezik.

3. Tiroli szervezkedés.

4. Orel-párt, mely állítólag sok pénz felett rendelkezik.

5. Azonkívül az osztrák arisztokraták és plutokraták is szervezkednek.

Mi az egész nevezett mozgalmat úgy segíthetjük legjobban, ha a mi területünkön szervezkedési és gyülekezési helyet bocsátunk rendelkezésre . . . Ha tehát a vörös mozgalom kitörésekor készültségben akarunk állni, szükséges haladéktalanul előkészítenünk, illetőleg segítenünk

a) az osztrák szervezkedést a mi területünkön és a mi védelmünk alatt.

b) Ehhez fegyvert kell készenlétbe helyeznünk.

c) Elég erős saját fegyveres erőt kell kiszemelnünk, tehát szerveznünk.

d) A különféle osztrák szervezkedések részére teremthetünk egy közös platformot, hogy ezek működését egy kalap alá hozzuk.

Az osztrák akciót aránylag kevés saját erővel lehet véghezvinni; a küzdelmet elsősorban majdnem az egész osztrák tisztikar és az osztrák vidéki népesség fogja kivívni; miránk csak az a feladat hárul, hogy támaszul szolgáljunk nekik . . .[1]

Hogy az osztrák akció csak támogatás kívülről, avagy egy aktív lökés legyen, az a körülményektől fog függni. Az utóbbinak az a hátránya van, hogy tekintve a desperátus és csőd előtt álló osztrák gazdasági viszonyokat, nekünk mint megszálló hatalomnak egy huzamosabb időn át el kell tartanunk a megszállott területet; ezt figyelembe kell vennünk.

Talán segíthetne ebben az antant (angolok).

Egy kis résszel való aktív benyomulásnak azonban az a nagy előnye volna, hogy ez jobban lekötelezné a rendszerető Ausztriát, hátránya azonban abban rejlik, hogy úgy a csehek, mint a szerbek és a románok egy ilyen akcióban a régi monarchia visszaállítása érdekében elkövetett kísérletet látnának. Mindenesetre az osztrákoknak segítségünk fejében le kellene mondaniuk területi aspirációikról velünk szemben . . .[1]

[1] Az itt következő részben az osztrák hadsereg újjászervezéséről, csapatainak eredetéről ír, megjegyezve, hogy „nem jelentenek számottevő tényezőt", és hogy a városi csapatok inkább szociáldemokrata, a vidéki csapatok keresztényszocialista befolyás alatt állnak.

IV. CSEHSZLOVÁK ÁLLAM

Ha a fentiek által tekintélyünk növekszik, akkor a cseh-tót viszonyokat kihasználva még alkalom fog nyílni *területi erősbödésre is.*

1. A hangulat a tótok közt mindegyre izzóbb lesz Felső-Magyarországon, mindinkább erősbödik az a párt, mely Szlovenszko valamelyes formában való kapcsolatát kívánja Magyarországhoz teljes autonómiával (Hlinka).

2. A papságnak még mindig nagy befolyása van a tót népre, amely mindinkább elidegenedik a köztársasági államformától, mert bensőleg mindig monarchikus érzelmű volt. Ha tehát a tót propagandánkba felvesszük a királyi gondolatot is, akkor ezzel a csehellenes érzelmet nagyon hathatósan tápláljuk. Némely vidéken talán nem is volna célszerű mindjárt a *magyar* királyságot propagálni, hanem meg kell elégednünk a monarchista érzelmek fejlesztésével általában és csak a viszonyok fejlődéséhez mérten jönne a Szent István korona, végül a leendő magyar király személye a térítési ideák sorába.

3. Ezen viszonyokat tekintve, egy, a tótok visszacsatolására irányuló akció a csehek ellen nagyon kilátásos, annál is inkább, ha a cseh haderőt vesszük szemügyre . . .[2] Bár kívánatos volna, hogy a csehekkel való leszámolás az előbb ecsetelt osztrák akció után történhetnék, mégis megeshetik, hogy a cseh államban a vörös színezetű zendülés hamarabb kitör . . . Azonban biztosan csak a tót mozgalom kitörésére számíthatunk, mert a bolsevizmusról szóló hírek utóbbi időben túlzottaknak bizonyultak.

A cseh akciót a következő részekből kell összeállítani:

1. Lökés kívülről, Lengyelországgal egyetértőleg az ő területükön szervezünk egy tót légiót (körülbelül 10 000 embert), mely északi irányból nyomulna be a csehek ellen. Ezen akció létrehozatalán Csekonics gróf és Guillaume ezredes fognak fáradozni.

Ehhez nekünk valószínűleg csak pénzzel kell hozzájárulnunk (10 000 fegyver beszerzésére költségmegtérítés). Minthogy Lengyelország különösen óhajtja, hogy Magyarországgal közös határt bírjon, és Felső-Magyarországra vonatkozólag a désinteressement-ját, ezen akciót minden eszközzel támogatni kell.

2. Az olasz hadifogságból visszajött tót ajkú katonákat Zalaegerszegen egy légióba szervezzük, mely déli irányból nyomulna elő a csehek ellen. Ezen szervezésnél főképp arra kell nézni, hogy ennek a légiónak a tisztjei, illetőleg vezetői tót ajkú egyének legyenek.

[1] Az itt következőkben Horthy az Ausztriával való gazdasági kapcsolatok alakulását taglalja, melynek során már nem „osztrák hegemóniáról", hanem a „magyar szupremácia eléréséről" lenne szó.

[2] Horthy itt a csehszlovák hadsereg állományát, összetételét és elhelyezését ismerteti, s utal a „növekvő bolsevista mozgalomra" Csehszlovákiában, amely a cseh hadsereg szellemét is erősen befolyásolja.

Az 1. és 2. alatt jelzett akciót előnyös volna minél előbb elintézni, mert előttünk van a tél, és a hosszú várakozás a hangulatra káros hatással volna.

3. Saját reguláris csapatok déli irányból megszállják Pozsonyt, Komáromot és Párkánynánát azon esetben, ha a csehek a belső forradalom kitörése vagy az 1. és 2. alatt jelzett külső nyomás folytán visszavonulnának. Megjegyzendő, hogy Pozsony megszállása óriási erkölcsi hatással bírna.

4. Az irredenta szervezést minden eszközzel fejlesztjük.

5. Ezen akcióval össze lehetne egyeztetni a Csehország német ajkú lakosságánál (Szudéten tartományok) kifejtendő irredenta mozgalmat. E célból szükségessé vált az összeköttetés felvétele Lodgmannal, mi Csekonics gróf útján történik.

Az 1., 2. és 3. alatt kifejtett akció megkezdésére okvetlen szükséges, hogy a románok legalább is a Duna—Tisza közét kiürítették légyen . . .[1]

ÖSSZEFOGLALÁS

Az előbbiekből kitűnik, hogy Magyarország politikai fő célja a románokkal való elszámolás előkészítése legyen, ehhez azonban idő kell. Ezt az időt fel kell használni a románok politikai bekerítésére, mialatt minden ellenségeskedés elől ki kell térni velük szemben.

Ellenkezőleg: látszólag barátságos viszonyt kell szorgalmaznunk, hogy féltékenykedésüket elaltassuk. S-H-S állammal jó megélhetést keressünk, amely idővel talán őszinte barátságba is mehetne át. Legközelebbi időn belül azonban alkalom nyílhatik számunkra, hogy két irányban fejthetünk ki akciót, melyek nemcsak tekintélyünk és katonai helyzetünk emelésére lesznek képesek, hanem melyekkel terület visszaszerzése is járna. Az első irány a már megjelölt ausztriai akció, a másik irány a cseh akció volna.

Célszerű és kívánatos volna részünkre, ha először az osztrák akciót vihetnők keresztül és azután a cseh akciót; de el kell készülnünk arra a nem kedvező esetre is, hogy mind a két akciót egyszerre kell elintézni, mert a cseh-tót kérdésnek megoldása máris nagyon égető.

Javaslom, hogy az itt röviden vázolt kérdések egy Minisztertanácsban tárgyaltassanak azon célból, hogy egységes felfogás alapján az összes illetékes körök párhuzamos irányban működjenek.

Ha a Minisztertanács a fővezérség felfogását osztja, akkor kérem elhatározni, hogy:

1. a miniszterelnök úr elrendelje, miszerint a magyar nemzeti hadsereg legalább is 7 (hét) gyaloghadosztály és 1 (egy) lovas hadosztály erejéig való kifejlesztéséhez szükséges anyagi (pénzbeli stb.) eszközök biztosíttassanak és minden körülmény között megtartassanak,

2. a magyar nemzeti kormány a fővezérség erre törekedő időközönkénti javaslatait elfogadni méltóztassék és ezekhez az antant államok

[1] Horthy a következő részben hangsúlyozza az irredenta propaganda fontosságát, különösen Erdélyre vonatkozóan. Kifejti azt is, hogy fél egy „idő előtti" akció kitörésétől is Erdélyben, amit szerinte meg kell akadályozni.

hozzájárulását a legerélyesebben kieszközölje. Azonkívül kérek hivatalos meghatalmazást, illetőleg utasítást, egyelőre a következő intézkedések foganatosítására:

1. Ausztria antivörös pártjainak szervezkedése Körmend és Hajmáskér környékén, esetleg más helyen engedélyezendő volna.

2. A tót légiók szervezése.

3. A székesfehérvári és szombathelyi körletben annyi mozgó erő volna elhelyezendő, hogy ezek elegendők legyenek úgy az osztrák, mint a cseh akcióra.

4. Az antant előtt eltitkolva, a hadosztályaink tüzérségének erősbítését kell keresztül vinnünk, mégpedig úgy az ütegszámnak szaporításával, mint nagyobb kaliberek elhelyezésével. Az egész itt felsorolt kérdés legnehezebb pontja a sorrend végleges megállapítása lesz, amelyben az egyes fázisok keresztülviendők volnának. Minden egyes fázisnál meg kell fontolnunk a hátunk biztosítását, mely legalább a többi aspiráns állam semlegességét kívánja meg, azonkívül az antant nagyhatalmak jóindulatát vagy legalábbis désinteressement-ját. Ezen cél elérésére nem szabad visszariadnunk egy vagy a másik aspiráns állammal való konvenció megkötésétől se. Az olaszok és románok eddigi politikája még erkölcsi szempontból is igazolná az ilyen eljárást. Semmi esetre sem szabad a volt osztrák-magyar politikát követni, mely Szerbiával megkezdte az ellenségeskedést anélkül, hogy a hátunk biztosítva lett volna és miáltal elérte, hogy az egész ég reánk szakadt. Egyszerű volna a kérdés megoldása, ha egy élethalálharc törne ki Románia és Jugoszlávia között.

Elengedhetetlennek tartom a külügyminiszter és a fővezérség (vezérkari főnök) közti szoros összeköttetés létesítését és fenntartását, mert a külpolitikai helyzet a közeljövőben valószínűleg rohamosan fog fejlődni és ezen fejlődést nyomban követniük kell a katonai intézkedéseknek is.

A siker eléréséhez elengedhetetlen, hogy a katonai irányítás egy kézben feküdjék, valamint, hogy a *titoktartásra mindenütt rendkívül súly fektettessék.*

Eredeti tisztázat. — H.L. M.N.H.F. 1919. I. KÜM. 2045.

Horthy ezt az emlékiratot sajátkezűleg aláírt kísérőlevéllel megküldte a hadügy-, a külügyminiszternek és a miniszterelnöknek.

Magyarország jó része még román megszállás alatt volt, de Horthy — mint vérbeli imperialista ragadozó — már újabb háború és fegyveres akciók terveit szövögette. E tervek az antant hatalmak, elsősorban Anglia és Amerika érdekeinek kiszolgálásából és támogatásuk megnyeréséből indulnak ki. A szomszéd országok esetleges forradalmi mozgalmainak fegyveres letörésében való résztvételre, Ausztriában fasiszta jellegű puccs elősegítése révén való fegyveres beavatkozásra, Szlovákiában nacionalista-monarchista puccs és betörés előkészítése és kirobbantása útján való fegyveres beavatkozásra épülnek Horthy tervei. Mindez a Románia elleni háború előkészítési időszakának a kalandori „akcióprogramja".

AZ ANTANT ÁLTAL KÖVETELT KOALÍCIÓS KORMÁNY LÉTREHOZÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

1919 október 24

77/a. *Beniczky belügyminiszter és őrgróf Pallavicini György távírógépbeszélgetése a Sir George Clerkhez küldendő, a Friedrich-kormány elismerését követelő küldöttségek szervezéséről*

Beniczky: Clerk miniszter[1], az antant teljhatalmú képviselője, tegnap Budapestre érkezett. Légy kegyes kormánybiztosok útján sürgősen intézkedni, hogy kisebb számú küldöttségeket indítsanak Budapestre Clerkhez a kormány elismertetése érdekében. A küldöttségeknek különösen azt kellene hangsúlyozni, hogy e mögött a kormány mögött áll az ország túlnyomó többsége, hogy nem hajlandók szocialista uralmat tűrni, és hogy a Budapesten levő liberális pártok egyáltalán nem fontos tényezők. Kérem szíves azonnali intézkedésedet, egyéb kérésem nincs, parancsolsz te valamit?

Pallavicini: Azonnal fogok intézkedni, hogy küldöttségek felmenjenek.

Hughes-távirat. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/112.

Ezt az akciót Friedrich miniszterelnök utasítására kezdték el. Beniczky belügyminiszter e beszélgetés után külön táviratban utasította Pallavicinit, hogy „a küldöttségek átlag 3—4 tagból álljanak, fő hogy sokfelől jöjjenek és sok aláírást hozzanak". *[M.M.I. A. XXII. 7-1919/112.]* A távíróbeszélgetés után Pallavicini ebben az értelemben utasította a kerületi kormánybiztosokat, akik az utasítást az alispánokhoz továbbították a 77/b. szám alatt közölt főszolgabíróknak szóló utasításminta kíséretében.

A magyar ellenforradalom vérengzései világszerte nagy felháborodást keltettek, s az antant hatalmak kormányai a demokratikus közvélemény félrevezetésére olyan kormányt kívántak, mely a liberális ellenzék és a szociáldemokraták átmeneti részvételével jobb színezetű lenne, s mint ilyen, folytassa és intézményesítse a fehérterror politikai rendszerét.

1919 október 24

77/b. *A Clerkhez indítandó küldöttségek szervezéséről szóló utasítástervezet*

Tudomására hozom, hogy Sir George Clerk miniszter, az antant teljhatalmú képviselője, Budapestre érkezett. Országos nagy érdek, hogy minél sürgősebben nem nagyszámú tagokból álló küldöttségek, de minél több helyről felmenjenek Budapestre s jelentkezzenek az angol missziónál kihallgatásra Sir George Clerk elé. A küldöttségek ott azt kívánják, *hogy a mai kormány az antant által elismertessék, s hangsúlyozzák,*

[1] Sir George Clerk a párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa megbízásából 1919 október 23-án érkezett Budapestre, hogy új, koncentrációs kormányt hozzon létre. Tárgyalt az összes pártok vezetőivel, majd október 28-án nyilatkozatot tett közzé a Pester Lloydban. Ebben többek között kijelentette, hogy olyan kormány alakulása szükséges itt, amely az antant szemében az „egész országot" — értsd — az uralkodó osztályok minden számottevő rétegét — képviseli.

Jegyzőkönyv Clerknek Horthy Miklóssal, a polgári ellenzéki pártok és a Szociáldemokrata Párt vezetőivel folytatott tárgyalásáról a „nemzeti hadsereg" budapesti bevonulása ügyében

A szolnoki államügyészségtől.

El. 60/22. 1919. szám.

Jelentem:

mai nap délelőtt megjelent hivatalos helyiségemben három a magyar nemzeti hadsereghez tartozó katona tiszt, kik bemutatkozva egyik Thurzó főhadnagynak nevezte magát; a másik kettőnek nevét nem értettem; /: ha nem csalódom, az egyik olnárnak mondta magát :/ Ezek felsőbb parancsra hivatkozva engedélyt kértek, hogy végig szemlélhessék a fogházban letartóztatott egyéneket abból a szempontból, nem ismernek-e fel valamelyikben különösen terhelt kommunistát s eljárásuk eredményéről felsőbb hatóság utján " jelentést " fognak tenni hozzám.

Az engedélyt megadtam és kérelmükre Szilágyi István fogházőr mestert, mint fogházfelügyelő helyettest kalauzolásukra kirendeltem.-

Délután 2 óra tájban magánlakásomon megjelentek a szolnoki asszonyok s sirva panaszolták, hogy a tisztek fogva lévő férjeiket véresre verték.

Erre azonnal a fogházba menve Szilágyi István fogházőr jelentette, hogy a kapott rendelet értelmében zárkáról-zárkára kalauzolta a három tisztet, de ezek a zárka ajtaja előtt őt és a kulcsot megállitották, a zárka ajtaját maguk után betolták s a zárkában lévő foglyok közül nagyon sokat puskatussal, ököllel tettleg bántalmaztak.

A zárkákat körüljárva sajnálattal kellett meggyőződnöm arról, hogy az asszonyok panasza és a fogházőrmester jelentése a valóságnak megfelelnek.

Panaszolták:

a 61. sz. zárkában: Pálfy János, - Müller Béla, Bede László, Virágh János, - Sturm Mikes, F. Bede László,

a 60. sz. zárkában: Timár Lajos,

a 59 sz. zárkában: Fritz Kálmán, Ihalyi György,

a 35. sz. zárkában: Stemát István, Somoskövi József,

a 45. sz. zárkában Hir Mihály, Bihács István, Zsák Ferdinánd Támpe Mihály, Bozsó Imre,

a 46. sz. zárkában: Ferencsik Mihály;

a 42. sz. zárkában Kondrek Béla

A szolnoki főállamügyészhelyettes jelentése a főállamügyésznek az őrizetben levő kommunisták brutális bántalmazásáról

hogy a kormány mögött áll az ország túlnyomó nagy többsége, hogy nem hajlandók zsidó-szocialista uralmat tűrni, s hogy a Budapesten levő liberális pártnak künn semmi gyökere nincs, azok nem fontos tényezők.

A küldöttségek mielőbbi megszervezése érdekében főszolgabíró úr azonnal hívja be az összes jegyzőket, magyarázza meg nekik élőszóval, hogy miről van szó, s utasítsa, hogy minél több helyről indítsanak küldöttségeket, lehetőleg a keresztény társadalom minden rétegéből állókat (pap, polgár és értelmiség, gazdatiszt stb.), *de óvakodjanak attól, hogy a dolognak hivatalos színezete legyen, vagy hogy az a körülmény kiszivárogjon, hogy a küldöttségek szervezésében hivatalos közegeknek is van része.* Kifelé azzal a színezettel kell a dolognak bírnia, hogy ez a közönség spontán elhatározásából keletkezett mozgalom.

Felkérem főszolgabíró urat, hogy ezt a *sorsdöntően fontos és kényes ügyet megfelelő diszkrécióval és megértéssel kezelje, alantasaival is megértesse,* hogy a kormány elismertetése milyen nagy, országos érdek s eszerint megtegyenek mindent arra, hogy minél több helyről szerveztessék s induljon küldöttség *minél hamarabb*[1], hogy Sir George Clerket még Budapesten érjék.

Kérem egyúttal bizalmas értesítését, hogy honnan, mikor és hány küldöttség ment Budapestre?

Fogalmazvány. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/112.

Az irat végén a következő megjegyzés olvasható: „NB. Nem iktatandó, s elintézés után elégetendő!!"

1919 november 1

77/c. *A Tolna megyei katonai parancsnokság bizalmas utasítása a közigazgatási hatóságoknak: tiltakozó táviratokat kell küldeni Clerkhez a liberálisoknak és szociáldemokratáknak a kormányba való bevonása ellen*

Sir George Clerk az antant nevében követeli, hogy a magyar kormány kebelébe szocialistákat és liberálisokat is felvegyen. Oka ennek, hogy az antant még ma sincs tájékozva a magyar nép hangulatáról. Felkérem ezért tisztelt címet, hogy oda hatni szíveskedjék, miszerint Sir George Clerk Budapest Werbőczy utca, Horthy fővezér és Friedrich miniszterelnök címére oly tartalmú táviratok intéztessenek, melyek tartalma szerint a lakosság osztatlan lelkesedéssel tesz tanúságot a keresztény nemzeti irány mellett, csak azt valló kormányt támogat, más kormánnyal kötött békét nem ismer el, és kéri ennek illetékes helyen való tolmácsolását.

Egyes táviratokban felemlíthető volna, hogy a bolsevizmus letörése címén itt időző román csapatok hazánk területét hagyják el, és hogy a lakosság határozottan elítéli azok hazaáruló magatartását, kik faji

[1] Eredetiben kétszer alá van húzva e két szó.

elfogultságukban a románok ittmaradását kérik. Ily és hasonló tartalmú táviratok földműves, iparos, vagyontalanok, község asszonyai és leányai nevében is intézendők.

Ezen akció haladéktalanul keresztülviendő volna, melynek végrehajtásában nemzeti védelmi tisztek támogatják.

Hazafias üdvözlettel

Szegheő

alezredes

Másolat. — H.L. Tolna megyei kat. parság. 1919-1101-5. hdm.

Ezt az akciót is Friedrich miniszterelnök utasítására kezdték meg, amint erre Kozma Miklós, a fővezérség 4. osztályának vezetője, irataiban utal. Friedrich maga fogalmazta meg a mintatáviratot, amit Kozma megőrzött iratai között. *[O.L. Kozma ir. 14. Kat. adatgyűjtemény. 1918-20. 17. old.]* — Horthy a propaganda járőröknek már szeptember 15-én utasítást adott arra, hogy fejtsenek ki agitációt a tömegek között a szociáldemokraták és a polgári ellenzék ellen, hogy tömeghangulatra hivatkozva akadályozhassa meg a szociáldemokrata és a polgári ellenzéki vezetőknek a kormányba való kerülését, amit az antant hatalmak, nagyrészt saját országuk közvéleményének megtévesztésére, átmeneti rendszabályként kívántak.

1919 november 5

78. *Jegyzőkönyv Clerknek Horthy Miklóssal, a polgári ellenzéki pártok és a Szociáldemokrata Párt vezetőivel folytatott tárgyalásáról a „nemzeti hadsereg" budapesti bevonulása ügyében*

Horthy Miklós fővezér ma délután Sir George Clerk lakásán tanácskozásokat folytatott a Nemzeti Párt, a Nemzeti Demokrata Polgárpárt, a Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt vezetőivel. A fővezér feljogosította a résztvevőket a következő kijelentéseinek közzétételére.

A hadsereg Budapestre bevonulása katonai diktatúrát nem fog maga után vonni. A hadsereg alárendeli magát az antant megbízottjának közreműködésével létrejött kormánynak. Azt a kijelentést is tette a fővezér, hogy a hadsereg a polgári jogegyenlőség alapján áll, és kérlelhetetlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is, nem fogja eltűrni, hogy a hadsereg bármely tagja a polgári jogegyenlőség ellen izgasson.

A tanácskozáson résztvettek: Lovászi Márton, dr. Vázsonyi Vilmos, Nagyatádi Szabó István, Garami Ernő és Varjassy Lajos.

Lovászi Márton s. k. *dr. Vázsonyi Vilmos* s. k.

Garami Ernő s. k. *Horthy* s. k.

Fogalmazvány. — M.M.I. A. XXII. 7-1919/126.

1919 november 17

79. *Clerk és az ellenforradalmi pártok vezetőinek tárgyalása a Friedrich-kormány eltávolítása és a Huszár-kormány megalakítása tárgyában*

Előzetes megbeszélés alapján ült egybe 1919 november 17-én a pártközi konferencia, melyben az összes pártok képviselői résztvettek, s mely egyértelműen Huszár Károlyt dezignálta az alakítandó ideiglenes koncentrációs kormány elnökének. A Huszár-kormányban valamennyi párt súlyához mért képviseletet kapott. Ezt Sir George Clerk tudomásul vette és ezzel missziója befejezést nyert.

Clerk programja tehát röviden az volt: 1. Eltávolítani a Friedrich-kormányt, amelyet az antant nem ismert el. 2. Koncentrációs kabinet alakításának előmozdítása, amelyet az antant ideiglenesen elismer addig, amíg a széleskörű demokratikus választói jog alapján összeülő nemzetgyűlés által választott államfő törvényes utódát kinevezi. Ezzel a kormánnyal az antant kész volt tárgyalásokba bocsátkozni és a békét megkötni. Sir George Clerk a november 17-i pártközi konferencián felolvasott beszédében kijelentette, hogy amennyiben a magyar pártok ezeket a jóakaratú tanácsokat nem tennék magukévá, a Legfelsőbb Tanács azt úgy fogja értelmezni, hogy Magyarország nem akar békét kötni...

Hiteles másolat. — M.M.I. A. XXVII. 8/51.

1919 november 19

80. *Bandholtz tábornok távirata a Békeelőkészítő Bizottságnak a Horthynak nyújtott támogatásról, Friedrich helyzetének gyengüléséről, Yatesnek a csendőrség megszervezése érdekében kifejtett tevékenységéről*

Ismét hivatkozom 105. számú táviratára. Rattigan úr brit ügyvivő a románok visszavonulásával egyidejűleg megérkezett Bukarestből és úgylátszik, közölte Sir George Clerkkel, hogy a románok véleménye szerint mi várható Horthy hadseregének budapesti bevonulásától[1]. Ha Sir George első távirati jelentései arról számoltak be, hogy a helyzet a letartóztatásokkal kapcsolatban súlyos, akkor ez nem felel meg a jelenlegi helyzetnek, és külső behatásoknak volt betudható[2]. Éppen

[1] Bandholtz minden eszközzel támogatta Horthyt. Ez kitűnik egy másik távirati jelentéséből, melyet november 16-án küldött Párizsba. E távirat a „nemzeti" hadsereg budapesti bevonulásáról így számol be: „Horthy tengernagy magyar nemzeti hadserege a mai napon bevonult Budapestre. Nagy ünnepségek, eddig mindenütt nyugalom van. Sok letartóztatás történt, de kevesebb, mint amennyit várni lehetett volna." *[Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 722. old.]*

[2] Bandholtz itt arra a jelentésre céloz, amit Clerk küldött Párizsba amiatt, hogy Horthyék szociáldemokratákat is letartóztattak. Mint azonban ebből a táviratból is látható, Bandholtznak sikerült meggyőzni Clerket, hogy jelentései „nem felelnek meg a jelenlegi helyzetnek".

az imént tettem nála látogatást, és megmutattam neki az önök közlését. Azt mondotta, haladéktalanul magyarázó táviratot küld, amely minden nyugtalanságot eloszlat majd, ami az első jelentések alapján keletkezhetett. Sir George-nak ez a távirata egyezik majd az én véleményemmel arra vonatkozólag, hogy a románok teljes kivonulásának akár egy rövid időre való elhalasztását sem szabad fontolóra venni egy pillanatig sem. Látogatást tettem Horthynál, és nagy bizalmam van képességeiben és megfontoltságában. Friedrich továbbra is nagyzási hóbortban szenved, de pozíciói gyengülnek, és kilátás van a megoldásra. A magyarok megszabták, hogy felhívásokat és más propagandaanyagot tegyenek közzé falragaszokon, és kétségtelenül számos vad bravúrstiklit visznek majd véghez, de a perspektíva korántsem rossz. A románok visszavonulásuk során most már sokat fosztogatnak . . .[1]

A Szövetséges Katonai Misszió egyhangú határozatba foglalt dicséretét juttatta el az Amerikai Egyesült Államok ezredesének, Yatesnek, amiért oly nagyszerű munkát végzett és ellenőrzést gyakorolt a magyar rendőrség és csendőrség felett a román megszállás és visszavonulás tartama alatt. A misszió a mai napon kapta meg Sir George Clerknek a Főtanácstól küldött november 10-i táviratát, melynek értelmében a pécsi szénbányáknak a szerbek részére történő átadása megfontolás tárgyát képezi, kitűnik továbbá a táviratból, hogy a Főtanácshoz táviratot intéztek, melyben kifogásolják, hogy a missziót nem tájékoztatták táviratilag a katonai helyzetet érintő kérdésben, kérik ezenkívül a Főtanácsot, hogy támogassa a missziót arra irányuló akciójában, hogy felhívja a szerbeket — vonuljanak vissza a demarkációs vonalon túlra.

Bandholtz

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. XII. köt. 724. old.

---

[1] A következőkben röviden utal az Amerikai Gyermekjóléti Misszió tevékenységére, a gyermekétkeztetésre, „amihez a magyar kormány *bőkezűen* hozzájárul".

III. FEJEZET

A HUSZÁR-KORMÁNY IDŐSZAKÁBÓL

1919 NOVEMBER 23—1920 MÁRCIUS 15

A HUSZÁR-KORMÁNY MEGALAKULÁSÁRÓL

1919 november 23

81. *Sir George Clerk levele Huszár Károlyhoz az új magyar kormány elismeréséről*

Kedves Huszár úr!

Éppen most kaptam meg hivatalos közlését, hogy az új, ideiglenes koalíciós kormány a következőképpen megalakult:

Miniszterelnök	Huszár Károly (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja)
Belügyminiszter	Beniczky (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja)
Közoktatásügyi miniszter	Haller (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja)
Földművelésügyi miniszter	Rubinek (Agrárpárt)
Kereskedelmi miniszter	Heinrich (Nemzeti Liberális Párt)
Külügyminiszter	gróf Somssich (pártonkívüli)
Munkaügyi és népjóléti miniszter	Peyer (Nemzetközi Szociáldemokrata Párt)
Nemzeti kisebbségek minisztere	Bleyer (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja)
Hadügyminiszter	Friedrich (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja)
Pénzügyminiszter	báró Korányi (Kisgazdapárt)
Közélelmezési miniszter	Szabó (Nagyatádi) (Kisgazdapárt)

Kisgazdaminiszter	Szabó (Sokorópátkai) (Agrárpárt)
Igazságügyminiszter	dr. Bárczy (Demokratapárt)

Van szerencsém közölni önnel, hogy amint tudomásomra jut, hogy ez a kormány átvette az ország ügyeinek vezetését, készségesen átadom önnek a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának elismerését, amelyben a kormányt, mint ideiglenes de facto kormányt elismeri; amellyel a Legfelsőbb Tanács hajlandó tárgyalni mindaddig, amíg a választások és az azokból kialakuló nemzetgyűlés olyan kormányhoz nem vezettek, amely kifejezi az egész magyar nép törvényes akaratát . . .[1]

Őszinte tisztelője
George R. Clerk s. k.

Hiteles másolat. — M.M.I. A. XXVII. 8/51.

Huszár Károly az új kormányba javasolt miniszterek névsorát Clerknek előzőleg bemutatta, amit Clerk november 23-i levelében ismert el. Ebben a levélben többek között elégtétellel állapítja meg, hogy Huszár „volt szíves megmutatni" a koalíciós kormány összetételére vonatkozó tervezetét, majd a továbbiakban változtatás nélkül megismétli a Huszár által javasolt kormánylistát. Clerk még az államtitkárok kinevezésébe is beleavatkozik, amikor leszögezi, hogy célszerű lenne, ha igazságügyi államtitkárnak „a legjobb bírák közül egyet" kineveznének. A Budapesti Közlöny 1919 november 30-i száma közölte, hogy a Minisztertanács igazságügyi államtitkárnak dr. Rassay Károly igazságügyi minisztériumi titkárt nevezte ki, aki az igazságügyi minisztériumi ellenforradalmi szervezkedés egyik vezetője volt.

Clerk levelének befejező részében arra kéri Huszár Károlyt, hogy a „végleges névsort" délután 2 óráig juttassa el hozzá, mert ő már el akar utazni. A „végleges névsor", amit Huszár Károly rögtön elküldött, teljesen azonos volt azzal, amit Clerk aznap délelőtti levelében már tudomásul vett.

Másodszori válaszképpen írta Clerk az itt közölt levelet, melyben a Huszár által javasolt kormányt az antant nevében elismerte.

A Friedrich-kormány másnap, november 24-én lemondott, és átadta a helyét a Huszár-kormánynak.

1919 november 25

82. *Huszár Károly miniszterelnök levele Sir George Clerkhez az ellenforradalmi rendszer megsegítése érdekében*

Levelének bevezető részében az ország katasztrofális gazdasági helyzetéről ír és sürgős segítséget kér. „Valutáris, forgalmi, ipari, mezőgazdasági és élelmezési állapotaink oly dezoláltak" — írja —, hogy külső támogatás nélkül „Magyarország képtelen lesz felemelkedni. Pedig európai érdek az, hogy a bolsevizmus gyökerei teljesen kiirtassanak itt Európa szívében, és hogy a szociális revolúció lángja itt újra fel ne lobbanhasson. A szakminiszterek idecsatolt írásai

[1] Értsd — a terrorválasztásokkal létrehozott ellenforradalmi kormányt. A továbbiakban az elismerés feltételéül megemlíti a választásokat, amit az így jóváhagyott kormánynak kell megrendezni, az ideiglenesen megszabott határok elismerését, valamint a „polgárjogok tiszteletben tartását".

mutatják a viszonyok kétségbeejtő voltát. Nagyon kérem excellenciádat, vesse latba minden befolyását, hogy kívánságaink és kéréseink a Legfelsőbb Tanács által honoráltassanak, mert ellenkező esetben nem fogjuk tudni az állami rendet és jogrendet törvényes formák között biztosítani, és a téli fagy és az ínség újból a kétségbeesésbe kergeti a magyar népet."

Ezután a béketárgyalásokkal kapcsolatban kéri, hogy az érdemleges tárgyalások csak karácsony után kezdődjenek el, Nyugat-Magyarországon pedig rendezzenek népszavazást.

Befejezésül a következőket írja: „Mivel a felforgató elemek még ma is nemzetközi aknamunkát folytatnak a szociális revolúció előkészítésére, indokolt volna az antibolsevista tényezők nemzetközi érintkezésének mielőbbi megkönnyítése, hogy az államfenntartó erők összefogása véget vessen a bolsevista világcsapásnak.

Végül szabadjon kérnem önt, aki immár tökéletesen ismeri a magyar belviszonyokat, hogy Magyarországnak a békeszerződés egy olyan nagyságú rendfenntartó véderőnek felállítását engedélyezzen, amely a forradalmak kitörését lehetetlenné teszi és nem annyira aktivitásával, mint puszta létezésével megakadályozza azt, hogy a kommunista puccsok és esetleg az agrárzavarok újból elkezdődjenek. . ."

O.L. ME. 1919-XXXVII-6219.

1919 november 26

83. *A belügyminiszter körlevele a kormánybiztosoknak a Huszár-kormány megalakulásáról és a kormány változatlan politikai irányáról*

A szövetséges és társult hatalmak tanácsa által kifejezésre juttatott kívánságnak megfelelően Friedrich István miniszterelnök úr és a vezetése alatt működő magyar kormány a Minisztertanácsnak 1919. évi november hó 24-én tartott ülésében elhatározta, hogy a kormányhatalmat átadja a Huszár Károly miniszterelnök által alakítandó kormánynak.

Huszár Károly miniszterelnök úr a hivatali esküt a Minisztertanácsnak ugyanezen ülésén letette és az új kormány részére a hatalmat átvette.

Az új kormány a régi főbb politikai pártok képviselőinek részvételével ugyanezen a napon megalakult és működését megkezdette.

Ebből az alkalomból hangsúlyozni óhajtom, hogy a fent említett kívánsághoz képest a különböző politikai pártok képviselőinek az állam kormányzása szempontjából létrejött, ez az egy kabinetben való koncentrációja nem jelenti az ország kormányzása eddigi irányának megváltoztatását.

Egyben felhívom kormánybiztos úr figyelmét arra a körülményre, hogy az egy blokkban tömörült keresztény és az ezeken kívül álló többi politikai pártok között semmiféle politikai relációban kompromisszum létre nem jött, amelynek természetes folyománya az is, hogy

az újabban 1920. évi január hó 25-re kitűzött nemzetgyűlési választások alkalmával a blokk és a többi politikai pártok jelöltjei mint politikai ellenfelek fognak egymással mérkőzni.

Beniczky

Litografált másolat. — Csanád megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-7.

TERRORINTÉZKEDÉSEK A HUSZÁR-KORMÁNY IDEJÉN

A HORTHY-KÜLÖNÍTMÉNYEK VÉRENGZÉSEIRŐL. A FŐVEZÉRSÉGNEK A MUNKÁSMEGMOZDULÁSOK ELFOJTÁSÁRA IRÁNYULÓ INTÉZKEDÉSEIBŐL

1919 november 23

84. *A szolnoki főállamügyészhelyettes jelentése a főállamügyésznek az őrizetben levő kommunisták brutális bántalmazásáról*

Jelentem: mai nap délelőtt megjelent hivatalos helyiségemben három, a magyar nemzeti hadsereghez tartozó katonatiszt, kik bemutatkozva egyik Thurzó főhadnagynak nevezte magát, a másik kettőnek nevét nem értettem (ha nem csalódom, az egyik Molnárnak mondta magát). *Ezek felsőbb parancsra hivatkozva engedélyt* kértek, hogy végigszemlélhessék a fogházban letartóztatott egyéneket abból a szempontból, nem ismernek-e fel valamelyikben különösen terhelt kommunistát, s eljárásuk eredményéről felsőbb hatóság útján „jelentést" fognak tenni hozzám.

Az engedélyt megadtam és kérelmükre Szilágyi István fogházőrmestert, mint fogházfelügyelő helyettest kalauzolásukra kirendeltem.

Délután 2 óra tájban magánlakásomon megjelentek a szolnoki asszonyok és sírva panaszolták, hogy a tisztek fogva levő férjeiket véresre verték.

Erre azonnal a fogházba menve Szilágyi István fogházőr jelentette, hogy a kapott rendelet értelmében zárkáról zárkára kalauzolta a három tisztet, de ezek a zárka ajtaja előtt őt és a kulcsost megállították, a zárka ajtaját maguk után betolták s a zárkában levő foglyok közül nagyon sokat puskatussal, ököllel tettleg bántalmaztak.

A zárkákat körüljárva sajnálattal kellett meggyőződnöm arról, hogy az asszonyok panasza és a fogházőrmester jelentése a valóságnak megfelelnek.

Panaszoltak:

a 61. számú zárkában: Pálfy János, Müller Béla, Bede László, Virágh János, Sturm Miksa, F. Bede László,

a 60. számú zárkában: Timár Lajos,

az 59. számú zárkában: Fritz Kálmán, Mihályi György,

a 35. számú zárkában: Sternát István, Somoskövi József,

a 45. számú zárkában: Hir Mihály, Bihács István, Zsák Ferdinánd, Tompa Mihály, Bozsó Imre,

a 46. számú zárkában: Ferencsik Mihály,

a 42. számú zárkában: Koncsek Béla

— friss vérnyomok, dagadt arc, kékes elszínesedés stb.

Úgy a bántalmazottak, mint szobatársaik egyhangúan feladták, hogy a bántalmazásra okot nem adtak, a legtöbb esetben megkérdezték nevüket, a proletárdiktatúra alatt viselt tisztségüket, és erre minden különös bevezetés nélkül ütni, verni kezdték őket, hol egy, hol két tiszt. Megjegyzem, hogy a két tiszt lőfegyverrel (puskával) volt ellátva már akkor, amikor nálam bemutatkoztak.

A tisztek még kijelentették, hogy estére külön „tiszti őrség" fog a fogházban megjelenni s „majd az fogja csak bajukat ellátni".

Minthogy a testi bántalmazást, illetve a nyomokat magam is észleltem, nyomban intézkedtem, hogy a fogházorvos valamennyi bántalmazottat orvosi ápolás alá vegye és azonkívül látleletet állítson ki. Ennek egyik példányát csatolom[1].

Az esetet nyomban a kormánybiztos és az itteni katonai parancsnok tudomására kívántam hozni, s különösen utóbbinál a kilátásba helyezett „éjjeli tiszti őrség" mibenléte iránt felvilágosítást kérni. Egyiket sem találtam meg. Utóbbi helyen Bocskor Imre főhadnagy segédtisztet találtam, kit felkértem, hogy a vele közölt fenti tényállást az alezredesnek jelentse be. A főhadnagy a „tiszti őrségről" mit sem tudott.

Az ezennel bejelentett tényállást közöltem írásban a kormánybiztossal, és közöltem a fogházorvosi látlelet csatolása mellett a katonai állomásparancsnokkal.

Ennek bejelentése mellett kérem méltóságodat, méltóztassék jelentésemet igazságügyminiszter úrhoz juttatni azon kérelmem kapcsán, méltóztassék intézkedni, hogy hasonló esetek elő ne forduljanak.

Wiedorn
főállamügyészhelyettes

Másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919-I.a-2321. (5497/1919.)

1919 november 25

85. *A Szolnok megyei katonai parancsnokság jelentése a budapesti körletparancsnokságnak a „csendőrtartalék-zászlóalj" szervezésének kudarcáról és a románok kivonulása esetén teendő katonai intézkedésekről*

Jelentem, hogy a szolnoki csendőrtartalék-zászlóalj szervezése céljából folyó hó 17-től kezdve fokozatosan kibocsátott több mint 2000 behívóra összesen körülbelül 400 ember jött be. Ezek közül meg-

[1] Az orvosi látlelet, melyet mellékletként csatoltak az irathoz, részletesen leírja a foglyokon ejtett sérüléseket.

bízható (bizottságilag megállapítva) volt 120. E 120 közül még körülbelül 20 embert, mint megbízhatatlant ki kell cserélni.

Ily módon eddig csupán a folyó évi 223/eln. számú parancs alapján az itteni vörös fogolytábor őrséghez kirendelendő 100 főnyi helyi alakulat volt eddig összeállítható[1]. Ez a fogolytábor őrség 50 csendőr + fenti 100 fő rendben van. A további sorozást idézett távirati parancs értelmében megszüntettem.

Megkísérelem most a 36-tól 45 éves önként jelentkezőkből 4 szakaszt megalakítani. Ezen szakaszokhoz mint századkeretekhez további négyszer három szakaszt a 21-től 24 évesekből behívás útján igyekszem összehozni.

Ily módon talán sikerül Szolnokon egy 4 századból álló zászlóaljat felállítani, amelynek minden századában egy szakasz idősebb, nyugodtabb, megbízhatóbb elem lesz.

Tekintve azonban a minden irányban észlelhető fásultságot, ma még nem látok tisztán, hogy ez fog-e sikerülni . . .[2]

Tekintettel arra, hogy Tiszántúl — itt tett észleleteim és benyomásaim szerint —, Törökszentmiklós, Tiszaföldvár, Rákóczi és Mezőtúr a leginkább vörösen fertőzöttek, ezeken a helyeken hamarosan szükség lesz fegyveres erőkre, hogy elejét lehessen venni mindennek.

Ezért Szolnokon szükséges volna legalább két, 1—1 század részére szükséges vasúti szerelvény készentartása, amellyel a románok kivonulása után megfelelő erőt azonnal irányítani lehessen.

Amennyiben lehetséges, a páncélvonatok erre a célra szintén készen tartandók volnának.

A csendőr-szárnyparancsnokkal és a kormánybiztossal a legsürgősebb csendőrőrsök román kivonulás utáni mielőbbi előretolása végett már érintkezésbe léptem. Elsősorban Törökszentmiklósra (20 csendőr), Szajolra (10), Tiszaföldvárra (10) csendőr kell, ezek készenlétben. A Tiszaföldvárra szánt őrs már 27-én Tiszavárkonyba tolatik előre úgy, hogy bevárandó parancsra azonnal mehessen. A csendőrség további gyengítését a megye Tiszán inneni részeiben nem ajánlanám.

Javaslom: az itt levő erőkből a románok nyomába a lovasszázadot és lovas géppuskás századot Törökszentmiklósra előre tolni, ahonnan az eltolás a megye keleti részeibe szükség szerint megtörténhet; — egy gyalogszázadot pedig Szajolra előre tolni, ahonnan szükség szerint ½—½ századot Mezőtúrra, illetve Tiszaföldvárra lehetne irányítani. — II/83. két százada és lovas ütege Szolnokon, a 2 páncélvonat Újszászon és Abonyban tartalék. Eddigi benyomásaim szerint ezen erővel képes leszek a rendet mindenütt fenntartani.

A Szolnokon levő jászsági csendőrtartalék ½ zászlóalj vissza-

[1] Az iraton oldalt a következő megjegyzés van: „rendezést nyer a szervezési rendelettel".

[2] Ezután közli, hogy Szolnokon egy zászlóalj, egy lovas század, egy lovas géppuskás század, egy lovas üteg, továbbá fegyver nélkül egy fél század „jászsági csendőrtartalék" állomásozik. Mindezt a katonai parancsnokság nagyon elégtelennek tartja.

irányítását Jászberénybe folyó hó 28 vagy 29-re kérem. Irányítási adatok: 12 tiszt, 280 ember, lovak és járóművek nélkül Szolnokról Jászberénybe.

Kreybiger
vármegyei katonai parancsnok

Eredeti tisztázat. — H.L. Bp. kat. körletparság. eln. 1919-532.

1919 november 27

86/a. *A kecskeméti főkapitány jelentése gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, az elhurcolt kommunisták legyilkolásáról és a lakosság megfélemlítéséről*

Szóbeli felhívására jelentem, hogy Kecskemét törvényhatósági város lakosai közül a következő egyének tűntek el:

a) 1919 október 1-re menő éjjelen:

Dózsa Emánuel	Sverteczki Mátyás
Szentgyörgyi Ferenc	Zöldi János
Németh Imre	Seres Ferenc

kommunista magatartásuk miatt elbocsátott rendőrök.

b) Folyó hó 16-án este kihallgatás ürügye alatt lakásaikról elhívta, azután ismeretlen helyre elszállította 2—2 katonaruhás egyén az alábbi kecskeméti lakosokat:

1.	dr. Fritz Rezső	ügyvéd
2.	Hegedűs Rezső	tanító
3.	Fekete Adolf	kereskedő
4.	Deutsch Imre	magánhivatalnok
5.	Hajós Juci	varrónő
6.	Joó Mariska	hivatalnoknő
7.	Kovács József	kőműves
8.	Elek Miklós	vasesztergályos
9.	Énekes László	üzemvezető a Schiffer-gyárban
10.	Csillag Béla	kereskedő
11.	Áchim Sándor	őrmester
12.	Váczi József	ácssegéd
13.	Bakonyi Antalné[1]	
14.	Faragó János	

c) Folyó hó 19-ről 20-ra menő éjjelen a helybeli ügyészségi fogházban megjelent egy körülbelül 30 főnyi ismeretlen karhatalmi csapat, a fogházőrszemélyzetet egy szobába beszorította s a fogházból az ott

[1] E két utóbbi név mellől hiányzik a foglalkozás megjelölése.

letartóztatott s kommunista gyanú alatt álló egyének közül a következőket ismeretlen helyre elhurcolta — éspedig:

1.	Neumann Imre	magánhivatalnok
2.	dr. Stern Zsigmond	ügyvédjelölt
3.	Villám József	napszámos
4.	Czigány János	molnár
5.	Lajos László	napszámos
6.	Vincze Lajos	ács
7.	Simon István	hírlapíró, jogász
8.	Kósa László	napszámos
9.	Szakovits György	magánhivatalnok
10.	Hajma József	munkásbiztosító tisztviselő
11.	Vértse Gábor	gazdász
12.	Bende József	matróz
13.	Egyeki Mózes	rendőr
14.	P. Kovács István	napszámos
15.	Horváth Döme	asztalos
16.	Kurucz József	napszámos
17.	dr. Buday Dezső	jogakadémiai tanár
18.	Kubányi Mihály	napszámos
19.	Türei László	cipőgyári szolga
20.	Lugosi István	szabó (munkástanács elnöke)
21.	Polonyi Gyula	vasúti irodai alkalmazott (vádbiztos)
22.	Kaufer Arthur	nyomdász
23.	Pataki István	pénzügyőr (detektív)
24.	Lazarovits Károly	detektív
25.	Farkas Sándor	vasmunkás (városparancsnok)
26.	Szegedi Lajos	munkásbiztosító pénzbeszedő
27.	Takács György	szociáldemokrata párttitkár
28.	dr. Halmos Lajos	ügyvéd
29.	Hrobál János	mozdonyfűtő (MÁV)
30.	Bakonyi Antal	kereskedősegéd
31.	Faragó Pál	tiszthelyettes
32.	Villám István	postás (villanyszerelő)
33.	Szűcs Lajosné[1]	
34.	Berényi Pál	gazdálkodó
35.	Berkes Ferenc	ujságíró (városparancsnok)
36.	Reiszmann Sándor	géplakatos

letartóztatottakat[2].

d) Ugyanezen éjjel a rendőrség által a karhatalmi különítmény részére átadott fogdából két ismeretlen karhatalmi szolgálatot teljesítő egyén ismeretlen helyre elvitte

Sutus Sándor cipészt.

[1] Innen is hiányzik a foglalkozás megjelölése.

[2] E 36 kommunista elhurcolásának és legyilkolásának részleteit később a parlamentben ismertették. *[Képviselőházi Napló, 1923 január 22.]*

Az *a)* alatt felsoroltakat minden valószínűség szerint egy Francia Kiss Mihály nevű, a Héjjas Iván főhadnagy csoportjában karhatalmi szolgálatot teljesítő szakaszvezető és ismeretlen társa hurcolták el ismeretlen helyre.

Ugyanezt jelenthetem a *b)* alatt felsorolt egyénekre vonatkozólag is. A *c)* és *d)* alatt felsorolt egyének elhurcolására vonatkozólag az itteni ideiglenes karhatalmi szervezet parancsnoka, Héjjas Iván főhadnagy azt adja elő, hogy azt a Prónay-féle különítmény Szabó és Székely[1] nevű századosai eszközölték, éspedig egy, a budapesti államrendőrség körbélyegzőjével ellátott parancs alapján.

e) Folyó hó 21-én délután a fentebb említett Francia Kiss Mihály és egy ismeretlen társa a helybeli Jeney-féle vendéglőből igazoltatás ürügye alatt elvitték Harstein Ignác budapesti képkereskedőt, akit másnap reggel a Halasi út mentén agyonverve és kirabolva találtunk meg.

f) Folyó hó 22-én hajnalban a Kecskemétről Budapest felé menő vonatról szintén igazoltatás ürügye alatt Pataki Nándor tartalékos főhadnagy (Héjjas Iván-féle csendőrkülönítmény), Francia Kiss Mihály és három ismeretlen, karhatalmi csoporthoz tartozó egyén a lajosmizsei vasúti állomáson leszállította Neubauer Izidor kecskeméti gyufagyári igazgatót, Wertheimer Jenő 17 éves kecskeméti tanulót, Fodor Zsigmond lajosmizsei kereskedőt és egy ismeretlen egyént, akiket kocsin a Benei út melletti egyik tanyára szállítottak. Ezen egyének holléte ismeretlen.

Véleményem szerint az összes felsorolt egyének legnagyobb része elhurcolóik által ki lett végezve.

Tegnap délelőtt Pataki Nándort előzetes letartóztatásba helyeztem[2], Francia Kiss Mihály és társai kézrekerítése iránt a katonai állomásparancsnoksággal és a helybeli csendőr-szárnyparancsnoksággal egyetértőleg intézkedtem. A nyomozást felette megnehezíti, hogy a helybeli lakosság annyira meg van félemlítve, hogy a nyomozóhatóság részére adatokat szolgáltatni nem mer, másrészről pedig az amúgy is elég gyenge nyomozó közegeink a fentebbi esetekből is kitűnőleg erősen szervezett fehérterrortól való félelmükben erélyes és lelkiismeretes nyomozást aligha mernek eszközölni.

Kecskemét, 1919. évi november hó 27. napján.

Olvashatatlan aláírás
főkapitány

Eredeti tisztázat. — H.L. M.N.H.F. 1919-I. a-2321. (5497/1919.)

A kormánybiztos a hozzá beérkezett jelentést a fővezérséghez továbbította.

---

[1] A fővezérség előadója aláhúzta ezt a két nevet. A „Szabó" név után odaírta „István", a lap szélére pedig: „link beállítás".

[2] A fővezérség előadója oldalt ráírta: „most szabad".

1920 január 29

86/b. *A Héjjas-különítményhez tartozó négy letartóztatott kecskeméti gyilkos kulák levele Horthyhoz, melyben kiszabadításukat kérik*

Legalázatosabb kérelemmel vagyunk bátrak nagyméltóságodhoz fordulni, mert ismerve nemes magyar jószívűségét az alárendeltjeivel szemben.

Kérésünk a következők![1]

3. A románság kivonulása után a zsidóság újra felüti a fejét, ha mi kecskemétiek és környékének gazdái nem szervezünk egy karhatalmi különítményt — mely különítmény parancsnoka Héjjas Iván főhadnagy úr volt, hogy mi mit tettünk, azt úgyis méltóztatik tudni, mert a hír nagyméltóságodhoz is eljutott.

4. Ezen ügyből kifolyólag az antant szigorú nyomozást vezetett, s ez alkalommal négyünket letartóztattak, azt sem kérdezve, hogy hol és miben vettünk részt; mi esküvel igazoljuk, hogy ártatlanok vagyunk, és mégis 11 hete, hogy itt helyben, a Margit körúti fogház méter vastag falai között, a kommunistákkal együtt kell nekünk borzalmas napjainkat eltölteni, odahaza teljesen tönkre megy gazdaságunk, mert gazda nélkül nincs semmi, és ezáltal több mint 1000 hold birtokunk nem terem, mert nem tudjuk műveltetni.

5. Kérve kérjük nagyméltóságod, méltóztatna bennünket nehéz helyzetünkből szabadlábra helyezni, hogy még a meglevő kis gazdaságainkat újból termőképessé tehessük és újból felvirágoztathassuk. Kérésünket ismételve vagyunk nagyméltóságod legalázatosabb szolgái.

Jenei József, M. Kiss József
Sutus Mihály és *Bán Sándor*
a kecskeméti Héjjas-különítmény tagjai

Eredeti tisztázat. — H.L. M.N.H.F. 1919-I.a-2321. (1808/1920.)

Ez a négy kulák követte el az előbbi irat *f)* pontjában említett gyilkosságot. A különítmény vezetői, így Héjjas Iván ellen az ügyészség semmiféle eljárást nem indított, és a gyilkosok letartóztatását is csak a nemzetközi és hazai közvélemény felháborodásának a nyomására foganatosították. Héjjas Ivántól azonban, ki az egész gyilkos különítményt Horthy utasítására szervezte — csupán „tájékoztatást" kértek. A gyilkosok ellen indított eljárás eredményét a következő irat közli.

[1] Az 1. pontban közlik, hogy a Tanácskormány alatt „ott kellett hagyni többszázholdas gazdaságukat", a 2. pontban a román megszállás rekvirálásai miatt szenvedett károsodásaikat panaszolják.

1923 november 27

86/c. *A csendőri ügyészség felmentő határozata a Héjjas-különítmény gyilkos tagjai ügyében*

HATÁROZAT

A magyar királyi csendőrfelügyelő úr, mint illetékes parancsnok, a magyar királyi volt szegedi vadászzászlóalj állományába tartozott I. *Pataki Nándor* volt tartalékos főhadnagy, II. *Francia Kiss Mihály* volt tiszthelyettes, III. *M. Kiss József*, IV. *Jenei József*, V. *Sutus Mihály*, és VI. *Zana László* volt pótcsendőrök ellen azon cselekmények miatt folyamatba tett eljárást éspedig:

A) I. Pataki Nándor volt tartalékos főhadnagy és Francia Kiss Mihály volt tiszthelyettes ellen, hogy Lajosmizsén, 1919. évi november 20 vagy 21-én éjjel 2 órakor együtt és közösen Neubauer Izidor kecskeméti gyufagyári igazgatót, Nemes Gusztáv főreáliskolai tanárt, Wertheimer Jenő tanulót és Fleischmann Zsigmond szabót, mint kommunistagyanús egyéneket — egyéni szabadságuk gyakorlatában jogtalanul akként korlátozták, hogy őket a Kecskemétről Lajosmizsén át Budapestre haladó személyvonatról leszállították, a vasútállomáson az állomásfőnök hivatalos helyiségében igazoltatták, majd Fleischmann Zsigmondot szabadonbocsátották, míg Nemes Gusztávot, Wertheimer Jenőt és Neubauer Izidort a lajosmizsei községházára kísérték és ott őrizetbe vették,

II. továbbá, hogy ugyanazon éjjelen Lajosmizsén Fodor Zsigmond lajosmizsei kereskedőt egyéni szabadságának gyakorlatában jogtalanul akként korlátozták, hogy lakásáról azon ürüggyel, hogy Kecskemétre kihallgatásra viszik, a lajosmizsei községházára kísérték, ott őrizetbe vették, majd pedig az I. alatti sértettekkel együtt előfogattal a Kecskeméthez tartozó Belsőnyír 138. számú tanyára vitték s ott elzárták őket — (katonai büntetőtörvénykönyv 371. §-ba ütköző megismételt valamely ember egyéni szabadságának jogtalan korlátozása által elkövetett nyilvános erőszakoskodás bűntette), végül az alábbiak ellen, hogy:

B) a Kecskeméthez tartozó Belsőnyír 138. számú tanyán fenti időben Pataki Nándor volt tartalékos főhadnagy parancsára, Monori Kiss József volt pótcsendőr, a tanya tulajdonosa, továbbá Jenei József, Sutus Mihály és Zana László volt pótcsendőrök együtt és közösen Neubauer Izidor kecskeméti gyufagyári igazgatót, Nemes Gusztáv főreáliskolai tanárt, Wertheimer Jenő tanulót és Fodor Zsigmond kereskedőt — miután kezeiket és lábaikat összekötözték, szájukat ronggyal betömték — a tanyán levő akolban már előzőleg megásott gödör széléhez cipelték, s ott azon szándékból, hogy megöljék őket, a fejükre mért fejszecsapásokkal addig ütötték, amíg haláluk bekövetkezett (Pataki Nándor gyanúsítottra nézve a katonai büntetőtörvénykönyv 11. §-hoz képest a 413. §-ba ütköző felbújtói minőségben elkövetett gyilkosság, a többi gyanúsítottakra nézve a katonai büntetőtörvénykönyv 11. §-hoz képest a 413. §-ba ütköző tettestársi minőségben elkövetett gyilkosság

büntette) — az 1921. évi 53. számú rendeleti közlönyben közzétett 32 803/13—1921. számú körrendeletben foglalt magas kegyelmi elhatározás alapján tekintve, hogy a kegyelemben részesítés előfeltételei fennforognak — abbahagyni rendelte.

INDOKOLÁS

Az ügyben eszközölt megállapítások során az alábbi tényállás nyert megállapítást:

Szegeden a magyar ellenforradalmi kormány Hadügyminisztériumának 6. osztályában 1919. évi jú ius havában Héjjas Iván volt tartalékos főhadnagy azt a parancsot kapta, hogy Kecskeméten szervezzen egy karhatalmat a Vörös Hadsereg által elrejtett, az ellenforradalmárok által rejtegetett fegyverek és lőszer összegyűjtésére és a közbiztonsági szolgálat ellátására.

Héjjas Iván ezen parancshoz képest megszervezte a karhatalmat, amelynek tagjai a magyarság szempontjából megbízható tartalékos tisztekből, altisztekből és legénységből, valamint a kecskeméti és környéki gazdákból állottak. Így tagjai voltak a karhatalomnak pótcsendőri minőségben a rendelkező részben felsorolt gyanúsítottak is.

Gyanúsítottak tehát a rendelkező részben körülírt cselekményeket pótcsendőri minőségben, a közbiztonsági szolgálat ellátása közben, a kommunizmus bukásával kapcsolatban felborult rend helyreállítása s normális viszonyok teremtése céljából követték el...[1]

Francia Kiss Mihály ajánlatára a Monori Kiss József Belsőnyír 138. számú tanyájában állapodtak meg, s ezért a szekerekkel oda hajtottak. Útközben Francia Kiss egy tanyáról kihívta a Héjjas-féle alakulathoz tartozó Jenei József pótcsendőrt, aki azután velük ment.

Úgy délelőtt 11—12 óra között érkeztek az említett tanyára, ahol Pataki elrendelte, hogy a sértetteket, mint veszélyes kommunistákat azonnal zárják be az istállóba. Ennek megtörténte után Pataki Nándor és Francia Kiss Mihály bementek a sértettekhez s megmotozták őket, s a náluk talált összes ingóságokat tőlük elvéve, ezeket Pataki Nándor magához vette.

Pataki Nándor ezek után azt a parancsot adta Monori Kiss József gyanúsítottnak, hogy a négy sértettet ki kell végezni, majd pedig körülbelül egy negyedórai ott-tartózkodás után Pataki és Francia Kiss a tanyáról eltávoztak.

Sértetteket kezdetben Jenei József, majd a közeli tanyáról M. Kiss József által elhívott Zana László pótcsendőr őrizte.

Este 9 óra tájban a tanyára érkezett gyanúsított Sutus Mihály pótcsendőr is, aki Kecskeméten állítólag Zombori nevű főhadnagytól vett parancs alapján az említett tanyára ment sértetteknek kivégzésében közreműködni.

[1] A továbbiakban az „indokolás", mint valami úti kalandot, részletesen leírja, hogy Pataki és társai hogyan hurcolták el áldozataikat 1919 november 20—21-én Monori Kiss József kulák tanyájára.

Itt már a délután folyamán gyanúsítottak a tanyán levő marhaakolban gödröt ástak volt, s a kivégzés módjában megállapodtak.

Este 10 óra tájb.n, amikor M. Kiss József családja már lefeküdt, M. Kiss József bement a marhaistállóba, ahol sértettek őriztettek s beszólt oda: „Egy ember kijöhet, itt van a főhadnagy úr, majd ki fogja hallgatni."

Ezen hívásra — az istállóból kijött egyik sértettet M. Kiss és Sutus a kamrába vitték, székre ültették, kezeit, lábait összekötötték, száját ronggyal tele tömték, a gödör szájához cipelték, földre dobták s ily helyzetben gyanúsítottak közül M. Kiss József vagy egy másik pótcsendőr a földön fekvő sértett fejére fejszével ütéseket mért, melyek az illetőnek halálát okozták.

Ugyancsak ilyképpen végezték ki a többi három sértettet is.

Sértetteket ott az akolban nyomban el is földelték.

A kivégzésnél mindegyik pótcsendőr — gyanúsított jelen volt.

A sértettek által magukkal vitt úti készletek Monori Kiss József lakásán maradtak.

Hogy sértetteknél mily összegű pénz vagy minő értéktárgyak voltak, kideríthető nem volt. Csupán Wertheimer Jenőre nézve van adat arra, hogy a vonatban történt letartóztatása alkalmával anyja 4—5000 korona készpénzt adott át neki. Hogy azután ezzel a pénzzel mi történt, az a gyanúsítottak tagadásával szemben kinyomozható nem volt.

Pataki Nándor gyanúsított ugyanis azzal védekezik, hogy sértettektől összesen körülbelül 4—500 korona készpénzt, egy zsebórát, két bankjegytárcát iratokkal vett el — mely előadása megcáfolást nem nyert s így az, hogy Wertheimer Jenőnél akkor, amidőn a motozás történt, volt-e pénz, és ha volt, mennyi, vagy hogy éppen 4—5000 korona készpénz lett volna, megállapítható nem volt.

Pataki Nándor gyanúsított az elvett tárgyakra nézve azt adta elő, hogy ő azokat a kecskeméti városparancsnokságnak beszolgáltatta.

Gyanúsítottnak ezen védekezése megcáfolást nem nyert, sőt az Rád Árpád tanú vallomásával valószínűsítve van, amennyiben nevezett, mint Héjjas Iván városparancsnok volt segédtisztje, határozottan emlékszik arra, hogy a kérdéses időben kivégzett egyének pénze vagy értéktárgyai a városparancsnokságnál rendszerint beszolgáltattak.

A most részletezett tényállás az ügyben kihallgatott gyanúsítottak, továbbá özv. Fodor Zsigmondné, Fodor Ilona, Wertheimer Júlia, Monori Kiss Józsefné, Blank Arthur, Rád Árpád, Héjjas Aurél, Héjjas Iván, Makay Imre, Oláh István, Varga Gyula, Balla Péter és Almási Mária tanúk vallomásával, valamint az iratok közt fekvő beadványokból és egyéb beszerzett adatokból állapíttatott meg.

Minthogy a nyomozat során kiderített tényállás szerint Fodor Zsigmondné — mint maga is vallja — férjének letartóztatása alkalmával Francia Kiss Mihály, Pataki Nándor jelenlétében, megtiltotta neki, hogy bárminemű értéket magához vegyen, sőt felhívta, hogy a nála levő értékeket is hagyja otthon; minthogy továbbá Pataki Nándornak ama meg nem cáfolt és Rád Árpád tanú előadásával valószínűsített vallomásából, hogy ő a sértet.ek ől elvett értékeket nem magának tartotta

meg, hanem azokat a városparancsnokságnak szolgáltatta be; — minthogy végül 1919. évi november 20 vagy 21-én az M. Kiss József volt pótcsendőr tanyájára hurcolt s ott kivégzett sértetteknek most már pontosan meg nem állapítható tárgyai, illetve úti készletei közül Füredi Lajos kecskeméti rendőrkapitány 1919. évi december hó 4-én házkutatás közben említett gyanúsított tanyáján egy sárga bőr kézitáskát, 3 darab ceruzát tokkal, egy csomó kulcsot kulcstartóval, egy kockás puhatáblájú könyvecskét a tanyai lakás egyik szobájában levő nyitott szekrényben találta meg, s ezek elrejtve nem voltak, hanem nyíltan hevertek, gyanúsított által használatba nem vétettek, s azok csak a sértettek kivégzése folytán maradtak vissza — kétségtelen, hogy a rendelkező részben körülírt cselekmények elkövetési indokául nem az önző nyereségvágy szolgált, hanem azokat az 1918. évi október hó 31 napja óta bűnösen felidézett haza- és társadalomellenes forradalmak idején a magyar faj és nemzeti eszme ellen elkövetett cselekmények által felkeltett közelkeseredés és menthető felháborodás hatása alatt abban a téves meggyőződésben követték el, hogy cselekményükkel a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálják — ezek a cselekmények az 1921. évi november hó 3-án kelt magas kegyelmi elhatározás alá esnek, amiért gyanúsítottakat kegyelemben részesíteni s a bűnvádi eljárást abbahagyni kellett.

dr. Schmitz s. k.
vezető ügyész

Eredeti tisztázat. — H.L. M. Kir. egyesített csendőriskolák parsága. 1923-2208.

1923-ban — ezzel egyidőben — a csendőrségi ügyészség sorra elővette ezeket a gyilkosságokat, mindegyiknél megállapították, kik követték el a gyilkosságokat, majd minden gyilkost felmentettek ugyanezen indokolással.

1919 december 6

87. *Horthy rendelete a politikai internáltakból alakítandó „katonai internált munkásosztagok" felállításáról*

A hajmáskéri fogolytáborban internált politikai foglyok szakszerű és rendszeres foglalkoztatása és országos érdekű sürgős közmunkákra való kihasználása céljából *katonai jellegű munkásosztagok* haladéktalan felállítását rendelem el.

1. A munkásosztagok felállításával a székesfehérvári katonai körletparancsnokságot bízom meg, s utasítom, hogy intézkedéseit illetőleg a Belügyminisztérium által Hajmáskéren felállított (táborhivatal) igazgatójával is lépjen érintkezésbe.

2. A munkásosztagok elnevezése: ... *számú katonai internált munkásosztag.*

3. A munkásosztagok a munkahely és a szakmunkák szerint (föld-, fa-, építő- stb. munka) *a hajmáskéri táborban* akként állítandók össze, hogy minden osztagba 100—200 internált osztassék be.

4. Minden munkásosztag *parancsnokául* egy, erre minden tekintetben alkalmas és erélyes, de lehetőleg arcvonalbeli szolgálatra kevésbé alkalmas tiszt osztandó be.

Felügyelő személyzetül munkásosztagonként *egy-egy őrkülönítmény* szervezendő oly módon, hogy 50 internáltra egy megbízható csendőr és a karhatalmi alakulatokból vett két teljesen *megbízható* altiszt és négy ugyanolyan idősebb évfolyambeli katona jusson. Azonkívül minden munkásosztaghoz egy számviteli teendőkben jártas altiszt vagy katona vezénylendő. Szakácsok és mesteremberek az internáltak közül veendők.

Főzőüstök és főzőeszközök kiutalásáról a fővezérség hadtápcsoportja gondoskodik.

Vonatjárművek nem rendszeresíttetnek, ezek a szükség mérvéhez képest előfogatokkal pótlandók.

5. *A fenti rendelkezések alapján egyelőre felállítandó:*

10	munkásosztag	à 100	munkás	=	1000	munkás
20	«	à 150	«	=	3000	«
10	«	à 200	«	=	2000	«
40	munkásosztag összesen				6000	munkás[1].

7. A munkásosztagok fegyelmileg és műszakilag (alkalmazás tekintetében) a terület illetékes katonai körletparancsnokság útján a fővezérségnek rendeltetnek alá, ellátás és büntetőjogi szempontból pedig a Belügyminisztériumhoz utaltatnak.

8. A felállítással megbízott, valamint az 5. pontban felsorolt parancsnokságokat utasítom, hogy intézkedéseiket haladéktalanul tegyék meg, amennyiben az internáltaknak Hajmáskérre való szállítása már folyamatban van, s szerfölött fontos, hogy az összeállítandó osztagok a reájuk váró munkát mielőbb megkezdhessék.

A munkásosztagok felállításának befejezése a székesfehérvári katonai körletparancsnokság által ide december 20-ig bejelentendő.

9. Kiadom: az összes katonai körleti, győri katonai kerületi, székesfehérvári, kaposvári, szombathelyi csendőrkerületi parancsnokságoknak és tudomásulvételere megküldöm a Hadügy-, Belügy-, Igazságügyi Minisztériumnak, valamint a csendőrfelügyelőségnek.

Horthy

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919-III-2938.

A Huszár-kormány rendőrségi internálásai mellett Horthy fenntartja a fővezérség katonai internálási rendszerét. Ezzel kapcsolatos rendelkezését „tudomásulvételre" küldi meg a jelzett minisztereknek, katonai és csendőrségi szerveknek.

---

[1] A továbbiakban szervezési részletkérdések, utasítások következnek.

1919 december 16

88/a. *A budapesti IX. kerületi karhatalmi parancsnokság jelentése a budapesti karhatalmi főparancsnokságnak a pestkörnyéki városokban folyó kommunista agitációról*

Szóbeli jelentésemet írásba foglalva felterjesztem.

Folyó hó 16-án délelőtt megjelent a parancsnokságnál Hidegh alezredes, a IX. kerületi karhatalmi külkörzet parancsnoka és a következőket adta elő:

A helységparancsnokok jelentik, hogy Kispest, Pestszentlőrinc, Erzsébetfalva és Csepelen nyíltan folynak a kommunista agitációk, nyíltan beszélik, hogy karácsonyra, de legkésőbb újévre újból vörös uralom lesz.

Horthy őnagyméltóságának és a tiszteknek csillagait leszedik. Mindez nem szórványos, hanem általános jelenség.

Kispesten a mozielőadáson bemutattatott a nemzeti hadsereg bevonulása, ennek hatása alatt a közönség hazafias része felállva a himnuszt énekelte, mire nemzetellenes egyének leintették a himnuszt és követelték az internacionálét, amit el is énekeltek . . .[1]

Ezen jelenségeket nagyon fontosaknak tartom és sürgős intézkedést kérek, hogy a rendőrségnél, mindazon egyének, kiket mulasztás terhel, felváltassanak.

Martinovich
alezredes

Másolat. — H.L. Bp. kat. körletparság. IX. ker. parság. 1919-245.

1919 december 17

88/b. *A budapesti karhatalmi főparancsnokság javaslata a fővezérségnek a munkásság tömeges letartóztatására és internálására*

Sok jel mutat arra, hogy Budapesten, de különösen a külső városrészekben tömegfelvonulások készülnek, sőt talán nyílt lázadás is törhet ki.

A IX. kerületi karhatalmi parancsnok jelentését mellékelten felterjesztem. Hasonló jelentések másoktól is érkeztek.

Ámbár nem valószínű, hogy a karhatalom és a nemzeti hadseregnek itten állomásozó részei adott esetben a forradalmárokhoz úgyanúgy pártolnának át, mint egy évvel ezelőtt, azonban ez sincsen teljesen kizárva.

Ezen válságos állapotnak a szakadatlan tétovázás, lavírozás és paktálás az oka.

[1] A továbbiakban a jelentés a karhatalom megerősítését javasolja és a rendőrség engedékeny magatartásával magyarázza a kommunista agitáció erősödését.

Budapesten ma már majdnem mindenkiben megrendült a bizalom a kormány iránt.

A rendbontó elemek a legféktelenebb izgatást kezdették meg, mert látják, hogy bántódásuk nem történhet.

A józan polgárság naponta türelmetlenebbé és izgatottabbá lesz.

A karhatalom legmegbízhatóbb része, az önkéntes polgárság, kezd rezignáltan visszavonulni, és minden alkalmat megragad arra, hogy a karhatalomból kiléphessen.

Érzi, hogy az állami gépezet lejtőre jutott, és nem akarja magát az esetleg ismét uralomra jutó proletárok bosszújának kitenni.

Ma még lehet segíteni, később talán már nem!!

Az egyetlen megoldás a rendbontó elemeknek idejekorán való tömeges letartóztatása és a letartóztatottak internálása. Erre sürgős felhatalmazást kérek!

Ezen intézkedés által a rendbontó elemek vezetőiktől megfosztatnának és meg lennének félemlítve.

A tömeges letartóztatásokat eddig az antant akadályozta meg. Ezeknek meg kellene magyarázni, hogy az ő érdekük is úgy követeli, hogy egy békés országgal köthessenek békét, nem pedig egy polgárháborút viselő, forrongó néppel.

Az antant ellenvetéseivel törődni nem lehet! Választani kell vagy tömeges letartóztatások és internálások, vagy vérfürdő és esetleg bukás között . . .[1]

Dobák
ezredes

Eredeti tisztázat. — H.L. Bp. kat. körletparság. eln. 1919-1508.

1919 december 17

89. *A fővezérség utasítása a budapesti katonai körletparancsnokságnak besúgószolgálat és álcázott ellenforradalmi propagandaszervek kiépítésére*

A fővezérség utasítása a „nemzetvédelmi" osztálynak nevezett belső kémközpont felállítását írja elő. A szervezet feladata: „az összes nép- és társadalmi mozgalmak megfigyelése, nyilvántartása és a szükséges szervezetek kiépítése". A szervezetet a vármegyei katonai parancsnokságokon keresztül a fővezérség irányítja. A vármegyei katonai parancsnokság küldi ki a járási „nemzetvédelmi" tiszteket, „ezek viszont megszervezik járásuk minden egyes községében a pap, jegyző és egyéb falusi intelligencia és a parasztság tekintélyes és mértékadó elemeiből alakuló bizottságot".

Az utasítás 13 pontban foglalja össze a járási „védelmi" tiszt feladatait, amelyek közül a fontosabbak: „megbízható" emberek kiválogatása; a nép hangulatának kikémlelése; vezető állásban levő tisztviselők, hivatalnokok működésének megfigyelése; a cenzúra ellenőrzése; a sajtó irányítása; a MOVE szervezése.

[1] A további részben javasolja a zárórarendelet megszigorítását, a statáriális eljárás meggyorsítását. A rendőrség „erélytelen" működése miatt javasolja a rendőrfőparancsnok leváltását és a karhatalmi alakulatok megerősítését.

Az utasítás a „védelmi" tiszteknek példaképül az amerikai „bossok"[1] tevékenységét állítja.
A befejező rész a fővezérségen működő „nemzetvédelmi" osztály feladatát, a vármegyei alosztályok és a körleti „összegyűjtő állomások" szervezeti felépítését, feladatát ismerteti.

H.L. Bp. kat. körletparság. eln. 1919-1489.

1919 december 18

90. *A fővezérség bizalmas utasítása a budapesti katonai körletparancsnokságnak a bányatelepek szigorú megfigyelésére és a „sztrájkra biztatók" letartóztatására*

Bizalmas értesülés szerint a Népszava lerombolása és egyéb politikai események miatt bizonyos pártok, illetve egyének a szénbányamunkásokat politikai sztrájkba akarják vinni, melynek éle a jelenlegi kormányzat ellen irányulna.

A körlet területén levő szénbányavidékek lehetőleg feltűnés nélkül legszigorúbb ellenőrzés, illetve felügyelet alá veendők és minden intézkedés megteendő arra nézve, hogy a jelzett sztrájk esetleges kitörésének eleje vehető legyen.

A sztrájkra izgató és e téren vezető vagy veszedelmes egyének megfelelő ürügy (rend-, csendháborítás, közbiztonság veszélyeztetése stb.) alatt letartóztatandók.

Közbenjáró közegek megfelelőleg kioktatandók és utasítandók, hogy eljárásukban a legnagyobb tapintatot és legmesszebbmenő körültekintést tanúsítsák, nehogy az amúgy is elégedetlen munkásságot szükség nélkül felizgassák.

A tekintetbe jövő szénbányatelepek a következők:
1. Tatabányavidéki szénbányák, székhely Tatabánya.
2. Esztergomvidéki szénbányák, székhely Dorog.
3. Pestvidéki szénbányák, székhely Pilisvörösvár és Pilisszentiván.
4. Salgótarjánvidéki szénbányák, székhely Salgótarján, Baglyasalja, Mizserfabánya.
5. Sajóvölgyi szénbányák, székhely Rudolftelep, Sajókazinc, Sajószentpéter, Királd.

A jelzett bányákban a fővezérség ott működő szénkirendeltségei megfelelően igénybe veendők.

Megjegyzem végül, hogy a karhatalmak megerősítése, illetve kirendelése végett intézkedés innen fog történni.

A fővezér helyett
Gerbert
alezredes

[1] Politikai gengszter vezérek.

Fogalmazvány. — H.L. M.N.H.F. 1919-8170.

A fővezérség ezt az utasítást elküldte a székesfehérvári és miskolci katonai körletparancsnokságnak.

1919 december 22

91. *Gömbös Gyula javaslata a fővezérségnek sztrájk esetén felhasználható polgári alakulatok szervezésére*

A kommün ideje alatt Szegeden igen jó szolgálatokat tett a szegedi egyesületeknek és a polgári társadalomnak sztrájk esetére való megszervezése. Ennek köszönhető, hogy ott a villamos- és vízművek a sztrájk dacára sem szűntek meg szolgáltatásokat teljesíteni.

Erre való figyelemmel, és tekintettel arra, hogy a jelenlegi politikai helyzet egy esetleges sztrájkot nem hogy nem kíván, sőt ellenkezőleg, annak bekövetkezése igen valószínű; bátorkodom alanti javaslatomat szíves figyelmébe ajánlani.

Felhívandó volna valamennyi állami és közhivatal, valamint a társadalmi egyesülések útján a polgári társadalom is arra, hogy azoknak tagjai önként jelentkezzenek egy esetleges sztrájk esetén a villamos- és vízművek, mint a gázgyár üzemének fenntartásához. Ezáltal, ha ez kellően meg van szervezve, az üzemek nem állanak meg, s a sztrájk elveszíti azt a félelmes erejét, amellyel enélkül tényleg bírna.

Fenti javaslatomnak megoldása Budapesten nem járna különösebb nehézséggel, mert itt elegendő mérnök van a technikai keresztülvitelhez, a szaktudást nem igénylő munkálatokat pedig bármely laikus ember is könnyűszerrel végezheti.

Végül van szerencsém bejelenteni, hogy ugyanezen felterjesztésemet a MOVE valamennyi főosztályának azon utasítással küldöttem meg, hogy ezen szervezkedést az állomáshelyükön levő katonai parancsnoksággal egyetértőleg haladéktalanul kezdjék meg.

Hazafias üdvözlettel
Gömbös
a Magyar Országos Véderő Egyesület
Országos Elnöke

Eredeti tisztázat. — H.L. M.N.H.F. 1919-81. vkf. sz.

Később valóban létre is hoztak ilyen polgári szervezetet, amelyet több nagyarányú sztrájk meghiúsítására igyekeztek felhasználni, így például az 1924-es nyomdászsztrájk alkalmával.

1920 január

92. *Francsics tüzér főtörzsőrmester levele a Szociáldemokrata Párt titkárságához a fehérterroristák Somogy megye tabi járásában elkövetett gyilkosságairól és kegyetlenkedéseiről*

Tudatom az elvtársakkal az alábbi közleményt, ha még esetleg nem volna fel le tudomásuk, hogy Somogyban egyes helyeken mi történt. 1919. évi augusztus havában Balatonföldváron Bunczi csendőrparancsnok a 3 pribékjével, Erdélyi, Nagy és valami Csaknya-féle nevű csendőrökkel Fehér Imre ottani lakos elvtársunkat feleségével és 24 éves fiával együtt felakasztották. Azután Köröshegyen Libics Imre elvtársunkat akasztották fel minden bűncselekmény nélkül, pedig sem egyiknek, sem másiknak bűne nem volt semmi, és ezek után a Bunczi úr Bálványos községből egy ismeretlen nevű ottani munkástanácsi tagot cipeltetett el a közeli erdőbe, hol Bunczi úr azt ott felakasztotta és otthagyta úgy, hogy azt a család csak pár hét múlva találta meg. Fehér elvtársunk Földváron a Szociáldemokrata Párt alelnöke és pénztárosa volt, kinél a párt pénzéből nagyobb mennyiségű pénz, pártkönyvecske és ehhez való bélyegek stb., hogy ezt mind a Bunczi úr hová tette, nem tudjuk, majd annak idején meg fogja mondani. Azután Balatonföldvárról Bunczi úr még a következő egyéneket szállította el: Miskei Ferenc lakatost, Horváth István házmestert és Subert Imre csendőrőrmestert, kikről hamis jelentést kellett neki tenni, mert még mindig fogva vannak. Ezeknek se volt semmi bűnük, minthogy szociális érzelműek, más nem . . .[1]

A fentieken kívül még Bunczi úr a körletében vagy 50 embert botoztatott meg, köztük sok nőt is, azért, hogy miért mentek szervezkedni. Úgyhogy a lakosság 1919-ben egész december végéig a pribékektől annyira félt, ha tudták, hogy Bunczi úr a faluban van, akkor ők kiszöktek a szőlőbe és ott aludtak félelmükben. Továbbá szeretnénk még megtudni azt is, hogy a tabi járásbíró jogosan járt-e el, hogy 1919-ben augusztus végén a Fehér-család és Libics kivégzését jogosan hajtotta-e végre, egyszerűen amit Bunczi úr neki hasból jelentett, a jelentés vétele után a járásbíró a halálos ítéletet végrehajtotta. Mi úgy tudjuk, hogy a járásbíró úr csak 1 évre ítélhet el valakit, de többre nem, és ez, amint tudjuk, abban az időben 14 halálos ítéletet hozott a fentieken kívül. Még a bálványosi embert az erdőben Bunczi úr maga hajtotta végre. Továbbá, amint tudom és megállapítottam, a Bunczi úrral, mint hamis tanú, idős Fardanics kertész, balatonföldvári lakos, nagyban szerepelt.

Nagyon kérjük az elvtársakat, mindezt szíveskedjenek tudomásul venni és alkalomadtán a legszigorúbb vizsgálat megindítását elrendelni. Nagyon kérjük az elvtársakat, ha lehet, megbízható detektívekkel

[1] A továbbiakban azoknak neveit sorolja fel, akik a kivégzettek ártatlanságát bizonyítani tudják.

kivizsgáltatni, mert a Bunczi úrnak sok a csendőrtiszt barátja és hátha elsímul az egész ügy, amit nem szeretnénk büntetés nélkül hagyni.

A nevem kérem a legnagyobb titoktartásban megőrizni[1].

Maradtam elvtársi üdvözlettel

Francsics Gyula
tüzér főtörzsőrmester

Eredeti tisztázat. — M.M.I. A. XXII. 417-1919/1.

A levélen nincs dátum: a benne levő utalások alapján keltezése 1920 januárjára tehető.

Francsics tüzér főtörzsőrmester, mint sok más szocialista, azt remélte, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége, mint a kormánykoalíció résztvevője (Peyer és Miakits ebben az időben a Huszár-kormány tagjai voltak), majd lépéseket tesz a vérengzések megszüntetése s a gyilkosok megbüntetése érdekében. Azonban — mint ismeretes — a Szociáldemokrata Párt vezetősége a kommunistaellenes vérengzések leplezője és aktív elősegítője volt. Azt a politikát folytatta tovább, amit a Peidl-kormány kezdett el, amikor az ellenforradalmárokat szabadonbocsátotta és a kommunista vezetők letartóztatását rendelte el. A szociáldemokrata pártvezérek főleg a zsidóellenes pogromok miatt tiltakoztak. A kommunistaellenes üldözéseknek legfeljebb egyes „túlkapásait" kifogásolták, egyrészt azért, mert a „túlkapásoknak" sok szociáldemokrata is áldozatául esett, másrészt azért, mert a tömegek nyomása is szorította őket.

1920 január 12

93. *A budapesti karhatalmi főparancsnokság „védelmi" osztályának helyzetjelentése beszámol arról, hogy a Vörös Hadsereg győzelmei nagy örömet váltottak ki a munkásság körében*

A MÁV Gépgyár (X. kerület, Kőbányai út 19—21.) munkásainak hangulatáról.

A munkáslétszám jelenleg körülbelül 3000. A munkások között aránylag sok volt a vöröskatona, az mintegy 35—40 százalékot tesz ki.

A munkások hangulata nagyon rossz, rendkívül el vannak keseredve, s igen nagy része megint a kommunizmus felé hajlik. Sokan mondják, hogy eljön az idő, mikor megint ők lesznek uralmon, mások pedig az újabb kommunizmus időpontját februárra emlegetik. Nagyon örülnek az orosz bolseviki hadsereg sikereinek . . . Mondják: hogyha még egyszer megpróbálhatnák, megint kommunizmust csinálnának, csak sokkal alaposabban . . .

A gyárban különben pár nap óta megint bizalmi rendszer van. (A bizalmi rendszer egyébként újabban a többi gyárban is be van vezetve.)

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-10415. Helyzetjelentés. 1920 január 13.

[1] Utóiratként a következő áll: „mert annakidején én is fehérkatona voltam, ki mindezt pontosan megvizsgálta és feljegyezte".

1920 február 12

94/a. *A Zala megyei kormánybiztosságon készült feljegyzés a kommunistáknak a sorozáson tanúsított ellenállásáról*

A sümegi főszolgabíró telefonon jelenti, hogy a Sümegen ma megtartott sorozás alkalmával a sorozásra előállított legénység közül azok, kik nemrégiben a hajmáskéri internáltak táborából hazabocsáttattak, a sorozás alatt már rendetlenkedtek, s midőn besorozottakat az eskü letételére felhívta a sorozó tiszt, azt a kommunista érzelműek megtagadták azzal a kijelentéssel, hogy „Nem esküszünk". Ezután kitűzték a vörös szalagot és a kommunizmust éltették és az Internacionálét énekelve kimentek az utcára, ahol verekedést kezdtek. A csendőrség erélytelen volt, sőt egy Kemény nevű csendőr biztatta a besorozottakat, hogy nem kell esküdni, menjenek haza. — Főrészesek a csabrendeki és görbői kommunisták voltak, kik hazakerültek Hajmáskérről az internálótáborból.

Leadta: dr. Hajdu főszolgabíró.

Felvette: Olvashatatlan aláírás.

Feljegyzés. — Zala megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-9.

A kormánybiztos, „tekintettel a jelentett eseményekre", azonnal rendkívüli távirda- és telefonszolgálatot rendelt el. *[Ugyanott.]*

1920 március 6

94/b. *A Zala megyei alispán jelentése a kormánybiztosnak az esküt megtagadókkal szemben foganatosított megtorló intézkedésekről*

Fenti tárgyban a rendelet visszavárása mellett jelentem, hogy a kiküldött karhatalom a sorozásnál előfordult zavargás miatt az összes gyanúsítottakat letartóztatta. Akik ellen a katonai büntetőtörvénykönyvbe ütköző bűncselekmény miatt terhelő adatok merültek fel, katonai bíróság elé állításuk céljából Zalaegerszegre kísértettek. A bekísért 21 egyén közül 17 még a zalaegerszegi leszerelő táborban őriztetik, míg 4 egyén Szombathelyre kísértetett át.

Akik ellen pedig a katonai büntetőtörvénykönyvbe ütköző bűncselekmény miatt alapos gyanú nem merült fel, azok ellen a 91383/919. BM. rendeletben szabályozott internálási eljárás tétetett folyamatba.

A vizsgálat jelenben még folyik.

Olvashatatlan aláírás
alispán

Eredeti tisztázat. — Zala megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-9.

1920 február 18

95. *Kelemen kerületi kormánybiztos utasítása a szegedi polgármesternek: a katonai behívást megtagadókkal szemben alkalmazzon karhatalmat*

Katonai hatóságtól vett értesülésem szerint a közigazgatási hatóságok a katonai behívások eseteiben nem járnak el a kellő körültekintéssel és eréllyel, amint ez a hadsereg kiegészítésére okvetlenül szükséges.

Felkérem polgármester urat, szíveskedjék hatósága területén odahatni, hogy a közigazgatási hatóságok a katonai behívásoknál mindenkor a legnagyobb gyorsasággal, pontossággal és eréllyel járjanak el, s ahol szükséges, karhatalmat alkalmazzanak.

Amennyiben erre a célra rendőri vagy csendőri erő nem állana rendelkezésre, a legközelebbi katonai parancsnokságokhoz karhatalomért kell fordulni.

Kelemen
kerületi kormánybiztos

Eredeti tisztázat. — Szegedi Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-176.

A FŐVEZÉRSÉG ADATKÖZLÉSE A HADSEREGRŐL AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KATONAI MISSZIÓJÁNAK

1919 december 26

96/a. *Bandholtz átirata a fővezérséghez, melyben felvilágosítást kér a horthysta hadsereg fegyveres erejéről és fejlesztési terveiről*

1. Az alábbi pontokra nézve kérem szíves felvilágosításukat.

a) A magyar nemzeti hadsereg fejlődésének rövid történelmi vázlatát az excellenciád által kezdett szervezéstől számítva.

b) A különböző egységek szervezési táblázatát, részletesen (hadrend).

c) A hadsereg jelenlegi létszámát (a puskák számát).

d) A létszám emelésére vonatkozó terveket.

e) Bármely más adatokat, amelyeknek közlését excellenciád óhajtaná.

2. Ezen felvilágosításokat csakis saját kormányom tájékoztatására kérem.

H. H. Bandholtz s. k.
brigádtábornok az Egyesült Államok seregében

Másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919-I.a-2969.

1919 december

96/b. *A fővezérség válasza az Egyesült Államok katonai missziójának*

Bandholtz felszólítására közli a fővezérség, hogy a horthysta csapatok „magva jórészt csak tisztekből és altisztekből alakult meg 1919 június hó első felétől augusztus első feléig terjedő időközben", azon célból, hogy az „országban a bolsevizmust letörje", s kezdetben a szegedi helyőrségben „az összes katonai szolgálatot ezek látták el.

Az ottani francia megszálló csapatok parancsnoksága a város magyar katonaságának fegyveres létszámát 1300 főre korlátozta. Ezen létszámba a szegedi rendőrség állománya is bele volt értve."

A Tanácsköztársaság bukásával és a román előnyomulással előállt új helyzetben szükségessé vált a hadsereg szervezésének „más területre való áthelyezése", bár ekkor „a Szeged várósát megszálló francia parancsnokság az 1300 fő fegyveres létszám túllépése ellen már nem emel kifogást". A tájékoztatóban a fővezérség beismeri, hogy a szegedi szervezkedés nem járt az általuk kívánt sikerrel, aminek okát „egyedül Charpy tábornok, a Szeged várósát megszálló csapatok parancsnoka által okozott nehézségekben" jelöli meg.

A tájékoztató szerint Horthy „fővezérsége" 1919 augusztus közepén indult el Szegedről, és vele ment „körülbelül 1000 katonatiszt és két gyalogzászlóalj, egy huszár- és árkászszázad a Dunántúlra".

A románok által meg nem szállt területen a fővezérség „egy gyaloghadosztály (Kaposvár), egy gyalogdandár (Szombathely) és egy lovas dandár (Székesfehérvár) felállítását rendelte el, melyek elsősorban önként jelentkezőkből, később pedig a 25—35 éves korosztályok behívása által egészíttettek ki.

1919 szeptember elején az antant misszió tudtával egy negyedik gyaloghadosztály (Szeged) felállítása tétetett folyamatba. Ez utóbbi jelenleg felállítás alatt van."

Ezenkívül még „csendőr és csendőrtartalék (milice) alakulások" felállítása is szükségessé vált, „ami — szintén az antant misszió előzetes tudomásával történt".

Közli továbbá, hogy „ezenkívül ideiglenesen fennállanak még a volt monarchia hadseregének (kuk arme) egyes likvidáló intézményei és hatóságai".

A b) *pontra vonatkozóan a tájékoztató egy csatolt részletes mellékletre utal, amelyen „az egyes alakulások szervezésének előhaladási foka különféle jelekkel van feltüntetve".*

A c) *pontra vonatkozóan a tájékoztató közli, hogy a hadsereg „jelenlegi létszáma a budapesti karhatalmakon kívül — melyek az 1. számú — mellékletben külön vannak feltüntetve, a következő:*

Mozgó alakulások
(4 gyaloghadosztály, 1 lovas dandár)

1 494 tiszt
1 060 hivatásos altiszt
22 501 legénység
15 836 puska
279 géppuska
44 löveg.

Csendőrség

2 670 csendőr és 115 tiszt
1 274 pótcsendőr
2 208 puska.

Csendőrtartalék

1 227 tiszt
683 hivatásos altiszt
12 832 legénység
9 606 puska
158 géppuska.

Likvidáló intézmények, hatóságok

1 374 tiszt
651 hivatásos altiszt
3 060 legénység."

A d) *pontra vonatkozóan a tájékoztató közlése szerint a hadsereg „létszámának emelése akként van tervezve", hogy „7 gyaloghadosztályra és 1 lovas hadosztályra építtessenek ki". A hadsereg állományának ily módon való felemelését „elengedhetetlenül szükségessé teszik a bolsevizmusnak még most is fel-feltünedező utójelenségei, továbbá azon körülmény, hogy románok által kiürítendő tiszántúli részek katonai megszállásához újabb csapatokra leend szükség".*

Az e) *ponttal kapcsolatban a tájékoztató a sorozás lehetőségének a biztosítását kéri, mert „kimondott toborzott hadseregbe csak az ország csőcseléke, munkakerülő eleme jelentkezik katonai szolgálatra, amely ezáltal magának könnyű megélhetést vél biztosítani".*

A hadsereg felszerelését illetően a tájékoztató szerint „a katonai központi igazgatás e téren igen nagy nehézségekkel küzd, s rá van szorulva arra, hogy a külföld részéről jóindulatú támogatásban részesüljön".

H.L. M.N.H.F.1919-I.a-2969.

A HUSZÁR-KORMÁNY INTERNÁLÁSI RENDELKEZÉSEI

1919 december 5

97/a. *A Huszár-kormány internálási rendelete*

Az állam biztonságára vagy a közrendre és közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, valamint gazdasági okokból káros egyének őrizetbevételének szabályait az 1919. évi november hó 17-én tartott Minisztertanács felhatalmazása alapján — utalással az 1656/1919. res. számú rendeletemre — az alábbiakban állapítom meg[1].

1. §.

Az ország területéről ki kell tiltani és internálni kell mindazon külföldieket és velük együtt a közös háztartásban élő hozzátartozókat, akiknek itt tartózkodása magatartásuk folytán

a) az állam és társadalom érdekeire — a közrendre és közbiztonságra veszélyes;

b) az állam és társadalom érdekeire — a közrendre és közbiztonságra aggályos vagy gyanús;

c) az állam és társadalom érdekeire — a közrendre és közbiztonságra, helyesebben, akiknek ténykedése zilált közviszonyaink között gazdasági életünkre káros.

A most felsorolt kategóriák, a velük közös háztartásban élő hozzátartozóikkal együtt, rendőrhatóságilag őrizetbe veendők, s kitiltásuk

[1] A Huszár-kormány ugyanazon a napon, amikor a belügyminiszter a Minisztertanács felhatalmazása alapján elkészítette az internálási rendeletet, a hazai és külföldi közvélemény megtévesztésére kiadott egy másik rendeletet a „szabadságjogok" biztosításáról.

együttal más községben való őrizetbe helyezésük (internálásuk) a belügyminiszternél haladéktalan javaslatba hozandó.

A megszállás alatt levő területek lakossága a békeszerződés megkötéséig külföldinek nem tekinthető.

2. §.

Őrizetbe venni, lakhelyükről, illetve tartózkodási helyükről kitiltani, illetőleg más községben őrizetbe helyezni (internálni) kell azokat a magyar honosokat is, akik az 1. §. a), c) pontjai értelmében kifogás alá esnek...[1]

Beniczky s. k.

Másolat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-164. (1176/1920.)

A Huszár-kormánynak, mely a rendeletet kiadta, tagja volt Peyer Károly is, a Szociáldemokrata Párt áruló vezetője.

1919 december 30

97/b. *Beniczky belügyminiszter utasítása a közigazgatási hatóságokhoz az internálási rendelet végrehajtásáról*

Az állam biztonságára vagy a közrendre és közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, valamint gazdasági okokból káros egyének őrizetbevételének szabályai tárgyában kiadott 1919. évi 91383/VI. a. számú rendeletem kiegészítéséül az eddigi internálások során szerzett gyakorlati tapasztalatokhoz képest a következőket rendelem:

1. A 91383/1919. VI. a. BM. számú rendelet 1. és 2. §-ai értelmében azon egyének tekintendők

a) veszélyeseknek, akik az úgynevezett Tanácsköztársaság fennállása alatt, mint annak szervei, közegei, megbízottai vagy fegyveres erejének tagjai a büntetőtörvényekbe ütköző cselekményt követtek el, ha büntetésüket már kiállották;

b) aggályosaknak, akik az úgynevezett Tanácsköztársaság megalapítása, vagy fenntartása érdekében oly tevékenységet fejtettek ki, melyből okszerűen következtethető, hogy itt tartózkodásuk az állam vagy társadalom biztonságát avagy a közrendet vagy a közbiztonságot veszélyezteti;

c) gyanúsaknak, akik az úgynevezett Tanácsköztársaság összeomlása óta izgató tevékenységgel vagy egyébként tettel vagy szóval oly magatartást tanúsítottak, illetve tanúsítanak, amelyből okszerűen következtethető, hogy céljuk az úgynevezett Tanácsköztársaság visszaállítására, illetve az állam vagy a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányul;

d) gazdasági életünkre károsaknak, akik a közellátás rendjét veszélyeztető árufelhalmozással, lánckereskedéssel, árdrágítással az állam gazdasági és pénzügyi helyzetét károsan befolyásoló valutaüzérkedéssel foglalkoznak...

[1] A 3—22. §-ok az internálás végrehajtásának részletes ismertetését tartalmazzák. Az internálási rendelet megjelent a Budapesti Közlöny 1919 december 10-i számában.

2. Az előbbi 1. pont (a 91383/1919. BM. rendelet 1. és 2. §-ai) szerint kifogás alá eső egyének szükség esetén rendőrhatósági felügyelet alá helyezhetők.

A rendőrhatósági felügyelet alá helyezett egyén:

a) azt a területet, amelyet a rendőrhatóság megállapít, további intézkedésig rendőrhatósági engedély nélkül nem hagyhatja el;

b) köteles az elsőfokú rendőrhatóságnál, és ha ez nincs helyben, a községi elöljáróságnál, a rendőrhatóság által megjelölt időközben és órában személyesen jelentkezni; a jelentkezés nem kívánható gyakrabban, mint naponként kétszer és nem történhetik ritkábban, mint hetenként egy ízben...[1]

A rendes lakó- vagy tartózkodási helyéről eltávolított és rendőrhatósági felügyelet alá helyezett egyénnek azok a családtagjai, akikkel közös háztartásban élt és akinek eltartásáról gondoskodni képes, a kijelölt tartózkodási hely elsőfokú rendőrhatóságának engedélyével hozzáköltözhetnek. Ebben az esetben azonban a rendőrhatósági felügyelet a családtagokra is kiterjed. Az említett rendőrhatóság indokolt esetben az odaköltözött családtagokat eltávolíthatja...[2]

Felkérem végül a $\frac{\text{főkapitány}}{\text{alispán}}$ urat, hogy ezen rendeletemet az elsőfokú rendőrhatóságokkal haladéktalanul közölje.

Beniczky s. k.

Másolat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-164. (1176/1920.)

1920 március 5

98. *Bárczy igazságügyminiszter rendelete a főállamügyészhez a bíróság által szabadlábra helyezett kommunisták internálásáról*

Tudomásomra jutott, hogy egy felmerült esetben, amikor a törvényszék a vádlottat a proletárdiktatúrával összefüggő bűncselekmény miatt fogházra ítélte, de a büntetést az előzetesen elszenvedett letartóztatással kitöltöttnek vette, a vádlott nyomban szabadlábra helyeztetett anélkül, hogy intézkedés történt volna arra nézve, hogy az illetékes

[1] A *c)—f)* pontok a rendőri felügyelet alatt állók mozgási szabadságának további szigorításáról szólnak. Így nem adhatnak fel táviratot, nem használhatnak telefont, eltilthatók attól, hogy „rendes környezetén kívül" mással érintkezhessenek stb.

[2] A további pontok részletkérdésekkel foglalkoznak (az internáltak élelmezése, idegenekkel való érintkezés stb.).

rendőrhatóság az elítéltnek őrizetbevétele, esetleg kitiltása és más községben őrizetbevétele tekintetében a magyar belügyminiszter úrnak 91383/VI. a. 1919. szám alatt kiadott rendelete (közölve a Budapesti Közlöny 1919. évi december hó 10-én megjelent 185. számában) értelmében állást foglalhasson.

Minthogy az őrizetbevétel elrendelésének alapja kizárólag az a körülmény, hogy valaki az állam és társadalom érdekeire, a közrendre és közbiztonságra veszélyes, aggályos vagy gyanús, vagy magatartása az ország gazdasági életére káros, ennélfogva az a kérdés, hogy valakit a belügyminiszter úrnak idézett rendelete értelmében őrizetbe kell-e venni, független attól, hogy az illető követett-e el bűncselekményt, különösen pedig, hogy őt a büntetőbíróság elítélte-e. Ehhez képest nem lehet akadálya az őrizetbevételnek az sem, hogy valakit, akinek internálása indokoltnak mutatkozik, a büntetőbíróság jogerősen szabadságvesztésre, büntetésre ítélt, sőt a dolog természetéből folyik, hogy olyan egyénnek szabadon hagyása, akit az idézett számú belügyminiszteri rendelet 1. §-ának *a), c)* pontjaiban és 2. §-ában megjelölt, veszélyességre utaló bűncselekmény miatt jogerősen elítéltek, büntetésének kitöltése után is még mindig olyan veszélyekkel járhat, amelyeknek megelőzését a szóbanlevő belügyminiszteri rendelet célozza.

Felkérem tehát méltóságodat, szíveskedjék a felügyelete alatt álló államügyészségeket utasítani, hogy mindazokban az esetekben, amikor olyan egyénnel szemben, aki ellen bűnvádi eljárás van folyamatban, a 91383/VI. a. 1919. számú belügyminiszteri rendelet 1. és 2. §-ában megjelölt veszélyesség gyanúja merül fel, erről a terhelt szabadlábra helyezésének foganatosítása előtt az idézett rendelet 3. §-a szerint illetékes rendőri hatóságot, a terhelt átkísértetése mellett, értesítsék. Különös gonddal kérem annak ellenőrzését, hogy az államügyészségek ebbeli kötelességükre a proletárdiktatúrával kapcsolatosan elkövetett bűncselekmények miatt terheltekre vonatkozóan pontosan megfelelnek-e.

A dolog természetéből folyik, hogy az átkísértetés kötelessége a fent idézett számú belügyminiszteri rendelet 1. és 2. §-ában megjelölt veszélyesség gyanúja esetén a szabadlábra helyezésnek minden esetére kiterjed, tehát arra az esetre, ha az elítélt szabadságvesztés büntetését kitöltötte, valamint arra az esetre is, ha előzetes letartóztatását — esetleg vizsgálati fogságát meg kell szüntetni vagy ha a bíróság a kiszabott szabadságvesztés büntetést az előzetes letartóztatással — esetleg vizsgálati fogsággal — kitöltöttnek vette.

Méltóságod intézkedéséről jelentést kérek.

Bárczy s. k.

Hiteles másolat. — Zala megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-29.

Ezt a rendeletet az Igazságügyi Minisztérium elküldte valamennyi kormánybiztosnak.

A TERRORVÁLASZTÁSOKRÓL

1919 november 29

99. *Gratz Gusztáv bécsi magyar követ jelentése gróf Somssich külügyminiszterhez Weltner Jakabbal és Peidl Gyulával folytatott megbeszéléséről*

"Gratz közli, hogy egy Pintér-Schächter nevű újságíró, aki „állítólag az ukrán kormány megbízása alapján egy, a magyar és ukrán kormányok között március 6-án létrejött, de végre nem hajtott kompenzációs szerződés dolgában kívánt velem beszélni és tényleg a szerződés egyik másolatát át is nyújtotta" — találkozót közvetített közte, valamint Peidl és Weltner között.

Weltner a beszélgetés során közölte, hogy Budapestre nem akar visszatérni, mert, bár „igen erősen exponálta magát" a kommunisták ellen, Magyarországon „üldöztetésnek volna kitéve. Kért azonban, vegyem tudomásul, hogy ha a magyar hatóságok őtőle bármely kérdésre vonatkozólag felvilágosításokat óhajtanának, ő a maga részéről kész a követségen megjelenni és mindent, amit tud... jegyzőkönyvbe adni".

Peidl is közölte, hogy „Budapesten megfigyelés alatt állt és ezért kényelmetlenül érezte magát. Dacára ennek, mihelyt Abbáziából visszajön, Budapestre szándékozik leutazni, mert nem tart attól, hogy bármi baja eshetnék. A pártéletben Budapesten részt akar venni, mégpedig a kiengesztelődés szellemében. A beszélgetés során egyetlen kívánságot fejezett ki, hogy tudniillik tétessék lehetővé Erdélyi volt közélelmezési népbiztosnak és Kondor Bernátnak, hogy Budapestre visszatérhessenek és a Budapesti Általános Fogyasztási Szövetkezet vezetését átvegyék."

„Kilátásba helyeztem — írja Gratz —, hogy a kívánságokról jelentést fogok tenni. Benyomásom az, hogy a szociáldemokrata vezérek a közeledő választásokra való tekintettel szeretnének visszakerülni Budapestre, hogy pártjuk akciójának irányításában részt vegyenek". Gratz nem kételkedik abban, hogy „úgy Weltner mint Peidl szélsőséges áramlatokkal pártjukban szembe fognak szállni, és bár ezért elvben nem tartanám bajnak, ha Budapestre visszakerülnének, taktikailag a dolog megfontolandó, mert mindkettő elítéli a Szociáldemokrata Pártnak a Huszár-kabinetben való képviseltetését[1], és Budapesten előreláthatólag oda fognak működni, hogy a szociáldemokraták a minisztériumból kilépjenek, lejövetelük megkönnyítése tehát csak abban az időpontban volna indokolt, amikor a szocialista miniszterek kiválása kívánatosnak vagy legalábbis közömbösnek látszik."

O.L. ME. 1919-XXXVII-6520.

Gratz jelentését a Külügyminisztérium elküldte a Miniszterelnökségnek és a Belügyminisztériumnak.

[1] Weltner és Peidl állásfoglalása a Szociáldemokrata Pártnak a Huszár-kabinetben való képviselete ellen távolról sem jelenti azt, mintha ők általában ellenezték volna az ellenforradalmi kormányban való részvételt. A Huszár-kormányt azért nem tartották alkalmasnak, mert ők Apponyi miniszterelnökségét támogatták, s az ő vezetésével létrejött kormányban szerettek volna részt venni. Mint Garami írja: „Andrássy és Bethlen Apponyi mellett foglaltak állást, természetesen én is." [Garami Ernő. *Forrongó Magyarország. 185. old.]*

1920 január 15

100. *Peyer Károly és Miakits Ferenc levele Huszár Károly miniszterelnökhöz a kormányból való kilépésükről és a Szociáldemokrata Pártnak a választásoktól való visszalépéséről*

Peyer és Miakits leszögezi, hogy „a politikai pártok vezetőinek november havában Sir George Clerk kezdeményezésére megtartott tanácskozásai alapján a Magyarországi Szociáldemokrata Párt a megalakulandó koncentrációs kormányba két tagját delegálta, kifejezni akarván ezzel a koncentrációs kormány megalakulásához való hozzájárulását".

Megállapítják azonban, hogy „a koncentráció alapját képező feltételek egyáltalán nem tartatnak be". Panaszolják, hogy a karhatalmi alakulatok a Szociáldemokrata Párt működését is akadályozzák. „Az egyes panaszokkal — írják — a kormány két ülésben foglalkozott, a hozott határozatok ugyan pártunkat nem elégítették ki, ennek ellenére nem vontuk le a konzekvenciákat, hanem abban a feltevésben, hogy a kormány határozatai végrehajtatnak és így a viszonyok javulni fognak, továbbra is tagjai maradtunk a kormánynak." Megállapítják, hogy az utóbbi időben az üldözés „olyan arányokat öltött, hogy ezekért az állapotokért a felelősséget továbbra nem vállaljuk. . .

Kértük, és a koncentrációban való részvételünk egyik alapfeltétele volt az igazságtalan politikai üldözések beszüntetése és a közszabadságok biztosítása. E téren is kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a helyzet lényegesen rosszabbodott. Ma is ezrei az embereknek vannak letartóztatva, nagy része minden kihallgatás nélkül egy egyszerű feljelentés alapján. Sok ezer munkás van az ország különböző részeiben internálva, kiknek az internálását nem a rendeletben[1] megjelölt hatóságok, hanem egyes helyi egyének rendelték el, és ma még a központi hatóságnak az internáltak számáról sincs pontos tudomása. E tisztán politikai okokból letartóztatott és koncentrációs táborokban a legrosszabb egészségügyi viszonyok mellett összezsúfolt emberek szenvedéseit leírni nem lehet. Ha e szerencsétlenek szenvedései nyilvánosságra jutnak, az egész kultúrvilág felháborodását fogja kiváltani."

A Szociáldemokrata Párt jelöltjeit a „hatósági közegek nemcsak megakadályozzák a programbeszéd elmondásában és választási nyomtatványok terjesztésében, hanem egyeseket letartóztattak, sőt súlyosan bántalmaztak. A választási előkészületekből kifolyólag több száz párttagunk van eddig letartóztatásban, kik közül számosakat már internáltak is. Naponta keresik fel pártunk választási irodáit olyan párttagok, akiken a súlyos bántalmazások nyomai megállapíthatók, és a legutóbbi napokban letartóztatott párttagok hozzátartozói felhozták hozzánk a bántalmazottak teljesen vértől borított fehérneműit.

A fenti előzmények után pártunk választmánya a mai napon tartott ülésén elhatározta, hogy a párt megbízottait a koncentrációs kormányból való kilépésre felszólítja, és a nemzetgyűlési választásokban nem vesz részt."

Közlik, hogy a választási harc feladására vonatkozó határozatot a Szociáldemokrata Párt „alapos megfontolás után hozta meg". Leszögezik, hogy „a kor-

[1] Az internálási rendelet *(lásd e kötet 239. old.)* kiadásához Peyer és Miakits is hozzájárultak. De hiába nyilvánították ezen rendelet alapján való internálásokat „igazságos" és „jogszerű" üldözésnek, a lakosság nagy tömegei mélységes felháborodással fogadták. Ezt a szociáldemokrata vezérek által jóváhagyott rendeletet a korlátlan fasiszta diktatúra szószólói és bandái sokfelé még a Szociáldemokrata Párt hivei ellen is kíméletlenül alkalmazták. E gazságoknak nyílt fedezése a kormányban való további részvétellel a tömegeknek a Szociáldemokrata Párt elleni felháborodását is még jobban növelte volna.

mányban való részvételünk lehetővé tette a Békebizottság elutazását. Teljes őszinteséggel arra törekedtünk, hogy a várható súlyos békefeltételek a mi közreműködésünkkel az ország lakosságára elviselhetővé tétessenek, de e szándékunkban megakadályoznak bennünket olyan körülmények és tényezők, amelyek a kormánytól függetlenül avatkoznak bele az ország ügyeinek intézésébe"[1]. Befejezésül megismétlik elhatározásukat, hogy a kormányból kilépnek.

O.L. ME. 1920-III-491.

A Minisztertanács foglalkozott Peyer és Miakits levelével, és néhány jelentéktelen ígéretet téve tudomásul vette a szociáldemokraták távozását a kormányból és passzivitását a választásokon. Peyer és Miakits január 16-án bejelentették a miniszterelnöknek, hogy kilépnek a kormányból.

Ettől kezdve a Horthy-fasizmust a Magyar Szociáldemokrata Párt mint „ellenzéki párt" szolgálta tovább.

1920 január 19

101. *Részlet a földmunkás-kongresszus jegyzőkönyvéből: a Szociáldemokrata Párt indokolása a választásoktól való visszalépésről*

A Szociáldemokrata Párt 1920 január 19-én „földmunkás-kongresszust" tartott Budapesten a MÉMOSZ szakszervezeti székházában. Egy külön napirendi pont keretében Molnár nevű előadó foglalkozott a választásoktól való visszalépés okaival. Kijelentette, hogy „300 000 munkást kellene előteremteni, ha a teljes győzelmet akarná a párt, de ez képtelenség a mostani körülmények között, mikor más kezében van a politikai hatalom, mert sok szociáldemokrata nem meri ebben a helyzetben elvét kinyilatkoztatni. Ha a munkásság 30 esztendeig tudott az általános titkos választójogért küzdeni, akkor még két évig meg tud lenni politikai hatalom nélkül".

A választásoktól való visszalépés „korántsem hadüzenetet jelent a polgári pártokkal szemben". Hangsúlyozta, hogy „az ország újjáteremtésében a munkásságnak derekasan ki kell venni a részét, dolgozni kell, s mindent el kell követni, hogy ez a legrövidebb idő alatt bekövetkezhessen, bérdifferenciák ne legyenek ebben az időben akadályok, tilos ilyen időben a sztrájk vagy a bojkott, mert ezt a munkásság megfogadta Clerknek is, s ezen fogadalmat meg is kell tartani. Ha valami nézeteltérés van, azt be kell jelenteni a központi pártszervezetnek és az majd elintéz minden kérdést.

Az agitáció terén újat mondani nem lehet, mert hiszen minden egyes szociáldemokrata egy-egy apostol, akik tudják, hogy a tömeget fel kell világosítani."

Egy másik napirendi pont keretében, a földmunkássajtóról az előadó azt magyarázta, hogy „a szaklapban nem politikai vagy a földművest nem érdeklő dolgokról kell írni, mint ezt eddig tették", hanem népies kifejezésekkel írott szakkérdésekről.

F.M. 1920-62-40.132.

[1] Peyer és Miakits nem meri megmondani, hogy kik azok a „tényezők, amelyek a kormánytól függetlenül avatkoznak bele az ország ügyeinek az intézésébe". Ezek a „tényezők": a fővezérség, s mindenekelőtt Horthy, akinek később, 1920 március 3-án a szociáldemokrata pártvezetőség a Népszava útján *nyilvánosan* is felajánlotta a munkásság „kérges kezét". Jelen esetben azonban Peyer és Miakits leplezi mindenekelőtt megint a Huszár-kormányt, amelynek terrorintézkedéseiben ők maguk is bűnrészesek.

A kongresszuson elhangzott beszédekről a kiküldött rendőrtisztviselő jegyzőkönyvet készített. A jegyzőkönyv egyik példányát elküldte a Földművelésügyi Minisztériumnak, mint amelyet a földmunkáskérdés közelről érint.

1920 január 20

102. *Beniczky belügyminiszter körrendelete a kormánybiztosokhoz a karhatalmi alakulatok megerősítéséről a választások idejére*

A választások lebonyolítására Beniczky „a közrend és biztonság fenntartásának szempontját" közli a kormánybiztosokkal. Eszerint a „rend fenntartására szükséges karhatalomról, amennyiben erre a célra a jelenlevő államrendőrségi vagy csendőri erő elegendő nem lenne, nemcsak a választókerület székhelyén, hanem minden egyes községben gondoskodni kell". S „hogy e szolgálat ellátására áll-e mindenütt helyi karhatalom rendelkezésre, és hogy a karhatalom milyen erejű, megfelel-e a célnak, a hatáskörébe tartozó összes helységekben beható vizsgálat tárgyává teendő, s ott ahol nincsen megfelelő helyi karhatalom avagy a rendelkezésre álló erő e szolgálat ellátására nem elegendő, a vármegyei katonai parancsnoksággal, esetleg a katonai körletparancsnoksággal érintkezésbe lépve és vele egyetértőleg a szükséghez képest katonaság rendelendő ki.

Azokban a kerületekben (szavazási helyeken), ahol éles választási agitációra esetleg a különböző pártok összeütközésére van kilátás, a helyi karhatalom a szükség által indokolt létszámú katonai karhatalommal mindenesetre megerősítendő. E részben a viszonyok mérlegelését, valamint az ezek alapján teendő intézkedéseket méltóságodra bízom."

Hangsúlyozza, hogy „mindenesetre szükséges lesz a sorkatonaság vagy csendőrség készenlétben tartása olyan helyeken, ahol nagyobb tömegben laknak a hazafias társadalmi felfogással szemben ellenséges érzelmű munkások, és ahol emiatt a választás meghiúsítására irányuló erőszakos kísérlet lehetősége nincs kizárva. Ilyen helyek a nagyobb városok és azon helyek, ahol nagyszámú munkást foglalkoztató ipari üzem vagy bányatelep van." Egyben közli, hogy „a karhatalomnak a választókerületbe való beosztása az 5988/1919. ME. számú rendelet 15. §. értelmében a választási biztos feladata, aki e részben a közigazgatási hatósággal egyetértésben jár el. Ugyan e szakasz értelmében a szavazás ideje alatt a közbiztonsági közegekkel és a kirendelt fegyveres erővel a község egész területén a szavazatszedő küldöttség elnöke rendelkezik..."

Közli a választások lebonyolításával kapcsolatos eljárásokat, és végül tudatja, hogy „a választásokkal kapcsolatban felmerülő karhatalmi kérdésekben, amelyek esetleg intézkedésemet teszik szükségessé, szíveskedjék a vezetésem alatt álló minisztérium rendőri főosztályához fordulni".

M.M.I. A. XXII. 541-1920/3.

1920 január 22

103. *Jegyzőkönyv a Szociáldemokrata Párt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja tárgyalásáról „a kölcsönös megértés biztosítására"*

Felvétetett: Budapest, 1920 január hó 22-én Pekár Gyula államtitkár lakásán (VIII. Rökk Szilárd utca 32. II. emelet).

Tárgy: A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megbízottainak tárgyalásai a kölcsönös megértés biztosítására.

Jelen voltak: Beniczky Ödön, dr. Bleyer Jakab miniszterek, Pekár Gyula a Keresztény Egyesülés részéről, Miakits Ferenc, Vanczák János, Dénes Pál és négy szakszervezeti megbízott a szociáldemokraták részéről.

A tárgyalást vezette Pekár Gyula.

A jegyzőkönyvet vezette: Herczegh Jenő, a Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma sajtóosztály vezetője.

Tárgyalás.

Elnök: Melegen üdvözli a megjelenteket.

Bejelenti, hogy Herczegh Jenőnek, a Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma sajtóosztálya vezetőjének intervenciójára Dénes Pál szociáldemokratával történt eszmecseréje után megbeszélések kezdeményeztettek, amelyek Beniczky Ödön belügyminiszterrel majd Friedrich István hadügyminiszterrel, a Keresztény Egyesülés vezetőjével, Taszler Bélával, a Keresztény Egyesülés alelnökével folytattattak le. Ennek eredményeképpen jelentek meg mai értekezleten a két párt megbízottai, minek kapcsán kéri a párttagokat, hogy az ország konszolidációjának megteremtésében szívük egész melegével vegyenek részt. Egyúttal el nem mulaszthatja köszönetének kifejezést adni Herczegh Jenő sajtóosztályvezetőnek a hazafias ügy érdekében kifejtett önzetlen fáradozásáért.

Valamennyi megjelent hozzászólása után a szociáldemokraták a megértés alapjául a következő feltételeket állították fel:

1. kijelentik, hogy az integritás alapján állanak, a nemzeti irányzat elismerésével,

2. az integritás megvédésének befejezéséig felfüggesztik az osztályharcot,

3. elismerik a keresztény erkölcsi világnézet jogosultságát,

4. bekapcsolódnak a konszolidációba és a politikai életbe, biztosítva a legközelebbi választásoknál a szavazások tényleges gyakorlását a keresztény blokk két pártja részére,

5. felveszik a munkát az egész vonalon.

Ezzel szemben:

1. nem kérnek részt a kormányzat és a parlamenti képviseletből,

2. követelik a közszabadságok biztosítását, a politikai üldözések beszüntetését, az ártatlanok kiszabadítását, a bűnösök megbüntetését, akik a bolsevista mozgalmakban büntetőjogilag felelősek,

3. egyenlő bánásmód a polgári elemekkel.

Tárgyalásvezető:	Jegyzőkönyvvezető:
Pekár Gyula	*Herczegh Jenő*
államtitkár	a Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma sajtóosztályának vezetője

Másolat. — M.M.I. A. XXVII. 18/25.

A január 25-én megtartott választások és a február 13-i pótválasztások eredményeként 72 keresztény nemzeti egyesülés párti, 79 kisgazdapárti, 6 demokrata és pártonkívüli képviselő került be a parlamentbe.

A SOMOGYI—BACSÓ GYILKOSSÁGRÓL

1920 február 22

104. *Detektívjelentés a Somogyi—Bacsó gyilkosságról: a nyomok az Ostenburg-különítményhez vezetnek*

Éderle József és Török Károly detektívektől február 22-én.

Megállapítottuk, hogy a kérdéses gépet az esemény előtt mintegy 1 héttel a Mozsár utcai katonai garázs adta ki az Ostenburg-különítménynek. Tizenhetedikén a gépet az Ezredes úti katonai garázs látta el benzinnel. Megállapítottuk, hogy a gép tényleg sérült állapotban került vissza a Rottenbiller utcába, ahol javítás alá vetették. Az olajos kannában talált olajnak és a tett színhelyén talált olajnak azonossága megállapítható. A helyszínen talált katonai nadrágban KD. 277. piros-betűs bevarrás látható. A kérdéses gép 20-án a hajnali órákban az Ezredes úti garázsban magát benzinnel újra felszerelte és eltűnt. A kérdéses gép Gödöllei Gyula fővárosi tisztviselő által a Rottenbiller utca 13. számú házba szállíttatott be az Ostenburg-különítmény részére. Feltétlenül megállapítható, hogy a bűncselekmény elkövetésénél ez a gépkocsi használtatott.

Egykorú másolat. — M.M.I. A. XXII. 417-1920/4.

Somogyit, a Népszava szerkesztőjét és a társaságában levő Bacsó Bélát 1920 február 17-én este hurcolták el és gyilkolták meg. Az újabb gyilkosság híre országszerte, de külföldön is nagy felháborodást keltett. A Huszár-kormánynak, hogy a „törvényesség" védelme látszatát keltse, különösen külpolitikai okokból, meg kellett indítani a nyomozást. A rendőrség rögtön nyomra akadt. A különítmények és általában a katonai körök felháborodtak a nyomozás elrendelésén. Így Héjjasék 1920 február 24-én a fővezérséghez, valamint a miniszterelnökhöz küldött táviratban a tetteseket „nemzeti hősöknek" nevezik és tiltakoznak az ellen, hogy a kormány a gyilkosok ellen eljárást indítson. *[M.M.I. A. XXII. 7-1920/3.]* A továbbiak során a „nyomozást", illetve a kinyomozott ügy eltussolását a rendőri nyomozó szervek kezéből kivették és — nyilván Horthy parancsára — a katonai hatóságoknak adták át.

1923 november 30

105. *Az Ostenburg-zászlóalj egyik tisztjének levele a gyilkosságról*

Kedves Barátom!

A hónapok óta ellenem folyó hajsza és üldözés késztettek arra, hogy ezen levelem megírjam. Ebben a pillanatban úgy állok, hogy egy pár barátomon kívül mindenki elhagyott, s talán a rosszakarat nagyobb irányomban azok részéről, akiknek érdekében önzetlenül küzdöttem s mindent részemről feláldoztam.

Nap nap után érnek a kellemetlenségek, s el vagyok készülve arra, hogy újból letartóztatnak. Nagyon jól tudom, mily könnyen nyoma veszhetik embereknek. Éppen ezért, ha esetleg eltűnnék vagy őrizetbe vétetnék az alább elmondott ügyekből kifolyólag, légy szíves, tégy meg mindent tisztázásom, illetve ártatlanságom kiderítése érdekében.

A Somogyi-féle gyilkosság több ízben szóvá lett téve a nemzetgyűlésen és az újságokban. Az utóbbi időben azonban állandóan fenyegetőznek azzal, hogy ennek részleteit nyilvánosságra hozzák. Mint-hogy majdnem biztos értesülésem van arról, hogy a szocialisták előtt úgy vagyok beállítva, mintha én lennék értelmi szerzője ennek az egész ügynek, szükségesnek látom, hogy erre vonatkozólag mindent elmondjak, amit ezen üggyel kapcsolatban tudok.

Ostenburg százados tiszti századával indultam el Szegedről 1919 augusztus 1-én. 1919 november 1-én Ercsiben tartózkodtunk. Ekkor leszereltem, Budapestre jöttem és elfoglaltam a városnál viselt tanácsjegyzői állásomat. Ezen időponttól kezdve a nemzeti hadsereggel semmiféle vonatkozásban nem álltam, és volt bajtársaimmal sem érintkeztem. 1920 február 16-án az Ostenburg, illetve akkor már II. vadászzászlóaljtól behívót kaptam katonai szolgálatra. Ezen behívás alapján a székesfőváros tanácsa illetményeim megszüntetésével szabadságot engedélyezett részemre. Bevonultam a zászlóaljhoz és Ostenburg a törzshöz osztott be saját rendelkezésére. A zászlóalj legénysége a Mária Terézia-laktanyába, a tisztikar a Royal-, a törzs a Palace-szállóba volt beszállásolva. A nyomozó osztag parancsnoka Schweitzer Jenő főhadnagy (most százados a Honvédelmi Minisztérium számvevőségénél), ennek segédtisztje Soltész István főhadnagy (jelenleg civil, Britannia-szálló). Ezekkel az urakkal nem voltam jobb viszonyban, mert Szegedtől kezdve ennek az osztagnak én voltam a parancsnoka, ők alám voltak rendelve, s most hogy visszajöttem, természetszerűleg féltékenykedtek rám. Beszéd tárgya volt, hogy felsőbb utasításra a Népszava szerkesztőjének lefogását tervezik. Nem törődtem az üggyel, nem akartam beleavatkozni, nehogy azt gondolják, hogy újra a parancsnokságra törekszem. Lónyai utca 17. földszint 2. szám alatt laktam. Vacsorára minden este a Palace-ba mentem. Határozottan nem emlékszem a napra, este 9-kor jöttem a Palace-ba vacsorázni. Vacsora után egyik bajtársam négyszemközt közli velem, hogy Somogyit ma este elfogták. Reggel olvastam az újságokban, hogy az éjjel 2 hullát találtak

Dunakeszi alatt a Dunában. Másnap a lapok már a hullák személyazonosságát is hozták. A zászlóaljnál készenlét volt. Ostenburgot a fővezérségre hívták. A temetéshez az egész zászlóalj ki volt rendelve. A temetést követő napon már detektívek is jöttek a Palace-ba, de anélkül, hogy csináltak volna valamit, távoztak. Ekkor már értesültem arról is, hogy a rendőrség és a Belügyminisztérium kinyomozta az esetet. Ekkor állapítottam meg a következőket: Somogyit előbb budai lakásán, később a Rákóczi úti „Orient"-szállóbeli lakásán figyelték. Elfogatása este történt, midőn az „Orient"-szállóból jövet a szerkesztőségbe tartott. A zászlóalj 75 lóerős, kincstári vászonfedővel ellátott autója a Rökk Szilárd utcában állott. Midőn Somogyi és Bacsó jöttek, az autó előtt igazolásra szólították fel őket. Igazolták magukat. Felszólításra ellenkezés nélkül autóba szálltak. Az autót Kovarcz Emil főhadnagy vezette. Mellette ült Megay László alhadnagy, a kocsiban a többiek. Megindultak és a külső Váci úton hajtottak. A sötétben nem vették észre, hogy a Váci úti vámnál a sorompó le van eresztve. Nekimentek, és a kocsi lámpája és üveg szélvédője összetört. Itt az őrök igazolásra szólították fel őket. Tovább hajtottak, mire a rendőr utánuk lőtt. Megyeren a Vízművek egyik őre és egy munkás látta őket. Hazafelé Pestújhelyen keresztül jöttek, és a kocsit a Rottenbiller utcában levő garázsba vitték. A rendőrség pontosan kinyomozta az esetet. A garázsban nem találta meg az autót, ellenben megállapította a tulajdonos, valamint a soffőrtisztek neveit. Az autóval a két soffőrtiszt, valamint Soltész István Sátoraljaújhelyre mentek. Ostenburg százados úr a fővezérségre ment, és rajtam kívül Sefcsik hadnagy kísérte el. Ez délután történt. Előbb Magasházyhoz ment. Onnan kijőve velünk együtt Ranzenberger vezérkari százados szobájába ment, hová mi is követtük. Ide jött be Sefcsik György főhadnagy és Magasházy is később. Itt volt szó arról, hogy a rendőrség már kinyomozta az egész dolgot, s nagy baj, hogy azok a tisztek, kiknek a rendőrség már úgy is tudja a neveiket, meg az autó, eltűntek. Ezeket feltétlenül elő kellett keríteni, mert különben nem lehetett elsimítani az ügyet. Ranzenberger kiadta a parancsot, hogy én és Sefcsik János azonnal utazzunk Sátoraljaújhelyre és az autót, valamint az urakat hozzuk vissza. Telefonált a Keleti-pályaudvarra, sínautót rendelt részünkre, továbbá menetlevelet állított ki. A sínautóval csak reggel indultunk, velünk jött a soffőr és egy másik kalauz is. Délután 2 órakor érkeztünk Sátoraljaújhelyre. A városparancsnokságon megtaláltuk Soltész fivérét, egy főhadnagyot, aki aztán Soltészt előkeríttette. Azt mondták, hogy az autó túl van a határon, Kovarcz és Megay is. Soltész intézkedett és az autó Kovarcz főhadnaggyal éjjelre visszajött. Megay ellenben állítólag Kassára utazott. Soltész vállalta, hogy az autót bevagonírozza és Megayt értesíti. Kovarczcal ellenben mi másnap visszajöttünk Pestre és Ranzenbergernek jelentést tettünk. Pár nap múlva az autó és Megay is visszajöttek. Ezalatt a rendőrségtől áttették az ügyet a fővezérséghez, Littomericzky hadbíróra bízták, aki Kovarczot és Megayt őrizetbe helyezte. Később szabadlábra. Ezen autó-ügyről különben Soltész István főhadnagy Beniczky Ödönnek is beszélt. Hogy a szocialisták honnan tudják az

ügyet, arra nézve több verzió kering. Tény, hogy 1920 tavaszán már az Ember című újság hozta a tettesek nevét, köztük az enyémet. Schweitzer és Soltész egy alkalommal értesítettek, hogy a szocialisták tudják a dolgot, s engem szerepeltetnek fővezérként. Prónay-tisztek egyízben a MAC-ban Papolczy főhadnagyot is fenyegették, hogy ismerik a tetteseket. 1922. évi nemzetgyűlési választások előtt egy kormányzósághoz beosztott úr azt üzente nekem, hogy jó lesz, ha a tetteseket értesítem, hogy lépjenek el, mert le akarják őket tartóztatni, mivel Gömbösék a választásoknál ezt ki akarják használni a legitimisták ellen. Ez annál hihetetlenebbül hangzott, mert hiszen az esetkor éppen Gömbös volt, aki elküldte Erdős Barna főhadnagyot Ostenburghoz, hogy biztosítsa őt arról, hogy ebből az ügyből kifolyólag az ő pártján van és kitart mellette. Mi ezt közöltük Hammerszkyvel ketten Prónay ezredes úrral is. Sőt illetékes helyre megüzentük, hogy ebből baj lesz az eltussolókra is.

Kérlek, légy szíves ezt a dolgot diszkréten kezelni, és csak abban az esetben felhasználni, ha megmentésemről volna szó. Rajtad kívül levelemet még három példányban elhelyeztem.

Szenkovich s. k.

Egykorú másolat. — M.M.I. A. XXII. 417-1920/4.

A levél a Somogyi—Bacsó ügy bírósági iratai között található. Hogy kinek szólt, azt egyelőre nem lehetett kideríteni.

1925

106. *Kozma Miklós feljegyzése a szociáldemokrata pártvezetőség magatartásáról*

Somogyi—Bacsó gyilkosság után, midőn az köztudomásra jutott, a fővezérségen alig merték az esetet a fővezérnek jelenteni. Az ügy a lehető legrosszabb időben történt, minden egyéb vonatkozástól eltekintve. Magyar delegáció tárgyalt Párizsban, Apponyi az angol Munkáspárttal folytatott tárgyalásokat . . .[1] Az ügy rendőri és katonai nyomozás tárgyát képezte, amely eredménnyel nem járt. Azóta állandóan hangzottak el vádak, eddig burkoltan, most már nyíltan, hogy a hatóságok azért nem derítették ki ezt az ügyet, mert annak hátterében, mint felbujtó, a kormányzó és akkori fővezér állott. A szociáldemokrata párt erről az ügyről akkor a való helyzetnek megfelelően és egészen másképpen gondolkozott, mint ahogy azt most beállítani akarja. A párt vezetőségéből a gyilkosság elkövetése után és a kormányzóválasztás előtt Farkas, Preisz és még egy vezetője a Szociáldemokrata Pártnak közvetítő útján engem megkérdeztek, hogy hajlandó vagyok-e őket fogadni? Válaszom után megjelentek lakásomon és előadták a következőket:

[1] Kozma itt a „fővezér" állítólagos „felháborodásáról" ír.

A Somogyi—Bacsó gyilkosság óriási módon impresszionálta a munkásságot. Köztük levő bolsevista agitátorok ezt az esetet oly módon igyekeztek kihasználni, hogy diszkreditálják a pártnak mostani belőlük álló mérsékelt vezetőségét. A munkásság a jelenben a közvélemény előtt a kommün alatt történtekből kifolyólag igen rossz megvilágításban áll, ők a maguk részéről mindent megtesznek az újjáépítő közös munka érdekében. Miután tudják azt, hogy sem a fővezér, sem a fővezérség, nemhogy nem azonosítja magát, de tőle telhetőleg mindent megtesz, hogy hasonló bűncselekmények elő ne forduljanak, szükségesnek látnák, hogy ezt a kormányzó, illetve fővezér a munkásság felé is hangsúlyozza. Nem nekik, a vezetőségnek van erre szüksége, mert ők erről, és arról, hogy a fővezér a legkorrektebben látja el súlyos feladatát, személy szerint is meg vannak győződve. Ha ez nem lenne meggyőződésük, nem jöttek volna hozzám tárgyalni. Kérésük oda irányul, hogy a fővezér kormányzóvá történt megválasztása után fogadja őket, mint a munkásság vezetőit, és küldjön egy megfelelő értelmű üzenetet a munkásságnak. A tárgyaláson az akkor aktuális kérdések egész komplexuma megbeszélésre kerül, melyek azonban a fenti tárgyhoz nem tartoznak. Az akkor lefolytatott tárgyalás kellett, hogy maradandó nyomot hagyjon a szociáldemokrata pártvezetőség felfogásában, mert midőn később a szerbek által megszállott baranyai terület felszabadításakor ide bevonuló magyar csapatok parancsnokának, Soós altábornagynak kíséretében részt vettem, a Szociáldemokrata Párt megbízásából felkeresett a Népszava Szerdahelyi nevű politikai munkatársa, s előadta a következőket: A pártvezctőség őt informálta egyrészt arról, hogy személy szerint munkáskérdésekben sok jóakaratot tanúsítottam, másrészt tudják azt, hogy ez a jóindulat a kormányzónak és a kormánynak intenciói szerint nyilvánul meg és eddigi munkásügyekben történt szereplésem véleményük szerint az igazi intenciókat fedi.

Ő tehát kéri, eszközöljem ki azt, hogy ő engem a felszabadítandó területre elkísérhessen, s miután ott az első időben kivételes állapot lesz elrendelve és a Szociáldemokrata Pártnak nem lesz módjában az ottani elvtársakkal érintkezni, vigyem én őt magammal. Ettől ő többszörös eredményt vár. Egyrészt munkáskérdések megítélésénél támogatásomra lesz, másrészt bolsevista elemeknek nem lesz módjában az ő autentikus tudósításai mellett Európa-szerte rémhíreket terjeszteni, végül pedig én személy szerint, és rajtam keresztül a vezető körök az ottani munkásság körében több bizalomra számíthatunk, mert engem nem ismernek, de neki módjában lesz az ottaniakat a kormány és kormányzó valódi intencióiról felvilágosítani. Szerdahelyi beutazási engedélyt kapott és a felszabadítás első két hónapjában a pécsi területen tartózkodott ...[1]

A fentieket, bár személyes momentumok vannak benne, azért voltam kénytelen hangsúlyozni ...[2], mert ezzel bizonyítani kívánom azt, hogy a Szociáldemokrata Párt korábbi meggyőződése nem az volt,

[1] Az itt következő részben Szerdahelyi „jó" működéséről és a pécsi mandátum kérdéséről számol be.

[2] Kozma itt Horthyt védelmezi.

amit most a világ előtt elhitetni akar. Ugyanaz a Farkas István, aki a fentebbi kijelentéseket a Somogyi-üggyel kapcsolatban megtette, most a leglármásabb vádolója volt a kormányzónak, és a legélesebb kihasználója a Beniczky-féle hazug vádaskodásnak.

Eredeti tisztázat. — O.L. Kozma ir. Helyzetjelentések 1926-ig. 94—95. old.

Kozma Miklós, aki az ellenforradalom egyik közismert szereplője és Horthy bizalmasa volt, hű képet rajzol a szociáldemokrata pártvezetőség Horthyt „értékelő" magatartásáról. Ezt egyébként — sok egyéb mellett — bizonyítja a hírhedt Vanczák-féle Népszava-vezércikk is, mely kormányzóvá választásakor felajánlotta „a munkásság kérges tenyerét" a főhóhérnak, Horthynak, és az ezt követő titkos Bethlen—Peyer paktum. A szociáldemokrata pártvezetőség segédkezett abban, hogy a gyilkosságban Horthy bűnrészességét, sőt nyilvánvaló felbujtó szerepét eltussolják.

Horthy szerepét a Somogyi—Bacsó gyilkosság elkövetésében és a gyilkosok megvédelmezésében Beniczky az uralkodó osztály táborán belül dúló harc során később leleplezte. Beniczky a gyilkosság elkövetése idején belügyminiszter volt, s így a rendőri nyomozás eredményét igen jól ismerte. A rendőri nyomozás felfedte a gyilkosokat, de ennek nem a gyilkosok lefogása lett a következménye, hanem az ügy „átadása" a katonai hatóságnak, amely azután igyekezett az ügyet végleg eltemetni.

Mikor Beniczkyék és a nemzetközi sajtó is újra szellőztették Horthy bűnrészességét és felbujtó szerepét a gyilkosságban, a szociáldemokrata pártvezetőség, melynek tekintélyét saját tömegei előtt a Bethlen—Peyer paktum nyilvánosságra kerülése már amúgy is rendkívül megrendítette, kénytelen volt ellenzéket, a „felháborodottat" játszani, majd újra elhallgatott.

1925 május 30

107. *Beniczky belügyminiszter a Somogyi—Bacsó gyilkosságról és Nagyatádi Szabó István meggyilkolásának tervéről*

Somogyi Béla a nemzeti hadsereg bevonulása után észrevette, hogy ismeretlen egyének figyelik. Ezért Átlós úti lakásából elköltözött és a Nemzeti Színház közelében, az Orient-szállóban vett ki lakást, ahonnan a Népszava Conti utcai szerkesztősége csak jóformán pár lépés volt. Beniczky Ödön feltételezte, hogy kerülte a hadsereggel való bárminemű összetűzést. Február elején a Népszavában megjelent volna egy cikk, amelyet az előzetes cenzúra nem engedélyezett (Beniczky előtt ismeretlen tartalmú). A cikk kefelevonatát a cenzúráról átküldték a fővezérség Gellért-szállóbeli szállására, hol egy esti társaság előtt, melyen a fővezér is jelen volt, felolvasták. Általános megbotránkozást keltett, többen a vezérkar tagjai közül megjegyezték, hogy a gaz Somogyi Bélát a Dunába kell tenni. Horthy Miklós fővezér úr őméltósága azután e kijelentéssel bontott asztalt:

— Nem beszélni kell itt, hanem cselekedni!

Nemes verseny indult meg erre a kijelentésre a Prónay- és az Ostenburg-különítmények között. Hozzájárult ehhez az is, hogy az Ostenburg-különítmény ócska taxija helyett a fővezérségtől egy szép gépkocsit kapott. Ezt az ügyet a különítményben a nyomozó osztag parancsnoka: Schweitzer Jenő főhadnagy (1923 januárjában százados a Honvédelmi Minisztérium számvevőségén) és segédtisztje, Soltész

István főhadnagy (1923-ban már civil, akkor a Britannia-szálló vendége) intézték. Beszéd tárgya volt már a városban, hogy Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét akarják lefogni. A gyilkosság után, míg a nyomozás tartott, az Ostenburg-különítmény készenlétben állott, Ostenburg pedig a fővezérségen tartózkodott. A temetésen az egész zászlóalj résztvett.

A rendőri nyomozás eredményeként kiderült, hogy a gépkocsival Kovarcz és Megay Sátoraljaújhelyre utaztak Soltész századoshoz (alias Lanszky Jeromos), aki a határbiztosító csapatok parancsnoka és az Ostenburg-különítmény nyomozó osztag tisztjének bátyja volt. Ezután a két tiszt a gépkocsival együtt csehszlovák területre szökött át.

Mialatt a fővezérség „köröztette" az autót, Ostenburg százados a fővezérségre ment. Először Magasházyval, majd Ranzenberger vezérkari századossal tárgyalt. Odajött később Sefcsik György főhadnagy és Magasházy is. Az ügy elsimítása érdekében először a tisztek és a gépkocsi előkerítését tartották fontosnak, mert addig nem lehet semmit cselekedni. Ranzenberger parancsot adott ki, hogy két tiszt utazzék azonnal Sátoraljaújhelyre. Telefonon a Keleti-pályaudvarról sínautót rendeltek, amelyen el is utaztak a megbízottak. Másnap érkeztek vissza a gépkocsival és a tisztekkel, akiket először őrizetbe vettek, majd nemsokára szabadlábra helyeztek.

Hogy a szocialisták honnan tudták meg az igazságot, erről több változat szól. 1920 tavaszán az Ember című újság írt az esetről. Prónay-tisztek a MAC-ban nyíltan beszéltek ezekről. 1922-ben, a nemzetgyűlési választások alkalmával egy kormányzósághoz beosztott előkelő úr üzente, hogy jó lesz a tetteseket kiértesíteni, mert letartóztatás fenyegeti őket. Gömbösék ugyanis a választások alkalmával ezt akarták kihasználni a legitimizmus ellen. Beniczky Ödön szerint ez hihetetlen, mert Gömbös volt az, aki Erdős Barna főhadnagyot elküldte Ostenburghoz, hogy biztosítsa: az ő pártján van ebben az ügyben és kitart vele...

Tervbe vették Nagyatádi Szabó Istvánt is, csak abban nem tudtak megegyezni, hogy egyszerűen elverjék-e vagy pedig gajdeszbe küldjék. Utóbbi sem valószínűtlen, mert a fővezérnél történő politikai beszélgetések alkalmával Horthynak kedvelt szavajárása és karmozdulata volt a következő:

— Ha pedig Nagyatádi Szabó nem paríroz, akkor ... — és ekkor jobb karjával mindig olyan mozdulatot tett, mint amikor valaki visszájáról döfi másnak a bordái közé a böllérbicskát. (A megbeszéléseken a következők vettek részt: Andrássy Gyula gróf, Rakovszky Iván, Beniczky Ödön.)

Somogyi Béla meggyilkolásának váratlan gyors kinyomozása után Nagyatádi Szabó Istvánra nem került sor.

A fővezér február közepén nem sokkal Somogyiék meggyilkolása előtt összehívta a különítményparancsnokokat és előttük olyan értelmű parancsát nyilvánította, hogy a békeértekezletre való tekintettel a további kilengéseknek vessenek véget. De az igazi oka Beniczky szerint nem a békeértekezlet volt. Hiszen már 1919 december 2-án megkapta Magyarország meghívóját a tárgyalásokra s ettől az időtől kezdve kellett

volna jobban vigyázni a közállapotokra. Valószínűbb, hogy a küszöbön álló kormányzóválasztás ösztökélte Horthyt a helyzet megváltoztatására. Igaz ugyan, hogy ez a raport megvolt, de az is tény, hogy az emlékezetes Gellért-szállóbeli „cselekedni" kijelentés is elhangzott.

Az Ujság, 1925 május 31.

Beninczky Ödön 1925 május 30-án a vegyesdandár-parancsnokság idézésére írásbeli vallomást adott át a katonai ügyészségen. (A vallomás szövegét közzétette Az Ujság 1925 május 31-i számában.) Beniczky vallomásában részletesen ismertette az 1919 augusztus után kialakult helyzetet, a tiszti századok vérengzéseinek megszüntetése miatt egybehívott siófoki értekezletet, Somogyi és Bacsó meggyilkolását. A nyomozásról Beniczky ezt mondotta: „Nem volt kétség afelől, hogy a különítményes tiszteknek része volt a dologban. Ezért a rend és a «propter bonum pacis» érintkezésbe lépett a Szent Gellért-szállóban székelő fővezérséggel. A közreműködést és a legteljesebb együttműködést a tettesek kiderítésében megígérték.

A III. 36. rendszámú gépkocsi (amelyik a későbbiek során még fontos szerephez jut) katonai jellege mindjárt nyilvánvalóvá vált: először a fővezérség autóosztályán, azután az Ostenburg-különítménynél használták. Az újpesti sorompónál szolgálatot teljesítő rendőrőrszem a gyilkosság estjén feltartóztatta a gépkocsit, utasait igazoltatta, de azután sikerült a bennülőknek az autóval elrobogniuk, mire a rendőr utánuk lőtt. Nagy Károly detektívfőnök pedig azt jelentette, hogy a fővezérség a nyomozást szántszándékkal tereli hamis irányba. Ugyanis, mikor az autó rendszámát megtudták, a fővezérségnél érdeklődtek, hiányzik-e egy katonai gépkocsi, mire az autóosztály határozott igennel felelt: egy gépkocsi hiányzik. Félóra múlva pedig a fővezérség előbbi nyilatkozatot telefonon megcáfolta: egy autó sem hiányzik.

Ezekben a napokban Beniczky Ödönt egy úr kereste fel, aki őfelségével sűrű érintkezésben állt, hogy összehozza őt egy feltétlenül megbízható, hűséges érzelmű emberrel: Ostenburg-Moravek Gyula különítményparancsnokkal. A találkozás titokban, egy belvárosi zárda rendfőnöki szobájában folyt le. Hosszú ideig a királlyal kapcsolatos kérdésekről beszélgettek, azután hirtelen Ostenburg Somogyira terelve a szót, íg szólt: — Kénytelen vagyok megvallani, az én különítményem szolgáltatta a gépkocsit.

Majd figyelmeztette, hogy a saját érdekében ne feküdjék oly nagy erővel a nyomozásba. Itt egy katonai titkos társaság van, mely nem habozna szükség esetén magát a belügyminisztert is eltenni láb alól."

Beniczky vallomását az ügyészség vádirata mindenben alátámasztotta, a gyilkosok az Ostenburg-különítményhez tartozó tisztek voltak.

1925

108. *Gratz Gusztáv tanúvallomása az Ostenburg-tiszteknek a gyilkosságban való részvételéről*

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv

Dr. Gratz Gusztáv nyugalmazott külügyminiszter:

Megfelel Beniczky Ödön azon vallomása a valóságnak, hogy Ostenburg Gyula őrnagy 1921 április havában kijelentette Beniczky és én előttem, hogy bár neki személy szerint semmi köze sincs a gyilkossághoz, de kénytelen beismerni, hogy különítményének tisztjei részesei a gyilkosságnak (vagy talán azt mondta: követték el a gyilkosságot). Neveket Ostenburg nem említett és mást sem mondott. Ezen beszélgetésnél csak mi hárman voltunk jelen.

dr. Gratz

Egykorú másolat. — M.M.I. A. XXII. 417-1920/4.

A pestvidéki királyi ügyészség 1929 július 28-án vádindítványt szerkesztett a gyilkosságban résztvett tisztek ellen. A vádirat részletesen ismertette a gyilkosság lefolyását, név szerint is megjelölte a tetteseket. A budapesti királyi ítélőtábla — ezen adatok ellenére — 1930 november 22-én megszüntette a gyilkosok ellen az eljárást. Ezt azzal indokolták, hogy „,... a királyi ítélőtáblának az a jogi meggyőződése, hogy a terheltek, ha tettüket el is követték, azt... abban a téves meggyőződésben, hogy cselekményükkel a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálják — követték el". *[M.M.I. A. XXII. 417-1920/4.]*

HORTHY KORMÁNYZÓVÁ VÁLASZTÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE

1919 december 1

109. *Kozma Miklós utasítása a vármegyei „nemzetvédelmi" tiszteknek a Horthy kormányzóvá választása érdekében inditandó propagandáról*

Az átirat elején kifejti, hogy az eddig elért eredményeket csak úgy lehet továbbra is biztosítani, „ha a közeli választásokon a keresztény és nemzeti irány őszinte és becsületes hívei... abszolút többségben jutnak be a nemzetgyűlésbe", s „a keresztény-nemzeti irány igazi bajnokai" veszik kézbe az ország irányítását.

„Ha körülnézünk hazánk vezető emberei között — folytatja Kozma átirata—, keressük a hivatott vezért, szemünk, bármily sok kutatás után, egy emberen, Horthy Miklóson pihen meg...", s a „nemzeti hadseregre" hivatkozik, mely erőt „a közelgő választások előkészítésében sem nélkülözhetjük..."

A járási hírtisztek tartsák kezükben a járás politikai vezetését. „A járási hírtiszteknek kerülniük kell magukat exponálni — keressenek megbízható szócsöveket. Használja fel ügyesen a járási hírtiszt a közvélemény irányítására rendelkezésére álló eszközöket: nemzeti védelmi járőrét és községi bizalmasait..."

Az átirat befejező részében gyakorlati utasítások leírása következik.

O.L. Kozma ir. Kat. von. adatgyűjtemény. 7—8. sz.

Az itt közölt utasítás a Tolna megyei „védelmi" tiszteknek, Sas századosnak és Gömbös főhadnagynak szólt.

1920 január 30

110. *Horthy hadparancsa a politikai helyzetről. Leszögezi, hogy a koncentrációs Huszár-kormány a képviselőház által megválasztandó „ideiglenes államfő" kezébe adja vissza megbízatását, és hogy az új kormányt „az ideiglenes államfő" nevezi ki*

Fővezérség politikai állásfoglalása. 22/vkf. 1920. sz.

A koncentrációs kormány megalakítását annak idején mint a nemzeti hadsereg fővezére közvetítettem az antant megbízottjával, és írásban vállaltam a felelősséget a jogrend fenntartásáért, azon hatá-

rozott kikötéssel, hogy ezen koncentrációs kormány vezesse az ország ügyeit a tiszta választások lezajlása után összeülő új képviselőház megalakulásáig[1].

E megállapodást csak úgy értelmezhetem, hogy az új képviselőház megalakulása után egy ideiglenes államfőt választ, ennek kezébe adja át a koncentrációs kormány mandátumát, s ezen ideiglenes államfőtől nyeri azután megbízatását az új miniszterelnök.

Szükségesnek tartom a fővezérség ezen álláspontját a parancsnokságoknak és csapatoknak kihirdetni és a közönségnek is tudomására hozni, mert feltett szándékom ezen álláspontomnak minden — bárhonnan jövő — az eredeti megállapodással ellenkező — törekvéssel szemben érvényt szerezni. Az ország érdekében állónak tartom ugyanis, hogy a koncentrációs kabinet csak a törvényes formák betartása mellett adja át helyét az újonnan megalakítandó minisztériumnak, hogy így minden, az ország külpolitikai helyzetét és gazdasági életét veszélyeztető rázkódtatás elkerülhető legyen.

A nemzeti hadsereg és karhatalmak fegyelme és hazaszeretete biztosítékul szolgál nekem arra, hogy feltett szándékomat minden körülmények között keresztül viszem.

Horthy s. k.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. 1919. (iktatás nélkül.) 32. sz. belső eligazítás.

A hadparancs január 31-én megjelent az összes lapokban.

1920 február 2

111. *Millerand-nak, a Békekonferencia elnökének jegyzéke Praznovszkyhoz, a magyar békedelegáció főtitkárához. Közli, hogy a nagyköveti konferencia a Habsburg-restauráció ellen foglalt állást*

Van szerencsém tudatni önnel, hogy február 2-i ülésen a nagykövetek értekezlete a következő határozatot fogadta el: A szövetséges főhatalmak úgy hiszik, hogy formális cáfolatot kell szegezniük azokkal a híresztelésekkel szemben, amelyeket terjesztenek, s amelyek alkalmasak a közvélemény félrevezetésére: úgy tüntetik fel a hatalmakat, mintha készek lennének elismerni vagy segíteni a Habsburg-dinasztiának a magyar trónra való visszajutását ...[2] a hatalmak nem fogadhatják el azt, hogy a Habsburg-dinasztia restaurációját olyan kérdésnek lehet

---

[1] Horthy „közvetítésére" vonatkozólag lásd e kötet 210. old. (a Clerk-féle tárgyalás egyik jegyzőkönyve), ahol Horthy elfogadta, hogy „a hadsereg alárendeli magát az antant megbízottjának közreműködésével létrejött kormánynak" — szó sincs tehát semmiféle „közvetítő" szerepről.

[2] A jegyzék a következő részben az imperialista hatalmak háborús céljaival, többek között „az eddig szolgaságban tartott népek felszabadításával" foglalkozik.

tekinteni, amely kizárólag a magyar nemzetet érdekli. Kijelentik tehát a jelen írással, hogy egy ilyenfajta restauráció ellentétben lenne magával a békeszerződés alapjával, s ezt sem el nem ismernék, sem meg nem tűrnék.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 139—140. old.

A jelentést Praznovszky február 3-án továbbította Somssich külügyminiszternek.

1920 február 5

112. *Angol-francia intervenció a királykérdés megoldása és az államfői méltóság betöltése tárgyában*

Huszár Károly miniszterelnök közölte, hogy „a budapesti angol főmegbízott, Mr. Hohler megjelent nála, s előadta azt, hogy ő azon instrukciót kapta kormányától, hogy informálná úgy a magyar miniszterelnököt, mint az ő belátása szerint Magyarország vezető államférfiait is arról, hogy... őfelsége kormánya még fenntartja a már előzetesen is kifejezett ellenvetéseket a Habsburg-ház bármely tagjának akár királlyá történendő, akár nádorrá vagy akár bármely más címen leendő megválasztásával szemben. Ellenben semmi ellenvetése nincs őfelsége kormányának az ellen, hogy a magyar államnak államfői méltóságára valamelyik kiváló magyar megválasztassék, és pedig a magyar nép képviselői által[1] hozott újabb módosított alkotmányi rendelkezések értelmében." Huszár közlését a kormány tagjai tudomásul vették.

Ugyanezen a minisztertanácsi ülésen gróf Somssich József külügyminiszter felolvasta a Párizsba kiküldött békedelegáció főtitkárának, Praznovszky Iván követnek jelentését, amely szerint „neki a párizsi békekonferencia nevében hasonló tartalmú jegyzéket nyújtottak át Henry ezredes útján, amely jegyzékben az egész antant szolidárisan tiltakozik Habsburgoknak Magyarországra való visszajövetele ellen, akár királyi, akár kormányzói minőségben legyen".

Somssich felolvasta Praznovszkyhoz küldött választáviratát. Ebben többek között megállapítja, hogy a nagyköveti konferencia határozata „nem aktuális, mert József főherceg minden aspirációról a kormányzói vagy nádori méltóságot illetően lemondott, a békekötés utáni időszakban pedig aligha fog már nagy fontossággal bírni.

A Habsburgok kizárása véleményem szerint immár ama kötelességet rója az antant hatalmakra, hogy ők dezignálják Magyarország jövendő királyát, nekünk pedig a jogot adja, hogy oly királyt követeljünk tőlük, kinek személye elegendő garanciát nyújt arra, hogy Magyarország érdekeit szívén fogja hordozni."

Felhatalmazta Praznovszkyt, hogy ezen érveket mint „privát" véleményét Henry ezredessel közölje.

Somssich megemlíti a levelében azt is, hogy a „francia missziónál csak néhány nap előtt tétetett említés József főhercegről, mint kívánatos jövendő királyról".

O.L. MT. jkv. 1920 február 5.

---

[1] Értsd — az ellenforradalmi kormány terrorválasztása által létrehozott parlamentet, melybe a dolgozó nép egyetlen képviselőjét sem engedték beválasztani.

Somssich választáviratát, mint ami az ő véleménye szerint „meg fogja tenni a maga hatását", a Minisztertanács tudomásul vette.

1920 február 13

113. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a királykérdésben a Habsburg-pártiak és a „szabad királyválasztók" között lezajlott vitáról a kormányzóválasztás előkészítése kérdésében*

Bárczy István igazságügyminiszter úr kifejti, hogy az eckartsaui levél[1] egy privát levélnek tekintendő, miután ellenjegyzés nélkül adatott ki, és az országgyűlés sem járult hozzá. Ezen levélre nem is hivatkozna törvényjavaslatban, s abba be sem cikkelyezné.

Friedrich István hadügyminiszter úr szerint is az eredeti fogalmazás és az eckartsaui levélnek a becikkelyezése valóságos detronizálást jelentene.

Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr: Én életem végéig be akarom tartani esküമet!

Bleyer Jakab, a nemzeti kisebbségek minisztere utal arra, hogy a kabinet kebelében ezen kérdést illetőleg olyan lényeges különbségek vannak. Ő maga nem ragaszkodik a Habsburg-dinasztiához, de ha azt tudná, hogy a Habsburg-dinasztia biztosítja az ország integritását, úgy ma is Károly király mellett állna. Ma tényleg Károly király nincs itt és nem gyakorolja a királyi hatalmat.

Bárczy István igazságügyminiszter úr is hangsúlyozza, hogy nem kell mesterségesen szítani az ellentéteket[2]. Elég volna bevenni azt, hogy — minthogy a királyi hatalom gyakorlása szünetel — a nemzetgyűlés az államfői teendők ideiglenes gyakorlására kormányzót választ.

---

[1] Az eckartsaui levélben, melyet IV. Károly 1918 november 14-én írt meg, lemondott a magyar trónról.

[2] Az „ellenségeskedést" szót utólag javították át „ellentéteket"-re. — A Minisztertanácsban lezajlott vita az 1920. I. tc. előkészítése körül alakult ki. Ez a törvény „az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről" szólt. Ez a törvény előkészítette Horthy március 1-i kormányzóvá választását. A minisztertanácsi vita során három álláspont került szembe egymással, melyeknek azonban közös vonása az, hogy mind a három a királyság intézményét kívánta fenntartani, illetve visszaállítani. Az egyik álláspont (Somssich, Friedrich, Beniczky, Bárczy) tagadta Károly lemondását, s mindenesetre a Habsburg-dinasztia uralma mellett foglalt állást. A másik álláspontot Bleyer képviselte, aki ekkor még kész elfogadni is, elejteni is a Habsburg-dinasztiát. A harmadik álláspont (Rubinek, Nagyatádi Szabó, hozzájuk tartozott Sokorópátkai Szabó is) le akarta szögezni Károly lemondását a trónról, illetve detronizációt kíván, egyrészt az antant követelésének, másrészt a néphangulat nyomásának engedve, s a „szabad királyválasztás" elvét hangoztatják. A legitimisták egy része szintén számolt azzal, hogy kénytelenek engedni az antant követelésének, de egyelőre keresztülviszik, hogy Károly lemondását a trónról hallgatással kerülik meg.

A képviselőház egyébként a törvényt néhány nappal később elfogadta.

Nagyatádi Szabó István közélelmezési miniszter úr mégis be kívánná venni a törvényjavaslatba az eckartsaui levelet.

Friedrich István hadügyminiszter úr, valamint *Bárczy István igazságügyminiszter úr* ezt ellenzi.

Huszár Károly miniszterelnök úr megemlíti azt, hogy a koncentrációs tárgyalásoknál Sir George Clerk előtt beígérték a pártvezérek, hogy az államforma tekintetében népszavazás fog dönteni.

Ezzel szemben álláspontja azonban ma az, hogy a nemzetgyűlésre nézve ezen ígéretek nem kötelezők, miután a nemzetgyűlésnek, ha ez nem tetszik, nem köteles respektálni.

Sokoróipátkai Szabó István, a kisgazdák minisztere kijelenti, hogy ő feltétlenül királypárti, de ezzel szemben le kell szögezni azt, hogy Clerk neki megmondta, hogy Friedrichnek azért kell elhagyni a helyét, mert egy habsburgi mellett, József főherceg mellett, annyira exponálta magát.

Huszár Károly miniszterelnök úr szerint eddig Friedrich hadügyminiszter úr mindig ingadozó álláspontot foglalt el a jövendőbeli király személyét illetőleg. Szeretné, ha a hadügyminiszter úr nyíltan megmondaná, hogy e tekintetben mi mostan már a végleges véleménye.

Volt ugyanis időpont, amidőn azon esetre, ha Károly király bejönne az országba, le is akarta tartóztatni.

Friedrich István hadügyminiszter úr szerint neki mindig egy volt a királykérdésben az álláspontja: ő mindig azt tartotta e kérdésben, hogy háromféle kombináció lehetséges. Az első, hogy Károly király jön vissza mint király, a második, hogy Ottó trónörökös lesz a király és József főherceg lesz mellette a régens, a harmadik kombináció, hogy ha Károly királlyal nem lehet megállapodásra jutni, úgy ez esetben József főherceg lenne a király.

Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr le akarja szögezni, hogy Károly királynak kötelessége lett volna köztünk maradnia. Károly király önkényesen távozott. Ha kétséget hagyunk azirant, hogy ő véglegesen visszavonult az államfői hatalom gyakorlásától, úgy egy polgárháború magvát hintjük el, és kezdődik a régi ősi magyar történet az ellenkirályokkal. Tehát ő amellett van, hogy az ország visszanyerte régi királyválasztói jogát. Ez volna a legszimpatikusabb az országban is, és ezzel tudnánk rokonszenvet kelteni a külföldnél is magunk iránt.

Gróf Somssich József külügyminiszter úr, Friedrich István hadügyminiszter úr és *Bárczy István igazságügyminiszter úr* egyetértőleg utalnak arra, hogy az eckartsaui levél senkihez sincs címezve, *Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr* szerint tehát éppen ezért tisztázni kellene a levél kérdését. *Beniczky Ödön belügyminiszter úr* szerint az eckartsaui levél nem más, mint egy újságkommüniké.

Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr, miután a miniszterek többsége a levél kihagyása mellett van, tehát deferál a minisztertanács többségének határozata előtt és elfogadja *Bárczy István igazságügyminiszter úr* által javasolt szöveget.

A minisztertanács erre *Bárczy István igazságügyminiszter úr* által javasolt szöveget fogadja el.

Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter úr mégis ragaszkodik ahhoz, hogy az indokolásba belekerüljön az eckartsaui levél. Utal arra, hogy a királyt senki sem kényszerítette ezen levél aláírására és arra, hogy az országot elhagyja. Már pedig egy királytól magasabb erkölcsi erőt és bátorságot kíván egy ország, mint aminőt Károly király tanúsított. Az ország többségének mai hangulata pedig nem akar tudni Károly király visszajöveteléről.

Másolat. — O.L. MT. jkv. 1920 február 13.

1920 március 4

114. *Horthy levele Csernoch hercegprímáshoz, melyben köszönetet mond a kormányzóválasztás alkalmából kifejezett jókívánságokért és a klérus további támogatását kéri*

Fogadja eminenciád Magyarország kormányzójává való megválasztásom alkalmával a magyar katolikus egyház nevében kifejezett jókívánataiért legmelegebb köszönetemet.

A magyar állam mindig, a legválságosabb órákban leginkább érezte az egyházzal való együttműködés szükségességét. A valláserkölcsi alap, amelynek az eminenciád által vezetett egyház mindenkoron hű ápolója volt, az egyedüli bázisa szegény hazánk újjáépítésének.

Az egész világon leromlott tekintély, a tisztesség, a munkakedv reneszánsza nem képzelhetők el az egyház hathatós közreműködése nélkül.

Abban a büszke tudatban, hogy a világ erkölcsi megújhódása Magyarországból indul ki, ahol elsőnek tűztük ki célul a keresztény — nemzeti eszme megvalósítását, kérem eminenciád kipróbált támogatását!

Fogadja eminenciád nagyrabecsülésem őszinte nyilvánítását.

Horthy
Magyarország kormányzója

Eredeti tisztázat. — Esztergomi Prímási Levéltár. Csernoch hercegprímás ir. Cat. B. 1920-469.

1920 március 23

115. *A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése a különítmények terrorakciójáról Horthy kormányzóvá választása alkalmával*

A mentelmi bizottság folyó hó 3-án, 4-én, 11-én és 23-án tartott üléseiben tárgyalás alá vette a *nemzetgyűlés tanácskozási szabadsága — Háza sérthetetlensége —, továbbá Korányi Frigyes* pénzügyminiszter

és *Vass József nemzetgyűlési tagok mentelmi joga ellen* a fegyveres erő, illetve egyes tagjai részéről folyó hó 1-én elkövetett cselekményeket, melyeket illetőleg a Ház folyó hó 2-án tartott ülésén *bejelentett tényállás* a következő:

Folyó hó 1-én, mialatt a nemzetgyűlés kormányzóválasztó és esketési ülése még tartott, a Ház elnökének hozzájárulása, sőt tudta nélkül, de anélkül is, hogy más illetékes polgári hatóság is kérte volna, felsőbb katonai parancsra fegyveres karhatalom jelent meg a nemzetgyűlés háza előtt, melynek egy részét kordonnal elzárta s a nemzetgyűlés két tagját, báró Korányi Frigyes pénzügyminisztert és Vass Józsefet, megakadályozta abban, hogy a Házba lépjenek s ott jogaikat, illetve kötelességüket gyakorolhassák. A kordon egyik parancsnoka ugyanis, ki előtt pedig nevezettek kilétüket is felfedték és magukat igazolni is akarták, nekik a kordon átlépését nem engedte meg, sőt *báró Korányi Frigyes* emiatt nem is vehetett részt a kormányzóválasztáson, *Vass Józsefnek* pedig csak úgy sikerült még időben a Házba jutnia s a kormányzóválasztáson részt vennie, hogy más bejárót keresett, hol az ott szolgálatot teljesítő államrendőrség a Házba lépni engedte.

Bejelentés tárgya az is, hogy a kormányzónak a Házba való érkezése alkalmával — szintén engedély nélkül — magába a Házba is behatolt nagyobb számú szolgálati jelvényt viselő, felfegyverzett s részben kézigránátokkal is felszerelt katona, kik közül többen közvetlenül az eskütétel előtt és alatt is az ülésteremben is megjelentek s az eskütétel idején a nemzetgyűlési tagoknak a folyosókról az ülésterembe való szabad bejutását is akadályozták. Fegyveres őrségek, illetve katonai őrszemek a Ház nagyrészeiben is több helyen mutatkoztak.

A mentelmi bizottság vizsgálat tárgyává tevén a bejelentett tényállást, *Rakovszky Istvánnak*, a Ház elnökének — *Lukovich Aladár* háznagynak, továbbá a *mentelmi jogukban sértett nemzetgyűlési tagoknak* a *Mattyasovszky György* budapesti államrendőrségi főkapitánynak meghallgatása után, de részben a bizottság tagjainak személyes tapasztalata s a fővezérség vezérkari főnökének a miniszterelnökhöz intézett s tőle a Ház elnöke útján a bizottsághoz áttett 61/vkf. 1920. számú fölterjesztése[1] alapján is és részben az utóbbinak egyes téves adatai ellenére megállapítja, hogy a bejelentett tényállás a valóságnak megfelel, s ilykép a panaszolt mentelmi sérelmek fennforognak.

Eredeti tisztázat. — Elnöki tanács irattára. Az 1920—22-es nemzetgyűlés mentelmi biz. ir. F. VIII-3-1.

A különítményeseknek Horthy kormányzóvá választásakor alkalmazott terrorja ügyében már a választás másnapján, március 2-án tiltakozott Rakovszky István, a képviselőház elnöke, a legitimisták egyik vezetője, a képviselőház ülésén.

„Tegnap, amikor mi Magyarország kormányzójától az esküt kivettük, megtörtént az, hogy a parlament épülete tudtom, beleegyezésem, engedélyem nélkül katonai kordonnal volt elzárva, úgyhogy a képviselők szabad mozgása, a be- és kijárás lehetősége meg volt vonva tőlük..."

[1] A vezérkari főnöknek, Berzeviczy tábornoknak itt említett átirata, melyet a mentelmi bizottság jelentése meghazudtolt, a kézigránátos különítményesek betolakodását az ülésterembe, azzal próbálja mentegetni, hogy „kíváncsiak" voltak Horthy megválasztására. *[Magyar Nemzeti Hadsereg Vezérkari Főnöke. 61/vkt. sz. 1920. u. o.]*

Rakovszky ezután ismertette Korányi pénzügyminiszter esetét, aki nem tudott bejutni a Házba, majd így folytatta: „Tisztelt nemzetgyűlés! Itt valami Ostenburg nevű különítmény saját szakállára tett intézkedéseket megsértve a parlament függetlenségét..." Rakovszky után Vass József közölte, hogy őt sem akarták beengedni a képviselőházba. Huszár Károly miniszterelnök elítélte az előző napi eseményeket, melyekhez még hozzáfűzte, „hogy az ülésterembe felfegyverzett katonatisztek jöttek be *(Felkiáltások: Kézigránáttal!)*... Végül a képviselőház kordonnal volt körülvéve, a folyósokat ellepték a katonatisztek. Körülbelül 150 katonatiszt jött fel a folyosókra, és itt őrséget alkottak, s a többi helyiségeket és a melléklépcsőket is ellepték..."

Az elnök, Korányi és Vass miniszterek bejelentésére került a Ház mentelmi bizottsága elé az ügy, amelynek 1920 március 23-án kelt részben fent közölt jelentése, végül is, miután a terrorcselekményeket megállapította, egyúttal az „elnök erélyes nyilatkozata után... a megállapított mentelmi jogi sérelmeket megszűntnek kimondani" javasolta. *[Az 1920—22-es Nemzetgyülés Naplója. I. köt. 107—108. old.]*

AZ ELLENFORRADALOM MAGYAR ÉS KÜLFÖLDI NAGYTŐKÉS HASZONÉLVEZŐIRŐL

1919 december

116. *Hírlapi jelentés a Gyáriparosok Országos Szövetsége pénzgyűjtési akciójáról a Horthy-bandák és a fővárosi rendőrség részére*

A GYOSZ gyűjtése a nemzeti hadsereg céljaira, továbbá a katonák karácsonyi megajándékozására s a fővárosi államrendőrség legénységének megsegítésére lapunk zártáig 268 500 koronát tesz. Ezen összegből 250 000 koronát elnökünk személyesen adott át Horthy Miklós fővezérnek, aki ez alkalommal kifejezett köszönetén kívül a következő levelet intézte a GYOSZ-hoz. „Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének, Budapest. A nemzeti hadsereg legénységének karácsonyi megajándékozásával a magyar gyáriparosok impozáns tanújelét adták hazafias lelkesedésüknek, nemes áldozatkészségüknek... A szövetség tagjai között eszközölt gyűjtés eredményét átadtam feleségemnek. Hazafias üdvözlettel Horthy s. k." Gyűjtésünkből 20 000 koronával a fővárosi államrendőrség legénységének megsegítésére indított nagyszabású gyűjtéshez járultunk hozzá[1].

Magyar Gyáripar, 1920. 1-2. sz.

---

[1] A lap ezután közli az adakozók névsorát, akik között szerepel a Ganz és Társa, Danubius Gép-, Vagon- és Hajógyár 10 000, a Flóra Gyertyagyár 6000, a Ganz Villamossági Rt. 5000, az Első Osztrák Jutafonó- és Szövőgyár fióktelepe 5000 korona, valamint több iparvállalat kisebb összegekkel.

1920 január 12

117. *A budapesti városparancsnokság jelentése a bányatársaságok 1919. évi nyereségéről*

A jelentés tudomásulvétel után megsemmisítendő.

Bizalmas! Címzett sajátkezű felbontására.

A kőszénbányatársaságok tavalyi mérlegei a pénzpiacok meglepetései voltak. A bányák szakadatlanul munkáshiányról panaszkodtak s hihetetlen költségtöbbletek miatt siránkoztak, folyton a földművelési kormányt ostromolták, hogy bocsásson részükre olcsó bányafát és még olcsóbb élelmezést. A most megjelent mérlegek pedig egytől egyig szinte érthetetlen rekordnyereségekről számolnak be. A Salgótarjáni bruttó nyeresége 12 millió, a Borsodié 2 millió, az Északmagyarországi Egyesítetté 1 millió 300 000, az Esztergom-Szászvárié 3 millió, a Magyar Általános Kőszénbányáié 20 millió, az Urikány-Zsilvölgyié 4 millió 600 000. Jellemző, hogy a Magyar Általános Kőszénbánya nyeresége 14 millióval több, mint az előző évben, és az Urikány-Zsilvölgyié, amelyet csak tavaly helyeztek újból üzembe, a csonka évben kétszer annyit keresett, mint az előző évben. — Ezt nevezik a bányakörökben rossz közgazdasági helyzetnek, aggasztó tünetnek, tűrhetetlen munkásviszonyoknak stb. A Salgótarjáni, ha most 10 millió koronás tőkeemelését végrehajtja, tulajdonképpen 50 millió új tőkével fogja szaporítani a társaság vagyoni erejét, holott a társaság összvagyona a saját becsülésük szerint is 117 milliót meghalad. A társaság tehát nem szükségből szaporítja részvénytőkéjét, hanem azért, hogy a rendkívüli kedvező tőzsdei árfolyamot magának és részvényeseinek hasznára fordítsa. Bizonyos, hogy ugyanezt a sikerült tőketranzakciót az összes bányavállalatok követni fogják, mert egyetlenegy bányarészvény sem áll alacsonyabban névértékének tízszeresénél.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-10415. Helyzetjelentés. 1920. január 13.

1920 január 13

118. *A budapesti városparancsnokság jelentése a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének (TÉBE) megalakulásáról, a nagybankok és a kormány kapcsolatáról*

A jelentés tudomásulvétel után megsemmisítendő.

Bizalmas! Címzett sajátkezű felbontására.

A proletárdiktatúra bukása után a budapesti nagy- és középbankok közös értekezletükön elhatározták a januárban létrejött úgynevezett bankegyezmény szervesebb és erőteljesebb kiépítését. A vezérmotívum az volt, hogy nagyobb erkölcsi és anyagi tartalmat kell adni

az egyezménynek és ezt mindjárt azzal kezdték meg, hogy kötelezőleg kimondották, hogy mindazokat, akik a diktatúrát bármiképp szolgálták vagy a pénzügyi direktóriumnak tagjai voltak, vagy a pénzügyi népbiztos megbízottaiként szerepeltek, azokat nyomban elbocsátották, csupán a Lipótvárosi Takarékpénztár és a Magyar Bank nem tett teljes mértékben eleget az egyezmény határozatainak. Ezután megkezdték az úgynevezett gazdasági szervezést. Szigorú megállapodásokat kötöttek a tőzsdeüzletek leszámolási rendjére, felemelték az alkuszdíjakat, kétszeresére emelték a jutalékokat, háromszorosára a zsíródíjakat és miután tisztában voltak, hogy ha a postapénzt egyenrangúvá teszik, ennek nyomában óriási értékpapírvásárlás fog megindulni, nyomban felemelték, illetve fixírozták a lombardkamatlábat 6, és kisebb tételeknél 6,5 százalékban. A jól megkonstruált és 100 000 koronás bírságpénzzel megerősített egyezményt néhány hét múlva Takarékpénztárak és Bankok Egyesülésévé keresztelték el, üzleti szabályait kibővítették és kiterjesztették az állami kölcsönökre, a községi vagy közkölcsönökre is, most pedig az egész jelzálogüzletet akarják uniformírozni, amely sikerülni is fog, mert az egyezményben az úgynevezett altruista intézetek is teljes számmal bent vannak. A tisztviselők igazolásával megindult egyezmény mint szoros bankkartell folytatódott, és mint ilyen szilárdult meg, amely most már mindent együttes elhatározással hajt végre és irányító organizmusa lett az egész ország pénzügyi gazdaságának. Üléseit elég sűrűn tartja és azon hozott szótöbbségi határozatokat, mint kötelezőket, mindenkivel szemben végrehajtják, és aki a közös határozatnak eleget nem tesz vagy azt kijátssza, igen súlyos pénzbüntetéssel sújtatik, melyet másodsorban az egyesülésből való kizárás követ. Nem lehetne mondani, hogy szent az egyetértés a kartellben, de a helyzet az, hogy a kisebb és gyengébb pénzintézet mindig deferál a nagyobbnak vagy a többségnek. Így volt ez legutóbb a kamatláb megállapításánál is, amidőn a középintézetek a magasabb kamatláb megadását javasolták, de a nagyintézetek hangoztatták, hogy 1,5 százaléknál többet ma nem lehet a betétekért nyújtani, amíg a kormány nem nyilatkozik a hadikölcsönök helyzetéről. Az egyesülés új működése óta több ízben felkereste a pénzügyi kormányt különböző memorandumaival és aktuális javaslatokkal, s nemegyszer hasznára volt a kibontakozás nehézségeinél. Bizonyos, hogy a kincstár a rendkívül lecsökkentett kamatláb miatt, de az is bizonyos, hogy bármily állami üzletet, kölcsönt vagy kibocsátást jövőre könnyebben és símábban fognak lebonyolítani[1]. Ehhez nincs egyébre szükség, mint az egyesülés vezetőit időnként megnyerni, mert eddigi tapasztalat szerint az egyesülés vezetőjének van a legnagyobb befolyása, amellyel résztvevőket kellőleg irányíthatja és nemegyszer szolid nyomásban is részesítheti. Így volt az a valutaüzleteknél is, mert az egyesülésnek is köszönhető, hogy az osztrák és cseh bankok által kezdett és oly kíméletlenül folytatott lei- és dollárspekulációnak gátat tudtak vetni. Azt mondják, az egyesülés mai alkatelemeinél fogva alkalmas arra, hogy

---

[1] Így az eredetiben.

bármely pénzügyi válságot, krachot vagy nagyobb megrendülést megakadályozzon.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-10456. Helyzetjelentés. 1920 január 14.

1920 január 17

119. *A budapesti városparancsnokság jelentése az amerikai, angol, francia és olasz tőke magyar vállalatok megszerzésére irányuló tevékenységéről*

Magyarország pénzügye és gazdasága után külföldről fokozott érdeklődés mutatkozik.

Az amerikai tőke volt az első, amely kapcsolatot keresett a magyar pénzügyi világgal. Igyekezett a Hitelbank birtokában levő Magnezit-művek, Magyar Földgáz, Ganz-féle Villamossági, a Konstanzai Faszenesítő és trust részvényeket, valamint a bank birtokában levő Urikány, Szászvári Kőszénbányák részvényeinek nagy részét megszerezni. Határozottan meg lehet állapítani, hogy a yankeek nem garasoskodnak a részvények vásárlásánál sem.

Az angol tőke egy osztálya dolgozik a Kereskedelmi Bankkal és az Angol-Osztrák Bankkal, és mindkettőnek oly irányú utasítást adtak, hogy minden piacra kerülő vasgyári és fémipari, valamint szénbányarészvényt korlátlan mennyiségben vásároljanak, mert a Magyarországon járt szakértők többször megállapították, hogy a magyar bányák teljesítőképessége csak minimális mennyiségben van kihasználva, úgyhogy ha megfelelő tőke és nagyszabású koncepció társul, a magyar szén- és vasbányák termelőképessége az eddiginek háromszorosára fokozható. Ezért az angolok felfogása az, hogy például a Magyar Általános Kőszénbánya részvényei 10 000 koronáért sem drágák, a Salgótarjáni és Rimamurányi részvényeket egyenesen nevetséges áraknak tartják.

Legkésőbb fogtak a franciák hozzá, noha ezeknek volt régebb idő óta a legközvetlenebb és legértékesebb kapcsolatuk a magyar pénzpiachoz. A Magyar Leszámítoló- és Pénzváltóbank, mely eredetileg francia alakítás, a Jelzáloghitelbank, mely az Union bankcsoportjához tartozott, szívesen állottak volna a francia tőke rendelkezésére, ez azonban tájékozatlan vagy óvatos volt az angolokkal és amerikaiakkal szemben.

Most, midőn látják, hogy a magyar közgazdasági vállalatok legértékesebbjét az olaszok, angolok, sőt hollandok érdekeltsége kaparintotta meg, a franciák is elküldték Budapestre meghatalmazottaikat, a Société Générale két cégvezetője személyében, kik napokig tárgyaltak Beck Miksával, dr. Beck Marcellel és báró Beck Gyulával. A Leszámítolóbank részvényeiből 40 000 darab van a Länderbank birtokában, mely Länderbank francia alapítás és most már teljesen francia befolyás alá került. Erre csak most jutottak rá a párizsiak és ideges kapkodással

néznek magyarországi érdekeik után. — A Jelzálogbank 27 500 darab részvénye van Párizsban és Svájcban, és érdekes, hogy éppen ezek a részvények állnak Budapesten a legalacsonyabban.

A Société Générale kiküldöttei hivatkoznak arra, hogy a bécsi Länderbank Budapesten expozitúrát nyit, mi a Jelzálog- és Leszámítolóbank érdekeltségét szorosabbra fűzi. Azonkívül 20—20 millióval felemelték a Jelzálog és Leszámítoló részvénytőkéjét és az új kibocsátású részvényeket Párizsban veszik át. A franciák azonban ezzel is elkéstek, mert a Leszámítoló köréhez tartozó vállalatok nagyrészének részvénytöbbségét a Hitelbank és Kereskedelmi Bank már régóta összevásárolták, és bármi erőfeszítést is fejt ki a francia tőke, márcsak a kisebbség érdekeit képviselheti. — Báró Beck Miksa és dr. Beck Marcell, a Société Générale felhívására Párizsba utaztak, ahol a jövendő érdekeltséget és üzleti terveket fogják megbeszélni.

Ezzel kapcsolatban felemlítjük, hogy Jakobovits Tivadar, a Milánói Kereskedelmi Bank egyik igazgatója, aki magyar ember, e napokban Budapestre jön egy magyar-olasz kiviteli bank alapítása végett. — Az olaszok eddig három nagyjelentőségű üzletet kötöttek Magyarországon. — Átvették a Hoffmann-cég összes tengerentúli vállalatait, a Fabank 17 erdőipari vállalatát, az Agrárbank parcellázási és erdőüzleteit, horvátországi kitermeléseit és sertéshízlalóit, azonkívül az olaszok alkudoznak a Hitelbank tulajdonát képező fiumei Rizshántológyárra és Leszámítolóbank raktárházára.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-10625. Helyzetjelentés. 1920 január 19.

A budapesti városparancsnokság 1920 január 10-i helyzetjelentése is közölt már hírt arról, hogy egy olasz faipari érdekeltség 17 magyar faipari vállalatot vont érdekkörébe. *[Ugyanott, 1920 január 10.]*

1920 január 28

120. *A pénzügyminiszter előterjesztése a Minisztertanácshoz Macartney angol újságíró, a Times tudósítójának szaharincsempészési ügyéről*

A pénzügyminiszter közli, hogy M. H. M. Macartney londoni lakos, a Times magyarországi tudósítója, aki az angol misszióval tartózkodott Budapesten, 46 kilogramm szaharint csempészett az országba, amit 1919 december 11-én lefoglaltak, mert az 1912. évi 22. tc. értelmében szaharinnak „külföldről való behozatala, továbbá nem egyedárusági csomagolásban való tartása jövedéki kihágást képez és ilyen esetben a szaharint el kell kobozni". Ezért „Macartney ellen a jövedéki kihágási eljárás megindíttatott és a kérdéses szaharinmennyiség lefoglaltatott". Macartney kérte, hogy „az ellene folyamatba tett jövedéki kihágási eljárás a törvényszerű vám- és engedélyilletékek lefizetése, valamint a bírság háromszorosának lerovása fejében mellőztessék", és a szaharint „külföldre való kiszállítás céljából neki adják vissza".

A szaharin visszaadása azonban „törvényellenes" lenne. Ugyanakkor azonban vigyázni kell arra, hogy „az angol újságíró semmi károsodást ne

szenvedjen". Macartney „károsodásának összegét — beleértve a lefizetett pénzbüntetést, valamint a vám és illetéket — 200 000 koronában jelölte meg". A pénzügyminiszter az angol újságírónak megbízást adott arra, hogy „az állami egyedáruság részére igyekezzék szaharint behozni és erre előlegképpen 200 000 koronát részére kiutalt".

A pénzügyminiszter végül közölte, hogy „a kérdéses 46 kilogramm szaharint az állami egyedáruság összesen 404 800 koronáért hozza forgalomba, tehát még 200 000 korona haszon is jelentkezik abból, hogy a szaharin elkoboztatott, dacára annak, hogy az angol újságíró 200 000 koronát kapott".

A Minisztertanács a tett intézkedést jóváhagyta.

O.L. PM. MT. jkv. 1920/82.

1920 február 7

121. *A budapesti városparancsnokság jelentése a petróleumipari vállalatok 1918. és 1919. évi hatalmas nyereségeiről*

A jelentés tudomásulvétel után megsemmisítendő.

Bizalmas! Címzett sajátkezű felbontására.

A kőszénbányák után most adják sorra a petróleumipari vállalatok 1918. és 1919. évi mérlegeiket. Egyik mérleg meglepőbb a másiknál, mert amíg az ország a legsúlyosabb petróleumínségben szenved, a mérlegekből kiderül, hogy a petróleumipari vállalatok óriási készletek felett rendelkeztek és hihetetlen forgalmat mutatnak ki. Ehhez a rendkívül erőteljes forgalomhoz igazodik azután az óriási nyereség is, melyet, dacára az erőltetett leírásoknak és a mindenféle címen keresztülvitt tartalékolásoknak, mégsem lehetett teljesen eltüntetni. — Az Apolló Kőolajfinomítógyár üzleti év feleslege 8 millió 200 000 korona. A Hazai Kőolajfinomító 2 millió 600 000 korona tiszta nyereséget mutat ki. Az Orsovai Petróleumgyár, nem különben a Fiumei Kőolajfinomító nyeresége egyiknél sem tesz ki kevesebbet 62, illetve 75 százaléknál.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-11059. Helyzetjelentés. 1920 február 7.

A DOLGOZÓ NÉP ÉLETVISZONYAI A HUSZÁR-KORMÁNY IDEJÉN

1920 január 4

122. *A Közélelmezési Minisztérium összefoglaló tájékoztatója Budapest katasztrofális közellátási helyzetéről*

Budapest székesfőváros élelmezési helyzetére vonatkozólag van szerencsém nagyméltóságoddal a következőket közölni:

A lisztellátás a lehető legkedvezőtlenebb. Tartalékkészletek egyáltalán nincsenek. A rendelkezésre jutó csekély készletek miatt a lakosság fejkvótáját felére, vagyis havi 3,6 kilogrammra kellett leszállítani. Ez alapon a főváros naponta 15 vagon lisztet kap, mely azonban a fél fejkvótát sem fedi teljesen. Ezen 15 vagon terhére a Közélelmezési Minisztérium a vasutak, köztisztviselők és néhány fontos közüzem részére kénytelen közvetlen kiutalásokat is eszközölni, hogy ellátásukat biztosítsa. A helyzet ma úgy áll, hogy az esetben, ha a felhozatal egy napra is megakad, a következő napon már a fél lisztfejkvótát sem lehet kiszolgáltatni.

A burgonyaellátás már hetek óta majdnem teljesen szünetel. A főváros szükséglete heti 350 vagon. A felhozatal ezzel szemben heti 10—15 vagon, mely elsősorban kórházak és katonai alakulatok ellátására lesz fordítva. A lakosság már több hét óta burgonyát egyáltalán nem kap. A helyzet csak az esetben javulhat, ha a Mardarescu román tábornok által ígért burgonyamennyiségek tényleg megérkeznek.

A főváros zsírellátása a teljes áruhiány miatt teljesen csődbe jutott. Ugyanígy áll a helyzet a nagyüzemek, vasutak és kőszénbányák zsírral való ellátásánál is.

Élő sertésekben Budapestre naponta átlag 90—110 darab érkezik, melynek nagy része azonban sovány sertés. A napi zsírfelhozatal átlaga egy vagont sem ér el, ezzel szemben a napi zsírszükséglet a legminimálisabb igények kielégítésére 5 vagon volna.

Budapest főváros húsellátásában az áruhiány mérhetetlen drágaságot idézett elő, úgyannyira, hogy a közepes jövedelmű tisztviselő és munkásember hússal való táplálkozásra nem is gondolhat. Egy kilogramm hús ára 60—90 korona közt váltakozik. Napi felhozatal 180—200 darab szarvasmarha.

Cukor csak a lánckereskedelemben szerezhető be, azon igen csekély mennyiségtől eltekintve, melyeket cukorjegyre az élelmezendő lakosságnak kiszolgáltatnak. A lánckereskedelemben a cukor ára ma 100—150 korona.

A tejellátás is a legszomorúbb képet mutatja. A napi tejfelhozatal nem fedi a kórházak és csecsemők szükségletét még megközelítőleg sem. A napi tejfelhozatal körülbelül 40—42 000 liter, mellyel e másfélmillió lakost számláló várost el kell látni.

A miniszter rendeletéből

Dőry

osztályvezető

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. gazd. pol. 1920-A/Élelm. 296.

A Közélelmezési Minisztérium ezt a tájékoztatást minden minisztériumnak elküldte. Az itt közölt irat a Külügyminisztérium iratai között található.

1920 január 11

123. *A budapesti városparancsnokság jelentése a zsírspekuláció növekedéséről*

Bizalmas!
Címzett sajátkezű felbontására.

Zsír a fővárosban három hét óta nincs. Azaz csak hivatalosan nincs zsír, mert nem hivatalosan bőségesen van zsír a Hangya szövetkezet raktáraiban, a főváros élelmiszerüzemeiben és a Magyar Élelmiszerszállító Tóth Kálmán utcai telepén. Ezen zsír azért nem kerül a forgalomba, mert az érdekeltek hozzájutottak a hivatalos titokhoz nyolc-tíz nappal előbb, hogy a zsírszalonna árát 24, illetve 32 koronával fel fogják emelni. Ezért visszatartották az árut, mert például csak 1 vagon zsírnál ez a kis többlet 320 000 korona tiszta hasznot jelent. Ezért már érdemes egy kicsit amerikázni, mondják az élelmiszerszállító részvénytársaságnál. — A hentesek, akik szintén előbb értesültek az áremelkedésről, ez oknál fogva nem vágnak sertést, mert úgy mentegetik magukat, hogy 150 kilogramm zsírsertésnél ez a kis különbség 3600 korona, amiért bizony érdemes az állatot még 8—10 napig etetni. Ezért nincs zsír hivatalosan, de annál több a lánckereskedelemben, ahol 120 koronáért vagontételenként is árulnak a Bristol-szállóban, Royal-szállóban és a Miramare-kávéház kártyatermében...

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-11059. Helyzetjelentés. 1920 január 11.

1920 január 17

124. *A budapesti városparancsnokság jelentése a kenyérhiányról és a nélkülözések miatt fokozódó elégedetlenségről*

Bizalmas!
Címzett sajátkezű felbontására.

Napról napra szomorú és aggasztó események ismétlődnek meg kapuzárás után. A szomorú tömegek már este 8 órakor sorakoznak a pékboltok és községi üzemek előtt, hogy reggel 7 és 8 órakor kenyérhez juthassanak. Emberileg el nem képzelhető szenvedések, nélkülözések és fázások között várják a megérkező kenyérküldeményt, s az ezrekre növekvő embertömeg nemegyszer átnyúlik a harmadik és negyedik utcába, és szomorúan és hangtalanul vár és reszket, fázik és igazi keresztényi türelemmel állja a mostani borzalmas éjszakák esőjét, havát és szelét. Az embergyűrű folyton hosszabb és hosszabb lesz, és amikor már elég nagy és erős tömeget képez, az eddig hallgatag tömegből váratlanul a következő éles megjegyzések hangzanak ki:

„Meddig fogunk még tűrni!"
„Menjünk a fővezérhez!"
„Bezzeg jól élnek a fehértisztek!"

Világos, hogy itt hetek óta jól szervezett csendes uszítás és lázítás folyik. A tömegeknek asszisztáló rendőrség és karhatalmi felügyelet mellett, ezek a jelenetek nap nap után megismétlődnek, a hangulat folyton izgatóbb és a kenyérért váró éhes tömeg folyton elkeseredettebb lesz. Miután ugyanaz a jelenet éjszakánként legalább 120—130 helyen megismétlődik, ugyanez a lázító aknamunka szívósan és pontosan folytatódik, könnyen ki lehet találni, hogy az éjjelenként váró és éhező nép hangulata hová fog vezetni.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-11059. Helyzetjelentés. 1920 január 17.

1920 január 31

125. *A budapesti városparancsnokság jelentése a szappan- és cukornagykereskedők spekulációjáról*

Bizalmas!
Címzett sajátkezű felbontására.

A szappan, melyet október és november hónapokban Olaszországból és Svájcból hoztak be, pár nap alatt váratlanul eltűnt. Még fölhajtott árakon sem kapható a régi 65 százalékos kéz- és arcmosásra alkalmas szappan. Ennek az eltűnésnek az a magyarázata, hogy külföldön aránylag olcsóbbért vásárolt 60—65 százalékos szappant a budapesti szappangyárak átdolgozzák és 18—25 százalékos zsírsav tartalmú szappant gyártanak belőle. Ezeket a szappanokat ezután éppoly drágán hozzák forgalomba a lánckereskedelem útján, mint az eredeti 60—65 százalékos szappant. Egy valóságos szappankereskedelmi hálózat van Budapesten, mely nagyszerű szervezete révén házról házra járva kínálja a szappanokat és kilónként nemegyszer sikerül a silány minőségű árut 55—60 koronáért is eladni. — Csak a használatnál derül ki, hogy a különben megfelelő színű és súlyú szappan 18—24 százalékos volt.

Miután a cseh cukorgyárak mindent elkövetnek, hogy Magyarország minél kevesebb cukorhoz jusson, különböző kísérletek történtek, hogy más forrásból fedezhessük a napról napra szükségessé váló cukormennyiséget. A gyarmatokról való cukor roppant árfolyamdifferencia miatt lehetetlennek bizonyul. Ezért a cukornagykereskedők engedélyt nyertek arra, hogy korlátlanul hozhassanak cukrot, de annak 30, illetve 50 százalékát át kell engedni a közfogyasztásnak, mégpedig beszerzési áron. Az ily módon beszerzett cukor árához és költségéhez 12 százalék felárat szabad hozzáadni és ezeken az árakon forgalomba

hozni. A cukornagykereskedők azonban sztrájkolnak, mert a 12 százalékos ártöbbletet keveslik, miután azt hangoztatják, hogy vesztegetésekre sokszor 30—40 százalékot is kell fizetni a haszonból.

Arról nem nyilatkoznak, hogy kiknek a megvesztegetésére van szükség arra a 30—40 százalékra. Legutóbb is kiderült, hogy a lundenburgi cukor csupán 6 korona 90 fillérbe került és mégis 90 koronájával árulták Budapesten.

Litografált másolat. — H.L. M.N.H.F. I.a-11059. Helyzetjelentés. 1920 január 31.

1920 február 13

126. *A szegedi katonai körletparancsnokság utasítása alárendelt katonai parancsnokságainak a gabonarekvirálások tárgyában*

A szegedi körletparancsnok a fővezérség 1. és 4/F. m. t. 1920. számú rendelete alapján utasítja az alárendelt katonai parancsnokságokat a gabonarekvirálásban való aktív közreműködésre.

Az utasítás 1. pontja megállapítja, hogy „az ország a közélelmezés és különösen a kenyérrel való ellátás tekintetében oly súlyos válság felé közeledik, hogy a meglevő élelmiszerfölöslegeknek összegyűjtése és központi szétosztása már nem csak az ellátatlanoknak, hanem mindnyájunknak a közérdeke".

Utasítja az összes katonai parancsnokságokat, hatóságokat s személyeket, hogy a rendkívüli jelentőségű közügyek sikeres megoldására „minden erejével és eszközével . . . ha kell, a legerélyesebb szigorral közreműködjék." Megállapítja, hogy „a feladat a hadseregre nézve hálátlan. Gazdáknál, földműveseknél számíthatunk feleslegre, és épp ezekből áll a hadseregünk. Hogy ennek dacára is kénytelen a hadsereg vállalni e feladatot, mutatja azt, hogy a jelenlegi viszonyok mellett ez az egyetlen kivezető út."

Az utasítás 2. pontja közli, hogy „az egyes községekre megfelelő reálisan megszabott kontingens vettetik ki, amely egy bizonyos záros határidőn belül beszolgáltatandó lesz".

A kontingens kiszabásánál a „katonaság feladata nem lesz más, mint propagandaszerű megjelenése által az ügy fontosságát, komolyságát, igazságosságát és a nemzeti hadsereg teljes érdekeltségét dokumentálni".

Ha viszont a község a „reáeső reálisan megszabott és a szakegyének véleménye szerint általa tényleg leszállítható terménymennyiséget egyáltalában nem, vagy feltűnően kisebb mennyiségben szolgáltatja be az előírt határidőre", úgy az ilyen községben, avagy ezen község lakosságának azon részénél, amelyik magát a beszolgáltatás kötelezettsége alól kihúzni igyekszik, „a szigorú katonai rekvirálásnak megokoltan helye van".

Ezen esetben „célszerű lesz a község egész lakosságát összedoboltatni, a kirendelt karhatalmat teljes számban egyesítve fölvonultatni és egy hazafias és katonai parancsnok által megtartandó beszédben a lakosságot az önkéntes beszolgáltatásra felhívni.

A lakosság egyidejűleg figyelmeztetendő, hogy miután a hatóságok biztos tudomása szerint a községben fölös terménymennyiségek felett rendelkeznek, így ha az önkéntes beszolgáltatásra való felhívásnak elég nem tétetik, a felhívást követendő házkutatásnál nem fog elrejtett gabona után kerestetni, hanem az előírt mennyiség abból lesz elvéve, ami éppen találtatik.

Ily eljárás követése mellett a legtöbb esetben sikerülni fog legalább is egyeseket az önkéntes leadásra bírni és ezáltal az egységességet megbontani." Számít arra, hogy „az önkéntes felajánlók azután maguk fogják megjelölni azokat, akiknél szintén elrejtett gabonamennyiségek találhatók".

De ha „ezen kísérletnek sem lenne foganatja . . ., alkalmazandó a szigorú katonai rekvirálásnak mindent át- és felkutató módozata".

Az utasítás 3. pontja tudatja, hogy a „hadsereg közreműködése vármegyénként a Gabonabegyűjtés Országos Kormánybiztosának (GOK) kirendeltjével történt megállapodás szerint megy végbe", de előírja, hogy „a Tiszántúl közeli megszállása[1] miatt egyelőre a mozgó alakulatok csak a Tiszántúl jöhetnek számításba", míg a „csendőrtartalékot a vármegyeparancsnokságok tetszése szerint rendelhetik ki a gabonagyűjtési célokra".

Pm. L. főisp. ir. 1920-12.

A HÉHALMI, RÁBAPORDÁNYI ÉS DEÁKPUSZTAI SZEGÉNYPARASZTSÁG FÖLDIGÉNYLÉSEINEK ELUTASÍTÁSA

1920 február 20

127/a. *Héhalmi szegényparasztok kérvénye a földművelésügyi miniszterhez földvásárlás vagy haszonbérlet elősegítése érdekében*

Alulírottak legnagyobb bizalommal és teljes alázattal kérjük nagyméltóságodat alábbi kérésünk szíves meghallgatására.

Községünk, Héhalom (Nógrád megye sziráki járás) határában a községet két oldalról körülfogva fekszik báró Schossberger Rezső uradalmához tartozó körülbelül 1800 hold földterülete. Ez a nagybirtok évről évre újonnan megvásárolt területekkel nagyobbodva valósággal megbénítja községünk életét, mert lehetetlenné teszi, hogy a lakosság, bár ez életföltétele volna, földhöz juthasson akár örök áron, akár bérletben is. Manap már oly tűrhetetlen a helyzet, hogy a lakosság vagy a legnagyobb nyomornak, vagy az emberhez nem méltó rabszolgaságig menő lekötöttségnek néz elébe.

Nevezett birtokra egyáltalán nincs szüksége az amúgy is óriási uradalomnak, amelynek nagy része évről évre különben is megműveletlenül marad. Azért szerény, de teljesen jogos kérelmünk az, hogy a nagybirtokból részeket vásárolhassunk vagy legalább bérelhessünk. Kérjük tehát nagyméltóságodat ismert erélyével és nagy népszeretetével hasson oda, hogy fönti szerény kívánságunk meghallgatásra találjon. A lakosság nagy elkeseredését és végsőkre bujtogató elviselhetetlen

[1] A Horthy-csapatoknak a Tiszántúlra való közeli bevonulását nevezi a „Tiszántúl közeli megszállásának".

nyomorát fogja nagyméltóságod ezen kegyes intézkedésével enyhíteni és megszüntetni.

Nagyméltóságodnak vagyunk legalázatosabb szolgái Héhalom község nevében mély tisztelettel

Molnár József *Szűcs András* *Farók Mihály*

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-65697.

A Földművelésügyi Minisztérium a szegényparasztok kérvényét véleményadásra elküldte a Nógrád megyei gazdasági felügyelőnek. Az utasítás felhívja a gazdasági felügyelő figyelmét arra, hogy hangsúlyozza „a kérelmezők összessége előtt, hogy a földbirtok-reform törvényhozásilag történő szabályozása előtt ingatlana eladására vagy haszonbérbe adására a tulajdonos nem kényszeríthető s szabad elhatározásának joga feltétlenül tiszteletben tartandó". *[Ugyanott.]*

1920 március 17

127/b. *A Nógrád megyei gazdasági felügyelő a földművelésügyi miniszterhez intézett jelentésében elutasítja a földigénylő szegényparasztok kérelmét*

Hivatkozással nagyméltóságodnak 65697/1920. szám alatt kelt magas rendeletére, Molnár József és társai héhalmi lakosok kérelme ügyében a helyszínen megállapítottam, hogy a báró Schossberger-uradalom nevezett község lakosaival mindenkor igen előzékenyen viselkedik, a hadiözvegyeknek, a fogságban levő katonáink hozzátartozóinak, hadirokkantaknak, valamint a teljesen földnélkülieknek előnyös föltételek mellett bocsát földet rendelkezésükre, s amennyire csak lehet, munkaalkalomról is gondoskodik, amit eléggé igazol az is, hogy, habár az uradalom 26 aratógéppel rendelkezik, azért az összes aratási munkálatokat a környékbeli falvak lakóinak adta ki.

A rendelet értelmében az érdekelteket felhívtam, hogy a földbirtokreform megalkotásáig legyenek békés türelemmel.

Oláh Dezső
mezőgazdasági felügyelő

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-65697.

1920 április 1

127/c. *A héhalmi szegényparasztok újabb beadványa a földművelésügyi miniszterhez a Schossberger-birtokon folyó elviselhetetlen kizsákmányolásról*

Alulírott Héhalom község elöljárósága azon alázatos kérelemmel járulunk a nagyméltóságú miniszter úr elé, miszerint Molnár József és társai folyó év február 21-én beadott kérvényt, a balassagyarmati

gazdasági felügyelő úrnak a héhalmi község elöljáróságával és báró Schossberger Rezső birtoktulajdonossal érintkezésbe lépjen utasította[1].

A balassagyarmati gazdasági felügyelő, a birtoktulajdonos igazgatója és Héhalom község elöljárósága megjelentek folyó hó 16-án Héhalom községházánál a helyszínen [a tárgyat[2]]. A balassagyarmati gazdasági felügyelő úr a kérvényben foglalt kérelmeket előterjesztette és a következő elintézést nyert.

1. A gazdasági felügyelő úr előterjeszti, mi a kívánsága a község lakosságának, mire Molnár József kérelmező előadta, hogy föld kell a népnek, mert nem tud egy bokor krumplit, egy bokor babot vagy egy kis tengerit termelni, mire a tulajdonos igazgatója, Goldstein Jakab következőképp válaszolt: én adok a népnek 600 négyszögöl földet tengeri alá, ennek haszonbére fejében 1200 négyszögöl cukorrépát kell kiásni minden egyes summás munkásnak. 200 négyszögöl krumpliföldet 300 négyszögöl cukorrépa kiásásáért. A múlt évi répaásás holdanként 1200 négyszögölével 600 korona munkabérért. Szóval kényszer egyességet kötött. Kénytelenek a község munkásai elfogadni, mert a másik megyébe nem akarnak menni munkába, hol itt közelebb is, bár szenvedélyes módon is dolgoznak.

2. A munkások kérték a gazdasági felügyelő urat, hogy azon munkabért, mit Brüllné nagybirtokos ad, ezen ők is megállapodnak. A Brüllné gazdaságában egy summás havi fizetése az alábbiakban foglaltatnak:

200	korona		2	kilogramm	hús
20	kilogramm	kenyérliszt	2	«	főzelék
10	«	főzőliszt	1	«	só
2	«	szalonna	10	«	krumpli
			2	liter	ecet

és naponta ½ liter tej.

Báró Schossberger nagybirtokos summásai kapnak munkabér fejében havonta

300	koronát	
25	kilogramm	lisztet
2	«	szalonnát.

Így már az adatok alapján mennyivel kevesebbet ad ő, mint más nagybirtokos.

A munkásság kérte a gazdasági felügyelő urat, hogy amit más nagybirtokos ad, abban állapítsa meg az itt levő munkabért is. A gazdasági felügyelő úr azt mondotta neki, hogy menjenek a román frontra, ott majd megkapják. Báró Schossberger nagybirtokos igazgatója,

[1] A héhalmi parasztok kérvénye itt a kérdés előzményeit foglalja össze: a földművelésügyi miniszter a Molnár József és társai által beadott kérvényre utasította a Nógrád megyei gazdasági felügyelőt, hogy a nagybirtokos képviselőjével és a parasztokkal együttesen beszélje meg a kérdést. Erről a megbeszélésről a gazdasági felügyelő már jelentést tett a földművelésügyi miniszternek. A következőkben a parasztok írják le, hogyan folyt le valójában a tárgyalás.

[2] Felesleges szó.

Goldstein Jakab pedig azzal fejezte be, hogy munkásság kért földet és háztelket, menjen Bujákba vagy Erdőtarcsára, van ott elég parlag föld.

3. Héhalom község belső sor kertjei állandóan vízben állnak s ez az egészséget is igen rontja. Kértük a tulajdonos igazgatóját, hogy 1916. évben hozott alispáni határozat alapján ásassa ki a bujáki-patakot, mire kérte a határozatot, amit a gazdasági felügyelő úrnak átadtunk, amit ő elolvasott és átadta a birtoktulajdonos igazgatójának. Az pedig semmit sem válaszolt. Azóta a bujáki-patak kiásása alszik, és ennek kiásásáról nem intézkednek semmit, amennyiben a birtoktulajdonos igazgatója annyit mondott, hogy a birtok tulajdonosának átadja a határozatot és megbeszéli vele, de azóta nincs semmi. Kérjük ennek sürgős elintézését.

4. A hadiözvegyek és rokkantak kaptak 400 négyszögöl földet, mely után 600 négyszögöl répát kell nekik kiásni.

Kérésünk ismételve, annak a kedvező elintézését[1] a nagyméltóságú miniszter úrtól

Alázatos szolgái

Tavák Mihály *Szita Mihály*
Szűcs József bíró
Molnár József *Szűcs András*

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-65697.

Ezek az adatok, amellett hogy szintén igen alacsony bérszínvonalat jelentenek, nyilvánvalóan nem felelnek meg a valóságos helyzetnek, és a héhalmi parasztok feltehetően követelésük alátámasztására igyekeztek a valóságnál kedvezőbb színben feltüntetni a szomszéd nagybirtokon fizetett mezőgazdasági béreket és a havi élelmezési fejadagokat.

Ugyanakkor azonban meg kell jegyeznünk, hogy még a szépített adatok is lényegesen elmaradnak a Tanácsköztársaság alatt fizetett mezőgazdasági bérektől és élelmiszerjárandóságtól. *[Lásd e kötet 132. old.]*

1920 április 27

127/d. *A Nógrád megyei gazdasági felügyelőnek a szegényparasztok panaszát elutasító újabb jelentése a Földművelésügyi Minisztériumhoz*

A gazdasági felügyelő fenntartja előbbi jelentésében kifejtett elutasító álláspontját, s most „megbotránkozását" fejezi ki amiatt, hogy „minő háládatlanok és követelőzők lettek a parasztok". Tagadja, hogy a munkabérmegállapításban részt vett volna, és hogy azt mondta a parasztoknak, hogy „menjenek a román frontra". A parasztok fellépését „a kommunizmus megösmerésének" tulajdonítja, végül azt állítja, hogy a héhalmi bíró kijelentése szerint mindenkinek a földigénye „ki van elégítve".

F.M. 1920-29-65697.

---

[1] Kimaradt — „kérjük".

1920 február 28

128/a. *A rábapordányi nyugalmazott katolikus pap beadványa a földművelésügyi miniszterhez, melyben kéri, hogy 140 szegényparasztcsaládnak egy-egy hold bérleti föld juttatását segítse elő*

Szülőhelyem, Rábapordány község szegényeinek nevében, felkérésükre folyamodom *sürgős* intézkedésért, hogy *már e tavaszra* földet kapjanak albérletbe a helybeli béruradalomból.

Herceg Esterházy Miklós úr főméltóságának határunkban 1900, s a bodonhelyi határban 500 kat. holdnyi birtokát Soós Géza (Kapuvár, a lakhelye Sopron megyében) bérli s kezeli mintaszerű belterjességgel. Tavaly tavasszal a kommunista erőszaknak engedve átadott belőle albérletbe mintegy 180 kat. holdnyit, amelyen igen szépen termett nekik árpa, kukorica, bab, krumpli, répa. Ennek segítségével úgy ahogy, el tudtak vergődni szegényeink a rettentő drágaságban. Természetes, hogy az idén, a még sokkal nagyobb drágaságban még nagyobb szükségük van ilyen segítségre. Ezért alázatosan kérték Soós bérlőt, hogy az idénre is adjon nekik albérletet — de elutasította őket. Én is szépen folyamodtam hozzá a nevükben — rám sem hederített. A hercegi Gazdasági Tanács felhívására két megbízott emberük felutazott Eszterházára február 12-én, s onnét azzal bocsátották haza őket, hogy majd *aratás után* kapnak 120 holdat albérletbe.

Kegyelmes uram! Isten és szegény magyar hazánk nevében kérem: tanítsa meg sürgős rendeletével keresztény és magyar kötelességükre az elvakult önzőket...

Községünkben *már most e tavasszal* égető szüksége van legalább 140 szegény családnak 1—1 holdnyi albérletre, összesen legalább 140 kát. holdra, mert másképp nem tudnak emberhez illő módon megélni. Ezt a mellékelt községi bizonyítvány igazolja. Minálunk csakis mezőgazdasági munkával lehet keresni. Ennek az ideje 6—7 hónap. Akármilyen magas legyen is a napszám, nem képes annyit keresni a munkás, hogy a többi 5—6 hónapra is kifussa a legszükségesebbekre neki és családjának a borzalmas drágaságban. Ilyen albérlet segítsége nélkül kétségbe kell esnie. A kétségbeesés pedig mindig rosszra visz.

Isten óvjon attól, hogy egyesek vak önzése alkalmat adjon a szegényeknek olyan gondolatra, mintha mi nem viselnők jobban szívünkön a szegények boldogítását, mint a Vörösök! Hitvány ember, aki csak félelemből, kényszerítve segít a szűkölködőn, s mihelyt nem kell félnie, bezárja előtte a szívét. Az ilyen hitványokat kormányrendelettel kényszeríteni kell a rászorultak segítésére addig is, míg meglesz a földbirtok-reform várva várt bölcs törvénye. Egyes kiváltságosoknak a kényelme nem lehet több és előbbrevaló, mint 200—300 szegény embernek az életszükséglete! Nem az irigység diktálja ezt, hanem a krisztusi igazság.

Teljes bizalommal kérem nagyméltóságodat:

1. méltóztassék rendelettel utasítani Soós Géza rábapordányi nagybérlőt, hogy helybeli bérletéből 140, azaz Egyszáznegyven kat.

holdnyit engedjen át jutányos áron albérletbe a mostani tavasztól kezdve, s e bérletet terjessze ki mindaddig, míg a földbirtok-reform végleg rendezi ez ügyet;

2. okvetlen a község közelében, lehetőleg a szováti út mentén jelölje ki e célra a táblákat; mert a szegény nép csak így lesz képes jól megmunkálni;

3. a szántás és esetleg egyéb munkák díját önköltségi áron számítsa föl.

Kegyelmes uram! jól tudom, hogy így, az albérletről, jóval kevesebb kerül közfogyasztásra, mint Soós Géza mintaszerű kezelése folytán kerülne — de parancsoló szükség szorgalmas munkájuk alapján módot adni a megélhetésre a helybeli szegényeknek. Ezért vagyok bátor benyújtani jelen alázatos folyamodásomat, amelynek jóakaratú és sürgős elintézését bizalommal kérem. Semmi egyéb nem vezet ebben, mint népem és hazám önzetlen szeretete.

Nagyméltóságodnak

készséges szolgája,
a helybeli szegény nép nevében
Gerebenics Sándor
nyugalmazott római katolikus lelkész

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-65796.

1920 március 13

128/b. ***A Földművelésügyi Minisztérium leirata a rábapordányi községi elöljárósághoz a bérleti kérelem tárgyában***

A Földművelésügyi Minisztérium közli a községi elöljárósággal, hogy az ügyben a hitbizomány jószágkormányzóságához „pártoló levelet" intézett, azonban a haszonbérlet kiadása „a tulajdonos szabad elhatározásától függ, amelynek teljesítésére kényszeríteni nem lehet". Az esetleges örökbérlet kérdése pedig úgyis a földreform végrehajtása során fog eldőlni.

F.M. 1920-29-65796.

1920 július 12

128/c. ***Az Esterházy hitbizományi javak központi igazgatósága közli a földművelésügyi miniszterrel a nagybérlőnek az igénylőket durván elutasító válaszát***

A 65796/1920. X/B. fő. 2. u. o. számú magas rendeletre vagyok bátor a Kránitz Mihály s társai rábapordányi lakosok nagyméltóságod-

nál tett panaszaira az alábbiakban jelenlegi bérlőnk szó szerinti jelentésével mély tisztelettel válaszolni.

„A múltban a rábapordányi kevés számú szegénység föld után nem vágyódott, amit igazol a földnek akkori alacsony ára és az a körülmény, hogy az 1911. évi kibérléseknél őhercegsége összeíratta, vajon kik és mennyi földre reflektálnak bérletbe és az eredmény az lett, hogy a szegénység helyett cselédek, jobb módúak is jelentkeztek és összesen mégis csak mintegy 60 kat. holdat kértek bérletbe.

A háború éhségét az élelmiszerek magasodó árait, a Károlyi-féle lelketlen jelszavak izgatásait, a forradalmat kihasználva a faluban lakó legvéresebb szocialisták, kik később ugyanilyen kommunisták lettek, név szerint: Horváth György nyugalmazott állami börtönőr, Somogyi Vendel zsellér, Molnár József zsellér, Kardos János bognár, Mészáros István ács, Kuczora Ignác nádazó állottak a szegénység élére és ezek a városból kiküldött kommunista vezérekkel hihetetlen izgatásokat követtek el, és vakmerően követelték, hogy a földes uraság: Esterházy herceg, illetve ennek alulírott jelenlegi bérlője adjon először még bérföldeket, de később már csak földeket, nehogy kénytelenek legyenek az igénylők ezt egyszerűen elvéve, maguk között felosztani.

Ilyen hallatlan zsarolás mellett, a jogrendet védő karhatalom hiányában, a kényszernek engedve, elvettek tőlem a rábapordányi proletárok cca. 180 kat. szántóföldet, melyet csekély megmunkálással vetettek be, és így vadrepcén kívül csak kevés termésük volt, kivéve, akik tengerivel ültették be földjeiket.

A kommünben fegyveres erő fedezete alatt mérték szét a földeket, amelyeket csak a kommün bukása után ismertek el egy évre kibérletteknek. A kommün előtt csupán a fent említett cca. 60 kat. hold parcelláris bérleten kívül egyéb bérletet sohasem kértek, de nem is kaptak.

A fenti földkövetelők vezérei nagyrészt nem is voltak földművesek, hanem mesteremberek, de igenis valamennyien vörös kommunisták voltak, amit legjobban bizonyít az a tény, hogy Horváth György nyugalmazott állami börtönőr 3½ évi, Somogyi Antal zsellér 2½ évi, Molnár József zsellér 1½ évi, Kardos János bognár 1½, Kuczora Ignác nádazó 1 évi, Mészáros István 1 évi börtönre vannak jelenleg jogerősen elítélve, és most ülik le büntetésüket.

Ezek lezárása után a nagyrészt vörösérzelmű proletárok vagy tetszetősebben zsellérek, új vezért választottak maguknak Kránitz Mihály személyében, zsellérbíró címen. Tehát most ezt tolják előtérbe.

Minthogy a forradalom és kommün idejében csak az erőszaknak engedve, egy évre kapták meg a proletárok a kívánt földet, mi sem természetesebb, mint az, hogy a kommün bukásával ezen vörösöknek földet többé nem adtam ki, semmiféle presszióra sem, és nem is adok a birtokreformnak törvényre való emelkedéséig, mert a földekkel a bérszerződés értelmében jelenleg én rendelkezhetem.

De igenis a rábapordányi római katolikus plébánost és községi jegyzőt megkértem, írnák össze a földnélküli rokkantakat és hadi-

özvegyeket, akik mindegyikének örömmel és készséggel adtam az 1920. évre teljesen megmunkált szántóföldet egy elenyésző csekély árban.

Mesterembereknek, láncosoknak, munkakerülőknek kereken megtagadom olcsó földek kibérlését, de igenis szívesen nyújtanék nekik is munkaalkalmat, mellyel földjárandósággal is van egybekötve azoknak, kik lekötik magukat az egész gazdasági idényre a különféle munkák elvégzésére. Sajnos azonban egész faluban ilyen szerződésileg lekötött munkáslélek mindössze 48 akadt, és így kénytelen vagyok — mint eddig, a távoli vidékről importálni szükséges 350 munkásomat. Ez a sivár valóság!!!

De bámulatba ejt egy királyi minisztérium azon eljárása, hogy földet akar adatni általam az 1920. évre is akkor, mikor a földet csak a kommunisták erőszakkal vették el tőlünk az 1919. évben, de azelőtt földjük sohasem volt, mert nem is kellett nekik, de nem is kértek.

Komoly kormány nem állhat szóba, nem adhat bíztatást előtte teljesen ismeretleneknek, akik rendesen vörösök, mert rendes paraszt — ezt mi jól tudjuk — még sohase ment miniszterhez más földjének elvetése céljából, ezáltal itt a vidéken azt a hitet is látszik kelteni a kormány efféle bíztatása, mintha a kommün mégse pusztult volna ki végleg. Ezen tudatnak keltetése pedig azt hiszem nem lehet kívánatos éppen a kormány előtt.

Ez alkalommal jelentést teszek arról is, hogy a földművelésügyi miniszter március 29-én kelt 66154/1920. számú átiratában arra szólít fel, hogy Gerebenics Sándor nyugalmazott római katolikus lelkész ajánlatára jutányos árban adjak bérföldeket 140 zsellércsaládnak.

Ez egy naív felszólítás. Ma lehet adni valamit jutányos árban, mikor a gőzeke kőszén ára 50—60—70 korona métermázsánként, viszont a pártfogoltak szerény 3—4—5 korona árban hordják, láncolják a tojást stb. és épp emiatt egyáltalában nem járnak dologra!!!

E helyen tudatnom kell, hogy ez a Gerebenics Sándor egy összeférhetetlen, idegbeteg, ágyúsüket, szerencsétlen és a falujában kentergő pap, ki egyéb elfoglaltsága híján folyton politikai utakon izgatja, pártfogolja a szegénységnek nevezett nagyrészt volt vörösöket, és teóriájában azt a hitet kelti, hogy ő maga is egy vörös pap, aki ha így folytatja aknamunkáját, úgyis kénytelen leszek ellene hivatalosan eljárni.

Tehát egy második esete a miniszternek, hogy egy féleszű pap ajánlatára földet akar velem adatni március 29-én, mikor a tavaszi kalászosokat éppen február 29-én vetettem el teljesen, répát leszerződtem, tehát legfeljebb a saját gazdasági szükségletemre, munkásaimnak élelmezésére vagy cselédeim konvenciójára szánt földből adhattam volna pont 140 kat. holdat. Ezzel egész termelésemet beszüntethetném.

Én ezek után a forradalmi eseteknek látszó dolgok után kijelentem, hogy senkinek sem adtam, de eszemben sincsen adni egy négyszögöl földet sem, de nem is adhatok, mert ennek tilalmáról szerződésem intézkedik."

Soós Géza bérlőnek e jelentését a maga egészében a magamévá téve, kérem nagyméltóságodat tekintetbe venni, hogy minket haszonbérlőinkkel szemben a haszonbéri szerződés köt, mert nem akarhatjuk az uradalmat súlyos kártérítési perekbe keverni.

mély tisztelettel
az Esterházy Hercegi Hitbizományi Javak
központi igazgatósága
dr. Karálly János
igazgató

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-65796.

A Földművelésügyi Minisztériumban a választ tudomásul veszik és további intézkedésekre nem került sor.

1920 április 9

129. *Tíz deákpusztai zsellércsalád beadványa a Zala megyei kormánybiztoshoz, melyben panaszt emelnek a veszprémi püspökség embertelen eljárása ellen*

Alulírottak mély tisztelettel járulunk méltóságod elé, hogy méltányos kérésünket teljesíteni és mostoha helyzetünkön segíteni kegyeskedjék.

Alulírottak elődeink (apáink) révén már több mint száz éve a püspöki uradalom deáki (Vendel) pusztáján mint telepesek lakunk, mit okmányokkal is tudunk igazolni. Ott létünk jogosságát igazolják a tapolcai királyi járásbíróságnál, mint telekkönyvi hatóságnál kezelt Nyírád községbeli telekjegyzőkönyvek (nyírádi 405., 406., 407., 408., 409., 410. és 411. számú telekjegyzőkönyvek), amennyiben az ezen telekjegyzőkönyvekben foglalt 1868., 1869., 1870., 1871., 1872., 1873., 1874., 1875. és 1876. helyrajzi számok alatt felvett ingatlanok tulajdonjoga a veszprémi püspökségé, míg az ezeken épült házak és más felépítmények a mi tulajdonunkat képezik, valamint ezen ingatlanok haszonélvezete is minket illet a telekjegyzőkönyvek tanúsága szerint.

Ezek ellenére ½ évi felmondással, egyszerűen elbocsátással fenyegettek meg bennünket, bár úgy a lakóházak, mint a püspöki fundus után családjaink ott tartózkodásuk óta állandóan fizették és fizetjük ma is az adót tizedes beszolgáltatás fejében.

Bátrak vagyunk továbbá előadni, hogy eddig a püspöki legelőn — legelőbér fizetése mellett — legeltethettük marháinkat és disznóinkat, azonban az új intéző a legelőről összes állatainkat letiltotta, miáltal egyetlen kereseti forrásunktól fosztattunk meg, mert máshol legelő nincsen.

Végül bátrak vagyunk megemlíteni, hogy a házhelyekhez tartozó kis veteményes- és káposztáskerteket az új intéző szintén elvette tőlünk.

Ezek előrebocsátása után méltóságodtól a következőket kérelmezzük:

1. Adassék meg nekünk a jog ahhoz, hogy a fundusokat mielőbb megválthassuk, hogy ne csak a felépítmény, hanem a telek is a mi tulajdonunk legyen, amire a száz évnél további használat és adófizetés után igényünk van.

2. A megélhetésünkhöz szükséges marhatartás engedélyezését kérjük olyképpen, hogy állataink az uradalmi legelőre járhassanak úgy mint eddig száz éven át, az uradalom által meghatározandó legelői díj fejében.

3. A házhelyekhez tartozott kis veteményes- és káposztáskerteket az uradalom — általa meghatározandó bérösszeg fizetése ellenében — adja ki nekünk használatra.

4. Amennyiben kérelmünk jogos, a fundusonként volt 4 hold föld, mit a *B.* alatti okmány igazol s melyet a tagosítás alkalmával vettek el tőlünk, az uradalom által bér- vagy örökvétel áron részünkre átengedtessék.

Kérelmünk indokolására felhozzuk, hogy 10 család 65 lélekszámmal a nyomornak tétetik ki, ha kérésünk elutasíttatnék, mert föld és marhatartás nélkül a jelenlegi viszonyok mellett megélni nem tudunk azért sem, mert az uradalomnak kevesebb napszámért dolgozunk, mint más napszámosok.

Kérelmünk ismétlése mellett maradtunk méltóságodnak alázatos szolgái

Búzás József s. k.
Búzás Pál s. k.
Szálinger Flórián s. k.
Csuri István s. k.
Mátyás Jákhim s. k.
Mátyás Sándor s. k.
Mátyás Károly s. k.
Benke Pál s. k.
Szokoli Lajos s. k.

Eredeti tisztázat. — F.M. 1920-29-66649. (68707.)

A kormánybiztos a kérvényt a Földművelésügyi Minisztériumba továbbította. A Földművelésügyi Minisztérium a veszprémi püspökhöz fordul véleményért, mire 1920 július 22-én Rott Nándor veszprémi püspök válaszol. Válaszában kifejti, hogy megfelel az igazságnak az, hogy a zsellércsaládok még 1848 előtt megkapták a szóban levő háztelkek haszonélvezeti jogait. Tagadja azt, hogy ezzel 4 hold szántóföld használata is járt volna, de nem cáfolta meg, hogy a zsellércsaládok évtizedek óta használták a szóbanlevő 4 hold földet is. A zsellércsaládokkal szembeni eljárást azzal indokolja, hogy „az utóbbi években ... a tulajdonjog ellen irányuló áramlatok következtében ezen zsellérek is megtagadták az engedelmességet, követelőleg léptek fel". Végül azzal fejezi be, hogy jogosan járt el, s a „zselléreknek panaszra joguk nincs". *[F.M. 1920-29-66649. (67182.)]*

A Földművelésügyi Minisztérium az ügyet jogi véleményezésre az Igazságügyi Minisztériumnak is megküldte. Az Igazságügyi Minisztérium 1920 május 3-án válaszolt és véleménye szerint a fennálló rendeletek szerint a „folyamodók kérelmének teljesítésére módot nyújthatnak". *[F.M. 1920-29-66649. (67182.)]* A Földművelésügyi Minisztérium ennek ellenére Rott Nándor veszprémi püspök érvelését fogadta el, és azt küldte el tudomásulvételre a Zala megyei kormánybiztosnak. *[F.M. 1920-29-66649. (68707.)]*

IV. FEJEZET

A HORTHY KATONAI DIKTATÚRÁJÁRA TÁMASZKODÓ SIMONYI-SEMADAM-KORMÁNY IDŐSZAKA 1920 MÁRCIUS 15—JÚLIUS 19

TERRORINTÉZKEDÉSEK A SIMONYI-SEMADAM-KORMÁNY IDEJÉN. NEMZETKÖZI PROLETÁRBOJKOTT A MAGYARORSZÁGI FEHÉRTERROR VÉRENGZÉSEI ELLEN

A DOLGOZÓ NÉP ELLEN FOGANATOSÍTOTT TERRORINTÉZKEDÉSEK

1920 április 8

130. *A Belügyminisztérium átirata a Pénzügyminisztériumhoz, melyben a minisztériumban dolgozó kommunistagyanús és az igazoló eljárás során elmarasztalt tisztviselők névsorát kéri*

Szigorúan bizalmas.

Az állami és társadalmi életben a világháború következtében beállott nagy megrázkódtatások, a gazdasági téren bekövetkezett óriási eltolódások, a társadalmi osztályok vagyoni, hatalmi és érvényesülési viszonyaiban tapasztalt jelentékeny változások fokozottabb mértékben kötelességévé teszi az államhatalomnak, hogy az állami eszme, a társadalmi rend ellen izgató egyéneket, a köznyugalomra veszedelmes elemeket figyelemmel kísérje, működésüket ellenőrizze, szükség esetén megfékezze.

Ezen célból a Belügyminisztérium rendőri főosztálya összegyűjti mindazon egyének személyadatait és az eddigi működésükre vonatkozó adatokat, akik az állami eszme és a társadalmi béke szempontjából gyanúsak, a múltban kifejtett tevékenységükkel, a proletárdiktatúra alatt vállalt hivatal vagy tisztség betöltésében tanúsított viselkedésükkel reá szolgáltak arra, hogy e nyilvántartásba felvétessenek.

Felkérem ennélfogva nagyméltóságodat, hogy a vezetése alatt álló minisztériumban, továbbá az alája tartozó hatóságoknál, illetőleg intézményeknél lefolytatott igazoló eljárások során marasztalásra ítélt alkalmazottainak névsorát, továbbá az úgynevezett Tanácsköztársaság ideje alatt ott hivatali alkalmazásban volt „kommunisták" jegyzékét a név, születési hely, születési idő, vallás, családi és vagyoni állapot, foglalkozás, lakóhely és annak rövid megjelölésével, hogy minő terhelő adatok merültek fel ellene, velem közölni méltóztassék.

A miniszter rendeletéből:
Olvashatatlan aláírás
miniszteri tanácsos

Eredeti tisztázat. — OL. PM. res. 1920-58.

A Belügyminisztérium ezt az átiratot elküldte minden minisztériumnak.

A Simonyi-Semadam-kormányt 1920 március 15-én nevezte ki Horthy a következő összetételben: „pénzügyminiszterré tolcsvai báró Korányi Frigyest, földművelésügyi miniszterré zsitvabessenyői Rubinek Gyulát, vallás- és közoktatásügyi miniszterré Haller Istvánt, a tárcanélküli miniszterek létszámában közélelmezésügyi miniszterré Nagyatádi Szabó Istvánt, kisgazda miniszterré Sokorópátkai Szabó Istvánt, a nemzeti kisebbségek miniszterévé dr. Bleyer Jakabot; továbbá hadügyminiszterré bádoki Soós Károly vezérőrnagyot, igazságügyminiszterré hidasnémeti dr. Ferdinándy Gyula nemzetgyűlési képviselőt, népjóléti és munkaügyi miniszterré szilvágyi dr. Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi államtitkárt; a Belügyminisztérium és ideiglenesen a Külügyminisztérium vezetésével a miniszterelnököt, a Kereskedelmi Minisztérium ideiglenes vezetésével pedig a pénzügyminisztert" bízva meg. *[Képviselőházi Napló, 1920 március 17. IV. köt. 116—117. old.]* — A Külügyminisztérium vezetését 1920 április 19-től gróf Teleki Pál, a Belügyminisztérium vezetését pedig Dömötör Mihály vette át.

1920 április 14

131. *A szénkormánybiztos rendelete a bányamunkások munkakötelezettségéről*

A magyar királyi kormánynak 4953/1919. ME. számú rendeletében[1], illetőleg az 1914. évi L. törvénycikk 5. és 6. §-a, továbbá az 1915. évi XIII. törvénycikk 2. §-ában nyert felhatalmazás alapján a széntermelés folytonosságának biztosítása érdekében a következőket rendelem:

1. §.

A szénbánya és a hozzátartozó segédüzemeknél alkalmazásban álló összes munkások kötelesek további intézkedésig valamely szénbányaműnél szolgálatot teljesíteni.

2. §.

Az 1. §-ban megállapított kötelezettség alól a szénügyek kormánybiztosa rendkívüli esetekben kivételesen kérelemre felmentést adhat.

3. §.

Az 1. §. szerint személyes szolgálat teljesítésére kötelezett munkás felmondással minden hónap 16 előtt csak az illető hónap végére és csak akkor élhet, ha hiteltérdemlően igazolta, hogy alkalmaztatása valamely más szénbányaműnél biztosítva van. Ebben az esetben az illető munkás köteles öt nap alatt új alkalmazási helyén szolgálatra jelentkezni, hová okmányai (munkakönyve) közvetlenül küldendők át.

[1] A 4953/1919. ME. számú rendelet a szénkormánybiztosság felállításáról intézkedik.

4. §.

A személyes szolgálat teljesítésére kötelezett munkásnak a szolgálatot a bányavállalat csak a szolgálati rendtartásban, illetőleg a bányatörvényben megállapított fegyelmi okokból mondhatja fel, mikor is az illetőnek más szénbányaműnél leendő esetleges alkalmaztatása végett köteles a szénügyek kormánybiztosának azonnal kimerítő jelentést tenni[1].

Ezen rendelet kihirdetésének napján lép életbe.

Rau Gottlob s. k.
a szénügyek kormánybiztosa

Nyomtatvány. — F.M. 1920-62.a-40808.

A rendelet a Budapesti Közlöny április 15-i számában jelent meg.

1920 április 15

132. *Emich Gusztáv kereskedelmi miniszter leirata a Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségéhez az Állami Gépgyárak elbocsátott és „feketelistára" tett munkásainak ügyében*

Emich Gusztáv kereskedelmi miniszter a szakszervezet vezetőségének hozzá intézett beadványára válaszolva értesíti a szövetséget: „azon kérelmét, hogy a Magyar Államvasutak Gépgyárából elbocsátott munkások ügyét újból elbírálás alá vegyem, ily általánosságban figyelembe vehetőnek nem találtam". A továbbiakban hangsúlyozza, hogy nincs észrevétele az ellen, hogy „egyes indokolt és méltánylást érdemlő konkrét esetekben az elbocsátott munkásoknak a gyárvezetőséghez intézendő írásbeli kérelmükre az elbocsátás ügye a gyár vezetősége által újból revízió alá vétessék".

Az elbocsátott munkások „feketelistára" helyezésére vonatkozóan azt válaszolja, hogy az illető gyár vezetőségének „nincs módjában ugyan befolyásolni a többi gyárakat, hogy a munkások felvétele körül milyen eljárást kövessenek, mindazonáltal utasítottam egyidejűleg az Állami Vasgyárak igazgatóságát, hogy amennyiben a szövetség által említett értesítés a múltban saját kezdeményezéséből megtörtént volna, ezt a jövőben szüntesse be. Természetesen ez a rendelkezés nem szolgálhat akadályául annak, hogy amennyiben netalán valamely magángyár tájékoztatást kívánna valamelyik, az Állami Vasgyárak igazgatósága által elbocsátott munkásra, illetve az elbocsátás okára nézve, úgy ezt a tájékoztatást az Állami Vasgyárak igazgatósága a valóságnak megfelelően megadja."

A miniszter válaszában végül az elbocsátott munkások kilakoltatása ügyében azt az álláspontot foglalja el, miszerint „nem kifogásolhatja, hogy a gyár vezetősége az elbocsátott munkásokat ezen lakásokból eltávolítja".

O.L. ME. 1920-XXXVII-3073.

[1] A további pontok a munkaviszony szabályozásának egyéb kérdéseivel foglalkoznak.

A csatolt elő- és utóiratokból kiderül, hogy az Állami Gépgyárak ellenőrzési osztálya a Tanácsköztársaság idején listát vezetett a funkcióban levő munkásokról. E névsor alapján 180 munkást bocsátottak el és helyeztek „feketelistára”, egyben a gyári lakásokban lakókat kilakoltatták. Mindez nagy felháborodást váltott ki a munkások körében. A felháborodás és a munkástömegek elkeseredésének leszerelése érdekében a Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének vezetői 1920 március 11-én és április 1-én beadványt intéztek a kereskedelmi miniszterhez és kérték az elbocsátások felülvizsgálását.

A miniszter válasza után a szakszervezet reformista vezetősége további lépéseket nem tesz, és tudomásul veszi, hogy ha az elbocsátottak között „megbízható” pártfogoltjai vannak, esetenként kérheti az illető visszavételét. Az elbocsátott munkásokért való látszatfellépés és egyes „megbízhatók” visszakönyörgése a tömegek felháborodásának leszerelését és harci szellemének megrendítését szolgálta.

1920 április 19

133/a. *Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök és belügyminiszter utasítása a hatóságokhoz május 1 megünneplésének karhatalommal való megakadályozására*

Simonyi-Semadam bizalmas utasításában megállapítja, hogy „az elmúlt események következtében megrendült közállapotok nyugvópontra még mindig nem jutottak”, s a forradalmi irányzat „a közrend újabb felforgatását célzó aknamunkáját jelek szerint még mindig szívós kitartással folytatja”. Ennek elfojtására a kormány „szembehelyezkedik minden olyan cselekménnyel, amely a május 1-én szokásban volt gyűlések és egyéb összejövetelek vagy ünnepségek révén kedvező alkalmat nyújthat a nemzet- és társadalomellenes elemeknek arra, hogy . . . a lezajlott forradalmak hatásai alatt álló tömegeket a társadalmi megértés és béke megbontására izgassák”.

Az alsófokú rendőrhatóságok megfelelő utasítása érdekében értesíti az alispánokat, hogy „folyó évi május hó 1-én és az azt közvetlenül követő időkben az eddig szokásban volt gyűléseket, felvonulásokat, körmeneteket, egyszóval május 1-nek megünneplését célzó mindennemű összejöveteleket betiltom, és felhívom, hogy ezen rendelkezésemnek teljes eréllyel szerezzen érvényt.

Amennyiben ezen tilalom dacára is gyűlések, felvonulások vagy körmenetek tartására kísérlet történnék, azokat karhatalommal fel kell oszlatni. Ha e célra előreláthatólag elegendő karhatalom rendelkezésre nem állana, a szükséges államrendőrségi, csendőri, illetőleg katonai erő igénylése, illetőleg kirendelése iránt közvetlenül hozzám idejekorán előterjesztés teendő.”

Pm.L.főisp. ir. biz. 1920-16.

A budapesti rendőrfőkapitány április 21-én jelentést tett felettes hatóságának az elővigyázati intézkedésekről. Így például jelenti, hogy akik rendőri felügyelet alatt állnak, vagy álltak, de már szabadlábon vannak — ezeknek száma a főkapitány szerint 10—12 000 lehet —, április 29-től május 3-ig lakásukat nem hagyhatják el, kivéve, amikor munkába mennek; és hogy „megfelelő számú rendőrkészenlét és tartalék szolgálatban lesz”. *[O.L.* **FK.** *biz. 1919-1926. 3a. 3b.]*

1920 április 26

133/b. *Dömötör Mihály belügyminiszter rendelete, melyben a május 1-i megmozdulások elfojtására a rendőrséget és a csendőrséget katonai parancsnokság alá helyezi*

A belügyminiszter rendelete megállapítja, hogy „az állam és társadalom rendjével szembehelyezkedő elemek aknamunkája még mindig nem szűnt meg”, s azzal számolnak, hogy „a május 1 körüli napokban tömegmegmozdulások következhetnek be”, amelyekkel szemben „célszerűnek mutatkozik, hogy a karhatalmi célokra alkalmas és felhasználható összes fegyveres erők a rendkívüli viszonyok tartására egységes rendelkezés és vezetés alá helyeztessenek”. Ezért a „honvédelmi miniszter úrral egyetértően folyó évi április hó 29-nek déli 12 órájától kezdve május 2-nak éjjeli 12 órájáig a csendőrséget és államrendőrséget az ország egész területén karhatalmi alkalmazás tekintetében a területileg illetékes katonai körletparancsnokságoknak, illetőleg állomásparancsnokságoknak alárendelem”.

Felszólít minden főkapitányt és csendőrkerületi parancsnokot, hogy „az illetékes katonai körletparancsnoksággal haladéktalanul lépjen érintkezésbe, gondoskodjék az alárendelés részleteinek minden kételyt kizáró módon való megállapítása iránt”.

Zala megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-21.

1920 április 20

134. *A Hadügyminisztérium távirati rendelete a körletparancsnokságokhoz a magánépületek fegyház céljára való igénybevételéről*

Az összes állami fogdák túlterheltsége folytán, valamint a jelenlegi viszonyokra való tekintettel a rabok elhelyezése magánépületekben égető szükségessé vált. A körletparancsnokságok folyó évi április hó 25-ig ide megbízhatóan jelentsék úgy a területükön levő összes megfelelő magánépületeket, mint üzemben nem levő gyárakat, lakatlan kastélyokat és hasonlókat, amelyekben ideiglenesen a veszélyes kommunista rabok elhelyezhetők volnának. A jelentésben feltüntetendő az is, hogy az egyes épületekben férőhely hány ember részére van.

Fogalmazvány. — H.L. HM. eln. C. 1920-1-60802. Say

1920 május 3

135. *Soós hadügyminiszter minisztertanácsi előterjesztése a kommunistaellenes kém- és terrorszervek egységesítéséről*

Soós hadügyminiszter a Minisztertanács elvi hozzájárulását kéri előterjesztéséhez, melynek „célja a bolsevizmus, illetve annak terjedése elleni harc egységesítése”.

Utal az „ez idő szerint még nem tökéletesen megszilárdult állapotokra", s erre való tekintettel „egységes és célravezető" megoldást kíván. Közli, hogy külföldön (Angliában, Hollandiában stb.) „már mindenütt megalakultak, részben állami, részben állami segélyben részesülő antibolsevista szervek, melyeknek feladata a nemzetközi bolsevizmus leküzdése".

Még inkább szükségesnek látja ilyen központi szerv létesítését Magyarországon, mert enélkül a magyar ellenforradalom kommunistaellenes terrorhadjáratát „kevés kilátást nyújtó, szétforgácsolt gerillaharcnak" tekinti, „amely csak meghatárolt, helyi és egyes sikereket érhetett el" — így „néhány budapesti kommunista szervezetnek" felfedezését és letartóztatását. Kifogásolja, hogy „az e téren némileg gyakorolt vezetés a fővezérség feloszlásával megszűnt, ezirányban a legrövidebb időn belül nehezen rendezhető állapotoknak kell bekövetkezniük, ha a szükséges egységesítő intézkedések a legsürgősebben keresztül nem vitetnek".

Javasolja, hogy „egy központba egyesíttessenek mindazon szervek és közegek, amelyek ma a különféle államhivatalokban a vörösveszedelem ellen központilag működnek; ezen központi szerv így hivatva és képesítve lenne, úgy az ország belterületén, mint a külfölddel való összeköttetésben a bolsevizmus ellen irányuló nagyfontosságú akciót vezetni és irányítani". Szükségesnek tartja, hogy „ezen központi szerv e g y e l ő r e k a t o n a i vezetés alá tartozzék".

Hangsúlyozza, hogy „a vörösvédelem eddigi gyakorlása közben felmerült túlkapási vádakat és tényeket, hatásköri súrlódásokat és beavatkozásokat csak akkor áll módomban megszüntetni, illetve helyes mederbe terelni, ha kezeimben fekszik a vegyes közegek által ellátandó vörösvédelemnek egységes vezetése" s kéri a Minisztertanács hozzájárulását, hogy „az összpontosított vörösvédelem vezetése katonai kezekben legyen letéve".

O.L. BM. eln. 1920-XXIII-3619.

A minisztertanácsi előterjesztést a hadügyminiszter a belügyminiszterhez küldte sürgős véleményezést kérve.

Dömötör belügyminiszter 1920 május 6-án válaszol Soós hadügyminiszternek. Válaszában nem tartja helyesnek azt, hogy a megszervezendő „vörösvédelmi" szervezet katonai vezetés alatt álljon, mivel ez szerinte rendőrhatósági feladat. Amennyiben tehát ilyen szervezet létesítését a Minisztertanács elhatározza, az csak a Belügyminisztérium keretében működhet. *[Ugyanott.]* A „vörösvédelmi" szervezetet később a Hadügyminisztérium fennhatósága alatt állították fel.

1920 május 4

136. *Teleki külügyminiszter átirata Soós hadügyminiszterhez, melyben Henderson angol képviselőnek a hajmáskéri internáló táborban teendő látogatása előkészítését kéri*

Van szerencsém szíves tudomására hozni, hogy Arthur Henderson angol képviselő távirati értesítése szerint az angol International Labour Office a magyar kormány meghívásának eleget óhajt tenni és kiküldötteket fog a fogolytáborok megtekintésére delegálni.

Értesülésem szerint a hajmáskéri fogolytáborban bizonyos hiányok mutatkoznak. Állítólag a foglyok egy része tetves.

1000—1100 fogolynak ügye még elintézetlen és természetszerűleg elégedetlenségre ad okot.

Kívánatos volna, hogy ezen bajok sürgősen orvosoltassanak, éspedig mielőtt az angol kiküldöttek ideérkeznek.

Kérem nagyméltóságodat, szíveskedjék sürgősen intézkedni, hogy a hajmáskéri fogolytábor a higiénia követelményeinek megfelelő rendbe hozassék, és a foglyok egy része sürgősen, lehetőleg e hó 15-ig a zalaegerszegi táborba helyeztessék át. A fent említett elintézetlen bűnügyek sürgős lebonyolítására pedig szíveskedjék szükség esetén rendkívüli bíróságokat delegálni.

Hasonló értelemben átírattam az igazságügyminiszter és a hadügyminiszter őnagyméltóságának.

Fogadja nagyméltóságod őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Teleki s. k.

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. eln. C. 1920-63.309.

Henderson angol képviselő látogatására vonatkozóan lásd e kötet 360—361. old.

1920 május 7

137. *A hadügyminiszter átirata a miniszterelnökhöz, melyben közli, hogy a fogházak fokozottabb őrzésére katonai karhatalmat rendelt ki*

Bizalmas!

A bűnvádi eljárás során letartóztatott vagy szabadságvesztés büntetésre ítélt egyének megfelelő őrzése és a külvilágtól való elszigetelése a mai rendkívüli viszonyok között egyik leglényegesebb feltétele a közrend biztosításának.

Figyelemmel a polgári letartóztatási intézetek zsúfoltságára és ezzel szemben a rendelkezésre álló őrszemélyzet viszonylag csekély létszámára, megállapodtam a magyar királyi igazságügyminiszter úrral abban, hogy átmenetileg a királyi országos büntetőintézetekbe és bírósági fogházakba a büntetőintézeti igazgatóknak, illetve a királyi ügyészeknek az illetékes katonai körletparancsnoksághoz intézett megkeresésére a *szükséghez mért* megfelelő katonai erő rendeltessék ki, az őrszemélyzettel való együttműködés, az intézetek belső rendjének és külső biztonságának fenntartása végett.

Budapesten katonai karhatalmak az *összes* fogházakba az ügyészséggel egyetértőleg azonnal kirendelendők.

A magyar királyi igazságügyminiszter úr a folyó évi 13 889/1920. I. tc. számú rendeletével egyidejűleg utasította az országos büntetőintézeti igazgatókat és királyi ügyészeket, hogy a vezetésük alatt álló letartóztatási intézetekbe *ez idő szerint* szükségesnek mutatkozó katonai erők kirendelése végett haladéktalanul forduljanak az illetékes katonai

körletparancsnokságokhoz. Az így kirendelt katonai erők mindaddig a letartóztatási intézetekben maradnak, amíg azt az intézet vezetője szükségesnek látja...[1]

Soós
hadügyminiszter

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1920-XXXVII-3849.

1920 május 8

138. *Dömötör belügyminiszter átirata a hadügyminiszternek. Kéri, hogy a durva bántalmazások következtében súlyos állapotban levő foglyokat a hajmáskéri internáló táborból a külföldi megbízottak érkezése előtt szállíttassák el*

Az átirat megállapítja, hogy május 3-i értesülése szerint a „szegedi vadászzászlóalj" parancsnoka „körülbelül 100 főnyi egyént" szándékozik Hajmáskérre szállítani. A zászlóalj parancsnokának helyettesével közölték, hogy „a szóban forgó egyének Hajmáskérre le nem szállíthatók, hanem szabályszerű internálási eljárás céljából a pestvidéki kerületi rendőrfőkapitányságnak adandók át". Ennek ellenére „a szóban forgó egyének mégis leszállíttattak Hajmáskérre. A hajmáskéri tábor igazgatójának jelentése szerint hozzá 72 egyén érkezett, akik legnagyobb része annyira össze-vissza van verve, hogy a legnagyobb valószínűség szerint egy-kettő bele is pusztul a sérüléseibe."

Dömötör megállapítja, hogy „az internálás kizárólag rendőri funkció, az ilyen irányú tevékenységhez a katonaságnak semmi joga nincs, de ettől eltekintve az ilyen durva, a törvényekkel és rendelettel teljesen ellenkező eljárás mindenkiben a legnagyobb visszatetszést szüli". Kéri, hogy „a katonaság a jövőben semmi néven nevezendő akciót ne csináljon".

Egyben közli, hogy a „hajmáskéri internáló táborban a beszállított egyének a legrövidebb ideig sem maradhatnak, mert csak a legutolsó két héten is, eltekintve az olasz képviselőktől, Burnier, a svájci misszió elnöke, a francia misszió képviseletében Scherer Károly rendőrfőkapitány és egy ismeretlen nevű főhadnagy, végül Hohler angol főmegbízott érkezett, a napokban pedig az angol International Labour Office kiküldöttei fognak oda kimenni, akiket nagyon természetes nem részesíthetek ilyen látványokban, s akik a Külügyminisztériumtól nyert értesülés szerint éppen azért mennek oda, hogy a szabályszerű határozat nélkül oda szállított egyének ügyét tegyék vizsgálat tárgyává. Ennélfogva, de a saját tekintélyem megóvása érdekében is a leghatározottabban van szerencsém nagyméltóságodtól kérni, hogy a beszállítottakat a katonaság azonnal szállítsa vissza Budapestre, és azokat távirati és telefoni értesítéseimnek megfelelően szabályszerű internálási eljárás végett a budapesti-vidéki rendőrfőkapitányságnak adják át."

H.L. HM. eln. C. 1920-63309.

A Hadügyminisztérium másnap intézkedett, hogy a 72 „szabálytalanul internált" foglyot Hajmáskérről elszállítsák és a pestvidéki rendőrfőkapitányságnak adják át — „szabályos internálási eljárásra".

[1] A kihagyott rész ismerteti a katonai karhatalom feladatát, elnevezését, alárendeltségi viszonyát, a hadsereg állományában való kimutatását, a parancsnok kiválasztására vonatkozó rendelkezéseket.

A Nemzeti Ujság 1920 június 10-i vezércikkében az angol munkáspárti delegáció magyarországi látogatásáról kiadott jelentéséhez a következő kommentárt fűzi: „Most, amikor kormányválság hírek járnak, felette jókor érkezik az angol munkásküldöttség Magyarországon járt kiküldötteinek jelentéséről az a hír, hogy magyarországi tapasztalataikról akként számoltak be, hogy a polgári hatóságok semmi brutalitásokat nem követtek el, és hogyha vannak is az országban túlkapások, azokban való részvételről nem lehet a kormányzatot vádolni."

1920 május 27

139. *Forray hadnagy jelentése a Prónay-különítmény fegyverneki századparancsnokához egy kommunista fogoly brutális meggyilkolásáról*

Szolgálati jegy

Jelentem, hogy folyó hó 15-én délután 3 órakor a Törökszentmiklóson állomásozó lovas szakasznak az ottani községi elöljáróság 11 vöröskatona és kommunista foglyot adott át.

A szakasz a foglyokat Fegyvernekre kísérte[1]. Útközben az egyik kommunista, név szerint Kalmár József, egy váratlan pillanatban leugrott és futásnak eredt. A lovas járőrfedezet egy része üldözőbe vette, s mihamar utólérve dulakodás fejlődött ki köztük, amikor is nevezett makacskodva és még mindig szökésre gondolva ide-oda szaladgált, a dulakodás hevében a lovak lábai alá került és összetiporták[2].

Mire a foglyokkal Fegyvernekre érkeztek, nevezett sérüléseibe belehalt.

Forray s. k.
hadnagy, szakaszparancsnok

Hiteles másolat. — Prónay biz. ir. 1920-kt.-1049.

A századparancsnok a jelentést május 27-én a következő megjegyzés kíséretében elküldte Budapestre a zászlóaljparancsnokságnak: „Felterjesztem. Nevezettet a Schwarz-majorban még aznap elásattam, hogy a község nyugalma ne zavartassék." — A szövegben eszközölt javítások — valószínűleg — a Prónay-zászlóalj budapesti parancsnokságától származnak.

A fogalmazvány és az eszközölt „módosítások" nemcsak a vadállati gyilkosságra derítenek fényt, de arra a módszerre is, ahogy ezt „hivatalosan" igazolták, eltitkolták. Nyilvánvaló, hogy Kalmár Józsefet a Prónay-banditák karddal összekaszabolták és meggyilkolták, holttestét titokban elásták, amit Horthy katonai hatóságai tudomásul vették, szentesítettek.

---

[1] Eredetileg — „szállította".
[2] A fogoly „szökési kísérlete" és legyilkolása eredetileg a következő fogalmazásban szerepelt: „... a kocsiról szökést kísérelt meg, a fedezetükre kirendelt járőr karddal megverte őt, miközben a lovak lábai alá került s azok rátapostak".

1920 június 7

140. *A Fejér megyei katonai parancsnokság jelentése a székesfehérvári katonai körletparancsnokságnak olyan fényképek terjesztéséről, amelyek a „nemzeti" hadsereg tisztjeit ábrázolják, amint sajátkezűleg akasztanak*

Bizalmas!

A sárbogárdi védelmi kirendeltség jelentése szerint a sárbogárdi járás területén oly fényképek forognak közkézen, melyek akasztás alkalmával a nemzeti hadsereg egyes tisztjeit nemcsak mint nézőket, de mint közreműködőket is ábrázolják. Az ez irányban megindított vizsgálat folyamán megállapíttatott, hogy ezen fényképek valószínűleg Tabon (Tolna) készültek, és Siebenlist őrnagy zászlóaljának legénysége által pénzért lettek árusítva. Amennyiben ilyen fajtájú képek csak arra alkalmasak, hogy a nemzeti hadsereg tekintélyét csorbítsák, a vármegyei katonai parancsnokság intézkedett, hogy a megye területén ezen képek elkoboztassanak, ugyanily célból a Tolna vármegyei katonai parancsnokságot is értesítették.

Hiteles másolat. — H.L. HM. eln. C. 1920-1-101029.

A székesfehérvári katonai körletparancsnokság ezt a jelentést azzal a kéréssel továbbította a Hadügyminisztériumhoz, hogy az gondoskodjék a képek eredetének kinyomozásáról és elkobzásáról. *[Ugyanott.]*

1920 június 12

141. *A hadügyminiszter átirata a belügyminiszterhez a sajtócenzúra szigorításáról*

A cenzúra ellen elhangzott kifogásokra hivatkozva hangsúlyozza, hogy véleménye szerint „a destruktív sajtó fékentartása az ország létérdeke, amit azonban a jelenleg érvényben levő sajtótörvény egyáltalában nem biztosít. Amíg tehát a már ismételten sürgetett . . .új sajtótörvény meg nem alkottatik és törvényerőre nem emelkedik, nemcsak hogy a sajtócenzúra eltörléséről nem lenne szó, hanem annak sokkal erélyesebb és szigorúbb kezelésére volna szükség."

Ezért sürgeti a sajtótörvény revízióját és ennek megalkotásáig a cenzúra erélyes kezelését, valamint a sajtókamara felállítását.

O.L. BM. eln. 1920-27-5071.

Az átiratot Soós Károly hadügyminiszter írta alá.

A belügyminiszter válaszában közli, hogy teljesen egyetért a hadügyminiszterrel. Helyesli a sajtótörvény egyes „túlliberális" paragrafusainak revízióját, a büntetések szigorítását és hozzájárul ahhoz, hogy a sajtótörvénnyel egyidejűleg sajtókamarát is állítsanak fel.

1920 július 13

142. *A miskolci bányabiztosság jelentése a bányakapitányságnak a barossaknai bányászsztrájk után foganatosított intézkedésekről*

A Diósgyőri Vas- és Acélgyár barossaknai szénbányájában július hó 1–7-ig sztrájkoltak a bányászok. A bányabiztosság jelentése megállapítja, hogy „a megzavart rend és nyugalom orvoslása érdekében parancsoló szükséget képez, hogy a kommunizmus alatt aktív és eleven tevékenységet kifejtő s jelenleg is szabadon mozgó s még át nem igazolt munkások ügye sürgősen megvizsgáltassék". — A munkások ellenállását és szervezkedését „kellő előrelátással, szociálpolitikai érzékkel és eréllyel" kell ellenőrizni. A bányabiztosság a továbbiakban közli, hogy a sztrájk alkalmából a következő rendelkezéseket bocsátotta ki:

„1. Minthogy a kincstári bányamunkások közt a nyugtalanságot részben a zavarosban halászó izgatók erőpróbálgatásai is okozták — addig is, míg ezen a téren az annyira kívánatos összhang megfelelő szociálpolitikai intézkedésekkel nem biztosíttatik — a kommün alatt magukat exponált s jelenleg is nyugtalan vérű és még nem igazolt bányamunkások ügyét gyorsan és szigorúan megvizsgáltatni kell.

2. Minthogy a bányakocsisok 50 százaléka 16 éves, illetve ennél is fiatalabb 14–15 éves gyermek, a bányavállalat munkásvédelmi szempontból az éjjeli munka tilalmára vonatkozó 10044/1894. pénzügyminiszteri számú rendelet betartására utasíttatik.

3. A perecesi fogyasztási szövetkezet (élelmezési üzem) ellenőrzésében a perecesi és barossaknai üzemvezetőségnek is megfelelő szerep kell hogy jusson . . . a bányamunkásoknak adott élelemtári kedvezmények a munkabér tekintélyes részét képezik, s az itt történt megrövidítések távolabbi vonatkozásukban már az üzemvezetőség felelősségét és fegyelmi jogkörét is érintik . . . Az e téren észlelt rendellenességek parancsolják, hogy az üzemvezetőség az élelemtári ellenőrzést . . . gyakorolhassa."

A 4. pont a „fegyelmi joggyakorlásnak" módjáról, a bányamunkarendi szabályok paragrafusainak „feltétlen betartásáról" szól.

Az 5. pont szerint „az üzemvezetőség a kedvezményes élelmiszerek megvonását igazolatlan műszakmulasztás címén, mint büntető rendelkezést alkalmazza. Ez az eljárás a bányamunka-rendszabály büntetési tételeinek megváltoztatását, illetve kibővítését vonja maga után, s az új büntetési nemek — mint felette érzékeny fokozatok — megfelelő, bányahatósági jóváhagyással a bányamunka-rendszabályba pótlólag felveendők."

O.L. Bányakapitányság. 1920-2386.

NEMZETKÖZI PROLETÁRBOJKOTT A MAGYARORSZÁGI FEHÉRTERROR ELLEN

1920 június 11

143. *A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének felhívása a nemzetközi proletariátushoz a magyarországi fehérterror bojkottálására*

A VILÁG MUNKÁSAIHOZ!

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége az alábbi fölhívást bocsátotta ki a világ munkásaihoz:

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége elhatározta, hogy június 20-tól kezdve Magyarországot bojkottálja és az országgal teljesen megszakít minden forgalmat.

Innen-onnan egy éve, hogy az úgynevezett „rendszerető elemek" Magyarországon magukhoz ragadták a kormányt. E pillanattól kezdve a munkásmozgalom olyan elnyomásnak és üldözésnek van kitéve, amelyhez fogható nincs a munkásmozgalom történetében, és amely messze felülmúlja a hajdani orosz cárizmus minden gaztettét. Elég, ha valaki tagja valamely nem vallásos egyesületnek, hogy fogságra vessék; egy névtelen feljelentés elegendő ahhoz, hogy bárkit is elhurcoljanak és fogolytáborba zárjanak.

Már ez év elején 9000 férfi és nő volt a hajmáskéri, 4000 a csepeli, 2400 a zalaegerszegi, 2000 az egri, 3000 a ceglédi és 2000 a komárom-homokhegyi fogolytáborban. Összesen 50 000 férfit és nőt fogtak el. A fogházak a városokban túlzsúfoltak. A foglyokat a legkegyetlenebb és legraffináltabb módon kínozzák. 5000 munkást már ez év elején halálra „ítéltek". A tiszti bandák sok ezer embert minden előzetes bírói eljárás nélkül lemészároltak. Ezrek pusztulnak el lassú éhhalállal a silány táplálkozás és betegségek miatt. A reakciós tiszti különítmények mindenhatók. Aki a kezükbe kerül, elveszett; áldozataikat megkínozzák, azután agyonverik. Megtörtént, hogy a szerencsétleneket megskalpolták, karjukat, lábukat eltörték, kényszerítették őket, hogy saját ürüléküket megegyék vagy emberhúst egyenek. Férfiakat kiheréltek, másoknak nemzőszerveit kövekkel zúzták össze. Mindezeket az eseteket bebizonyították, eskü alatti tanúvallomásokkal megerősítették.

Férjeket és apákat feleségük és gyermekeik szemeláttára kínoztak és gyilkoltak le, asszonyokat és leányokat férjük és apjuk szemeláttára becstelenítettek meg. Napról napra tűnnek el férfiak és nők a küzdő munkásság soraiból, s csak mint hullák kerülnek elő, legyilkolva, agyonlőve, agyonverve, vízbefojtva s gyakran a legszörnyűbb módon megcsonkítva.

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége tiltakozott e rémtettek ellen a magyar kormánynál és a Népszövetség Legfelsőbb Tanácsánál és követelte, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket e rémtettek beszüntetésére. Ez a lépés eredménytelen maradt Magyarországon. A fehérterror éppúgy tovább uralkodik, mint azelőtt. A Népszövetség

Legfelsőbb Tanácsa nyilvánvalóan nem akarja vagy nem tudja a magyar kormányra a szükséges nyomást gyakorolni. Maga a kormány nem akarja az országban e szörnyűségeket megfékezni és vagy szemet huny felettük, vagy még bátorítást is nyújt azokhoz.

A magyar kormány hivatalos okmányaiból, amelyek a Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének birtokában vannak, kitűnik, hogy a magyar kormány utasítja a bírákat, hogy az elfogottakat még akkor is ítéljék el, ha nincs elegendő bizonyíték arra, amit Magyarországon „bűnnek" neveznek, és hogy a magyar kormány a külföldre menekült munkásvezérek „ártalmatlanná tételére" azaz meggyilkolására 20 000-től 250 000 koronáig terjedő jutalmakat tűzött ki.

Mindezek közismert és bebizonyított tények. A kormányok, amelyek ismerik ezeket a tényeket, nem hajlandók beavatkozni, és valószínűleg örvendeznek azon, hogy a magyarországi munkásmozgalmat leverik és megölik.

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége vállalja e kormányok feladatát, és felhívja a világ munkásait, hogy vasárnaptól, június 20-tól kezdve tagadjanak meg minden olyan munkát, ami a fehérterror Magyarországának közvetve vagy közvetlenül javára szolgálna.

Vasárnap, június 20-tól kezdve egyetlen vonat sem haladhat át a magyar határon, egyetlen hajó sem futhat be Magyarországba, egyetlen levél, egyetlen távirat sem továbbítható Magyarországra vagy Magyarországból. Az egész forgalmat meg kell bénítani. Sem szén, sem nyersanyag, egyetlen levél, egyetlen távirat sem juthat ebbe az országba.

A háború alatt a hadviselő országok uralkodó osztálya a gazdasági bojkott fegyverével küzdött az ellenség ellen. A háború után ugyanezt a fegyvert használta, és továbbra is alkalmazni akarja az orosz munkásmozgalom megfojtására.

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége felhívja a világ munkásságát, használja fel most ugyanezt az eszközt arra, hogy a magyar kormány véres uralmának véget vessen, s ezer és ezer magyarországi elvtársunk életét és szabadságát megmentse.

Szállítómunkások, matrózok, vasúti munkások és hivatalnokok, posta- és távíróalkalmazottak, minden szakma munkásai, egy emberként tegyetek eleget a Nemzetközi Szakszervezetek felhívásának! Vasárnaptól, június 20-tól kezdve, ne végezzetek semmiféle munkát Magyarország részére.

A fehérterror ellen proletárbojkottot!
Éljen a nemzetközi szolidaritás!

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége:

W. A. Appleton elnök, *L. Jouhaux, C. Martens* alelnökök, *Edo Fimmen, J. Oudegeest* titkárok.

Die Rote Fahne, 1920 június 11.

1920 június 16

144. *Simonyi-Semadam nyilatkozata a képviselőházban: a szociáldemokrata vezetők segítségével megkísérlik megakadályozni a bojkottot*

Beszéde elején kifejti, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetői „maguk is csak az újságból értesültek először a bojkottról, és semmi ingerenciájuk sem volt arra, hogy ilyen akció induljon meg. (Zaj.) Abban a tudatban, amit Apponyi képviselő úr is kifejtett, hogy ilyen bojkott elsősorban mindig a legszegényebb embereket érinti, azokat sújtja, és tudva azt, hogy a munkásság javára nem válik, maguk felajánlották, hogy szivesen közreműködnek abban, hogy felvilágositsák az ő párthiveiket a külföldön is . . ." A továbbiakban kijelenti, hogy nem szabad „ebben a kérdésben elidegeniteni a munkásságot . . .

Azt tartom helyesnek ebben a kérdésben is, hogy igenis, még egy eszközünk van, az, hogy felvilágositsuk a nyugati munkásságot a saját munkásságunk útján, hogy objektive közöljék velük az ittlevő adatokat, hogyan áll az ország, milyen az ország belső rendje, és hogy nem végeztettünk ki 5000 munkást, nincs internálva 50 000 munkás, és ilyen fogolytáborok nem léteznek. Azt hiszem, hogy inkább elhiszik nekik, mint nekünk. (Egy hang balfelől: Nem fogják megírni!) Bocsánatot kérek, meg fogják írni, és számitok úgy a szociáldemokrata munkásságnak, mint a többi munkásnak hazafiságára, hogy ebben a kérdésben, mely igazán a magyarság érdeke, karöltve fognak működni.

A kormány részéről pedig igérem, hogy ezen az úton, melyet jeleztem, tudniillik itt benn a rend fenntartása, kifelé pedig a felvilágositásra szükséges autopsziának nyújtása által törekszünk a külföldet felvilágositani, s a bojkott szempontjából mindent elkövetni, hogy az ne terjedjen . . ."

Képviselőházi Napló, 1920. évi nemzetgyűlés. III. köt. 405. old.

1920 június 17

145. *Say alezredes bizalmas feljegyzése a tiszti különítmények és a „védelmi" szervek működésének módosításáról, a „T" (Tájékoztató) szolgálat létesítéséről*

1920 június 11-én délután a belügyminiszter elnöklete alatt a Belügyminisztériumban miniszterközi értekezlet tartatott a katonai nyomozások tárgyában, melynek folyományaképpen 1920 június 13-án a Budapesti Közlönyben 4710/1920. ME. számú rendelete jelent meg[1].

1920 június 13-án a honvédelmi miniszter parancsából a miniszteri irodában értekezlet tartatott a katonai nyomozások szabályozása és a védelmi szervezet átalakítása céljából. Ezen 10 órakor délelőtt kezdődött ülésen a honvédelmi miniszter úr elnöklete alatt résztvettek:

[1] A rendelet szerint „a fölizgatott közvélemény megnyugtatására szükséges, hogy kimondassék, hogy a külön katonai alakulatok (a közvélemény előtt katonai különítmények néven ismert alakulatok) nyomozói működése polgári személyek ellen megszűnik", tehát ezt a funkciót a már megerősített rendőri és csendőri szervek veszik át.

Ludwig ezredes főcsoportvezető, Say Viktor alezredes, elnöki csoport főnöke, Walla ezredes, Manojlovics ezredes és Adamkovits főhadnagy hadbíró, mindhárom az elnöki C. osztályból, Pudofka ezredes hadbíró, a 13. osztály vezetője és Schittler őrnagy a vezérkar főnökétől.

A szegedi körletügyész és Dáni tábornok budapesti körletparancsnok lelépése után, kik más dologról tárgyaltak, Soós tábornok hadügyminiszter úr egy ívről, mely ceruzával volt írva, leolvasva jelenti, hogy a kormányzó úr őfőméltósága a minisztereknek ígéretet tett oly irányban, hogy a katonai védelmi szervezetet megszünteti, továbbá, hogy az értekezlet célja az erre szükséges intézkedéseket leszögezni.

Legelsőnek állástfoglaltam a védelmi szervezetnek feloszlatása ellen, mivel az jelen viszonyok között még nélkülözhetetlen, néhány fiatal tiszt kisikamlásán kívül kiválóan működött, atrocitások mások által követtettek el, ezek a katonai nyomozások szabályozásával el lesznek kerülve, tehát felesleges a védelmi szervezetet megszüntetni. Ha pedig már erre ígéret lenne téve, úgy csak az elnevezés változtattassék meg.

Miniszter úr erre kijelenti, hogy a kormányzó úr őfőméltósága ígéretét kötelesség végrehajtani, azt átnevezés általi kijátszással nem diszkreditálni, tehát a nemzetvédelmet megszüntetni.

Ezek után hosszasabb megvitatás után elhatároztatott a jelen 101.159/eln. C. 1920. számú rendelet, mint első végrehajtási intézkedés, a Honvédelmi Minisztérium részéről az említett 4710/920. ME. miniszteri rendelet folyományaképpen. Mint második végrehajtást a védelmi szervezet megszüntetése és a „Tájékoztató" szolgálat felállítása fogja képezni[1], végül mint harmadikat a 13. osztály utasítása a katonai nyomozásokról.

A „Tájékoztató" („T") szolgálat elnöki C. osztály által 1920 június 17-én 101.215/eln. C. 1920. szám alatt rendeztetett, mikor is a volt védelmi szolgálatból mentve lett, amit menteni lehetett.

Say
alezredes,
az elnöki csoport főnöke

Feljegyzés. — H.L. HM. eln. C. 1920-101159.

---

[1] A „Tájékoztató" (röviden „T") szolgálatot elrendelő utasítás hangsúlyozza, hogy a „T" szolgálat célja „a katonai parancsnokságoknak a *belföldi* közállapotokról tiszta képet nyújtani, és ezáltal elkerülni azt, hogy az 1918-i forradalomhoz hasonló események a honvédelemnek felelős katonai közegeket előkészületlenül találják". — A „T" szolgálatra elsősorban tiszteket kell beosztani — hangsúlyozza az utasítás, majd részletesen körülírja a „T" tisztek feladatát, működési körét. *[M.M.I. A. XXII. 7-1919/117.]*

A „Tájékoztató" szolgálat létesítése s ezzel kapcsolatban a nyomozó szervek megerősítése szorosan összefügg a nemzetközi proletárbojkott megakadályozása érdekében foganatosított intézkedésekkel.

1920 június 19

146. *Gratz Gusztáv bécsi követ jelentése a külügyminiszternek Renner osztrák szociáldemokrata kancellárral a Magyarország elleni nemzetközi szállítómunkás-bojkott megszüntetése ügyében folytatott tárgyalásáról*

Gratz jelenti: „Telefonutasítás alapján ma délután felkerestem Renner kancellár urat, akivel tegnapi beszélgetésünkre visszatérve közöltem, hogy a magyar kormány ugyan őhozzá nem intéz kérést aziránt, hogy a bojkott ügyében bármilyen közvetítést vállaljon, azonban az esetre, ha a tegnap felvetett eszme értelmében ő maga, mint a bojkott által (Magyarország) legjobban sújtott állam kormányának vezetője ily közvetítésre elhatározná magát, nem zárkózik el az elől, hogy a Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége képviselőivel bizonyos érintkezésbe lépjen. Ennek az érintkezésnek a mi véleményünk szerint egyedüli célja az volna, hogy a nemzetközi szövetséget felvilágosíthassuk arról, hogy bojkotthatározatát egészen téves vagy merőben túlzott értesülésekkel. indokolta, és hogy a magyar kormány részéről hatékony intézkedések foganatosíttattak az előfordult egyéni túlkapások megakadályozására." Gratz jelentése szerint leszögezte, hogy a magyar kormány „a bojkottmozgalommal szemben teljes akciószabadságát" fenntartja, és hogy „utólagos félreértések ne támadhassanak, ezen álláspontot magánlevél alakjában írásba is foglaltam és átnyújtottam Renner úrnak".

Gratznak azon kijelentését, hogy „a magyar kormány nem kér közvetítést és hogy szuverenitásunkba ütköző megbeszélésbe nem mehetünk bele", Renner „helyeslő megjegyzésekkel fogadta, nagy súlyt fektetett azonban arra, hogy a közvetítésnek ne legyen olyan látszata, mintha azt a bojkottól való félelmében kezdeményezte volna. Sikerült meggyőznöm arról — közli Gratz —, hogy hozzá intézett levelem azt a kérdést, hogy ki kezdeményezte a lépést, nem érinti. (Valójában a kezdeményező Schüller osztályfőnök úr volt.) A kancellár erre felvetette a kérdést, hogy miként lépjen érintkezésbe a Hollandiában székelő nemzetközi bizottsággal. Megemlítette, hogy Hueber képviselő hétfőn Amszterdamba utazik, de őt nem tartja elég ügyesnek arra, hogy ez ügyben eljárjon." Gratz „figyelmeztette" Rennert arra, hogy „a közvetítésnek csak akkor van értelme, ha gyorsan történik, mert nincs kizárva, hogy a magyar kormány a közvélemény nyomása alatt kénytelen lesz a magyar szakszervezetekkel szemben olyan intézkedéseket foganatosítani, amelyek a helyzetet még jobban kiélesítik. A kancellár erre jelenlétemben fogalmazta meg azt a sürgönyt, amelyben Calice báró urat megbízza, közölje Fimmen úrral, a nemzetközi szervezet egyik titkárával, hogy kívánatos volna, ha a Szállítómunkások Nemzetközi Szövetsége és a magyar kormány között bizonyos, egyelőre kötelezettség nélküli érintkezés jönne létre, amely legcélszerűbben az ő (Renner) és az én jelenlétemben Bécsben volna megejthető." Renner kilátásba helyezte, hogy „a megbeszélés már a jövő hét folyamán meg fog történhetni". Renner magyarázkodással közölte, hogy „az amszterdami bojkotthatározat főleg az angol munkások állásfoglalására vezethető vissza, hisz a nemzetközi szövetség elnöke, Appleton (aki Renner szerint annyira bourgeois, hogy alig tekinthető szocialistának, és dacára ennek, a bojkott legélesebb szószólója volt), szintén angol". Renner arra kérte Gratzot, „figyelmeztesse a magyar kormányt arra, hogy az internálások kérdése az, amely a külföldi munkásokat legjobban felháborítja, és hogy azért e kérdésben valami engedményt fontolóra vennünk célszerűnek látszik".

Gratz jelenti, hogy „Hueber képviselővel, bécsi szakszervezeti titkárral is volt az ő kívánságára találkozásom. A régebbi generációhoz tartozó, tipikus

bécsi nyárspolgár, aki kijelentette, hogy Amszterdamba küldték, és miután ő szeretné, ha Magyarország és Ausztria békében megférnének egymással, felajánlja magát közvetítőnek köztünk és a szakszervezetek nemzetközi szervezete között. Álláspontunkat előtte is kifejtettem, különös súlyt fektetvén arra, hogy a Szakszervezeti Szövetségnek kellene az érintkezést keresnie, mert ő követte el azt a hibát, hogy bojkottot határozott el, anélkül, hogy előzőleg igyekezett volna a magyar kormánnyal való érintkezés útján megállapítani, hogy erre a bojkottra szükség van-e. Hueber úr kijelentette, hogy Amszterdamba érve azonnal kérni fogja a nemzetközi szövetség bűrójának ülésre való összehívását és képviselni fogja a magyar kormánnyal való kibeszélés álláspontját. Ismételten kijelentettem előtte, hogy mi ezt az érintkezést nem keressük ugyan, de nem is zárkózunk el előle...

Célszerűnek tartanám, ha az esetben, ha a Renner úr által javasolt eszmecsere megtörténnék, arra olyanok küldetnének ki, kik úgy a tényleg előfordult atrocitásokról, mint a kormány részéről foganatosított ellenrendszabályokról részletekbe menő tájékozást tudnak nyújtani. Egyébként az eszmecserén elfoglalandó álláspontunkat a bojkott folytán kialakuló helyzethez alkalmazhatjuk. Ha a bojkott nem sikerül, akkor az általunk adandó felvilágosításokat minimumra lehet szorítanunk, ellenkező esetben tovább mehetünk."

H.L. HM. eln. A. 1920-71090.

Röviddel a nemzetközi proletárbojkott meghirdetése után az osztrák szociáldemokrata kormány „közvetítőként" lépett fel a magyar ellenforradalom kormánya és a bojkottot elhatározó amszterdami Szállítómunkás Szövetség vezetői között. Renner június 18-án tárgyalt ebben az ügyben Gratz Gusztávval. A következő nap a tárgyalást folytatták, amelyről Gratz sürgönyileg számolt be Teleki külügyminiszternek.

1920 július 1

147. *Gratz jelentése gróf Teleki külügyminiszterhez Renner osztrák kancellárral és Fimmennel, a szakszervezetek megbízottjával a bojkott megszüntetése érdekében folytatott tárgyalásairól*

Gratz kifejti azt a véleményét, hogy a nemzetközi munkásszövetség vezetői mindent elkövetnek, hogy megfelelő ürügyet találjanak a bojkott megszüntetésére. Ennek bizonyítására hivatkozik azokra a kijelentésekre, amelyeket Fimmen tett a tárgyalás folyamán. Fimmen — írja jelentésében Gratz — „nyíltan bevallotta, hogy a szakszervezetek nem lelkesednek a bojkottért, és úgy érzik, hogy energiájukat és pénzüket hasznosabb célokra is fordíthatnák".

A tárgyalás után Gratz Renner kancellárral folytatott magánbeszélgetést. Renner igyekezett Gratzot rábeszélni arra, hogy a magyar kormány tegyen „némi engedményt, mint például az internáltak szabadonbocsátása vagy amnesztia adása, amely nem terjedne ki szükségképpen a volt kommunista kormány tagjaira és a bolsevik rendszer más vezetőire".

Gratz közölte Rennerrel, hogy a magyar kormány nem hajlandó semmiféle további engedményre.

Gratz jelentésének befejező részében annak a reményének ad kifejezést, hogy az amszterdami Internacionálé következő ülésén Fimmen beszámolója alapján felfüggeszti a bojkottot, ami lényegében a bojkott megszüntetését jelenti.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 416—418. old.

1920 július 7

148. *Gratz jelentése gróf Teleki külügyminiszterhez. Közli, hogy Troubridge angol admirális lépéseket szándékozik tenni, hogy a dunai közlekedést vonják ki a bojkottrendszabályok alól*

Ma reggel Troubridge admirális felhívott, hogy felvilágosítást kérjen a bojkottot érintő tárgyalások felől. Miután megadtam neki a kért felvilágosítást, közölte velem, hogy szándékában áll lépéseket tenni a dunai közlekedésnek a bojkottrendszabályok alóli felszabadítása iránt. Közöltem vele azt a javaslatot, melyet e tárgyban Renner kancellárnak tettem. Troubridge tengernagy biztosított engem arról, hogy ő is keresni fogja az alkalmat, hogy megbeszélje az ügyet dr. Rennerrel, és igyekezni fog rábeszélni őt arra, hogy a dunai forgalom szabadsága Ausztria részéről semmiféle korlátozásnak ne legyen kitéve.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 523—524. old.

1920 július 11

149. *A Belügyminisztérium rendelete az alárendelt hatóságokhoz a Vörös Hadsereg előnyomulása és a nemzetközi proletárbojkott hatására megerősödött munkásmozgalom ellen teendő intézkedésekről*

Az ország különböző részeiről beérkezett bizalmas jelentésekből arról értesültem, hogy az Amszterdamból kiindult bojkottal és az orosz Vörös Hadsereg előnyomulásával kapcsolatban célzatosan terjesztett hírek hatása alatt a kommunista eszmék híveinek fokozottabb mozgolódása észlelhető.

Lázító tartalmú röpcédulákkal árasztják el az országot, különösen a demarkációs vonal mentén . . ., agitátorok működnek a városi munkásság és a falusi lakosság körében egyaránt, akik különösen a katonai behívási parancs teljesítése ellen izgatnak; a behívottakat az antant missziókhoz utasítják azzal, hogy ott behívásukat mutassák be, s az ellen tiltakozzanak . . .[1]

Ismételten felhívom ezért méltóságodat, hogy alárendelt hatóságainak, illetve közegeinek figyelmét nyomatékosan hívja fel a fentebb vázolt tendenciózus jelenségek haladéktalan megszüntetésére, megakadályozására. A lázítókat, izgatókat a fennálló törvények alapján tartóztassák le és adják át az illetékes ügyészségnek, a kommunista jelvényeket viselőket pedig, továbbá mindazokat, akik tettel vagy szóval oly magatartást tanúsítanak, melyből okszerűen következtethető, hogy céljuk az úgynevezett Tanácsköztársaság visszaállítására, illetve az állam vagy a társadalom törvényes rendjének és békéjének erőszakos felforgatására irányul — vegyék haladéktalanul őrizetbe és ellenük a 4352/1920. BM. int. rendelet alapján az internálási eljárást tegyék folyamatba.

[1] A rendelet a következőkben utal arra, hogy „ismét megjelentek a kommunista eszmék híveinek a gomblyukaiban a piros szegfűk . . ." A felelősséget ezért a hatóságokra hárítja.

Felhívom méltóságodat arra is, hogy alárendelt hatóságait, illetve közegeit ebbeli eljárásukban kellőképpen ellenőrizze, és az erélytelenekkel szemben annál is inkább megfelelően járjon el, mert alispán úr eredményre vezető, erélyes eljárásáért személyemben is felelősséget vállaltam.

A miniszter helyett:

Viczián István

helyettes államtitkár

Litografált másolat. — Pm. L. főisp. ir. biz. 1920-13.

A rendelet a kormánybiztosoknak (főispánoknak) szólt. A Pest megyei kormánybiztos a rendeletet változtatás nélkül továbbította az alispánhoz.

1920 július 30

150. *Masirevich bécsi magyar ügyvivő jelentése gróf Teleki külügyminiszternek. Közli, hogy Renner kancellár az antant közbelépését kérte a bojkott megszüntetésére*

Lefèvre-Pontalis úr, a francia követ érdeklődött nálam a bojkottal kapcsolatos magatartásukat illetően. Elmondta nekem, hogy nemrégiben dr. Renner kifejtette, hogy a mérsékelt szocializmus, melyet ő képvisel, összeütközésben áll a bolsevizmussal, és az antant érdekében állana az, ha erősítenék a szocializmust azáltal, hogy rábeszélik Magyarországot, tegyen engedményeket a bojkott kérdésében.

A javasolt engedmények megvizsgálása után azonban kitűnt, hogy azoknak megtételére nem általános európai érdek megfontolása indította dr. Rennert, hanem inkább önző pártérdekei. A francia kormány, amely dr. Renner javaslatait nem találta meggyőzőknek és úgy vélte, hogy nem hivatott arra, hogy tanácsot adjon a magyar kormánynak belső ügyeiben, elutasította azt, hogy ezekkel a javaslatokkal kapcsolatban megbeszélésekbe bocsátkozzék.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 523—524. old.

A bojkott 1920 augusztus 7-én ért véget.

* * *

1920 március 17

151. *Részletek a püspöki kar értekezletének jegyzőkönyvéből: Zadravecz István tábori püspökké való kinevezéséről, kommunistaérzelmű pedagógusok fegyelmi ügyének gyorsításáról és egyházmegyei takarékpénztárak létesítéséről*

Felvétetett a magyar püspöki kar 1920 március hó 17-én Budapesten, a központi papneveldében tartott értekezletén

Jelen voltak Csernoch János bíbornok, hercegprímás elnöklete alatt Szmrecsányi Lajos egri és Várady L. Árpád kalocsai érsek, Radnay Farkas besztercebányai, Prohászka Ottokár székesfehérvári, Batthyány Vilmos gróf nyitrai, Mikes János gróf szombathelyi, Fetser Antal győri, Rott Nándor veszprémi, Hanauer István váci püspök és Jándi Bernardin pannonhalmi perjel.

Távolmaradását táviratilag kimentette Zichy Gyula gróf pécsi püspök...

A nemzeti hadsereg fővezére kérte a hercegprímást, hogy P. Zadravecz István[1] szentferencrendi szegedi házfőnöknek tábori püspökké kinevezését az apostoli szentszéknél kieszközölje. Úgy a fővezérrel, mint a kultuszminiszterrel történt megállapodás alapján oly megoldás kerestetett, hogy a tábori püspökjelölt kanonoki stallumot nyerjen, s így az eltartása ne essék a magyar államkincstár terhére, ami által azt is elkerüljük, hogy más felekezetek is tábori püspökséget követeljenek az államtól. A hercegprímás kérésére Szmrecsányi Lajos egri érsek kegyesen kilátásba helyezte Zadravecz Istvánnak egri kanonokká kinevezését. Az Apostoli Szentszékhez felterjesztés ment Zadravecz István püspöki kinevezése, kellő jurisdictióval[2] való ellátása, szekularizációja[3] és a beneficium[4] elfogadásához szükséges felmentések kieszközlése végett. A tábori püspökség szervezete ügyében a tárgyalások folynak.

Tudomásul. A püspöki kar konstatálja, hogy a tábori apostoli helynökség megszervezéséig a tábori lelkészek a terület után illetékes püspököktől kötelesek joghatóságot kérni.

[1] Zadravecz István a Prónay-terrorkülönítmény egyik fő szervezője és gyilkosságokra uszító papja volt, s ezért őt szemelte ki Horthy, hogy a „nemzeti hadsereg" tábori püspöke legyen. — A Prónay-zászlóalj bizalmas iratai között található az a „buzdító" levél, amelyet Zadravecz 1920 január 14-én intézett a tömeggyilkos Prónay-különítményhez. Zadravecz e levelében többek között a következőket írja: „Terád, Prónay-zászlóalj, voltunk a legbüszkébbek Szegeden... Te, Prónay-zászlóalj, légy az én örömöm és büszkeségem, ha majd — tán rövid idő múlva — mint a hadsereg erkölcseinek őre, a katonaság élére állok." *[H.L. I. Szegedi vadász zlj. 1920. (iktatás nélkül.)]*

[2] Jurisdictio — joghatóság, jelen esetben a tábori püspök számára a hadsereg katolikus vallású tagjai felett való joghatóság (házasságkötés, egyházi peres ügyek stb.).

[3] Szekularizáció — jelen esetben szerzetesnek világi papok sorába való áthelyezése.

[4] Beneficium — az egyházi hivatallal járó javadalom.

Hanauer István váci püspök bemutatja Haraszti Sándor kispesti polgári iskolai tanárnak emlékiratát a polgári iskolai hitoktatás reformjáról[1]...

Ezzel kapcsolatban előterjeszti a váci püspök Kolossváry Mihály Vác egyházmegyei főtanfelügyelő javaslatát a tanítók fegyelmi szabályzatának ideiglenes módosításáról, hogy a proletárdiktatúra idejében tanúsított magatartás miatt tömegesen megindított fegyelmi eljárások gyorsan letárgyalhatók legyenek.

A püspöki kar elfogadja a javaslatot és a gyorsított eljárás approbálását kéri a kultuszminisztertől.

A szombathelyi püspök felemlíti, hogy egyházmegyéjében egyes tanítói fegyelmi ügyeket a tanítók áthelyezésével intézett el.

Az áthelyezés a püspöki kar szerint csak az iskolaszékek beleegyezésével lehetséges.

A győri püspök ismerteti Kleindin Hugó, a Hungária Bank tisztviselőjének memorandumát az egyházi tőkék koncentrációjáról, egyházi pénzügyi központ és egyházmegyei takarékpénztárak létesítéséről, valamint az egyházi földbirtokok házi parcellázásáról...[2] A kérdés alapos tanulmányozására bizottság kiküldését javasolja. Kleindinnek köszönetet kell szavazni, de a további tárgyalást megszakítani, hogy Kleindin követeléssel ne lépjen fel a püspöki karral szemben.

A püspöki kar a központi egyházi pénzintézet felállítását ellenzi, de az egyházmegyei takarékpénztárak intézményét helyesli. A parcellázás ügyében egyöntetű állásfoglalás egyelőre nem alakulhatott ki.

Csernoch János s. k.
bíbornok,
hercegprímás, esztergomi érsek

Hitelesítjük:

Batthyány Vilmos s. k.
nyitrai püspök

Fetser Antal s. k.
győri püspök

Nyomtatott jegyzőkönyv. — O.L. Ppki. jkv. 1920 március 17.

* * *

[1] A püspöki kar határozatában köszönetet mond Haraszti Sándornak.

[2] A következő részben a házi parcellázás előnyeiről és hátrányairól, valamint arról van szó, hogy központi egyházi pénzintézet felállítását ellenzik.

1920 március 21

152. *A Magyar Távirati Iroda jelentése a szociáldemokrata párt és a kormány között folyó tárgyalásokról*

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt képviseletében ma délután 5 órakor Vanczák János, Farkas István és Miakits Ferenc felkeresték a miniszterelnököt, hogy vele a munkásságnak és a kormánynak együttműködésére vonatkozóan megbeszéléseket folytassanak. A tárgyalások eredményeképpen egy megértő közeledés lehetősége valószínűnek látszik.

Nemzeti Ujság, 1920 március 21.

* * *

1920 március 24

153. *Gratz Gusztáv jelentése a Külügyminisztériumnak. Weiss Manfréd báró a stájeri kormány és az ottani szociáldemokrata vezetők segítségével Ausztriából hadianyagot akar csempészni Magyarországra*

Igen bizalmas!

Thaisz László ezredes úr néhány nappal ezelőtt általánosságban és ma részletesen is tudakozódott nálam bizonyos Stájerországon keresztül lebonyolítandó fegyverszállítások kilátásai iránt. Miután a stájer hatóságok igen nagy súlyt fektetnek arra, hogy az a segítség, amelyet nekünk e kérdésben nyújtani szándékoznak, szélesebb körökben ismeretessé ne váljék, de az egyidejűleg megküldött 427/pol. számú jelentésemben foglaltakra való tekintettel is azt, amit ezen szállításokra nézve a stájer hatóságokkal megbeszéltem, részletesen nem közöltem az ezredes úrral, miután azonban ez a kérdés az ezredes úr szerint nagymértékben érdekli a magyar hadsereget és különösen Hellebronth tábornok tűzérségi főfelügyelő urat, az esetről a következőkben van szerencsém jelentést tenni:

Közvetlenül Grácba való elutazásom előtt nálam járt báró Weiss Manfréd, aki közölte, hogy Kapfenbergből (Stájerország), a Böhlergyárból nagyobb számú ágyúk előállítására alkalmas gépet és ágyúcsövekre alkalmas félgyártmányokat szeretne Magyarországba hozni. Kérdezte, hogy ez a kivitel nem fog-e akadályokba ütközni. Azt feleltem neki, hogy az illető cikkekre nézve rendes úton kiviteli engedélyt szerezni teljesen lehetetlen; meg lehetne azonban kísérelni, hogy a stájer hatóságok ezen — kizárólag az ő területükön keresztülfutó — összesen 10 vagont kitevő — küldemény kiengedésére nem volnának-e reábírhatók. Egyben kilátásba helyeztem, hogy ez ügyben a stájerországi tartományi kormánynál puhatolózni fogok.

A tartományi kormánynál tényleg szóba hoztam a kérdést, és a következőket beszéltem meg.

A szállításnak két akadálya van: először a kapfenbergi Böhlergyár igen szélsőszocialista álláspontot képviselő munkásainak a Magyarországba rendelt fegyverszállítmányok ellen várható állásfoglalása, és másodszor a részben ugyancsak szocialista vasúti alkalmazottak részéről várható nehézségek.

Ami a kapfenbergi munkásokat illeti, ezeknek ellenkezése a tartományi kormány nézete szerint leküzdhető volna, ha a Böhler-gyárral kompenzációs úton olyan egyezmény volna létesíthető, amely az ottani munkások élelmezését közvetlenül feljavítani alkalmas. Ily esemény létesítése esetében a munkások előreláthatólag saját érdekükben kívánni fogják a szóbanforgó anyagok kiszállítását[1].

Ami a vasúti személyzetet illeti, az természetszerűen gyanakodni fog, ha a küldemény közvetlenül a Böhler-gyárból kerül kivitelre Magyarországba, mert ez a gyár túlnyomóan hadseregfelszerelési tárgyakat és ágyúkat készít. Ezért ajánlatos volna, ha a szállítmányok Kapfenbergből egy gráci gyárba adatnának fel, ahonnét azután, mint e gyár készítményei kerülnének kivitelre. Valószínű, hogy a gépekre nézve a vasúti személyzet ez esetben nem tudná megállapítani, hogy azok milyen célokra valók, ami a félgyártmányokat illeti, lehet, hogy azok is olyan állapotban vannak, hogy a rendeltetési céljuk laikusok által fel nem ismerhető. Ha nehézségek volnának, azok is úgy volnának elháríthatók, ha a szállítást egy külön Stájerországgal kötött kompenzációs szerződés formájába öltöztetnék; ez esetben a kormány hivatalosan vállalhatná a szállítmány lebonyolításának lehetővé tételét, és azt hiszi, hogy erre a gráci szocialisták nagyobbára mérsékelt vezetőit is meg lehetne nyerni. De ez esetben is olyan látszatot kellene adni a dolognak, mintha a magyar vásárlók a stájer hatóságokat félrevezették volna.

Tudatában vagyok annak, hogy ezen propozíciókban több ellentmondás van, amire azonnal rá is mutattam. Így például nehéz a kapfenbergi munkásokat élelmiszerszállításokkal egészen nyíltan megvásárolni, de ugyanakkor a küldemény rendeltetését a vasúti alkalmazottak előtt eltitkolni. A propozíciók azért csakis általános tájékoztatásul szolgálhatnak a követendő eljárásra nézve, amelyet célszerű volna valamely ily ügyekben jártas magánemberre bízni. Adott esetben az illetőt a tartományi kormánnyal bizonyos, ezzel megbeszélt módon összeköttetésbe fogom hozni.

Hogy a lebonyolítás sikerüljön, igen kívánatos volna, ha a stájer kormánynak 371/pol. számú jelentésemben ismertetett kívánságaira legalább bizonyos általános hangon tartott kedvező választ tudnék adni.

Weiss Manfréd báró úrnak azon kérését, hogy ez ügyben a Böhler-

[1] A szociáldemokrata vezetők árulási készségéről van szó, hogy az ellenforradalmi Magyarországba való hadianyag-csempészésben közreműködjenek. A munkástömegek megtévesztéséhez volt olyan beállításra szükségük, hogy árulásukat csupán „a munkások élelmezésének feljavítása" érdekében követik el.

gyár bécsi igazgatójával közvetlenül keressek érintkezést, már a gráci megbeszélések során felmerült néhány komoly szempontra való tekintettel sem volt módomban teljesíteni.

Gratz
rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1919-41-29.

* * *

1920 április 23

154. *Hírlapi jelentés a Gyáriparosok Országos Szövetsége igazgatóságának Horthynál tett tisztelgő látogatásáról*

A GYOSZ igazgatósága, „abból az alkalomból, hogy Horthy Miklós fővezért a nemzetgyűlés az ország kormányzójává választotta, április 23-án küldöttségileg tisztelgett a kormányzó úrnál". A küldöttséget dr. Chorin Ferenc felsőházi tag, a GYOSZ elnöke vezette, aki Horthyt üdvözölve kijelentette:

„A magyar gyáripar nevében jelentünk meg, hogy kifejezzük mély tiszteletünket és ragaszkodásunkat főméltóságod iránt, kit a nemzet egyhangú bizalma emelt a kormányzói magas állásra. Főméltóságodra vár a nagy feladat, visszavezetni a nemzetet a konszolidáció útjára . . .

A reorganizáció és a konszolidáció nagy munkájában a magyar gyáripar is ki akarja venni a maga részét, és éppen azért jelentünk meg főméltóságod előtt, hogy azokat az erőket, amelyek bennünk rejlenek, felajánljuk ehhez a munkához. A magyar gyáripar önérzettel tekinthet vissza az alkotmány visszaállítása óta teljesített munkára. Nem védve a sokkal régibb és sokkal hatalmasabb osztrák ipar versenye ellen, a saját erejéből fokozatosan fejlődött és izmosodott és a magyar gazdasági élet jelentékeny tényezőjévé vált. Teljesítette a kötelességét a háború alatt is. . . Ami a két forradalom ideje alatt történt, egy termelési ágnak sem ártott annyira, mint a gyáriparnak. A gyáripar vezetése kikerült a hozzáértők kezeiből . . . Bebizonyosodott ismét, hogy maga a nyers tömeg csak rombolni tud, de alkotni nem . . .

Nem kérünk egyebet, mint annyi megértést és megbecsülést az illetékes tényezők részéről, mint amit ez a ránk váró s a nemzet léte szempontjából annyira fontos munka megérdemel. Meg vagyunk arról győződve, hogy főméltóságodnál magasabb szempontból való elbírálásra számíthatunk, s ebben a meggyőződésben ajánljuk a magyar gyáripart jóindulatú támogatásába."

Horthy „megköszönte az üdvözlést és kijelentette, hogy teljes tudatában van a magyar ipari termelés fontosságának, és mindent meg fog tenni, hogy azok az akadályok, amelyek eddig a termelés útjában állottak, az útból eltávolíttassanak". Meg van győződve arról, hogy „ezt a termelési ágat a benne rejlő erők hamarosan talpra állítják, és a magyar ipar a jövőben szép fejlődés előtt áll. A kormányzó úr ezután bemutattatta magának a küldöttség tagjait, és érdeklődött náluk főképpen a munkásviszonyok felől".

Magyar Gyáripar, 1920 június 1. 7—8. sz. 10—11. old.

* * *

ÉRTEKEZLET A FÖLDBIRTOK-REFORM ÜGYÉBEN

1920 május 12

155. *Az ellenforradalom különböző képviselőinek a kormány által összehívott értekezlete a földbirtok-reform ügyében*

Az értekezleten Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter elnökölt. Megnyitó beszédében megállapította, hogy a földbirtok-viszonyok kérdésével a kormányok már az 1890-es évek óta voltak kénytelenek foglalkozni, s e tekintetben elismeréssel adózott az értekezleten jelenlevő Darányinak, az 1890-es évekbeli földművelésügyi miniszternek az akkori rendeleteiért, amiket az aratósztrájkok hatására hozott.

Rubinek megállapította, hogy a földbirtok kérdésére „a munkásmozgalmak hívták fel a közvélemény figyelmét, s azt lehet mondani, hogy azóta a földbirtok reformjának kérdése állandóan napirenden van. Különösen aktuálissá tette ezt a kérdést maga a háború."

Utalt a két forradalomra is, „mely a földbirtok kérdésével szintén alaposan foglalkozott, mégpedig különböző irányban". Megállapította, hogy a „tapasztalatok behatása alatt és a háború következtében is itt egy általános közvélemény alakult ki, amelyet leginkább a nemzetgyűlési választások juttattak kifejezésre, amelyek során, azt hiszem, egyetlen kivétel nélkül valamennyi nemzetgyűlési képviselő lekötelezte magát a földbirtok-reform javaslata mellett, úgyhogy ez most már nemcsak a pártok programját képezi, hanem minden egyes nemzetgyűlési képviselő ígéretet tett abban a tekintetben, hogy igenis kötelességének fogja tartani a földbirtokpolitikai javaslatnak a nemzetgyűlésen tető alá segítését".

Az elkészített törvénytervezetnek a parlamentbe való benyújtását az összehívott „szakértekezlet" helyeslésétől teszi függővé, utalva arra, hogy „minden ilyen nagyszabású reformmal szemben bizonyos aggályok merülnek fel, így felmerült itt az időszerűség aggálya is", bár szerinte „mindent lehet állítani, csak azt nem, hogy ez ma nem időszerű. (Úgy van! Élénk helyeslés.) Az utolsó pillanatot éljük, és ha a szociális békét a falun biztosítani akarjuk, amint hogy ma, amidőn ez a század szociális gondolatokkal terhes s a szociális jelleget viseli magán, ezt biztosítanunk kell, akkor az utolsó perceket éljük, amidőn nekünk ezzel a reformmal a közvélemény elé kell állnunk. (Helyeslés.)

Mondják, hogy időszerűtlen azért is, mert hiszen a földnek árát megállapítani ma roppant nehéz, és talán addig, míg a valutáris viszonyok nem rendeződnek, ezt el kellene halasztani. Ez lehetetlen álláspont, mert hiszen azt megmondani, hogy valutánk mikor lesz olyan, hogy a földbirtok reformjához hozzáfoghassunk, semmiféle pénzügyi szakember nem tudja, s ezt az akadályt én a néppel sem tudnám megértetni."

Rubinek felkérésére elsőnek Darányi Ignác szólt hozzá a tervezethez. A javaslatot támogatva kijelentette: „Nagy súlyt helyezném arra — amint ez a kormány részéről is hangsúlyoztatott —, hogy lehetőleg a természetes fejlődésnek adjunk ezen birtokpolitikánál teret, lehetőleg a magánegyezményeknek juttassunk nagy szerepet. (Élénk helyeslés.)

Nagy súlyt helyezek arra, hogy a fizetés készpénzzel történjék (Helyeslés.), annál is inkább, mert készpénz most van elég, valamint nyomatékosan hangoztatni vagyok bátor azt is, hogy senki se foglalkozzék azzal a gondolattal, hogy a nincsteleneket, akik megfelelő erővel a földek megműveléséhez nem rendelkeznek, most egyszerre birtokossá lehet tenni." Hozzátette, hogy „én, igenis, helyesnek tartom, hogy lehetőleg juttassunk az úgynevezett nincsteleneknek is házhelyet, hogy munkásházat építhessenek, amire annak idején törvény is alkottatott, és

egy kis mezőgazdaságot is folytathassanak. Ez mind nagyon helyes, csak karjunk belőlük erővel birtokos osztályt csinálni, mert az először nem lehetséges, másodszor pedig a magyar állam csakugyan nincs abban a helyzetben, hogy donációkat osztogathasson. (Igaz! Úgy van!)"

Viszont hangsúlyozta, hogy „ha mi, igen helyesen, foglalkozunk azzal, hogy ne csak kisbirtokokat, hanem középbirtokokat is teremtsünk, úgy az én ideám az, hogy a középbirtokokat erősíteni, fejleszteni kell (Helyeslés.), és arra kell törekedni, hogy a középbirtokok természetszerűleg felvegyék magukba a vagyonosabb kisgazdaelemeket".

Azt is hangsúlyozta, hogy „száműzni kell a bolseviki jelszavakat. (Élénk helyeslés.) Nem szabad engedni, hogy a birtokreform címe alatt kommunista irány érvényesüljön. (Igaz! Úgy van!) Nem szabad tért engedni annak a felfogásnak, hogy itt ajándékokról van szó."

Befejezésül a földbirtokos osztály birtokainak védelme érdekében kijelentette: „a föld minálunk a Sibyllák utolsó könyve. Amíg ez megvan, amíg érezzük a földet lábaink alatt, addig feltámadhat Magyarország, de ha bárki vagy bármicsoda törekvés a földet ki tudja vonni lábaink alól, akkor csak azt fogjuk mondhatni, amit Alighieri Dante mondott, hogy hagyjatok fel minden reménységgel. (Igaz! Úgy van!) A törvényjavaslatot az általános tárgyalás alapjául elfogadom. (Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps.)"

Gaál Jenő a javaslatot szintén támogatta, felszólalásában többek között kijelentette: „Én nagy szerencsétlenségnek tartanám, ha Magyarországnak nem volna erős nagybirtokossága. (Igaz! Úgy van!) A nagybirtokosságnak, ha a maga erkölcsi és politikai feladatait teljesíti, roppant súlya van minden országban. Nem lehetünk egy kisparaszt respublika, mert akkor nem vagyunk képesek megállni helyünkön."

Hangsúlyozta, mint egyik „nagy elvet", hogy a „föld természetesen kártalanítás tárgya kell hogy legyen, azt egyoldalúlag elkobozni nem szabad. Sem az elővételi jognak, sem a megváltási jognak, sem pedig a kisajátítási jognak gyakorlása nem egyoldalú intézmény."

Prónai György báró felszólalásában megállapítja, hogy a földbirtok-reform szükségességét „egyrészről a földéhség kielégítésének szüksége, másrészről az individuális alapon álló tömegek organizációjának szükségessége" határozza meg. Ehhez azonban hozzáteszi, hogy a „földéhséget igen sok helyen rosszul ítélik meg. A lelketlen agitációk folytán, melyeket a múltban folytattak, minden jöttment ember földre tartott igényt ... S a tagadhatatlanul meglevő nagy földéhségnek ez az egyik oka. Másik oka az, hogy a földműves népnél nagyon sok értéktelen pénz van, amitől szabadulni óhajtván, természetes, hogy ezt a földbirtokba akarja befektetni. Mert ne felejtsük el, hogy nemcsak itt, a fővárosban, de künn a falvakban is nagyon sok hadinyereség van, ha tehát a hadinyereséget szigorúan meg akarjuk adóztatni, akkor a tervezett földreformnak sem szabad olyannak lennie, hogy a falvakban elhelyezett hadinyereségek tulajdonosai olcsón juthassanak földhöz. Ezt én etikai szempontból megengedhetetlennek tartom." Megállapítja, hogy a reformnak az a feladata, hogy „az államfenntartó elemet erősítse, hogy akik a múlt küzdelmeiben bebizonyították, hogy a magyar állam gerincét alkotják, azok most egy felsőbb társadalmi szférába jussanak. Ez a társadalmi szelekció azonban nem vihető keresztül máról holnapra s a reformnak éppen ezért mérsékeltnek kell lennie. Meg kell tehát adni a szerves fejlődés lehetőségét, de nemcsak azt, hogy az említettek egy felsőbb társadalmi szférába juthassanak, mert ez nem elég, hanem ehhez még materiális, erkölcsi, etikai feltételek is kellenek, hogy az illetők meg is tudják tartani azt a pozíciót, amelybe juttattuk őket. (Úgy van!)"

A földreform „külpolitikai jelentőségével" kapcsolatban hangsúlyozza,

hogy „ha mi itt radikális reformot csinálunk és ezzel a nagy- és középbirtokosok alól, hogy úgy mondjam, kihúzzuk a földet, akkor erkölcsi fegyvert adunk ellenségeink kezébe, s ha majd visszakerülnek a most elszakított területek, azt fogjuk látni, hogy ott a magyarság reprezentánsa, a nagy- és középbirtok tönkre van téve, s akkor már késő lesz hamut hinteni a fejünkre és mellünkre verve mea culpát mondani. (Igaz! Úgy van!)"

Nézete szerint a földreform érdekében propagandát kell kifejteni: „kötelességünk felvilágosítani a közvéleményt, hogy ez a birtokreform nem juttat földet mindenkinek".

Egyszerre nem kaphat mindenki földet, és „legfőként senki se gondoljon arra, hogy esetleg majd ingyen fog földhöz jutni. (Igaz! Úgy van!) A propagandára tehát szükség van, már csak azért is, hogy ezen a réven a kedélyeket megnyugtathassuk.

Ami az időpont helyes megválasztását illeti, erre vonatkozólag nézetem röviden az, hogy szociális szempontból ma égető szükség van ennek a problémának megoldására, pénzügyi és gazdasági szempontból azonban a jelen pillanatot nem tartom alkalmasnak. Mivel azonban ez a két szempont egymással ellentétben áll, és én a szociális szempont kielégítését — a múlt eseményeit is szem előtt tartva — elsőbbrangú szükségletnek ítélem, ezért a földbirtok-reform szőnyegre hozását és a sürgős megvalósítására irányuló törekvést helyeslem. (Helyeslés!)"

Hangsúlyozza, hogy „ezen földbirtok-reform végrehajtására elsősorban az individualisztikusan gondolkozó egyedek és tömegek lefegyverzése végett van szükség".

Szabó István (Sokorópátkai) kisgazda miniszter az előtte szóló Prónayhoz fordulva kijelenti: „Megnyugtathatom a tisztelt felszólaló urat, hogy az a párt, amelyhez tartozni szerencsém van, s amelynek összehozatalában nekem is részem volt, mindjárt azzal az agitációval indult meg a maga hódító útjára, hogy a Búza Barna-féle átkos agitáció idején a nép közé kidobott érveket halomra döntse és a forradalmasított lelkeket lehűtve, ismét a rendes kerékvágásba iparkodjék azokat terelni. (Élénk helyeslés.) Megnyugtatom a felszólaló urat abban a tekintetben is, hogy csak egy olyan igazságos földreformról van szó, amely elől kitérni nem lehet. (Igaz! Úgy van!)" Megemlíti, hogy a parasztok „a békével[1] nem sokat törődnek, hanem az foglalkoztatja a lelkeket, hogy mi lesz a földreformmal. (Felkiáltások: Elég szomorú!) Bizony, bizony, ez elég szomorú, de a magyar kisemberek lelke úgy elfásult, a nemtörődömség olyan nagy, hogy most már, úgy látszik, nekik nem is a haza, hanem elsősorban a megélhetés a fontos. Nem tudnak már a napi gondokon felülemelkedni, nem tudnak őseik erényeihez visszatérni", s ezen földreform által kell segíteni, hogy „jobb belátásra hozzuk őket. (Igaz! Úgy van! Helyeslés.)"

Nem tud „teljesen egyetérteni mindenben azokkal sem, akik itt készpénzfizetés mellett akarják a birtokreformot rendezni. Mert hiszen, amint Prónay György báró helyesen mondotta, akik a Kárpátoknál véreztek ugyanakkor, amidőn mások indokolatlanul itthon maradtak és meggazdagodtak (Kik voltak azok?), kétségkívül más tekintet alá esnek. Nem akarok kitérni erre, én csak a földműves osztállyal foglalkozom, mely a földbirtok-reformot várva várja. Kik gazdagodtak meg? A szerencsés felmentettek. Ezeknek igenis lehet készpénzük, ezek mindjárt kifizethetik a megváltást, akár lepecsételt kékbankóban is. De akik bankóval nem jöttek haza... vagy még haza sem térhettek, vagy nagy családjuk van és egy garast sem szerezhettek, vagy akik már a rossz időben kerültek haza, amikor a napszámbér már nem tartott lépést az iparcikkek drá-

[1] A trianoni béketárgyalásokról van szó.

gulásával, azok bizony más helyzetben vannak." Megállapítja, hogy „ha mi készpénzfizetés módozatával csináljuk meg a földbirtok reformját, akkor itt nem lesz békesség (M o z g á s.), akkor itt éppen azoknak, akik legjobban várják a birtokreformot, nem jut egy kapavágásnyi föld sem.

Én nem kívánok sokat. Darányi Ignác őnagyméltósága is utalt rá, hogy ne akarjunk birtokost csinálni a kisemberből. Nem is akarja ezt a mi jó népünk. Azt akarja, hogy legyen valamije, ahová fejét lehajthatja, legyen háza, egy kis telke hozzá."

Helyeselné, ha „a földbirtok-reformot bérlet alapján kezdenénk meg. (H e l y e s l é s.) Emellett volnék, mert ha mi most kimondjuk az árat, akkor ezt bizonyos törlesztéses kölcsönnel fogjuk lebonyolítani. A valutánk javulhat, de a tartozás azért marad az eredeti összegben. A teher megmaradna, a képesség csökkenne, s ahelyett, hogy segítettünk volna rajtuk, inkább tönkrejuttattuk őket. (M o z g á s.) Szeretném tehát, ha bérletrendszer lenne, de úgy lenne, hogy az illető kisembernek joga legyen azt a földet megvásárolni, mégpedig a mindenkori forgalmi áron."

Szerinte a törvényjavaslatnak azon intézkedését is helyettesíteni kell, mely szerint ott, ahol megegyeznek egymással, az állam nem nyúlhat bele. „Mert tisztelt uraim, ez a megegyezés miképpen fog történni? A felmentett emberek[1] elmennek az urasághoz vagy annak intézőjéhez, és megegyeznek vele, kérik a jóváhagyást, és jóvá is lesz hagyva. A kisemberek tehát ki lesznek nullázva. Ezért szükséges, hogy az államnak mindenhová belenyúlási joga legyen, ha igazságos megoldást akarunk. (H e l y e s l é s.)

Csak ismételhetem újra, mi elkövetünk mindent, hogy a nép felvilágosíttassék aziránt, hogy itt ingyenföldre, potyaföldre ne számítson senki. És hogy évek munkájába fog telni, amíg mindenki hozzájuthat a maga kis hajlékához. De kérem az igen tisztelt földbirtokos urakat is, legyenek segítségünkre, hogy ott, ahol lehet, elégítsük ki a régi igénylőket mind, akik epedve várják, hogy kis házuk és telkük legyen. (H e l y e s l é s.)"

Gróf S o m s s i c h L á s z l ó, az OMGE elnöke felszólalásában kijelenti, hogy a földreformot illetően „az időpont megválasztását úgy pénzügyi szempontból, mint a termelés szempontjából mindjárt határozottan aggályosnak is kell mondanom (I g a z ! Ú g y v a n !), mégpedig pénzügyi szempontból azért, mert a pénz mai értéke, a pénz vásárló erejének csökkenése és a jövő pénzügyi viszonyok teljesen ismeretlen volta olyan helyzetet teremtettek, hogy ma tulajdonképpen sem a vevő, sem az eladó nem tud reális képet alkotni magának arról, hogy tulajdonképpen milyen értékeszköz ellenében cserélt gazdát az a birtok. Gazdasági szempontból pedig azért, mert minden módon meg kell ragadni, hogy a világháború ezen lesujtó végeredményével, az előttünk fekvő békeszerződéssel és az annak következtében előálló helyzettel szemben minden erőnket a fordítsuk, hogy a termelést fokozzuk." Márpedig, ha — különösen az ipari növényeket termelő birtoktestből nagyobb területek kiszakíttatnak, „ez okvetlenül a termelés visszaesésével fog járni, amiről könnyű meggyőződni, ha megnézzük a mezőgazdasági ipartelepeket és gyárakat, s vizsgálat tárgyává tesszük azt, hogy a produkció terén a kistermelők milyen hányadot képviselnek, szemben a nagytermelőkkel".

Ami a törvényjavaslatnak a megváltási árra vonatkozó részét illeti, megjegyzi, hogy „a mai forgalmi értéknél, illetőleg az azon való megváltásnál látszólag az eladónak kedvez a javaslat (Ú g y v a n !), de ez csak látszat. Mert ha akár készpénzben vesszük, akár kötvényben kapja az ellenértékét a földnek, ez nem elégíti ki, és nem adja meg az ellensúlyát annak, hogy az abszolút biztos vagyont

[1] A háború idején a hadkötelezettség alól felmentett és a háborús spekulációval megtollasodott emberekre gondol itt.

felcseréli egy nagyon labilis, nagyon mobilis és teljesen ingadozó értékű tőkével. Tehát ebből a szempontból nagyon lefokozza a valóságos helyzet azt a látszólagos előnyt, hogy teljes áron, vagyis nagyon kedvezőnek látszó feltételek mellett váltják meg a földbirtokot."

A megegyezést illetően szerinte „mindenképpen arra kell törekedni, hogy lehetőleg magánmegegyezés útján történjék a birtokok áthárítása és új birtokosok kezébe juttatása és az állam csakis mint ultima ratio avatkozzék be, amikor egyáltalában nincs meg a lehetősége annak, hogy igazságos földosztás történhessék megfelelő áron". Ha pedig „az állam beavatkozása folyamán becslésre kerül a sor, roppant kényes kérdések merülnek fel, mert a valóságos becsérték megállapítása rendkívül kényes dolog, nagyon nehezen megoldható feladat, a helyes megoldás nagyon sokféle körülmény befolyására vezethető vissza, és annyi különböző körülményt kell itt figyelembe venni, hogy ez a dolog a legnagyobb óvatosságot, körültekintést és egyszersmind a legnagyobb igazságosságot[1] is igényli".

Dr. N e u b a u e r F e r e n c, a Magyarországi Kisbirtokos Szövetség kiküldötte felszólalásában hangsúlyozza, hogy a kisbirtokosok látni szeretnék, hogy abból a földből, amit a kormány „rendelkezésükre fog bocsátani vagy amit rendelkezésre fog tudni bocsátani a kormányhatalom, ki, milyen feltételek mellett, hol és hogyan kaphatja meg azt, amihez hozzájutni szeretne. Mivel pedig erre a kérdésre ez a törvényjavaslat — ismétlem — semmiféle felvilágosítást sem nyújt, ennek következtében nem lehet azt a közmegnyugvást várni tőle, amely bekövetkeznék akkor, ha mindenki, aki föld iránti igénnyel lép fel, látná, hogy van-e joga ezen igény támasztásához vagy sem."

Somssich nézeteivel vitába szállva megállapítja, hogy van „másik lehetőség, a mezőgazdasági többtermelésnek, a termelés fokozásának másik módja, ez az, hogy megfelelően legyen elosztva a munka, a tőke és a termelési eszköz, a föld. Ezt hivatott szolgálni egy egészséges földbirtok-reform, s ezért egy ilyen reformnak célja elsősorban az kell hogy legyen, hogy azoknak kezébe adja a földet, akiknek van munkaerejük, amelyet kellőképpen értékesíteni tudnak, s akiknek van tőkéjük, pénzük és jószáguk, hogy kellő intenzivitással foglalkozhassanak mezőgazdasági munkával."

Szerinte a földreform „célja és alapja az legyen, hogy az ilyen munkakedvükről és munkaképességükről tanúbizonyságot tett, szorgalmuk, gazdasági képességük, tőkeerejük következtében arra érdemes, jószágok szerzésére és megtartására képes rétegeket juttassa a megfelelő munkaeszközökhöz, ahhoz a nyersanyaghoz, hogy úgy fejezzem ki magamat, amely nyersanyag az eredményes termeléshez feltétlenül szükséges". Hiányolja, hogy a javaslat „nem állapítja meg azt, hogy ki az, aki — akár saját kicsi földje, akár csak tőkéje vagy csak belsősége és jószága van — földhöz juthat, és hogyan juthat ehhez hozzá, holott ezt a közönség ma feltétlenül megkívánja, és annál inkább megkívánja, mennél inkább áll rendelkezésére az az erő, amellyel az új, kiterjedtebb kisgazdaság művelésére vállalkozni akar. Mert aki már bizonyos nagyságú földdel rendelkezik a faluban, akinek tőkéje van, akinek jószágai vannak, akinek ott van a rokonsága és aki ismeri a falu körüli viszonyokat, az tudja, hogy az ilyen ember nem fog elmenni még a harmadik faluba sem földért, hanem inkább lemond róla, inkább félreteszi azt a munkakészségét, amit pedig szívesen alkalmazna a saját községében több földnek megművelésére. Ellenben az a nincstelen, aki egyáltalán nem bizonyította be azt, hogy önálló gazdálkodásra képes, hogy meg tudja becsülni azt az önállóságot, azt a neki adott földet, hogy ő azon eredményesen, gazdaságilag eredményesen fog termelni, dolgozni, az természetesen sokkal könnyebben mozog, bármiért sokkal könnyebben bárhová elmegy".

[1] Értsd — „a legnagyobb igazságosságot" a földbirtokosok számára.

De miután „sokkal nehezebben nyúl hozzá a földhöz az, akinek van azon mit veszteni, aki tehát meggondolja, hová megy a földért és milyen árat fizet érte, ezért tehát szükséges, hogy törvényhozásilag és nyilvánosan legyen biztosítva bizonyos joguk a földigénylőknek ahhoz, hogy hozzá is jussanak a földhöz, és az is megállapítást nyerjen, hogy miképpen juthatnak hozzá".

Sebess Dénes felszólalásában megállapította: „A legkülönbözőbb oldalakról hallottunk megjegyzéseket arra vonatkozólag is, hogy miért nem foglalja magában és miért nem taglalja ez a törvényjavaslat azokat a kérdéseket is, amelyek a törvényjavaslat alkalmazásánál in concreto helyes világításba helyeznék a törvény végrehajtását. Különösen Neubauer értekezleti tag úr felszólalásában volt ez a kérdés kiélezve, aki kifogásolta, hogy a törvényjavaslat nem mondja meg, hol, hogyan, mikor és mennyit fognak kapni az igénylők. Hát kérem, ennek a törvényjavaslatnak egyik principiális része éppen az, hogy ez ne legyen benne. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés!)"

Hangsúlyozza, hogy „ez a javaslat az evolúció útját van hivatva szolgálni. A sok jogosulatlan igény visszaszorításának lehetőségét, az elkövetett hibák korrektívumát éppen abban találjuk meg, hogy szemben a Búza-féle javaslattal, ez a törvénytervezet ezekre a kérdésekre nem válaszol. (Igaz! Úgy van! Helyeslés.) A leghelyesebb intézkedése ennek a javaslatnak éppen az, hogy igyekezett a Birtokrendező Tanácsban egy olyan fórumot találni ... és ennek olyan széles tartalmú felhatalmazást adni, amely feljogosítja a tanácsot, hogy az élet ezer és ezer esetében, különböző körülmények között, az egymással szemben álló osztályellentétek és a különböző helyi viszonyok figyelembevételével lehetőleg megtalálja a helyes utat. Másképpen ezt a kérdést megoldani nem lehet. (Igaz! Úgy van!) ... Méltóztassék csak meggondolni — hangsúlyozza —, hogy a néptömegeknél milyen könnyen hat a jelszó, ha nem valami lehetőségről, hanem követelményről beszélünk nekik, amely elől kitérni nem lehet. (Igaz! Úgy van!) Úgy hogy szándékosan, akarattal és helyes intencióktól vezérel-tetve mellőztük ezt a tüzetes körülírást a javaslatban. Ennek következtében ez a javaslatnak integráns része, amellyel összefüggésben áll a Birtokrendező Tanács széles hatásköre és az a további rendelkezés, hogy az elővásárlási és megváltási igények és lehetőségei is körül vannak bástyázva, de úgy, hogy azt lehet magyarázni tágabb és szűkebb értelemben is; minden kategóriára nézve, elkezdve a háborúban szerzett ingatlanoktól, meg van adva a kisajátítás lehetősége ott, ahol a helyi viszonyok ezt sürgetőleg követelik."

Válaszol az elhangzott javaslatra, mely szerint „a Birtokrendező Tanácstól vonassék el a központi irányítás, a központi alkalmazásnak lehetősége", és a reform gyakorlati végrehajtása „decentralizáltassék a vidéken, és vidéki avatatlan testületekre bízassék. Mintha ezek megint olyan ismerős hangok lennének a szovjet időkből. Ne méltóztassanak a lehetőséget megadni arra, hogy falusi kis kupaktanácsok avatkozzanak be ilyen korszakot alkotó és az emberi társadalomnak kialakulására, a társadalmi békének megóvására szolgáló törvényjavaslatnak végrehajtásába. (Úgy van! Úgy van!) Nem helyi, kis területek parciális és vidéki világnézete szerint, hanem nagy, országos szempontból kell intézni ezt az ügyet."

Csernoch János bíboros hercegprímás felszólalásában kijelenti, hogy a földreform-javaslat „a mai alakjában csakugyan olyan, hogy azt bátran lehet a nemzetgyűlés elé vinni és tőle annak elfogadását kérni". Helyesli azt, hogy a reform végrehajtásához „bizonyos határidőt meg kell állapítani, mert különben nem földreform, földmozgalom lesz ebből, hanem földrengés, ha bizonyos határidővel nem záratik le az egész akció". Szükségesnek tartja, hogy a javasolt öt év alatt az akciót fejezzék be, a korlátolt forgalmú birtokokra és a korlátlan birtokokra vonatkozóan egyaránt. Javasolja, hogy a megváltásra kerülő birtokrészek árának megállapításánál vegyék figyelembe „a földbirtok értékének

mostani forgalmi értékét és a hozadékát is, nyolc-tíz évi átlagot, ezt az átlagot tőkésíteni és azután kombinálni a forgalmi értékkel és ebből kihozni egy középső árat, amely megfelelne úgy a mostani értéknek, mint annak az értéknek, ami a háború előtt volt. (Egy hang: Nehéz dolog!) Ma elrémülnek az emberek, ha olvassák a lapokban, hogy egy holdnak az értéke 8—10 vagy 15 000 korona. Tudok pozitív esetekről, amikor az emberek megbotránkoztak afölött, hogy 8000 koronáért vásároltak egy hold földet. Nagyon sok ilyen eset van, de vegyük a dolgot úgy, ahogy tényleg van. Ma egy ezüst koronának értéke, azt mondják, 20 korona, de felmegy egészen 26 koronáig is. Ha tehát én ma veszek vagy eladok egy birtokot, 10 000 koronát kapok egy holdért, voltaképpen mit kaptam érte: 500 koronát. Ez nem érték. Ha tehát a földet a földbirtokos 10 vagy 15 000 koronájával adja el, még akkor se lesz kielégítve. Meg kell most csinálni valamiképpen a földbirtok-reformot, mégpedig minél előbb, sürgősen, ezt magam is belátom, de mégis csak oly módot kell keresni az árak megállapítására, amely megfelel úgy a földbirtokosnak, akitől a kisajátítás történik, mint annak, aki a földet meg fogja venni." Szerinte is „ki kellene mondani elvként, hogy pénz nélkül földet senki sem vehet. (Helyeslés.) Aki a föld árának legalább a felét meg tudja fizetni, azért vállaljon az állam valami garanciát."

Rubinek Gyula elnök zárszavában megállapította, hogy „a tervezet voltaképpen nem törvényjavaslat, hanem csak előadói javaslat", amelynek szerinte, „de a felszólalók többségének nézete szerint is, éppen az az egyik legnagyobb érdeme, hogy nem konkretizál, hogy nem véglegesít állapotokat. (Úgy van!)" Leszögezi, hogy a reform végrehajtása során „sok gyakorlati kérdés fog felmerülni, kell, hogy mindezek központilag intéztessenek egy egységes, egy állandó tanács által, és nem vidéki szervek által, mert ez a legnagyobb veszedelem. (Úgy van!)" Attól tart, hogy esetleges vidéki „helyi bizottságok a helyi protekció befolyása alatt állanának", s amellett „a legkülönbözőbb elintézések tárgyát képeznék ugyanazon természetű kérdések. Itt egységesnek kell lenni a végrehajtás terén, azt pedig csak egy egységes, országos és független tanács tudja biztosítani. (Igaz! Úgy van!)" A megváltás kérdését nyitott kérdésnek tekinti, de megjegyzi, hogy „semmi olyan megoldásba nem mehetnénk bele, amely az eredeti birtokost a maga jogos igényeiből kiforgatni vagy megrövidíteni akarná. (Helyeslés.) Elég baj annak, aki egy őseitől örökölt birtokban van benne, hogy ha ő annak egy kisebb vagy nagyobb részéről a köz érdekében lemondani kényszerül és éppen most, amikor a földbirtok a legértékesebb vagyon, mert amit érette kap, az minden, csak nem vagyon a mai viszonyok között. (Úgy van! Úgy van!)"

O.L. BM. eln. 1920-19-3664.

A SIMONYI-SEMADAM-KORMÁNY DIPLOMÁCIAI ÉS KATONAI LÉPÉSEI

TÁRGYALÁSOK A SZLOVÁKIÁBA VALÓ BETÖRÉS ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL, A SZOVJETELLENES KATONAI INTERVENCIÓBAN VALÓ RÉSZVÉTELRŐL, VALAMINT A FRANCIA TŐKE MAGYARORSZÁGI TÉRHÓDÍTÁSÁNAK BIZTOSÍTÁSÁRÓL

1920 május 29

156. *A magyar kormány opciós levele a Schneider-Creuzot-féle francia tőkés csoportnak a Magyar Államvasutak átengedéséről*

Schneider társai.
A Párizsi és Németalföldi Banknak
Banque de L'union Parisienne
Gunzburg Jakab társainak
Párizsban
Saint-Sauveur gróf közvetítésével.

Uraim!

Az önökkel folytatott megbeszéléseink kapcsán ezennel megerősítjük a Magyar Államvasutak üzembevétele iránt a magyar állam nevében önöknek nyújtandó opció feltételeit.

A magyar állam hajlandó, az önök előtt ismeretes általános okoknál fogva, az önnek e célra alakult érdekcsoportja által létesítendő részvénytársaságnak a következő üzemeket, az alábbi feltételek mellett az opció igénybevételétől számított 90 évi időtartamra átengedni éspedig:

1. A magyar állam határain belül levő vasutakat, tekintet nélkül arra, vajon az állam tulajdonát képezik-e vagy csak az állam kezelésében állanak. Az állam a társaságnak harmadik személyek részéről jövő mindennemű igény vagy beavatkozással szemben a koncesszióban foglalt bányák birtokát és üzemét garantálja.

2. A gyártelepeket, melyeket az állam jelenleg Budapesten és Diósgyőrött bír.

Tájékozásul szolgáljon, hogy a magyar kormány jelenleg 7098 kilométer kiterjedésű vasúti hálózattal rendelkezik, ebből 3075 kilométer az államé, 4027 kilométer pedig magántársulatoké ugyan, de állami kezelés alatt állanak.

A magyar állam kötelezi magát, hogy a fent megjelölt társaság megalakulása után, a lehető legrövidebb időn belül és legkésőbben mihelyt arra törvényileg vagy szerződésileg lehetőség nyílik, megváltja a magántársulatok tulajdonában levő vasúti hálózatot, tekintet nélkül arra, vajon az állam üzemében van-e vagy sem, s ez üzemet a főkoncesszióra nézve megszabott időtartamra a francia társaságnak átengedi.

A Déli Vasút magyar vonalait illetőleg ugyancsak megállapíttatott, hogy a magyar állam a megváltás érdekében minden lehetőt elkövet, hogy ezen vasútvonal is a társaság részére engedélyezett koncesszióba bevonassék.

3. A koncesszió kiterjed a társaságnak átengedett összes vonalakra nézve a vasúti anyag és az üzemhez szükséges felszerelés és berendezés a jelenlegi állapotban való átengedésre.

A társaságnak jogában áll megváltani a nyersanyagokat és a többi készletet a napi ár szerint, mely azonban az előállítási költségeket túl nem haladhatja.

A magyar állam tulajdonában levő vasúti anyag, amely felett a koncesszió hatályba lépésének idejében is rendelkeznie kell,

1 528 vasúti mozdonyból,
2 715 személykocsiból és
47 596 teherkocsiból áll.

Az engedményes társaság megkapja azt a vasúti anyagot is, felszerelést stb., amelyet a magyar állam visszaszerez vagy amelyet neki a békeszerződés értelmében odaítélnek, az ezen műveletekből származó összes jogok a társaságot illetik.

A társaságnak jogában áll a magyar államnak az anyagszállításra vonatkozó összes szerződéseit átvenni.

A vasúti anyagról, mindennemű vasúti felszerelésről és berendezésről lajstrom készíttetik a szám, típus, mennyiség és minőség pontos feltüntetésével. E lajstrom a társaságnak a koncesszió perfektuálása céljából átadandó.

A fenti szabályok a gyárakra is vonatkoznak.

4. A vasúti építkezésekre, fennálló vonalak kibővítésére, szárnyvonalak építésére és az anyagbeszerzés költségeire szolgáló beruházások csakis a magyar állam és az engedményes társaság előzetes megegyezésével eszközöltetnek.

A magyar állam kötelezi magát, hogy a koncesszió tartama alatt minden új vasútvonalat elsősorban az engedményes társaságnak ajánl fel.

Tájékozásul megjegyezzük, hogy a Magyar Államvasutak helyrehozatala, a jelenlegi árakat véve alapul, a társaság részéről egymilliárd frank befektetését teszi szükségessé, a forgalom, az építkezési lehetőség és az anyagszállítások szükségének mérve szerinti részletekben, az első részlet összege 250—300 millió frankra becsültetik.

5. Az engedményes társaság legalábbis 50 millió frankos részvénytőkével alakul meg. A magyar kormány által megjelölt magyar csoport az alaptőkében való részesedéssel kínáltatik meg, megjegyzendő, hogy a francia csoportnak jogában áll az alaptőke nagyobb részét, továbbá az igazgatótanács vezetését és az igazgatótanácsosi állások többségét a maga részére fenntartani.

A magyar kormány két megbízott által képviseltetheti magát, kik az igazgatótanács ülésein résztvehetnek és a koncessziós szerződés határozmányai betartása felett őrködnek.

A szükséges alaptőke hátralékos részét az engedményes társaság kötvények kibocsátása útján fedezi.

6. Ezen kötvények, amelyeknek típusát a társaság a magyar kormánnyal egyetértőleg fogja megállapítani, a magyar kormány közvetlen jótállását élvezik, a kamatokat, a törlesztést, az adóterhet és a mellékes költségeket illetőleg. A magyar kormány ezenkívül biztosítja a részvények 6 százalékos kamatozását, valamint a részvénytőke törlesztésére szükséges járadékot, úgyszintén a kötvények utáni adót s egyéb költségeket a koncesszió tartamára.

Amennyiben az adóév tiszta jövedelme meghaladja a garantált kamatozást és az előbbi paragrafusban említett egyéb terhek összegét, a részvények után azonfelül 2 százalékos osztalék fizetendő. A tiszta jövedelemnek 8 százalékát meghaladó részét pedig a magyar állam és az engedményes társaság egy előre meghatározandó kulcs szerint egymás közt felosztják.

7. A bányák összessége felszerelésükkel, a berendezések és a vasúti anyag, melyet a magyar állam az engedményes társulatnak átadott, valamint azok a gyárak, melyek Budapesten és Győrben a magyar állam tulajdonában vannak, zálogul fognak szolgálni azon kötelezettségek fejében, melyeket a magyar állam vállalt elsősorban a kötelezvények, másodsorban az engedményes társaság részvényeinek kamatoztatási és kezelési költségeivel szemben.

8. A magyar kormány fenntartja magának a társaság működésének ellenőrzését. A díjszabályzatot a magyar kormány és a társaság együtt állapítják meg oly módon, hogy ennek már meg kell határozva lennie, mikor az engedmény életbe lép. Irányelvül szolgált, hogy az ebből befolyó jövedelemnek fednie kell minden terhet, mely az engedményes társaságra hárul, beleértve a 8 százalékos osztalékot a részvény után.

Az ily módon megállapított díjszabály-rendszer magában foglalja az automatikus változás lehetőségét, arányban a főbb nyersanyagok termelési költségeivel, a munkabérrel, a fűtőanyag és a külföldi váltók, melyekre a társaságnak a terhek és a költségek fedezésére szüksége lesz, árfolyamváltozásaival.

9. 25 év múlva a magyar kormánynak jogában áll bármikor egy később meghatározandó felmondási idő betartásával az egész vasúti engedményt megváltani, éspedig olyan feltételek mellett, mint amilyenek a nagy francia társaságoknál vannak érvényben. Mindenesetre a megváltási ár semmiképp sem lehet alacsonyabb először is a még nem törlesztett kötvények névértékénél, másodszor a részvénytőke egy és félszeres összegénél.

10. A magyar állam által biztosíték fejében adott előlegek nem kamatoznak, és visszafizetendők a társaság részére meghatározott évi jövedelemnek az osztalék 10 százalékát meghaladó részéből. Az engedmény megszűnése vagy idő előtti megváltása esetén az előlegek esetleg még fennmaradó hátralékai fedezésére szolgál az engedményes társaság vasúti anyagának és felszerelésének értéke, melyet a magyar állam köteles elfogadni. A magyar állam ezen szolgáltatáson felül semmi esetre sem követelhet a társaságtól megtérítést az adott előlegek fejében.

11. A vállalat hivatalnokai magyar alattvalók lesznek, és amennyire lehetséges, a Magyar Államvasutak jelenlegi alkalmazottai és hivatalnokai sorából választatnak. A társaságnak azonban jogában áll a végleges szerződésben megállapítandó határok és feltételeken belül, a felsőbb hivatalnokok és a műszaki személyzetnél az állások egy részét idegen állampolgársággal bíró egyénekkel betölteni.

12. Magyarországon jelenleg érvényben levő vasúti jogrendszer az új üzemrendszer behozásakor szükségesnek elismert változásokkal módosul.

Az engedményes társaság által behozott anyag és felszerelés vámmentességet élvez. Az engedményes társaság kötvényei a magyar állam jótállását élvezik, és Magyarországon ugyanazon elbánás alá esnek, mint az államkötvények.

1920 május 20-tól számítólag önöknek három havi határidőt adunk annak a kijelentésére, vajon hajlandók-e a fent megjelölt alapon a társaságot létrehozni, amelynek a magyar kormány kötelezi magát az említett feltételek mellett a magyar vasutak engedményét megadni.

E határidő az önök kérésére 3 hónappal meghosszabbítható azon esetben, ha addigra nem fejezhették volna be azon részletes tanulmányokat, amelyeket önöknek a levél keltétől számítva legkésőbb egy hónapon belül meg kell kezdeniük.

Az opció igénybevételének bejelentése a magyar kereskedelmi miniszterhez intézendő ajánlott levélben történik.

Ezen levél átadásától számított legkésőbb egy hónapon belül tárgyalások indíttatnak meg a magyar kormány és önök csoportjának képviselői között a szerződés kidolgozása és az engedmény feltételeinek megállapítására. Az idevonatkozó tervek lehetőleg még az opció igénybevétele előtt egyértelműleg volnának megállapítandók.

Fogadják uraim kiváló tiszteletünk megnyilvánulását.

Aláírások[1]

Fogalmazvány. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-II-114.

[1] Az eredeti francia nyelvű opciós levelet Simonyi-Semadam miniszterelnök, gróf Teleki külügyminiszter, báró Korányi pénzügyminiszter, Emich kereskedelmi miniszter írták alá. A Paléologue—Halmos-féle tárgyalásokról szóló s a külügyminisztériumi iratok közt elfekvő ismertetés szerint a Párizsban megindult tárgyalásokkal egy időben a Budapestre küldött francia politikai misszió vezetője, Fouchet is tárgyalt a magyar kormány megbízottaival, kilátásba helyezvén a francia kormány politikájának megváltozását — amennyiben a francia tőkés csoportok feltételeit a magyar kormány elfogadja. Az ismertetés szerint „*április 12 és 13-ról* Versailles-ból keltezett számjel-táviratokban Halmos értesíti Teleki grófot, hogy a tárgyalások változatlanul kedvező mederben folynak.

Április 23-i kelettel *gróf Bethlen*, gróf Csáky és Tolnay Kornél részére *irányelveket állított össze a külügyminiszter a Paléologue-gal folytatandó tárgyalásokra vonatkozólag.* Ezeknek az irányelveknek a lényege az, hogy a tárgyalásokban *a legnagyobb óvatosság tanúsítandó, mivel számot kell vetni azzal, hogy Franciaország a legrövidebb időn belül külpolitikailag izolálva lesz. Továbbá, hogy a francia orientáció ellentétbe hozza Magyarországot Németországgal és Olaszországgal.* Pedig az integritás visszaállítására Csehszlovákiával szemben Németországra és Jugoszláviával szemben Olaszországra lesz elkerülhetetlenül szükségünk. Erdély visszaszerzését ugyan ez a politika kevésbé érinti, mert tisztában kell lennünk azzal, hogy *Erdély visszaszerzésében sem Francia-, sem Olasz-, sem Németországra nem számíthatunk.*"

Az opciós levelet Csáky gróf június 22-én nyújtotta át a francia külügyminisztériumban Paléologue-nak.

1920 elején titkos tárgyalások indultak meg a magyar kormány megbízottai és egy francia tőkés csoport képviselői között. A tárgyalásokat magyar részről gróf Teleki Pál, gróf Bethlen István, gróf Csáky Imre, Halmos Károly, francia részről Saint Sauveur gróf, Paléologue, a francia külügyminisztérium vezértitkára vezette. A magyar kormány kész volt arra, hogy messzemenő, az egész országnak francia félgyarmattá változtatását jelentő gazdasági engedményeket biztosítson a francia tőkés csoportnak annak érdekében, hogy megvásárolja a francia kormány támogatását a békeszerződési tárgyalásokon, illetőleg a Csehszlovákia ellen tervezett katonai akció keresztülviteléhez. A gazdasági engedményekre vonatkozó tárgyalások április 7-én kezdődtek, melyekbe augusztus elején bekapcsolódnak a francia és magyar vezérkar megbízottai is. A tárgyalások részben az angol kormány erélyes közbelépésére, részben a szovjet-lengyel háború befejezése miatt november végén eredménytelenül fejeződtek be. *[O.L. KÜM. res. pol. 1920. Francia-magyar tárgyalások.]*

1920 június 1

157/a. *Feljegyzés a lengyel-magyar szövetség létesítése ügyében Horthynál tartott tanácskozásról*

A feljegyzés szerint „a konferencia kezdetén több oldalról, főleg katonai részről, azon vélemény jutott kifejezésre, hogy a lengyelektől elsősorban azt kell kérnünk, hogy a magyar hadsereg felfegyverzését tőlük telhetőleg segítsék elő, amennyiben, látszólag nekik szánt szállításokat nekünk átengedjenek.

Csekonics gróf kijelentette, hogy szerinte e tekintetben nem lesz nehézség még szerződéses megállapodás nélkül is. Véleménye szerint a lengyelek, arra helyeznék a fő súlyt, hogy egy hosszabb időre terjedő, messzemenő megállapodás jöjjön létre, amelybe később a románok is bevonassanak.

Evvel kapcsolatban diszkusszió tárgyává tétetett a román semlegesség biztosításának kérdése egy általunk Csehország ellen indítandó akció esetére, mire katonai részről a legnagyobb súly helyeztetik.

Itt Bethlen gróf azon nézetének adott kifejezést, hogy ezen cél szemmeltartása mellett nem tartaná opportunusnak, ha a jelenlegi pillanatban kérnők meg e tekintetben Pilsudski közbenjárását, miután a legközelebb más úton megindítandó román tárgyalásoknál roppant emelné a román részről támasztható igényeket, ha értesülnének arról, hogy messzemenő terveinknél semlegességükre volna szükségünk."

Lengyelországgal folytatandó tárgyalások célja: „egy általános politikai szövetség és egy titkos katonai konvenció . . .

Utóbbinak vázlata bemutattatott[1]*. Erre nézve a konferencia Csekonics gróf javaslatára úgy határozott, hogy a lengyelekkel való tárgyalásoknál lesz megállapítandó, hogy az ottani diszpozíciók szerint a katonai megállapodás éle a bolsevizmus ellen irányuljon-e, ami az antanttal szemben volna előnyösebb, vagy nyíltan Csehország ellen", ami megfelelőbb volna a lengyelek szempontjából.*

O.L. KÜM. res. pol. 1920-17-121.

---

[1] Lásd e kötet 321. old.

Molnár főhadnagy jelentése a zászlóaljparancsnokságnak egy kommunista fogoly brutális meggyilkolásáról

Rámutat az utasítás arra is, hogy „a francia közvetítéssel létesítendő modus vivendi a szomszéd államokkal súlyos morális áldozattal jár, mert egy ilyen kiegyezés a territoriális integritásról való indirekt lemondásnak értelmezhető. Mindezen aggályok ellenére, folytatja az utasítás, a Franciaországgal való tárgyalásokat a dr. Halmos Károly által kezdeményezett alapon felveendőknek kell tartanunk. Franciaország ma a kontinens legerősebb hatalma, és így egy ilyen alkalom elmulasztása későbbi veszélyek miatt nem volna indokolt." *[O.L. KÜM. A Halmos—Paléologue-féle tárgyalások. (iktatás nélkül.)]*

1920 június közepe

157/b. *Titkos lengyel-magyar katonai egyezményre vonatkozó tervezet. A tervezet értelmében a lengyel és magyar kormány kötelezettséget vállal szovjetellenes intervencióra és Csehszlovákia megtámadására*

Az 1. pont kimondja, hogy „a külső bolsevizmus veszedelme ... ellen kölcsönösen fegyverrel segítik egymást. Hogy Magyarország ezen kötelezettségének eleget tehessen, Lengyelország hathatósan előmozdítja a magyar hadsereg szervezetének és felfegyverzésének kifejlesztését oly mértékben, amint azt jelen egyezmény megköveteli ..."

A 2. pontban a magyar kormány kötelezi magát, hogy „ha a lengyel hadsereg harcban áll az orosz Vörös Hadsereggel" és Csehország „hátba támadná" a lengyel hadsereget, Magyarország megtámadja Csehszlovákiát. Kimondja e pont továbbá azt is, hogy „ha Lengyelországnak a bolseviki Oroszország elleni harcában az orosz Vörös Hadsereg sikerei folytán Lengyelországra nézve súlyos katonai helyzet állana be, Magyarország összes, az ország belsejében és egyéb határain nélkülözhető csapatait Hatvan környékén összpontosítja ..."[1]

A szerződéstervezet ezek után az önkéntes légiók felállítását szabályozza: „Lengyelország kívánságára Magyarország 30 000 főnyi önkéntes légiót bocsát Lengyelország rendelkezésére a következő feltételek mellett: I. Lengyelország szerzi meg az antant hatalmak hozzájárulását a légiók felállításához. II. A légiók szervezését a magyar hadvezetőség a különleges mozgósítási alakulások módjára már most előkészíti. III. A légiók a rendes hadosztályokhoz hasonlóan lesznek szervezve. IV. A légiók számára szükséges összes fegyverzetet, felszerelést és hadianyagot Lengyelország juttatja Magyarországba, a rendes magyar hadsereg szükségletén felül. V. A légiók szabad átvonulását cseh vagy román területen Lengyelország eszközli ki és biztosítja."

A szerződéstervezet utolsó pontja leszögezi, hogy „az egyezmény egyelőre három évre szól"[2].

O.L. KÜM. Lengyel—magyar titkos katonai egyezmény. (iktatás nélkül.)

---

[1] Oldalt megjegyzésként a következő kiegészítés található: „Lengyelország kívánságára még felvehető lesz: és esetleg megszállja velük a Ruska-Krajnát; amennyiben ehhez diplomáciai megegyezések lennének szükségesek akár az antanttal, akár Csehországgal, akár Romániával, úgy azokat Lengyelország létesíti."

[2] A szerződéstervezet végén a következő megjegyzés áll: „amennyiben felmerülne a kérdés, hogy mi gyártsunk hadianyagot Lengyelország számára: Magyarország Lengyelországnak a csepeli lőszergyárból, a Magyar Fegyvergyárból, a győri ágyúgyárból, a mosoni lőporgyárból és még egyéb, erre alkalmas üzemekből hadianyagot szállít. Az ehhez szükséges nyersanyagot Lengyelország szállítja, s egyben kieszközli (az antantnál) az üzemek zavartalan működését." *[Hadianyagszállításokra nézve egyébként lásd e kötet 328. old.]*

Horthy felhatalmazó levele Teleki külügyminiszternek a Schneider—Creuzot-féle francia tőkés csoporttal és a francia kormánnyal való tárgyalások folytatására

Mint a szerződéstervezetből is látjuk, az előző irat utolsó bekezdésében említett két változat közül azt a változatot fogadták el, amely szerint a katonai megállapodás éle a bolsevizmus ellen irányult és nem nyíltan Csehszlovákia ellen.

Hogy ez az egyezmény valóban létrejött, azt a Külügyminisztérium egy 1929-ben készült titkos feljegyzéséből tudjuk. Ez a feljegyzés többek között a következőket mondja: „1920. év közepén a Magyar Királyság és a Lengyel Köztársaság között egyezmény jött létre egy esetleges bolseviki veszélynek elhárítására. Magyarország ezen megegyezésben kötelezettséget vállalt arra, hogy Lengyelországnak a külső bolsevizmus elleni harcában legjobb tudásához képest katonai segítséget nyújt; kötelezte magát továbbá, hogy Lengyelországot magyar hadianyaggal támogatja. Fenti megegyezés a legjobb bizonyíték arra, hogy Magyarország a legkomolyabban igyekezett 1920-ban a bajbajutott Lengyelországnak segítségére sietni... Magyarország a lengyel-orosz háború alkalmával állandóan a legmesszebbmenően támogatta a Lengyelországba menő hadianyagszállítást."

A feljegyzés a továbbiakban részletesen leírja, hogyan és milyen módon sietett a magyar kormány a lengyelek segítségére. A feljegyzés mellékleteként található egy kimutatás, amely feltünteti a Lengyelországnak 1919—1920-ban szállított hadianyagmennyiséget. Ennek alapján a magyar hadvezetőség Lengyelországnak a következő hadianyagot szállította:

„1919	20 000 000	Manlicher gyalogsági lőszer
	10 000	8 centiméteres gránát srapnel
	10 000	10 centiméteres gránát srapnel
	200	főzőkonyha
	300	sütőkemence
1920	35 000 000	Mauser gyalogsági lőszer
	10 000 000	Manlicher lövedék
	13 000 000	Mauser lövedék
	600 000	Manlicher tölténytár
	240	főzőkonyha
	200	főzőláda
	80	sütőkemence
	40 000 000	csappantyú Mauserhez."

[O.L. KÜM. res. pol. 1929. (iktatás nélkül.)]

1920 június 9

158. *Horthy felhatalmazó levele Teleki külügyminiszternek a francia tőkés csoporttal és a francia kormánnyal való tárgyalások folytatására*

Kedves gróf Teleki!

Ismeri azt a nyilatkozatot, melyet Franciaország főmegbízottjának teendőivel megbízott Fouchet úr az én jelenlétemben május hó 18-án felolvasott, s amely a francia kormány Magyarországgal szemben követendő politikájának irányelveit megszabja. Fouchet úr egyidejűleg említést tett azokról a gazdasági és pénzügyi engedményekről, amelyeket a magyar kormánynak ennek ellenében bizonyos francia érdekcsoportok javára tennie kellene.

Megelégedéssel vettem tudomásul Fouchet úr fenti közléseit és felkértem, hogy a részletkérdések megbeszélése végett szíveskedjék az illetékes magyar miniszterekhez fordulni.

Másrészt öntől értesültem, hogy a magyar kormány megbízottai egy tervezetet közöltek Paléologue úrral, a francia külügyminisztérium

sécrétaire généraljával, a békeszerződésben foglalt egyes igazságtalanságok jóvátételére nézve, amely tervezet Franciaország segélyével volna megvalósítandó.

Ezen tényekkel összefüggésben tudomásom van arról, hogy az illetékes miniszterek kiállították:

1. egy opciólevelet, amelyben a magyar kormány az azt kísérő levél szellemében késznek nyilatkozik Schneider és társai által alakított csoporttal a Magyar Államvasutak üzembevételét illetőleg szerződéses megállapodást létrehozni;

2. egy levelet, amelyben Schneider és társai urak részére opciót ajánlanak fel a budapesti kereskedelmi kikötőre stb. vonatkozó építési munkálatok végrehajtása tekintetében.

Szükségesnek tartom önnek kijelenteni, hogy a kormány ezen ténykedését teljesen helyeslem.

Önre hárul a feladat, hogy ezen tárgyalások folyamán, amelyek ezen gazdasági és pénzügyi opciók megvalósulásához, valamint az ezzel összefüggésben álló politikai tervezet végrehajtásához fognak vezetni, a magyar érdekek megóvassanak.

A kormány feladata lesz, hogy ezen tárgyalások eredményét az alkotmány előírta módon a nemzetgyűlés jóváhagyása alá terjessze.

Simonyi-Semadam *Horthy*

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-133.

Fouchet, budapesti francia főmegbízott május 18-án Horthy előtt felolvasta azt a deklarációt, amelyben „a francia kormány felajánlja jó szolgálatait, hogy elérkezzünk a békefeltételek népsújtó és gazdasági igazságtalanságainak jóvátételéhez... A francia kormány meg fogja könnyíteni a magyar kormánynak minden kísérletét, ami a szabad közlekedésre, a vasúti, pénzügyi és vízügyi stb. kérdésekre vonatkozik..." — Fouchet deklarációjának felolvasásánál a következők voltak jelen: Simonyi-Semadam miniszterelnök, gróf Teleki külügyminiszter, Haller közoktatásügyi miniszter, Rubinek földművelésügyi miniszter, Rakovszky, a Ház elnöke, gróf Apponyi Albert, gróf Andrássy Gyula, gróf Bethlen István és Gróf Csáky Imre. *[Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 310—311. old.]*

Június 5-én Fouchet a francia kormány megbízásából Telekihez írt levelében követelte Horthynak mint államfőnek a helyeslő nyilatkozatát a francia tőkés csoport részére adandó koncessziók tárgyában. „E nyilatkozat egyetlen célja, hogy elég világosan helyettesítse a főméltóságú Horthy admirális hiányzó aláírását alul, a miniszterek mellett azon dokumentumokon, amelyeket néhány nappal ezelőtt hozott Párizsba Halmos úr."

Fouchet egyúttal közli a kívánt nyilatkozat két pontját: 1. a magyar vasutak francia használatba adását, 2. koncesszió a francia tőkés csoport részére a budapesti dunai kereskedelmi és ipari kikötő építésére. *[O.L. KÜM. A Halmos—Paléologue-féle tárgyalások. (iktatás nélkül.)]*

Ennek a felszólításnak tett Horthy eleget az itt közölt levél megírásával.

Horthy levelét gróf Teleki külügyminiszter az okmány kiállításának napján adta át Fouchet-nak, aki a nyilatkozatot megfelelőnek tartotta.

1920 június 15

159. *A Külügyminisztérium utasítása gróf Csekonics varsói magyar követnek a Szovjet-Oroszországgal kötött hadifogolycsere-egyezmény ügyében*

Szigorúan bizalmas.

Az orosz Szovjetköztársasággal a hadifoglyok kölcsönös kicserélése ügyében Litvinov és Jungerth királyi miniszteri osztálytanácsos által május 29-én megkötött egyezményt van szerencsém méltóságodnak tudomásulvétel végett mellékelve megküldeni.

A tárgyalások kezdetén Litvinov követelte, hogy Magyarország az orosz-lengyel háborút illetőleg egy feltétlen neutralitási deklarációt adjon le, amit Jungerth kereken megtagadott. A további tárgyalások folyamán azonban nyilvánvaló lett, hogy egy neutralitási ígéret nélkül a tervezett egyezmény megkötése lehetetlen. Miután a magyar kormány a közvéleménnyel szemben a felelősséget azért nem vállalhatná, hogy... hadifoglyaink hazaszállításának terve csupán ez okból meghiúsuljon, végül az egyezményben előforduló neutralitási passzus elfogadására határozta el magát.

Ha ezen ügy a tervbe vett tárgyalások alkalmával vagy egyébként lengyel *hivatalos* részről méltóságoddal szemben szóba hozatnék, úgy szíveskedjék a mérvadó államférfiaknak szigorúan bizalmasan tudomására hozni, hogy mi a fenti okokból hozzájárulásunkat az egyezményhez meg nem tagadhattuk, egyébként ezen ígéretet tisztán formainak tekintjük, leadásánál nem feledkeztünk meg ama kötelezettségekről, melyek esetleg egy lengyel egyezményből ránk háramolhatnak...

Fogalmazvány. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-146.

1920 június 16

160. *A magyar kormány levele a Hitelbank vezérigazgatójához a francia tőkés érdekeltségek követeléseinek teljesítése érdekében*

A Minisztertanácsnak a mai napon hozott egyhangú határozata alapján a következőket van szerencsém tisztelt címmel közölni:

A magyar királyi kormány tudomással bír róla, hogy az Union Européenne Industrielle et Financière párizsi cég a francia kormány tudtával és akaratával azt óhajtja, hogy a Magyar Általános Hitelbank emelje fel alaptőkéjét és az újonnan kibocsátandó részvények tekintélyes részét engedje át az említett párizsi cégnek, illetve az abban érdekelt elsőrendű francia csoportnak avégből, hogy az ilyen módon résztvehessen a magyar közgazdaságnak jövőbeli kiépítésében.

Tudomásul vette a magyar királyi kormány azt is, hogy tisztelt cím ezt a műveletet, ha pusztán saját üzleti szempontjai szerint indulna — legalább a jelen pillanatban — nem kötné le.

Figyelemmel azonban arra, hogy a francia kormány, mely országunk szempontjából történelmi jelentőségű politikai és gazdasági támogatásban hajlandó Magyarországot részesíteni, e támogatásnak egyik elengedhetetlen feltételévé teszi a francia tőkének a Magyar Általános Hitelbankban a fentírt módon való részvételét, a magyar királyi kormány tisztelt cím hazafias érzelmeire hivatkozva nyomatékosan annak a kívánságának ad kifejezést, hogy tisztelt cím a fent körülírt műveletet létesítse.

Fogalmazvány. — O.L. KÜM. Levél Ullmannhoz. (iktatás nélkül.)

Ugyanezen a napon gróf Apponyi Albert, Popovics Sándor és gróf Bethlen István kiállítottak egy nyilatkozatot — báró Ullmann Adolf részére. A nyilatkozat a francia tőkés csoport magyarországi térfoglalásának támogatását „hazafias kötelességnek" tartja. *[Ugyanott.]*

1931 május 31—június 30

161. *Feljegyzés a francia kormány kitérő álláspontjáról a magyar kormány területi igényeinek támogatása kérdésében*

Csáky Imre gróf, Kállay Tibor, Bethlen István gróf, Halmos Károly, Kelety Dénes és Ullmann Adolf báró megbízó levelet kapnak a tárgyalások folytatására.

Május hó 31-ről van keltezve az újabb instrukció gróf Csáky Imre, gróf Bethlen István, Kállay Tibor és Halmos Károly részére a Franciaországgal folytatandó gazdasági tárgyalásokra. Az utasításban kifejezésre jut, hogy a magyar nemzet az opció megadásával nagy áldozatokat hoz, amelyek csak úgy fogadtathatók el a parlamenttel, ha ezzel szemben megfelelő kompenzációt kap az ország. Itt elsősorban a területi visszaszerzések jönnek tekintetbe...

Június hó 3-án Csáky grófot táviratilag felkéri a külügyminiszter, hogy bírja Paléologue-ot nyilatkozatra minimális programunkra vonatkozólag, mivel az eddig arról nyilatkozni vonakodott.

Több dátum nélküli táviratból kitűnik az, hogy a franciák a pénzügyi (Kornfeld—Ullmann) tárgyalások folyamán igyekeznek maguknak minden előnyt biztosítani, anélkül, hogy cserébe valamit adnának. Teleki gróf odakonkludál, hogy teljesen biztosított politikai koncessziók nélkül az ügylet veszedelmes, szükség esetén opció vissza is vonható...

Június 5-én az angol főmegbízott kormánya nevében tiltakozik a franciák részére való koncessziók megadása ellen...

Június 6-án Csáky gróf Versailles-ból táviratilag felhívja figyelmét a kormánynak, hogy az opció átadásának halasztása rossz hatást tett a franciákra.

Június 7-én ugyancsak Párizsból kelt táviratban Csáky gróf leszögezi, hogy nagyobb politikai koncessziók, mint amelyek az eddigi megbeszélések alapján kidomborodtak, a franciák részéről nem érhetők el, legfeljebb talán Nyugat-Magyarország kérdésében lehetne még vala-

mit kicsikarni. Ismét sürgeti az elvileg biztosított gazdasági koncessziók megadását.

Június 9-én Csáky gróf jelenti, hogy Millerand és Paléologue oda nyilatkoztak a gazdasági koncessziók késedelmének okaira vonatkozólag, hogy a magyarok be akarják őket csapni.

Csáky gróf *június 10-én* jelenti Versailles-ból, hogy Paléologue az angol beavatkozásnak nem tulajdonított fontosságot.

Június 11-én Csáky gróf jelenti, hogy Paléologue hozzájárult, hogy a francia deklaráció Budapesten közzététessék.

Június 9-én a külügyminiszter kézbesíti Fouchet-nak a kormányzó úr őfőméltósága levelét, amelyben a kormányzó úr kifejezi, hogy tudomása van a szóban forgó tárgyalásokról és az opciós levélről. Fouchet úr a kormányzó úr válaszát kielégítőnek tartotta.

Június 10-én Csáky grófot Teleki gróf táviratilag értesíti, hogy nem publikálható a Fouchet-féle deklaráció, mert a közvéleményben nyugtalanságot okozna, tekintettel arra, hogy a francia ellenszolgáltatás a közben ismertté vált vasúti koncesszióval szemben nagyon csekélynek látszik.

Június 10-én Teleki gróf ismét utal Csáky gróffal szemben arra, hogy csak írásbeli francia ígéretekkel szemben lehet az opciós levelet átadni...

Június 14-én Csáky gróf jelenti, hogy Paléologue-gal folytatott beszélgetés folyamán utóbbi felvetette, hogy a magyar kormány szempontjából előnyösebbnek látszik, hogy eláll a többször szóban forgott deklarációk közlésétől.

Június 15-i dátummal Csáky gróf jelenti, hogy utazását Teleki gróf kérésére elhalasztotta, de amennyiben opció átadása még késlekedik, helyzete Párizsban tarthatatlanná válik. A franciák még idegesek, különösen a Manchester Guardian támadása folytán, melynek éle Paléologue ellen irányul.

Június 16-ról van keltezve a gróf Apponyi, gróf Bethlen és Popovics Sándor által aláírt leirat a Magyar Általános Hitelbank igazgatójához, amelyben felkérik őt, hogy a francia tőkét kapcsolja be a Hitelbank tőkéjébe.

Június 17-én instrukciót kap Csáky Imre gróf az opciós okmányok átadására vonatkozólag. Az instrukcióban benne foglaltatik az is, hogy rá kell mutatni Paléologue előtt, hogy a magyar közvélemény megnyugtatása szempontjából szükségesnek látszik, hogy a francia kormány ígéreteit tényekkel is alátámassza, amire szolgálhatna például a nyugat-magyarországi kérdés.

Június 20-i dátummal Fouchet hivatalos jegyzékben közli Teleki gróffal, hogy Millerand felkérte őt, hogy közölje a magyar királyi kormánnyal, hogy Paléologue az ismeretes magyar kívánságokat tartalmazó memorandumot csak információként vette át...

Június hó 22-én közli Csáky gróf, hogy az okmányok (a francia delegáció opciós levél) kicseréltettek. Csáky gróf június 22-én ismét sürgönyöz és bejelenti, hogy látta az instrukciót, amelynek kíséretében Paléologue az összes francia külképviseletekkel tudatta a francia deklaráció tartalmát. Csáky gróf feltűnőnek mondja, hogy a kísérő instrukció kizárólag a deklaráció gazdasági oldalát emeli ki...

Június 28-án Csáky Imre gróf jelentése Teleki Pál grófhoz Paléologue-nak átadott újabb memorandumáról. A memorandum a magyar hadsereg szervezetével, Nyugat-Magyarországgal, a Duna Bizottsággal, a Jóvátételi Bizottsággal, a kisebbségi kérdéssel és Pécs kiürítésének a kérdésével foglalkozott. Paléologue azt üzentette Csáky grófnak, hogy a francia kormány elvi szempontból nem lát nehézséget a kérdések mellett állást foglalni. Csáky gróf azonban nem tudott többé Paléologue úrral összeköttetést találni, mert az de la Roche urat, a francia külügyminisztérium magyar referensét bízta meg a kérdések megbeszélésével. A franciák elzárkóztak a magyar hadsereg kiépítésével szemben és a többi kérdésre is inkább dilatorikus választ adtak.

Június 30-án megjelent Teleki grófnál Johnson angol követségi titkár és felolvasta lord Curzon levelét, aminek kapcsán kijelentette, hogy a franciákkal kötött megegyezéseink teljesen lehetetlenek, mert a békeszerződésbe ütköznek. Lord Curzon figyelmeztet, hogy amennyiben a francia államférfiak vagy hivatalnokok tettek volna nekünk politikai természetű és főleg territoriális előnyökre vonatkozó ígéreteket, ezek semmi esetre sincsenek összhangzásban a francia kormány szándékaival.

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-11-35. A Halmos—Paléologue-féle tárgyalások.

Fenti feljegyzést a Halmos—Paléologue-féle tárgyalásokról a Külügyminisztérium egyik tisztviselője készítette.

1920 július 3

162. *A magyar kormány varsói különmegbízottjának távirata a Külügyminisztériumhoz a lengyel hadvezetőség által Magyarországon megrendelt hadianyag mielőbbi leszállításáról*

Titkos.

Sosnkowski tábornok ma Bobula előtt kijelentette, hogy a lengyel hadvezetőségnek a *legsürgősebben* van szüksége a Weissnél megrendelt munícióra, melyet magyar részről lehetne a román határra szállítani; igen jó hatással lenne ügyünkre e kérdésben ottani lengyel katonai attaséval egyetértőleg *azonnal* intézkedni. — Sürgönyválaszt kérek.

Csekonics

Másolat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-41-197.

1920 július 8

163. *A Hadügyminisztérium leirata a Weiss Manfréd-gyár igazgatóságához csepeli lőszerkészletének Lengyelországba való szállításáról*

Csepelen levő készletemet, azaz 890 000 darab 93 M. éles töltényt, Lengyelország részére azonnal a cég rendelkezésére bocsátom. Egyúttal felhívom, hogy a tegnapi naptól számított tizennégy napi 8 milliméteres éléstölténygyártás egész mennyisége e célra szintén rendelkezésre áll.

A miniszter helyett:
Tánczos Gábor s. k.
tábornok

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-41-197.

A Hadügyminisztérium ezt a leiratot elküldte a Külügyminisztériumnak. A Külügyminisztérium július 13-án átiratot intézett a kereskedelmi miniszterhez a Lengyelországnak szállítandó lőszer ügyében. Kéri, hogy minden, a szállításnál felmerülő akadályt hárítsanak el, mert politikai szempontból helyesnek tartja a Külügyminisztérium, hogy a Szovjet-Oroszország ellen harcoló lengyel kormánnyal szemben „a lehető legmesszebbmenő előzékenységet" tanúsítsák. *[O.L. KÜM. gazd. pol. 1920-X-23.320.]*

1920 július 9

164. *Gratz Gusztáv jelentése gróf Teleki külügyminiszternek a bécsi angol és olasz diplomatákkal a francia-magyar tárgyalások ügyében folytatott megbeszéléseiről*

Gratz Gusztáv a külügyminiszter utasítására június 5-én felkereste Lindley angol főmegbízottat és Biancheri olasz ügyvivőt, „hogy őket a Magyarország és Franciaország között folyamatba vett tárgyalásokra nézve megnyugtassa".

Lindley előtt Gratz kifejtette, hogy a francia orientáció Magyarországon sokáig nem volt rokonszenves, és talán ma sem az. „Helyzetünk ismeretében azonban nem fog csodálkozni azon, ha kénytelenek voltunk azt a segítő kezet, mely francia részről felénk nyúlt, megragadni." Jobban szerették volna — folytatta a követ —, „ha ez a kéz az angol lett volna —, de az volt az érzésünk, hogy Anglia sem politikai, sem gazdasági tekintetben nem érdeklődik annyira Magyarország iránt, hogy bennünket céljaink elérése körül eredménnyel támogatni akarna. Politikai tekintetben sok barátságos nyilatkozatot hallottunk angol részről, de ezeknek kézzelfogható tartalmuk alig volt. Gazdasági téren pedig azon szakembereink, kik Londonban jártak, azzal a benyomással érkeztek vissza, hogy angol részről legfeljebb a Duna iránt van érdeklődés, de ami csak pár méternyire távol esik a Dunától, már nem érdekli őket."

Lindley azt válaszolta, hogy „a franciákkal folytatott tárgyalásainkról eléggé értesülve van. Nem hiszi, hogy ezeknek a tárgyalásoknak valami komoly eredménye lehetne. Politikai tekintetben nem, mert a franciák nincsenek is abban a helyzetben, hogy bármiféle, esetleg a határok dolgában tett ígéretet beválthassanak. Gazdasági tekintetben pedig azért nem, mert a vasutak bérbeadásának kérdésében még a reparációs bizottságnak is van beleszólása, és nem hiszi, hogy ez a bérbeadást jóváhagyná ...

Ami pedig a vasutakat illeti — közölte Gratz —, azok bérbeadása kétségkívül súlyos áldozat részünkről, de nem szabad elfelejteni, hogy ez az áldozat talán nem is lesz elkerülhető, mert úgy a vasutak helyreállítására, mint egyéb gazdasági befektetésekre külföldi segítségre lesz szükségünk, amelyeknek megadására ma csak a franciák mutatnak hajlandóságot. A magyar részvénytársaságoknak a Magyarországtól levált területeken levő vállalataik és fiókjaik átvételéről szintén a szövetséges hatalmak egyikének vagy másikának közreműködésére vagyunk ráutalva — e tekintetben megint egyedül a franciák azok, akik ezt a közreműködést nekünk megadni hajlandók. Talán nem mentünk volna oly mélyen bele a franciákkal való tárgyalásokba, és talán még ma is módot tudnánk találni arra, hogy egy nemzetnek, a franciának, ne adjunk monopolisztikus állást Magyarországon, de mindaddig, amíg Franciaország nálunk úgyszólván vetélytárs nélkül áll és senki más részéről hajlam Magyarország támogatására nem mutatkozik, kénytelenek leszünk a megkezdett úton tovább haladni, dacára annak, hogy ennek követése nálunk nem épp népszerű."

Lindley nem adott Gratznak érdemi választ, hanem gazdasági referenséhez, Philpots-hoz küldte. Philpots válaszában kijelentette, hogy „megengedi, miszerint az angol pénzügyi körök kissé lassúak, és hogy ennélfogva ki vannak téve annak a veszélynek, hogy más valaki elibük kerül, de ez a lassúság korántsem jelenti azt, hogy Magyarország iránt nem érdeklődnének és nem akarnák tevékenységüket Magyarországra is kiterjeszteni ...

Biancheri úr olasz ügyvivő, ellentétben Lindley úrral, igen bőbeszédűen fejtette ki nézetét Magyarország francia orientációjának kérdéséről, amelynek részleteiről szintén eléggé tájékozottnak látszott. Szerinte a franciák Magyarországnak politikai előnyt nem nyújthatnak, de talán nem is akarnak igazán nyújtani. Nagy és erős Magyarország olasz érdek, de sohasem lesz Franciaország érdeke. Ha meg is engedi, hogy a francia politika némileg elejtette a cseheket, egészen a csehek mégsem fognak kiválni a franciák politikai kalkülјéből." Biancheri utalt arra, hogy „ha Magyarország Franciaország támogatására számít, ellenségévé teszi Németországot. Nagyon kétes, hogy ennél az üzletnél a passzívum nem nagyobb-e az aktívumnál. A vasútnak francia kézre juttatása ezenkívül súlyosan csorbíthatja gazdasági szuverenitásunkat. Nem érti, hogy oly időben, amikor más államok igyekeznek a vasutakat államosítani és saját kezükre juttatni, Magyarország hogyan adhatja át a maga államvasutait egy magántársaságnak, és hozzá még külföldi magántársaságnak. Szerinte Olaszországban a hangulat bár egészben véve még ma is rendkívül barátságos Magyarország iránt, mégis lényegesen megromlott."

Gratz végül a következőkben foglalja össze tárgyalásainak eredményét: „Pozitív eszme, amely külpolitikánk szempontjából értékesíthető volna, a két beszélgetés egyikében sem merült fel; — a magam részéről pedig, nagyméltóságod óhajához képest, inkább csak arra szorítkoztam, hogy álláspontunkat megvédjem, és csak egészen általánosan utaltam arra, hogy amennyiben oly támogatást találnánk, mely a francia részről kilátásba helyezett támogatással felérne, talán volna mód arra, hogy az úgynevezett francia orientációt más irányban is kiegészítsük."

O.L. KÜM. res. pol. 1920-195.

V. FEJEZET

A TELEKI-KORMÁNY.
A FEHÉRTERROR INTÉZMÉNYESÍTÉSE
1920 JÚLIUS 19—1921 ÁPRILIS 14

A TELEKI-KORMÁNY DIPLOMÁCIAI ÉS KATONAI TEVÉKENYSÉGE. A SIMONYI-SEMADAM-KORMÁNY ÁLTAL MEGKEZDETT TÁRGYALÁSOK FOLYTATÁSA

1920 július 24

165. *Praznovszky Iván, a magyar kormány párizsi megbízottjának távirata a Külügyminisztériumhoz a magyar kormánynak a szovjetellenes intervencióban való részvételéről*

Praznovszky jelenti: „Paléologue-hoz hétfőn délelőttre vagyok meghíva válasz átvétel végett. Excellenciád nyilatkozata a bolsevikok elleni küzdelem és a belátható befolyás Magyarországra való predominálása tárgyában itt nagyon jó benyomást keltettek. Diplomáciai-politikai és újságírói körökben nagy a riadalom a bolseviki győzelem miatt. Ma felkeresett a Liberté közvetítő munkatársa és interjút kért, melynek feltett kérdései jellemzik a helyzetet. Mik a kívánságaink a bolsevikiek elleni harcban való részvételünk fejében."

Praznovszky hagsúlyozta a magyar kormány „legbékésebb" szándékait, valamint a „trianoni béke teremtette helyzet tarthatatlanságát", s azt, hogy „a hadsereg felállítását illetőleg az antantnak nemcsak engedélye, de támogatása is kell, hogy szükség esetén megvédhessük területünket és Nyugat-Európát a bolsevizmus ellen".

O.L. KÜM. res. pol. 1920-41-220.

Horthy, gróf Teleki miniszterelnök előterjesztésére 1920 július 19-én nevezte ki a Teleki-kormányt a következő összetételben:

„A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére magyar királyi pénzügyminiszterré tolcsvai báró Korányi Frigyest, magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterré Haller Istvánt, magyar királyi népjóléti és munkaügyi miniszterré dr. szilvágyi Benárd Ágostot, a tárcanélküli miniszterek létszámában magyar királyi közélelmezésügyi miniszterré (Nagyatádi) Szabó Istvánt, a kisgazdák magyar királyi miniszterévé (Sokorópátkai) Szabó István és a nemzeti kisebbségek magyar királyi miniszterévé dr. Bleyer Jakabot újra kinevezem, illetőleg ezen eddig is viselt állásában megerősítem; továbbá dr. hidasnémeti Ferdinándy Gyula eddigi igazságügyminisztert magyar királyi belügyminiszterré, zsitvabessenyői Rubinek Gyula eddigi földművelésügyi minisztert magyar királyi kereskedelemügyi miniszterré, dr. tomcsányi Tomcsányi Vilmos Pál nemzetgyűlési képviselőt magyar királyi igazságügyminiszterré és szandai Sréter István ezredest magyar királyi honvédelmi miniszterré kinevezem, a Külügyminisztérium ideiglenes vezetésével a magyar királyi miniszterelnököt, a Földművelésügyi Minisztérium ideiglenes vezetésével pedig a magyar királyi kereskedelemügyi minisztert megbízom." [*Nemzetgyűlés Naplója. A Nemzetgyűlés 69. ülése. 1920 július 22. 3. old.*]

A Praznovszky jelentésében említett nyilatkozat, mely Franciaországban „nagyon jó benyomást keltett", gróf *Teleki* programbeszédére vonatkozik, melyet az országgyűlés 1920 július 20-i ülésén mondott. Ebben többek között kijelentette: „Mi a magunk részéről...,

amennyi erőnk és súlyunk az európai koncertben ma van, olyan erővel követeljük, hogy Lengyelország támogattassék Európa által, a lengyeleknek, magunknak és Európának saját érdekében." Kijelenti, hogy „a lengyeleknek hű társai leszünk, és most is mindent elkövetünk arra, hogy ez a Nyugaton is elismertessék, és mi minden tőlünk telhető segítséget nekik megadjunk". *[Ugyanott, 8. old.]*

1920 július 31

166. *Gróf Teleki külügyminiszter távirata Praznovszky Ivánhoz a magyar ellenforradalmi hadsereg felfegyverzéséhez szükséges sürgős antant segítségről*

Hivatkozással 391. számú táviratomra, felkérem méltóságodat, miszerint Saint-Sauveur és Paléologue-gal folytatandó beszélgetése folyamán szíveskedjék figyelmüket különösen felhívni arra a körülményre, hogy az oroszok már átlépték a Zbrucz-folyót, és komolyan fenyegetik Lemberget, melynek elestével a Kárpátok ki lennének nekik szolgáltatva. Nincs kizárva, hogy ebben az esetben Csehszlovákia csatlakoznék az oroszokhoz és Ausztria sem állna ellent a vörös csapatoknak, úgyhogy a bolseviki front egész Bécsig terjedne. Magyarország határainak több mint egyharmada bolseviki fronttá alakulna át, és miután fővárosunk, Budapest csak 40 kilométer távolságra van a csehszlovák határtól, a legnagyobb veszélynek lenne kitéve. Fegyverzet, felszerelés és ruházat híján jelenleg nem vagyunk képesek négy gyenge dandárnál nagyobb hadsereget felállítani, amely az itt leírt veszély elhárítására teljesen elégtelen.

Ezért okvetlenül szükséges lenne, hogy a hatalmak megadják nekünk a módot arra, hogy hadseregünket hét gyalog- és egy lovas hadosztály erőre emeljük fel.

Teleki s. k.

Fogalmazvány. — O.L.KÜM. res. pol. 1920-238.

Hasonló jegyzéket intézett a Külügyminisztérium az angol és az olasz főmegbízotthoz is.

1920 augusztus 18

167. *Gróf Csáky távirata a Külügyminisztériumnak Desticker tábornokkal folytatott tárgyalásairól*

Titkos.

A Paléologue-gal folytatott megbeszélés után tegnap délután tüstént felkerestük Láng báróval Desticker tábornokot. A vezérkar ideiglenes vezetője nagy szívességgel fogadott és látható jóakarattal hallgatta meg előadásunkat, megjegyezve, hogy vezérkarunk felfogása és célja az orosz kérdést illetőleg teljesen megegyezik a francia hadvezetőségével. Miután néhány katonai adatra vonatkozó kérdést intézett

Lánghoz és az ezekre adott válaszokról rövid feljegyzéseket tett, hirtelen azt a kérdést vetette fel, hogy hogyan állunk a románokkal, és hogy vajon a velük való kooperációt lehetségesnek tartjuk-e. Láthatólag megnyugtatva azon kijelentésünk által, hogy ezt — bár tagadhatatlanul komoly nehézségek leküzdése árán és csak kölcsönös jóakaratot tételezve fel — a nagy közös veszély tudatában mégis lehetségesnek tartjuk, a tábornok azzal okolta meg ezen kérdését, hogy miután Németország, Ausztria, Svájc és Olaszország ridegen megtagadták minden felszerelésnek területükön való átszállítását, Franciaország csak Románián keresztül szállíthatná nekünk a szükséges fegyvert és felszerelést. Feltűnő volt, hogy Jugoszláviára vonatkozó közbevetésem a tábornoknál süket fülekre talált.

Miután Lángot még arra kérte fel, hogy az összes részletes katonai adatokat egy erre a célra megjelölt vezérkari ezredessel beszélje meg, ami ma délután fog megtörténni, azzal búcsúzott tőlünk Desticker, hogy meg fogja fontolni, mennyiben és mi módon tudna Franciaország nekünk a felszerelés és a felfegyverzés tekintetében segítséget nyújtani és az eredményt leghamarabb Paléologue úr tudomására hozni. Úgy a Paléologue-gal, mint a helyettes vezérkari főnökkel folytatott megbeszélésekből nyert benyomásainkat összefoglalva, Lánggal egyetemlegesen azon a nézeten vagyunk, hogy a franciák komolyan foglalkoznak felfegyverzésünk kérdésével, és eziránti kéréseink teljesítésére náluk a teljes jóakarat megvan, és azt meg is akarják kísérelni. A kérdés csak az, mennyire és mi módon lesznek képesek az ez ellen szövetségeseik részéről támasztott akadályokat legyőzni, mely alkalommal azonban megjegyzem, hogy csak angol és olasz ellenállás esik latba, míg cseh ellenkezésnek franciák sem tulajdonítanak fontosságot, és ezt a szövetségesüket látszólag szükség esetén elejteni hajlandók volnának. Mindebből kiviláglik, hogy az ügy kedvező megoldását csak a Romániával való megegyezésünk útján látják lehetőnek. Láng báró kívánságára kérem nagyméltóságodat, jelen, valamint 342. számú sürgönyömet Ottrubay alezredes úrral is közölni.

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-II-281.

1920 augusztus 27

168. *Györgyei László római magyar követ jelentése a külügyminiszternek Contarini olasz külügyi vezértitkárral és gróf Sforza olasz külügyminiszterrel folytatott tárgyalásairól*

Az olasz kormánnyal folytatott kereskedelmi tárgyalások során alkalmam volt Contarini külügyi vezértitkárral találkozni és neki a nagyméltóságod által nyert utasítások[1] értelmében kijelentéseket tenni.

[1] Györgyei itt a július 30-án kapott utasításokra hivatkozik, amelyeknek lényege: 1. Olaszország járuljon hozzá 8 hadosztály felállításához, 2. Jugoszlávia maradjon semleges egy magyar-cseh „konfliktus" esetén.

Contarini úr, kire közléseim láthatólag nagy benyomást tettek, azirant érdeklődött, vajon a franciákkal folytatott tárgyalások már be vannak-e fejezve, mire én felvilágosítottam, hogy az említett tárgyalások még csak kezdetleges stádiumban vannak. Contarini úr hangsúlyozván azt, hogy ő nem franciaellenes, kijelentette, hogy úgy ő, mint az olasz nép nagy része — beleértve a franciabarátokat is — nem nézi jó szemmel a Magyar Államvasutak bérbeadását Franciaországnak, mert ezáltal Magyarország saját államiságán csorbát ejt és függőségi viszonyba kerül Franciaországgal szemben . . . Beszélgetésünk folyamán rámutattam Magyarország és Olaszország érdekközösségére Jugoszláviával szemben, és megemlítettem, hogy egy esetleges csehszlovák konfliktus esetére nem tartom kizártnak, hogy Jugoszlávia Magyarországot hátbatámadja. Ennek megakadályozása végett kívánatos volna, ha Olaszországban illetékes helyről egy megfelelő enunciáció történnék, és csapatösszevonások eszközöltetnének az olasz-jugoszláv határon. Erre Contarini úr nem adott pozitív választ, csupán az Olaszország és Jugoszlávia között fennálló tisztázatlan szituációra utalt, mely azonban bizonyos jelenségekből következtetve enyhülni látszik.

Minthogy Contarini úrral folytatott beszélgetésem során azt a benyomást nyertem, hogy Franciaországgal megindult gazdasági tárgyalásaink bírták őt arra, hogy a várt válasz elől kitérjen, megkérdeztem, vajon Olaszország hajlandó lenne-e abban az esetben, ha Magyarország Franciaországgal nem folytatna tárgyalásokat, a jugoszláv kormánynál odahatni, hogy egy esetleges csehszlovák konfliktus esetében minket ne támadjon hátba? Erre Contarini úr azt válaszolta, hogy ebben a kérdésben nyilatkozni csakis az olasz külügyminiszter urat tartja illetékesnek.

Néhány nappal később Sforza gróf olasz külügyminiszter fogadott. . .

A Franciaországgal folyamatban levő tárgyalásokra utalva Sforza gróf oda nyilatkozott, hogy Magyarország eme lépését veszélyesnek tartja, és hogy Magyarország téved, ha azt hiszi, hogy ezáltal politikai viszonya az antanttal szemben javulni fog. Ama kérdésemre, vajon a jugoszláv veszéllyel szemben fennálló magyar-olasz érdekközösség szempontjából nem volna-e Olaszország hajlandó a jugoszláv kormánynál közbenjárni azirant, hogy egy esetleges csehszlovák konfliktus esetében Jugoszlávia meg ne támadjon, Sforza gróf azt a választ adta, hogy ezt kivihetőnek nem tartja, ellenben jó szolgálatait Románia semlegességének megőrzése végett nem tagadta meg.

Ezután felkértem Sforza grófot, hogy hadseregünk felállítására szükséges felszerelési anyagot az olasz kormány bocsássa rendelkezésünkre, hogy szükség esetén a bolsevizmus ellen kellőképpen védekezhessünk. Sforza gróf elvileg ugyan hajlandónak nyilatkozott a magyar kormány ebbeli kívánságának eleget tenni, de rámutatott azokra a nehézségekre, amelyek eme szándéka kivitele elé tornyosulnak, részben azért, mert nincs közvetlen szállítási lehetőség Olaszország és Magyarország között, részben pedig, mert attól tart, hogy ha kitudódnék, hogy Olaszország felszerelési anyagot szállít Magyarországnak, ez nagy port verne fel Olaszországban, hol egyébként a munkásság, külföldi

szakszervezetek példáját követve, megtagadná a szállítást. Sforza gróf aggályait azon javaslattal törekedtem eloszlatni, hogy a magyar kormány szakembereket küldhetne ki, akik az olasz illetékes körökkel a szállítás dolgában tárgyalásokat folytatva biztosan útját-módját ejthetnék annak, miként lehetne felszerelési anyagot mindennemű feltűnés kikerülésével Magyarországba juttatni. Sforza gróf erre megígérte, hogy az olasz hadvezetőséggel fog ebben a kérdésben érintkezésbe lépni, de még az elutazásom előtti időre kilátásba helyezett írásbeli értesítést nem adta meg.

Beszélgetésünk végén felkértem Sforza grófot, hogy az antant hatalmaknál hasson oda, hogy Magyarország hét gyalog- és egy lovas hadosztályt állíthasson fel, mire a külügyminiszter megjegyezte, hogy Magyarország minden további aggály nélkül a trianoni békeszerződésben engedélyezett dandárok helyett hadosztályokat állíthat fel, amit annyival inkább is megtehet, mivel Olaszország nem fogja firtatni, hogy Magyarország milyen létszámú hadsereget állít fel. Ugyanezt az eljárást Franciaország is követni fogja, és nézete szerint Anglia sem fog ezirányban nehézségeket tenni.

Végül van szerencsém jelenteni, hogy Sforza gróf megkért, hogy Budapestre érkeztemkor a kormányzó úr őfőméltóságának mély tiszteletét jelentsem.

Fogadja nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Györgyey s. k.

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-264-301.

1920 szeptember 3

169. *Kivonatos jegyzőkönyv a magyar vezérkar főnökénél a hadsereg francia segítséggel történő felfegyverzése tárgyában tartott tanácskozásról*

Titkos.

A vezérkar főnöke felszólítja báró Láng ezredest, mondja el, mit végzett, milyen adatokra van még szüksége, mit adhatnak a franciák és minő feltételek mellett!!

Báró Láng ezredes:

Kijelenti, hogy mindjárt in medias res kezdi:

A francia kormány hajlandó megadni:

a) mindazt, ami a megengedett *létszámra (35 000 ember) hiányzik,* mégpedig teljes felszerelést, inkluzíve ruházatot, bár posztóban maguk is szűkiben vannak, de cipőket, szíjazatot, technikai stb. felszerelést! Ő 28 000 fegyvert, 231 géppuskát, 24 ágyút vallott be, tehát a kiegészítést a 35 000 emberre megkaphatjuk; a detail adatokra szüksége lesz.

b) sub titulo, hogy a *bolseviki veszedelem ellen* felkészülve legyünk, azaz, hogy a felszerelés az országban legyen már, tehát adott esetben ne jöjjön későn, hajlandók a felszerelést még úgy kiegészíteni, hogy 7 hadosztályt fel tudjunk állítani. A fegyvereket stb. a franciák ide hoznák, az országban deponálnák. A részletek nem beszéltettek meg pontosan, hogy minekünk átadják-e mindjárt ezt az egész felszerelést vagy az antant őrizné-e Magyarországon stb. stb. Így kilátás van még 70—80 000 fegyverre stb.

Báró Láng ezredes azt hiszi, mivel a francia katonai körök részéről nagy jóindulatot tapasztalt, hogy egy bizonyos számú tartalékot is ki lehetne még szorítani fegyverekben, ágyú-, géppuska- és fegyvercsövekben, tartalék-alkatrészekben, úgyhogy összevissza 100 000 emberre volna fegyverünk, ehhez van még 50 000 puskánk, melyeket eltitkoltunk[1].

Ezeket a felszerelési tárgyakat és fegyverzetet a *francia kormány tudtával kedvező fizetési feltételek mellett kapnók.* A fizetési feltételekről csak általánosan van tájékozva, mert ezeket a francia hadügyminisztérium pénzügyi szekciója állítja össze, ő pedig a vezérkarral tárgyalt, de ez utasítani fogja a francia hadügyminisztériumot, hogy kedvező feltételek mellett kaphassuk meg az anyagot, tekintettel Magyarország nehéz pénzügyi helyzetére. Láng hivatalosan Desticker francia tábornokkal tárgyalt, aki a vezérkarban a keleti ügyek referense. Foch szabadságon volt, Weygand tábornok pedig Lengyelországban.

Ma Franciaországban a katonák és a nagy kapitalisták à la Schneider-Creuzot *diktálnak.*

Ami a nekünk átadandó fegyvereket illeti, ezeket három helyről kaphatnók:

1. *Olaszországban* van a legtöbb osztrák-magyar hadianyag, ezt egy francia konzorcium vásárolta meg, de az olasz munkásság nem engedi kivinni; márpedig, tekintve az olasz munkásviszonyokat, a kommunista áramlatot, nagyon is kétséges, hogy onnan kaphatnók az anyagot.

2. *Romániában* körülbelül 250 000 osztrák-magyar puska és 250—300 ágyú van. Ezt az anyagot megkapni szintén nehéz lesz, tekintve eddigi viszonyunkat Romániához. Magyarország és Románia között ugyan most közeledés van francia égisz alatt, melyre nézve a legközelebbi időben egyes megállapodásokat nyilvánosságra is fognak hozni — de még ha kapunk is valamit, kérdés, minő állapotban lesz ez az anyag, tekintve a román „wirtschaftot" egyáltalán, és tekintve, hogy a románoknak se fegyvergyáruk, se szakdépot-ik nincsenek.

3. Tekintetbe jön még *Wien.* Míg Németországnak a felesleges hadianyagot a versailles-i béke értelmében el kell pusztítani, addig Ausztriának fölös fegyverzetét és felszerelését az antantnak kell rendelkezésére bocsátania. A franciák ezt az egész hadianyagot meg akarják venni és nekünk adni, erre nézve most folynak tárgyalások. Mivel azonban az osztrákok már sokat eladtak a lengyeleknek és a cseheknek, előreláthatólag innen sem tudjuk majd az egész szükségletet fedezni.

[1] A következőkben a francia puskáknak a hadtápcsapatoknál való alkalmazása technikai feltételeiről van szó.

Az osztrák anyagon kívül még *francia* anyagot kaphatnánk. Kérdés, elfogadjuk-e ezt?

Ez a hivatalos tárgyalásom eredménye.

Ezenkívül egy úrral (Zacharoff) is érintkezésbe lépett, aki nagyon gazdag, jelenleg Venizeloszt is ő finanszírozza — és aki contrebande-ot űz nagyban. Ez az úr hajlandó mindent szállítani, puskát, nehézágyút, tankot, repülőgépet stb., de ennek többet, és frankban kellene fizetni. Mivel a Banque de Seine részvényeit ő majorizálja, ezen bank útján hitelt nyitna. Attól függ minden, mennyi pénzünk van? Garanciákat is ajánl. Például minekünk 100 000 munkást és 1000—3000 intelligens embert, mérnököt stb. kellene Észak-Franciaország felépítésére rendelkezésre bocsátani[1].

Ha csakugyan 100 000 ember menne ki dolgozni, 600 millió frankot kaphatnánk; ebből 300 millió kellene fegyverre, a többi 300 millió más célra állana rendelkezésre.

Ezen magánúton szerzett fegyvereket *csak Románián át* lehetne a Dunán szállítani; *Németországon át ki van zárva!!* Zacharoff kijelenti, hogy ezen contrebande előtt szemet húnyna Lloyd George és a francia kormány is! ezt ő már elvégzi (pénz dolga az egész) . . .[2]

Ha a fegyvereket sikerül behozni, ezáltal közvetlen szomszédaink féltékenységét fogjuk felkelteni. Ha ezen tény szomszédainknál aggodalomra ad majd okot, sőt esetleg „casus belli"-nek tekintenék, a franciáknak nem állana módjában ezen esetben fegyverrel is segítségünkre sietni!! Nekünk tehát valamivel dokumentálni kellene a jóhiszeműségünket, és ezt a legjobban azáltal érnők el, ha a felfegyverzéssel kapcsolatban az állományunkat szállítanók le. Jobb, ha 50 000 emberünk van és 200 000 puskánk, mint megfordítva!!

Láng ezredes ezen felsorolt tapasztalatait a kormányzó őfőméltóságának is bejelentette már, aki az ő javaslatait helyesli. Ha a mérvadó katonai körök helyeslik az ő javaslatait, akkor ő 2—3 hét múlva visszamegy Párizsba, hogy ott a dolgokat nyélbe üsse. Szüksége van azonban, hogy ott legyen, aki minden detailról felvilágosítást adjon, hogy a kért adatokat minden oldalról megvilágítsák neki. A munka további folyamán szüksége lesz neki a vezérkar részéről arra az úrra, aki majd Párizsba kerül mint attasé, a honvédelmi miniszter részéről az elnöki D. osztály vezetőjére és egy úrra, aki az anyagi dolgokban teljes jártassággal bír.

Báró Láng ezredes továbbá jelenti még, hogy megpróbálja majd Franciaországban az általános védkötelezettséget számunkra kieszközölni!! Ő hiszi, hogy ezt sikerülne elérni, csak a formát kell megtalálni, hiszen a bolgároknál is megengedték, megvan hozzá a „prius". Meg fogja világítani, hogy a toborzott hadsereget nem bírjuk sem financiális,

[1] A következőkben a munkások alkalmazásával kapcsolatos pénzügyi elgondolásairól és esetleg magyar cement szállításáról van szó.

[2] A továbbiakban Láng ezredes beszámol egy francia vezérkari tiszttel folytatott beszélgetéséről, amelyben a gyalogságnak és a tankoknak az új háborúban való jelentőségéről van szó.

sem más okokból sem felállítani, sem fenntartani. *Ez az oka annak is, hogy eddig nem ratifikáltuk a békét*...[1]

A *honvédelmi miniszter* kifejti, hogy a létszám felállítását most nem tartja szükségesnek, sőt követelni fogja, tekintettel a mi mostani helyzetünkre az általános védkötelezettséget[2], ezt a franciák már itt be is látták. Kérdéses különben, hogy a nemzetgyűlés a békét fogja-e ratifikálni?

Míg a véderőjavaslat nincs tisztázva, még a békét sem lehet ratifikálni, ennek pedig súlyos következményei vannak, mert nem köthetünk jogérvényes kereskedelmi szerződéseket, nem lehet szó rendes diplomáciai viszonyokról, a most megszállott részletekkel nincs közlekedés, postaforgalom stb.

Ezután a külpolitikai helyzet megbeszélésére kerül a sor! A tárgyalás ezen témájáról nem volt szabad feljegyzést csinálni.

Eredeti tisztázat. — H.L. M. kir. vezérkar. 57.244. vkf. htp. 1920.

A jegyzőkönyvet Suhay ezredes vezette, aki az irat keletkezéséről a következőket jegyezte meg a szöveg végén: „Ezen feljegyzést *személyesen kettő példányban* kopogtam le, az eredetit elégettem. Egy példányt Röder ezredes úr kapott meg, a másik a hadtápirodában maradt a bizalmas akták «Hadfelszerelés, megbeszélések» kötegében."

1920 szeptember 30—november 22

170. *Feljegyzés a francia-magyar tárgyalások megszakításáról*

Szeptember 30-án báró Láng jelentést tesz Millerand és Paléologue távozásáról, annak a reménynek adva kifejezést, hogy ez nem fog a franciák magyarbarát politikáján változtatni...

Október 8-án jelenti báró Láng Párizsból, hogy sikerült végre Weygand tábornokkal beszélnie, aki csodálkozott azon, hogy Desticker tábornok felfegyverzésünkre vonatkozólag olyan messzemenő ígéreteket tett. Kijelentette, hogy kérésünket Foch tábornok elé fogja terjeszteni.

Október 27-én Praznovszky jelenti dr. Halmosnak a francia külügyminisztériumban lefolytatott tárgyalásairól. Halmos Leygues miniszterelnök és külügyminiszternek két feljegyzést nyújtott át, amelyeket az mint magánfeljegyzéseket fogadott el. Leygues ez alkalommal utalt azokra a rendkívüli nehézségekre, amelyeket különösen katonai programunk okoz, tekintettel az angolok ellenállására, akik például Láng báró és társainak megérkezése napján már egy heves protestáló jegyzéket nyújtottak át a francia kormánynak, melyben a magyar hadsereg felfegyverzése ellen tiltakoztak. Nehéz helyzete van a francia kormány-

[1] A következő részben a francia misszió két tisztjének visszahívásáról van szó.
[2] Az irat végén Suhay ezredes következő megjegyzése áll: „Biztosan nem tudom, hogy a honvédelmi miniszter őnagyméltósága itt általános védkötelezettséget vagy felemelt létszámot mondott-e, feljegyzésem (eredeti) a fentebbi szavaknál eltörlődött."

nak a Magyarországot környező szomszédos államok viselkedése miatt is, azonban mindezek dacára biztosította a miniszterelnök Halmost, hogy a francia politika magatartása Magyarországgal szemben nem változott. Berthelot nem fogadta Halmost. Paléologue Praznovszky szerint teljesen elvesztette befolyását.

Láng báró *október 28-án* magánlevelet intéz Párizsból Csáky gróf külügyminiszterhez, amelyben közli, hogy még mindig várja Weygand tábornok válaszát.

November 7-én Praznovszky táviratban értesíti a Külügyminisztériumot, hogy Berthelot fogadta Halmost és azt mondotta neki, hogy a Paléologue-féle politikát ugyan nem helyteleníti, de nem ért vele egyet sok kérdésben, különösen a keresztülvitel módját illetőleg. Területi kérdésekben Berthelot nem kedvezően nyilatkozott.

November 20-i kelettel értesíti a Külügyminisztérium a francia konzorciumot, amelyik az opciónak újra való meghosszabbítását kérte, hogy a Minisztertanács nincs abban a helyzetben, hogy az opció meghosszabbítását vállalhassa. Kilátásba helyezi azonban, hogy az opciót másnak sem adja meg abban a reményben, hogy a már régi idő óta folyó politikai természetű tárgyalások sikeres befejezése után azt ismét megadhatja a francia társaságnak.

Láng báró *november 22-én* sikertelen tárgyalások után elhagyja Párizst.

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. res. pol. 1920-11-35. A Halmos—Paléologue-féle tárgyalások.

Ez a feljegyzés négy példányban készült. Egy példányt Csáky, egy példányt Teleki, egy példányt Bárdossy kapott és egy az iratokkal maradt.

TERRORINTÉZKEDÉSEK A TELEKI-KORMÁNY IDEJÉN

A DOLGOZÓ TÖMEGEK HELYZETÉRŐL ÉS HANGULATÁRÓL. A MUNKÁSMEGMOZDULÁSOK ELLENI TERRORRÓL

1920 július 23

171. *Fodor Sándor fehérterrorista hadnagy jelentése a Prónay-különítmény parancsnokságához a különítmény által elkövetett kegyetlen gyilkosságok felderítésének megakadályozásáról*

Jelentésében beszámol arról, hogy július 23-án délelőtt felkereste a törökszentmiklósi főszolgabíró, „ki a mellékelt 3 halottkémi jelentést hozta hozzám azzal, hogy tegyek valamit dr. Klein halottkémmel szemben, hogy a jelentést megmásítsa. Dr. Klein a mellékelt jegyzőkönyvekben a halálokokat anélkül, hogy a halottakat látta volna, kiállította, amelynek hírére Fegyverneken és Törökszentmiklóson nagyon fellázadtak a zászlóaljunk ellen. Azonkívül el van rendelve a halottak exhumálása, mely

nagy botrányt keltene. Ezideig a mellékelt jegyzőkönyvben feltüntetett 3 halottat találták meg, amelyet Molnár hadnagy századából egy katona jelentett fel levélileg, a levelet még ezideig nem bírtam megkeríteni. Hogy az ügynek elejét vegyem és az exhumálásokat megakadályozzam, a zsidó doktort letartóztattam. A dolgot úgy csináltam, hogy sem nevünket, sem hovátartozásunkat nem tudják.

Azonkívül még arról szereztem tudomást, hogy a missziókkal is tudatni akarta és kürtölte a városban. Az exhumálások több községben folynak még . . ."[1]

H.L. Magyar nemzeti szegedi vadászzászlóalj. Prónay biz. ir. 1920. (iktatás nélkül.)

1920 július 24

172. *A belügyminiszter rendelete az alárendelt hatóságokhoz a katonaság fokozottabb igénybevételéről a kommunista mozgalmak ellen*

Szigorúan bizalmas.

Az utóbbi időben oly jelenségek merültek fel, amelyből arra lehet következtetni, hogy az állami és társadalmi rend felforgatására törekvő elemek külföldről irányítva és támogatva ismét fokozottabb tevékenységet fejtenek ki . . .

A kormánynak . . . elsőrendű és mindenekfelett való kötelessége, hogy az államrend és biztonság védelméről az eddiginél erélyesebb módon gondoskodjék.

Minthogy . . . az államrendőrség és csendőrség e feladat teljesítésére egymagában nem elégséges, szükséges, hogy erre a célra az 1920: I. tc. 8. §-ának értelmében a belső rend és közbiztonság fenntartásában való közreműködésére is hivatott nemzeti hadsereg fokozottabb mértékben vétessék igénybe.

Ennek szem előtt tartásával . . . a honvédelmi és igazságügyminiszter urakkal egyetértésben a következő intézkedéseket rendelem el:

1. Az állam- és társadalomellenes üzelmek (veszélyes és gyanús egyének közlekedése és lázító iratok, képes ábrázolatok stb. csempészése) megakadályozása céljából a határforgalom a legszigorúbban ellenőrizendő. A rendelkezésre álló magyar királyi államrendőrség és csendőrség a honvédelmi miniszter úr által kirendelendő katonai szervekkel egészíttetnek ki, illetve erősíttetnek meg.

2. A belföldi hajó- és vasúti forgalom ellenőrzését a rendőrhatóság a magyar királyi államrendőrség (csendőrség) rendszerint saját személyzetével végzi.

3. A gépkocsiforgalom ellenőrzését Budapest székesfőváros területén a magyar királyi államrendőrség végzi, vidéken a katonaság is.

4. Államellenes bűncselekmény gyanúja esetében a honvédelmi miniszter által az e rendelet keretében erre kijelölendő katonai szervek, a működési körükben tudomásukra jutott adatokat az illetékes rendőrhatóság, illetve ügyészség rendelkezésére bocsátják . . .

[1] A jelentés a továbbiakban Molnár fehérterrorista hadnagy zsarolási ügyével foglalkozik.

Az illető katonai szervek sürgős szükség esetén, ha a késedelem veszéllyel jár, mindazokat az intézkedéseket megtehetik, amelyeket a csendőrségi utasítás a csendőrségi közegek részére megenged. (Csendőrségi utasítás.)

Amennyiben az előzetes letartóztatásra törvényes ok látszik fennforogni (Bt. 141. §.), a gyanúsítottat kötelesek haladéktalanul, legkésőbb 48 óra alatt a legközelebbi királyi ügyészség vagy rendőrhatóság elé állítani.

Az eljáró hatóságok és parancsnokságok hazafiasságától elvárom, hogy *tevékenységüket megértő együttműködésben fejtik ki,* hogy ezáltal is elősegítsék a halasztást nem tűrő ügyek gyors elintézését. A főhatóságok közötti összműködésnek biztosításáról gondoskodás történt.

Ferdinándy s. k.

Litografált másolat. — Zala megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-36.

A szegedi kerületi rendőrkapitány ugyanebben az időben (augusztus 2-án) a főispánhoz intézett jelentésében beszámol arról, hogy a rendőrkerület területén „a munkások és általában a destruktív elemek mozgolódnak, a jelenlegi állapotokkal nincsenek megelégedve". A belügyminiszter jóváhagyásával intézkedett, hogy a községekbe detektívek szálljanak ki a lakosság megfigyelésére. *[Szegedi Állami Levéltár. Csongrád megyei főisp. ir. biz. 1920-81.]*

1920 augusztus 4

173. *A budapesti katonai körletparancsnokság átirata Pest megye kormánybiztosához a behívási parancsok megtagadásáról*

Dáni tábornok, a budapesti körletparancsnok közli, hogy „a vármegye területén feltűnően nagy a száma azon katonaköteleseknek, kik az elrendelt behívási parancsnak nem engedelmeskednek". Kéri, hogy a polgári közigazgatási szervek propagandával is segítsék elő a bevonulások sikerét.

Pm. L. főisp. ir. biz. 1920-40.

1920 augusztus 20

174/a. *A szombathelyi kerületi kormánybiztos utasítása a Moson vármegyei kormánybiztosnak a bevonulásokkal szemben tanúsított tömeges ellenállásról a magyaróvári járásban*

A Sopron vármegyei katonai parancsnokságtól nyert értesülés szerint a magyaróvári járásból az alkalmasoknak talált hadkötelesekből 186 egyén lett katonai szolgálatra behíva július 9-re, de ezek közül

— dacára a szabályszerű behívásoknak — csak 61 egyén vonult be. Állítólag az elővezetésre utasított csendőrjárőrök elől a Fertő nádasaiba bújnak, s ott a községek lakosai által élelmeztetnek. Előfordult például az is, hogy Levél községből az alkalmassági vizsgálatra összehívott hadkötelseseknek csak 5 százaléka jelentkezett az alkalmassági vizsgálaton.

Mindezen tünetek arra engednek következtetni, hogy ott úgy a behívó paranccsal szembeni ellenszegülés, valamint a katonai szolgálat elleni ellenszenv oly komoly arányokat ölt s a lakosság által támogattatik, hogy ezzel szemben a legerélyesebb, sürgős beavatkozás elkerülhetetlen.

Miért is kérem kormánybiztos urat, hogy haladéktalanul (esetleg telefon útján) lépjen érintkezésbe a Sopron vármegyei katonai parancsnoksággal ezen szabálytalanság megszüntetésére irányuló egyöntetű sürgős és erélyes intézkedések megtétele végett.

Tett intézkedéseiről s annak eredményéről mielőbb értesíteni szíveskedjék.

Cziráky
kerületi kormánybiztos

Eredeti tisztázat. — M.M.I. Vas megyei korm. biztosság. 1920. 477/eln.

1920 augusztus 28

174/b. *Moson vármegye kormánybiztosának átirata a katonai parancsnoksághoz a behívásokkal szemben tanúsított ellenállás letöréséről*

A szombathelyi kerületi kormánybiztosságtól a másolatban idecsatolt átiratot kaptam.

Miután tudomásom szerint a legénység most már minden községből bevonult s a bevonulni vonakodókkal szemben alkalmazott kényszereszköz kitűnően bevált — véleményem szerint most már tárgytalanná vált ezen ügy s intézkedésre szükség nincsen.

Ha netán néhány községben mégis volnának olyanok, akik a bevonulás elől szöknek, kérem azt hivatalommal közölni, s a magam részéről minden lehetőt elkövetek, hogy a behívott legények búvóhelyeikről előkerüljenek.

dr. Berg
főispán kormánybiztos

Eredeti tisztázat. — M.M.I. Vas megyei korm. biztosság. 1920. 477/eln.

1920 augusztus 22

175. *A budapesti csendőrkerületi parancsnokság helyzetjelentése a budapesti katonai körletparancsnoksághoz a lakosság körében észlelt elégedetlenségről és a kommunista hangulat növekedéséről*

Jelentem, hogy Krausz Antal alezredes, kerületi parancsnok úr szemleutazás közben több oldalról és megbízható forrásból arról értesült, hogy Zagyvarékas, Tápiógyörgye és Újszász, de különösen Tápiógyörgye környékén a nehéz megélhetés és a túl magas gabonaárak miatt a szegényebb lakosság között lappangó elégedetlenségi tünetek mutatkoznak. Gyakoriak az olyan kijelentések, hogy ha nem kapnak elegendő mennyiségű és a munkásember által is megfizethető árugabonát, majd tudni fogják, hogy honnan és hogy vegyék.

Ugyanez a helyzet Káván és Pilisen, főleg azonban Monoron, ahol nagyszámú Budapesten dolgozó munkás lakik, kiknek nagy része a kommunizmus felé hajlik.

Ha e kérdés megnyugtató módon rendezést nem nyer, könnyen megtörténhetik, hogy az elégületlenség nyílt zavargásban fog megnyilvánulni.

Üllőn nagy a sorozás elől megszököttek száma, és sok a katonaszökevény is, amiből agitációra lehet következtetni.

Értesült alezredes úr arról is, hogy Budapesten egyes gyárakban a külföldön megjelenő kommunista sajtótermékeket a munkásságnak reggel, munkába álláskor ki szokták osztani, s este, eltávozás előtt beszedik, hogy azzal valamelyik magát el ne árulja. Állítólag különösen a MÁV Északi Főműhelyében dívik az izgatásnak ilyen módja. Mindenesetre szükségesnek tartanám a gyáraknak ezirányú és hosszabb időn át tartó feltűnés nélküli megfigyelését.

Felterjesztetik a magyar királyi belügyminiszter úrnak, a budapesti katonai körletparancsnokságnak („T" osztály) és kiadatik a ceglédi szárnyparancsnokságnak azzal, hogy az érdekelt őrsöket éber megfigyelésre és az esetleges észleletek azonnali bejelentésre utasítsa.

Olvashatatlan aláírás

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. Bp. kat. körletparság. 1920-8368.

1920 szeptember 14

176. *A Belügyminisztérium közbiztonsági főosztálya nyomozóinak jelentése Kistelek és Soltvadkert község lakóinak hangulatáról s a Kiskőrös környéki különítményes rablóbandákról*

Kistelek község vagyontalan földmunkás lakói „bolsevista magatartást tanúsítanak, naponként összeverődnek a község főutcáján, ott tanakodnak, politizálnak, szidják a papokat és gazdákat, sőt hangzottak el már olyan ki-

jelentések, «ha nem lesznek télire élelemmel ellátva, elveszik a papokét és gazdákét». A drágaság miatt nagy az elkeseredettség, a sorozásra szuronyos rendőrök vezetik őket elő."

Soltvadkerten a vagyontalan napszámosok a „kommunizmus hívei, nyíltan tárgyalják az Oroszország és Lengyelország közt fennálló háborút, és várják a vörösöket..." Kijelentették, „hogy csak vigyék el katonának, adjanak fegyvert a kezükbe, majd fogják tudni, hogy hová kell lőni". Sokan zúgolódnak a nyomasztó drágaság és az ellátás bizonytalansága miatt.

Kiskőrös környékén, tanyákon és erdőkben, a Héjjas-különítmény altisztjeiből alakult „fegyveres rablóbanda tartózkodik és rettegésben tartja a környéket".

H.L. HM. eln. C. 1920 (iktatás nélkül).

A jelentést a Belügyminisztérium közbiztonsági főosztályának megbízásából végrehajtott nyomozás után Jakab Ferenc és Hofer Ferenc detektívek készítették.

1920 október 9

177. *A Hadügyminisztériumhoz intézett jelentés a szolnoki MÁV vasúti híd építőmunkásainak helyzetéről és hangulatáról*

A szolnoki MÁV vasúti híd építőmunkásai közötti hangulatról jelentjük: A munkáslétszám 150 körül váltakozik (100 napszámos, 30 ács, 25 vasmunkás és 10 beosztott). A munkát illetőleg teljesen megbízhatók, a lassú haladásnak az oka inkább az anyaghiány. Politikailag fordulnak elő néha-néha a mostani rendszer- és kormányellenes kijelentések, egyelőre azonban a helyzet még kielégítő. Politikai megbízhatóságot illetőleg különösen az ácsok kifogásolhatók, kik túlnyomóan Törökszentmiklósról valók, hol a szegények és munkások nagyobb része még ma is kommunista érzelmű. Igen gyakori az ácsoknál a bérmozgalom, s ennek következtében azok 8 koronás órabért kapnak, míg ugyanakkor a vasmunkások 6 és 7 koronát, napszámosok 3,75 korona órabért kapnak. Utóbbi időben ismét új követeléssel állottak elő, tüzelőfát kértek és élelmezési segítséget, természetben kiutalva. Megállapítottuk, hogy a munkások teljesen le vannak rongyolódva s félő, hogy közelgő hideg idők beálltával ruhahiány miatt nem fognak tudni dolgozni. Előfordult, hogy a munkás ruhahiányában zsákot húzott magára és abban dolgozott...[1]

Knapek Jenő
főhadnagy

Migáli Kálmán
hadnagy

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. eln. C. 1920-106050.

[1] A továbbiakban a hídépítő munkások élelmezési viszonyainak a kérdésével foglalkozik.

1920 október 13

178. *A miniszterelnök átirata a hadügyminiszterhez a Pest megyei csendőrség létszámemeléséről és a közigazgatási hatóságok és a katonai nyomozó tisztek ellentétéről*

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közigazgatási bizottsága felterjesztette az 1920. év első feléről szóló jelentését, melynek a nagyméltóságod tárcáját érintő része a következő:

A közbiztonsági állapotok az ellátatlan, nem termelő lakosságot sújtó nyomasztó ínség dacára tűrhetőek, mégis a jövő biztosítása végett szükségesnek tartjuk a csendőrség szaporítását, hogy minden község állandóan felügyelet alatt tartható legyen.

E helyen emlékezünk meg arról a sajnálatos körülményről, hogy a járásokban működő nyomozó tisztek sokszor a közigazgatási hatóságok és a csendőrség elkerülésével járnak el, és az eljárásukkal a közigazgatási hatóságok tekintélyét rontják és saját működésük sikerét is kockáztatják.

Üdvös lenne, ha a nyomozó tisztek arra utasíttatnának, hogy működésüket a csendőrséggel karöltve és a hatóságokkal egyetértően folytassák.

A miniszterelnök rendeletéből

Petri
miniszteri tanácsos

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. eln. C. 1920-105993.

1920 október

179. *Vályi Nagy Géza főhadnagy helyzetjelentése a Hadügyminisztériumnak a lakosság különböző rétegeinek hangulatáról a szegedi körlet területén*

„A munkásság internacionális, makacs, hajthatatlan." A lisztellátás ügye rosszul áll, az ellátatlanok száma nagy. „Szarvason például 12 000 ellátatlanból 4000 láttatott el." A malmok állnak, mert nincs szén. „Csongrád vármegye körletében, Mindszent, Szegvár, Szentes még javarészt kommunista érzelmű, Tápé, Algyő, Sándorfalva hazafiatlan, és különösen a sok be nem váltott ígéretek és a földosztás miatt elégedetlen."

Vitézi telkeket sem Szegeden, sem Makón és Hódmezővásárhelyen nem akarnak adományozni, ebben a vonatkozásban „semmi megértés, semmi áldozatkészség nem mutatkozik".

A szegedi tanyákon „a nép általánosságban antimilitarista..., sem bevonulni, sem a törvényeknek engedelmeskedni... nem akar".

H.L. HM. eln. C. 1920-105993.

1920 december 10

180. *Petri Pál miniszterelnökségi ügyosztályvezető emlékirata a miniszterelnök részére a munkásság és a nép körében kifejtendő irredenta, antibolsevista agitáció egységesítéséről és a Szociáldemokrata Párt felhasználásáról*

A kormányátalakítás idején a miniszterelnökség III. ügyosztálya néhány elvi kérdésre hívja fel a miniszterelnök figyelmét.

A hivatali tekintély csökkenése, a kormányzati szervek gyengesége következtében zűrzavar, bizonytalanság keletkezett az államapparátusban az irredenta, antibolsevista propaganda intézésére vonatkozólag. Több minisztérium foglalkozik ezekkel az ügyekkel: kívánatos egy kézben — a miniszterelnökségen — való összpontosítása. Különösen az okoz zavarokat, hogy a katonaság is foglalkozik propagandaügyekkel, pedig ezt a propagandát „még a polgári állami közegek se végezhetik sikeresen, még kevésbé a katonaiak, melyekkel szemben sajnos még kevesebb a nép bizalma. A katonaság agitatív működése a nem katonák közt beszüntetendő."

Az irredenta propaganda egységessé tétele céljából az irredentizmus gondolatát terjesztő különböző egyesületeket szintén a miniszterelnökségnek kell kezében tartani és titokban irányítani, „mert az állam előtérbe nyomulása gyanút keltett és a sikert veszélyeztette volna".

A munkásság befolyásolásának ügyével is több helyen foglalkoznak. Ezt a kérdést is a miniszterelnökségnek kellene összpontosítani. „Ezt úgy képzelném, hogy természetesen fel kellene használni a keresztényszocialistákat is és az összes most létesült nemzeti alapon álló munkásszervezeteket is, de tisztában kell lenni azzal, hogy mindezek vérszegény alakulatok, ezért ezek mellett érintkezésbe kell lépnünk a Szociáldemokrata Párt szervezeteivel is. Az ezekben levő mérsékelt és nemzeti alapot valló egyéneket (Vanczák, Malasits, Miakits stb.) támogatnunk kell, és arra törekednünk, hogy a régi vezetőknek még a pártban levő exponensei háttérbe szoruljanak . . . Olyan röpiratok kellenek tehát, amelyek felvilágosítják őket, mennyire eltér már ma a francia, angol, sőt a német munkásmozgalom is a marxista dogmáktól, tehát mennyire elmaradt a mi munkásaink gondolkodásmódja. Ily irányban működő és az eddiginél nagyobb számú agitátor kiküldése és ily tendenciájú művek kiadása a fenti elvi kérdések tisztázása után volna aktuális."

O.L. ME. 1920-XLIII-10949.

1920 december 29

181. *Besúgó jelentése a Hadügyminisztériumnak a budapesti munkásság hangulatáról*

A vasmunkások, famunkások és nyomdászok között, valamint a szakszervezetekben a hangulatot megfigyelve tapasztaltam, hogy a szélsőséges elemek a legnagyobb elkeseredéssel szidják a mai kormányzatot, az amnesztia-rendelettel[1] nincsenek megelégedve, mert azt csak szemfényvesztésnek tartják, s mindenütt hallottam a munkásság között, hogy a proletárság sohasem fogja megbocsátani azokat az üldöztetéseket, melyeknek a keresztény éra alatt ki volt téve. — Habár belső összeomlást nem remélnek, a külföldi munkásságtól, s különösen az orosz szovjet előre beharangozott tavaszi offenzívájától várnak sokat. — A népbiztosok elítéltetését gúnyosan fogadják, s bizakodva mondják, hogy: „Horthynak nem lesz annyi bátorsága, hogy olyan embert, mint Bokányi, felakasztasson, mert akkor a külföldi proletárság is megmutatja, hogy Bokányi és társaival szolidaritást vállal!" Különösen a külföldi munkásságtól remélnek segítséget, s a szakszervezetekben beszélik, hogy az egész európai munkásság vezető emberei máris megtették ez irányban a lépéseket. 400 túszról beszélnek, akik mind nagyobb rangú tisztek, s akiket az oroszok, ha a népbiztosok halálos ítéletét végrehajtják: azonnal, bosszúból kivégeznek. — Olyan jelenségeket is észrevettem, hogy Oroszországból hazatért szervezett munkások fokozott, bár burkolt agitációt fejtenek ki.

Közbeszéd tárgyát képezi a hadsereg, illetve a tisztikar leszerelése. A munkásság úgy véli, hogy körülbelül 20 000 tisztet fog — mint ők mondják — Hegedűs leszereltetni, akik csak szaporítani fogják a munkanélküliek számát[2].

Erzsébetfalva, Újpest környékét bejártam, s ott is, valamint általában a munkásságnál tapasztaltam, hogy a hangulat a nyomasztó viszonyok miatt *rendkívül* elkeseredett, mindenütt gyalázó és elkeseredett hangokat hallottam a drágaság, munka- és tüzelőhiány miatt.

Fokozott megfigyelésemet tovább folytatom.

Gábor
szakaszvezető

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. eln. 13. o. 1921-3777.

1921 január 4

182. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a hadügyminiszternek a fegyveres szervek jelentős megerősítésére vonatkozó javaslatáról*

A hadügyminiszter, ismertetve a „keleti katonai helyzetet, előterjeszti ennek kapcsán a tavaszra szükségesnek mutatkozó katonai intézkedéseket és általában a katonai szervezési programot".

[1] Az „amnesztia-rendeletnek", mely a Budapesti Közlöny 1920 december 25-i számában jelent meg, döntően az volt a célja, hogy semmisnek nyilvánítsa azon fehérterrorista ellenforradalmárok felett hozott ítéleteket, akiket a különítményes bandák vérengzéseiben való részvétel miatt esetleg elítéltek. A rendelet 3. paragrafusa kimondja, hogy meg kell szüntetni minden bírósági eljárást, ha a bűncselekmény a Tanácsköztársaság elleni „közelkeseredésből és menthető felháborodásból fakadt". *[Budapesti Közlöny, 1920 december 25.]*

[2] A nyomozó a következőkben hangot ad a különítményes tisztek leszereléstől való félelmének, és azzal próbálja a leszereléssel szembeni aggályát alátámasztani, hogy a munkásság a leszereléstől *1918* eseményeinek megismétlődését várja. A különítményes tisztek félelmének természetesen semmi köze nincs a munkásság hangulatához.

Szükségesnek tartja, hogy február 1-től kezdve a „nemzeti hadsereget... minden mellékszolgálattól" tehermentesítsék. E célra „szükséges a csendőrségnek 18 000 főre való felemelése kereken 900 tiszttel (ebből kereken 500 nemzeti hadseregbeli tiszt). Ugyancsak szükséges az államrendőrség létszámának felemelése és mint első mozzanat a budapesti államrendőrségnek 3500 fővel való felemelése. (150 tiszt és 3500 fő legénység a budapesti államrendőrségnél.)"

Szükséges továbbá „egy külön vámőrség létesítése", éspedig „12 000 vámőr szükséges a pénzügyőrség keretében elhelyezve.

A pénzügyminiszter úr a csendőrség és a budapesti államrendőrség létszámemeléséhez előzetesen hozzájárult."

A Minisztertanács mindezekhez hozzájárul azzal, hogy a „részletek a minisztériumok közt lesznek sürgősen letárgyalandók, úgyhogy a létszámemelések már január folyamán megtörténhessenek".

A Minisztertanács végül hozzájárul a hadügyminiszter előterjesztéséhez, mely szerint a belügyminiszter úr fennhatósága alatt kereken 100 tiszt és 1000 főnyi legénységből álló folyamőrség szerveztessék, amely az összes folyamrendészeti (katonai helyi, pénzügyőri, vámőrségi stb.) szolgálatot ellátja".

O.L. MT. jkv. 1921 január 4.

1921 január 19

183. *A szénügyek katonai felügyelőjének jelentése a hadügyminiszternek a dorogi bányászsztrájkról*

A tegnap kitört sztrájk a dorogi Tömedék-aknában a karhatalom idejekoráni beavatkozása következtében letört.

Ma éjjel a sztrájk kiterjedt az Auguszta-, Reimann- és Annavölgyi-aknára is, ennek letörése ma estig feltétlenül elvárható.

Ma reggel az összmunkásság 44 százaléka sztrájkolt, a termelés 130 vagon helyett csak 80.

A Szociáldemokrata Párt budapesti központjának a befolyása érezhető. A sztrájk kitörésének közvetlen oka a három lázító kiemelése volt (a negyedik idejekorán megszökött).

A kirendelt karhatalom igen katonásan viselkedik, ennek ottmaradása előreláthatólag holnap reggelig. Elszállásolás és élelmezése jó.

Az esztergomi alispán továbbra is a színhelyen marad.

Fenti jelentésemet teljtartalmúlag a budapesti magyar királyi körletparancsnoksággal is közlöm.

Egy detektívjelentést szíves tudomásulvétel végett visszakérőleg csatolok[1].

Riedl

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. eln. C. 1921-50.509.

Az iraton található feljegyzések szerint a szénügyek katonai felügyelőjének jelentését a hadügyminiszternek is bemutatták. A feljegyzések szerint a budapesti körletparancsnokságtól kirendeltek Dorogra egy század katonaságot, egy másik századot pedig Kenyérmezőn helyeztek készenlétbe, hogy azonnal indulhasson Pilisvörösvárra, ha a sztrájk oda is átterjed. A sztrájk letörését Riedl tábornokra, a szénügyek katonai felügyelőjére bízták.

[1] Az említett jelentés az irat mellett nem található.

1921 január 20

184. *A Hadügyminisztérium helyzetjelentése az Esztergom megyei szénbányászok sztrájkjáról*

Esztergom katonai vármegye jelenti, hogy 18-án délután 6 órától a Tömedék-aknán a sztrájk megszűnt, 18-án délután 2 órától a Reimann-aknán a munkások 80 százaléka nem lépett munkába.

A dorogi szénbánya egyik tárnájában a munkások sztrájkolnak, mert 4 kommunista a családjával együtt onnan kiemeltetett és internálva lett, egy 180 főből álló karhatalmi század folyó évi január hó 16-án Dorogra kirendeltetett. A szénügyek katonai felügyelőjének megkeresésére folyó évi január hó 18-án még egy karhatalmi század lett Dorogra a karcagi gyalogezredtől kirendelve. Mindkét század a sztrájk megszűnéséig Dorogon marad.

Másolat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-228.

Ezt a helyzetjelentést a Hadügyminisztérium elküldte a kormányzó katonai irodájának, a Miniszterelnökségnek, a Külügy-, Belügy-, Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztériumnak, a szénügyek katonai felügyelőjének és a Jóvátételi Bizottságnak.

A sztrájkot a Hadügyminisztériumba beérkezett jelentés szerint január 20-án letörték.

1921 január 21

185. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a katonai cenzúra működéséről*

Honvédelmi miniszter úr jelentést tesz a Minisztertanácsnak a posta-, távirda- és telefoncenzúra mikénti kezeléséről. A postacenzúra jelenleg a budapesti 72. számú postahivatalnál és a határon levő postahivatalnál *tárgyaltatik*. Belföldre küldött posta csakis az agitációs vidékeken[1] esik cenzúra alá, a külföldre küldött posta azonban általában cenzúra alatt áll. A táviratok közül csakis a külföldre irányított táviratok esnek cenzúra alá. A telefoncenzúra lehallgatásból áll...

Belügyminiszter úr... szükségesnek tartja ezen intézkedések fenntartását, kifogásolja azonban, hogy az ő címére küldött levelek is állandóan cenzurázva legyenek, különösen pedig a főispánokhoz intézett bizalmas levelek[2]. Megemlíti azt is, hogy a cenzúra túlkapásai ellen felhozott panaszokat a cenzúra a megcenzúrázott levelekből egyszerűen kivágja, és ilyen csonka állapotban továbbítja a panaszokat a Belügyminisztériumhoz.

[1] A jegyzőkönyv nem szól arról, hogy milyen területeket ért a hadügyminiszter „agitációs vidékek" alatt.

[2] Hasonló kifogásokat emelt a Miniszterelnökség is. 1921 március 16-án a hadügyminiszter értesíti gróf Teleki miniszterelnököt, hogy a Miniszterelnökségnek a cenzúrával kapcsolatos panaszait megvizsgálta, és utasította a cenzúrabizottságot, hogy a Miniszterelnökség postáját ne cenzúrázzák rendszeresen, de időnként „ellenőrző kémpróbának" vessék alá. *[O.L. ME. 1921—XXXVII—986.]*

Honvédelmi miniszter úr szerint a kereskedelmi és igazságügyminiszter urak egy rendeletet fognak kidolgozni ezen kérdések rendezése tekintetében.

A Minisztertanács a honvédelmi miniszter úr felvilágosításait tudomásul veszi.

Eredeti tisztázat. — MT. jkv. 1921 január 21.

1921 január 26

186. *Bartha Richárd, a kormányzói kabinetiroda főnökének átirata Ferdinándy belügyminiszterhez a kommunista agitáció erősödéséről*

A kormányzó úr őfőméltóságának tudomására jutottak olyan jelenségek, melyek arra engednek következtetést vonni, hogy a bolseviki eszmékkel rokonszenvező elemek működése újra nagyobb mérveket ölt.

Így jelentés tétetett őfőméltóságához arról, hogy a postai levéltitok védelme alatt, különösen Bécsből, állandóan érkeznek lázító röpiratok. A Proletár című bolseviki irányú lap oly pontossággal érkezik hatóságok és magánosok címére, mintha nem is Wienben, hanem Budapesten jelennének meg.

A nyomtatványok útján elkövetett lázításon kívül folyik ez közvetlen agitáció útján is. Újpesten a munkások körében nyíltan éneklik az Internacionálét. Boross Ernő és Pákozdy fővárosi orvosok tapasztalták, hogy a kora reggel Szob felől érkező személyvonaton, mely megvilágítva nincs, a sötétség leple alatt lázító dalokat („Lesz még vörös világ Vácon, lógnak majd a burzsik a fákon...") énekelnek.

Arról is érkezett magánhelyről jelentés, hogy a nyomdászok körében olyan irányú propaganda fejtetett ki, hogy a székesfővárosi államrendőrség közbe akart lépni.

Mindezen jelenségek, különös tekintettel a közönség körében általánosan elterjedt híresztelésekre, melyek a közeledő tavaszra kelet felől nagy bolseviki akciót helyeznek kilátásba, le nem kicsinyelhetők, és a kormányzó úr óhajtani méltóztatik, hogy ellenük az államhatalom minden eszköze igénybe vétessék.

Őfőméltósága azt is kívánja, hogy nagyméltóságod a fenti tárgyban eddig szerzett észleleteiről, a tett és tervbe vett intézkedéseiről a kormányzó úrnak lehetőleg mielőbb kimerítő jelentésben beszámolni méltóztassék.

Bartha Richárd s. k.
a kabinetiroda főnöke

Hiteles másolat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-755.

A kabinetiroda leiratát elküldték a Miniszterelnökségnek is.

1921 február 5

187. *Feljegyzés a hazatért kommunistagyanús hadifoglyok elleni rendszabályokkal foglalkozó hadügyminisztériumi értekezletről*

A folyó évi február hó 5-én délelőtt 10 órakor megtartott értekezleten tárgyaltattak: Az orosz szovjetnek a magyarországi kommunistákkal a hazatérő hadifoglyok révén van meg az összeköttetése. A hazatérők óriási propagandával dolgoznak, határozott feladattal érkeznek s visszamennek. Erre jó legitimáció nekik az Oroszországban kapott hadifogoly igazolvány.

A szállítmányokkal hazaérkezők nem veszélyesek, miután ezek a hadifogoly fogadó állomások útján könnyen ellenőrizhetők.

Nehezen ellenőrizhetők s veszélyesek azok

1. kik egyenként — a hadifogoly fogadó bizottság kikerülésével — jönnek;
2. kik útközben a rendes szállítmányoktól lelógnak a vonatról. Ezek a bécsi követség igazolványával jönnek be mint hadifoglyok;
3. kik útlevéllel jönnek haza;
4. asszonyok, nők...[1]

Manojlovics
százados
Schnetzer
őrnagy

Feljegyzés. — H.L. HM. eln. C. 1921-50838.

A feljegyzést Király főhadnagy készítette és Manojlovics százados és Schnetzer őrnagy láttamozta.

1921 február 8

188. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a növekvő sztrájkveszélyről és a szociáldemokrata pártvezérek közreműködésével megindítandó antibolsevista propagandáról*

A *honvédelmi miniszter úr* szóvá teszi a kémvédelem és a vörösvédelem kérdését. Utal arra, hogy tulajdonképpen csak a katonaság működik eredménnyel a kémvédelem és a vörösvédelem terén...

Szóbeli felhatalmazást kérne tehát a Minisztertanácstól arra nézve, hogy a kémvédelem és a vörösvédelem kellő megszervezése és kiépítése tárgyában értekezletet hívhasson össze a Honvédelmi Minisztériumba, amely értekezletre kérné az egyes miniszter urak megbízottainak megjelenését.

[1] A következőkben a francia légióból hazatért hadifoglyokról és gyakorlati intézkedések foganatosításáról van szó.

Kereskedelmi miniszter úr szerint tényleg mindenütt mozgolódik a munkásság. Gyűléseznek, béremeléseket követelnek és sztrájkot akarnak rendezni. Már a postánál és a telefonnál is hasonló jelenségeket láttunk, amelyek szükségessé teszik erélyes intézkedések megtételét.

Belügyminiszter úr szerint szintén tavaszra nagy sztrájkok vannak készülőben, azok kitörésének időpontját külföldi eseményektől teszik függővé. Vidéken is romlik a hangulat, izgató röpiratokat terjesztenek, és tavaszra nagyobb akcióra készülnek. Ezért a postán is ellenőrzés alá kellene venni a levelezéseket. Ő legmegfelelőbbnek tartaná a maga részéről a hadfelügyeleti bizottság összehívását. Az adminisztrációban nagy lassúság uralkodik és kevés az ambíció. A közszellemben az engedelmesség kihalt. Szükségesnek tartaná az antibolseviki propagandát megindítani és azt mint veszélyt beállítani.

Külügyminiszter úr igen előnyösnek tartaná, ha a munkássághoz közelálló mérsékelt pártvezéreket megnyernénk egy ilyen antibolseviki propaganda céljaira. Szükséges volna előre megszervezni a berlini, párizsi és londoni sztrájkoknál annyira bevált ellenszert: a Technische Nothilfét[1].

A Minisztertanács tudomásul veszi a honvédelmi miniszter úr előterjesztését.

Eredeti tisztázat. — O.L. MT. jkv. 1921 február 8.

1921 február 10

189. *Pest megye közigazgatási bizottságának gróf Teleki miniszterelnökhöz intézett jelentése az iskolai oktatás terén uralkodó siralmas állapotokról*

A jelentés megállapítja, hogy az 1920. év második felében a tanítás menetét a tüzelőanyagban és ruházati cikkekben beállott nagy hiány gátolta olyannyira, hogy a tanítást a legtöbb iskolában már múlt évi november hó 1-én be kellett szüntetni és a szünetelés ezen időtől kezdve mind a mai napig változatlanul tart, és nincs is remény arra, hogy az iskolák az enyhébb idő beállta előtt megnyittassanak. „Mindez kulturális szempontból annál hátrányosabb", mert „az ifjúság erkölcsi világának újjáépítése égetően szükséges volna". Ezért javasolja, hogy „az összes népoktatási intézetekben a szorgalomidő további intézkedésig március hó 1-től október hó 31-ig terjedő időre állapíttatnék meg . . ., és a napi szorgalomidő népünk mezőgazdasággal való foglalkozására figyelemmel osztassék be."

A jelentés megállapítja, hogy „az iskolamulasztások megakadályozására a megállapított pénzbírságok nem alkalmasak", javasolja, hogy „a pénzbírságok felemeltessenek és nemfizetés esetére az iskola körül vagy a faiskolában ledolgozandó közmunkára átváltoztatható legyen".

---

[1] Technische Nothilfe — „technikai szükségsegély": az 1919 szeptemberében Berlinben alakult ellenforradalmi szervezet elnevezése, mely a belügyminisztérium irányítása alatt állt, és az volt a célja, hogy sztrájktörők alkalmazásával letörje a munkásosztály sztrájkharcait.

Szükségesnek látszik a jelentés szerint, „hogy a jövőben a tankönyvek súlyt fektessenek az úgynevezett irredenta nevelésre: e célból átdolgozandók lennének". Végül a jelentés kiemeli, hogy „a közbiztonsági állapotok az ellátatlan, nem termelő lakosságot sújtó nyomasztó ínség dacára tűrhetőek, mégis a jövő biztosítása végett szükségesnek tartjuk a csendőrség szaporítását, hogy minden község állandóan felügyelet alatt tartható legyen".

O.L. ME. 1921-XXXVII-1741.

1921 február 16

190. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a súlyos élelmezési helyzetről, a rekvirálások kudarcáról, a fővárosi élelmiszerpanamákról*

A Közélelmezési Minisztérium vezetésével megbízott vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az ország élelmezési helyzetéről tájékoztatja a Minisztertanácsot . . . Sajnálattal kell konstatálnia, hogy igen kevés támogatásban részesül képviselőtársai részéről, akiktől szakadatlanul kapta a protestáló táviratokat. — A nép maga ideadja gabonafeleslegét, csak megfelelő modorban kell vele beszélni. A jelenlegi körülmények között élelmezési ellátásunk július elején válságossá válhatik, miután újabb rekvirálásokat a kormánynak elrendelnie nem áll módjában, mert különben megbukna. Az pedig valóságos szégyen volna az országra nézve, ha vásárolni kellene majd gabonát.

Földművelésügyi miniszter úr megjegyzi, hogy az egész gazdaés kisgazdatársadalomnál igen gyűlöletes a rekvirálás, mely teljesen lejárta az idejét.

A Közélelmezési Minisztérium vezetésével megbízott vallás- és közoktatásügyi miniszter úr osztja e tekintetben a földművelésügyi miniszter úr nézetét, s maga is tarthatatlannak jelzi az újabb rekvirálások elrendelését. — Rámutat arra, hogy mily nehéz helyzete van neki a nemzetgyűlésen s a kormányt támogató pártokban is, ahol a képviselők egy része a rekvirálások ellen tiltakozik. Rámutat továbbá a közélelmezésügyi miniszter úr azon nagyon is kifogásolható állapotokra, melyek a fővárosi hatóságoknál a közélelmezés terén uralkodnak. Még múlt év szeptemberében kérte előadó miniszter úr a fővárostól az ellátatlanok kataszterének pontos kimutatását, melyet mai napig sem kapott meg, ellenben a főváros teljesen hamis számítást adott be akkor, amidőn 150 000 emberrel többre kérte a fejkvóta megadását, mint amennyi tényleg Budapesten van. Visszamenőleg fogja tehát ezen többletek megtérítését kérni. Egy bűne már van a fővárosnak a múltból is, amidőn 250 vagon gabonával nem tudott elszámolni. Teljesen tehetetlennek bizonyul tehát a főváros vezetősége a közélelmezési ügyek biztosítása terén.

A közélelmezési miniszter úr a közélelmezés állapotáról tett jelentése kapcsán megemlíti, hogy a gabonagyűjtésnél a karhatalom alkalmazása nem katonai hatóságok kezdeményezésére történik.

A Minisztertanács a közélelmezésügyi miniszter úr jelentését tudomásul veszi.

Eredeti tisztázat. — MT. jkv. 1921 február 16.

1921 február 24

191. *Báró Lehár Antal ezredes, szombathelyi körletparancsnok levele Sigray Antal szombathelyi kerületi kormánybiztoshoz a Prónay-különítmény nyugat-magyarországi garázdálkodásairól*

Kedves Barátom!

Az Okán, Ruszt mellett történt atrocitási esetet illetőleg becses kérdésedre az alábbiakban szolgálok felvilágosítással.

Egy, a Prónay-különítményhez tartozó, Németh nevű hadnagy, ott két gazdát tényleg tettleg oly súlyosan bántalmazott, hogy ezáltal az ottani, eddig igen magyar barát lakosságot egyenesen felbőszítette ellenünk.

Miután az egész ügy tudomásomra jutott, azonnal elrendeltem fent nevezett hadnagy letartóztatását, és őt kísérettel Szombathelyre hozattam be, hol ellene a bírói vizsgálatot azonnal megindíttattam.

Németh azt állítja, hogy Prónay által egy igen titkos paranccsal küldetett az osztrák határra. Miután állítása szerint a szóban forgó parasztok utána kémkedtek, e körülményből kifolyólag felhatalmazva érezte magát, hogy azokat félholtra verje.

A német lakosság hangulata érdekében, különösen pedig azért, hogy a wieni sajtónak ne adassék alkalom a „nyugat-magyarországi fehérterrorról" konkrét adatokat közölni, nagyon szükségesnek tartom, hogy Prónay utasíttassék, miszerint embereinek adandó, Nyugat-Magyarországot illető minden nyílt és titkos rendelkezést szüntessen be.

Abban az esetben, hogyha emberei mégis ide küldetnének, ezek utasítandók volnának, hogy nálam jelentkezzenek, hogy én azután őket megfelelő felügyelet alá helyezhessem.

Egész tarthatatlan az a helyzet, hogy például 30 Prónay ember, anélkül, hogy nekem erről tudomásom volna, heteken keresztül egy német faluban tartózkodjon, és én ezt csak parasztoktól beérkező panaszokból tudom meg.

A legszívélyesebb üdvözletekkel maradok

őszinte híved:

Lehár

ezredes

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-1433.

1921 március 10

192. *Liber Endre fővárosi főjegyzőnek a Vöröskereszt számára készített tanulmánya Budapest lakosságának szörnyűséges nyomoráról: a bérek csökkenéséről, az élelmiszerek árának emelkedéséről, a gyermeknyomorról*

A megélhetés nehézségeinek fokozódása[1]

... a sokat szenvedett Magyarországban a nyomor nemcsak hogy nem csökkent, de még inkább növekszik. A legelsőrendű életszükségleti cikkek beszerzése még mindig leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik, és a jövő nemzedék felnevelése súlyos és megoldhatatlan problémaként lebeg szemeink előtt.

Az élelmiszerek ára a múlt év óta is jelentékeny százalékkal emelkedett; ha csak a többi élelmiszer árának alapjául szolgáló búza árát vesszük figyelembe, ott is egy 50 százalékos emelkedéssel kell számolnunk. A magas lisztárból kiindulva a múlt év folyamán, valutánk rohamos esésével kapcsolatban, egy új drágulási hullám indult el, amellyel szemben a bérek és fizetések aránytalansága nőttön-nőtt.

Hiába emelték fel a munkások fizetését az 1914. évi bérekhez képest tizenötszörösre, az élelmiszerek ára az 1914. évi árakhoz képest legalább ötvenszeresre emelkedett, a ruhaárak pedig a békebeli árak kilencvenszeresét, sőt százszorosát is elérték.

Még rosszabb a közalkalmazottak helyzete, akiknek jövedelme a múlt évben a békebeli jövedelemnek alig négyszeresét érte el. A köztisztviselőnek, tanítónak átlagos évi jövedelme a múlt évben 12—13 000 koronát tett ki, ami havi 12—15 svájci franknak, vagy 2—2½ dollárnak felel meg. A közalkalmazottak részére adott olcsóbb élelmiszerek családtagonként 200—250 korona megtakarítást jelentenek ugyan, de korántsem elégségesek a közalkalmazottak háztartása számára. Az elmúlt évben az ilyen szorult helyzetben élő közalkalmazottak felhasználták már minden megtakarított pénzüket, lassanként eladogatták értéktárgyaikat, nem ritkán a legszükségesebb bútordarabjaikat és ruhaneműiket is, holott új ruhaneműek beszerzésére jövedelmükből egyáltalában nem is gondolhatnak. Megdöbbentő bizonyítéka a közalkalmazottak nyomorának az, ami csak a legutóbbi napokban történt, hogy egy előkelő állású miniszteri tisztviselő öngyilkosságot követett el, mert jövedelméből magát és családját nem tudta fenntartani.

A nyomorban élők százezrei az aránylag drága élelmiszerekből is csak nagyon csekély mennyiséget kaphatnak, és ha a tejfelhozatal

[1] A bevezető rész a főváros háború előtti és alatti születési és halálozási adatait ismerteti, majd a tejfelhozatal csökkenését mutatja be. Kiemeli, hogy a tej még mindig kevés, az egyéb megszerezhető élelmicikkek ára igen magas.

A következő rész a „segítő" tevékenységet ismerteti. A „segítő" tevékenység taglalása során a tanulmány a következő megállapítást teszi: „Hogy mennyien szorulnak rá a támogatásra, igazolja az, hogy múlt év május havától 1921 február haváig 108 738 budapesti család váltotta ki ellenőrző ívét, ami azt jelenti, hogy körülbelül a lakosságnak a fele fordul támogatásért..."

az utóbbi időben javult is, ennek az ára olyan magas, hogy akárhány szegénysorsú szülő a részére hatóságilag kiutalt tejet nem képes állandóan és elegendő mennyiségben beszerezni.

Teljesen vigasztalan a helyzet a fűtőanyagokkal való ellátás terén. Az amúgy is nagyon csekély mennyiségre szóló fa- és szénutalványokat honapokon keresztül nem váltják be, de nemcsak a magánháztartások részére nem lehet tüzelőanyagot biztosítani, hanem a tüzelőanyag hiánya miatt az óvodákat és iskolákat, amióta a téli hideg idő bekövetkezett, állandóan csukva kell tartani. A tüzelőanyag teljes hiánya a magánháztartásokat arra kényszerítette, hogy ott szerezzenek be tüzelőanyagot, ahol éppen tudnak, aminek a következménye az, hogy a nyilvános terek, nagy gonddal befásított útvonalak és a városhoz közel eső erdők fáit vágták ki, ami nemcsak esztétikai szempontból helyrehozhatatlan veszteség, de kiszámíthatatlan egészségügyi hátrányokkal is jár. Az iskolákban a tanítás állandó szünetelése a gyermekek lelkületére van káros hatással, aminek a következménye a csavargó és elzüllött gyermekek számának ijesztő mértékben való emelkedése, amire különben alább még visszatérünk.

Az előadottakból kitűnőleg Budapesten a természetes szaporodás visszafejlődésével a lakosság számának feltétlenül csökkennie kellett volna. Ámde a háború alatt, minél jobban nehezedtek a megélhetési viszonyok, annál több ember jött fel Budapestre, bízva abban, hogy itt hatósági, társadalmi vagy egyéb támogatással megélhetésüknek a feltételeit jobban tudják biztosítani. A Budapestre özönlő szegény lakosság a fővárosban a megélhetés nehézségeit csak fokozta...

A gyermekek nyomora

A lakosság széles rétegeinek az élet bajaival, a megélhetés ezernyi nehézségével való küszködése elkerülhetetlenül visszahatással van a gyermekekre. A szülőnek az élet meddő küzdelmeiben való elernyedése, elerőtlenedése és teljes elfásultsága a gyermeki lélekre, de testi fejlődésére is természetszerű befolyással van. Az éhező gyermekek arra törekszenek, hogy szükségleteiket maguk elégítsék ki, és ezen céljuk elérésében gyakran nem válogatósak az eszközökben, a szükség viszi rá őket, hogy jogtalan és meg nem engedett módon szerezzenek pénzt vagy élelmiszereket éhségük lecsillapítására. Elszorult szívvel nézzük azokat a 3—5 éves gyermekeket, akik Budapesten vendéglőkben, kávéházakban és más nyilvános helyeken a legnagyobb hidegben is sajnálatra méltó hiányos öltözékben koldulnak és viszik haza a nehezen összekoldult koronákat, hogy otthon beteg szülőiknek vagy testvéreiknek a szükséges orvosságot vagy meleg ételt előteremtsék.

Nem fájdalmasan kell-e megállapítanunk, hogy a csavargásért gyermekbíróság elé kerülő leánygyermekek között igen sokan vannak 14 éven aluli prostituáltak, akiknek 80—90 százaléka nemileg fertőzött, gyógyításuk azonban a budapesti kórházak befogadóképessége mellett csak kivételesen érhető el. Milyen szomorú jele a mind szélesebb körben terjedő nyomornak, hogy a középosztály gyermekei, gyakran középiskolai képzettséggel, feltűnő százalékát képezik a fiatalkorú büntetett gyermekeknek. Ez mind, mind a nyomornak a következménye...

A világháború rettentő nyomorúságának hatása a főváros lakosságának élelmezésében oly elszomorító helyzetet teremtett, amely különösen a fejlődésben levő gyermekekre katasztrofális veszedelmet hozott. A termelés fokozatos csökkenése és a szállítóeszközök hiánya folytán az élelmiszerbehozatal állandóan kevesbedett, ezzel szemben a vidék elszegényedett lakosságának, a menekülteknek... a fővárosba való özönlése a fogyasztók számát majdnem megkétszerezte...

Fájó szívvel kellett látni az évről évre satnyuló ártatlan gyermeksereget, akiknek sem a háború felidézésében, sem annak folytatásában semmi részük nem volt, s a háborús nyomorúság mégis reájuk nehezedett a legnagyobb súllyal. Korgó gyomorral, hiányos ruházatban, sápadt, vértelen arccal, didergő tagokkal róják az utcákat vagy ácsorognak az élelmiszerbódék előtt, hogy szülőiknek a napi élelmiszerek beszerzésében segítsenek. Megdöbbentő és végtelenül lehangoló a szegény ártatlan gyermeksereg, amely napról napra gyengül a hiányos táplálkozás miatt s könyörgő szemeikből a kicsorduló könnyek néma panasszal szállnak az emberiséghez segítségért.

A világháború emberirtó csatái nemzetünk munkabíró dolgos férfiainak százezreit pusztították el. E nagy vérveszteség évtizedekre megbénította kulturális és gazdasági fejlődésünket, s most még szomorúbb, még sivárabb, majdnem reménytelen előttünk a jövő képe, mert azt a nemzedéket látjuk az éhség gyötrő és kínzó szenvedései között elpusztulni, amelytől nemzetünk megerősödését vártuk, amely hivatva volna országunkat újjáépíteni s annak fejlődését fokozott erővel elősegíteni.

Az üresen maradó bölcsők sokasága, melyekből az éhség, a nyomor rabolta el a kezdődő életet, a napról napra néptelenedő óvodák és iskolák, ahol azelőtt vidám, egészséges, kacagó gyermeksereg nyüzsgött, élt, tanult és mutatta a reményteljes jövő képét, ma a szomorúság és a kétségbeesés tanyája. Temetőinkben a kicsi sírhalmok légiói jelzik a kegyetlen nagy kaszás borzalmas aratását, és ki tudná megmondani, hogy a hideg rögök hány lángeszű művész, tudós ébredező életszikráját fojtották el, akiknek elvesztése nemcsak nekünk, magyaroknak, hanem az egész emberiség kulturális és gazdasági haladásának és fejlődésének értékkel fel nem mérhető veszteségét jelenti...

Ezernyi sebből vérzünk... Mezőgazdasági termelésünket eszközök és vetőmag hiányában nem fejleszthetjük oly intenzíven, hogy ezzel szükségleteinket fedezni tudnánk, iparunk teljesen leromlott, sok százezer munkáskéznek nem tudunk kereseti lehetőséget adni, s ez a szomorú körülmény az elszegényedést napról napra növeli. Szállítóeszközeink a háború alatt majdnem teljesen tönkrementek..., az ország egyes részeiből a még meglevő élelmiszerkészleteket sem tudjuk nagyobb városaink lakosságának ellátására szállítani.

Mindezek a nyomasztó körülmények főként Budapesten — ahol közel egymillió ember lakik — megdöbbentő helyzetet teremtettek a közellátás terén... Az iskolákban felállított napközi otthonok,

amelyekben a gyermekek napközben gondozást és délebédet kaptak, a múltban hivatásukat nem tölthették be, mert a hideg idők beálltával részint a fűtőanyag hiánya miatt a napközi otthonok sem voltak fenntarthatók, de főként az élelmiszerek nem állván rendelkezésre, a gyermekek étkeztetése nem volt lehetséges.

Fővárosunk gyermeknyomorát világosan mutatja az a körülmény, hogy az 1917/1918. tanévben, amikor összehasonlíthatatlanul kedvezőbbek voltak a megélhetési viszonyok, mint ma, a kisdedóvókba és az elemi iskolákba beírt 69 230 tanuló közül 11 938 gyermeket — tehát a gyermekek 17,24 százalékát kellett a 153 napközi otthonban fenntartott főzőhelyeken ingyen ebéddel ellátni.

Az éhező és étkezésre jelentkező gyermekek száma a háború után fellépett általános nyomorúság következtében ijesztő mértékben felszaporodott...

Az 1920. évi új termés kedvező kilátásai, fájdalom, igen szomorú eredményt hoztak. Az élelmezési viszonyok nemhogy előnyösebben, hanem még kedvezőtlenebbül alakultak. Az élelmiszerek magas ára, pénzünknek csekély vásárlóképessége az általános elszegényedést és az ezzel járó nyomort az elviselhetetlenségig fokozták. A gyermeknyomor folytán növekedő gyermekhalandóság ijesztő képét mutatja, hogy míg az 1917/1918. iskolai évben az óvodákba és elemi iskolákba beírt tanulók száma összesen 69 230 volt, addig az 1920/1921. iskolai év szeptember havában már csak 60 327 volt a beírt gyermekek száma, tehát 8903 gyermekkel kevesebb, ami 12,86 százalék csökkenést jelent. Az iskolakerülő gyermekek száma, akik főleg ruha és cipő hiánya miatt nem járhatnak iskolába, a legutóbbi évben hozzávetőleg 40 000-et tesz ki.

A budapesti gyermeknyomor megdöbbentő arányait igazolja az a körülmény, hogy az amerikai és nemzetközi gyermeksegélyező akcióval kapcsolatos étkeztetéshez elrendelt gyermeksorozások alkalmával, melyek 1921. év január és február havában folytak le, közel 80 000 gyermek jelentkezett a felvételre, akik közül 44 000 gyermeket, tehát több mint 50 százalékát találták az orvosok olyannak, mint akik az étkeztetésre feltétlenül rászorultak. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a gyermekek a 3—14 év közötti korban vannak, de az a szám megkétszereződnék, ha az étkeztetés az 1—3 év közötti korban levő gyermekekre és a 14—16, esetleg 18 éves tanulókra és iparostanoncokra is kiterjeszthető volna. Az utóbb említett korban levő tanulók hasonló nyomorban sínylődnek, mint a 3—14 évesek, sőt a gyermeki szervezetben ilyen korban bekövetkező patológiai változások, valamint a fokozottabb szellemi és fizikai munka nyomán eredő gyorsabb anyagcsere jobb táplálkozást kívánna, mint amilyenben jelenleg részesülnek. A fiatal, fejlődő szervezet ellenállóképessége napról napra gyengül, a kisebb betegségek is súlyos következményeket vonnak maguk után... Élelmiszer és ruházat nélkül szenvednek gyermekeink ezrei, s nemcsak az éhség, de a tél hidege ellen sem tudjuk őket megvédeni... Iskoláink a tél folyamán november hó 1-től zárva vannak, mert a hideg tantermekben lehetetlen tanítani...

Amennyire szükséges a gyermekek élelmezésének megjavítása, éppen annyira fontos a felruházásukról való gondoskodás. Az 1917., 1918. években, amikor a háborús szenvedések még nem viselték meg annyira az ország népét, Budapesten 85 000 gyermek szorult felruházásra, ma a felruházandók száma legalábbis kétszer annyi. Ma a ruhaneműek ára a békebeli árak százszorosára emelkedett fel, ilyen körülmények között sem a munkásosztály, sem a középosztály gyermekei nem számíthatnak arra, hogy szülőik új ruhát vagy cipőt vásárolhassanak nekik.

A ruhaneműek hiánya miatt sok gyermek kénytelen otthon maradni..., és az iskolakerülésnek is legnagyobb mértékben ez szolgál indokául. A középosztálybelieknek valamikor csinos és tetszetős ruhákban járó gyermekei ma lerongyolódtak, még ezer szerencse, hogy a külföldi missziók adományából van meleg szvetterük, amely közvetlenül testüket takarja, mert hiszen a fehérneműknek soha el nem képzelt magas ára mellett sok középiskolába járó gyermek van, akik fehér inget egyáltalában nem viselhetnek.

Nagy bajt okoz a cipők beszerzésének kérdése. Ott, ahol több gyermek van egy családban, a gyermekek cipővel való ellátásáról egyáltalában nem lehet szó... ha a segítség elmarad, szinte beláthatatlan következményei lesznek annak, hogy csupán Budapesten a tél folyamán több mint 100 000 gyermek marad cipő nélkül.

Az elégtelen és rossz táplálkozás, továbbá a gyermekeknek már csecsemőkorban való hiányos ruházkodása okozza nagyrészt azt, hogy a gyermekeknek a betegségekkel szemben való ellenállási ereje a minimumra csökkent, sok köztük az angolkóros vagy más betegségben szenvedő. A kisgyermekeknek több mint a felénél az angolkór jelei állapíthatók meg. Orvosi szakvélemény szerint ez idő szerint 45 000 angolkóros, 40 000 tuberkulótikus és skrofulótikus, ezenkívül pedig még 170 000 hiányosan táplált gyermek szorul az országban a legsürgősebben a táplálkozás feljavítására...

A gyermekek ellenállóképességének leromlását igazolja és egyúttal a növekvő gyermekhalandóság magyarázatául szolgál az, hogy a normális testsúly a háború előtti állapothoz képest a 3—4 éveseknél 1,2, a 4—5 éveseknél 2, a 6—9 éveseknél 2,5, a 9—10 éveseknél 2, a 10—14 éveseknél 1,5 kilogrammal fejlődött vissza. Az amerikai gyermekétkeztetés során a gyermekek 27 százalékánál volt súlygyarapodás észlelhető. 20 százaléknál a súly változatlan maradt, 53 százaléknál pedig csökkent. Ez az utóbbi jelenség azzal magyarázható, hogy a szegénysorsú szülők a napi egyszeri étkeztetéssel a gyermekek táplálkozását elintézettnek tekintik. Legjobb az eredmény a középosztály gyermekeinél. Ezek a gyermekek az amerikai konyhákat sokkal rendszeresebben keresték fel, még a kevésbé vonzó étrendű napokon is...

Az élelmezés megjavítása és ruházkodás kérdésének megoldása mellett nagy fontossága van még a tüzelőanyagszükséglet biztosításának is. Ha iskoláinkat a jövő télen is állandóan csukva kell tartani, a rendes iskolázottság hiánya miatt a gyermekek erkölcsi felfogásában észlelhető káros hatás még jobban gyökeret fog verni.

A gyermekzüllés

A főváros nyomora hihetetlen mértékben növekedett az utolsó két esztendőben, de különösen a múlófélben levő télen, amely ruha, tüzelő, sokszor lakás nélkül találta a szegény néposztályt. Ezzel kapcsolatosan nőtt a legszomorúbb nyomor: a gyermekek nyomora, nemkülönben a gyermekek erkölcsi züllése is. A nyomor és züllés következménye, hogy a gyermek a rendőrség elé kerül, vele kapcsolatban a rendőrségnek mód nyílik betekinteni abba a nagy és szomorú sötétségbe, amely a nagyváros szegény lakóját körülveszi.

A nyomor és züllés rohamos növekedését első pillanatra megvilágítja a rendőri gyermekbíróság statisztikája, amikor rámutat arra, hogy míg az 1919. évben csak 4696 gyermeküggyel foglalkozott a bíróság, 1920-ban már 9976-ra emelkedik ez a szám, a növekedés tehát 5280, vagyis több a duplájánál. Ebben az évben ismét emelkedik a szám: január hóban 1423 gyermekügy kerül elintézés alá, a múlt évi 624 üggyel szemben, februárban 1223, a múlt évi 588-cal szemben.

Kávéházak, vendéglők, nyilvános helyek, utcák még a késő éjjeli órákban is tele vannak kóborló gyermekekkel, akik gyufát, cipőzsinórt s egyebet árulnak a vendégek, a járókelők között. Ezek bizonyos foglalkozást űző gyermekek, de akik tulajdonképpen csavargók. Megállapítható a legtöbb esetben, hogy a családnak nyomora hajtja őket erre a csavargással egybekötött keresetre, amely erkölcseikre rombolólag hat.

Általában megállapítható, hogy a legszegényebb néposztály a legszaporább. Minden lépten nyomon találkozik az ember 10—12 gyermekes családdal. A gyermekek legkisebb száma általában 3—5. Sok az özvegyasszony, elesett katona felesége, a legtöbb maga is beteges, munkaképtelen.

A leánygyermekek erkölcsi züllése is óriási. Csábítja őket a nagy kereset és könnyű élet.

Anya- és csecsemővédelem

Még csak néhány külön sort kívánunk szentelni az anya- és csecsemővédelemnek. Amint egy ízben már említettük, Budapesten hiányzanak a megfelelő csecsemőotthonok és szülőházak, ezek az intézmények hathatós eszközei volnának a csecsemőhalandóság korlátozásának. Hogy mennyire támogatásra szorulnak a mostani nehéz körülmények között, annak bizonyítására elegendő azt az egy adatot felhozni, hogy amíg 1918-ban 20 000 szülőnő közül 3000 jelentkezett támogatásért, addig 1920-ban 21 045 szülőnő közül 16 500 volt kénytelen segítséget kérni.

Az anya- és csecsemővédelmet Budapesten ma több helyen látják el. Csak két intézménynek az adatait kívánjuk felhozni. A Népjóléti Központ anya- és csecsemővédő osztálya 1920. évi működéséről a következő adatok számolnak be:

új jelentkező volt 16 459,
klinikai beutalást kért 9340 szülőnő,
egyszeri segélyt 3579 esetben adtak 298 755 korona értékben,

szoptatási segélyt adott 10 386 anyának 206 720 korona értékben,
bábautalványt 586 szülőnő kért,
csecsemőkelengyét 1939 anyának tudtak adni,
kondenzált tejet 15 000 anya kapott. Összesen 30 142 dobozt.

Az Országos Stefánia Szövetség anyák és csecsemők védelmére Budapesten 76 védőnővel teljesíti nemes hivatását, és jelenleg összesen 15 176 szülőnő van gondozása alatt. 1920. évi működéséről az adatok a következők:

a látogatott gravidák száma 8057,
a látogatott gyermekek száma 19 553,
segélyben részesültek száma 16 650,
a látogatott gyermekek közül az év folyamán meghalt 3778.

Ez az intézmény Budapesten kívül több vidéki helyen is áldásos tevékenységet fejt ki.

A felhozott adatok igazolják, hogy minden jóakarat mellett is a támogatás csak igen csekély mértékű, mert hisz az új jelentkezők közül csecsemőkelengyét a Népjóléti Központ mindössze 1939 esetben tudott juttatni, a többi anya kénytelen volt papirosból vagy mindenféle más ruhaneműekből hevenyészve készített kelengyéket használni. Vagy nem elszomorító adat az, hogy 15 000 jelentkező anya között csak 30 000 doboz kondenzált tej került kiosztásra? Milyen minimális segítség ez akkor, amikor Budapesten nincs tej vagy pedig magas ára miatt hozzáférhetetlen a szegénysorsú lakosság részére.

A támogatásnak csekély mérve az oka az óriási csecsemőhalandóságnak. Ennek illusztrálására szolgáljon az az adat, hogy 1919-ben a 15 éven alul elhalt 4186 gyermek közül 3026 gyermek, 1920-ban pedig az 5512 elhalt 15 éven aluli gyermek közül 3812 halt meg egy éves korának elérése előtt.

Az anya- és csecsemővédelem a leghathatósabb eszköze az embervédelemnek. A szülőnők támogatásának a hiánya már magában véve súlyos mulasztás, mert ennek egyik következménye a szülések számának a csökkenése, másrészt pedig a védelem hiánya a születendő gyermekek létét is veszélyezteti.

A segítés szükségessége

Amidőn e sorokban feltártuk Budapest lakosságának nehéz helyzetét és rámutattunk mindazokra a bajokra és nélkülözésekre, amelyeket itt a bennünket sokszorosan ért szerencsétlenségek idéztek elő, nem mulaszthatjuk el annak megállapítását sem, hogy mindaz a nyomor és szenvedés, amelynek képe élénken színeződik ki előttünk Budapestre nézve, nemcsak a fővárosban van meg, hanem megvan az egész országban. Nagyjában és egészében véve mindaz, amiben hiányt szenved a főváros népe, hiányzik a vidéken, főleg a vidéki nagyobb városokban is. Itt legfeljebb kisebb eltolódások lehetnek a főváros kárára, mert mint minden nagyvárosban, úgy a fővárosban is sokkal több a szegény ember, mint a kicsiny vidéki községekben, ahol csaknem mindenkinek megvan

a saját kis gazdasága, de mégis a vidék szegény népességének, valamint a vidéken lakó középosztálybelieknek a segítése éppen olyan fontos feladat, mint a fővárosban nagyobb számmal levő szegényeké.

Világos cáfolatai ezek az adatok annak a tévesen elterjedt hiedelemnek, hogy Budapest lakossága a termékeny mögöttes területek részéről bőséges ellátást kaphat. Ha ez így volna, nem kellett volna már a folyó év elejétől kezdődőleg a főváros egész lakosságának 20 százalék kukoricával kevert lisztet használnia.

Litografált másolat. — O.L. KÜM. gazd. pol. 1921-13/I.

Az „amerikai és nemzetközi gyermek-segélyakció", amit az amerikai és más nyugati szervezetek a magyar kormányszervek segítségével folytattak, az imperialista kormányok politikai propagandájának és kémszervezeteinek egyik eszköze volt, amit kémhálózatuk kiépítésére használtak fel. Foglalkoztak alamizsnaosztogatással is. A segélyakció során mindenekelőtt a középosztálybelieket részesítették előnyben.

1921 április 6

193. *Az 1921. III. törvénycikk — „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről"*

A törvény 1. §-a kimondja, hogy „aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet, bűntettet követ el, és 5 évig terjedhető fegyházzal büntethető". Az, aki részt vesz a mozgalomban vagy szervezkedésben, annak büntetése 3 évig terjedhető fogház. Ha a mozgalom céljaira fegyvert, lőszert vagy robbanóanyagot szereztek be, akkor „a kezdeményezők és vezetők büntetése 10 évtől 15 évig terjedhető fegyház, a többi résztvevőké és előmozdítóké pedig 5 évig terjedhető börtön".

A 2. §. előírja, hogy az ilyen szervezkedés résztvevőit, ha „bűntettet vagy vétséget" követnek el, az eddig érvényben volt büntetéseknél szigorúbb büntetésekkel kell sújtani, éspedig a büntetés „halál, ha a bűntettre a törvény halálbüntetést állapít meg; életfogytig tartó fegyház, ha a bűntettre a törvény 10 évet meghaladó szabadságvesztés büntetést állapít meg; 10—15 évig terjedhető fegyház, ha a bűntettre a törvény 10 évnél enyhébb vagy legfeljebb 10 évi szabadságvesztés büntetést állapít meg; 10 évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség".

A 3. §. 1 évig terjedhető fogházbüntetést ró ki arra, aki ilyen mozgalomról vagy szervezkedésről „hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihelyt lehetséges, jelentést nem tesz".

A 4. §. büntetlenséget biztosít annak, aki „előbb, mintsem azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll és elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előtte ismert adatait a hatóságnál feljelenti".

Az 5. §. 3 évig terjedhető fegyházbüntetéssel sújtja azt, aki „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív".

Ha valaki ezt a felhívást, követelést nyilvánosan több személy előtt teszi, akkor „vétséget követ el és 5 évig terjedhető fogházzal, ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő".

A 6. §. kimondja, hogy aki a fegyveres szervek ellen izgat, annak büntetése 5 évig terjedhető fogház.

A 7. és 8. §. a magyar állam és a magyar nemzet „megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek" elkövetőire kiszabandó büntetéseket (3 évtől életfogytig tartó fogház) tartalmazza.

A 9. és 10. §. a mellékbüntetéseket, a 11., 12., 13. és 14. §. a hatásköri és eljárási szabályokat, a 15. §. a zárórendelkezéseket írja elő.

Magyar Törvénytár 1921. 8—11. old.

A törvényjavaslatot — amely a kommunista mozgalom elfojtására irányul, az igazságügyminiszter 1920 augusztus 25-én nyújtotta be a nemzetgyűléshez. A nemzetgyűlés harmadszori olvasásban 1921 március 16-án fogadta el.

1921 március 22

194. *A belügyminiszter beszámol a Minisztertanácsnak az angol és amerikai hajósvállalatokkal a magyarországi kivándorlók szállítási engedélye ügyében folytatott tárgyalásokról*

A belügyminiszter úr előadja, hogy mintegy két hónappal ezelőtt a Minisztertanács elé terjesztette a liverpooli Cunard Steamship Co. Limited magyar kivándorlók szállítására vonatkozó engedélye ügyét. A közelmúltban a külügyminiszter úr átiratilag küldötte meg hozzá az Oceanic-Steam Navigation Co. Limited (White Star Line) és a British North Atlantic Steam Navigation Co. Limited (Dominion Limited) hajóstársaságok kérelmeit, amelyekben magyar kivándorlók szállítására engedélyt kérnek. A külügyminiszter úr egyúttal tájékoztatta aziránt, hogy az angol diplomáciai megbízott személyesen adta át ezen kérelmeket, azt saját részéről véleményezte, s felhívta a kormány figyelmét a hajósvállalatok céljaira is.

Ugyanezen időben a New Jersey-ben székelő American Line hajósvállalat is benyújtotta hozzá koncesszionálás iránti kérvényét, mégpedig személyesen az Egyesült Államok budapesti főkonzula, Hathaway úr útján, a vezetése alatt álló minisztérium kivándorlási főosztályához.

A most említett három hajósvállalat kérvényének beadásánál mindenekelőtt két szempont ragadja meg előadó miniszter úr figyelmét.

Az egyik az, hogy a három beadvány diplomáciai úton érkezett, tehát annak az eljárásnak a nyomait véli tt felfedezni, amelyeket bizalmas úton vett értesülés szerint az antant államok hajósvállalatai a kivándorlók szállításának elnyerésére irányuló kérelmeik beadása körül Németországban is követtek. Németország ugyanis a múlt év őszén, amidőn különböző angol, francia és olasz vállalatok kivándorlók szállítására engedélyt kértek, eleinte tagadó álláspontra helyezkedett.

Az illető hajósvállalatok azután diplomáciai úton vették fel a tárgyalásokat, s az illető államok kormányai figyelmeztették a német kormányt, hogy a versailles-i békeszerződés 322., 327., 367. és 368. pontjai értelmében Németország bármely hajósvállalatnak, amely a német törvények rendelkezéseinek megfelelő úton kéri az engedélyt, köteles azt kiadni. Németország, amint előadó miniszter úr tájékozva van, ezt vitatta, később azonban mégis belement az engedélyezésekbe, és csupán azt a kijelentést tette, hogy minden egyes antant országból csak egy vállalatot, azaz egy angol, egy francia és egy olasz vállalatot fog engedélyezni. Németország azonban alig győzhetett ebbeli állásfoglalásával, mert az olasz vállalatok közül immár eddig többet koncesszionált a németországi kivándorlók szállítására nézve.

A fent elmondottakra utalással, abban a körülményben, hogy hozzá diplomáciai úton jöttek a koncessziók iránti kérelmek, bizonyos utalást lát arra, hogy a mi trianoni békeszerződésünk 269., 274., 297. és 298. pontjai, amelyek a versailles-i békeszerződés fent idézett pontjaival azonosak, reánk nézve is kötelező kihatással lesznek e koncesszionálások bizonyos kényszerűsége tekintetében.

A másik szembetűnő körülmény az, hogy a három említett vállalat két különböző nagyhatalom útján adta be kérelmét, holott e három vállalat a legszorosabb gazdasági kapcsolatban áll egymással és egyúttal a Société Anonyme de Navigation Belge-Américaine (Red Star Line) belga hajósvállalattal is, amelynek mint a volt Nord-Atlantischer Dampferlinien Verband (Continental Pool) volt tagjának Magyarországon engedélye volt a múltban magyar kivándorlók szállítására, s amely vállalattal már több hónapja folynak az előkészítő tárgyalások az engedélyezés iránt. A Red Star Line ugyanis egyike volt azoknak a vállalatoknak, amely majdnem évtizedekre visszamenőleg szállított anyakikötőjéből, Antwerpenből Amerikába magyar kivándorlókat...

Már egyedül az a puszta körülmény tehát, hogy Anglia és az Egyesült Államok itteni diplomáciai képviselői, éspedig külön-külön személyesen adták át a három hajósvállalat koncesszió iránti kérelmeit, a magyar kormányt bizonyos fokig kénytelenítí arra, hogy e kérelmeket oly irányú megfontolás, mérlegelés és döntés tárgyává tegye, amelyek a koncessziók megadására vezessenek.

Kétségtelen, hogy különösen a White Star Line hajósvállalatnál az a pártoló körülmény áll fenn, hogy a Cunard hajóstársaság mellett a világ egyik leghatalmasabb és legelőkelőbb hajóstársaságával állunk szemben. A Dominion és American Line a fent említett Red Star Linenal együtt szintén igen tekintélyes hajósvállalatok, amelyek a White Starral együtt köztudomás szerint az Internacional Mercantile Marine Company hajósalakulatban együtt vannak és John Pierpont Morgan, a nagy amerikai pénzügyi hatalmasság nagyfontosságú trösztjeinek egyikét képezi. E vállalatok különben, amelyek valamikor 1904 előtt önálló hajósvállalatok voltak, ma is egyesítik Anglia és Amerika pénzügyi nagyságait igazgatóságaikban...

A társaságok beadványai a magyar törvények rendelkezéseinek és kívánalmainak nem felelnek meg teljesen, miután a beadványok

egyelőre csak arról szólnak, hogy Magyarországon vetik alá magukat a magyar törvényeknek a magyar ki- és visszavándorlók szállítása tekintetében...

Meg kell itt jegyeznie, hogy a kereskedelmi miniszter úr, kinek véleményét hivatali elődje kereskedelmi szempontból kikérte, abbeli nézetének adott kifejezést, hogy egyelőre további engedélyek kiadásától tartózkodjunk, mert nem tudjuk még, hogy mely vidékekre és mily módozatok mellett lesz ajánlatos a kivándorlásra állami érdekből közrehatni. Nevezett miniszter úr továbbá azt mondja véleményében, hogy amíg a folyamatban levő közgazdasági nagy átalakulások ki nem fejlődtek és egy új konszolidált állapot a kivándorlási kérdések szempontjából határozottabb megfontolásra nem enged következtetést vonni, legfőbb érdekünk, hogy a kormány kivándorlási kérdésekben szabad kezét fenntartsa...

Sajnálatosan attól kell tartanunk, hogy a kereskedelemügyi miniszter úr indokolását a legutóbbi napok tapasztalatai igen erősen megcáfolják. Amint szakközegei észrevételeikből huzamos időn át előre jósoltak, a kivándorlás pár napja rohamosan kezd megindulni. A néptömegeknek a háború és utókövetkezményei által okozott nagyfokú elégedetlensége és mozgékonysága, valamint a nagymérvű elkeseredés stb. a népesség minden rétegét megmozgatta. Hathatós támogatást nyert ezen mozgalom az Amerikából küldött és ott megváltott hajójegyek útján; utóbbiakra nézve, hogy a Minisztertanács a mozgalom arányára nézve némi konkrét statisztikai adatot is nyerjen, előadó miniszter úr kiemelheti, hogy az egyik nem engedélyezett hajósvállalat közlése szerint, birtokában 8000 Amerikában megváltott, úgynevezett előreváltott (prepaid) hajójegy van magyarországi utas részére, egy másik hajóstársaság 3000 prepaiddel rendelkezik, egy harmadik pedig még hónapokkal azelőtt tudatta velünk, hogy hajóit két évre kimenőleg meg tudja tölteni prepaid utasok útján magyarországi utasokkal. Előadó miniszter úr megjegyzi, hogy a közölt számadatok csak a hajójegyek számait jelentik, egy-egy ilyen hajójeggyel azonban átlag 3 utas utazik, mert gyermekek, családtagok részére közös jegy állíttatik ki mindig. Sajnálatosan azt is tudjuk már, hogy kivándorlás az ország minden részéből lesz, mert ezek a prepaid jegyek mindenfelé szólnak. Főleg a prepaid jegyek hatása alatt a kivándorlás február elejével meg is indult. Az idő rövidsége dacára megállapítható, hogy nagyon tömegesen kelnek útra oly kivándorlók is, kik maguk fizetik az igen tetemes (3. osztályon körülbelül 61 000 korona, 2. osztályon körülbelül 120 000 korona) hajóviteli díjat. Amíg egyrészről tehát konstatálhatjuk, hogy az észak-amerikai viszonylat jelentősége itteni részről máris kétségtelenül fennforog, másrészről teljesen biztosra vehetjük, hogy a tengerentúlróli eddig fennállott viszonylat jelentőségét az amerikai bevándorlás korlátozását célzó intézkedések nem fogják sokkalta jelentéktelenebbé tenni, mert az Északamerikai Egyesült Államok részéről máris észlelhetjük a hajlandóságot erőteljes munkásanyagunk továbbra való felvétele iránt...

A mai időpontot a legelőrehaladottabbnak és végsőnek kell jeleznie,

hogy döntsünk afelett, vajon mi jár kevesebb kárral és nagyobb haszonnal kivándorlási ügyünkre, az-e, ha a vállalatokkal most vesszük fel a tárgyalásokat, amidőn ők mint engedélytkérők jelentkeznek, vagy oda halasztjuk az ügyet, midőn majd antant diplomáciai nyomás alatt kénytelenek leszünk őket koncesszionálni. Felhívja továbbá a Minisztertanács figyelmét arra is, hogy amennyiben a hajósvállalatokat túlnyomó részben nem engedélyezzük, ezek ügynökségeikkel körül fogják ülni az országot és Bécsben, Pozsonyban, Losoncon, Kassán, Aradon, Szabadkán nyitott irodáik, illetve felállított ügynökségeik útján fogják a kivándorlókat kibocsátani és fognak nagy kivándorlási agitációt megindítani. Igen jól tudjuk, hogy a hajósvállalatok agitációival szemben teljesen tehetetlennek bizonyultunk akkor, amikor Magyarországnak északon megvoltak azok a természetes határai is, mint a Kárpátok. Ma, midőn semmi természetes határunk nincs, semmiképp sem tudjuk megakadályozni, hogy kivándorlóink a határt átlépjék. Számolnunk kell továbbá azzal is, hogy amennyiben ezen agitáció megindul, a hajósvállalatok egy viteldíjharcba (rátaháború) fognak belemenni, amely az országra éppoly végzetessé válhatik, mint volt az 1904. évi rátaháború, ha talán nem is fogják a magyar kivándorlókat, mint akkoriban, 40 koronáért tengeren túlra szállítani...

Választanunk kell tehát aközött, hogy bizonyos vállalatokkal békés úton és minden antant nyomás nélkül megegyezésre jussunk, vagy aközött, hogy antant nyomás alatt adjunk koncessziót, vagy végül aközött, ami a legrosszabb volna, hogy a vállalatok a hatalmukon kívül eső területről indítanak Magyarországról való kivándorlási kampányt. Amennyiben az utóbbi eset bekövetkezik, az természetesen a legsúlyosabb következményekkel jár.

Ezek folytán előadó miniszter úr kéri a Minisztertanácsot, méltóztassék hozzájárulni ahhoz, hogy a Red Star Line hajósvállalaton kívül, amellyel már egy év óta tárgyalások folynak, a többi, éspedig a White Star Line, Dominion Line és American Line hajósvállalatokkal is, az úgy látszik nagyon gyorsan megejthető tárgyalásokat felvehesse, amennyiben legalább ugyanazon kedvezményeket érheti el, amelyekre Cunard Line-nal már megegyezett, ezen újabb négy hajósvállalattal is egyezésre jutván, a magyarországi ki- és visszavándorlók szállítására a törvényes engedélyt egyelőre szintén 1921. év végéig megadhassa...

Szükségesnek tartja a Minisztertanács tájékoztatására végül megjegyezni, hogy legközelebb a Compagnie Générale Transatlantique francia hajósvállalat is fog Magyarországon engedélyt kérni, és hogy valószínűleg ennek engedélyezése elől alig fogunk kitérhetni. A társaság máris félhivatalosan kérdést intézett hivatali elődéhez engedélyezése, továbbá aziránt, hogy nagyobb számú romániai és balkáni kivándorlását Magyarországon át lebonyolíthatja-e. Bár a trianoni békeszerződésnek előbb idézett pontjai értelmében az átvándorló kivándorlás szabályozása tekintetében nincs szabad rendelkezésünk, a Transatlantique-nak az a válasz adatott, hogy az átvándorlást nem engedjük meg, mert ehhez is az 1909. II. törvénycikkben előírt engedélyezés szükséges. Lehetséges ugyan, sőt nagyon valószínű, hogy ez az antant felszólalásra fog okot szolgáltatni...

Kéri a Minisztertanácsot, hogy ebbeli álláspontját tudomásul venni szíveskedjék.

Tudomásul vétetik.

Eredeti tisztázat. — O.L. MT. jkv. 1921 március 22.

A beszámolóból kihagytuk a kisebb jelentőségű, az ügy érdemére nem tartozó részleteket.

ELLENFORRADALMI POLGÁRŐRSÉGEK SZERVEZÉSÉRŐL

1920 augusztus 27

195. *A budapesti katonai városparancsnokság jelentése a budapesti körletparancsnokságnak a „polgári csendőrtartalék" szervezéséről*

Szigorúan bizalmas!
A parancsnok sajátkezű felbontására!

HM. 73 142/8092 főn/eln. 1. számú rendeletére:

A polgári csendőrtartalék alakulatok feladata

1. Rendes viszonyok között a nemzeti hadseregbeli alakulatok támogatása a helyőrségi szolgálat ellátásában. Közreműködés a törvényes rend és közbiztonság fenntartásában.

2. Sztrájkok esetén a legfontosabb közüzemek folytatólagos munkájának biztosítása.

3. Esetleg a tkv. h. o. mozgó hadseregbeli zászlóaljának azok esetleges elvonulása esetén való helyettesítése. Ezen adott esetben a polgári csendőrtartalék feladatai a rendes helyőrségi szolgálat ellátásán kívül a következők lehetnek:

A törvényes rend oltalma és a közbiztonság fenntartása csendőrséggel és államrendőrséggel, valamint pénzügyőrséggel együtt, mely fegyveres őrtestületek szükség esetén katonai parancsnokság alá lépnek. Az esetleg katonailag megszállandó távíró- és telefonközpontok, gáz-, villamos- és vízellátási művek, élelmezési üzemek, raktárak, valamint a felhalmozandó üzemanyag (szén) stb. biztosítása és megőrzése.

E két utóbbi feladat elvégzésére a polgári csendőrtartalék a mellékelt „Hadrend" szerint *sürgősen*, az alábbiak figyelembevételével átszervezendő:

Teljes és feltétlen *megbízhatóság* továbbra is alapelve a szervezésnek.

1. A mű- és tudományegyetemi zászlóaljak jelenlegi szervezésük-

ben 1500—1500 fő állománnyal továbbra is fennmaradnak: zászlóaljként 1500 német fegyver és esetleg néhány német géppuska fog kiadatni.

2. A posta és vasutas csendőrtartalék alakulatok jelenlegi szervezésükben megmaradnak: 500—500 német fegyver és néhány német géppuska kiutalása várható.

3. Minden kerületben elvileg három zászlóalj állítandó fel, éspedig:

a) két zászlóalj az állandó szolgálatra egymás felváltására,

b) egy zászlóalj különleges feladatokra.

Ad *a)* Az állandó szolgálatra rendelt kerületenkénti két-két zászlóalj az x. kerületi karhatalmi parancsnok „I" illetve „II" jelzést kapja...[1]

Ad *b)* A sztrájktörő munkásosztagok felállítására vonatkozó munkák azonnal megkezdendők.

Szem előtt tartandó, hogy így egy általános sztrájkra, valamint részleges, egyes üzemeket érintő sztrájkokra kell felkészülnünk, az előkészületek azonban csak a *legfontosabb közcélt szolgáló* üzemekre terjedhetnek ki, éspedig:

1. villany-,
2. víz-,
3. gáz-,
4. malomüzemekre,
5. kenyérgyárakra.

Ezen üzemek folytatólagos munkábantartása csak olyképp lehetséges, ha egyelőre egészen eltekintünk a jelenleg az üzemekben foglalkoztatott munkásoktól és úgy a szak- és gépészmunkára, mint a napszámos munkára teljesen megbízható polgári embereket, saját szervezésünk alapján állítunk.

Szükséges tehát, hogy kerületenként minden nagyobb előbb említett üzem részére már most egy „üzemosztag" állíttassék össze, amely szükség esetén rövid időn belül megbízhatóan alkalmazható legyen...[2]

Minden, a *b)* alatt említett üzemnél a raktárak, felhalmozott üzemanyagok és az üzem biztosítására egy fegyveres *biztosító osztag* ugyancsak megszervezendő, hogy a kirendelt munkásosztagok munkájukat zavartalanul végezhessék.

Ezen előkészületek pontos megállapítása végett a kerületi karhatalmi parancsnokok a kerületükben előforduló üzemekre és az „üzembiztosító őrségekre" vonatkozólag tegyenek *javaslatot, mely oda is kiterjedjen, hogy ezen őrségeket a polgári csendőrtartalék zászlóaljak adják, avagy mint külön őrségek a III. zászlóaljba kapcsoltassanak be.*

Az épületőrségek és üzembiztosító osztagok céljaira kerületenként

---

[1] A következőkben a sztrájktörő alakulatok felállítására vonatkozó részletes utasításait közli.

[2] A továbbiak az „üzemosztagok" szervezésére vonatkozó utasításokat tartalmazzák. Dáni tábornok, budapesti katonai körletparancsnok ezzel kapcsolatban az iraton a következő megjegyzést írta: „... kiemelni a szolgálatkötelezettség fontosságát, úgymint a sztrájktörők alkalmazhatóságát nemcsak politikai sztrájknál". Egyúttal azt is feljegyezte, hogy a Hadügyminisztérium a felterjesztéshez hozzájárult.

50—50 fegyver, esetleg az előző ad *a)* pont szerint az I. és II. zászlóaljaknál felesleges fegyverek állanak rendelkezésre...[1]

4. Szükségesnek tartom ez alkalommal rámutatni arra, hogy a zászlóaljparancsnokok lehetőleg tájékozódjanak oly irányban is, hogy a polgárság mennyire van ellátva saját fegyverzettel (vadászfegyver, pisztoly, revolver) és igyekezzenek odahatni, hogy a megbízható elemek fegyverviselési engedélyhez jussanak...[2]

A polgári zászlóalj megszervezésére tett intézkedéseimet felterjesztem azon javaslattal, hogy a népfelkelés mintájára a szolgálati kötelezettség behozatalát szükségesnek tartom[3].

Shvoy
tábornok,
katonai városparancsnok

Eredeti tisztázat. — H.L. HM. Bp. kat. körletparság. 1920-8452.

1920 szeptember 8

196. *A Csongrád megyei katonai parancsnokság bizalmas utasítása a vármegye valamennyi közigazgatási hatóságához a „nemzetvédelmi bizottságok" felállításáról*

Az utasítás a Hadügyminisztérium 102929/eln. C. 1920. számú rendeletére felhívja a községi elöljáróságokat, hogy a község „nemzetvédelmi bizottságát" állítsák fel. Az utasítás szerint „a bizottság tagjai a jegyző, pap, tanítók, földbirtokosok, valamint a gazdakör és ipartestületek képviseletéből 3—3 tag. Célja: a község nemzeti, honvédelmi és bolsevista szempontból való éber megfigyelések adatokkal való bejelentése a vármegyei katonai parancsnokság «T» osztályának."

További feladata: „A destruktív sajtóval szemben a keresztény irányú újságoknak minden társadalmi eszközzel való támogatása. Bizalom felkeltése a nemzeti hadsereg iránt. A keresztény egyesülések pártolása. Politikai, társadalmi fontos kérdések helyes megvilágítása. Polgári, karhatalmi alakulatok működésének ellenőrzése."

A község nemzetvédelmi bizottsága „a katonai parancsnokság «T» osztályának egy kiegészítő, azaz támogató szervét képezi és mint olyan, vele állandó érintkezésben kell hogy legyen.

Az érintkezés lehet személyes vagy levéli, fontos esetekben csak a személyes érintkezés ajánlatos.

Az esetről esetre beterjesztendő jelentéseken kívül a bizottság minden hónap 15-ig egy írásbeli jelentést tesz parancsnokságomnak az elmúlt hónapban nemzetvédelmi szempontból nyert fontos tapasztalatairól."

---

[1] Ezután a felállítandó osztagok állományára vonatkozó utasítások következnek.

[2] A továbbiakban egyéb szervezési részletkérdésekről intézkedik.

[3] A szokástól eltérően az irat a szövegben itt adja meg azon parancsnokságok listáját, akiknek a jelentést elküldték. Ez a névsor egyszersmind a sztrájktörő alakulatok elhelyezését is mutatja: 1—2 tkv. dandárparancsnokság, 1—4 tkv. ezredparancsnokság, I—X. polgári csendőrtartalék zászlóaljparancsnokság, erzsébetfalvi, újpesti, kispesti, műegyetemi és tudományegyetemi polgári csendőrtartalék zászlóaljparancsnokság, valamint a postai és vasúti csendőrtartalék központi parancsnokság.

Az utasítás szerint „a nemzetvédelmi bizottság kimerítő programját «T» osztály ezzel megbízott szerve kiszállása alkalmával részletesen fogja ismertetni."

Csanád megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-97.

Ezt az utasítást a vármegyei katonai parancsnok „tudomásulvétel végett" a kormánybiztos főispánnak is megküldte.

1920 szeptember 9

197. *A Csanád megyei katonai parancsnokság utasítása a közigazgatási hatóságokhoz polgári őrségek felállítására*

A hadügyminiszter 72745/eln. t. 1920. számú rendelete „polgárőrségek" felállítására ad instrukciókat. Ezek szerint „a polgárőrség az önkéntes tűzoltók mintájára és a lakosság számarányához mérten kerülne felállításra". A „polgárőrségbe" való felvételnél „elsősorban hivatalnokok, önálló iparosok, földbirtokosok, gazdák, önálló vállalkozók, akik nem katonai szolgálatkötelesek de katonatisztek, jönnének számításba.

A toborzás személyes felszólítás útján hajtandó végre."

A „polgárőrség állománya a lakosság számarányához mérten 3000 lélek után 50 fő, mely egységek századokba, esetleg nagyobb városokban zászlóaljba vonandók össze".

A tervezet még „jóváhagyásra" vár, addig az „előmunkálatokat" kell sürgősen végrehajtani.

Csanád megyei Állami Levéltár. főisp. ir. biz. 1920-98.

1921 január 19

198. *A Pest megyei főispánnak a főszolgabírákkal az ellenforradalmi polgárőrségek szervezése ügyében tartott bizalmas értekezletének jegyzőkönyve*

JEGYZŐKÖNYV

felvétetett 1921 január hó 19-én Pest vármegye főispáni hivatalában tartott bizalmas értekezleten.

Jelen voltak: dr. Preszly Elemér főispán, mint elnök, Agorasztó Tivadar alispán, valamennyi járás főszolgabírája a jánoshalmi főszolgabíró kivételével, ki távbeszélőn kimentette magát, az összes városok polgármesterei és ifj. Feleky Andor főispáni titkár, mint jegyzőkönyvvezető.

Főispán az ülést megnyitván felhívja a hatóságokat, hogy a jövőben a számonkérőszékre[1] jelentéseiket a kellő időben terjesszék be . . .

[1] A számonkérőszék a közigazgatási tisztviselők személyi fegyelmi ügyét intézte

Ezek után rátér az értekezlet tulajdonképpeni tárgyára.

A közeljövőben meglehetős nehéz időkre van kilátás. Az ország belrendjének, amely igen sok oldalról, így különösen bolsevisták részéről veszélyeztetve van, fenntartása a közigazgatási hatóság feladatát fogja képezni. Nem lévén kizárt eset, hogy a nemzetnek fegyverbe kell állnia, amely a hadsereg állományát a belrend fenntartásától kénytelen lesz elvonni, *polgárőrségek* megszervezése vált szükségessé. Ezen polgárőrségek egyedüli hivatása a veszélyeztetett belső rend biztosítása, éspedig akként, hogy minden egyes polgárőr csak falujának kereteiben köteleztetik közbiztonságot fenntartó tevékenységre. Tekintettel úgy a világháború, mint az ezt követő időkben megszervezett polgárőrségek jó és rossz oldalaiból levont tapasztalatokra, közigazgatási hatóságoknak alkalma lesz egy feltétlenül megbízható és inkább kevesebb számból álló új polgárőrség szervezésére. Erre vonatkozólag tett intézkedésekről folyó hó 31-ig feltétlenül jelentést vár. A megszervezést illetőleg, bár nincs kifogás azellen, hogy abba a járási nyilvántartó tiszt személye bevonassék, azonban maga a megszervezés, az intézkedési jogkör kizárólag a közigazgatási hatóságot illeti s a polgárőrség teljesen a katonaság nélkül, annak kizárásával, sőt annak együttműködése nélkül szervezendő meg. A polgárőrség csupán a csendőrséggel és rendőrséggel működhetik együtt, mely esetben szintén megtartja szervezettségét, s ahhoz legfeljebb a járőr-beosztásoknál kapcsolódik. Polgárőrök lehetőleg nem katonaköteles korban álló személyekből, tisztviselőkből és a gazdaközönségből választandók ki. Fő szempont, hogy a szervezetbe olyanok kerüljenek, akiknek van valamit félteniük. Általánosságban polgárőrök 35 évnél idősebb személyek közül jelölendők ki. Minden járásban a járási székhelyen legyen egy szervezet, melyet a főszolgabíró a járás területén ott használhat fel, ahol akar. . .[1] A polgárőr kötelessége minden államellenes mozgalmat, az amnesztiarendelet folytán visszabocsátott egyének viselkedését éber figyelemmel kísérni, s erről feletteseit mindenkor kellőképp informálni.

Ezek előrebocsátása után egyes hozzászólások alapján kialakult annak szükségessége, hogy a belügyminiszterhez felterjesztés tétessék, hogy a fegyverviselési engedélyek kiadásánál a közigazgatási hatóságok minden egyes esetben meghallgattassanak, továbbá hogy a vármegye központjában a polgárőrség ügyeit intéző központi szerv létesíttessék.

Ezek után megállapíttatott az eskü szövege . . .[2]

Ezek után az ülés bezáratott és a jegyzőkönyv aláíratott.

ifj. Feleky Andor s. k.
jegyzőkönyvvezető

Preszly s. k.
főispán

Eredeti tisztázat. — Pm. L. főisp. ir. biz. 1921-2.

A Hadügyminisztérium 1921 január 26-án távirati rendeletben utasította a katonai körletparancsnokságokat, hogy a polgárőrségek szervezését, amelyet eddig a katonai

[1] Ezután szervezési részletkérdéseket taglal.
[2] A továbbiakban a jegyzőkönyv az eskü szövegét közli, amely Horthyhoz, a főszolgabírákhoz és a fennálló rendszerhez való hűségről szól.

hatóságok intéztek, adják át a közigazgatási hatóságoknak, és munkájukat a „legmesszebbmenően támogassák és ez ügyben a főispánok, illetve egyéb közigazgatási hatóságok részéről hozzájuk intézett megkereséseknek soron kívül tegyenek eleget". A távirati utasítás végül közli, hogy a budapesti egyetemi zászlóaljak továbbra is katonai irányítás alatt maradnak.

Almásy pomázi főszolgabíró 1921 január 31-én már jelentést küld felettes hatóságainak az ellenforradalmi polgárőrségnek megszervezéséről a pomázi járásban. Jelentésében közli az egyes községek parancsnokainak listáját, megjelöli azok foglalkozását és katonai rangját. A kimutatás szerint a parancsnokok zöme tartalékos katonatiszt (százados, hadnagy, főhadnagy stb.) s foglalkozásuk: nagykereskedő, uradalmi intéző, kulák stb. [*Pm. L. föisp. ir. biz. 1921-2.*]

1921 február 10

199. *A püspökkari konferencia jegyzőkönyve a papságnak a polgárőrségbe való belépéséről*

JEGYZŐKÖNYV

felvétetett Budapesten 1921 február 10-én a hercegprímási palotában tartott püspökkari értekezleten.

Jelen voltak Csernoch János bíbornok hercegprímás elnöklete alatt Szmrecsányi Lajos egri érsek, Várady L. Árpád kalocsai érsek, Radnai Farkas auxumi érsek, Széchenyi Miklós gróf nagyváradi, Glattfelder Gyula csanádi, Miklósy István hajdúdorogi, Fetser Antal győri, Rott Nándor veszprémi, Hanauer Á. István váci püspök és Bárdos Remig pannonhalmi főapát.

Távolmaradásukat kimentették: Batthyány Vilmos gróf cyrhusi érsek, Prohászka Ottokár székesfehérvári, Zichy Gyula gróf pécsi, Mikes János gróf szombathelyi és Novák István eperjesi püspök.

A hercegprímás megnyitja az értekezletet, amelyet a magyar kormány kívánságára hívott össze rendkívüli időben, s a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri a győri püspököt és a pannonhalmi főapátot.

Az egyes városokban és községekben szervezett polgárőrség erkölcsi presszióval kényszeríti a papságot is a belépésre. Az egri érsek kérdi, milyen magatartást tanúsítson az ordinarius a papságnak a polgárőrségben való szolgálata tárgyában.

A püspöki kar nézete szerint a papság nem vonhatja ki magát a polgárőri szolgálat alól. Vonakodása nagy erkölcsi kárral járna. Egyébként is a polgárőrség a polgári rend biztosítására alakult önvédelmi szerv, amely az önvédelem erkölcsi jogán nyugszik.

Nyomtatvány. — O.L. Ppki. jkv. 1921 február 10.

1921 február 24

200. *Preszly Elemér Pest megyei főispán jelentése a belügyminiszternek a polgárőrségek megszervezéséről*

Jelentésében beszámol arról, hogy Pest megye területén minden járásban és városban megszervezték a polgárőrséget. Pest megye 24 járásából részletes adatokat közöl a beszervezett polgárőrség létszámáról (5859 fő), akik részére 5425 kézifegyvert és 5 gépfegyvert igényel. Befejezésül közli, hogy „a polgárőrségnek vagy legalábbis azok egy részének fegyverrel való ellátása oly fontos kérdést képez, amely nélkül a most megalakított szervezetek fel fognak bomlani. Ezért ismételten kérem nagyméltóságodat, hogy a honvédelmi miniszter úrnál nyomatékosan közbenjárni méltóztassék, hogy az igényelt fegyvermennyiségnek legalábbis a fele a legsürgősebben kiosztásra kerülhessen, mert eltekintve ezen körülménynek a szervezeteket egybetartó morális jelentőségétől, amennyiben ezt külpolitikai szempontból is indokolnák, így kiadott fegyverek sehol biztosabban elrejtve nem lennének, mint a vidéki polgárőrségek tagjainál."

Pm. L. főisp. ir. biz. 1921-2.

A BÁNYÁSZSZAKSZERVEZET SZOCIÁLDEMOKRATA VEZETŐINEK FELAJÁNLKOZÁSÁRÓL

1920 szeptember 24

201. *A hadügyminiszter levele Teleki miniszterelnökhöz a bányászszakszervezet vezetőinek felajánlkozásáról*

A Hadügyminisztérium a bányászszakszervezet szociáldemokrata vezetőinek 1920 augusztus 14-én Horthyhoz intézett beadványával kapcsolatban közli véleményét Telekivel. Ez a vélemény elutasító a bányászszakszervezet vezetőinek beadványában említett sérelmekkel és javaslatokkal szemben. A beadványban kifogásolt rendelet szerinte egyaránt irányul a „munkások sztrájkja vagy a munkaadó vállalatok szabotálása" ellen.

Ugyanakkor megállapítja, hogy „eddigelé a közérdekből felette fontos széntermelés csupán a munkások sztrájkja által veszélyeztetett, a kormányrendelet szigorú intézkedésének alkalmazása tehát csak a munkássággal szemben vált szükségessé".

Hangsúlyozza, hogy „a nemzetközi eszmékkel telített munkásság még mindig a vörösuralomról ábrándozik, miért is erélyes katonai felügyeletre, illetve segítségre feltétlenül szükség van".

A súlyos visszaélésekről azt állítja, hogy „szórványosan előfordult, hogy más alakulatokhoz tartozó katonák a munkásokat tényleg tettleg bántalmazták, ezek azonban a 6407/ME. számú kormányrendelettel semmiféle vonatkozásban sem állanak, azt azonban diszkreditálják". A szóbanforgó konkrét sérelmekre nem ad érdemleges választ, hanem azok kivizsgálását ígéri.

A külszíni munkásoknál a 12 órás műszakokra vonatkozóan kijelenti,

hogy az a „hazai szénbányáink műszaki viszonyai folytán szükséges és a munkásság és a munkaadó kölcsönös megegyezése alapján történik".

A bányászszakszervezet vezetőinek beadványával szemben megállapítja, hogy „a Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének kísérlete, hogy a tatabányai munkásokat azon hazafias elhatározásra bírja, miszerint az ország szénellátásának javítása érdekében a széntermelést fokozzák, teljesen s i k e r t e l e n volt.

Ez is bizonyítja, hogy említett szövetség budapesti központjának hatalma elegendő arra, hogy a munka beszüntetését előidézze, de arra már nem terjed ki, hogy a munkásokat szorgalmasabb, illetve nagyobb munkateljesítményre rábírhassa.

Tatabányán a szövetség közbenjárása után az ottani 9000 munkás közül csupán 30 volt hajlandó több munkát teljesíteni, s ezáltal a napi többteljesítmény nem a jelzett 25, hanem csupán 9 vagon volt, míg ezzel szemben a kohómunkások szövetségének k ö z b e n j á r á s a n é l k ü l a salgótarjáni bányákban működő katonai szénkirendeltség az ottani csekélyebb, csupán cca. 5000 főnyi munkáslétszám mellett mintegy napi 100 vagon többtermelést ért el."

Batta és Csóka felajánlkozásáról, hogy vegyék igénybe a „szövetség" közreműködését, az a véleménye, hogy „a szövetség befolyásának növelése egyenlő volna egy negyedik (munkaügyi) kormánybiztos kinevezésével, mondhatni munkásdiktatúrát vonna maga után, s így az semmi körülmények között sem volna megengedhető, illetve leghatározottabban visszautasítandó volna.

Fontosabb munkásügyekben a szénügyek katonai felügyelője mostanáig is tárgyalt a memorandum szerkesztőjével, amennyiben az vagy személyesen fordult a szénügyek katonai felügyelőjéhez, vagy pedig a felügyelőhöz megbeszélésre kéretett.

A szénbányatelepekre kiküldött katonai szénkirendeltségek a munkásokkal állandó érintkezésben állanak, s így részletekben megvalósítják azt, amit a memorandum szerkesztője személyes hatalmának növelése érdekében az ország összes bányái tekintetében igyekszik elérni."

O.L. ME. 1921-XXXVII-856.

1920 augusztus 14-én a bányászszakszervezet szociáldemokrata vezetői beadványt intéztek Horthyhoz a bányamunkásság kirívó sérelmeivel kapcsolatban és felajánlkoztak az ellenforradalmi rendszer fokozottabb támogatására. A beadványt azzal kapcsolatban írták, hogy a kormány rendeletet bocsátott ki, amely szerint a szénügyek intézését a szénügyek katonai felügyelőjére, a széntermelési kormánybiztosra és a szénelosztási kormánybiztosra ruházza.

Beadványukban — mint írják — az a szándék vezeti őket, hogy „elejét vegyük annak, hogy a nemzeti hadsereg, amely megkülönböztetett tiszteletet és tekintélyt ért el az ország lakossága előtt, ennek a rendeletnek alkalmazása következtében a munkásság előtt ellenszenves színben tűnjön fel".

A továbbiakban arról panaszkodnak, hogy a bányák katonai felügyelői „megakadályozzák a munkásság szervezeteinek működését", és gyakran súlyos atrocitásokat követnek el. A 12 órás műszakok bevezetését helyeslik, csupán amiatt panaszkodnak, hogy „ezt a változást nem jóakaratú magyarázattal, hanem ütlegelésekkel és lezárásokkal hajtják végre..."

Végül kifejtik azt a meggyőződésüket, hogy „szövetségünk közbenjárása s közreműködésének igénybevétele... az egyetemes cél elérésére szolgáló lehetőségeket meg fogja adni". *[O.L. ME. 1921—XXXVII—856.]*

A kormányzó kabinetirodája a szakszervezet beadványát elküldte a Miniszterelnökségre, ahonnan az ügyet az egyes szakminisztériumokhoz továbbították.

1920 október 3

202. *A pénzügyminiszter válasza a miniszterelnöknek a katonai felügyelet további fenntartásáról*

A Magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének a szénügyek intézéséről szóló 6407/1920. ME. számú kormányrendelet megjelenése alkalmából a kormányzó úr őfőméltóságához felterjesztett memoranduma tárgyában folyó évi augusztus hó 19-én 6749/ME. II. szám alatt kelt becses átiratára van szerencsém nagyméltóságodat tisztelettel a következőkről értesíteni...[1]

A szövetségnek az a kifogása, hogy a katonai szénkirendeltségek, illetőleg a katonai karhatalmi parancsnokságok a munkaviszony szabályozásába és a munkafegyelem gyakorlásába illetéktelenül beavatkoznak, a valóságnak megfelel, amennyiben ez irányú hatásköri túllépések, amint az a miskolci bányabiztosságnak mellékelve másolatban átküldött folyó évi 1587. számú jelentéséből is megállapítható, a katonai karhatalmi kirendeltségek részéről helyenként elég gyakran fordulnak elő.

A katonai hatóságoknak ez az eljárása a munkaviszony terén annyira kívánatos konszolidáció munkáját és ezzel együtt a széntermelés jövőjét nagymértékben veszélyezteti, miért is szükséges, hogy megszüntetése s a katonai intézkedéseknek a törvényes keretekbe való szorítása céljából a megfelelő intézkedések mielőbb megtétessenek.

A szövetségnek az atrocitásokra, illetőleg testi fenyítésekre vonatkozó kifogása tekintetében pozitív, hivatalosan megállapított adatok ugyan nem állnak rendelkezésre, egyes panaszokból és bizalmasan nyert értesülésekből következtetve azonban valószínűnek látszik, amint azt a miskolci bányabiztosság fent hivatkozott jelentése is megemlíti, hogy ilyen irányú visszaélések tényleg előfordultak.

Van szerencsém ezért nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, miszerint méltóztatnék a magyar királyi honvédelmi miniszter urat aziránt megkeresni, hogy a fentemlített hatásköri túllépések és atrocitások megszüntetése céljából szükséges intézkedéseket sürgősen megtenni szíveskedjék.

A munkások szervezkedési szabadságának korlátozására vonatkozó panasz, amennyiben az a katonai szénkirendeltségek ellen irányul, értesülésem szerint alaptalan, amennyiben a munkásoknak a bányamunkások országos szövetsége keretében való megszervezését, illetőleg ebből a célból a szervező gyűlés megtartását egyes bányatelepeken a katonai hatóságoktól függetlenül csak az a körülmény akadályozta, hogy a gyűlés megtartására az engedélyt az illetékes rendőrhatóság nem adta meg.

Miután a Bányamunkások Országos Szövetsége már ismételten panaszolta, hogy egyes rendőrhatóságok a törvényes rendelkezések célzatától eltérően szándékosan kikeresett formai okok és módok

[1] A továbbiakban megismétli a beadványban említett kifogások lényegét.

felhasználásával igyekeznek a szabályszerűen bejelentett alapszabályszerű gyűlések megtartását megakadályozni, miután továbbá a munkások szervezkedési vágyának ilyen módon való elfojtása a szervezkedési szabadságnak törvényes biztosítása mellett csak a törvényes hatalom tekintélyének lejáratására, emellett hatóságilag ellen nem őrizhető, minden személyes felelősség nélküli titkos szervezkedésre, végeredményben a konszolidáció kívánatos munkájának nagyfokú veszélyeztetésére vezet —, nézetem szerint felkérendő volna a magyar királyi belügyminiszter úr a szükséges intézkedések megtételére abból a célból, hogy az illetékes rendőrhatóságok a bányamunkásokat a kormányhatóságilag láttamozott alapszabályokkal ellátott egyesület keretein belül szervezkedési szabadságukban s így a szervezeti gyűlések megtartásában a folyó évi 55010. számú belügyminiszteri rendelet célzatának megfelelően ne akadályozzák...[1]

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

A miniszter helyett:

Olvashatatlan aláírás

államtitkár

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1921-XXXVII-856.

1920 augusztus 16

203. *A Miniszterelnökség leirata a lakásügyek miniszteri biztosához Garami Ernő emigráns szociáldemokrata vezető budapesti lakásának rekvirálás alól való mentesítése érdekében*

A lakásügyek miniszteri biztosának!

Hivatali elődje által Garami Ernő külföldön tartózkodó budapesti lakosnak budapesti lakása elrekvirálása tárgyában hozzám juttatott fenti iratokat, amelyek a miniszteri biztosság irattárát illetik, azzal küldöm le, hogy ezen ügyben annak idején a Minisztertanács úgy határozott, hogy Garami Ernő lakásának elrekvirálására jogcímet fennforogni nem lát.

Felszeghy
Bárczy

Fogalmazvány. — O.L. ME. 1920-XXXVII-6816.

---

[1] A továbbiakban kifejti, hogy a bányászszakszervezetek közreműködését nem kell mindig, hanem csak akkor igénybevenni, mikor ez szükségesnek mutatkozik.
Hasonló értelemben nyilatkozik a kereskedelemügyi miniszter is. *[O.L. ME. 1921-XXXVII-856 (8819/1920.)]* A kérdés végül is 1920 november 19-én a Minisztertanács elé kerül, ahol elhatározzák, hogy a szakszervezeteket „kizárólag a munkabérviszonyokra fogja a széntermelési kormánybiztos meghallgatni". *[Ugyanott.]*

1920 szeptember 2

204. *Gratz Gusztáv levele gróf Teleki Pálhoz Horovitz Gábor szociáldemokrata vezető visszatérése érdekében*

Igen tisztelt barátom!

Utolsó találkozásunk alkalmával kifejtettem előtted azokat az okokat, amelyek nézetem szerint kívánatossá tennék, ha a jelenleg Bécsben élő magyar szocialisták közül azok, kiknek politikai magatartása semmi tekintetben nem ad okot aggodalmakra és akiktől inkább azt várhatjuk, hogy a munkásságot túlzó állásfoglalásoktól visszatartják, Budapestre visszatérhetnének. Szíves voltál felhatalmazni, hogy ha ilyen szocialistákat ismerek, azok esetét veled közölhessem.

Ezen engedélyeddel élve van szerencsém felhívni figyelmedet Horovitz Gáborra, a famunkások szakszervezetének titkárára, akit különben az Országos Munkásbiztosító Pénztár elnökségében kifejtett működése alapján személyesen is jól ismerek. 1903 óta működik a szakszervezetben és soha túlzó mozgalomban nem vett részt. A famunkásokat mérsékelt irányban vezette, úgyhogy néhány esettől eltekintve, amikor az egyes üzemekben velük együtt dolgozó vasmunkások bérmozgalmaiba belerántódtak, tudomásom szerint soha sztrájkba nem léptek. A munkásbiztosító pénztárban mindig mérsékelt álláspontot foglalt el, és kereste a munkaadókkal való egyetértést. Saját előadása szerint 1918 tavaszától kezdve idegbaja folytán szocialista pártülésken nem vett részt, és a Károlyi-féle forradalmi mozgalmaktól teljesen távol állt. A bolsevizmus proklamálásánál szintén nem volt szerepe — mikor dacára ennek a József-városban beválasztották a munkástanácsba, ez ellen szóval és írásban tiltakozott, és a munkástanács egyetlen ülésén sem vett részt. A bolsevista vezetőkkel állandó ellentétben állt, és egy ízben, amikor nyomára jöttek, hogy a famunkásokat a Vörös Hadseregből való eltávozásra igyekszik rábírni, el is kellett szöknie Budapestről, ahol őt el akarták fogni. A június 24-i ellenforradalmi kísérlet után Ercsiben egy Sabitz Mihály nevű volt őrmestert, egy Ispán József nevű katonát és egy gyógyszerészt saját biztonságának kockáztatásával személyes intervencióval szabadított meg az agyonlövetéstől — éppúgy más alkalommal Hatvanban egy Fábits nevű birtokost és — ugyancsak a június 24-i ellenforradalmi kísérlettel kapcsolatban egy Zabreczky Sándor nevű Ludovika Akadémia-beli növendéket. Mindezek az esetek, mint Horovitz állítja — a bolsevizmus bukása után egy birtokában levő, de Budapesten őrzött rendőrségi végzésben is megállapíttattak.

Horovitz Gábor Budapestről eltávozott, egyfelől mert egy bécsi szanatóriumban állt kezelés alatt, másfelől mert Budapesten nem hivatalos közegek (kik őt valószínűleg Horovitz Jenő volt népbiztossal téveszttették össze) ismételten megfenyegették és nála házkutatást is tartottak. Meg vagyok győződve róla, hogy visszatérése esetén a befolyása alatt álló famunkásokra nem kedvezőtlen, hanem határozottan jó befolyást gyakorolna és azért nyugodt lelkiismerettel ajánlom, hogy

visszatérését valamely megnyugtató nyilatkozattal, amelyet nevedben neki tehetnék, lehetővé tenni kegyeskedjél[1].

Őszinte igaz tisztelettel és szívélyes üdvözlettel

készséges híved

Gratz

Eredeti tisztázat. — O.L. KÜM. kabinet. 1920-4521.

Horovitz az engedélyt megkapta, hazatért Magyarországra, újra a famunkásszövetség titkára lett s egyben besúgó szolgálatot végzett a fasiszta rendőrségnek.

A PARASZTSÁG FÖLDIGÉNYLŐ KÖVETELÉSEINEK ELFOJTÁSÁRA IRÁNYULÓ INTÉZKEDÉSEKBŐL

1920 szeptember 28

205. *Nagyatádi Szabó földmívelésügyi miniszter bizalmas körrendelete a főispánokhoz a községi mezőgazdasági bizottságok megalakításának módjáról*

Bizalmas!

Valamennyi vármegye főispánjának.

Folyó hó 10-én 110300. szám alatt kelt rendeletemmel utasítottam a közigazgatási bizottságot, hogy az 1920. évi XVIII. tc. 1. §-a[2] rendelkezésének megfelelően jelölje meg azokat a községeket, amelyekre nézve a községi mezőgazdasági bizottság alakítását szükségesnek tartja.

Ezzel kapcsolatban fel akarom hívni méltóságod figyelmét arra, hogy ámbár a mezőgazdasági érdekképviseleti szervezet teljes kiépítése azt követelné, hogy minden községnek vagy községcsoportnak meglegyen a gazdasági érdekeit közvetlenül kifejező községi mezőgazdasági bizottsága, kénytelen volt a törvényhozás mégis figyelembe venni

[1] Az irat végén megjegyzés: „A miniszter úr őnagyméltóságának bemutattatott."

[2] E rendelet kiadásával egyidőben az OMGE terjedelmes beadványban tiltakozott a földművelésügyi miniszternél a községi mezőgazdasági bizottságok létesítése ellen. „Példátlan az, hogy a községi képviselőtestületek ily mérhetetlenül fontos kérdésben ilyen úgyszólván korlátozhatatlan hatalmat gyakoroljanak" — írja az OMGE azokról a mezőgazdasági bizottságokról, melyeknek feladata volt, hogy javaslatot tegyenek az igénybeveendő házhelyekre vonatkozólag. Az OMGE ugyanis attól fél, hogy ilyen módon „a község területéhez legközelebb eső és legkívánatosabb birtoktestek" fognak felhasználásra kerülni. Ezt persze az OMGE semmi esetre sem tarthatná „igazságosnak és megnyugtató eljárásnak". *[O.L. FM. 1920—29—65004/100273.]*

A földművelésügyi miniszter az OMGE-földbirtokosok aggodalmát kívánta azáltal eloszlatni, hogy a főispánokra, illetve az általuk irányított közigazgatási bizottságokra bizta, hogy ott alakítsanak mezőgazdasági bizottságokat, ahol ezt a bizottság a „társadalmi rend szempontjából" megengedhetőnek találja.

bizonyos szempontokat, amikor mellőzte a községi mezőgazdasági bizottságnak minden községben való megalakítását. Szerepet játszott ez elhatározásnál részben az a feltevés, hogy ez idő szerint még nem minden község földműves lakosságában van meg a mezőgazdasági érdekképviseleti működéshez szükséges értelmiség, másrészt pedig figyelembe jött az az aggodalom, hogy egyes községekben ma még a társadalmi rend szempontjából veszélyes elemek befolyása alá kerülhetnének a községi mezőgazdasági bizottságok, helyesebb tehát, ha az ilyen községekben e bizottságok alakítása egyelőre mellőztetik.

Felkérem tehát méltóságodat, hogy ezek figyelembevételével méltóztassék az ügy közigazgatási bizottsági tárgyalását irányítani, és úgy mérlegelni az egyes községek viszonyait, hogy mindazon községekre nézve, amelyekben aggodalom nélkül meg lehet a községi mezőgazdasági bizottságot *alakítani*, mondassék ki annak kötelezettsége, azon községekben azonban, amelyekben nincs meg a sikeres működéshez szükséges értelmiség vagy amelyekben a társadalmi és közigazgatási rend szempontjából támaszt a közigazgatási bizottság aggályokat, a községi mezőgazdasági bizottságok megalakítása egyelőre mellőztessék.

Szabó

Litografált másolat. — Pm. L. főisp. ir. biz. 1920-53.

1920 december 4

206. *A murarátkai szegényparasztok kérvénye a földművelésügyi miniszterhez nyomorúságos helyzetükről, és báró Inkeyné 600 holdas parlagon heverő földjének közöttük való szétosztásáról*

Alulírott község elöljárósága azon alázatos könyörgéssel fordulunk a községi nép nevében nagyméltósága elé, hogy az alábbi könyörgésünket figyelembe venni kegyesen méltóztatnék.

Úgy tudjuk, hogy a földosztó törvényjavaslat a nemzetgyűlés előtt van ...

Nincs egy kis földműves magyar sem, aki oly mohón ne várná azt a szent megvalósítás óráját.

Mi, szegény kis földművelők, akik Magyarországnak egyik elhagyatott részében lakunk, Murarátkán, Zala megyében, letenyei járásban, akiknek úgymondván nincs mása, mint egy kis viskója, mindannyinak az sincs, özvegy báró Inkeyné régi robotos házaiban, akik 50 napszámot szolgálnak érte, a lakásért. 1848 előtt báró Inkeynének 12 zsellérje volt, akiknek akkor kegyelemből 12 magyar hold legelőt és ugyanannyi kis gyenge erdőt adott; de az idő óta elszaporodtak, települni nem tudtak, mert jobbról gróf Andrássy birtoka van, balról herceg Esterházy Miklósé, így kénytelenek voltak a határunkban levő filokszera által kipusztult szőlőhegyre sövényből összetákolt pincékből lakást

készíteni s abban meghúzni magukat, s más községből is feljöttek lakni, akik a hegyben szórványosan laknak, mintegy 103 numerából áll; nagyon szeretnének lejönni a községbe, ha letelepülhetnének, mert innivaló vízért is több mint két kilométer messze el kell nekik menni, hát állataiknak, ha szárazság van; 700 lelken felül van Murarátkának lakosa, akiknek csak a kipusztult szőlőhegyből hagytak fönt úgy körülbelül 100 hold szántót, amiben valami kicsinyük terem; ennek előtte gyárakban és vasutakon keresték családjaik kenyerét, most ott sem lehet.

Báró Inkeynének az itt levő birtoka, azaz szántója körülbelül 600 magyar hold, ezt is nagyobbrészt műveletlenül hagyja, nem képes megművelni, a szarvasok, őzek szökelnek benne, az országnak belőle semmi haszna, negyedéből, ötödéből s harmadából ad ki abból a sovány földből a népnek; hogy él meg belőle a nép?

Báró Inkeynének van még Horvátországban, Rasinján, ahol lakik, 5 vagy 6 majorja, azért is nem törődik vele; gazdatiszt gazdálkodik bent, ő úgy csinál velünk, ahogy neki tetszik. A bárónénak van 550 hold legelője, az is el van sűrűn csekmetesülve, ide, ha állatainknak kibéreljük is, darabja után kell szolgálni 18—20, sőt 24 napot is, ahogyan a gazdatisztnek jól esik, nem fájdalom-e azt keresztül élni szegény magyaroknak? Amit hajdan őseink életükkel és vérükkel szereztek meg; s mégsem élhet belőle az utóda.

Mit várhatnak nagyuraink ilyen elnyomott nemzettől? Ezer bocsánatot kérünk nagyméltóságú urunk, hogy ily sokat írunk, de panaszunk leírhatatlan. Nagyméltóságos urunk alázattal könyörgünk, hamár egyszer megvalósul a földosztó törvény szentesítése, ne feledkezzen meg a mélységből hozzá kiáltó könyörgők szaváról, mert csak nagyméltósága nagy magyar nemes szíve segíthet rajtunk; ellenesetben kénytelenek leszünk szülőföldünktől, ahol bölcsőnk ringadozott, sírva elbúcsúzni, de reméljük, hogy tán ezt már velünk megéltetni nem hagyják. Alázatos kérésünk újításával teljes bizalommal maradunk alázatos kész szolgái:

Süle János
helyettes bíró

Viasz István
községi bíró

Karas István
Hasztig Márton

Eredeti tisztázat. — F. M. 1920-29-66285.

A murarátkai szegényparasztok már 1920 március 25-én egy ízben hasonló kérvénynyel fordultak a földművelésügyi miniszterhez. A kérvényt a Zala vármegyei gazdasági felügyelőségnek adták át véleményezésre. A gazdasági felügyelőség 1920 május 12-én írt válaszában cáfolja azt, hogy parlagon vannak a földek, és közli, hogy az uradalom a szegényparasztok földhaszonbérlet iránti kérelmét hajlandó teljesíteni. Az itt közölt második kérvényt ugyancsak a gazdasági felügyelőségnek adta át a minisztérium „elintézésre", amely az ügyet 1921 június 28-án írt válaszával azzal zárja le, hogy báró Inkeyné „szántóföldjének 10 százalékát részes művelésre bérbe kiadta" és „békés viszony" van az uradalom és a község lakossága között. *[Ugyanott.]*

Arra vonatkozólag, hogy az ország különböző részeiből beérkezett, kishaszonbérleteket kérő kérvényeket hogyan „intézték" a Földművelésügyi Minisztériumban, rendkívül jellemző, hogy az „elintézés" előre sokszorosított sablonszöveggel történt, az űrlapra csak az igénylők, a földbirtokos és az illetékes megyei szerv nevét kellett ráírni, amelyhez „elintézésre" leküldték az aktát.

A murarátkai földigénylők kérvényét is ilyen előre nyomtatott rendelkezéssel küldték le a Zala megyei gazdasági felügyelőséghez. A nyomtatvány felhívja a megyei gazdasági felügyelőt, hogy próbálja a vitás ügyet békésen elintézni, s ha a földbirtokos ebbe nem akar beleegyezni, akkor terjessze az ügyet a „közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága" elé. Ha a „békés megegyezést" a kérelmezők vonakodnak elfogadni, akkor ebben az esetben a nyomtatott rendelkezés már nem kívánja az ügyet más fórum elé vitetni.

Ugyanekkor szintén előre nyomott szövegű utasításon az illetékes főispánt is megkereste a földművelésügyi miniszter: ebben a „közrend és nyugalom" zavartalan fenntartása és a „termelés biztosításának" érdekében az ügy „békés elintézésére" hívja fel a figyelmet. Ez „annál is kívánatosabb", mert így „hatósági eljárás és határozathozatal" elkerülhető.

1921 január 24

207. *A Bihar megyei gazdasági felügyelő jelentése a földművelésügyi miniszterhez a zsadányi földigénylési mozgalomról*

Zsadány község elöljáróságának szóbeli jelentése következtében a helyszínre kiszállván a tisztelettel becsatolt jegyzőkönyvet[1] vettem fel az elöljáróság részéről.

Miként az a mellékelt jegyzőkönyvből kitűnik, Szilágyi Lajos és Varjú Ferenc zsadányi lakosok az Okányban lakó és rendőri megfigyelés alatt álló Gila Béla és Nagy Elek volt kommunista vezetőkkel együtt elhatározták, hogy a földbirtok-reformot úgy Okányban, mint Zsadányban a maguk ízlése szerint végre fogják hajtani.

Okányban az egyik földbirtokos, Szlávy Tibor, ez időben a saját kezdeményezéséből eladóvá tette körülbelül 800 kat. holdat kitevő ingatlanát, ezen szándékát ki is doboltatta Okányban. Erre azután a zsadányi két népvezér Zsadányban is föld losztást akart csinálni, s a községi elöljáróság legnagyobb ellenzése dacára a mellékelten hiteles másolatban becsatolt dobolási hirdetményt[2] doboltatta ki. E tárgyban kiszállva helyszínre, a két népvezért magam elé idéztettem s őket kihallgattam, s a kihallgatásról jegyzőkönyvet vétettem fel.

Eljárásom alkalmával neheztelésem fejeztem ki az elöljáróság iránt, hogy az erőszaknak engedett, s a kidobolást meg nem akadályozta. A két népvezérnek tudomására hoztam, hogy eljárásuk törvénybe ütköző s büntetést maga után vonó cselekedet volt, s jeleztem nekik, hogy ez ügyben a törvényes lépések megtétele végett a járási főszolgabírót és a csendőrséget értesíteni fogom.

[1] Az 1. számú mellékletként csatolt jegyzőkönyv a községi elöljáróság vallomását tartalmazza: a község vezetői hangsúlyozzák, hogy ők „kifogást emeltek és tiltakoztak" a földigénylők összeírása ellen, de mivel velük szemben ellenséges hangulat volt a faluban, engedtek a kényszernek.

[2] A második számú melléklet Zsadány község dobolási jegyzőkönyvéből való. A jegyzőkönyvben a következők olvashatók:

„Aki Fancsikán örök áron földet akar vásárolni, Varjú Ferenc gazdánál jelentkezzen.

Aki Bölcsiben örök áron földet akar vásárolni, K. Szilágyi Lajos gazdánál jelentkezzen." *[Ugyanott.]*

Egyúttal a társadalmi rend és a közbéke megóvása végett a szintén becsatolt hirdetményt[1] doboltattam ki a községben.

Ezen eljárásom befejeztével a járási főszolgabírót átiratban értesítettem, a csendőrséget pedig felvilágosítottam a népvezérek törvényellenes ténykedéséről s őket a jövőben követendő eljárás végett utasítottam, hogy forduljanak magasabb parancsnokukhoz.

A járási főszolgabírót kértem, hogy az eljárás lefolytatása után annak idején az eredményről értesítsen, amelyről annak idején jelentést teszek nagyméltóságodhoz.

Olvashatatlan aláírás
magyar királyi gazdasági felügyelő

Eredeti tisztázat. — O.L. F. M. 1921-29-56246.

1921 március 27

208. *Somogykiliti szegényparaszt házhelyigénylőknek a földművelésügyi miniszterhez intézett panasza a házhelyrendezési bizottság és veszprémi káptalan embertelen eljárása miatt*

Nagyméltóságú miniszter úr!
Kegyelmes urunk!

Alulírottak, mint Somogykiliti nagyközség számszerint 116 tagból álló házhelyigénylők csoportjának bizottsági tagjai azon alázatos kérelmünkkel járulunk a nagyméltóságú miniszter úr kegyes színe elé, miszerint szíveskedjék égbekiáltó panaszunkat meghallgatni.

A múlt alkalommal felküldött kérvényünkre[2] végre megjött a válasz egy, a tabi járás főszolgabírája által kiküldött házhelyrendező bizottság képében, amely bizottság e hó 18-án szállt ki falunkba. Hittel, reménységgel, abban az édes tudatban vártuk, hogy jogos kérelmünk

[1] A gazdasági felügyelő helyettese által a községben kidoboltatott hirdetmény szövege a következő volt: „A Bihar megyei gazdasági felügyelőség tudomására hozza a község lakosságának, hogy a Szilágyi Lajos és Varjú Ferenc által a földvásárlásra vonatkozó kidoboltatás felelőtlen egyéni vállalkozás csupán, nevezettek nem jogosultak semmiféle összeírásra, figyelmezteti a lakosságot, hogy az összeírástól tartózkodjék, s megnyugtatásul közli, hogy a földbirtok-reform törvény szerinti végrehajtása a felsőbb hatóságok utasítására annak idején Zsadány községben is meg lesz valósítva". *[Ugyanott.]*

[2] Ebben a kérvényben elmondják, hogy amikor 1920 október 10-én megjelent a házhelytörvény, azonnal összeírták a faluban a házhelyigénylőket, de a veszprémi káptalan szóba sem állt velük, sőt a képviselőtestület által hozott határozatokat sorba mind megfellebbezte és a „törvényes" eljárás megindítását kérte. A házhelybizottság — a kérvény megírásának napjáig, 1921 február 15-ig, nem szállt ki a községbe, mert — amint írják — „a főtisztelendő veszprémi káptalan görcsös ragaszkodással meghiúsít mindent".
Befejezésül kérik a minisztert, küldjön ki bizottságot és „szerezzen érvényt és tekintélyt rendeleteinek azoknál is, akik szinte irtóznak annak még a gondolatától is, hogy a szegény nép, amely családot nevel, katonát ad a hazának, valamiképpen földhöz ne jusson, hanem továbbra is ők uralják a nagybirtokokat s kimondhatatlan kényelemben éljenek akkor, amikor más, sok száz családnak még egy kis födele sincs, ahol magát meghúzhatná". *[Ugyanott.]*

végre annyi huza-vona után teljesíttetik. Becsületet vártunk, megértést, jóakaratot — s óh mivel találkoztunk! Az igénylők 73 százaléka részint a csaták tüzében megfordult — részint hadiözvegy, részint apátlan anyátlan árvákból áll! davittük a bizottság elé rokkantságunkat, sebeinket, könnyeinket s minden erkölcsi értékünket, amely kérésünket méltányolja — s mégcsak a megérdemelt tisztelettel sem találkoztunk.

Számszerint 116-an jelentünk meg a bizottság előtt. Tudjuk, hogy ilyen tömeggel tárgyalni nem lehet. Kiválasztattunk tehát alulírottak hatan bizottsági tagokul, akiknek hivatásunk volt képviselni az igénylők kérelmét. Már e bizottság megválasztása sem törvényesen ment végbe, mert ezt a járási bizottság önhatalmúlag, senkit sem kérdezve jelölte ki. Mindazonáltal vállaltuk a megbizatást s a tárgyalást megkezdtük.

Nagyméltóságú miniszter úr! Előterjesztettük először is ama kérésünket, hogy a 116 igénylő a községgel párhuzamosan fekvő úgynevezett Csárdaréten kéri a házhelyeket kiosztani. Megindokoltuk kérésünket azzal, hogy alkalmasabb hely a község körül nincs, mert az Isten is a rétet teremtette egy új utcának, amely községünket szépségében, rendezettségében emelné s mindenképpen úgy egészségileg mint gazdaságilag fejleszteni volna hivatva. — Erről a bizottság természetesen hallani sem akart, hanem ezzel szemben kijelölt nekünk két területet. Az egyik a község alsó részén, a temető szomszédságában fekvő évszázados major, amely régente dögtér volt, most pedig nem egyéb trágyahalmaznál. Erre a kis helyre volna kegyes a veszprémi káptalan 116 házat összezsúfolni — amely így megépítve nem lenne egyéb tűzfészeknél. Szerény véleményünk az, hogy a legtöbb szegény ember töméssel tud építeni (tégla hiányában), már pedig itt e trágyadombon ilyen építés teljességgel lehetetlen. — A másik hely a téglavető körül terül el, amely egy mocsaras terület, mivel a veszprémi káptalan évtizedek óta e földből termel ki téglát — a szónak szoros értelmében tehát használhatatlan. Legyen szabad itt azt is megjegyezni, hogy mindkét helyen azokat a kis területeket, amelyek talán használhatók, már eddig is saját béreseinek és hajdúinak adta oda házhelyül.

Kegyelmes urunk! A járási bizottság egyoldalú, s határozottan rosszakaratú volt velünk szemben, holott semlegesnek s igazságosnak kellett volna lennie. A veszprémi káptalan iránti rokonszenvét kimutatta — hozzánk azonban egyetlen megértő jó szava sem volt. Úgy tárgyaltak velünk, mint valami bűnösökkel — csak úgy félvállról, szívtelenül. Kitűnik ez abból is, hogy nyilatkozataik még reánk, szegény emberekre nézve is (akik pedig sokat elnyelünk), meglepőek voltak. Ketten vagyunk rokkantak a hat tagból álló bizottságban. Akkor, amikor e bizottság egyik tagja, név szerint Pintér Gábor 50 százalékos rokkant kérte a Csárdarétet kiosztandó házhelyül, Pöshl Béla, a veszprémi káptalan helybeli tiszttartója így felelt: „Golyó kellene a fejükbe, nem a Csárdarét!" — És amikor hivatkoztunk arra, hogy a községi képviselőtestület is ezt jelölte ki házhelyül, így válaszoltak: „Az semmi! — hát még egy lóláb nem kellene?" — S amikor látták elégedetlenségünket, a bizottság egyik tagja így felelt: „No, menjenek a *miniszteriükhöz*, ha nem tetszik!"

Nagyméltóságú miniszter úr! Felháborodott szívvel írjuk le mindezeket! A harctér pokoli szenvedéseit átéltük, rokkantak, nyomorultak vagyunk! A golyó és gránát már megszaggatott s részint tehetetlen nyomorékká tett bennünket, s mégis van olyan lelkiismeretlen, a harctér viszontagságait még messziről sem ismerő ember, aki golyót kíván a mi fejünkbe? Golyó már volt abban kegyelmes urunk! Kihullott vérünket szentségtelenítik meg, amelyet értük is ontottunk, hogy itthon jólétben élhessenek, és sebeinket gyalázzák meg? Hát ki az, aki már egyszer az elismerés hangján sem tartja lealázónak beszélni velünk? Rongyosak, szegények vagyunk, de a becsület és hazaszeretet nagyobb lánggal él szívünkben, mint ama minket vérig sértő jó urakban . . . Ítéletet, igazságot kérünk, kegyelmes urunk! Itt nem mindennapi dologról van szó, amely mellett talán szó nélkül lehetne elhaladni! Itt a törvénytiprás és a törvénnyel való szembeszállás uralmát éli! Tudják jól, hogy kegyelmes urunk a mi büszkeségünk, atyánk és erős várunk, s még önt sem átallották kigúnyolni ilyen kifejezésekkel: „No, menjenek a miniszterükhöz, ha nem tetszik!" — tudván, hogy ezzel minket sértenek!

Nem is említjük meg, hogy járásunk nemzetgyűlési képviselője ellen hasonló kifejezések hangzottak el s olyan káromlásokat szórt ajkuk, amelyek nem hogy úri emberek szájára nem valók, de egy hivatalos bizottságra nézve egyenesen szégyenletesek és lealázóak is!

Nagyméltóságú miniszter úr! Legyen szabad kifejeznünk, hogy mi a veszprémi káptalan által felajánlott területeket használhatatlansága miatt el nem fogadjuk. Eme nagykiterjedésű birtokból nem ilyet érdemlünk. Kérünk egy pártatlan, semleges bizottságot, amely részrehajlás nélkül ítélkezzen. Szíveskedjék az ügyet megvizsgáltatni, mert itt arra mutat minden, hogy a függelem meglazult, a vidéki nagybirtokok fejei basáskodnak, a törvényt mellőzik s a szegény embert gőgösen kikacagva kérelmével elutasítják, úgy, mintha örökké örökös urai lennének e földnek, amelyért vért nem ők — hanem mi hullattunk és fogunk ezután is hullatni. Kérünk szigorú megtorlást s a törvénynek érvényt szerezni, ha kell nem válogatva az eszközöket sem, mert itt dacos, szívtelen emberekkel, a nép ellenségeivel van dolgunk.

Alázatos kérésünk megújítva s magunkat a nagyméltóságú miniszter úr kegyes jóindulatába ajánlva vagyunk

116 házhelyigénylő nevében alázatos szolgái:

Herold Sándor   *Üllői Ferenc*
Pintér Gábor   *Tülk Péter*
Sándor István   *Mendrek Ferenc*

bizottsági tagok

Vass János

képviselőtestületi tag,
a képviselőtestület által kinevezett
gazdasági szakértő

Eredeti tisztázat. — F.M. 1921-29-56509. (90931/1921.)

A kérvényezők a Nagyatádi-féle Kisgazdapárt ígéreteiben és támogatásában bízva írták kérvényüket magának Nagyatádi Szabónak, akit Teleki is — a paraszti tömegek elégedetlenségének levezetésére — bevett a kormányba. A Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló minisztérium döntött 1921 május 20-án a házhelyigénylők kérvénye felől. Értesíti a község elöljáróságát, hogy csak a veszprémi káptalan által felajánlott földeket — a trágyatelepet és a mocsaras részt — lehet házhely céljára igénybevenni.

A SZOVJET KORMÁNY SIKERES AKCIÓJA A BÖRTÖNBE VETETT MAGYAR KOMMUNISTÁK MEGMENTÉSÉÉRT

1920 augusztus 14

209. *Csicserin szovjet külügyi népbiztos távirata gróf Teleki miniszterelnökhöz a halálra ítélt magyar népbiztosok megmentése érdekében*

Csicserin távirata megállapítja, hogy a volt magyar népbiztosok „áldozatai egy mondvacsinált bűnpernek, és ki vannak téve annak, hogy törvényesen gyilkolják meg őket azokért az intézkedésekért, amelyeket a dolgozó nép javát szolgáló kormány tagjaiként, a nép akaratát kifejezve hajtottak végre".

Tekintettel arra a veszélyre, amely a volt népbiztosokat és a Magyarországon maradt szovjet állampolgárokat fenyegeti, a szovjet kormány elrendelte, hogy internálják a Szovjet-Oroszország területén tartózkodó ezer magyar tisztet. Közülük tíz tisztet, még pedig gróf Széchenyi Bálintot, Héjjas főhadnagyot . . . stb. — „túsznak nyilvánított a tíz népbiztosért, akik a budapesti törvényszék előtt állanak".

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. I. köt. 569. old.

1921 január 4

210. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve Csicserin szovjet külügyi népbiztosnak a halálra ítélt magyar népbiztosok és más bebörtönzöttek kicserélése ügyében küldött táviratáról*

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy az oroszok első választáviratunkra, Csicserin külügyi népbiztos aláírásával a következő táviratot intézték hozzá, mint a Külügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnökhöz:

„Moszkva, 1920 december hó 30. — Budapest, 1920 december hó 31.

Az orosz kormány visszautasítja azokat a szemrehányásokat, amelyeket az önök útján a szélső militarizmus szűk kasztja intéz hozzá, amely jelenleg a brutális erőszakosság útján gyakorolja a hatalmat

Magyarországon, amely országot részére a román szuronyok hódították meg.

Ez a kormány, amely mészárlások és pogromok útján uralkodik és a gyilkosságot, a terrort és a rablást politikai rendszerré emelte, nincs alkalmas helyzetben arra, hogy az emberiséghez és a civilizációhoz apelláljon és ennek a kasztnak ama képviselői, akik jelenleg Oroszországban vannak, fejükkel felelnek azokért a tettekért, amelyeket Magyarországon az áldozatokkal szemben el fognak követni. A népbiztosok és az orosz foglyok bennünket nem vonhatnak felelősségre, hanem csak a militarista osztályt, mert ez az, amely arra kényszerít bennünket, hogy az egyedüli eszközhöz folyamodjunk, amellyel módunkban áll azoknak az áldozatoknak a megmentése, akiknek ügyét szent kötelesség folytán szívünkön viseljük; ezért kell túszokat szednünk. A jelenlegi magyar kormány, amely szövetségesünknek, a magyar szovjet kormánynak tagjait jogi gyilkossággal (Justizmord) fenyegeti és a még Magyarországon tartózkodó orosz foglyokat üldözi, ez a kormány igazi oka azoknak a megtorlási rendszabályoknak, amelyekkel bennünket vádol, és amelyeket csak önvédelemből használunk, tekintettel arra, hogy kötelességünk megmenteni azokat az áldozatokat, akik érdekében az év folyamán több drótnélküli távirattal közbejártunk. Minthogy célunkat, amelyet magunknak ezen a téren kitűztünk, a lehető leggyorsabban el akarjuk érni, teljesítjük kérésüket és ajánljuk, bocsátkozzanak tárgyalásokba Litvinovval, revali diplomáciai megbízottunkkal, akit ebben az ügyben korlátlan meghatalmazással láttunk el, és aki az önök megbízottjával egyetértőleg a megbeszélések idejét és módozatait meg fogja állapítani. Csicserin külügyi népbiztos"[1].

A Külügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr ezzel szemben előadja, hogy Oroszországban visszatartott hadifoglyaink megmentése érdekében az 1920. évi december hó 23-án tartott Minisztertanács elhatározta, hogy felszólítja az orosz szovjet kormányt a tíz elítélt népbiztos további sorsa felett való tárgyalások felvételére. A vezetése alatt álló Külügyminisztérium múlt év december hó 28-án rádióban értesítette erről a moszkvai kormányt, amely december hó 31-én kelt válaszában elfogadta a magyar kormány ajánlatát és Litvinovot, revali képviselőjét jelölte meg a maga nevében a tárgyalások vezetésére.

A tárgyalások 1921 január második felében fognak megkezdődni. A tárgyaláshoz adandó instrukciókat a következőkben óhajtja a Minisztertanácsnak tudomására hozni:

Az orosz kormány előreláthatólag a következő követeléseket fogja tenni:

1. A tíz népbiztosnak büntetlen szabadonbocsátását vagy kiadatását.

2. A még Magyarországon levő orosz hadifoglyoknak hazabocsátását.

Nincs kizárva, hogy valamilyen formában az alábbi kérdéseket is felhozza:

[1] A jegyzőkönyv a továbbiakban a népjóléti miniszter és a közélelmezési miniszter hozzászólását, valamint a miniszterelnök tájékoztatását közli.

3. A kommunizmus miatt internált egyének amnesztiálását.

4. Esetleg a kommunizmus miatt elítélt egyének amnesztiálását.

5. A kommunizmus miatt bizonyos egyének ellen indított bírósági eljárás megszüntetését.

6. A kommunizmus miatt külföldre menekült magyar állampolgároknak büntetlenül való hazaengedését.

Azonkívül valószínű, hogy az esetleg kötendő egyezményben ismét fogják követelni, mint a koppenhágai szerződésben, a magyar kormány semlegességi nyilatkozatát.

Ezen előrelátható pontozatra vonatkozólag a tárgyalások folyamán a következő álláspont lesz képviselőnk által elfoglalandó:

ad 1. A tíz népbiztost a magyar kormány az összes Oroszország területén levő foglyokkal szemben kiadja. A kiadatás módozatai úgy állapítandók meg, hogy foglyaink kiadatása biztosítva legyen. Magyarországon való tartózkodásukhoz a magyar kormány nem járul hozzá, és ha egyszer elhagyták az ország területét, többé vissza nem térhetnek. Bármikor történő visszatérésük esetén az ítélet végrehajtását foganatosítani fogja.

ad 2. A Magyarországon levő orosz hadifoglyokat a magyar kormány szintén cserében a magyar hadifoglyokkal hazaengedi.

ad 3. Az internáltak szabadlábra helyezését illetőleg arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy ez a tárgyalási anyagon kívül esik.

ad 4. Az amnesztiarendelet folytán azok, akik nagyobb büntető cselekményt nem követtek el, szabadon fognak bocsáttatni, a többiek ügyében a magyar kormány, minthogy nagyobb büntető cselekmények miatt lettek elítélve, nem bocsátkozik tárgyalásba.

ad 5. Ugyanez áll a bírói eljárás alatt állókra.

Ami az esetleges semlegességi nyilatkozatnak megadását illeti, mindenesetre ezt csak abban az esetben teheti a magyar kormány és csak oly feltételek alatt, hogyha az orosz kormány hadműveletei által Magyarországot sem direkte, sem indirekte nem veszélyezteti és Oroszország viszonosságban szintén közvetett és közvetlen semlegességi nyilatkozatot tesz a magyar kormánnyal szemben.

A tárgyalások vezetésével, mint a kormány teljhatalmú kiküldöttét, dr. Jungerth Mihály külügyminisztériumi osztálytanácsost ajánlja, ki egy szakértővel, mint titkárral és egy kezelő tiszttel a tárgyalások helyére, Revalba utazik...

A Minisztertanács hozzájárul a Külügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr javaslatához, hogy az orosz kormánnyal a népbiztosok és hadifoglyok kicserélése tárgyában dr. Jungerth Mihály, mint a magyar kormány teljhatalmú megbízottja, a fenti javaslatban foglalt elvek alapján tárgyalásokat folytathasson és szerződést köthessen.

Eredeti tisztázat. — O.L. MT. jkv. 1921 január 4.

Csicserin táviratát a Bécsben megjelenő Proletár című kommunista újság 1921 február 3-i száma is közölte.

1921 március 3

211. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a népbiztosok kicserélése ügyében folytatott tárgyalásokról*

A külügyminiszter közli, hogy a szovjet kormány Litvinov népbiztos útján újabb követeléseket támasztott, amennyiben a tíz halálraítélt népbiztoson kívül még 209 elítélt kommunista kiadatását követelik. A tárgyalásokat emiatt megszakították. Javasolja, hogy a magyar kormány tekintse túszokul a kommunista internáltakat.

A Minisztertanács... nem meri elfogadni a külügyminiszter javaslatát és addig nem határoz ebben a kérdésben, míg Jungerth miniszteri osztálytanácsos nem érkezik vissza Revalból.

Eredeti tisztázat. — O.L. MT. jkv. 1921 március 3.

1921 április 22

212. *A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve az elítélt kommunisták kicserélése ügyében a szovjet kormánnyal folytatott tárgyalásokról*

A külügyminiszter előadja, hogy a folyó évi január hó 4-én hozott minisztertanácsi határozat alapján dr. Jungerth külügyi osztálytanácsos, mint a magyar kormány megbízottja, a népbiztosok és hadifoglyok kicserélésére vonatkozólag az orosz kormány képviselőjével tárgyalásokat folytatott Revalban.

Litvinov, az orosz kormány képviselője, „olyan követelésekkel állott elő, melyek arra késztették a magyar kormány megbízottját, hogy a tárgyalásokat félbeszakítsa és új utasításokért Berlinbe utazzék... A tárgyalások... másodszori megszakítása alkalmával, március hó 9-én, az összes magyar hadifoglyok kiadásával szemben Oroszország mint végső követelést a következőket állította fel:

1. Magyarországon levő hadifoglyok hazabocsátását.

2. 109 névleg megnevezett kommunista kiadását.

3. 275 névleg megjelölt egyén közül a saját szempontjukból fontosabbaknak a kiadatását."

Az előadó miniszter szerint Oroszországban visszatartott magyar katonatisztek és többi hadifoglyok, honfitársaik „megmentése csak úgy lesz lehetséges, hogyha a magyar kormány a tíz volt népbiztoson kívül más elítélt kommunista kiadatására is elhatározza magát". Nem tartja „túlzott áldozatnak akár elítélt, akár internált oly egyének kiadását, illetve az ország területéről való eltávolítását, kik úgyis csak terhére vannak az államnak, és bármikor szabadulnak ki fogságukból, a fennálló állami rend kárára és veszélyére lesznek". Közli, hogy „körülbelül 40—50 000 a foglyok száma, kik Oroszországban, és 1 1/2 millió azoknak hozzátartozói, kik idehaza szívszorongva várják a tárgyalások befejezését... Kéri a Minisztertanács hozzájárulását, hogy a tárgyalások a tíz népbiztos kiadatásán kívül más, a kommunizmus alatt elkövetett bűncselekmények miatt elítélt vagy internált egyének kiadatása alapján befejezhetők legyenek.

Kötelességének tartja a Minisztertanácsnak figyelmét arra is felhívni, hogy a képviselőnk által ajánlott szerződéstervezetben egy politikai pont is fog az orosz képviselő követelésére felvétetni, és pedig az 1920 május 29-én Koppenhágában, ugyancsak az orosz kormánnyal hadifoglyok kicserélésére vonatkozólag kötött szerződésnek a semlegesség kijelentésére vonatkozó része, mely jelenleg Oroszországra is kiterjesztetik. Ezen pont felvételét egyáltalában nem tartja aggályosnak, mert a koppenhágai szerződés még annullálva nincs, és így Magyarország semlegességi ígérete fennáll, mely az újabb szerződésben kölcsönös lesz.

A tárgyalások további vezetésére mint a kormány teljhatalmú kiküldöttét, dr. Jungerth Mihály külügyi osztálytanácsost ajánlja."

A külügyminiszter hozzáfűzi még azt, hogy az Oroszországban internált magyar hadifoglyokat „körülbelül 40 transzportban lehetne hazahozni. Mi minden egyes transzport után megfelelő arányszámot adnánk vissza és a bolsevikiek részére legérdekesebb anyagot utoljára engednők ki. Ismételten kéri a Minisztertanács hozzájárulását előterjesztéséhez."

A miniszterelnök magáévá teszi a külügyminiszter előterjesztését.

Az igazságügyminiszter aggódik, hogy a megállapodás, ha a kormány ebbe belemegy, nagy presztízsáldozatot hoz. Nézete szerint a magyar bíróságok által elítélt „legbűnösebb embereket futni engedjük". Az internáltak kiengedése ellen neki sincs kifogása. Neutralitási nyilatkozatot „aggályosnak tartja, és ahhoz aligha járulhatna hozzá".

A külügyminiszter kijelenti, hogy „ami a neutralitási nyilatkozatot illeti, az tulajdonképpen semmire sem kötelez. Ezen nyilatkozatot különben Románia és Lengyelország is megtette".

A pénzügyminiszter hozzájárul a külügyminiszter előterjesztéséhez. Meggyőződése, hogy „amennyiben Oroszországban a reakció beáll, az ott majdan fellépő fehérterror fog végezni ezekkel az elemekkel is".

A hadügyminiszter „átlátja e kérdés jogi nehézségeit", de szerinte „erkölcsi lehetetlenség" a megállapodást visszautasítani.

A népjóléti és munkaügyi miniszter „szigorú jogi és etikai szempontokból az igazságügyminiszter úr aggályait alaposaknak találja".

A vallás- és közoktatásügyi miniszter szerint „nagy erkölcsi áldozat részünkről az orosz követelések elfogadása, és azt valóságos erkölcsi capitis deminutiónak tekinti".

A kereskedelemügyi miniszter „csak törvényhozási felhatalmazás mellett" járulna hozzá a külügyminiszter előterjesztéséhez.

A Minisztertanács hozzájárul a külügyminiszter javaslatához, hogy „az orosz kormánnyal a népbiztosok és más, a kommunizmus alatt elkövetett bűncselekmények miatt elítélt vagy internált egyének és hadifoglyok kicserélése tárgyában dr. Jungerth Mihály mint a magyar kormány teljhatalmú megbízottja a fenti javaslatban foglalt elvek alapján tárgyalásokat folytathasson és szerződést köthessen".

O.L. MT. jkv. 1921 április 22.

A szovjet kormány több száz bebörtönzött kommunistát szabadított ki a Horthy-fasizmus börtöneiből a túszként Oroszországban internált magyar katonatisztek hazaengedése fejében. A fogolycsere akció útján még 1924-ben is szabadítottak ki bebörtönzött kommunistákat.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN A BÉCSI MAGYAR KÖVETSÉGRŐL AZ ELLENFORRADALMÁROK ÁLTAL ELRABOLT PÉNZ ELSIKKASZTÁSÁNAK ÜGYE

1920 szeptember 14

213. *A bécsi magyar követségről 1919 május 2-án elrabolt pénz „felhasználása" ügyében kiküldött parlamenti bizottság jelentése*

A bizottság feladatául azt tűzte ki, hogy megállapítsa, vajon Szmrecsányi György az őrizetére bízott pénzösszeget tényleg kifizette-e; „annak vizsgálatába azonban, hogy a kifizetett összegek az azokat átvevők részéről tényleg arra a célra fordíttattak-e, amelyre adattak, illetve átvétettek, a bizottság nem bocsátkozott". A vizsgálat alkalmával a bizottság leveleket, jegyzőkönyveket stb. használt fel, mert megállapítása szerint az akkori helyzetben a szokásos pénzkezelés nem volt lehetséges. Még ilyen tágkörű bizonyítási lehetőség mellett sem lehetett a pénz jelentős részének felhasználását igazolni. Kerner Gusztáv volt kormánybiztoshelyettes nem is tudott arról a több mint félmillió korona felhasználásáról, amit állítólag ő fizetett ki. Nagyobb összeg szerepel az elszámolásban „árfolyamveszteség" címen, melynek csak egy része volt tényleg az; másik része „elsikkasztott egyes megbízhatatlanoknak mutatkozott urak által, kik a brucki puccsban[1] részt vettek..." Ez alkalommal „Gratz Gusztáv is konstatálta, hogy az említett brucki puccsban részt vett egyének által visszaszolgáltatott pénzcsomagokban azok átolvasásánál hiányok voltak".

A Minisztertanács kívánságára a bizottság megidézett néhány tanút, kik „állítólag tudomással bírtak a szóban forgó pénzek kezeléséről, ezek azonban részben írásban, részben szóban kijelentették, hogy semmi tudomásuk az ügyről nincs..."

O.L. ME. 1922-III-2660.

A jegyzőkönyvet, amely 1920 szeptember 14-én kelt, a bizottság tagjai, Szterényi József, Hegyeshalmy Lajos, Vass József, Sándor Pál, Hornyánszky Zoltán és Gaál Gaszton írták alá.

A Bécsbe menekült magyar ellenforradalmárok — gróf Bethlen István, gróf Teleki Pál, gróf Zichy Géza, őrgróf Pallavicini György, gróf Sigray Antal, Szmrecsányi György, Beniczky Ödön, Gömbös Gyula, gróf Apponyi Albert, gróf Zichy János, gróf Andrássy Gyula stb. — két áruló tisztviselő útján arról értesültek, hogy a Tanácsköztársaság bécsi követsége nagyobb pénzküldeményt kapott Budapestről. Elhatározták, hogy kihasználva a magyar követ távollétét, kirabolják a követséget. A gróf Takách-Tolvay József vezetése alatt álló tiszti különítmény a bécsi szociáldemokrata kormány hatósági szerveinek álnok fedezete mellett a rablást végre is hajtotta; 135 millió koronát, 150 000 francia és 70 000 svájci frankot vittek el a követségről. A szociáldemokrata osztrák kormány csak a követség erélyes felszólítására kezdte meg a nyomozást. Ennek következtében az ellenforradalmi komité visszajuttatott 69 millió koronát a rendőrségre: a bécsi Osztrák-Magyar Bank azonban igényt jelentett be erre az összegre. Így akadályozták meg a pénz visszakerülését a követségre. Még a bécsi bíróság sem ismerte el a bank igényét jogosnak. A bécsi rendőrség erre azt a tanácsot adta az ellenforradalmi csoportnak, indíttasson bűnügyi eljárást

[1] A „brucki puccs" a bécsi ellenforradalmárok Szmrecsányi által vezetett csoportjának kalandorkísérlete volt. 1919 május 6-án Bruck határszélen fekvő városka magyar részét akarták megszállni és itt akartak a Tanácsköztársaság megtámadásához magyarországi hídfőt kiépíteni. A kísérlet azonban még csírájában meghiúsult.

a pénz jogos tulajdonosa, a Tanácsköztársaság ellen, a szegedi ellenforradalmi „kormánnyal"; így sikerülni fog a pénznek a követség részére történő kiadását megakadályozni. Így is történt; a bécsi bíróság — kapva az alkalmon — a szegedi „kormány" kérésére tényleg elrendelte az egész összegre a zárlatot. *[Ami a többi pénz felhasználását illeti, arra vonatkozólag lásd a következő iratokat.]*

Gratz Gusztáv, a rablás egyik értelmi szerzője azt írja, hogy elszámolást nem tudtak adni és a rablás után „kedvezőtlen hatást tett és mindenféle kellemetlen megjegyzésre adott okot a Szmrecsányi-csoport néhány tagjának költekező életmódja is. Állandóan autón jártak, nemcsak Bécsben, de egész Ausztriában, a legelőkelőbb éttermekben és mulatóhelyeken voltak találhatók..." *[Gratz. A forradalmak kora. Budapest 1935. 200. old.]*

A bankgassei elrabolt milliók elsikkasztásának ügye gyakran kerül előtérbe a Horthy-korszak első éveiben. Az ellenforradalmárok egyes csoportjai az elsikkasztott pénzek ügyével zsarolták egymást; ezzel akarta a Bethlen—Teleki-csoportot megfélemlíteni Szmrecsányi és Beniczky csoportja, és ezzel akarták Bethlenék is Szmrecsányiékat politikailag megsemmisíteni. Lényegében véve nemcsak Szmrecsányi, hanem Bethlen is saját céljaira használta fel a pénzt, amiről a következő irat is tanúskodik.

1922 május 18

214. *A bécsi magyar követségről 1919 május 2-án elrabolt pénz „felhasználásának" ügyében kiküldött újabb, minisztériumi tisztviselőkből álló bizottság jelentése*

A rabolt pénz összegét a rablásban résztvettek utólagos bemondása alapján állapították meg. Egy B.[1] nevű angol újságírónak 13,5 millió koronát adtak „10 százalék provízió" fejében, „számos kiadás nincsen megfelelően nyugtákkal igazolva". Bethlen csoportja közel 2 millióról, míg Szmrecsányié 4,3 millió koronáról nem tud elszámolni. Az összesítésben „vannak olyan tételek, melyek kétszer lettek beállítva, továbbá összeadási hibák, amelyekkel az illető tétel végösszege emelkedett". Néhány tételt azért nem lehetett elfogadni, mert a „kihallgatott urak vallomásai egymásnak ellentmondóak voltak. A bizottság mindezek ellenére enyhe elbírálást javasol, tekintetbe véve azokat a „rendkívüli nehézségeket, melyek közt a pénzkezelők működtek".

O.L. ME. 1922-III-2660.

A bizottság a maga bizalmas jelentését Bethlen miniszterelnök elé terjesztette. Ezt a bizottságot Szmrecsányiék támadása következtében küldte ki a Minisztertanács. Két évig próbálta kideríteni az elsikkasztott pénzek ügyét, de még ennyi idő alatt sem sikerült fehérre mosni Bethlenéket.

1926 február 11

215. *Az Állami Számvevőszék elnökének Bethlen miniszterelnökhöz a bankgassei elrablott pénz felhasználása ügyében intézett levele*

Az 1925. évi december hó 16-án kelt 1141/eln. számú átiratomban, utalva a nemzetgyűlés zárszámadás vizsgáló bizottsága elnökének hozzám intézett megkeresésére, többrendbeli szorgalmazás után újból kér-

[1] Ashmead-Bartlett, a Daily Telegraph bécsi tudósítója a rablás után egy éjszakán át őrizte a pénzt; másnap azután csak „10 százalék provízió" fejében volt hajlandó kiadni a zsákmányt.

tem nagyméltóságodat, hogy az úgynevezett bankgassei milliókról szóló számadások egyes tételei tárgyában még az 1922. évben kelt 629/eln. számú átiratomban, valamint a belügyminiszter úrhoz ugyanezen szám alatt intézett s nagyméltóságodhoz áttett átiratomban kért intézkedések eredményét velem sürgősen közölni méltóztassék abból a célból, hogy a zárszámadás vizsgáló bizottságnak a kívánt adatokat haladék nélkül rendelkezésére bocsáthassam.

Minthogy ez ügyben nagyméltóságod válaszát mindezideig sajnálattal nélkülözöm és emiatt a zárszámadás vizsgáló bizottsághoz teendő jelentésemnek előterjesztését elhalasztottam, viszont azonban a nemzetgyűléssel szemben, amelyen a kért adatok előterjesztésének késedelme a legutóbbi ülések egyikén már szóvá is tétetett, a felelősséget nincs módomban továbbra is magamra vállalni, tisztelettel újból kérem nagyméltóságodat, hogy a bankgassei milliók egyes tételeire nézve kért intézkedések eredményét velem *1926. évi február hó 20-ig* közölni méltóztassék, mert különben kénytelen lennék jelentésemben megjegyezni, hogy az illető számadási tételeknek miként történt rendezéséről nagyméltóságod válaszának hiánya miatt nem számolhatok be.

Zawadowsky

Eredeti tisztázat. — O.L. ME. 1926. („T" tétel után.) (Iktatás nélkül.)

Az állami zárszámadást a képviselőház egy bizottsága vizsgálta évenként felül. Bethlen politikai ellenfelei ezen keresztül próbálták felderíteni az elsikkasztott milliók ügyét. Nem fogadták ugyanis el addig a zárszámadást, míg az Állami Számvevőszék, amelyik a zárszámadást felülvizsgálta, nem ad felvilágosítást számára ebben az ügyben. Ezért sürgeti az Állami Számvevőszék elnöke, a miniszterelnök közvetlen alárendeltje, ilyen erélyesen és türelmetlenül, a többször kívánt adatokat már 1922 óta.

AZ ELSŐ HABSBURG RESTAURÁCIÓS KÍSÉRLETRŐL

1920 július 21

216. *Sréter István hadügyminiszter jelentése a Minisztertanács ülésén a legitimisták puccsterveiről*

Sréter István honvédelmi miniszter ... előadja, hogy egyik bizalmi embere részt vett és jelen volt a Wenckheim-palotában Friedrich és társai által rendezett bizalmas tanácskozáson. Ezen tanácskozáson Friedrichen kívül jelen voltak Weiss Konrád és Hornyánszky nemzetgyűlési képviselők, továbbá báró Balás táborszernagy is. Körülbelül hatvanan vettek részt ezen a tanácskozáson. Friedrich nagyobb beszédben előadta a külügyi helyzetet és oda konkludált, hogy puccsszerűen minél előbb vissza kell hozni Károly királyt. Csak bizonyos cautelákat kell követelni Károly királytól. Károly király visszajövetele esetén el kell

kergetni a kormányzót, a kormányt, és új választásokat kell kiírni. Az egész puccsnak katonai részét báró Balás táborszernagy vezetné. A Friedrich-akciónak tendenciája nyilván az, hogy zavart csináljanak.

A Minisztertanács megütközéssel veszi tudomásul a honvédelmi miniszter úrnak a Wenckheim-palotában a Friedrich-párt által tartott titkos tanácskozásról előterjesztett jelentését, és felhatalmazást ad arra nézve, hogy amennyiben még egyszer tartatnék ily puccscélzatú gyűlés nevezett pártkörben, úgy a kormány azonnal letartóztatások eszközléséhez is fordulhat.

A Minisztertanács mindezen határozatait igen bizalmasnak tartja, és felkéri a miniszter urakat, hogy mindezen dolgokról senkinek se tegyenek említést.

Ez utóbbi pontra vonatkozólag a (Haller István) *vallás- és közoktatásügyi miniszter úr* és Rubinek Gyula *kereskedelemügyi miniszter úr* megjegyzi, hogy a Wenckheim-palotában tartott puccsösszejövetelről úgyis sokan tudnak, hiszen alig lehet valamit titokban tartani, ha egy gyűlésen hatvanan vesznek részt.

A *honvédelmi miniszter úr* utal arra, hogy jegyzőkönyvet is felvettek a Wenckheim-palotában tartott puccsértekezletről. Ezen jegyzőkönyvnek egy másolata az ő birtokában is megvan. Ereky nemzetgyűlési képviselő állítólag Friedrich lábára lépett, amidőn Friedrich nagy terveit előadta és odasúgta neki: „túlsokat mondottál".

Másolat. — O.L. MT. jkv. 1920 július 21.

1920 augusztus 10

217. *Boroviczény Aladár, IV. Károly hívének bizalmas levele gróf Teleki külügyminiszterhez a Vatikánban tett látogatásáról*

Boroviczény jelenti Telekinek, hogy meglátogatta Gasparri bíboros államtitkárt, és átadta „a választ, melyet őfelsége a bíbornok államtitkár üzenetére küldött. A bíbornok üzenete, mint azt Somssich gróf őexcellenciája jelentéséből tudni méltóztatol, abban állott, hogy őfelsége várja meg az antant széjjelbomlását, ami 4—5 éven belül várható, mielőtt Magyarországra visszatér." Boroviczény diplomatikusan közölte IV. Károly válaszát, hogy „nem fogja elhamarkodni a visszatérést". Gasparri bíboros említette, hogy a „mai helyzet kulcsa Oroszország, illetve Lengyelországban van, s nagy örömét fejezte ki afelett, hogy Magyarország felajánlotta segítségét a lengyeleknek", és kiemelte, hogy „szerinte a franciák teljesen bona fide késztették a lengyeleket a támadásra, de fizikailag lehetetlen, hogy segítséget küldjenek. Feketecsapatokat a klíma miatt nem küldhetnek, fehércsapatok pedig nem mennek."

O.L. KÜM. res. pol. 1920-315. (297/1920.)

1920 augusztus 17

218. *Boroviczény Aladár jelentése gróf Teleki külügyminiszternek a pápa álláspontjáról a legitimista propaganda óvatos megindítását illetően*

Boroviczényt a pápa kihallgatáson fogadta, mint IV. Károly és a magyar főurak megbízottját. Ez alkalommal kifejtette, hogy „ő elérkezettnek látja az idejét, hogy a magyar urak felvilágosítóan kezdjenek hatni azon rágalmakkal szemben, melyek a forradalmat megelőző időben, azt előkészítendő, Károly király ellen a nép közé szórattak. Igen okosan kell azt csinálni, talán úgy, hogy a sajtóban mind sűrűbben hasonlítsuk össze a múltat a jelennel. Még a közelmúltunk is mily dicső volt, midőn egy hatalmas monarchia voltunk, s ma mily árvák és szegények vagyunk. Mennyivel nyugodtabb volt a kormányzás folyása akkor, mikor koronás királyunk a trónunkon ült, s mily más tisztelettel tekintettek akkor reánk szomszédaink. Egy idő múlva nyíltabban lehet a múltban a király ellen felhozott rágalmakat cáfolni, s azon jó tetteket ecsetelni, melyekkel népe javán fáradozott." De mindenesetre, mondotta őszentsége, „tenni kell a királyért valamit, valaminek történnie kell, ami nem csak platonikus és titkos megnyilatkozása a lojalitásnak, mert az nem elég".

O.L. KÜM. res. pol. 1920-315.

1920 szeptember 9

219/a. *IV. Károly levele Csernoch hercegprímáshoz: a klérus támogatását kéri az első királypuccs előkészítéséhez*

Eminenciád!

Mélyen meghatott a magyar püspökök hódolata és eminenciádnak, valamint a püspöki karnak ezért királyi köszönetemet fejezem ki. Bízom abban, hogy a püspöki méltóságok, úgy mint az összes papság, vetélkednek abban a törekvésben, hogy a népet a megkoronázott apostoli király visszatérésére előkészítsék. Eminenciádnak nagyon hálás volnék, ha minél előbb egy megbízható papot küldene ki hozzám Svájcba, mivel sok minden üzenni valóm volna eminenciád számára, amit levélbe foglalni nem lehet.

Eminenciádnak jóakarója

Károly

Eredeti tisztázat. — Esztergomi Prímási Levéltár. Csernoch hercegprímás iratai. Cat. B. 1921-476.

1920 október 14

219/b. *Csernoch hercegprímás levele IV. Károlyhoz. Közli, hogy dr. Martin Aurélt bízza meg a királypuccs előkészítésével kapcsolatos utasítások átvételével*

Császári és királyi apostoli felség!

Felséged legkegyelmesebb levele kapcsán bátorkodom alázatosan jelenteni, hogy gondolataim tolmácsolásával és felséged legmagasabb üzenetének átvételével dr. Martin Aurél pápai kamarást, egyetemi magántanárt, a budai Szent Imre kollégium igazgatóját bíztam meg. Kegyeskedjék dr. Martin Aurélt mint bizalmi emberemet fogadni.

Jobbágyi hűséggel és mélységes hódolattal vagyok császári és apostoli királyi felséged

alázatos káplánja

Fogalmazvány. — Esztergomi Prímási Levéltár. Csernoch hercegprímás iratai. Cat. B. 1921-476.

1920 október 28

219/c. *Martin Aurél jelentése Csernoch hercegprímásnak IV. Károllyal történt megbeszélései eredményéről*

Főmagasságod kegyes rendelkezése értelmében IV. Károly császári és apostoli királyi őfelségénél Pranginsban audenciára jelentkeztem. Őfelsége folyó hó 24-én délután másfél óráig tartó kihallgatáson a legkegyelmesebben fogadott . . .[1]

Őfelségének eltökélt szándéka, hogy a békeszerződés ratifikálása után, 1921 tavaszán újból elfoglalja Magyarország trónját. Sem Ausztria, sem Magyarország trónjáról semmi körülmény között lemondani nem fog. Visszatérését Magyarországba a tavasznál tovább nem halaszthatja, mert a nép hozzászoknék az uralkodó nélküli állapothoz. Őfelsége összeköttetései révén úgy van értesülve, hogy az alliált hatalmak, nevezetesen a franciák, nem támasztanak nehézséget az ő visszatérésének, egyedül a csehek és jugoszlávok elleneznék azt, de ezek befolyása az alliált hatalmaknál csökkenőben van. Minden ellenkező értesülés, mely a Budapesten működő különböző antant missziók köréből indul ki, ezen missziók tájékozatlanságából ered. Őfelsége leghatározottabban ellenzi, hogy József főherceg csak ideiglenesen is elfoglalja a trónt. A „nemzeti király" eszméjét értelmetlen s káros gondolatnak tartja, mert Magyarország jövő nagyságának és területi épsége helyreállításának biztosítékát éppen abban látja, ha Magyarország Ausztriával ismét egy uralkodó

[1] A következőkben Károlynak a magyarországi egyházi és iskolai viszonyokkal kapcsolatos érdeklődéséről számol be.

alatt egyesül. Mindazokat a törvényeket, melyek 1918 október 31 óta Magyarországon hozattak, érvényteleneknek tekinti, s csak azok fognak törvényerőre emeltetni, melyeket őfelsége szentesíteni fog.

Mindezek alapján őfelsége arra kéri a hercegprímás úr őeminenciáját s a nagyméltóságú püspöki kar tagjait, hogy a népet az ő visszatérésére előkészítsék, a papság és tanítóság a szószékről, illetve az iskolában a népet és tanulóifjúságot a vallásosság mellett a királyhoz való hűségre neveljék és oktassák. A köztudatba kell belevinni, hogy Magyarországnak van törvényesen megkoronázott királya, ki iránt mindenki hűséggel tartozik. E hűség ellen irányuló agitáció és szervezkedés csak polgárháborút vonna maga után, mert őfelsége törvényes jogairól lemondani nem fog. Különösen hangsúlyozta őfelsége, hogy a tábori püspök úr őméltóságától elvárja, hogy semmi alkalmat nem fog elmulasztani, hogy a hadsereg a királyhűség szellemében megtartassék és megerősíttessék[1].

Végül azzal a kérelemmel, hogy az összeköttetés fenntartása céljából a hercegprímás őeminenciája máskor is küldjön megbízottat, s amennyiben lehetséges, Rott veszprémi püspök úr is látogasson ki Pranginsba, őfelségeik üdvözletüket küldvén a hercegprímás úr őeminenciájának, legkegyelmesebben elbocsátottak.

dr. Martin Aurél
a budai Szent Imre kollégium igazgatója

Eredeti tisztázat. — Esztergomi Prímási Levéltár. Csernoch hercegprímás iratai. Cat. B. 1921-476.

1920 november 18

219/d. *Csernoch levele IV. Károlyhoz az antant hatalmak és a püspöki kar állásfoglalásáról a királypuccsal kapcsolatban*

Hódoló tisztelettel vettem felségednek megbízottam útján küldött üzenetét s azon elhatározását, hogy Magyarországba való visszatérését a jövő tavasznál tovább nem halaszthatja, mert a nép hozzászoknék az uralkodó nélküli állapothoz. S minthogy felséged arról is méltóztatik értesíteni, hogy értesülései szerint az antant hatalmak, nevezetesen a franciák nem támasztanak nehézséget a visszatérésnek, kötelességemnek tartottam az itteni vezető körökkel érintkezésbe lépni s velük felséged legmagasabb szándékát közölni s különösen arra vonatkozólag meggyőződést szerezni, vajon a nagyantant hatalmak nem mutogatnak-e nekünk[2] arcot, amelynek felséged felé fordított fele békét hirdet, míg

[1] A továbbiakban a „királynőnél és a trónörökösnél" tett látogatásáról számol be.
[2] Ezen a helyen az eredeti iraton is hiányzik egy szó.

az, amelyet itt mutogatnak, a háborút hirdeti. Még mielőtt küldöncöm kiment volna, alapos értesülést kívántam szerezni a budapesti antant missziók útján az antant hatalmak hangulatáról, s akkor azt az értesítést kaptam tőlük, hogy a franciák és angolok határozottan ellene vannak felséged visszatérésének, az olaszok pedig bizonyos ideális szempontból nézvén az ügyet, kevésbé ellenzik. Felséged legmagasabb üzenetének vétele után felkerestem József főherceg és Horthy kormányzó urakat. A főherceg úrral november 11-én beszéltem s ő a következőket mondotta nekem. Két nappal előbb volt nála Hanselin tábornok, a francia missziónak elnöke, s azt a közlést tette meg előtte, hogy kormányának megbízásából jár, s hogy a kisantant a nagyantant megbízásából és jóváhagyásával meg fogja szállni Magyarországot a következő három eset egyikében: 1. Ha Budapesten a zavaros állapotok meg nem szűnnek s a jogrend teljesen helyre nem áll. 2. Ha felséged visszajönne s elfoglalná a trónt és 3. Ha katonai diktatúra lépne fel ebben az országban[1]. A főherceg úr, nézetem szerint, helyesen azt válaszolta neki, hogy ő mint olyan, aki semmiféle hivatalos állást be nem tölt az országban, nem érzi magát jogosultnak az ily közlések átvételére, de egyébként a maga részéről azt tudomásul veszi. Másnap beszéltem Horthy kormányzó úrral, aki azt mondotta nekem, hogy a napokban járt nála az angol politikai megbízott, s tudtára adta, hogy az ő kormánya semmiképp sem tűrné, hogy felséged visszajöjjön elfoglalni Magyarország trónját, mert ha felséged visszajöhetne, akkor visszatérhetnének a Hohenzollernek is Németországba, már pedig ők egyformán viseltek háborút a Hohenzollernek és a Habsburgok ellen. Minthogy ezek szerint felséged értesülései s az itt közöltek között határozott ellentét van, nem tudok mást feltételezni, mint azt, hogy az antant kétszínű játékot űz, s azalatt, míg felséged ottani közegeinek kedvezőknek látszó kijelentéseket tesz, addig itt saját közegei által világos s félre nem érthető módon az ellenkezőt állítja. Különben lehetséges az is, hogy az csak diplomáciai fogás, és a franciáknak felségeddel szemben használt kijelentései úgy értendők, hogy ők ugyan maguk semmit sem tesznek tényleg felséged ellen, de megteszi helyettük, az ő jóváhagyásukkal a hálára kötelezett s készséges eszközük, a kisantant. Ez pedig annál inkább megtenné, mert alig várja a pillanatot, hogy a halottaiból feltámadt Magyarországot végleg tönkre tegye. Így állván a dolog, itt a vezető körökben az a nézet uralkodik, hogy Magyarország még nincs annyira szervezve és megerősödve, hogy felséged máris elfoglalhatná a trónt. Vajon a tavaszkor lehetséges lesz-e már, azt határozottan senki sem állíthatja. Lehet hogy igen, és lehet hogy nem. Nekünk, akik örömmel várjuk felségedet, mindent el kell követnünk, hogy a népet felséged eljövetelére

[1] A polgári „jogrend" még jó soká nem állt helyre, Horthy katonai diktatúrája adva volt, s a kisantantot ez a legkevésbé aggasztotta. Éppen Horthy katonai diktatúrájának adták át a teret angol-amerikai felszólításra a román imperialista csapatok. Maradt tehát a Habsburg Károly visszatérése esetére szóló fenyegetés. Csernoch közlése szerint József főherceg csak Károly visszatérése elleni tiltakozásról tud, s önmaga trónfoglalását tekinti végrehajthatónak.

előkészítsük, mert annyi bizonyos, hogy minél tovább tart felséged távolléte, a nép annál inkább elszokik a királytól. Igaz ugyan, hogy vannak itt egyesületek, amelyek felszínen tartják a királyság eszméjét, de ezekben nézetem szerint nincs nagy köszönet, sőt ezek inkább ártanak az ügynek, mintsem használnak. Ezek ugyanis nemzeti királyságról beszélnek, és semmiféle közösséget nem akarnak Ausztriával, legfeljebb csak perszonál uniót s azt hangoztatják, hogy felséged a magyar nemzetnek beleegyezése nélkül semmiféle más trónt el nem fogadhat, mert a monarchia szétbomlása folytán megszűnvén a közös birtoklás megszűnt a Pragmatica Sanctio is. Mindezek azonban most oly nézeteltérések, amelyek, azt hiszem, annak idején áthidalhatók lesznek. Magyarországot ugyanis elszigetelt helyzete, anyagi eszközeinek csekély volta arra fogja kényszeríteni, hogy szövetségeseket keressen s ezeket semmi sem fogja annyira vonzani, mintha valamely formában közös uralkodójuk lesz[1].

József főherceg úrral közöltem felségednek legmagasabb üzenetét. Ebbeli szándékáról ő már más alkalommal is beszélt velem, s mint akkor, most is újólag kijelentette, hogy ő csak akkor vállalkoznék reá, ha másképp semmiképp sem tudná megmenteni a trónt a dinasztia számára. Figyelmeztettem az ebben rejlő veszedelmekre, s ami fő, arra, hogy nekünk felségedben törvényesen megkoronázott királyunk van, akinek mindnyájan hűséggel tartozunk. Ő azonban azt hiszi, hogy csak a végső esetben és egyedül a trón megmentése céljából vállalkoznék, hogy annál inkább biztosítsa a trónt felséged számára. Én meg vagyok győződve arról, hogy őfensége jóhiszemű tévedésben van, mert ámbár felséged iránti hűségéhez kétség nem fér, mégis esetleges vállalkozása oly bonyodalmak okozójává válnék, amelyek kiszámíthatatlanok. Reméljük, hogy erre nem is fog kerülni a sor.

A tábori püspök úrral is közöltem felséged legmagasabb óhaját, amit ő hódoló tisztelettel tudomásul is vett, s az szerint fog eljárni. Ő különben feltétlen és odaadó híve felségednek, akire mindenkor számíthat felséged. Azok közé tartozik, kik óhajtandónak tartják, hogy felséged mielőbb elfoglalja a trónt s azt hiszi, hogy az antant fenyegetőzéseit nem kell komolyan venni.

A veszprémi püspök úrral is közöltem felséged üzenetét. Már akkor egyeztem meg vele, hogy ki fog utazni, amikor meg kellett volna tartani Svájcban a palesztinai kongresszust. Ez a kongresszus azonban az utolsó percben elhalasztatott s így az ő útja is elmaradt, de ezt ő pótolni fogja . . .[2]

Végül legyen szabad alázattal megemlíthetnem, még mielőtt küldöncöm visszaérkezett volna felségedtől, a püspöki kar október 27-én tanácskozást tartott elnökletem alatt, amelyben egyhangúlag határozatba ment, hogy a püspöki kar a legitimitás álláspontján, felségedhez

[1] Ezek szerint a szövetségszerzés „legvonzóbb" eszköze a „szövetségesek" állami önállóságának megszüntetése a visszasírt Habsburg-monarchia által.

[2] A következőkben Károly segítségét kéri Nyugat-Magyarország „visszacsatolása" érdekében.

Eminenciád,

Mélyen meghatott a magyar püspökök hódolata és Eminenciádnak, valamint a püspöki karnak ezért Királyi köszönetemet fejezem ki Bízom abban, hogy a püspöki méltóságok ugymint az összes papság vetélkednek abban a törekvésben, hogy a népet a megkoronázott apostoli király visszatérésére előkészitsék. Eminenciádnak nagyon hálás volnék, ha mentől előbb egy megbizható papot küldene ki Hozzám Schweizba, mivel sok minden üzenni valóm volna Eminenciád számára, amit levélbe foglalni nem lehet.

Eminenciádnak jóakarója

Károly

Villa Prangins, 9. IX. 1920.

19

6

IV. Károly levele Csernoch hercegprímáshoz: a klérus támogatását kéri az első királypuccs előkészítéséhez

Csernoch hercegprímás levele IV. Károlyhoz. Közli, hogy dr. Martin Aurélt bízza meg a királypuccs előkészítésével kapcsolatos utasítások átvételével

mint törvényesen megkoronázott királyunkhoz ragaszkodik, ebben a szellemben neveli papságát és a híveket.

Csernoch

Fogalmazvány. — Esztergomi Prímási Levéltár. Csernoch hercegprímás iratai. Cat. B. 1921-476.

1920 december 14

219/e. *IV. Károly válasza Csernoch hercegprímásnak a legitimista propaganda mielőbbi megindításáról*

Köszönettel vettem főmagasságodnak ez évi november hó 18-án székhelyén kelt levelét és abban elém terjesztett kimerítő jelentését.

A budapesti antant misszió főnökének eminenciád levelében említett eljárását nagyhorderejűnek nem vélem értékelendőnek. — Ilyfajta kijelentések, az eddigi tapasztalatok szerint, inkább pillanatnyi helyzetekkel számoló rögtönzéseknek, mintsem a nagyhatalmak végleges elvi állásfoglalásának tekinthetők. Magyarázatuk főleg csak a mai, még nem tisztázott helyzetben lelhető, amikor a szövetkezett hatalmak még nincsenek kényszerülve a nemzet egységes állásfoglalásával számolni, azonban az idegeskedő kis nemzetek türelmetlen unszolása őket az ország kialakuló közhangulata befolyásolása iránti kísérletekre készteti.

A legitimitás elvének diadalmaskodásával azonban remélhető, hogy a helyzet kifelé tetemesen változni, sőt javulni is fog. Ez esetben ugyanis az antantnak esetleges ellenkezése nem volna már csak egy nem tetsző uralkodó visszatérése elleni tiltakozás, hanem egy ennél tetemesen messzebbmenő, saját népeik előtt is sokkal nehezebben igazolható beavatkozás egy ország belügyeibe, amennyiben ekkor már arról volna szó, hogy egy népre ráerőszakoltassék az általa törvényes királyának tekintett uralkodónak, alkotmányos alaptörvényei ellenére való eltávolítása . . .[1]

A legitimitás elve képezvén tehát azon alapot, amely egyedül adhatja meg a nemzetnek kifelé a kellő tekintélyt és szavának nyomatékot önállósága hathatós megvédésére, felette szükséges is, hogy ennek tudata a nemzet minden rétegében felkeltessék.

Éppen ezért különös megelégedéssel vettem tudomást a püspöki karnak ez évi október 27-i konferenciáján — mint ahogy azt másként el sem vártam — a legitimitás mellett történt állásfoglalásáról, amelynek magában már, az ország közvéleménye további kialakulása szempontjából, különös jelentőséget tulajdonítok.

Remélem, hogy ezen határozat nagy erkölcsi jelentősége, párosulva a papságnak és hívőknek ezen határozat szellemében való bölcs és

[1] A következőkben különbséget tesz az önként és a „kényszer hatása alatt" lemondott uralkodók helyzete között.

feltárása mellett rámutatott annak szükségességére, hogy a király az országot mielőbb hagyja el. A király a fővárosból azonnal el is utazott anélkül, hogy bárki mással érintkezett volna.

A kormányzó a király megjelenése által előidézett súlyos helyzet megoldása céljából a kormány Budapesten időző tagjait, valamint az ünnepek alatt itt tartózkodó néhány vezető politikust tanácskozásra hívta meg, akik a kormányzónak az ország érdekében követett eljárását teljes megnyugvással vették tudomásul. A kormány Budapesten levő tagjai a kormányzó elnöklete alatt ismételten megtartott tanácskozásokon megállapították a teendő intézkedéseket, valamint lépések történtek aziránt is, hogy a királynak idegen országok területén át való akadálytalan utazása lehetővé tétessék. Az erre vonatkozó biztosítékokat a király Szombathelyen várta be, ahol gróf Teleki Pál miniszterelnök személyesen gondoskodott a király biztonságáról, valamint arról is, hogy a király itt tartózkodásának jellege minden tekintetben megóvassék.

Eddigi megállapítás szerint a király utazásáról egyetlen magyar tényezőnek sem volt előzetes tudomása s az felelőtlen befolyásra vezetendő vissza.

Az egész országban teljes a nyugalom.

Litografált másolat. — O.L. Kozma ir. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 32. old.

1921 március 30

222. *Horthy hadparancsa a királypuccsról*

Midőn Magyarország kormányzását elvállaltam, feltett szándékom volt, hogy a kormányzói székben csak addig maradok meg, míg ezt az ország érdeke megköveteli. Létünkért és belső megszilárdulásunkért való küzdelmünk még nem fejeződött be. Erőszakos, hirtelen változás a kormányzás terén a nemzet létét fenyegetné. Ezért az utolsó napok eseményei dacára is megmaradtam eredeti elhatározásomnál és hazánk létérdekében helyemen kitartottam.

A nemzeti hadsereg ezen nehéz napokban is várakozásomnak megfelelően egységesen és hűen megtartotta nekem tett esküjét . . .[1]

Horthy s. k.

Litografált másolat. — O.L. Kozma ir. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 40. old.

A hadparancsot április 12-én közölte a Magyar Távirati Iroda.

---

[1] Ezután Horthy köszönetet mond a hadseregnek „kipróbált fegyelméért".

1921 március 31

223. *A Vasvármegye című lap jelentése IV. Károlynak Horthy megbízottaival Szombathelyen folytatott megbeszéléseiről*

A Vasvármegye ma reggeli száma közli: Kedden reggel a kormányzó megbízásából Szombathelyre érkezett gróf Andrássy Gyula, gróf Bethlen István és Hegedűs altábornagy, hogy informálják a királyt a helyzetről. Délután pedig megérkezett Gratz Gusztáv külügyminiszter, akiket azóta a király több ízben kihallgatáson fogadott, de másokat, kivéve atyjának két személyes barátját, tudtunkkal nem fogadott. Szombathelyen csak hétfőn terjedt el a híre annak, hogy a király a város falai között tartózkodik és ezután villámgyorsan futott szerteszét az egész vármegyében. A lakosság mindenütt a barátságos érzés jeleivel fogadja a híradást. Szombathely egészen csendes. Semmiféle katonai vagy egyéb intézkedés nem mutatja, hogy a város falai között egy nagyhorderejű esemény jelenetei játszódnak le. A közönség fegyelmezetten és tapintatosan respektálja a király inkognitóját. Őfelsége ez idő szerint teljesen mint magánember él vendéglátójánál a szombathelyi püspöki palotában.

Valószínű, hogy Andrássy, Teleki és Bethlen grófok még ma, csütörtökön visszautaznak Budapestre, és csak Gratz Gusztáv marad egyelőre Szombathelyen.

Litografált másolat. — O.L. Kozma ir. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 32—33. old.

A Vasvármegye jelentését szó szerint átvette az MTI és leadta a lapok szerkesztőségeinek. Egy aznapi későbbi MTI kiadás a következő „figyelmeztetést" közölte: „Figyelmeztetjük a tisztelt Szerkesztőségeket, hogy a 6-i esti kiadásunkban közölt második szombathelyi jelentésből a tizedik sorban foglalt következő mondatot: «a lakosság mindenütt a barátságos érzés jeleivel fogadja a híradást» okvetlenül hagyják el". *[Ugyanott.]*

1921 március 31

224. *A Magyar Távirati Iroda jelentése a Kisgazdapárt értekezletéről, amely állást foglalt Horthy mellett*

A Keresztény Kisgazda- és Földművespárt ma este hét órakor az előtérben álló politikai események következtében értekezletet tartott, amelyen Gaál Gaszton elnökölt. Az értekezleten Szabó István földművelésügyi és Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi miniszteren kívül a kormány részéről gróf Teleki Pál miniszterelnök, Vass József közoktatásügyi és Benárd Ágoston népjóléti miniszter is részt vettek. Nagyatádi Szabó István és gróf Teleki Pál ismertették a helyzetet. Többek felszólalása után elhatározták, hogy a holnapi ülésen a párt minden körülmények között ünnepi egyöntetűségre törekszik és ebből a célból a többi párttal az ülés megkezdése előtt érintkezésbe lép. Az ülésen mindenekelőtt

indítvány fog elhangzani ünnepélyes nyilatkozattétel iránt a nemzetgyűlés nevében. Ez ünnepélyes nyilatkozat megszövegezésére bizottságot küldtek ki, amely még az este megállapította a nyilatkozat szövegét, és azt holnap az ülés előtt a többi párttal is közölni fogja. Az ülésen még egy indítvány fog elhangzani, amely oda irányul, hogy a nemzetgyűlés, mint a nemzet szuverén képviselete, a történtek után legteljesebb elismeréséről, rendületlen ragaszkodásáról, hódolatáról biztosítsa a kormányzót. A nemzetgyűlés határozatát az indítvány szerint kilenc tagú küldöttség vinné a legfelsőbb helyre. A küldöttségben a Kisgazdapárt részéről Meskó Zoltán, Simonyi-Semadam Sándor és Csontos Imre képviselők vesznek részt.

Litografált másolat. — O.L. Kozma ir. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 33. old.

A nemzetgyűlést, amelyet a március 21-i ülésen április 6-ig elnapoltak, a kisgazdapárti képviselők írásbeli indítványára április 1-re összehívták. Ezen az ülésen Hencz Károly határozati javaslatot terjesztett elő, amely leszögezi, hogy a nemzetgyűlés „az 1920. évi I. tc. által megállapított közjogi rendhez ragaszkodik, annak megdöntésére irányuló minden törekvés ellen a leghatározottabban felemeli tiltakozó szavát és utasítja a kormányt, hogy annak minden egyoldalú megzavarását megakadályozza”. Míg a Hencz által beterjesztett határozati javaslatot a parlament egyhangúlag elfogadta, addig a Kisgazdapárt másik határozati javaslatát csak nagy vita után, szavazással fogadta el. Ez a határozati javaslat a következőképpen hangzik: „A nemzetgyűlés ... mély háláját, hódolatteljes törhetetlen ragaszkodását fejezi ki Magyarország kormányzója, nagybányai Horthy Miklós úr őfőméltósága iránt a közelmúlt napok sorsdöntő eseményeiben tanúsított, a nemzet életbevágó érdekeit szolgáló, egyedül törvényes és alkotmányos magatartásáért.”

A képviselőháznak ezen az ülésén nyilatkozott a királypuccsról gróf Teleki miniszterelnök is, aki kitért a helyzet ismertetése elől, egyúttal kijelentette, hogy a kormány az ügy lezárása után tájékoztatni fogja a képviselőket a helyzetről.

Az április 5-i ülésen gróf Teleki miniszterelnök közölte, hogy IV. Károly elhagyta Magyarországot, de csak másnap, április 6-án ismertette részletesen a lezajlott eseményeket. Ezen az ülésen nyilatkozott a király visszatéréséről Gratz külügyminiszter is, aki ismertette a kisantant államok, valamint a nagykövetek tanácsának intervencióját a Habsburg-restauráció kérdésében. Gratz beszéde alatt heves összecsapásokra került sor a „szabad királyválasztók” és a karlisták között.

Április 7-én gróf Teleki bejelentette: „az események következtében egyes miniszter urak helyzete úgy pártjukkal szemben, mint saját felfogásuk tekintetében azt az együttműködést, amely eddig a kormányban volt, nem teszi többé olyan biztossá, ennek következtében én a mai napon a kormányzó úrnak a kormány állására vonatkozólag előterjesztést kívánok tenni”.

A parlamentet a bejelentés után elnapolták és csak április 14-re, a Bethlen-kormány bemutatkozására hívták össze.

1921 március 31

225. *Masirevich bécsi magyar ügyvivő jelentése Gratz külügyminiszternek. Értesülései szerint az angol és francia kormánykörök tudomással bírtak IV. Károly visszatérési kísérletéről*

A bécsi francia követ mondotta nekem, hogy azok a megjegyzések, amelyeket legutóbbi párizsi útja alkalmával Cerruti tett, azt a gyanút keltették benne, hogy valami készül. Azt hiszi, hogy francia

royalista és konzervatív körök befolyásolták a királyt és a spanyol udvar keze is benne van a visszatérésben. Millerand elnöknek egy jelenlétében tett megjegyzéséből úgy sejti, hogy egy nagysúlyú francia royalista politikus (akinek a nevét nem említették) részt vett a dologban. — Franciaország és Anglia végül is valószínűleg beletörődne a dologba, de nem tudja, hogy mit tenne Olaszország és a kisantant.

Más forrásból hallom, hogy a király valószínűleg ígéretet kapott Briand-tól és Barthoutól, hogy a szövetségesek nem támasztanak nehézséget, ha kísérlete sikerrel jár. — A brit követ külön elküldött Schagertért és hosszú megbeszélést tartott vele, amelynek a lényege körülbelül a következő volt: Mr. Lindley már körülbelül két héttel előbb hallott a dologról Londonban. Találkozott Strutt ezredessel, aki Eckartsauban együtt volt őfelségével. Strutt ezredes Londonból rejtjeles táviratot küldött a királynak, amelyben közölte, hogy az akció pillanata még nem érkezett el, de Mr. Lindley előtt annak a véleményének adott kifejezést, hogy őfelsége mégis megteszi a kísérletet.

Mr. Lindley nem hiszi, hogy a kisantant akcióba fog lépni; Csehszlovákia azért, mert komplikációktól fél Szlovákiában, Jugoszlávia a horvátok miatt, Románia pedig, mert keze kötve van az orosz bolsevizmus által.

Cunninghame ezredes pontosan ugyanezeket mondta. Mindebből azt a következtetést kell levonnom, hogy a párizsi és londoni kormányok már előbb tudtak a dologról és ha ellene lettek volna, találtak volna rá módot, hogy figyelmeztessék a svájci kormányt és megakadályozzák őfelsége elutazását.

Természetesen én képtelen vagyok megítélni azt, hogy ez kettős játék volt-e vagy sem.

Mint egy semleges diplomata véleményét említem meg, hogy az itteni svájci követ azt a személyes véleményét fejezte ki, hogy az egész dolog őfelsége javára fordulhat, ha kitart mellette.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. II. köt. 296—297. old.

1921 március 31

226. *Kánya külügyi államtitkár távirata Masirevich bécsi ügyvivőhöz. Közli, hogy a szövetségesek a Habsburg-restauráció miatt tiltakoztak a magyar kormánynál*

Itt szerzett hivatalos információ szerint a bécsi francia és angol diplomáciai körök információi Károly király visszatéréséről teljesen alaptalanok. A francia főmegbízott (Fouchet) egy írásos nyilatkozatot tett, hogy a szövetségesek épp most megújították 1920 február 2-án tett nyilatkozatukat a Habsburg-restauráció ellen, ennek folytán csak félreértésen alapulhat Károly királynak az az információja, hogy Briand

nem ellenzi visszatérését. Az angol főmegbízott (Hohler) a legenergikusabban újból tiltakozott Károly király esetleges trónralépése ellen. Az olaszok éppúgy, mint a kisantant, nyilatkozatot tettek, amely többé-kevésbé leplezett ultimátum volt — Jugoszlávia kivételével —, amely világosan *casus belli*-ről beszélt.

Most táviratozza Tahy, hogy a prágai kormány Károly királynak magyar területről való *azonnali* távozását követeli, különben kénytelen lenne ellenintézkedéseket tenni, amelyeket közelebbről nem jelöltek meg.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. II. köt. 297—298. old.

1921 március 31

227. *Praznovszky, a magyar kormány párizsi megbízottjának jelentése Gratz külügyminiszterhez. A francia külügyminisztérium egyik tisztviselője elismerte, hogy bizonyos francia politikusok támogatják IV. Károly visszatérési kísérletét*

Perettivel való beszélgetésem folyamán megtárgyaltuk azt az újsághírt is, hogy Károly király francia támogatásra hivatkozott. Elmondtam Perettinek, hogy van valami alapja ennek a riportnak, miután én magam is tudom, hogy a francia közélet befolyásos személyiségei bátorították fel a királyt a lépés megtételére. Elmondottam, hogy megbízható információm van egy tanácskozásról, amelyet egy nappal azelőtt tartottak, mint én Budapestre utaztam. Ezen a tanácskozáson néhány miniszter és tábornok, egy tábornagy és Sixtus herceg tárgyalták meg a király visszatérését Magyarországra. Bár meglepetést mutatva, Peretti nem tagadta, hogy lehetett ilyen tanácskozás, s még meg is nevezte Lyautey marsallt, mint Károly király ismert támogatóját. Kifejtettem, hogy a király mily könnyen eshetett tévedésbe ilyen körülmények között; mert ez a bátorítás, amely kétségkívül mentségül szolgál a király akciójára, a magyar kormány helyzetét is meglehetősen kényessé teszi, annál inkább, mert nekünk változatlanul éppen az ellenkezőjét mondták annak, amit most kénytelenek vagyunk őfelségének mondani, és annak megfelelően cselekedni. Peretti határozottan leszögezte, hogy kormánya nem változtatta meg és feltehetően nem is változtathatta meg állásfoglalását. El kellett ismernie, hogy voltak felelőtlen elemek, amelyek játszottak a restauráció eszméjével. Ennek azonban, amint ez Briand tegnap esti félre nem magyarázható megállapításából kitűnik, nincs semmi jelentősége. Úgy látszik, hogy a Quai d'Orsay-t nagyon izgatja Károly királynak Magyarországon való váratlan megjelenése és ezt a kérdést állandóan tárgyalják.

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. II. köt. 302. old.

Csáki Imre, a magyar kormány párizsi megbízottja jelenti már 1920 május 3-án Telekinek, hogy a Halmos—Paléologue-féle tárgyalások során Paléologue „a lehető király kandidátusokra terelte a bizalmas eszmecserét, miközben Halmos legnagyobb csodálkozására nemcsak hogy nem zárta ki Károly király személyét a kandidátusok sorából, hanem sőt, ellenkezőleg, végértelemben oda konkludált, hogy ő az *egyedüli lehető* kandidátus, aki ellen szerinte Franciaországnak sem volna semmi kifogása, természetesen ha bizonyos garanciák nyújtatnának neki abban a tekintetben, hogy visszatérése a trónra nem volna egyben egyértelmű a régi germanophil politika folytatásával". *[O.L. KÜM. res. pol. 1920-77.]*

1921 április 2

228. *IV. Károly manifesztuma a visszajövetelének és az országból való távozásának okairól*

A manifesztum első részében IV. Károly kifejti, hogy „szentül" meg van győződve arról, hogy Magyarország „csakis koronás király vezetése alatt tudja visszaszerezni teljes belső nyugalmát és a törvényes rendet".

IV. Károly elismeri, hogy az események következtében megszűnt az 1867-es kiegyezésnek és a Pragmatica Sanctiónak Magyarország és Ausztria közös birtoklására vonatkozó rendelkezése és „helyreállt Magyarország teljes állami függetlensége", melynek megőrzése neki is „egyik fő törekvése".

A manifesztum következő részében IV. Károly utal arra, hogy a trón elfoglalása „nehéz és elviselhetetlen megpróbáltatásnak tenné ki a nemzetet" — ezért távozik.

Végül kéri, hogy addig is, míg lehetővé válik végleges visszatérése, az ország „támogassa azt a férfiút, ki a nemzetgyűlés bizalma alapján jelenleg az államfő nehéz és súlyos felelősséggel járó tisztét betölti", és akitől a maga részéről is várja „azoknak az érdekeknek gondozását, amelyek Magyarország ősi alkotmányos törvényei szerint a király és a nemzet harmonikus együttműködését kívánják".

Nemzeti Ujság, 1921 április 7.

IV. Károly manifesztuma 1921 április 7-én jelent meg a lapokban, gróf Teleki miniszterelnök következő kijelentésével: „Őfelsége IV. Károly Szombathelyről való távozásakor azt kívánta, hogy avégből, hogy jövetelének és távozásának indító okai az ország előtt világosak legyenek, hozzám intézett következő kijelentését hozzam nyilvánosságra. Ennek a kívánságnak azzal teszek eleget, amidőn a nekem átadott kijelentés szó szerinti szövegét közzéteszem.

1921 április 8

229. *A Teleki-kormány utolsó minisztertanácsi üléséről felvett jegyzőkönyv a kormány lemondásáról*

A *miniszterelnök úr* a politikai helyzetre vonatkozólag kívánja a Minisztertanácsot tájékoztatni. Bejelenti, hogy a külügyminiszter úr folyó hó 4-én átadta a lemondását, melyet ő azonnal a kormányzó úr elé terjesztett, bár kérte a külügyminiszter urat, hogy lemondását vonja vissza, ő azonban erre nem volt hajlandó.

A kormányzó a külügyminiszter urat állásától mindmáig nem volt hajlandó felmenteni.

Bejelenti továbbá, hogy a Kisgazdapárt állásfoglalása következtében a földművelésügyi miniszter és az igazságügyminiszter urak kijelentették, hogy ha a kormány eddigi összeállításában maradna meg, úgy kénytelenek volnának lemondani. Miután pedig a kabinetben három miniszter lemondott, illetve lemondani szándékozó miniszter nélkül a kormányzás képtelen, miután a három miniszter tulajdonképpen 6 tárcát képvisel, arra az elhatározásra jutott, hogy mielőtt súlyosabb komplikációk következhetnek be, a nemzetgyűléstől az ülések elnapolását kéri, amit a nemzetgyűlés honorált is.

A kormányzónak viszont bejelentette a kabinet lemondását. A kormányzónak az volt a felfogása, hogy ezen körülmények között a külügyi és belügyi helyzetre való tekintettel a lemondást nem fogadja el és ezért kéri, hogy mint le nem mondott kabinet maradjon a kormány a helyén, de ettől eltekintve politikusokat fog meghallgatni a kibontakozás mikéntjére vonatkozólag. A lemondást pedig csak akkor fogadja el, ha az új kabinetet egyúttal 24 órán belül ki is nevezheti. — A kormányzó pedig azért döntött így, mert leszavazás nem következett be, tehát effektíve kényszerlemondásra nincs ok. — Ez a megoldás megkönnyítette a pártok helyzetét is. A külföld felé is ugyancsak olyan színezetet ad a dolognak, mintha nem volna olyan súlyos a politikai helyzet.

Földművelésügyi miniszter úr bejelenti, hogy a Koronatanácson az volt az álláspontja, hogy a kormányon kívül álló politikusoknak kellene a manifesztumot publikálni. — A pártban már akkor nagy ellenzékre talált, mikor a manifesztum kibocsátásához elvben hozzájárult, úgyhogy olyan helyzetbe került, hogy szükség esetén számolni kellett azzal, hogy magára nézve a konzekvenciát levonja. — Annál inkább fennállott ez az ellenzés pártja részéről akkor, amikor a manifesztum a miniszterelnök kezéből jelent meg. Neki tehát le kellett mondania, csak azt kérdi, hogy szükséges-e az írásbeli lemondás átnyújtása.

A miniszterelnök bejelenti, hogy a lemondást ő a kormányzónak az egész kabinet lemondásával egyidejűleg bejelentette, írásbeli lemondásra tehát nincs szükség.

Tudomásul vétetik.

Eredeti tisztázat. — O.L. MT. jkv. 1921 április 8.

MUTATÓK

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1919 márc. 2—6.	A Kommunista Internacionálé alakuló kongresszusa.
márc.	Megindul az antant első hadjárata Szovjet-Oroszország ellen.
márc. 21.	A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása.
márc. 26.	Megjelenik a Forradalmi Kormányzótanács rendelete az ipari, bánya- és közlekedési üzemek, a lakóházak, a bankok és a pénzintézetek köztulajdonba vételéről.
ápr.	Antant támogatással megalakul Bécsben a magyar ellenforradalmárok „Anti-Bolsevista Comitéja" (ÁBC).
ápr. 3.	A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a 100 holdon felüli nagybirtokok kisajátításáról.
ápr. 4.	Megérkezik Budapestre az antant imperialisták által kiküldött bizottság Smuts tábornok vezetésével.
ápr. 7.	Tanácsválasztások Magyarországon.
ápr. 13.	A Bajor Tanácsköztársaság kikiáltása.
ápr. 16.	A román ellenforradalmi csapatok támadása a Magyar Tanácsköztársaság ellen.
ápr. 26.	Szerb ellenforradalmi csapatok támadása a Magyar Tanácshatalom ellen.
	A székely hadosztály leteszi a fegyvert a román imperialista csapatok előtt.
ápr. 26—29.	A cseh ellenforradalmi csapatok általános támadása a magyar munkáshatalom ellen.
ápr. 28.	A Kommunista Internacionálé felhívása május 1-e alkalmából a világ összes munkásaihoz az orosz, a magyar és a bajor tanácsköztársaságok megvédésére.
máj. 1.	Az ellenforradalmi román csapatok elérik Szolnokot, a cseh csapatok pedig elfoglalják Miskolcot.
máj. 1—3.	Budapesten, a vidéki városokban és falvakban 90 000 munkás és paraszt jelentkezik a Vörös Hadseregbe.
máj. 5.	Megalakul Aradon az első ellenforradalmi „kormány" gróf Károlyi Gyula vezetésével.
máj. 20.	A Vörös Hadsereg ellentámadása az északi fronton.
máj. 21.	A Vörös Hadsereg visszafoglalja Miskolcot.

1919 máj. 29. Az aradi ellenforradalmi „kormány" Szegedre érkezik és átalakul. A „kormány" hadügyminisztere Horthy ellentengernagy lett.

jún. Az orosz Vörös Hadsereg felszabadítja az Urált és előrenyomul Szibériába.

jún. 6. A magyar Vörös Hadsereg felszabadítja Kassát.

jún. 8. A párizsi békekonferencia elnökének távirata (Clemenceau-jegyzék) a hadműveletek beszüntetését követeli az északi fronton.

jún. 9. A Vörös Hadsereg felszabadítja Eperjest.

jún. 11 [12?] A budapesti angol misszió vezetője, Freeman kapitány tárgyalása a szociáldemokrata összeesküvőkkel, majd a katonatiszti puccsot szervező ellenforradalmi bizottsággal.

jún. 12–13. A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa.

jún. 13. A párizsi békekonferencia elnökének második távirata a magyar Vörös Hadsereg csapatainak visszavonását követeli az északi frontról.

jún. 14–23. A Tanácsok Országos Gyűlése.

jún. 16. Kikiáltják Eperjesen a Szlovák Tanácsköztársaságot.

jún. 22. A cseh imperialista csapatok mellett működő Pellé francia tábornok felszólítja a magyar Vörös Hadsereg Főparancsnokságát az antant-jegyzékben megjelölt területek kiürítésére.

jún. 24. Ellenforradalmi puccskísérlet Budapesten és néhány vidéki városban. A lázadást Budapesten néhány óra alatt, vidéken pedig 1–2 nap alatt leverik a Vörös Őrség és a Vörös Hadsereg alakulatai.

jún. 30. A Vörös Hadsereg megkezdi a visszavonulást Szlovákiából.

júl. Megindul az antant második hadjárata Szovjet-Oroszország ellen.

júl. 1. A párizsi békekonferencián Hoover amerikai megbízott katonai rendszabályok alkalmazását javasolja a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére.

júl. 20. A Vörös Hadsereg átkel a Tiszán és megindul a Tisza vidéki hadjárat.

júl. 23–25. Böhm, Weltner és Peyer Cunninghame angol megbízottal tárgyalnak a Tanácsköztársaság likvidálásáról és szociáldemokrata kormány alakításáról.

aug. 1. Az imperialista hatalmak katonai túlereje és a belső ellenforradalmárok árulása megbuktatja a Magyar Tanácsköztársaságot. Megalakul a „szakszervezeti" kormány (Peidl-kormány).

1919 aug. 2–5. A magyar Vörös Hadsereg egyes alakulatai tovább folytatják a harcot; Szolnokot aug. 2-án visszafoglalják, Székesfehérvárott a Vörös Őrség megütközik a tiszti különítményekkel.

Szamuely Tibor meggyilkolása.

A Peidl-kormány szabadon engedi a letartóztatott ellenforradalmárokat, megszünteti a forradalmi törvényszékeket és visszaállítja a régi polgári bíróságokat.

Peyer belügyminiszter titkos utasítást ad ki a kommunisták letartóztatására.

aug. 3. A Peidl-kormány antant csapatokat kér az ország megszállására.

A Peidl-kormány feloszlatja a Vörös Őrséget és visszaállítja a régi rendőrséget.

A román ellenforradalmi csapatok megszállják Budapestet.

aug. 4. A Peidl-kormány rendelete visszajuttatja a köztulajdonba vett bérházakat a háztulajdonosoknak, és felemeli a Tanácsköztársaság idején leszállított lakbéreket.

aug. 6. A Peidl-kormány rendelete visszaadja az ipari és kereskedelmi vállalatokat a tőkéseknek.

Ismét megkezdi működését a Gyáriparosok Országos Szövetsége. Első rendelkezése: a munkabéreket 50%-kal leszállítják.

aug. 7 A Friedrich-csoport puccsal lemondatja a Peidl-kormányt.

Habsburg József főherceg mint kormányzó kinevezi az első Friedrich-kormányt (hivatalnok-kormány).

A Friedrich-kormány első rendelete: a köztulajdonba vett földeket visszaadják a nagybirtokosoknak.

aug. 9. Horthy ellentengernagy felállítja az ellenforradalmi hadsereg „fővezérségét".

aug. 13. A Friedrich-kormány rendelete megszünteti a munkanélküli és szénsegélyt.

aug. 15. Megalakul a második Friedrich-kormány.

aug. 19. A szegedi ellenforradalmi „kormány" lemond a Friedrich-kormány javára.

A Friedrich-kormány rendelete a Tanácsköztársaság funkcionáriusai ellen indítandó gyorsított bírósági eljárásról.

aug. 23. József főherceg — az antant hatalmak felszólítására — lemond a kormányzóságról. Megalakul a harmadik Friedrich-kormány.

aug. Az orosz Vörös Hadsereg megsemmisítő csapást mér Jugyenyics ellenforradalmi hadseregére.

1919 szept. 2. Svastits Nándor Somogy megyei kormánybiztos rendelete a mezőgazdasági bérek nagyarányú csökkentéséről és a haszonbérleti díjak felemeléséről.

szept. 3. A Friedrich-kormány érvényteleníti a Tanácsköztársaság idején kötött mezőgazdasági kollektív szerződéseket.

szept. 6. Tatabánya és Felsőgalla bányászainak tiltakozó sztrájkja a 12 órás munkaidő bevezetése, a nagyarányú bérleszállítás és a fehérterror vérengzései ellen. A kivezényelt csendőrök hét bányászt megöltek, sokat pedig megsebesítettek.

szept. 8. A nagymányoki és szászvári bányászsztrájk. A Hadügyminisztérium közli a siófoki fővezérséggel, hogy a tatai és dorogi bányászok nem szolgáltatták be fegyvereiket. A miniszter a román hadsereg segítségével kívánja végrehajtani a lefegyverzést.

szept. 12. Horthy a miniszterelnökhöz intézett átiratában a statárium kihirdetését és a kommunisták elleni „kivételes törvényrendelet" megalkotását sürgeti.

szept. 16. A kaposvári törvényszéki fogházból fehérgárdisták elhurcolják Latinka Sándor volt kormányzótanácsi biztost, Tóth Lajost, Levin Samut, Szalma Istvánt és Farkas Jánost; mindnyájukat kivégezték.
Pallavicini őrgróf, a Dunántúl központi kormánybiztosa, a Somogy megyei kormánybiztos szept. 2-i rendeletének megfelelően utasítja a kormánybiztosokat a mezőgazdasági bérek leszállítására.

szept. 17. A Friedrich-kormány jelentős mértékben leszállítja a mezőgazdasági cselédek gabonajárandóságait.

szept. 28. Újra megjelennek a kormány által engedélyezett napilapok, köztük a Népszava is.

okt. 18. A magyar csendőrség és rendőrség „felügyelőjévé és ellenőrévé" Yates amerikai ezredest nevezik ki.

okt. 21. A fővezérség rendelete a postán szállított lapok és folyóiratok ellenőrzéséről és elkobzásáról.

okt. 23. A párizsi békekonferencia Ötös Tanácsának megbízásából Budapestre érkezik Sir George Clerk, hogy koncentrációs kormányt hozzon létre.

okt. 28. A Vörös Hadsereg Orel és Voronyezs alatt döntő csapást mér a Gyenyikin vezette fehérgárdista csapatokra.

nov. 5. A polgári ellenzéki pártok, valamint a Szociáldemokrata Párt megbízottai Sir George Clerk elnökletével megállapodnak Horthyval a dunántúli ellenforradalmi hadsereg budapesti bevonulásáról.

nov. 16. Horthy a tiszti különítményekkel bevonul Budapestre. A megszálló román csapatok a Tiszáig vonulnak vissza.

1919 nov. 17—22. Az ellenforradalom vezető politikusainak tárgyalásai, Clerk vezetésével a Friedrich-kormány eltávolításáról és a koncentrációs kormány létrehozásáról.

nov. 23. Megalakul a koncentrációs kormány (Huszár-kormány), melyben a Szociáldemokrata Pártot Peyer Károly és Miakits Ferenc képviseli.

nov. 29. A Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló Kisgazdapárt egyesül a Rubinek—Sokorópátkai Szabó-féle Agrárpárttal.

dec. 2. Az antant meghívja a Huszár-kormányt Párizsba a békefeltételek átvételére.

dec. 5. A Huszár-kormány rendelete az internálások kiterjesztéséről.

dec. 6. Horthy fővezér rendelete a politikai internáltakból alakítandó „katonai internált munkásosztagok" felállításáról.

dec. 18. A Huszár-kormány kivégezteti Kerekes Árpádot, Schön Gábort és 11 forradalmár társukat.

dec. 29. A Huszár-kormány kivégezteti Korvin Ottót, László Jenőt és nyolc társukat.

dec. vége Megjelenik a Kommunisták Magyarországi Pártjának első röplapja.

1920 jan. 15. A Szociáldemokrata Párt kilép a kormányból, mert a katonai és közigazgatási hatóságok terrorja megakadályozza a választásokon való tényleges részvételét.

jan. 20. Belügyminiszteri körrendelet a karhatalmi alakulatok megerősítéséről a választások idejére a munkáslakta kerületekben.

jan. 22. Titkos paktum a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (a legitimista Beniczky és társai), valamint a Szociáldemokrata Párt között: a szociáldemokrata vezetők készek támogatni a nyílt ellenforradalmi diktatúrát.

jan. 25. Nemzetgyűlési választások.

jan. 30. Horthy hadparancsában állást foglal a Huszár-kormány azonnali eltávolítására irányuló szélső legitimista (Friedrich-féle) törekvésekkel szemben.

jan. vége Ellenforradalmi banditák meggyilkolják az illegális munkára hazatért Vadas Mártont és Vadas Andort.

febr. 10. Nemzetgyűlési pótválasztások.

febr. 12. Friedrich István és hat társa kilép a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából.

febr. 14. A nemzetgyűlésben képviselt politikai pártok megegyeznek, hogy Horthy Miklóst fogják kormányzóvá választani.

febr. 16. Megnyílik a nemzetgyűlés.

1920 febr. 17. Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét és Bacsó Bélát, a lap munkatársát az Ostenburg-különítmény tagjai meggyilkolják.

febr. Ellenforradalmi banditák lefogják és halálra kínozzák az illegális munkára hazatért Mészáros Gábort.

márc. 1. Horthy Miklóst a tiszti különítmények fegyveres asszisztenciája mellett a nemzetgyűlés megválasztja ideiglenes államfőnek.
A Huszár-kormány benyújtja lemondását Horthynak.

márc. 2. Vanczák János, a Népszava szerkesztője vezércikkben üdvözli a kormányzót, és felajánlja neki a munkásság „kérges tenyerét".

márc. 10. Horthy kormányzó a pártok vezetőivel folytatott hosszas tárgyalások után Simonyi-Semadam Sándort, a nemzetgyűlés alelnökét bízza meg kormányalakítással.

márc. 14. Megalakul Simonyi-Semadam Sándor kormánya.

márc. 30. A megszálló román csapatok kiürítik a Tiszántúlt.

ápr. 2. Megszűnik a „fővezérség" s a katonai hatóságok irányítása a hadügyminiszter kezébe kerül.

ápr. 7. A francia-magyar gazdasági, politikai és katonai tárgyalások kezdete.

ápr. 11. A hadsereg leteszi az esküt Horthy kormányzó kezébe.

ápr. 15. A szénügyek kormánybiztosának rendelete a bányászok kényszermunka-kötelezettségéről és helyhezkötéséről.

ápr. 19. A kormányzó Teleki Pál grófot nevezi ki külügyminiszterré.

ápr. 23. A Gyáriparosok Országos Szövetségének tisztelgő látogatása Horthy kormányzónál.

ápr. 25. Megindul az antant harmadik hadjárata Szovjet-Oroszország ellen. Az antant imperialisták által támogatott lengyel csapatok támadásának kezdete.

máj. 1. A magyar munkásság munkaszünettel ünnepli május 1-t.

máj. 6. A békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa véglegesnek nyilvánítja a magyar békeszerződés feltételeit.

máj. 17. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából tíz, a Kisgazdapártból kilenc képviselő kilép és megalakítja a „disszidensek" csoportját.

máj. 29. A magyar kormány opciós levelet ad a Schneider-féle francia tőkés csoportnak az Államvasutak bérbeadásáról.

jún. 4. A magyar kormány képviselői aláírják a trianoni békeszerződést.

jún. 20. Az ellenforradalmi Magyarország ellen szervezett nemzetközi proletárbojkott kezdete.
A bojkottfelhívás hatására a tatabányai munkások beszüntetik a munkát. 70 bányászt letartóztatnak.

1920 jún. 22. Képviselőválasztások a tiszántúli országrészben.

jún. 26. Lemond a Simonyi-Semadam-kormány.

jún. 30. Megjelenik Bécsben a Proletárnak, a KMP lapjának első száma.

júl. 5. Megkezdődik Budapesten a népbiztosok perének tárgyalása.
Megállapodás a szovjet kormány és az osztrák kormány között: az osztrák kormány az osztrák hadifoglyok ellenében kiengedi az Ausztriában internált magyar népbiztosokat Szovjet-Oroszországba.

júl. 10. A Kisgazdapárt, a KNEP és a „disszidensek" csoportja egyesített kormányzópártot létesít és külön bizottságot küld ki közös program kidolgozására. A pártok szervezeti különállásukat megtartják.

júl. 12. Az orosz Vörös Hadsereg felszabadítja Kijevet.

júl. 19–aug. 7. A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa.

júl. 19. Teleki Pál gróf megalakítja az új kormányt.

júl. 23. Az orosz Vörös Hadsereg Varsó alá érkezik.

aug. 5. A nemzetgyűlés elfogadja a kormányzó jogkörének kiterjesztéséről (házfeloszlatási jog) szóló törvényjavaslatot.

aug. 8. Az amszterdami Szakszervezeti Internacionálé szociáldemokrata vezetői megszüntetik a nemzetközi bojkottot a fehér-Magyarország ellen.

aug. 14. Csicserin szovjet külügyi népbiztos táviratot intéz gróf Teleki miniszterelnökhöz a törvényszék elé állított magyar népbiztosok megmentése ügyében.

aug. 17. A Teleki-kormány részleges átalakítása. Rubinek Gyula kereskedelemügyi és földművelési miniszter átadja a földművelési tárcát Nagyatádi Szabó Istvánnak.

aug. 18. Nagyatádi Szabó István beterjeszti a nemzetgyűlésen a földbirtok-reformra vonatkozó törvényjavaslatot.

aug. 25. Tomcsányi igazságügyminiszter törvényjavaslatot terjeszt a nemzetgyűlés elé az állami rend „hatályosabb védelméről" a forradalmi mozgalommal szemben.

szept. 1. A nemzetgyűlés megszavazza a botbüntetésről szóló törvényjavaslatot.

szept. 4. A kormányzó elrendeli a magyar királyi vezérkar felállítását.

szept. 7. Kivégzik Lévai Oszkárt, a Magyarországon megindult illegális pártépítő munka harcosát.

szept. 24. A kormányzó Csáky Imre grófot nevezi ki külügyminiszterré.

okt. 20. Aláírják a Szovjet-Oroszország és Lengyelország közötti békeszerződést.

1920 nov. 7.	Megszakadnak a francia-magyar tárgyalások.
	Az orosz Vörös Hadsereg döntő támadása Vrangel ellen a Krím felszabadításáért.
nov. 12.	A nemzetgyűlés elfogadja a földbirtok-reformról szóló törvényjavaslatot.
nov. 13.	A nemzetgyűlés megszavazza a trianoni békeszerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot.
dec. 1.	Korányi Frigyes báró pénzügyminiszter lemond.
dec. 2.	Teleki gróf miniszterelnök a nemzetgyűlésen bejelenti a kormány lemondását.
dec. 16.	Megalakul a második Teleki-kormány, a pénzügyminiszter Hegedüs Lóránt, a TÉBE elnöke.
dec. 24.	Megjelenik a kormányzó amnesztia-rendelete, mely kiterjed a nemzetgyűlés összeülése előtt elkövetett fehérterrorista gyilkosságok tetteseire.
dec. 28.	Négy halálos ítélettel véget ér a népbiztosok pere.
1921 jan. 16—18.	Sztrájk az Esztergom megyei szénbányákban.
jan. 18.	A kormányzó Gratz Gusztáv bécsi követet nevezi ki külügyminiszterré.
febr. 3.	Az egyesített kormányzópárt értekezlete Teleki Pál gróf miniszterelnökkel szemben Simonyi-Semadam javaslatát fogadja el — 62 szavazattal 58 ellenében —, mely szerint a párt a szabad királyválasztás elvi álláspontján áll.
febr. 4.	Teleki, Vass, Benárd és Hegyeshalmy miniszterek, valamint 34 KNEP-képviselő kilép az egyesített kormányzópártból.
febr. 10.	Berekesztik a nemzetgyűlés első ülésszakát. Különválik az egyesített kormánypárt két pártja: a Kisgazdapárt és a KNEP.
febr. 11.	A pártok vezérei elhatározzák, hogy megalakítják a kormányt támogató pártok szövetségét.
febr. 15.	Rassay és öt képviselőtársa kilép a Kisgazdapártból.
febr. 17.	Megnyílik a nemzetgyűlés második ülésszaka.
febr. 28.	A budapesti nyomdai szedők sztrájkja.
márc. 14.	A nemzetgyűlés elfogadja „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről" szóló 1921: III. törvénycikket.
márc. vége	Megjelenik az illegalitásban levő Kommunisták Magyarországi Pártjának első, Budapesten sokszorosított röpirata: „Jöjjön a munkásság vörös tavasza!"
márc. 26.	Habsburg Károly Svájcból puccsszerűen visszatér Magyarországra.
márc. 27.	Horthy megtagadja a hatalom átadását Habsburg Károlynak.

1921 márc. 30.	Horthy hadparancsa a hadseregnek a királypuccsal szemben tanúsított magatartásáról.
ápr. 1.	A nemzetgyűlés rendkívüli ülése a királypuccs ügyében.
ápr. 4.	Gratz Gusztáv külügyminiszter a királypuccs miatt lemond.
ápr. 5.	Habsburg Károly elhagyja Magyarországot és visszatér Svájcba.
ápr. 12.	A Kisgazdapárt és a KNEP vezetőinek megegyezése: fenntartják a két párt szövetségét.
ápr. 13.	Lemond a Teleki-kormány.
ápr. 14.	Bethlen István gróf alakítja meg a kormányt.

HELYNÉVMUTATÓ

A

Abbázia 243
Abda (Győr-Sopron megye) 196
Abony (Pest megye) *46*, 196, 220
Ács (Komárom megye) 177
Algyő (Csongrád megye) 347
Amerika *lásd* Egyesült Államok
Amszterdam 300, 301, 302
Anglia *9*, *10*, *11*, *16*, *22*, *28*, *69*, *80*, *95*, 108, 120, 203, 207, 290, 407
Annavölgyi-akna (Dorogi bányavidék) 350
Antwerpen 366
Arad [Arad—Román Népköztársaság[2]] *13*, 368
Arhangelszk *11*
Augusztavölgyi-akna (Dorogi bányavidék) 350
Ausztria *9*, *11*, *79*, 127, 154, 162, 203, 204, 207, 306, 334, 335, 397, 399
Ázsia *9*

B

Baglyasalja [ma: Salgótarjánhoz tartozik] (Nógrád megye) 232
Baja (Bács-Kiskun megye) 108
Balatonalmádi (Veszprém megye) 157
Balatonföldvár (Somogy megye) 234
Balatonfüred (Veszprém megye) 164
Balatonkiliti (Somogy megye) 384, 385, 386, 387
Balatonlelle (Somogy megye) 165
Balatonmente 160
Balkán-félsziget 203
Bálványos (Somogy megye) 234
Bánát 200
Baranya megye 128, 251
Baross-akna [Borsodi bányavidék] 295
Bécs *14*, *15*, *16*, *29*, *66*, *86*, *88*, 107, 108, 300, 334, 338, 352, 368, 392
Békéscsaba (Békés megye) *46*, 197
Belgrád 108
Belorusszia *10*, *68*
Belsőnyír-tanya (Bács-Kiskun megye) 225, 226
Berlin 354, 392
Beszterce [Bistriţa — R] 108
Bodonhely (Győr-Sopron megye) 277
Bonn *33*
Bonyhád (Tolna megye) 172
Bölcsipuszta (Békés megye) 383
Brennbergbánya (Győr-Sopron megye) 179
Bruck 392
Budapest *14*, *18*, *19*, *22*, *24*, *26*, *28*, *30*, *31*, *32*, *33*, *34*, *38*, *40*, *43*, *44*, *46*, *48*, *50*, *55*, *63*, *89*, *95*, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 122, 127, 141, 145, 150, 151, 180, 182, 192, 196, 208, 209, 211, 231, 233, 235, 243, 246, 248, 249, 250, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 291, 293, 304, 316, 319, 326, 334, 343, 345, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 379, 397, 399, 404, 408
Budapest környéke 144, 180, 238
Buják (Nógrád megye) 276
Bukarest 211
Bulgária 200
Burgenland *lásd* Nyugat-Magyarország
Bükkösd (Baranya megye) 148

[1] A mutatókban dőlt (kurzív) betűkkel szedett lapszámok a kötet előtanulmányára vonatkoznak. — *Szerk.*
[2] Román Népköztársaság a továbbiakban — R.

C

Cegléd (Pest megye) *46*, 150, 186, 296
Celldömölk (Vas megye) 161

Cs

Csabdi (Fejér megye) 129
Csabrendek (Veszprém megye) 236
Csanád megye 372
Csárdarét [Balatonkiliti mellett] 385
Csehszlovákia *8*, *30*, *61*, *77*, *79*, *80*, *81*, *82*, *95*, 120, 205, 319, 320, 321, 322, 334
Csepel [ma: Budapest] *46*, *86*, 196, 197, 230, 294, 328
Csibetelep [Siófok közelében] 164
Csoma 179
Csongrád megye 347, 371
Csurgó (Somogy megye) 156

D

Deákipuszta (Veszprém megye) 273, 281, 282
Debrecen (Hajdú-Bihar megye) *46*, 185, 196
Diósgyőr [ma: Miskolc] (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) *38*, 135, 316
Diszel (Veszprém megye) 161
Dombóvár *61*
Dorog (Komárom megye) *86*, 232, 350
Duna—Tisza köze *26*, *44*, 182, 204, 206
Dunaföldvár (Tolna megye) *24*, 167
Dunakeszi 250
Dunamenti államok 201
Dunántúl *24*, *26*, *42*, *47*, *48*, 125, 126, 127, 129, 133, 155, 158, 161, 181, 182, 183, 189
Dunapentele [ma: Sztálinváros] (Fejér megye) *24*, 128
Dunaszeg (Győr-Sopron megye) 196
Dunaszentpál (Győr-Sopron megye) 196

E

Eckartsau 408
Eger (Heves megye) *46*, 135, 151
Egyesült Államok *9*, *10*, *22*, *25*, *28*, *80*, 108, 203, 207, 367
Ercsi (Fejér megye) 249, 379
Erdély 200, 206, 319
Erdőtarcsa (Nógrád megye) 276
Eszék [Osijek — Jugoszlávia[1]] 148
Esztergom (Komárom megye) 176, 351
Esztergom vidéke 232
Eszterháza [ma: Fertőd] (Győr-Sopron megye) 179, 277
Európa *10*, *93*, 124, 216, 252

F

Fancsikapuszta (Békés megye) 383
Fegyvernek (Szolnok megye) 293, 341
Fejér megye 154
Felsőgalla [ma: Tatabánya] (Komárom megye) *39*, 170
Felső-Magyarország 206
Felvidék *16*, *17*
Franciaország *9*, *10*, *11*, *22*, *80*, *81*, *91*, *95*, 108, 109, 319, 322, 328, 329, 335, 339, 407, 409
Fülöp-szigetek *25*

G

Görbő [ma: Pincehely] (Tolna megye) 236
Grác [Graz] 306

Gy

Győr (Győr-Sopron megye) 195
Győr megye [ma: Győr-Sopron megye] 195, 344
Győrzámoly (Győr-Sopron megye) 196

H

Hajmáskér (Veszprém megye) *46*, *95*, 169, 207, 229, 239, 292, 296
Hatvan (Heves megye) 134, 151, 321
Héhalom (Nógrád megye) 273, 274, 275, 276
Heves (Heves megye) 132, 196
Hódmezővásárhely (Csongrád megye) 347
Hollandia 290, 300
Horvátország [ma: J] *75*, 207, 266, 382
Huszárvecs (Heves megye) 196

[1] Jugoszlávia a továbbiakban — J.

I

Iharosberény (Somogy megye) 156
Inkey-erdő (Marcali mellett) 152
Ivánc (Vas megye) 403

J

Jánosháza (Vas megye) 161
Japán *9*, *10*, 108
Jászberény (Szolnok megye) 221
Jugoszlávia *30*, *62*, *77*, *81*, *95*, 120, 201, 202, 207, 319, 335, 336, 408

K

Kalocsa (Bács-Kiskun megye) 150
Kálóz (Fejér megye) 192
Kanada *10*
Kapfenberg 306, 307
Kaposvár (Somogy megye) 133, 138, 141, 169, 171, 185, 190, 238
Kapuvár (Győr-Sopron megye) 276
Kárpátok 312, 333, 368
Kassa [Kosice — Csehszlovák Köztársaság[1]] 368
Káva (Pest megye) 345
Kecskemét (Bács-Kiskun megye) *44*, *46*, 144, 196, 221, 222, 223, 224
Kelet-Európa *93*, 200
Kelet-Szibéria *9*
Kenyérmező (Komárom megye) 350
Kína *9*, *10*, *99*
Király (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 232
Kiskőrös (Bács-Kiskun megye) 345
Kiskunfélegyháza (Bács-Kiskun megye) *46*, 196
Kiskunhalas (Bács-Kiskun megye) *46*, 142
Kispest [ma: Budapest] 230, 371
Kistelek (Csongrád megye) 345
Komárom (Komárom megye) 173, 206
Komáromhomokhegy (Komárom megye) 296
Komárom megye 196, 206
Komló (Baranya megye) *39*, 172
Koppenhága 389
Körmend (Vas megye) 207
Kőröshegy (Somogy megye) 234
Kőszeg (Vas megye) 161
Közép-Európa *22*, 109
Krím-félsziget *69*

L

Lábod (Somogy megye) 161
Lajosmizse (Bács-Kiskun megye) 225, 226
Latin-Amerika *9*
Lemberg (Lwow) *68*, *79*, *81*, *82*, 205, 320, 321, 322, 328, 334
Lengyelország 391, 394
Letenyei járás (Zala megye) 381
Levél (Győr-Sopron megye) 344
London 328, 368, 407
Losonc [Lučenec — Cs] 368

M

Makó (Csongrád megye) 347
Marcali (Somogy megye) 152, 153
Maros-torkolat [Szegednél] 108
Marosvásárhely [Târgu-Mureş — R] 108
Máza (Tolna megye) 171
Megyer (Veszprém megye) 249
Mezőtúr (Szolnok megye) 220
Milano *98*
Mindszent (Csongrád megye) 347
Miskolc (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 295
Mizserfabánya (Nógrád megye) 232
Monor (Pest megye) 345
Monospatak 161
Mosonmagyaróvár (Győr-Sopron megye) 321
Mosonmagyaróvári járás (Győr-Sopron megye) 344
Moszkva *20*, 387
Murarátka (Zala megye) 381, 382, 383
Murmanszk *11*

N

Nagyatád (Somogy megye) 159
Nagykáta (Pest megye) *46*, 144
Nagymányok (Tolna megye) *39*, 147, 171, 172
New Jersey 365
Németország *10*, *11*, 319, 329, 335, 338, 339, 366
Nógrád megye 273, 274, 275, 276

Ny

Nyirád (Veszprém megye) 264
Nyíregyháza (Szabolcs-Szatmár megye) *46*, 198

[1] Csehszlovák Köztársaság a továbbiakban — Cs.

Nyugat-Magyarország *11*, *74*, 154, 161, 216, 325, 356

O

Odessza *11*
Oka (Sopron megye) 356
Okány (Békés megye) 382
Olaszország *9*, *10*, *11*, *16*, *22*, *65*, *95*, 108, 109, 120, 271, 319, 329, 335, 336, 337, 338
Orel *31*
Oroszország *lásd* Szovjetunió
Osztrák-Magyar Monarchia *12*, *13*, *30*, 120, 202
Ózd (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) *38*, 135, 136

P

Paks (Tolna megye) *24*
Pápa (Veszprém megye) *38*, 129, 130, 131
Párizs *80*, 185, 212, 251, 258, 319, 325, 339, 341
Párkánynána [ma: Cs] 206
Pécs (Baranya megye) *58*, 108, 146, 147, 148, 149, 253
Pereces 295
Pest megye 341, 343, 373, 375
Pesterzsébet ma: Budapest] 235, 371
Pestszentlőrinc [ma: Budapest] 235
Pestújhely [ma: Budapest] 250
Pestvidéki szénbányák 232
Pétervására (Heves megye) 135
Petrográd [ma: Leningrád] *20*
Pilis (Pest megye) 345
Pilisszentiván (Pest megye) 232
Pilisvörösvár (Pest megye) 232, 350
Polgárdi (Fejér megye) 166
Pomáz (Pest megye) 373
Pozsony [Bratislava — Cs] 206, 368
Prangins *92*, 397, 398, 399
Putnok (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 135

R

Rábapordány (Győr-Sopron megye) 273, 277, 278, 279, 280, 281
Rákóczifalva (Szolnok megye) 220
Rasinja 382
Reimannvölgyi-akna [Dorogi bányavidék] 350
Reval 388, 389
Románia *8*, *16*, *30*, *62*, *77*, *81*, *95*, 120, 200, 201, 207, 321, 335, 338, 339

Röjtökmuzsaj (Győr-Sopron megye) 179
Rudolftelep (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 232
Ruszt [Rust — Ausztria] 356

S

Sajókazinc [ma: Kazincbarcika] (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 232
Sajószentpéter (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 232
Sajóvölgy 232
Salgótarján és vidéke (Nógrád megye) *38*, 134, 135, 136, 151, 232
Sándorfalva (Csongrád megye) 347
Sáp (Hajdú-Bihar megye) 198
Sárbogárd (Fejér megye) 294
Sárkeresztúr (Fejér megye) 192
Sárvár (Vas megye) 161
Sásd (Baranya megye) 171
Sátoraljaújhely (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 135, 232, 250
Siófok (Somogy megye) *24*, *29*, *47*, 127, 147, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 178, 183, 187
Soltvadkert (Bács-Kiskun megye) 345, 346
Somogy megye *48*, *61*, 131, 132, 133, 234
Sompuszta (Somogy megye) 165
Sopron (Győr-Sopron megye) 179
Stájerország 307
Sümeg (Veszprém megye) 161, 236
Svájc *92*, 271, 335, 400

Sz

Szabadka [Subotica — J] 108, 367
Szajol (Szolnok megye) 223
Szarvas (Békés megye) 347
Szászvár (Baranya megye) 39, 147, 172
Szeged (Csongrád megye) *13*, 120, 122, 226, 233, 237, 238, 249, 272, 304, 347
Szegvár (Csongrád megye) 347
Székesfehérvár (Fejér megye) *46*, 150, 151, 169, 238
Szekszárd (Tolna megye) 144
Szentendre (Pest megye) *46*
Szentes (Csongrád megye) 347
Szerbia 200, 201, 202, 207
Szlovákia *13*, *15*, *17*, *80*, 207, 316
Szob (Pest megye) 350

Szolnok (Szolnok megye) *46*, 196, 218, 219, 220, 221, 346
Szolnok megye 221
Szombathely (Vas megye) *61*, *94*, *95*, 175, 238, 403, 404, 409
Szovjetunió *9*, *10*, *11*, *12*, *20*, *31*, *68*, *69*, *80*, *81*, *85*, *93*, *98*, *99*, 321, 324, 328, 349, 353, 387, 391
Szudéta tartományok 206

T

Tabi járás (Somogy megye) *49*, 234, 294, 385
Tápé (Csongrád megye) 347
Tápiógyörgye (Pest megye) 345
Tápiósüly (Pest megye) *46*, 196
Tapolca (Veszprém megye) 161
Tatabánya és vidéke (Komárom megye) *39*, *70*, *71*, 128, 170, 232, 376
Távol-Kelet *10*
Tirol 204
Tiszaföldvár (Szolnok megye) 220
Tiszántúl 26, 197, 239, 273
Tiszavárkony (Szolnok megye) 221
Tolna (Tolna megye) 154, 171, 172, 209
Tolna megye *34*, 153, 211
Tósziget-csilizközi járás (Győr megye) 195
Tömedék-akna [Dorog] 350
Törökszentmiklós (Szolnok megye) 220, 293, 341, 346

U

Újdombóvár [ma: Dombóvár] (Tolna megye) *62*, 150
Újpest [ma: Budapest] 246, 350, 352
Újszász (Szolnok megye) *46*, 196, 345
Ukrajna *10*, 200
Üllő (Pest megye) 345

V

Vác (Pest megye) *46*, 151, 352
Varsó *69*
Vas megye 195
Vatikán állam *91*, *94*, 395
Versailles 319, 325, 326
Veszprém (Veszprém megye) 165, 173
Veszprém megye 154, 165

Z

Zagyvarékas (Szolnok megye) 345
Zalaegerszeg (Zala megye) 151, 205, 236
Zala megye 134, 151, 236, 284
Zbrucs-folyó [Zbrucz] 334

Zs

Zsadány (Békés megye) 383, 384

NÉVMUTATÓ[1]

A

P. ÁBRAHÁM DEZSŐ — ügyvéd. 1906-ban országgyűlési képviselő, 1918-ban a Károlyi-kormányban igazságügyi államtitkár. A Tanácsköztársaság idején a második szegedi ellenforradalmi „kormány" miniszterelnöke, majd az 1919 november 23-án megalakult Huszár-kormányban belügyi államtitkár. — *24*
ÁGOSTON PÉTER — szociáldemokrata pártvezér. A Károlyi-kormány idején főispán-kormánybiztos, majd belügyi államtitkár. A Tanácsköztársaság alatt külügyi népbiztoshelyettes, aki részt vett a Tanácskormány megdöntésére irányuló összeesküvésben. A Tanácsköztársaság leverése után a Peidl-kormány külügyminisztere. — *22*, 107, 108, 109, 112
ANDICS ERZSÉBET — 1918 óta részt vesz a forradalmi munkásmozgalomban. Az 1920 decemberében Magyarországon megindult illegális pártépítő munka egyik vezetője. 1921 április végén a rendőrség letartóztatta, s a budapesti büntetőtörvényszék rögtönítélő bírósága 1921 július 2-án 15 évi fegyházra ítélte. A börtönből a szovjet kormány kezdeményezésére indított fogolycsere-akció útján szabadult ki. — *88*
ANDRÁSSY GYULA, gróf — nagybirtokos. 1906-tól 1910-ig belügyminiszter, 1918 október 24-től 1918 november 5-ig a Monarchia külügyminisztere. A Tanácsköztársaság idején a bécsi ellenforradalmi komité egyik vezetője. Legitimista politikus, a második királypuccs alkalmával Habsburg Károly kíséretében volt; a puccs meghiúsulása után rövid időre letartóztatták. — *95*, 166, 243, 254, 292, 323, 402, 405
APPONYI ALBERT, gróf — nagybirtokos. 1901-ben a képviselőház elnöke. 1906-tól 1910-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1920-ban a párizsi béketárgyalásokon a magyar delegáció vezetője. Kormánytámogató legitimista politikus. — 243, 298, 323, 325, 326, 392

B

BACSÓ BÉLA — újságíró, a Népszava munkatársa. 1920 február 17-én az Ostenburg-különítmény tagjai Somogyi Bélával együtt elhurcolták és meggyilkolták. — *65*, *67*, 167, 248—51, 255
BALÁS GYÖRGY, báró — táborszernagy, a Ludovika Akadémia tanára. 1918 október végén a Hadik-kormány hadügyminiszter-jelöltje. Legitimista politikus, az első ki-

[1] A névmutatóban csak a kötetben előforduló, a tárgyalt időszakban nagyobb szerepet játszó személyek nevei és adatai találhatók. — *Szerk.*

rálypuccs idején rövid időre letartóztatták. — 394

Balfour, Arthur James — az angol konzervatív párt egyik vezére, 1902-től 1905-ig miniszterelnök, 1916-tól 1919-ig külügyminiszter. — 108

Bandholtz, Harry Hill — amerikai tábornok, 1919-ig a Fülöp-szigetek kormányzója. A Tanácsköztársaság leverése után a magyarországi Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság elnöke, az amerikai katonai misszió vezetője. — *25, 26, 27, 29, 30,* 160—62, 185—86, 211—12, 237—38

Bánffy Miklós, gróf — 1901-től országgyűlési képviselő, majd 1906-tól 1909-ig Kolozs megye főispánja. 1921 április 14-től 1922 december 19-ig a Bethlen-kormány külügyminisztere. — *96*

Bárczy István — 1906-ban Budapest polgármestere, 1917-ben főpolgármester, főrendiházi tag. Liberális politikus. A Huszár-kormányban igazságügyminiszter. Több ízben tagja a nemzetgyűlésnek. 1926 után belép az egységes pártba. — *35, 62, 67,* 216, 241—42, 259—60

Barthou, Jean Louis — francia politikus, 1913 márciustól decemberig miniszterelnök, 1921 januártól 1922 januárig hadügyminiszter. 1934-ben Marseilles-ben Sándor jugoszláv királlyal együtt fasiszta terroristák merényletének áldozata lett. — 407

Bartos János — a Tanácsköztársaság idején Szegeden a „nemzeti" hadsereg toborzó bizottságának alelnöke, a Tanácsköztársaság leverése után Esztergom, Győr, Fejér, Komárom és Veszprém megye kerületi kormánybiztosa. — 195

Batta Gyula — a Bányászszakszervezet titkára, a katonai szénkormánybiztosság szociáldemokrata ügynöke. — 376

Bauer, Otto — az „ausztro-marxizmus" vezető képviselője. 1918 novemberétől 1919 júliusáig az Osztrák Köztársaság külügyi államtitkára. A Magyar Tanácsköztársaság ellen szervezett ellenforradalom egyik aktív támogatója. — *16*

Beck Gyula, Madarassy, báró — bankár, az Agrárbank, később a Magyar Jelzáloghitelbank titkára, 1915-ben vezérigazgatója, majd elnöke lesz. Alelnöke a Magyar—Olasz Banknak, elnöke a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak, a Nagykereskedők Országos Szövetségének. 1920-ban a párizsi magyar békedelegáció gazdasági szakértője. — 266

Beck Lajos, Madarassy, báró — 1906-ban országgyűlési képviselővé választják, 1917-ben a Wekerle-kormány igazságügyi államtitkára. 1918 októberében az Osztrák—Magyar Bank vezetője lesz. 1919 augusztus első napjaiban közvetít a Peidl-kormány és a többi ellenforradalmi csoport között. Tagja az 1922-es nemzetgyűlésnek. — *23*

Belitska Sándor — 1908-ban a Hadügyminisztérium vezérkari osztályának főnöke, 1918-ban a Monarchia keleti hadseregének vezérkari főnöke. Feladata volt Ukrajna „pacifikálása és közgazdasági kihasználása". A Károlyi-kormány idején a hadsereg főparancsnoka. A Tanácsköztársaság idején tagja a szegedi ellenforradalmi „kormánynak". 1920 decemberében hadügyminiszter, 1923-ban nyugalomba vonul, röviddel utána varsói követ. — *84, 96*

Benárd Ágoston — orvos, a budai keresztényszocialista mozgalmak egyik vezetője. A Huszár-kormányban a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium adminisztratív államtitkára, majd a Simonyi-Semadam- és Teleki-kormányban munkaügyi és népjóléti miniszter. A magyar kormány megbízásából egyik aláírója volt a trianoni békeszerződésnek. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. — 333

Beniczky Ödön — 1917-ben Bars, majd Esztergom megye főispánja. A Tanácsköztársaság idején tagja a bécsi ellenforradalmi komiténak. A Friedrich-kormányban belügyi államtitkár, majd a Huszár-kormány belügyminisztere. Legitimista politikus; a második királypuccs után letartóztatták, de nem sokkal utóbb szabadon engedték. 1925 május 31-én Az Ujság című lapban közzétette a katonai ügyészség előtt tett vallomását a Somogyi—Bacsó gyilkosságról, Horthy különítményeinek 1919—1920-as rémtetteiről. Ez alkalommal ismét letartóztatták és elítélték. — *25, 28, 34, 36, 54, 59, 62, 67, 95,* 126, 166, 167, 194, 195, 197, 208, 215, 218, 239—41, 246, 250, 253—55, 259, 392, 393

Berei Andor — 1917 óta részt vesz a forradalmi munkásmozgalomban. Az 1920 decemberében Magyarországon megindult illegális pártépítő munka egyik vezetője. 1921 április végén a rendőrség letartóztatta s a budapesti büntetőtörvényszék rögtönítélő bírósága 1921 július 2-án 15 évi fegyházra ítélte. A börtönből a szovjet kormány kezdeményezésére indított fogolycsere-akció útján szabadult ki. — *88*

Berg Miksa, báró — nagybirtokos, 1920-ban Moson vármegye főispán-kormánybiztosa. — 344

Berthelot, Philippe — francia diplomata, a francia külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, majd vezértitkára. — 341

Bethlen István, gróf — erdélyi nagybirtokos. 1901-ben országgyűlési képviselő, gróf Tisza István politikájának támogatója. „Érdemei" elismeréséül a király „valóságos belső titkos tanácsossá" nevezi ki. 1919 februárjában kezdeményezésére alakul meg az ellenforradalmi Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrál, ahol az ellenforradalmi komité egyik vezetője. 1920-ban tagja a párizsi békedelegációnak. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozza az egységes kormányzópártot. A Teleki-kormány bukása után, 1921 április 14-én kormányt alakít, 1927-ben szerződést köt a fasiszta Olaszországgal. 1931 augusztus 19-én megbukik. 1939-ben Horthy a felsőház örökös tagjává nevezi ki. — *14, 66, 75, 80, 95—98,* 166, 243, 253, 319, 325, 326, 392—94, 405, 407

Biancheri, Chiapozzi Augusto — olasz diplomata, a bécsi olasz követség titkára. — 164—65

Bleyer Jakab — nemzeti kisebbségi miniszter 1919 augusztus 15-től 1920 december 16-ig. Legitimista politikus. — *34, 62, 84,* 119, 121, 215, 247, 259, 286, 333

Borghese, herceg — az első világháború előtt kairói olasz katonai attasé. A Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló tárgyalások egyik vezetője a bécsi antant misszió részéről. — *22,* 107, 109

Boroviczény Aladár — a Tanácsköztársaság idején mint követségi titkár az ellenforradalmárok kémje a bécsi követségen. Az ellenforradalmi komité tagja. 1919 május 2-án részt vett a bécsi bankgassei pénzrablásban. A Tanácsköztársaság leverése után az ellenforradalmi hadsereg „fővezérségén" teljesít szolgálatot. Habsburg Károly bizalmas benső embere, mindkét királypuccsban tevékeny szerepet játszik. — 395—96

Böhm Vilmos — szociáldemokrata pártvezér, 1918 október 31 után a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár, a Berinkey-kormányban pedig hadügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején népbiztos. A Tanácsköztársaság megbuktatására szervezett ellenforradalmi összeesküvés egyik vezetője. 1919 július végén Bécsben tárgyalásokat kezdett és megállapodást kötött az antant hatalmakkal a

Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére. — *16, 17, 21,* 107
Briand, Aristide — francia politikus. 1906-tól közoktatásügyi, majd belügy-, illetve igazságügyminiszter. 1909-től 1911-ig, majd 1921-től 1922-ig miniszterelnök. — 407
Búza Barna — ügyvéd, a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány földművelésügyi minisztere. — 311

C

Calice, Franz, báró — Ausztria hágai követe. 1922-től 1933-ig Ausztria magyarországi követe. — 300
Charpy, Charles — francia tábornok, a Tanácsköztársaság idején a Szegedet megszálló francia csapatok parancsnoka. — 238
Chorin Ferenc — a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. elnöke, több bank- és iparvállalat igazgatósági tagja. Ferenc József 1903-ban örökös főrendiházi taggá nevezte ki. 1901-ben megalakítja a Bánya- és Kohóvállalatok Egyesületét, a következő évben a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségét, amelynek 1925-ig, haláláig elnöke. — *33, 64—65, 84,* 308
Clemenceau, Georges — francia államférfi, a francia imperializmus egyik jellegzetes képviselője. 1917 novemberétől 1920 januárig miniszterelnök, a Párizs környéki béketárgyalásokon Franciaország képviselője. — *15, 21, 22, 24,* 107—09, 121
Clerk, sir George Russell — angol diplomata, 1898-ban került a külügyminisztériumba, 1903-ban Abesszíniában teljesít szolgálatot. 1919-ben prágai rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1919 október végén Magyarországra jön az antant hatalmak megbízásából, és közreműködésével megalakul az ellenforradalmi pártok átmeneti „koncentrációs" kormánya, a Huszár-kormány. — *18, 31—35, 57, 61,* 208—12, 215—17, 244
Contarini, Salvatore — olasz diplomata, meghatalmazott miniszter, a külügyminisztérium vezértitkára. — 335—36
Coolidge, C. — a párizsi béketárgyalásokon az Egyesült Államok képviselője. — 108
Cunninghame, sir Thomas — ezredes, a bécsi angol katonai misszió vezetője. 1919-ben Böhmmel folytatott tárgyalásokat a Tanácsköztársaság szociáldemokrata segédlettel való megdöntésére. — *16, 20,* 107
Curzon of Kedleston — angol államférfi, 1916-ban a felsőház vezére és a háborús kabinet tagja. 1919-től 1923-ig külügyminiszter, 1924-től a titkos tanács elnöke. — 327
Cziráky József, gróf — nagybirtokos 1911-től tagja a főrendiháznak. 1920-ban Nyugat-Magyarország kormánybiztosa és Vas megye főispánja. Legitimista politikus. — 344

Cs

Csáky Imre, gróf — 1917-ben részt vett a bresztlitovszki, valamint a bukaresti fegyverszüneti tárgyalásokon. 1920-ban tagja a párizsi magyar békedelegációnak. A második Teleki-kormányban külügyminiszter. — *75, 80, 84, 91,* 127, 320, 323, 325—27, 334, 341, 409
Csekonics Iván, gróf — nagybirtokos, 1920-ban a magyar kormány rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere Varsóban. — 206, 320, 324, 327
Csernoch János — 1890-ben esztergomi kanonoknak nevezik ki. Részt vesz a keresztény néppárt megalakításában. 1901-től 1910-ig országgyűlési képviselő. 1908-ban csanádi püspök, 1911-ben kalocsai érsek, 1912-ben hercegprímás, majd 1914-ben bíboros lesz. — *51, 68, 92—93, 98,* 122—23, 174—75, 261, 304, 305, 314, 374, 396—402

Csicserin, Georgij Vasziljevics — 1917-től 1930-ig a Szovjetunió külügyi népbiztosa. — *85,* 387—89
Csilléry András — orvos, a Friedrich-kormány egészségügyi minisztere, az ellenforradalmi MONE (Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete) alapítója. 1928-ban az OTI főorvos-igazgatójává nevezik ki. Több ízben tagja az országgyűlésnek. Wolf Károly halála után a Wolf-párt elnöke. — *23,* 119, 121
Csóka Vendel — szociáldemokrata, a Bányászszakszervezet áruló titkára. — 376

D

Dáni Balázs — 1917-ben csoportfőnök a Hadügyminisztériumban, majd altábornagynak nevezik ki. A Tanácsköztársaság leverése után a budapesti karhatalmi alakulatok főparancsnoka. — 343
Darányi Ignác — nagybirtokos, 1895-től 1903-ig földművelésügyi miniszter, az 1898 : II. tc., az úgynevezett „rabszolgatörvény" megalkotója. — 309, 312
Desticker, Pierre Henri — tábornok, 1920 augusztusában a francia vezérkar ideiglenes vezetője, a versailles-i Szövetségközi Katonai Misszió tagja. — 334, 338
Dovcsák Antal — a budapesti munkásbiztosító pénztár szociáldemokrata tisztviselője, majd a Vasmunkásszövetség elnöke. A Tanácsköztársaság idején a szocializálási népbiztosság egyik vezetője. Részt vett a proletárdiktatúra megdöntésére szervezett összeesküvésben. A Peidl-kormányban kereskedelemügyi miniszter. — 108, 114
Dömötör Mihály — ügyvéd, 1905-ben képviselő. A második szegedi ellenforradalmi „kormányban" népjóléti és munkaügyi miniszter, a Simonyi-Semadam-kormányban pedig 1920 április 19-től július 19-ig a belügyminiszteri tárcát tölti be. — *75,* 286, 290, 292

E

Eckhardt Tibor — az aradi ellenforradalmi „kormány" sajtófőnöke, a Tanácsköztársaság leverése után Siófokon a „fővezérség" és a Külügyminisztérium összekötője, majd a vezérkar külpolitikai osztályának vezetője. 1920-ban, gróf Teleki Pál miniszterelnöksége idején a sajtóosztály vezetője. 1931-ben Horthy egyetértésével Gaál Gasztonnal együtt megalakítja a Kisgazdapártot. 1936-ban Horthy titkos tanácsossá nevezi ki, 1941-ben pedig az Egyesült Államokba küldi azzal a megbízatással, hogy összeköttetést létesítsen az amerikai politikusokkal. — *29, 30,* 146—47, 160, 162
Emich Gusztáv — az első világháború előtt a budapesti Áru- és Értéktőzsde kormánybiztosa. 1917-ben az átmeneti gazdasági minisztériumban adminisztratív államtitkár. A Simonyi-Semadam-kormányban kereskedelemügyi miniszter, majd a kormány bukása után berlini követ. — *75,* 287
Erdélyi Mór — szociáldemokrata. 1904-ben egyik alapítója az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek, amelynek vezérigazgatója lesz. 1918-ban közélelmezési kormánybiztos, majd államtitkár. A Tanácsköztársaság alatt közélelmezési népbiztos. Támogatta a proletárdiktatúra elleni szociáldemokrata összeesküvést. A Friedrich-puccs után Ausztriába ment, ahonnan a Bethlen-kormány előzetes jóváhagyásával tért vissza, s Peyer támogatójaként tevékenykedett tovább, mint az Általános Fogyasztási Szövetkezet vezetője. — 243
Ereky Károly — gépészmérnök. 1911-ben megalakítja az Állatértékesítő Egyesületet, majd egy évvel később a nagytétényi sertéshízlaló telepet. A harmadik Friedrich-kormányban közélelmezésügyi miniszter. — *93,* 395

F

FARKAS JÁNOS — a Tanácsköztársaság idején a csurgói forradalmi törvényszék elnöke. A Tanácsköztársaság leverése után a Horthy-féle tiszti bandák elhurcolják és kivégzik. — 157
FENYŐ MIKSA — 1918-tól 1942-ig a GYOSZ ügyvezető igazgatója. — *58*
FERDINÁNDY GYULA — jogakadémiai tanár. A Simonyi-Semadam-kormány igazságügyminisztere, a Teleki-kormányban pedig belügyminiszter. — *86*, *87*, 286, 333, 343, 352
FETSER ANTAL — 1914 decemberétől győri megyéspüspök. — 122, 304, 305, 374
FOCH, FERDINÁND — francia tábornok. 1917-ben vezérkari főnök lesz, majd 1918-ban kinevezik a franciaországi szövetséges csapatok főparancsnokává. 1918 augusztusától marsall. — *17*, 338
FOUCHET, MAURICE — francia diplomata. 1919 május 19-én különleges megbízatással Budapestre küldik, ahol a Tanácsköztársaság leverése után mint főbiztos képviseli Franciaországot. — 319, 322, 323, 326, 407
FRANCHET d'ESPÈREY, LOUIS — francia tábornok. 1916-ban a francia középhadsereg főparancsnoka, 1918-ban a keleti hadsereg főparancsnoka. 1919-ben a Tanácsköztársaság elleni intervenció egyik szervezője, később a francia főhaditanács tagja és az afrikai csapatok főfelügyelője. 1921-ben marsallá nevezik ki. — *9*, *17*, 108
FREEMAN — a Tanácsköztársaság idején a budapesti angol katonai misszió vezetője, összeköttetésben volt a Tanácsköztársaság megdöntésére szervezkedő szociáldemokrata és egyéb ellenforradalmi összeesküvőkkel. — *14*, *15*
FRIEDRICH ISTVÁN — gépgyáros. 1918-ban a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár. 1919 augusztus 6-án vezeti a Peidl-kormányt eltávolító puccsot és József főherceggel miniszterelnökké nevezteti ki magát. A „koncentrációs" Huszár-kormányban hadügyminiszter. Legitimista politikus, a második királypuccs idején rövid időre őrizetbe vették. — *18*, *20*, *22*—*26*, *30*—*32*, *34*, *42*, *45*—*47*, *60*—*63*, *67*, *79*, *91*, *94*, *95*, 119—22, 127, 136, 150—51, 154, 180, 192, 208—09, 215, 217, 247, 259—60, 394—95

G

GAÁL GASZTON — nagybirtokos, 1906-ban országgyűlési képviselő. 1919 szeptemberében Somogy, Tolna, Baranya megye kerületi kormánybiztosa, majd Somogy megye főispán-kormánybiztosa. 1921-ben, Rakovszky István lemondása után, a Ház elnökévé választják. 1926-ban a megalakult Agrárblokknak az elnöke, és 1930-ban az ismét megalakult Kisgazdapárt elnöke lesz. — 137—38, 140—41, 392, 405
GÁL BENŐ — 1911-ben az Országos Munkásbiztosító Pénztár szociáldemokrata tisztviselője, a Szövetkezeti Értesítő szerkesztője, később a Népszava és a Szocializmus rovatvezetője. 1923-ban mint Peyer támogatója, a Szakszervezeti Tanács titkára lesz. — 129
GARAMI ERNŐ — szociáldemokrata pártvezér. 1897-ben Weltner Jakabbal együtt hazatér Németországból és a Szociáldemokrata Párt vezetője lesz. 1918 október 31-től a Tanácsköztársaság kikiáltásáig kereskedelemügyi miniszter. A Tanácsköztársaság alatt Svájcba emigrál és egyik legaktívabb résztvevője a Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló külföldi ellenforradalmi szervezkedéseknek. A Tanácsköztársaság leverése után visszatér Magyarországra. A Clerk-féle tárgyalásokon a Szociáldemokrata Párt képviseletében aláírta azt a megegyezést, amely elősegítette Horthy bevonulását Budapestre. A Huszár-kormány megalakulása után újra külföldre ment, ahol a magyar kormány részére teljesített különböző megbízatásokat. 1929-ben, majd 1934-ben ismét visszatért Magyarországra és átvette a Népszava szerkesztését. — *20*, *22*, *32*, *33*, *58*, *69*, *70*, 107, 210, 243, 378
GASPARRI, PIETRO — 1915-ben vatikáni bíboros államtitkárrá nevezi ki a pápa, 1916-ban a római Szentszék kincstárnoka. — *90*, 395
GLATTFELDER GYULA — a központi papnevelő intézet tanulmányi főnöke. 1911-ben csanádi püspök, majd kalocsai érsek. — 374
GORTON, REGINALD — angol tábornok, a magyarországi angol katonai misszió vezetője, a Szövetségközi Katonai Misszió tagja. — *22*, 110
GÖMBÖS GYULA — katonatiszt, 1919 januárjától az ellenforradalmi MOVE elnöke, tagja a bécsi ellenforradalmi komiténak, a szegedi ellenforradalmi „kormány" hadügyi államtitkára. 1920-ban országgyűlési képviselő. 1921 októberében vezető szerepet játszik IV. Károly második visszatérési kísérletének meghiúsításában. 1922-ben az egységes párt ügyvezető alelnöke, 1923-ban kilép az egységes pártból és megalakítja a fasiszta fajvédő pártot (Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt). 1928 szeptemberében hadügyi államtitkár, majd 1929 októberében hadügyminiszterré nevezik ki. 1932 október 1-én Horthy megbízza kormányalakítással, s miniszterelnök volt 1936-ig. — 233, 254, 392
GRATZ GUSZTÁV — a Pester Lloyd és több más magyarországi német nyelvű lap munkatársa és szerkesztője. 1913-tól 1918-ig a GYOSZ ügyvezető igazgatója. 1917-ben a közös Külügyminisztérium osztályfőnöke, majd az Esterházy-kormányban pénzügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrál és tagja az ellenforradalmi komiténak. 1919 októbertől 1921 januárig Magyarország bécsi követe. 1921 januárjában a Teleki-kormány külügyminisztere lesz. A második királypuccs alkalmával (1921 október) letartóztatták, 10 hét után azonban szabadonbocsátották. — *62*, *84*, *87*, *88*, *94*, *95*, *96*, 243, 255, 300—02, 306—08, 328—29, 379—80, 392—93, 405, 406, 408
GRAZIANI, JEAN CÉSAR — francia tábornok, a magyarországi katonai misszió vezetője, a Szövetségközi Katonai Misszió tagja. — 127
GREGORY, THOMAS T. C. — amerikai kapitány, a Hoover vezetése alatt működő amerikai „segélyszervezet" kelet-európai megbízottja. 1919 július végén részt vett Cunninghame-nak Böhm Vilmossal Bécsben folytatott tárgyalásain a Tanácsköztársaság megdöntésére. — 107
GRÜNN JÁNOS — az első Friedrich-kormányban pénzügyminiszter, utána a Hangya központi igazgatósági tagja. — 113, 119, 121

GY

GYENYIKIN, ANTON IVANOVICS — ellenforradalmár orosz cári tábornok, 1919 novemberében csapatait a Vörös Hadsereg szétverte. — *12*, *20*, *31*, *68*
GYŐRY LÓRÁND — az első Friedrich-kormány földművelésügyi minisztere. — 119

H

HABSBURG JÓZSEF — 1918 október végén Habsburg Károly őt bízza meg az új kormány kinevezésével. 1919 augusztus 7-én a Peidl-kormány eltávolítása után az ország kormányzójának nyilvánítja magát, de az antant hatalmak nyomására rövid idő múlva kénytelen lemondani. — *15*, *23*, *24*, *30*, *35*, *93*, *94*, 119, 223, 258, 399, 400
HABSBURG (IV.) KÁROLY — 1916 november 21-én lépett trónra mint

osztrák császár és magyar király. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása után 1918 október 30-án detronizálják Ausztriában, s november 13-án lemondatták a magyar trónról is. Svájcba költözik, ahonnan 1921 márciusában és októberében puccsszerűen visszatér Magyarországra, hogy újra elfoglalja a trónt. A második puccs kudarca után az antant hatalmak Madeira szigetét jelölik ki tartózkodási helyéül, ahol 1922 április 1-én meghal. — *61*, *91—94*, 259, 394—409

Haller István — 1919-ben a keresztényszocialista párt és a keresztényszocialista szakszervezetek egyik megszervezője. A második Friedrich-kormányban propagandaminiszter. A Huszár-kormányban kultuszminiszter, keresztülvitte a numerus claususról szóló törvényjavaslatot. — *34*, *84*, 121, 215, 286, 323, 333, 395

Halmos Károly — a francia-magyar tárgyalásokkal megbízott delegáció egyik vezető tagja. — *80*, *91*, 319, 320, 325, 340—41

Halstead, Albert — a bécsi amerikai katonai misszió tagja. 1919 júliusában részt vett a Böhm Vilmossal folytatott tárgyalásokon a Tanácsköztársaság megdöntésére. — *16*, *29*, 161

Hanauer Á. István — 1918-ban a veszprémi püspök mellé került oldalkanonoknak és irodaigazgatónak. 1919 októberétől váci püspök. — 304, 374

Haubrich József — szociáldemokrata. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi népbiztos, Budapest katonai parancsnoka. Részt vett a Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló ellenforradalmi aknamunkában. Vezérkari főnöke, Hőnig őrnagy, egyike volt a június 24-i ellenforradalmi puccsot szervező katonatiszteknek. Böhm és az antant missziók között Bécsben lefolyt tárgyalásokon Haubrich mint katonai diktátor került előtérbe. A Peidl-kormány hadügyminisztere, aki keresztülvitte a Vörös Őrség lefegyverzését. — 107, 109, 115

Hayden István — a siófoki fővezérség börtönének foglára. Megszökik és a börtönben tapasztalt kegyetlenkedéseket, gyilkosságokat 1919 október 4-én közreadja a Népszavában. A horthysták utána feleségével együtt elfogják. Feleségét meggyilkolják, ő megszökik, de később elfogják és szintén meggyilkolják. — *48*, 164, 167

Hegedűs Lóránt — 1905-ben a GYOSZ igazgatója, 1913-ban a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank ügyvezető igazgatója. A Tanácsköztársaság leverése után megszervezte a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületét (TÉBE). A második Teleki-kormány pénzügyminisztere. Tagja a Bethlen-kormánynak is 1921 szeptember 28-ig. A TÉBE elnöke. — *58*, *84*, *96*

Hegyeshalmy Lajos — 1914 elejéig a MÁV helyettes elnökigazgatója. 1919 szeptemberében a második Friedrich-kormányban és 1920 decemberében a harmadik Teleki-kormányban kereskedelmi miniszter. — *40*, *84*, *86*, 139, 392

Heinrich Ferenc — vasárunagykereskedő, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnöke, a második Friedrich-kormány és a Huszár-kormány kereskedelemügyi minisztere. — *34—35*, *58*, *66*, 127, 215

Héjjas Iván — családjának Kecskemét környékén 1416 hold földje volt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. Horthy egyik megbízottja, aki az 1919 novemberi Kecskemét környéki vérengzéseket rendező karhatalmi és kulákbandák parancsnoka volt. — *44*, 221, 223—26

Henderson, Arthur — angol szakszervezeti vezető, 1903-tól 1908-ig a Labour Párt titkára, majd elnöke. Az első imperialista világháború idején előbb közoktatásügyi, majd munkaügyi miniszter. 1916 decemberében tagja Lloyd George öttagú háborús kabinetjének. 1920-ban a Magyarországon járt angol munkáspárti küldöttség vezetője. 1924-ben MacDonald kormányában belügyminiszter. — 290

Hohler, Sir Thomas — angol diplomata, 1918-ban konstantinápolyi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1919 december 15-től 1921 július 16-ig Budapesten az angol misszió vezetője. 1921-től 1924-ig budapesti rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. — 258, 292, 408

Hoover, Herbert Clark — 1914-től 1919-ig az amerikai „segélyakció" vezetője Angliában és Belgiumban. 1917-től 1920-ig az Egyesült Államok hadikereskedelmi tanácsának tagja, majd 1921-ben kereskedelemügyi államtitkár lesz. 1929-től 1933-ig az Egyesült Államok elnöke. — 107, 108

Horovitz Gábor — szociáldemokrata. 1904-től a Famunkásszövetség tisztviselője, és tagja a Szociáldemokrata Párt vezetőségének. 1916-ban a Famunkásszövetség titkára. A Tanácsköztársaság idején részt vett a proletárdiktatúra megbuktatására irányuló ellenforradalmi aknamunkában. A Friedrich-puccs után emigrált, de 1920-ban Gratz bécsi követ ajánlására Horthyék visszatérési engedélyt adtak neki. Horthy rendőrségének spicliszolgálatot teljesített. Egyik vezetője volt a baloldali munkások elleni hajszának a szakszervezetekben. — 379

Horovitz Jenő — szociáldemokrata. A Peidl-kormányban hadügyi államtitkár. — 379

Horovitz, Nathan — amerikai ezredes, a budapesti amerikai katonai misszió tagja. — *29*, *30*, 162—63

Horthy Miklós — a fiumei Tengerészeti Akadémiát végezte. 1909 novemberétől 1914-ig Ferenc József szárnysegédje, a világháború alatt mint sorhajókapitány a haditengerészetnél szolgál. 1917-ben ellentengernagy, 1918 februárjában parancsnoksága alatt fojtották vérbe a cattarói matrózlázadást. 1918 október 31-én mint a flotta parancsnoka átadja az osztrák-magyar hadiflottát a jugoszlávoknak. A szegedi ellenforradalmi „kormány" hadügyminisztere. 1919 augusztusában tiszti különítményeivel átvonul a Dunántúlra. Augusztus 9-én felállítja a szerveződő ellenforradalmi hadsereg „fővezérségét". Különítményei irtóhadjáratot folytatnak a munkások, szegényparasztok és a forradalmi értelmiségiek ellen. 1919 november 16-án, az antant engedélyével, tiszti seregével bevonul Budapestre. 1920 március 1-én a tiszti különítményék fegyveres asszisztenciája mellett kormányzóvá választják. — *7*, *8*, *13*, *18*, *21*, *24—33*, *40*, *41*, *44*, *46—49*, *51*, *54*, *55*, *57*, *59—66*, *69—74*, *78*, *79*, *81*, *82*, *85*, *86*, *90*, *91*, *94*, *95*, *97*, *98*, 120, 121, 125, 127, 138, 154—58, 163, 173, 176, 178, 181, 183, 184, 190, 200, 201—03, 205—07, 210—11, 228—29, 253, 256—57, 261—62, 283, 304, 308, 320, 322—23, 333, 349, 391, 399, 404—05

Huszár Károly — a magyarországi keresztényszocialista mozgalom egyik megindítója; munkatársa, szerkesztője több klerikális lapnak. 1910-ben országgyűlési képviselő. A második és harmadik Friedrich-kormányban kultuszminiszter, majd az 1919 november 24-én megalakult „koncentrációs" kormány miniszterelnöke. 1928-ban az OTI elnökévé nevezik ki. — *18*, *34*, *51*, *57*, *62*, *66*, *67*, 121, 123, 125, 151, 211, 215—17, 244, 258, 260, 263

J

Jászai Samu — az 1880-as évektől kezdve részt vesz a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti mozgalomban. 1899-től a Szak-

szervezeti Tanács titkára. A Tanácsköztársaság idején tevékeny részese a proletárdiktatúra megdöntésére irányuló szociáldemokrata aknamunkának. Az 1922-es országgyűlés tagja. 1927-ben meghalt. — *14, 15, 38*

Jugyenyics, N. N. — cári tábornok. 1919-ben az angol kormány által szervezett, úgynevezett északnyugati kormány intervenciós hadseregének parancsnoka. Csapatait a Vörös Hadsereg szétverte. — *20*

Jungerth Mihály, Arnóthy — 1916-tól 1918-ig a belgrádi katonai főkormányzóság politikai osztályának vezetője. 1919-től 1923-ig a szovjet-magyar hadifogolycsere tárgyalásoknak egyik vezetője. 1922-től 1933-ig a balti államokban Magyarország ügyvivője, majd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter előbb Törökországban, később a Szovjetunióban. — 324, 389, 390, 391

K

Kállay Tibor — 1911-ben a Pénzügyminisztérium költségvetési osztályának vezetője. A Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrált. 1919 őszén külügyminisztériumi államtitkár, 1920-ban pénzügyi államtitkár, majd Hegedűs Lóránt bukása után, 1921 decemberében pénzügyminiszter lett. — 325

Kánya Kálmán — diplomata, a Tanácsköztársaság leverése után a külügyminiszter állandó helyettese. 1925-től berlini követ. 1932-ben a Gömbös-kormány külügyminisztere lesz. — 407

Karafiáth Jenő — 1919 szeptemberében a Belügyminisztérium politikai államtitkára, majd a Huszár-kormányban miniszterelnökségi államtitkár. — 199

Károlyi Gyula, gróf — nagybirtokos, 1905-ben a főrendiház tagja, 1906-ban Arad megye és Arad város főispánja. A Tanácsköztársaság idején a megszálló francia csapatok támogatásával Aradon, majd Szegeden ellenforradalmi „kormányt" alakít. 1931 augusztusától 1932 októberéig miniszterelnök. — *13, 24,* 109

Kelemen Béla — ügyvéd, 1906-ban Csongrád megye és Szeged város főispánja, 1919-ben Károlyi Gyula gróf szegedi „kormányában" belügyminiszter. A Friedrich-kormány szegedi kerületi kormánybiztosnak nevezi ki. — *16,* 237

Kelety Dénes — 1919 októberében a MÁV kormánybiztosa, 1921-ben a MÁV elnöke, majd 1927-ben az IBUSZ elnöke. — 325

Knaller Győző — szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság leverése után a Peidl-kormányban nemzetiségi miniszter. Az Élelmezési Munkások Országos Szövetségének elnöke. Az 1922-es országgyűlés tagja. — 108

Kolcsak, A. V. — cári tengernagy, a szibériai ellenforradalom vezetője. Csapatait a Vörös Hadsereg szétverte. — *12, 68*

Korányi Frigyes, báró — 1912-ben az Országos Központi Hitelszövetkezet vezérigazgatója. 1919 szeptember 12-től 1920 december 16-ig pénzügyminiszter, lemondása után az Országos Központi Hitelszövetkezet élére tért vissza. 1923-ban párizsi magyar követ, 1924 márciusától novemberig újra pénzügyminiszter, de még ugyanebben az évben visszatér a párizsi követség élére. 1928-ban a Pénzintézeti Központ elnökévé nevezik ki. — *25, 34, 84, 93,* 215, 262—63, 286, 319, 333

Kornfeld Móric, báró — gyáros és nagybirtokos. Több nagy iparvállalat, így többek között a Ganz Danubius, a Ganz Villamossági Gyár, a csepeli Weiss Manfréd-gyár igazgatója. A Nemzeti Bank főtanácsosa, fontos nemzetközi tárgyalásokon, így az 1927-es genfi világgazdasági konferencián ő képviseli Magyarországot. 1927-ben Horthy felsőházi taggá nevezi ki. — 325

Korvin Ottó — a KMP egyik alapító tagja, a Tanácsköztársaság idején a belügyi népbiztosság politikai nyomozó osztályának vezetője. A Tanácsköztársaság leverése után illegálisan Budapesten marad, hogy részt vegyen a párt újjászervezésében. A Peidl-kormány idején több társával együtt lefogták. November 16-án halálra ítélték, december 29-én pedig kivégezték. — *47*

Kossuth Lajos — (1802—1894) — *65*

Kozma Miklós — 1919-ben Szegeden a „nemzeti" hadsereg propaganda osztályának vezetője, majd Horthy kormányzó katonai irodájának katonapolitikai referense. 1920 augusztusában a Magyar Távirati Iroda vezetője. 1934-ben felsőházi tag. 1935-ben a Gömbös-kormányban belügyminiszter. — 210, 251—53, 256

Kun Béla — egyik megalapítója és vezetője a KMP-nek. A Tanácsköztársaság kikiáltása után külügyi népbiztos. A proletárdiktatúra leverése után Bécsbe, majd Szovjet-Oroszországba emigrált. Az újjászervezett KMP Központi Bizottságának és a Komintern Végrehajtó Bizottságának tagja. — *15*

L

Láng Boldizsár, báró — 1920-ban a párizsi magyar békedelegáció katonai szakértője, majd a francia-magyar tárgyalásokon Horthy és a vezérkar képviselője. Horthy kormányzó katonai irodájának főnöke, később párizsi magyar katonai attasé. — 334, 335, 337—41

Lansing, Robert — 1915-től 1920-ig az Egyesült Államok külügyi államtitkára. A párizsi békekonferencia Ötös Tanácsának egyik tagja. — 108

Lehár Antal, báró — ezredes. A Tanácsköztársaság leverése után a nyugat-magyarországi tiszti különítmények egyik vezetője, 1921 októberében IV. Károly a második királypuccs alkalmával vezérőrnaggyá és hadügyminiszterré nevezi ki. — 127, 129, 167, 356

Lenin, Vlagyimir Iljics (1870—1924) — *11—12*

Leygues, George — francia államférfi. 1917-től 1920-ig tengerészetügyi miniszter, 1921-ben miniszterelnök és külügyminiszter. — 340

Lindley, Sir Francis — angol diplomata, meghatalmazott követ, bécsi ügyvivő. — 328—29, 407

Litvinov, Maxim Maximovics — az 1921-ben megkezdett szovjet-magyar fogolycsere tárgyalásokon a szovjet küldöttség vezetője. 1921-ben külügyi népbiztoshelyettes lesz, 1930-tól 1939-ig külügyi népbiztos. — 388, 390

Lloyd George, David — liberális párti politikus. 1908-ban kincstári kancellár, 1915-ben lőszerügyi miniszter, majd 1916-ban hadügyminiszter. 1916 decemberétől 1922 októberéig miniszterelnök, a párizsi béketárgyalásokon Anglia képviselője. — 339

Lovászy Márton — a magyar októberi forradalom idején a Nemzeti Tanács tagja, majd a Károlyi-kormány közoktatásügyi minisztere. A Tanácsköztársaság kikiáltása után emigrál. A második Friedrich-kormányban külügyminiszter. Lemondása után Bécsbe költözött, ahol Garami Ernővel együtt a Jövő című lapot szerkesztette. — *32,* 121, 210

Lukachich Géza — altábornagy. 1918-ban budapesti katonai körletparancsnok. 1918 október 31-én parancsot ad a budapesti helyőrség csapatainak a forradalmi tömegek elleni fellépésre, de a parancs teljesítését a katonaság megtagadja. Az első királypuccs alkalmával Habsburg Károly hadseregfőparancsnok-jelöltje. — *94*

M

Malasits Géza — a Vas- és Fémmunkás Szövetség titkára. 1921-ben az Általános Fogyasztási Szövetkezet tisztviselője. — 348

Mardarescu — 1919-ben a Magyarországot megszálló ellenforradalmi román csapatok parancsnoka. — 108, 197

Masirevich Szilárd — 1920-ban Gratz Gusztáv távozása után, átveszi a bécsi magyar követség vezetését. 1929-ben prágai követté nevezik ki. — 303, 406—07

Mayer János — 1919 januárjában közélelmezési államtitkár, 1919 augusztusában a Friedrich-kormányban tárcanélküli kisgazdaügyi miniszter, a Huszár-kormányban földművelésügyi államtitkár, 1921-ben közélelmezési, majd földművelésügyi miniszter. Ezt a tárcát (kivéve az 1922—1924 közötti időszakot) egészen 1931-ig, a Bethlen-kormány lemondásáig tölti be. Károlyi Gyula kormányában tárcanélküli kisgazdaügyi miniszter. — *25*, 121

Miakits Ferenc — a Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének titkára, a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja. A Tanácsköztársaság alatt összeköttetésben volt az ellenforradalmat szervező katonatisztekkel. A „koncentrációs" Huszár-kormányban kereskedelmi államtitkár. Egyik előkészítője és aláírója volt a Szociáldemokrata Párt és a Bethlen-kormány között 1921-ben kötött titkos paktumnak. — *14*, *35*, *57*, *58*, 108, 235, 244—45, 306, 348

Mikes János, gróf — 1911-től szombathelyi püspök, legitimista politikus. 1920 márciusában IV. Károly, visszatérésekor nála szállt meg. A második királypuccsban is tevékeny szerepet játszik. — *53*, *94*, 123, 174—75, 304, 374

Millerand, Etienne Alexandre — egy ideig a francia munkásmozgalom jobbszárnyának egyik vezetője, azután nyíltan átment a polgári pártokba s a francia imperializmus egyik vezető képviselője lett. 1914-től 1915-ig hadügyminiszter, 1919-től 1920-ig elzászi főbiztos, majd a párizsi békekonferencia elnöke. 1920-ban miniszterelnök és külügyminiszter. — 257, 326, 340

N

Neubauer Ferenc — ügyvéd, Nagyatádi Szabó István egyik legbensőbb híve, 1922-ben egységes párti programmal országgyűlési képviselő. — *67*, 313

O

Oláh Dániel — az ellenforradalom egyik keresztényszocialista „munkás"-ügynöke, a Friedrich-kormányban az „ipari munkások minisztere", később különböző keresztényszocialista munkásszervezetek elnöke. — 127

Ostenburg-Moravek Gyula — a fehérterror idején az egyik leghírhedtebb tiszti különítmény parancsnoka. 1921 októberében a második királypuccs alkalmával az Ostenburg-zászlóalj Sopronban állomásozott és a legitimista katonai államcsíny-kísérlet törzsgárdája volt. Parancsnoka a Budapestre vonuló legitimista csapatoknak, melyeket Budaörsnél a horthysta csapatok szétvernek. Ostenburgot elfogják és bebörtönzik. Később amnesztiát kapott Horthytól. — 167, 248—51, 253—54

P

Paléologue, George Maurice — francia diplomata és író. 1920-ban rövid ideig a külügyminiszteri tárcát tölti be. — *80*, *81*, *91*, 319, 320, 322—23, 325—27, 333—35, 340—41, 409

Pallavicini György, őrgróf — nagybirtokos. 1906-ban országgyűlési képviselő, 1917-ben gróf Esterházy Móric kormányában miniszterelnökségi államtitkár. A Tanácsköztársaság leverése után Horthy siófoki főhadiszállása mellett létesített dunántúli központi kormánybiztosság vezetője. Legitimista politikus. — *42*, *53*, *54*, *61*, *93*, 133, 152, 159, 166, 174—78, 195, 208, 392

Peidl Gyula — szociáldemokrata pártvezér. 1900-ban a Typographia szerkesztője és a Nyomdászszakszervezet vezetője. 1908-ban az Általános Fogyasztási Szövetkezet titkára, majd igazgatósági elnöke. 1909-től 1919-ig a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja. A Tanácsköztársaság idején részt vett a proletárdiktatúra megdöntésére irányuló szociáldemokrata aknamunkában. 1919 augusztus 1-től augusztus 6-ig a „szakszervezeti kormány" miniszterelnöke. 1919 őszén emigrál, majd 1921-ben a kormány beleegyezésével és engedélyével visszatér Magyarországra. 1922-ben országgyűlési képviselő. — *17*, *18*, *20—24*, 108—15, 243

Perényi Zsigmond, báró — 1913-tól 1917-ig belügyi államtitkár, a sztrájkmozgalmak letörése körül szerzett „érdemeiért" a király „valóságos belső titkos tanácsossá" nevezi ki. A második Friedrich-kormány belügyminisztere. Az irredenta és soviniszta szervezeteket irányító Magyar Nemzeti Szövetség elnöke, a frankhamisítás egyik főszereplője. 1931—1932-ben a kartellbizottság elnöke. — 121, 155

Petljura, Szimon Vaszilevics — ukrán ellenforradalmár. 1919-ben csapatait a Vörös Hadsereg szétverte. — 201

Petri Pál — az első világháború előtt helyettes államtitkár, 1920-ban miniszterelnökségi osztályvezető. 1922-ben Klebelsberg Kunó mellett a Kultuszminisztériumban politikai államtitkár. — *87*, 347—48

Peyer Károly — szociáldemokrata pártvezér. A Vas- és Fémmunkások Szövetségének titkára, 1911-ben a Szakszervezeti Tanács titkára. 1918-ban a bányamunkások szakszervezetének titkári pozícióját szerzi meg. A Károlyi-kormány idején vérbefojtja a bányák szocializálását követelő salgótarjáni bányászok forradalmi fellépését. A Tanácsköztársaság idején egyik vezetője a proletárdiktatúra megbuktatására irányuló szociáldemokrata aknamunkának. A Peidl-kormányban belügyminiszter, majd a „koncentrációs" Huszár-kormányban a népjóléti és munkaügyi tárcát tölti be. 1921 decemberében gróf Bethlen István miniszterelnökkel megköti a hírhedt titkos paktumot, amellyel a Szociáldemokrata Pártot beépítik a Horthy-fasizmus rendszerébe. — *14—16*, *19*, *22*, *35*, *48*, *57*, *58*, *65*, *66*, *71*, *72*, *97*, *98*, 108, 114—15, 215, 235, 244, 253

Pilsudski, Joseph — lengyel nacionalista. 1920-tól 1922-ig lengyel köztársasági elnök, majd 1923-ban vezérkari főnök, 1926-ban katonai államcsíny útján lemondatja a köztársasági elnököt és Lengyelország tényleges diktátorává lesz. Eleinte mint hadügyminiszter, 1926 októberétől 1928 júniusáig és 1930 decemberétől 1931 májusáig miniszterelnök is. — 320

Popovics Sándor — 1890-ben kerül a Pénzügyminisztériumba, ahol előbb miniszteri tanácsos, 1903-ban a Pénzügyminisztérium adminisztratív államtitkára, 1906-ban politikai államtitkára. 1909-ben az Osztrák-Magyar Bank élére kerül. 1918-ban a harmadik Wekerle-kormányban pénzügyminiszter, a párizsi béketárgyalásokon 1920-ban a magyar békedelegáció pénzügyi szakértője. 1921-ben a Magyar Állami Jegyintézet, majd 1924-től a Nemzeti Bank elnöke. — 325

Preszly Elemér — 1909-ben országgyűlési képviselő, 1920-ban Pest vármegye főispánja, 1929-ben

a Nemzeti Hitelintézet elnöke lesz. 1935-ben a Gömbös-kormányban belügyi államtitkár. — *90*, 372—73, 375

Prohászka Ottokár — 1884-től Esztergomban teológiai tanár, majd 1904-ben a budapesti egyetemre nevezik ki. 1905-től székesfehérvári püspök. Az ellenforradalmi rendszer uralomrajutása után Horthy híve. Az 1920-as választásokon a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának programjával lép fel. Amikor a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja és a Kisgazdapárt egyesül, a párt elnökévé választják. — *51*, *98*, 122, 304, 374

Prónay György, báró — nagybirtokos. Az OMGE egyik vezetője. 1922-ben egységes párti országgyűlési képviselő, majd a Közélelmezési Minisztériumban államtitkár. 1924-ben a miniszterelnökségre kerül mint államtitkár, majd 1928-ban a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára. — *67*, 310, 311

Prónay Pál, báró — Horthy egyik leghírhedtebb különítményének vezetője, az 1921. évi burgerlandi (nyugat-magyarországi) bandaharcok egyik vezére. — *44*, *74*, 152—53, 156, 165—66, 250, 251, 293, 304, 356

R

Ráday Gedeon, gróf — nagybirtokos. 1910-ben Pest megye és Kecskemét város főispánja. Tagja a bécsi ellenforradalmi komiténak, majd 1919 szeptemberében Pest és Szolnok megye, valamint Kecskemét város kormánybiztosa lesz. 1921 áprilisától 1921 decemberéig a Bethlen-kormányban a belügyminiszteri tárcát tölti be. — 221

Rákosi Mátyás — az első világháború előtt a Galilei-kör szocialista diákcsoportjának vezetője. Az első világháború idején orosz fogságba kerül, ahol csatlakozik a bolsevikokhoz és tevékeny részt vesz a hadifoglyok körében folytatott forradalmi propaganda és szervező munkában. 1918 novemberében hazatér, s egyik alapítója és vezetője a Kommunista Pártnak. A Tanácsköztársaság idején a szociális termelés népbiztosa, majd a Vörös Őrség parancsnoka. 1920-tól a Kommunista Internacionálé egyik titkára. — *12*, *15*, *96*

Rakovszky István — 1896-ban országgyűlési képviselő, 1905-től 1910-ig a képviselőház alelnöke. 1920-ban az első ellenforradalmi nemzetgyűlés elnöke. 1921 októberében a második királypuccs alkalmával IV. Károly miniszterelnökké nevezi ki. A királlyal együtt Tihanyba viszik, de rövid idő múlva szabadon bocsátják. Kiszabadulása után mint legitimista az Andrássy—Friedrich párthoz csatlakozik. — 254, 262, 323

Rassay Károly — ügyvéd. 1914-ben törvényszéki jegyző, majd kúriai tanácsjegyző. 1915 végén miniszteri titkár az Igazságügyi Minisztériumban. A Tanácsköztársaság idején részt vesz az ellenforradalmi szervezkedésekben és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának megalakításában. A Huszár-kormányban igazságügyi államtitkár. 1920-ban országgyűlési képviselő. „Szabad királyválasztó" politikus, 1921 februárjában kilép a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából. A parlamentben mérsékelt ellenzéki, aki kritikus helyzetekben, mint például a frankhamisítás idején, teljes erővel a kormány mellett foglal állást. Az 1930-as évektől a „liberális" mérsékelt ellenzéki Esti Kurirt szerkeszti. — *60*, *96*, 216

Renner, Karl — az Osztrák Szociáldemokrata Párt egyik vezetője, 1918 október 31-től 1920 július 3-ig Ausztria kancellárja. — *71*, 300—03

Romanelli, Guido — olasz alezredes. Mint az antant budapesti megbízottja aktívan támogatja a Tanácsköztársaság elleni ellenforradalmi szervezkedést. A Szövetségközi Leszerelési Bizottság vezetője. A pápa a Tanácsköztársaság alatti ellenforradalmi tevékenységéért kitüntette. — *21*, 107—08, 109

Rott Nándor — 1902-ben udvari káplán és a bécsi Augustineum igazgatója. 1911-ben a központi papnevelő kormányzója lesz, majd 1917-től veszprémi püspök. A királyi család bizalmas híve. — 282, 304, 374, 398

Rubinek Gyula — 1886-ban Rudics báró birtokán intéző, 1894-ben az OMGE titkára, 1906 decemberétől az igazgatója. „Érdemei" elismeréséül 1908-ban nemességet kap a királytól. 1919 augusztus 27-től 1920 augusztus 15-ig a földművelésügyi miniszteri tárcát tölti be, a földbirtokreform-javaslat szerzője. 1920 augusztusától decemberéig kereskedelemügyi miniszter. — *25*, *34*, *51*, *54*, *60*, *62*, *67*, *68*, *75*, *83*, 140, 215, 259—61, 286, 309, 315, 323, 333, 395

S

Saint-Sauveur, Armand, gróf — a Schneider-Creuzot cég elnöke. — 316, 320, 334

Samassa Adolf — 1890-ben kerül a Belügyminisztériumba, ahol különböző osztályok főnöke. 1917-ben államtitkár. Az első Friedrich-kormányban a belügyminiszteri tárcát tölti be. — 119

Sándor Pál — 1901-ben országgyűlési képviselő. 1912-ben a Budapesti Közúti Villamosvasút Rt. igazgatója. 1914-ben ő alakítja meg az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülést, 1910-ben csatlakozik a Munkapárthoz, gróf Tisza István pártjához. 1920-ban újra bekerül a nemzetgyűlésbe, amelynek több cikluson keresztül tagja volt. — 392

Schnetzer Ferenc — tábornok. Részt vett a szegedi ellenforradalmi szervezkedésben. Mindhárom Friedrich-kormányban hadügyminiszter. — *23*, *26*, *27*, *46*, *79*, 125, 353

Sebess Dénes — 1906-ban ítélőtáblai bíró, majd az Igazságügyi Minisztérium telekkönyvi osztályának vezetője. 1909-ben a Budapesti Ítélőtábla tanácselnöke, majd 1917-ben igazságügyi államtitkár. 1918-ban a Magyar Földhitelintézet jogügyi osztályának a vezetője. 1920-ban a földbirtokreform-törvényjavaslat előzetes bizottsági tárgyalásán a javaslat előadója. Horthy a felsőház tagjává nevezte ki. — *67*, *68*, 314

Sforza, Carlo, gróf — olasz államférfi. 1919 június 23-tól 1920 júniusáig külügyi államtitkár. 1920—1921-ben külügyminiszter. A második világháború után újra az olasz külügyminisztériumot irányítja. — 336—37

Sigray Antal, gróf — nagybirtokos. Tagja a főrendiháznak. A bécsi ellenforradalmi komité egyik vezetője, a Tanácsköztársaság bukása után részt vett a nyugat-magyarországi különítmények terrorakcióiban. A Friedrich-kormány Nyugat-Magyarország kormánybiztosává nevezte ki. 1921 októberében, a második királypuccs alkalmával Habsburg Károly Nyugat-Magyarország kormányzójává nevezte ki, de Horthyék letartóztatták. 1922 január 4-én bocsátották szabadon. — *94*, 129, 356, 392, 403

Simonyi-Semadam Sándor — ügyvéd. 1901-ben képviselő. Az első ellenforradalmi nemzetgyűlés alelnöke, majd Horthy kormányzóvá választása után 1920 március 15-én miniszterelnökké nevezik ki. 1920 június 26-án a kormány válságba kerül és kénytelen lemondani. 1922 után visszavonul a politikai tevékenységtől. Több részvénytársaság igazgatóságának

elnöke vagy tagja. — *64, 67,* 286, 298, 319, 323, 406

SOMOGYI BÉLA — szociáldemokrata újságíró. 1918 október 31-én a Károlyi-kormányban közoktatásügyi államtitkár lesz. A Tanácsköztársasággal nyíltan szembe fordul, a Tanácsköztársaság leverése után a Szociáldemokrata Röpiratokat szerkeszti, mely szégyenletesen gyalázta a Tanácsköztársaságot. Mikor újra megjelent a Népszava (1919 szeptember), rábízzák a lap szerkesztését. A lapban — Horthyék Budapestre való bevonulása előtt, amíg a román megszállók még Budapesten voltak — megjelentek közlemények a Horthy-bandák dunántúli vérengzéseiről, s emiatt 1920 február 17-én Horthy parancsára az Ostenburg-különítményhez tartozó tisztek meggyilkolták. — *65, 67,* 167, 248—51, 255

SOMSSICH JÓZSEF, gróf — nagybirtokos. 1898-ban lép diplomáciai szolgálatba, 1911-ben párizsi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1919 augusztus 27-től 1920 március 15-ig a külügyminiszteri tárcát tölti be. 1920-tól 1925-ig vatikáni követ. — *25, 35, 62, 67, 79, 91,* 215, 258—60, 264

SOÓS KÁROLY — a bécsújhelyi Katonai Akadémián végzett, a világháború kitörése után a 4. hadseregparancsnokság vezérkari osztályának főnöke. A Tanácsköztársaság leverése után a horthysta „nemzeti" hadsereg vezérkari főnöke. 1920 januárjában hadügyi államtitkár, a Simonyi-Semadam-kormányban pedig a hadügyminiszteri tárcát tölti be. 1921—1922-ben pécsi katonai körletparancsnok. 1927-ben Horthy a felsőház tagjává nevezi ki. — *25, 73, 74,* 127, 146, 148, 252, 286, 289, 290, 292, 294

SRÉTER ISTVÁN — a bécsújhelyi Katonai Akadémián tanult, majd a budapesti Ludovika Akadémián lett századparancsnok. 1918 júniusától augusztusáig Lukachich altábornagy helyettese Budapesten. 1919 április 24-én letartóztatják a Tanácsköztársaság ellen szervezett fegyveres akció miatt. 1919 augusztus 9-én József főherceg a Dunántúl parancsnokává nevezte ki, majd amikor Horthy Siófokra teszi át főhadiszállását, a fővezérséggel együttműködik. Horthy székesfehérvári körletparancsnokká nevezi ki. Az első Teleki-kormányban hadügyminiszter. A „szabad királyválasztók" egyik vezére. — *75, 91,* 170, 173, 333, 394

ZS

SZABÓ ISTVÁN, NAGYATÁDI — Somogy megyei kulák. 1904-ben Somogy megye törvényhatósági bizottságának tagja, majd 1908-ban a nagyatádi kerületben képviselő. 1918-ban Károlyi Mihály kormányában tárcanélküli népgazdasági miniszter. A második Friedrich-kormányban földművelésügyi miniszter, a Huszár-, majd a Simonyi-Semadam-kormányban a közélelmezési tárcát tölti be. 1920 augusztusában Rubinektől átveszi a földművelésügyi tárcát és a kész földbirtok-reform javaslatot, amelyet ő nyújt be a képviselőházban. 1920 december 16-tól 1921 június 29-ig tárcanélküli „kisgazdaügyi" miniszter. 1921 októberében a második királypuccs alkalmával egy, a Lánchíd alatt horgonyzó francia monitor fedélzetére menekült. E magatartása kompromittálta és kénytelen volt tárcájáról lemondani. Az egységes párt megalakulásakor annak elnökévé választották. 1922 június 17-én a harmadik Bethlen-kormányban ismét földművelésügyi miniszter. — *23, 25, 32, 34, 60, 62, 75, 83, 98,* 121, 216, 253, 259, 286, 333, 380—81, 387, 405

SZABÓ ISTVÁN, SOKORÓPÁTKAI — Győr megyei kulák. Győr megye törvényhatósági bizottságának tagja.

A harmadik Friedrich-kormányban „kisgazdaügyi" miniszter, amely tisztséget a második Teleki-kormány megalakulásáig megtartotta. Része volt az egységes párt megalakításában. — *25, 34, 62, 67, 84,* 127, 217, 260, 286, 311, 333

SZAMUELY TIBOR — fiatal kora óta tevékeny részt vesz a munkásmozgalomban. Az első világháború idején orosz hadifogságba kerül, ahol egyik vezetője a hadifoglyok körében végzett forradalmi propaganda és szervező munkának. 1918 novemberében tér haza, s egyik alapítója és vezetője a Kommunista Pártnak. A Tanácsköztársaság idején hadügyi, illetve közoktatásügyi népbiztos. Irányítja a belső ellenforradalmi puccskísérletek elfojtását. 1919 augusztus 3-án meggyilkolták. — *15*

SZÁSZY BÉLA — a kecskeméti Jogakadémia tanára, majd az Igazságügyi Minisztériumban miniszteri tanácsos lesz. 1918-ban államtitkár. Az első Friedrich-kormányban igazságügyminiszter, majd a második Friedrich-kormány megalakulása alkalmával újra az államtitkári széket foglalja el. — 119

SZÉCHENYI LÁSZLÓ, gróf — nagybirtokos. 1921-ben washingtoni rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. — 187

SZÉCHENYI MIKLÓS, gróf — 1892-ben prímási levéltáros, majd a prímás magántitkára lesz, ekkor kapja meg a jáki javadalmas apátságot, 1889-ben a Pázmáneum kormányzója és esztergomi kanonok lesz. 1911-ben a nagyváradi püspöki széket foglalja el. — 374

SZERDAHELYI SÁNDOR — szociáldemokrata, a Népszava belső munkatársa, Kozma Miklósnak, Horthy sajtófőnökének bizalmi embere. — 252

SZMRECSÁNYI GYÖRGY — 1905-ben képviselő, 1917-ben az Esterházy-kormány Pozsony vármegye kormánybiztos-főispánjává nevezi ki. Tagja a bécsi ellenforradalmi komitének, részt vett a Magyar Tanácsköztársaság bécsi követségének kirablásában. Az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke. — 392—93

SZMRECSÁNYI LAJOS — 1912 augusztus 20-án foglalja el az egri érseki széket. — 122, 304, 374

SZTÁLIN, JOSZIF VISSZARIONOVICS (1879—1953) — *10*

T

TAKÁCH-TOLVAY JÓZSEF, gróf — a Ludovika Akadémián végzett, 1904-ben József királyi herceg udvartartásába kerül, 1905-ben a király grófi rangra emelte. A Tanácsköztársaság idején a bankgassei pénzrablás egyik vezetője. A Tanácsköztársaság leverése után a Friedrich-kormány bécsi katonai meghatalmazottja. 1920-ban Varsóban teljesített szolgálatot. — 392

TAKÁCS JÓZSEF — szociáldemokrata politikus, 1918-ban a Földmunkásszövetség titkára lesz. A Tanácsköztársaság leverése után a Peidl-kormány földművelésügyi minisztere. — 108

TÁNCZOS GÁBOR — a bécsújhelyi Katonai Akadémia növendéke. 1907-től 1909-ig katonai attasé Belgrádban. Az első Friedrich-kormányban a külügyminiszteri tárcát tölti be. 1923-ban a Népszövetségben a magyar delegáció katonai szakértője. — 119, 328

TELEKI PÁL, gróf — erdélyi nagybirtokos. 1913-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1918-ban egyetemi tanárrá nevezik ki a gazdasági földrajz tanszékre. A Tanácsköztársaság idején Svájcba emigrál, majd Ábrahám Dezső szegedi ellenforradalmi „kormányában" külügyminiszter. A Simonyi-Semadam-kormányban külügyminiszter, 1920 július 19-én miniszterelnök lesz. 1921 április 14-én átadja helyét gróf Bethlen Istvánnak. Az irredenta propaganda egyik fő szervezője. Az

1925-ben leleplezett frankhamisítás egyik irányítója (Bethlen miniszterelnök megbízásából). 1927-ben a kormányzó felsőházi taggá nevezi ki. 1938-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1939-től 1941-ig miniszterelnök. 1941-ben öngyilkos lett. — *64*, *74—75*, *80*, *83*, *85*, *90*, *91*, *93—96*, 121, 286, 290, 301—04, 319, 320, 322, 323, 325—28, 333—34, 341, 352, 354, 374, 387, 392, 395—96, 404—06, 409

Tomcsányi Vilmos Pál — országgyűlési képviselő, 1920-tól 1922-ig igazságügyi miniszter, 1921 február 19-től április 14-ig belügyminiszter. — 333

Troubridge, Sir Ernest — angol admirális, az első világháború előtt bécsi katonai attasé és ekkor került összeköttetésbe Horthyval. 1918-ban a dunai hajózás ellenőrzésére létesített szövetségközi bizottság vezetője. 1919-től 1924-ig a Nemzetközi Dunabizottság elnöke. — 123, 187, 302

U

Ullmann Adolf, báró — vezető nagytőkés, 1895-ben igazgatója, később vezérigazgatója a Magyar Általános Hitelbanknak. — *80*, *82*, 325

V

Vanczák János — szociáldemokrata pártvezér. 1899-ben a Budapesti Egyesült Lakatos Ipartestület Betegsegélyző Pénztárának tisztviselője, 1904-ben a Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének a főtitkára. A Tanácsköztársaság idején aktív részt vett a proletárdiktatúra megbuktatását célzó szociáldemokrata aknamunkában és szoros kapcsolatban volt az ellenforradalmi katonatisztekkel. 1920-tól 1926-ig a Népszava főszerkesztője, szerzője annak a cikknek, amelyben néhány nappal a Somogyi—Bacsó gyilkosság után a Szociáldemokrata Párt Horthy kormányzónak felajánlotta szolgálatait. — *58*, *65*, *66*, 247, 306, 348

Várady L. Árpád — 1911-től győri püspök, 1914-től kalocsai érsek. 65 509 hold földdel rendelkezett. — 123, 304, 374

Varjassy Lajos — A Tanácsköztársaság idején az aradi és a szegedi „kormány" kereskedelemügyi minisztere. Részt vesz a Horthy-hadsereg budapesti bevonulását előkészítő pártközi értekezleten. — 210

Váry Albert — 1908-ban budapesti királyi ügyésszé nevezik ki. 1917-ben főügyészhelyettes, majd 1918-ban a budapesti királyi ügyészség vezetője. A Tanácsköztársaság leverése után az ő irányítása alatt folytatták a kommunisták ellen a hírhedt gyorsított bírósági eljárásokat. 1919 szeptemberében királyi főügyész, majd 1921-ben koronaügyészhelyettes. — 143

Vas Zoltán — 1918 óta részt vesz a forradalmi mozgalomban. 1921-ben az illegális pártépítő munka egyik vezetője. 1921 április végén a rendőrség letartóztatja, s a budapesti büntetőtörvényszék rögtönítélő bírósága 1921 július 2-án 15 évi fogházra ítéli. A börtönből a szovjet kormány kezdeményezésére indított fogolycsere-akció útján szabadul ki. — *88*

Vass József — 1920-ban teológiai tanár a budapesti Tudományegyetemen. Az első Teleki-kormányban közélelmezési miniszter, a másodikban a kultuszminiszteri tárcát kapja meg. 1922 júniusában a népjóléti és munkaügyi miniszteri tárcát veszi át. Miniszteri működése idején egymás után fordultak elő a legsúlyosabb, legbotrányosabb panamák. — *75*, *94*, 262, 393, 403, 405

Vázsonyi Vilmos — ügyvéd, 1901-ben országgyűlési képviselő, 1917-ben Esterházy Móric gróf kormányában igazságügyminiszter, a Wekerle-kormányban választójogi miniszter, később igazságügyminiszter. A Wekerle-kormány lemondása után távozik a kormányból, a királytól belső titkos tanácsosi címet kap. 1918 október 31 után emigrál és csak 1919 szeptemberében tér vissza, amikor újjászervezi pártját (Nemzeti Demokrata Polgárpárt). A királykérdésben szélsőséges legitimista álláspontot foglalt el. — *32*, *33*, 210

W

Wrangel, Pjotr Nyikolajevics — gárdatiszt, Gyenyikin hadseregében a lovas hadtest parancsnoka. Gyenyikin veresége után átveszi az ellenforradalmi csapatok főparancsnokságát. A Vörös Hadsereg 1920-ban szétveri csapatait. — *68*, *69*, *91*

Weiss Konrád — MÁV tisztviselő, a Tanácsköztársaság alatt a MÁV ellenforradalmi mozgalmainak egyik vezetője. Az első horthysta nemzetgyűlésben képviselő. — 394

Weiss Manfréd, báró — nagyiparos és nagybirtokos. 1882-ben konzervgyárat létesít, majd a balkáni háború idején áttér a tölténygyártásra. Az első világháború alatt hatalmas hadianyag-megrendeléseket bonyolít le. A király 1916-ban felsőházi taggá nevezi ki, majd 1918-ban bárói méltóságra emeli. — 306—07

Weltner Jakab — szociáldemokrata pártvezér, 1897-ben tér haza Garami Ernővel együtt Münchenből, vezetőségi tagja lesz az Asztalosmunkások Szakegyletének, majd titkára a Famunkásszövetségnek. 1898-ban a Szociáldemokrata Párt titkárává választják. 1909-ben a Népszava helyettes szerkesztője, majd 1918-ban felelős szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején a proletárdiktatúra megbuktatására irányuló szociáldemokrata aknamunka aktív résztvevője. Horthyék elől egy időre emigrál, majd Horthy előzetes engedélyével 1924-ben visszatér Magyarországra és átveszi a Népszava szerkesztését. — *16*, 243

Weygand, Maxime — 1918-ban Foch vezérkari főnöke, 1920-ban a lengyel-szovjet háborúban a lengyel csapatokat irányítja. Később a francia legfelsőbb haditanács tagja, majd a rajnai megszálló csapatok parancsnoka. 1923—1924-ben Szíria főbiztosa. 1931-től a legfelsőbb haditanács elnöke. — 338

Y

Yates, H. E. — amerikai ezredes a budapesti amerikai katonai misszió tagja, a magyar csendőrség „szövetségközi ellenőre és felügyelője". — *26*, 189, 194

Z

Zadravecz István — ferencrendi szerzetes, a teológiát Rómában végezte, Magyarországra visszatérve teológiai tanár, majd a szegedi ferencesrend házfőnöke lesz. A Tanácsköztársaság idején a szegedi antibolsevista komité egyik vezetője, a Prónay-különítmény lelkésze, az ellenforradalmi vérengzések egyik főpropagálója és magasztalója. 1920-ban Horthy kérésére a pápa tábori püspökké nevezi ki. Részt vett a frankhamisításban is. — *51*, 304

Zichy Géza, gróf — nagybirtokos. Számos ipari és kereskedelmi vállalat igazgatósági tagja. 1927-ben felsőházi tag. — 392

Zichy Gyula, gróf — XIII. Leó, majd X. Pius pápa mellett mint szolgálattevő kamarás működik. 1905-ben a pécsi püspöki széket nyeri el, 1923-ban a kalocsai érseki szék apostoli adminisztrátora. 1924-ben kalocsai érsek. — 304, 374

ZICHY JÁNOS, gróf — nagybirtokos. 1894-ben a főrendiház tagja, a klerikális néppárt elnöke. Később kilép a néppártból és a Tisza-féle Munkapárthoz csatlakozik. 1910-től 1913-ig Khuen-Héderváry kormányában kultuszminiszter. 1918 május 8-tól október 31-ig a Wekerle-kormányban ismét kultuszminiszter. Tagja a bécsi ellenforradalmi komiténak, a legitimisták egyik vezetője. — 392

TÁRGYMUTATÓ

A

Agitáció, kommunista *lásd* Kommunista agitáció és propaganda
Amnesztia-rendelet (1920 december 25) 349, 389
Anglia
— angol hajósvállalatok koncessziója a magyar kivándorlásoknál 365–69
— angol kormány
— — beavatkozása a magyar belpolitikába *9, 14–16, 22, 24, 28, 30, 33, 34, 58, 62, 70, 72, 80, 81,* 120, 208, 212, 320, 328, 329
— — és a Habsburg restaurációs kísérlet *30, 61, 91, 92, 94,* 258, 398, 408 *lásd még* Habsburg restaurációs kísérletek
— — közép- és kelet-európai politikája *28, 30, 31, 80, 81,* 107, 203, 204, 207, 251, 302, 326, 327, 328, 335
— — szerepe a párizsi békeszerződésnél *80,* 108
— — szerepe a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésében *9, 10, 14, 15,* 107
— angol megbízott Hajmáskéren 290, 292
— angol tőke terjeszkedése Magyarországon *77, 98,* 266—67
— bécsi angol misszió 107
— Magyarország egyes részeinek megszállása angol csapatokkal 128
— munkásosztálya a fehérterror ellen 300
— *lásd még* Antant hatalmak
Antant hatalmak
— állásfoglalása Nyugat-Magyarország ügyében *74,* 160, 162
— balkáni hadserege *9, 17*
— beavatkozása a magyar belpolitikába *7, 22, 24–26, 28, 31–33, 35, 58, 62,* 107, 109, 119, 127 182–83, 185, 187–90, 203, 206, 208—12, 216, 244, 257, 364
— és a magyar fegyverszüneti feltételek 107, 109
— és a Habsburg restaurációs kísérletek *30, 91,* 257–58, 399, 400, 407 *lásd még* Habsburg restaurációs kísérletek
— és Horthy tervei Magyarország részvételéről a szovjetellenes intervencióban *28, 31, 69, 78, 80, 82, 83, 90, 92,* 321, 334
— antant missziók *14, 25, 33, 45, 46,* 107, 122, 123, 150, 151, 181, 185, 190, 212, 239, 302, 337, 398, 400
— szerepe a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésében *7, 10—13, 16, 84,* 111, 125
— támogatása az ellenforradalmároknak *7, 10, 13, 25, 31, 33, 62, 73, 75,* 110, 127, 182–83, 189, 204, 208—09, 211, 239, 245, 333–34
Antibolsevista propaganda *lásd* Propaganda, ellenforradalmi
Anya- és csecsemővédelem hiánya 362
Aratómunkások bérének csökkentése 132, 137, 139
Ausztria viszonya Magyarországhoz *80,* 154, 160—61, 204, 206—08, 300, 302, 307—09, 333—34, 339, 399, 401
Állami Munkaközvetítő Hivatal 128
Általános védkötelezettség *lásd* Védkötelezettség, általános
Áremelkedések (1919 októbertől 1920 júliusig; 1920 októbertől 1921 márciusig) *43,* 137, 172, 349, 357 *lásd még* Infláció

B

Bankgassei pénzrablás 392—94
Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége 175, 376—77, 378
Bányamunka-rendszabályok (1920) 295
Bányák állami bérbeadása francia tőkéseknek 317
Bányászok
– ellenforradalmi terror a bányamunkások ellen *86*, 151, *171*, 351
– helyzete, kizsákmányolása *39*, *41*, *74*, 138, 186, 264, 376, 378
– szabadköltözködési jogának eltörlése 286
– szakszervezete *lásd* Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége
– bányászsztrájkok *70*, *71*, *86*, 128, 170—72, 232, 295, 350—51, 376
Belga hajósvállalatok koncessziója magyar kivándorlók szállítására 366
Besúgóhálózat kiépítése *54*, *55*, *58—60*, *62*, 143, 146, 151, 178, 231, 256, 289, 343, 380
Bethlen-kormány *86*, *97*, 406
Bethlen-Peyer paktum *66—67*, *97*, 253
Bécs
– amerikai misszió *lásd* Egyesült Államok
– angol misszió *lásd* Anglia
– ellenforradalmi komité *13*, 392—94
– francia misszió *lásd* Franciaország
– olasz misszió *lásd* Olaszország
– a bécsi proletariátus szimpátiasztrájkja *16*
Békeelőkészítő Bizottság (Commision to Negotiate Peace) 185, 211, 257
Békekonferencia, párizsi *15*, *27*, *30*, 102, 107—08, 162, 187, 208, 211—12, 254, 257
Békeszerződés 124, 201, 340, 398
Bérházak visszaadása a tőkéseknek *19*, 111
Bíróságok, a Tanácshatalom előtti bíróságok visszaállítása *19*, *45*, 111
Birtokrendező Tanács (1920) *68*, 314
Bizalmi rendszer visszaállítása a MÁV Gépgyárban (1920 január) 235
Brucki puccs (1919 május 6) 392
Budapesti Általános Fogyasztási Szövetkezet 243
Budapesti kereskedelmi kikötő építésének koncessziója *82*, 323

C

Cenzúra 168, 169, 193, 294, 351, 407
Cionista szervezetek *31*, 123
Csehszlovákia
– cseh burzsoá csapatok előnyomulása és visszaszorítása *9*, *10*, *12*, 181
– cseh iparvállalatok francia kézben *78*
– cseh kormány állásfoglalása a Habsburg restaurációs kísérletben *31*, *61*, *93—95*, 205, 398, 406
– cseh-román ellentét 200
– Horthy kalandor tervei Csehszlovákia ellen *8*, *79—80*, *83*, *85*, *86*, 205—06, 156, 157, 158, 159, 335
Csendőrség
– alkalmazása, mozgósítása
– – a terrorválasztásnál (1920 január) *59*, 246
– – az élelmiszer-rekvirálásoknál 262
– – a sorozásoknál 192, 197, 236, 237, 343
– – a kommunista és sztrájkmozgalmaknál *39*, 152, 228, 234, 342
– bevonulása a románok által kiürített területre 220
– együttműködése a polgárőrséggel *90*, 374
– katonai vezetés alatt *27*, 120, 183—84, 288
– nyomozói működése 298—99
– „tartalék zászlóalj" szervezésének kudarca 220
– újjászervezése, létszámemelése és felfegyverzése *20*, *25—28*, *32*, *90*, 114—15, 121, 183—84, 193, 215—16, 237, 347
Cséplőmunkások bérének csökkentése 132
Csoportosulási tilalom 193

D

Demarkációs vonal 125, 148, 182—83, 197, 211
Délivasút 316

Duna Bizottság 327
Dunai angol flotilla *25*, 128
Dunai közlekedés *72*, 109, 302
Duna Okmány (Donauakte) 109
Dunamenti államok feletti hegemóniáért folytatott harc *11*, 203

E

Eckartsaui levél (1918 november 14) 259—61
Egyesülési jog korlátozása 193
Egyesült Államok
– a Tanácshatalom ellen *9*, *13*, *17*
– a bécsi amerikai misszió *16*
– beavatkozása a magyar belpolitikába *9*, *14*, *16*, *21*, *24*, *27*, *32*, 160, 161, 203, 216, 364
– amerikai hajósvállalatok koncessziója 366—68
– amerikai monopoltőke
– – érdekeltsége a magyar vállalatoknál *77—78*, *97—98*, 264
– – világuralmi törekvései *10—11*, *93*, 207
– szerepe a békeszerződésnél *80*, 108
– és a Habsburg restaurációs kísérletek *96*, 409
– szerepe a horthysta fegyveres erők megszervezésében *26—28*, 160, 161, 182, 185, 186, 187, 216 *lásd még* Fegyveres erők szervezése
Egyesült kormányzópárt *75—83*
Egyetemi zavargások 125
Egyházi birtokok 305
Egyházmegyei takarékpénztárak létesítése 303—05
Ellenforradalom, ellenforradalmi rendszer
– háborús tervei *8*, *75—82*, 200, 316—29
– ellenforradalmi fegyveres erők szervezése és létszámemelése *lásd* Fegyveres erők szervezése
– ellenforradalmi kormányok *lásd* Peidl-; Friedrich-; Huszár-; Simonyi-Semadam-; Teleki-kormány
– ellenforradalmi propaganda *lásd* Propaganda, ellenforradalmi
– ellenforradalmi terror *lásd* Terrorintézkedések

Ellenforradalmárok szabadonbocsátása *15*, *24*, 110, 225, 248, 256, 294
Ébredő Magyarok Egyesülete *75*, 125
Élelmiszerárak emelkedése 172, 261, 349, 357 *lásd még* Infláció
Élelmiszerpanamák a fővárosban *45*, 141, 355 *lásd még* Spekuláció
Élelmiszer-rekvirálás *25*, *52*, 136, 355
Építőipari munkások munkanélkülisége 128
Értelmiségiek franciaországi kivándoroltatása 338

F

Fegyházak
– szaporítása 142, 289
– állapota, őrzése *47—48*, 149, 151, 159, 160, 291
Fegyverszüneti Bizottság (magyar) 182
Fegyveres erők szervezése és létszámemelése 25—27, 181—82, 217, 317—18, 323
Fegyverszüneti tárgyalások 109
Fehérterror *31*, *37—38*, *40—41*, *50*, *53*, *98*, 151, 160, 161, 163—65, 208, 219—28, 230, 232—33, 285, 290, 341 *lásd még* Ellenforradalom
– leplezése az amerikai imperialisták által 151
– és a szállítómunkások bojkottja *69—71*, 296—303
– a szovjet kormány tiltakozása a fehérterror ellen *85*, 387
Fogolytáborok *lásd* Internáló táborok
Folyamőrség szervezése 349
Forradalmi törvényszék megszüntetése 111
Földbérletek *lásd* Szegényparasztok földigénylése
Földbirtokreform-demagógia *50*, *51*, 140
– egyházi nagybirtokosok a földreform ellen 51—54
– és a kulákság megerősítése *52*, *54*, 313
– a földbirtok-reform nemzetgyűlés elé terjesztése *68*, *83*
– és a szegényparasztság *52*, *53*, *83*, 382

– a földbirtokreform-törvény előkészítése *68*, 277, 281, 309, 315
– végrehajtása *68*, 281, 309–15
– világi nagybirtokosok a földreform ellen *54*, *59*, *67*, *68*, *97*, 120, 140, 281, 284, 383
Földmunkás kongresszus (1920 január) *57–58*, 245
Főváros korrupt gazdálkodása *45*, 141
Fővezérség
– és az antant hatalmak *24*, *27–31*, 153, 237–39
– és a bányászok elleni terror *42*, 170–72, 231–32 *lásd még* Terrorintézkedések
– besúgószolgálata, propagandaszervezete, szervezése *lásd* Besúgóhálózat kiépítése; Propaganda, ellenforradalmi
– működése *55–56*, *73*, 172–79, 231
– és az ellenforradalmi terror (statárium elrendelése stb.) *40*, *45*, 147, 150, 155–58, 221–23, 225 *lásd még* Statárium; Terrorintézkedések
– és az ellenforradalom fegyveres erőinek szervezése *18*, *27*, 182–84, 186–89 *lásd még* Fegyveres erők szervezése
– és a kormányzóválasztás előkészítése, lebonyolítása *61–63*, 256, 258 *lásd még* Kormányzóválasztás
– külpolitikai kalandortervei *79–81*, 200–07 *lásd még* Ellenforradalom, háborús tervei
– létrehozása, önállósulása *13*, *23*, 120
– megszűnése, feloszlatása 290
– és munkásszázadok felállítása 228
– sorozási utasításai 190
– szerepe a Somogyi–Bacsó gyilkosságban 248–56 *lásd még* Somogyi–Bacsó gyilkosság
– és a terrorválasztások *59–60*, 256
– terve Budapest megszállására 193–94
Franciaország
– bécsi francia misszió *21*, 109
– francia befolyás a magyar belpolitikában *7–17*, *22*, *27–28*, *30*, *46*, *65*, *79*, 120, 122, 125, 160, 188, 309, 325
– francia megbízott Hajmáskéren 292
– francia hajósvállalatok koncessziója magyar kivándorlásoknál 368
– imperializmus *80*, *96*, 108
– francia kormány
– – a Peidl-kormány ellen *22*, 108
– – Szovjet-Oroszország ellen *80*, *81*, 334, 395
– – és a Habsburg restaurációs kísérletek *91*, *93*, 120, 253, 398, 408, 409
– – és a szállítómunkások bojkottja 303
– – szerepe a békeszerződésben 108
– – és a magyar hadsereg újjászervezése *87*, 125, 334, 337–39
– – szerepe a Tanácsköztársaság megdöntésében *9*, *11*, *13*, *17*, *22*
– francia megszállás *13*, 122, 123–24, 392
– francia tőkés csoport
– – magyar vállalatoknál, bankoknál *81*, *82*, *85–88*, 266–67, 316–18, 320–22, 325–26, 340
– – a MÁV és a csepeli szabadkikötő megszerzéséért 316–18, 320–21
Freiszberger-különítmény *lásd* Tiszti különítmények
Friedrich-kormány
– a Friedrich-puccs (1919 augusztus 6) *20–23*, 111, 113–14, 120
– első *18*, *24–25*, *35*, *40*, *46*, *49*, 112, 115, 119–21, 125, 144
– második *24–25*, *53*, 121–22, 124
– harmadik *25*, *30–32*, *38*, *42*, *48–50*, *52*, *86*, 121, 129, 136, 137, 140, 156, 158–59, 169
Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt *60*
Fűtőanyag-hiány 349, 364, 366

G

Gabonarekvirálás *41*, *49*, 261, 355, 492
Gazdasági cselédek kizsákmányolása *40*, 133, 140, 179, 279
Gyarmati cukorbehozatal 259
Gyárak leszerelése a román megszállás idején 186

Gyáriparosok Országos Szövetsége (GYOSZ) *21*, *38*, *58*, *64*, *67*, *84*, 131, 246
Gyermek-
– halandóság 362
– munka 295
– nyomor 356, 358
– segélyező akció 359

H

Habsburg restaurációs kísérletek *23*, *30*, *32*, *34*, *52*, *60–61*, *83*, *90–97*, 121, 203, 271, 394–410
Hadianyag-szállítások 306, 320, 327
Hadifogolycsere a Szovjetunióval *lásd* Szovjetunió, akciója a magyar kommunisták megmentéséért
Haszonbérlet 131, 141, 261–65, 312, 382
Határrendőrség *28*, 164, 165, 167, 188 *lásd még* Fegyveres erők szervezése
Havidíjas mezőgazdasági munkások fizetésének csökkentése *41*, 132
Házhelyrendezési bizottság 384
Héjjas-különítmény *lásd* Tiszti különítmények
Hitelbank *78*, *80–82*, 254, 324–26
Holland tőke magyar iparvállalatoknál 255
Horthysta csapatok bevonulása Budapestre *28*, *30–33*, *40*, *53*, 166, 167, 192, 210, 230
Huszár-kormány *31–33*, *43*, *46*, *47*, *55*, *57*, *59*, *66*, 156, 158–59, 273

I

Infláció *38*, *97*
Internálási rendelet *69*, 169, 170, 239–41 *lásd még* Terrorintézkedések
Internáló táborok *40*, *46–47*, *70*, *90*, 170, 196, 220, 228, 266, 274, 277, 300
Internáltak szabadonbocsátása *70*, 180, 228, 388
Ipari és kereskedelmi vállalatok visszajuttatása tőkés tulajdonba *20*, *24*, *37*, 113
Iparvállalatok nyereségei *37*, *40*, 250, 254

J

Járási hírtisztek *lásd* Besúgószolgálat kiépítése
Jóvátételi Bizottság 325
Jugoszlávia
– álláspontja a Habsburg restaurációs kísérletnél *31*, *62*, *91*, *93*, 201, 203, 398, 409 *lásd még* Habsburg restaurációs kísérletek
– jugoszláv hadsereg *9*, 146, 203
– a jugoszláv és magyar reakció együttműködése a kommunisták ellen 146
– jugoszláv-magyar imperialista ellentétek 202–04, 207, 316, 334, 335
– jugoszláv megszállás 146, 181, 245

K

Klérus
– szerepe az ellenforradalomban *18*, *20*, *30*, *49–52*, *55*, *97*, 123, 173, 174, 304–05, 374
Kollektív szerződések érvénytelenítése *41*, 128, 130–32, 134, 136
Kommunista agitáció és propaganda *88*, *89*, 128, 145, 155, 156, 179, 199, 216, 230, 245, 253, 303, 342, 348, 350–51
Kommunisták
– elbocsátása *55*, *89*, 144, 263, 287
– internálása, letartóztatása *44*, *46*, *55*, *75*, 111, 114, 142, 145–46, 150, 153, 155, 156, 169–70, 179, 196, 211, 228–29, 231, 239, 241, 268, 350, 387
– kommunistagyanús hadifoglyok 352
– kommunista foglyok kicserélése a Szovjetunióban levő magyar hadifoglyokkal *lásd* Szovjetunió, akciója a magyar kommunisták megmentéséért
– kínzása, legyilkolása *34*, *45*, *46*, *86*, 110, 157, 159, 217, 219–25, 233, 293
– összeírása 144
Kommunistaellenes kém- és terrorszervek *lásd* Besúgószolgálat kiépítése; Tiszti különítmények
Kommunista pedagógusok fegyelmi ügye 151, 179, 304

„Koncentrációs" kormány *lásd* Huszár-kormány
Kormányzóválasztás *61–63*, 228, 246, 259 *lásd még* Fővezérség, és a kormányzóválasztás
Közalkalmazottak helyzete *19*, *37*, 115, 128, 364
Közélelmezés *37*, *68*, 132, 137, 256, 355
Köztulajdonba vett földek visszajuttatása *42*, *50*, 120, 132, 137
Községi mezőgazdasági bizottságok alakítása 380
Kulákok
– és a rekvirálás *43*
– mint az ellenforradalom támasza *7*, *34*, *44–46*, *50*, *67*, *82–83*, 136, 138, 158, 179, 224, 309
– és a földbirtok-reform *lásd* Földbirtokreform-demagógia
Kőszénbánya társulatok 41, 42, 77, 146, 186, 250, 251, 252

L

Lakbérek felemelése a Tanácsköztársaság leverése után *19*, 111
Legfelsőbb Tanács *lásd* Békekonferencia, párizsi
Legelőbér 264
Legitimista párt *36*, *60*, *82*, *89–94*, 246, 248, 394, 395, 402
Lehár-féle gyaloghadosztály *lásd* Tiszti különítmények
Lengyelország
– intervenciója a Szovjetunió ellen *69*, *75*, *80*, *88*, 320, 321, 327, 330, 346, 391, 395
– lengyel-magyar titkos egyezmény 321, 327
– hadianyag-szállítás Lengyelországnak 321, 327
Liberális pártok 208

M

Madary-különítmény *lásd* Tiszti különítmények
Magyarországi Kisbirtokos Szövetség 313
Marcali vérengzés 152–53
Május elseje megünneplésének eltiltása 288
Magyar Államvasutak
– bérbeadása francia tőkéseknek *82–83*, 319–20, 327, 340
– MÁV gépgyárak és főműhelyek bérbeadása francia tőkéseknek 321–22
Mezőgazdasági munkások
– helyzete 136, 172, 275, 311–13
– bérének csökkentése *41*, *50*, 132–35, 136, 274
Mezőgazdasági termelés hanyatlása 314
Moravek-féle tiszti század *lásd* Tiszti különítmények
Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) 231–32
Munkabércsökkentés *38–42*, 112, 128, 130, 132, 134–37, 172, 295, 363
Munkaidő emelése *39*, *40*, 131, 376
Munkanélküli segély megszüntetése *39*, 128, 132
Munkanélküliség *39*, 129–30, 133, 342
Munkásházak építésének megszüntetése 133
Munkáskivándorlás
– Amerikába 366
– Franciaországba 338
Munkások kilakoltatása *18*, *89*, 112, 135, 287
Munkások (nemzetközi) támogatása a magyar proletariátusnak *87*, 296–300, 307, 349
Munkásosztály
– hangulata *59*, *71*, *82*, *86*, 128, 134, 145, 179, 185, 230, 251, 258, 268, 287, 295, 302, 343, 344, 353
– nyomora 258, 344, 357–60
– lefegyverzése *18*, *19*, *21*, 120, 180
– üldözése *29*, *37*, *40*, *49*, *56*, *65*, *71*, *73*, *84–85*, *91*, 146, 230, 296, 298, 347, 376

N

Nagybankok *20*, *33*, *41*, *55*, *79*, *83*, 251, 324
Nagybirtokosok a földreform ellen *lásd* Földbirtokreform-demagógia
Nagybirtok-rendszer visszaállítása *19*, *37*, 120–21
Nemzetgyűlési választások *lásd* Terrorválasztások

Nemzeti Demokrata Polgári Párt *36*, *61*
Nemzetközi katonai bizottság *lásd* Antant hatalmak, antant missziók
„Nemzetvédelmi" osztály *lásd* Besúgóhálózat kiépítése
Németország viszonya Magyarországhoz *10*, *77*, *92*, *98*, 316, 329, 334, 336, 368, 399
Népbiztosok pere, megmentése *85*, 349, 387, 388 *lásd még* Szovjetunió, akciója a magyar kommunisták megmentéséért
Nyugati imperialisták szerepe az ellenforradalom hatalomrajutásában *7–16*, 107–10 *lásd még* Antant hatalmak
Nyugati tőke terjeszkedése Magyarországon *75–76*, *80–88*, *97*, 253, 312–16, 398–99, 337–38
Nyugat-Magyarország elcsatolása 129, 154, 160, 164, 217, 326, 356, 401

O

Olaszország
– bécsi olasz misszió 109
– olasz fegyverszállítás nehézségei 339
– olasz hajósvállalatok koncessziója magyar kivándorlók szállítására 368–71
– az olasz kormány
– – álláspontja a Habsburg restauráció kérdésében *95*, 120, 399, 409 *lásd még* Habsburg restaurációs kísérletek
– – imperialista törekvései *83*, 109, 200, 316, 329, 335, 336
– – szerepe a békeszerződésben 107
– – és a Friedrich-puccs *23*, 110
– – szerepe a Tanácsköztársaság megdöntésében *8*, *13*, *16*, 107, 110
– olasz szocialista képviselők látogatása Hajmáskéren 292
– olasz tőkebehatolás *78*, *80*, 266–67
Olaszországi magyar hadifoglyok hazatérése 174
Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) *34*, 314, 380
Országos Nemzeti Párt *34*
Ostenburg zászlóalj *lásd* Tiszti különítmények
Osztrák-Magyar Bank 392
Osztrák-Magyar Monarchia *12*, *14*, *30*, 120, 206, 208
Ötös Tanács *lásd* Békekonferencia, párizsi

P

Parasztság helyzete és hangulata *28*, *40*, *49*, *67*, *83*, *84*, *95*, 139, 140, 144, 145, 158
Peidl-kormány *18–21*, *35*, *43*, *49*, 190, 315, 345, 347, 380
Pécsi szénbányák jugoszláv kézen 211, 398
Pénzügyőrség katonai vezetés alatt *26*, 120, 185
Pogromok *20*, *27–29*, *31*, *73*, *85*, 124, 153, 154, 155, 156, 158, 164, 177, 234
Polgári csendőrtartalék szervezése 369
Polgári pártok (polgári ellenzék) *36*, *58*, *61*, *98*, 208, 267, 269
Polgárőrség *lásd* Fegyveres erők szervezése
Propaganda, ellenforradalmi *52*, 231, 290, 348, 352, 371
– a klérus szerepe az ellenforradalom propagandamunkájában *lásd* Klérus
– „nemzetvédelmi" szervezete *59*, 172, 208, 231
– „vörösvédelmi" kémszolgálata *86*, *87*, 178–79
Propaganda, forradalmi *lásd* Kommunista agitáció és propaganda
Protestáns püspökök részvétele az ellenforradalmi agitációban *97*, 173, 175–76
Proletariátus *lásd* Munkásosztály
Prónay-különítmény *lásd* Tiszti különítmény

R

Reálbérek leszorítása 128
Rekvirálások *41*, 137–38, 261, 355
Rendőrkapitányságok *lásd* Rendőrség
Rendőrség
– kommunistaellenes terrorintézkedései *38–39*, *55*, 143–44, 192, 198, 230, 236, 268, 299, 342–43 *lásd még* Terrorintézkedések

– szerepe a kormányzóválasztásnál 262
– katonai vezetés alatt *27–28*, 121, 183
– felfegyverzése, létszámemelése, újjászervezése *18*, *23*, *25–28*, *31*, *45*, *89*, 111, 121, 180, 183–86, 194, 212 *lásd még* Fegyveres erők szervezése
– együttműködése a polgárőrséggel *89*, 372–73
– karácsonyi megajándékozása a GYOSZ részéről *35*, 247
– régi visszaállítása *18*, *23*, *24–25*, *44*, 111
– rendőrségi nyomozás a Somogyi–Bacsó gyilkosságban 248–56
Románia
– román katonai hatóságok kommunistaellenes terrorja *45*, 149–50, 170, 196–98, 220
– román megszállás és kivonulás *10*, *13*, *17*, *19–20*, *23*, *25–28*, *38*, *48–50*, 107, 108, 125, 149, 164, 180–81, 183–86, 192, 194, 197, 199, 206, 208, 210–12, 219, 221, 238, 399
– román rekvirálások 129, 224
– imperialista hadseregének bevonulása Budapestre 109
– magatartása a Habsburg restauráció ügyében *31*, *63*, *95*, 204, 406 *lásd még* Habsburg restaurációs kísérletek

S

Schneider-Creuzot-féle francia tőkés csoport *80*, *82*, 316–22, 338
Simonyi-Semadam-kormány *71*, *73*, *74*, *75*, 285–96, 329
Somogyi–Bacsó gyilkosság *65*, 168, 248–56
Sorozásokkal szemben tanúsított ellenállás *51*, *83*, 131, 150–52, 154, 160–62, 174, 196, 235, 236, 237, 302, 343–45, 347
Sorozási utasítás *52*, 151; 190–92, 344
Spekuláció 270, 271
– szaharincsempészés 267
– tőzsdespekuláció 268
Statárium (rögtönítélő bíráskodás, gyorsított bűnvádi eljárás) elrendelése *45–47*, 157, 192, 193, 231 *lásd még* Fővezérség; Ellenforradalom; Terrorintézkedések
Svájc
– svájci küldöttek a hajmáskéri fogolytáborban 292
– tilalom fegyverek keresztülszállítására 335
Szabad királyválasztók *35*, *52*, *60*, 275–76, 398
Szakszervezetek *36*, *48*, *56*, *71–72*, 199, 200, 202, 287, 300, 349
Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége 296–99
„Szakszervezeti kormány" *lásd* Peidl-kormány
Szállítómunkások Nemzetközi Szövetségének bojkottja *68–73*, *75–76*, *85*, 296–97, 300–01
Szegedi ellenforradalmi „kormány" *13*, *22*, *24*, 109–12, 396
Szegényparasztok földigénylése *41*, *49*, 132–33, 140–41, 273–82, 309–15, 392
Szénkormánybiztos (katonai szénkirendeltség) *40*, *74*, *86*, 236, 286, 350, 375
Szénsegély megszüntetése *37*, 128
Sziebenliszt-féle tiszti század *lásd* Tiszti különítmények
Szlovákia elleni akció *lásd* Csehszlovákia; Ellenforradalom, háborús tervei
Szociáldemokrata Párt, szociáldemokrácia
– a szociáldemokrata kormány lemondatása *20–22*, *23–25*, 108
– mint a burzsoázia fő szociális támasza a munkásosztály soraiban *7*, *50*, *57*, *72*
– a Tanácsköztársaság ellen *12*, *14–18*, 107
– tárgyalásai koalíciós kormány létrehozására a Tanácsköztársaság leverése után *18–19*, *22*
– közreműködése Horthy budapesti bevonulásában
– együttműködése az ellenforradalmi kormányokkal *18*, *20*, *22*, *24*, *36*, *38*, *45*, *48*, *51*, *65*, *71*, *76*, *82*, *85–86*, *97–99*, 208–11, 246, 350–53, 375
– képviselői a Huszár-kormányban *47*
– felajánlkozása Horthynak *65–66*

– és a Somogyi–Bacsó gyilkosság *65*, 248–56
– és a terrorválasztások *50*, *56–57*, *58*, *65*, 243–46
– szociáldemokraták üldözése *57*, *64*, 211, 243–45
– az osztrák szociáldemokraták *71*, *73*, 300, 305, 392
– – a Tanácsköztársaság ellen *9*, *10*, *11*
Szovjetunió
– akciója a magyar kommunisták megmentéséért *85–86*, *90*, 387–91
– a Szovjetunió elleni intervenció *9–12*, *17*, *20*, *31*, *68–69*, *82*, *86*, *90*, *98*, 316, 318–24, 395
– szovjet-magyar hadifogolycsere-egyezmény *86*, 324, 387–91
Szövetséges hatalmak *lásd* Antant hatalmak
Szövetséges tanács *lásd* Békekonferencia, párizsi
Sztrájkmozgalmak *39–40*, *86*, 170, 171, 172, 179, 232, 295, 350, 353, 369, 379
Sztrájktörő alakulatok szervezése 233, 354, 369–70

T

Tájékoztató („T") szolgálat *73*, 298–99, 345–46, 371 *lásd még* Besúgóhálózat kiépítése
Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete (TÉBE) *56*, *79*, *84*, 264–65
Tanácsköztársaság
– kikiáltása *11*, 164, 379
– a Tanácsköztársaság elleni intervenció *7–17*, *84*, *88*, *99*, 107
– a Tanácskormány lemondása *17*, 117
– hívei elleni statáriális eljárás 144–45, 157–58 *lásd még* Statárium
– a Tanácsköztársasághoz hű dolgozók összeírása és perbefogása *55*, 142–43, 240, 285–86, 287–88, 303
– rendeleteinek hatálytalanítása *18*, *20*, *22*, *45*, 110–15, 120, 124, 129, 130, 137
Tanítók helyzete 113, 135
Terrorintézkedések, ellenforradalmi terror *18*, *19*, *97*, 208, 300, 388–89 *lásd még* Fővezérség; Tiszti különítmények
Teleki-kormány
– első *64*, *74–75*, *83*, *85*
– második *83*, *84*, *95*, 333–410
Terrorválasztások *36*, *49*, *55–56*, 174, 216, 217, 254, 243, 309
Tiszti különítmények
– gaztettei *7*, *28–30*, *33*, *40–41*, *47–49*, *51*, *62–63*, *65*, *68*, *90*, 147, 152, 156, 160, 163–67, 218–20, 244, 248–56, 293–94, 296, 298, 311, 356
– amerikai leplezése *30*, 160–62
– szervezése és felfegyverzése *13*, *18*, *25*, *28*, *50*, *74*, 121, 187–88, 289–90, 94, 304
– gyilkosságaiban résztvevők bírói felmentése 248, 255–56, 294, 300
Tőkés tulajdon visszaállítása *18*, *19*, 113–14
Trianoni béke *84*, 333, 337, 368

U

Union Européenne Industrielle et Financière 267, 324

V

Vas- és Fémmunkások Országos Szövetsége 287
Vasutasok politikai ellenőrzése 179
Vatikán szerepe a Habsburg restaurációban *91*, *95*, 395 *lásd még* Klérus
Védkötelezettség, általános 339
Versailles-i béke 338
Veszprémi káptalan 384–86
Veszprémi püspökség 281–82
Vidéki fogházak állapota 151
Vörös Hadsereg
– magyar *12–15*, *18*, 181, 226, 379
– szovjet *11*, *31*, *68–69*, *80*, 235, 302, 321
Vörös Őrség feloszlatása *19*, *22*, *23*, *45*, 111
Vöröskereszt 357
„Vörösvédelmi" kémszolgálat szervezése *55*, *86*, 128, 173, 179 *lásd még* Besúgószolgálat kiépítése

Z

Zalamegyei Gazdasági Egyesület 134
Zsidóüldözés *lásd* Pogromok

AZ IRATOK JELZETEIBEN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA

O.L. ME.	= Országos Levéltár Miniszterelnökség
O.L. BM.	= « « Belügyminisztérium
O.L. PM.	= « « Pénzügyminisztérium
O.L. KÜM.	= « « Külügyminisztérium
O.L. MT. jkv.	= « « Minisztertanácsi jegyzőkönyvek
O.L. Ppki jkv.	= « « Püspökkari értekezletek jegyzőkönyvei
O.L. Fk. biz.	= « « Főkapitányi bizalmas iratok
M.M.I. A.	= Magyar Munkásmozgalmi Intézet. Archívum
H.L. M.N.H.F.	= Hadtörténelmi Levéltár. Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsége
H.L. HM.	= « « Hadügyminisztérium
H.L. VÁP.	= « « Városparancsnokság
Pm. L.	= 2. sz. állami levéltár (Pestmegyei levéltár)
F.M.	= Földművelésügyi Minisztérium
V.K.M.	= Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

* * *

alisp.	= alispáni
áll.	= állami
biz.	= bizalmas
eln.	= elnöki
főisp.	= főispáni
gazd.pol.	= gazdaság-politikai
ir.	= iratok
jkv.	= jegyzőkönyv
kat.	= katonai
kir.	= királyi
m.	= magyar
parság.	= parancsnokság
res.	= reservált (bizalmas)

TARTALOM

Nemes Dezső

A VÉRENGZŐ ELLENFORRADALOM TÖRTÉNETÉHEZ
1919—1921

I. Az antant katonai túlereje a szociáldemokrata és egyéb magyar ellenforradalmárok segítségével megdönti a Magyar Tanácsköztársaságot 9

II. A kapitalista rendszer visszaállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra bevezetése a Peidl-kormánytól a Huszár-kormány megalakulásáig 18

III. A kizsákmányoló osztályok általános támadása a dolgozók életszínvonala ellen és az ellenforradalmi terror 37

IV. A januári terrorválasztások előkészítése és eredménye. Horthy kormányzóvá választása 49

V. Sikertelen kísérletek az ellenforradalom politikai uralmának stabilizálására 64

VI. A nyugati tőke fokozódó behatolása az ország gazdasági életébe. Horthy háborús kalandorpolitikája 77

VII. Az uralkodó osztályok belső ellentéteinek kiéleződése. A munkásmegmozdulások növekedése, az illegális Kommunista Párt szervezésének megindulása. Az uralkodó osztályok félelme az új forradalomtól 83

Szerkesztői tájékoztató a szövegközlés szempontjairól 100

IRATOK

I. fejezet

A SZOCIÁLDEMOKRATA PEIDL-KORMÁNY TEVÉKENYSÉGE A KAPITALIZMUS VISSZAÁLLÍTÁSÁRA ÉS AZ ELLENFORRADALMI DIKTATÚRA ELŐKÉSZÍTÉSÉRE

A Peidl-kormány megalakulása és az antant lépései a kormány eltávolítására 107

1. Romanelli alezredes távirata Clemenceauhoz a Peidl-kormány megalakulásáról és az antant júliusi követeléseinek elfogadásáról (1919 augusztus 1) 107

2. Clemenceau távirata Romanelli alezredeshez: az Ötös Tanács nem veszi figyelembe a szociáldemokratákkal Bécsben kötött júliusi megegyezést (1919 augusztus 2) 108
3. Jegyzőkönyvi kivonat a bécsi francia misszió értekezletéről: a francia kormány állást foglal a Peidl-kormány ellen és a szegedi „kormány"-t támogatja (1919 augusztus 2) 108
4. Romanelli távirata Clemenceauhoz: a Peidl-kormány elfogadja az antant új feltételeit és kéri, hogy az antant hatalmak küldjenek csapatokat az ország meg nem szállt részeibe (1919 augusztus 3) 109
5. Az olasz és az angol kormány megbízottainak tárgyalása a Peidl-kormánnyal (1919 augusztus 5) 109

A Peidl-kormány rendeletei és rendelettervezetei 110

6/a. A Tanácsköztársaság idején letartóztatott ellenforradalmárok szabadonbocsátásáról szóló rendelet (1919 augusztus 2—6) 110
6/b. Minisztertanácsi jegyzőkönyvi kivonat a forradalmi törvényszék megszüntetéséről 111
6/c. Rendelet a régi bírósági szervezet visszaállításáról 111
6/d. Rendelet a Vörös Őrség megszüntetéséről, a régi rendőrség visszaállításáról 111
6/e. Rendelet a Tanácskormány által köztulajdonba vett bérházak visszaadásáról és a leszállított lakbérek felemeléséről 111
6/f. Részlet a Tanácsköztársaság idején felemelt közalkalmazotti fizetések leszállításáról szóló rendelettervezetből 112
6/g. Rendelet az 1919 március 21 után új helyiségbe költözött szakszervezetek kilakoltatásáról 113
6/h. Rendelet az ipari és kereskedelmi vállalatoknak tőkés tulajdonba való visszajuttatásáról 113
6/i. Peyer Károly belügyminiszter felhívástervezete a csendőrség visszaállítására 114
6/j. Peyer Károly belügyminiszter titkos rendelete a kommunisták letartóztatására 115

II. fejezet

A FRIEDRICH-KORMÁNYOK IDŐSZAKÁBÓL: A NYÍLT ELLENFORRADALMI DIKTATÚRA BEVEZETÉSE

Az ellenforradalmi Friedrich-kormányok megalakításáról 119

7. Habsburg József főherceg kiáltványa, melyben bejelenti, hogy az antanttal folytatott tárgyalások eredményeképpen kinevezte az első Friedrich-kormányt (1919 augusztus 7) 119
8. A Friedrich-kormány rendelete a köztulajdonba vett földek visszajuttatásáról (1919 augusztus 7) 120
9. Horthy átirata a szegedi „kormány" belügyminiszteréhez a „fővezérség" felállításáról (1919 augusztus 9) 120

10. Habsburg József levele Clemenceauhoz a második Friedrich-kormány megalakulásáról (1919 augusztus 16) 121
11. A szegedi ellenforradalmi „kormány" határozata a Friedrich-kormány javára történt lemondásról (1919 augusztus 19) .. 122
12. Dormándy ezredes jelentése a miniszterelnöknek a francia misszió bizalmatlanságáról a Friedrich-kormánnyal szemben (1919 augusztus 19) 122
13. Jegyzőkönyv a magyar katolikus püspöki karnak a fehérterror idején tartott első konferenciájáról (1919 augusztus 22) 122
14. A Magyarországi Cionista Szervezet beadványa Friedrich miniszterelnökhöz. Felajánlják kereskedelmi és pénzügyi összeköttetéseiket a kormány támogatására (1919 augusztus 22) 123
15. Horthy fővezér és Schnetzer hadügyminiszter távírógépen folytatott beszélgetése a románok dunántúli előrenyomulásának megakadályozásáról (1919 augusztus 27) 125
16. Soós tábornok Horthy részére távírógépen leadott jelentése a románokkal és az antanttal folytatott „sikeres" megbeszéléseiről és a harmadik Friedrich-kormány megalakulásáról (1919 augusztus 28) 127

A dolgozók életszínvonalának rohamos süllyedése a Friedrich-kormányok idején 128

17. Rendelet a Tanácsköztársaság idején folyósított munkanélküli és szénsegély megszüntetéséről (1919 augusztus 13) 128
18. Részletek a Miniszterelnökségnek küldött hadügyminisztériumi helyzetjelentésből. A jelentés hírül adja Dunapentele angol megszállását, beszámol a reálbérek leszorításáról, a munkásság ellenállásáról és a katonák körében fellépő elégedetlenségről (1919 augusztus 25) 128
19. A pápai polgármester felterjesztése a kormányhoz a nagy munkanélküliségről (1919 augusztus 30) 129
20. Somogy vármegye kormánybiztosának rendelete a mezőgazdasági bérek nagyarányú csökkentéséről és a nincsteleneknek használatra kiadott földek bérleti díjának jelentős felemeléséről (1919 szeptember 2) 131
21. A Friedrich-kormány rendelete érvényteleníti a mezőgazdasági dolgozóknak a Tanácsköztársaság idején kötött kollektív szerződéseit (1919 szeptember 3) 134
22. A Zalavármegyei Gazdasági Egyesület felterjesztése a földművelésügyi miniszterhez a mezőgazdasági munkások összes kollektív szerződésének érvénytelenítése céljából (1919 szeptember 11) 134
23. Nagy Pál altábornagy jelentése a hadügyminiszterhez az északi ipari gócpontokban tett szemleútjáról és a munkásság szembenállásáról. Javasolja, hogy a nagyszámú elbocsátott ipari munkást katonai munkásszázadokba osszák be (1919 szeptember 14) 134

24. A Friedrich-kormány rendelete a mezőgazdasági cselédek gabonajárandóságának jelentős leszállításáról (1919 szeptember 17) ... 136
25. Gaál Gaszton, dél-dunántúli kerületi kormánybiztos javaslata a közélelmezési miniszternek: a mezőgazdasági cselédek gabonajárandóságából ne a cselédtartó gazdák, hanem a községi elöljáróságok rekvirálјanak (1919 október 14) ... 137
26. Egy bányavidéki plébános levele Horthyhoz a szászvári bányászok súlyos helyzetéről (1919 október 25) ... 138
27. Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter körrendelete a kormánybiztosokhoz, melyben a munkabérek megállapítását egyedül a munkaadókra bízza (1919 október 30) ... 139
28/a. Rubinek földművelésügyi miniszter leirata a kormánybiztosokhoz. A parasztság lecsendesítése érdekében a használatra kiosztott földek visszavételének ideiglenes szüneteltetését kéri (1919 november 3) ... 140
28/b. Gaál Gaszton válasza Rubinek földművelésügyi miniszternek a cselédek földjeinek „megrészeléséről" (1919 november 14) ... 140
29. A budapesti városparancsnokság jelentése a fővárosnál uralkodó korrupt pénzügyi gazdálkodásról (1919 november 7) .. 141

Az ellenforradalom terrorintézkedései és propagandarendszabályai a Friedrich-kormányok idején ... 142

A Friedrich-kormány terrorintézkedéseiről ... 142
30. Az Igazságügyi Minisztérium átirata a Hadügyminisztériumhoz a kommunista foglyok őrzésére a Margit körúti katonai fogház átengedéséről (1919 augusztus 18) ... 142
31. A budapesti rendőrfőkapitány felhívása az összes minisztériumokhoz, közhivatalokhoz, iskolákhoz, pénzintézetekhez és ipari vállalatokhoz a kommunista munkások és tisztviselők összeírásáról és a besúgóhálózat kiépítéséről (1919 augusztus 19) 143
32. A Friedrich-kormány rendelete a Tanácsköztársaság „szervei, közegei és megbízottai" és „fegyveres erejének tagjai" ellen indítandó statáriális bírósági eljárásról (1919 augusztus 19) .. 144
33. Dormándy ezredes bizalmas jelentése a miniszterelnöknek a fővárosban folyó kommunista agitációról és javaslata a munkásság fokozottabb megfigyelésére (1919 augusztus 27) 145
34. Eckhardt Tibor javaslata a Külügyminisztériumnak a szerb megszállók által Pécsről elüldözött munkások internálására (1919 szeptember 9) ... 146
35. Inselt alezredes levele a fővezérséghez, melyben közli, hogy a szerbek felajánlották a Pécsre menekült kommunisták kiszolgáltatását és elárulták egy páncélvonat kommunista legénységének szökési tervét (1919 szeptember 13) ... 147
36. A román hadseregparancsnokság jelentése a budapesti fogházakban uralkodó embertelen állapotról és bánásmódról (1919 szeptember 15) ... 149
37. Friedrich miniszterelnök átirata az antant misszióhoz a román katonai hatóságok által végrehajtott tömeges kivégzésekről (1919 szeptember 15) ... 150

38. Zala megye kormánybiztosának sürgető felterjesztése Huszár kultuszminiszterhez a Tanácsköztársaságot támogató tanárok ellen indítandó eljárásról (1919 október 9) 151

A fővezérség tiszti különítményes bandáinak dunántúli vérengzéseiről 152
39. Jegyzőkönyv a Prónay-különítmény Marcali községben elkövetett vadállati vérengzéseiről (1919 augusztus 4—5) 152
40. Fejér megye közigazgatási bizottságának távirata a miniszterelnökhöz a tiszti bandák gyilkosságairól (1919 augusztus 19) 154
41. Friedrich miniszterelnök átirata Schnetzer hadügyminiszterhez Horthy tiszti különítményeinek garázdálkodásáról (1919 augusztus 23) ... 154
42. Horthy utasítása a katonai kerületi parancsnokságoknak és a megyei kormánybiztosoknak a kommunisták elleni terror fokozására (1919 augusztus 28) ... 155
43. A csurgói főszolgabíró jelentése a miniszterelnöknek a Prónay-különítmény egyik terrorakciójáról (1919 szeptember 3) 156
44. A budapesti városparancsnokság jelentése a dunántúli fehérterror nyomán keletkezett népfelháborodásról (1919 szeptember 8) ... 157
45. Horthy átirata a miniszterelnökhöz a statárium kihirdetéséről és a kommunisták elleni „kivételes törvényrendelet" alkotásáról (1919 szeptember 12) ... 157
46. Az Igazságügyi Minisztériumban készített jegyzőkönyv a különítmények terrorista fellépéséről (1919 szeptember 15) 159
47/a. Eckhardt Tibor jelentése a Külügyminisztériumnak Bandholtz amerikai tábornok címére érkezett táviratokról és Horovitz amerikai ezredes vizsgálatának „előkészítéséről" (1919 szeptember 25) ... 160
47/b. Halstead ezredesnek Bandholtz amerikai tábornokhoz küldött távirata a dunántúli pogromokról (1919 szeptember 18) 161
48/a. Bandholtz tábornok távirata a párizsi békekonferenciához Horovitz ezredesnek a fehérterrort cáfoló jelentéséről (1919 szeptember 27) ... 162
48/b. A fővezérség sajtóközleménye Horovitz amerikai ezredes tevékenységéről (1919 október 9) ... 163
48/c. Horthy köszönőlevele Horovitzhoz (1919 október 25) 163
49. Horthy siófoki főhadiszállása mellett létesített börtön foglárának elbeszélése a siófoki vérengzésekről (1919 augusztus—szeptember) ... 163
50. Beniczky belügyminiszter vallomása Horthyval való tárgyalásáról és a tiszti csapatok vérengzéseiről (1919 szeptember—október) ... 166
51. A fővezérség rendelete a postán szállított napilapok és folyóiratok elkobzásáról (1919 október 21) ... 168
52. A székesfehérvári körletparancsnokság utasítása a vármegyei katonai parancsnokságok részére a „kommunistagyanúsak"

internálásáról szóló belügyminiszteri rendelet végrehajtására (1919 október 29) ... 169

Terrorintézkedések a bányászok ellen ... 170

53/a. A Hadügyminisztérium távirati jelentése a fővezérségnek a tatabányai bányászok sztrájkjáról és a csendőrséggel való fegyveres összecsapásról (1919 szeptember 8) ... 170

53/b. A Hadügyminisztérium előadójának javaslata a sztrájk letörésére (1919 szeptember 8) ... 170

54/a. A kaposvári katonai körletparancsnokság jelentése a fővezérségnek a nagymányoki bányászsztrájkról és a sztrájk letörésére teendő terrorintézkedésekről (1919 szeptember 9) 171

54/b. A fővezérség távirati utasítása a kaposvári katonai körletparancsnoksághoz a sztrájkoló nagymányoki bányászok kényszermunkába állításáról (1919 szeptember 9) ... 171

54/c. A Tolna megyei alispán távirati jelentése a kormánybiztosnak a nagymányoki, szászvári és komlói bányászsztrájk katonai erővel való letöréséről (1919 szeptember 12) ... 172

Az ellenforradalmi propagandaszervezetek működéséről. A klérus részvétele az ellenforradalom propagandájában ... 172

55. A fővezérség rendelete a „propagandajárőrök" tevékenységéről (1919 szeptember 15) ... 172

56. Sréter tábornok jelentése a fővezérségnek: a katolikus és református főpapokat az ellenforradalmi propagandában való közreműködésre kérte (1919 szeptember 24) ... 173

57. Horthy levele a dunántúli központi kormánybiztossághoz a fővezérség fasiszta propagandaszervezetének további működéséről (1919 október 3) ... 173

58/a. Őrgróf Pallavicini György levele Csernoch hercegprímáshoz a papságnak az ellenforradalmi propagandában való részvételéről (1919 október 19) ... 174

58/b. Gróf Mikes János szombathelyi püspök válaszlevele Pallavicini felhívására (1919 november 4) ... 174

58/c. Csernoch János hercegprímás válaszlevele (1919 december 6) 175

58/d. Petri Elek dunamelléki református püspök válaszlevele (1919 december 10) ... 176

59/a. Horthy utasítása Pallavicininek a Nagyatádi Szabó-féle Kisgazdapárt választási agitációjának megfékezésére (1919 október 30) ... 176

59/b. Pallavicini utasítása a kerületi kormánybiztosokhoz a Kisgazdapárt ellen foganatosítandó rendszabályokról (1919 november 4) ... 177

60. Horthy utasítása a körletparancsnokságoknak a „vörösvédelmi" kémszolgálat országos kiépítéséről (1919 november 4) ... 178

61. A Sopron vármegyei katonai parancsnokságnak a fővezérséghez küldött „vörösvédelmi" heti jelentése (1919 november 4) ... 179

A román megszálló csapatokat felváltó karhatalom szervezése ... 180

62. Schnetzer hadügyminiszter átirata Friedrich miniszterelnökhöz

a munkásság lefegyverzésének teljes végrehajtásáról s a rendőrség létszámának felemeléséről (1919 augusztus 20) ... 180

63. Bizalmas jelentés a Hadügyminisztériumnak Yates amerikai ezredesnek a magyar ellenforradalmi fegyveres erők megszervezése és a román megszálló csapatoknak Horthy csapataival való felváltása érdekében kifejtett működéséről (1919 augusztus 24) ... 182

64. Horthy javaslata a belügyminiszterhez a csendőrség és rendőrség újjászervezéséről és létszámemeléséről a fővezérség irányítása alatt (1919 szeptember 8) ... 183

65. A debreceni polgárőrség vezetőjének a hadügyminiszterhez intézett beadványa sürgeti a város angol vagy magyar ellenforradalmi csapatokkal való megszállását (1919 szeptember 17) 185

66. A Békeelőkészítő Bizottság távirata Bandholtz tábornokhoz a Szövetséges Főtanácsnak a magyar csendőrség megalakítását és felfegyverzését követelő határozatáról (1919 szeptember 20) .. 185

67. Bandholtz tábornok jelentése a Békeelőkészítő Bizottsághoz a Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársaságnak a csendőrség felfegyverzésére irányuló kérelméről, a magyar csendőrségnek amerikai irányítás alatt történő szervezéséről és az Amerikai Misszió magyarországi vezető szerepéről (1919 szeptember 23) 186

68. Horthy titkos utasítása a körletparancsnokságoknak a hadsereg és csendőrség antant által engedélyezett kereteinek kijátszásáról (1919 szeptember 23) ... 187

69. Részletek a fővezérség sorozási utasításaiból (1919 szeptember—október) ... 190

70. Mattyasovszky budapesti főkapitány statárium hirdetménytervezetei a fővárost megszálló Horthy csapatok bevonulásának biztosítására (1919 október 2) ... 192

71. H. E. Yates amerikai ezredes, a magyar csendőrség és rendőrség felügyelőjének felhívása: az újjászervezett karhatalmi erőknek mindenki engedelmeskedjék (1919 október 18) ... 194

72. Beniczky belügyminiszter átirata Schnetzer hadügyminiszterhez a rendőrség nagyarányú létszámemeléséről (1919 október 18) ... 194

73. Bartos János Győr megyei kormánybiztos jelentése őrgróf Pallavicini Györgynek a sorozással szemben mutatkozó ellenállásról (1919 október 25) ... 195

74/a. A román megszálló csapatok parancsnokának levele a magyar kormány összekötő tisztjének a szolnoki, ceglédi, abonyi, kiskunfélegyházi, tápiósülyi, újszászi, budapesti és csepeli fogolytáborok őrzésének átadásáról magyar karhatalomnak (1919 november 6) ... 196

74/b. Beniczky belügyminiszter átirata Schnetzer hadügyminiszterhez a román megszállóktól átvett fogolytáborok foglyainak további sorsáról (1919 november 8) ... 197

74/c. Belügyminiszteri rendelet a közigazgatási hatóságokhoz. Közli, hogy a debreceni, nyíregyházi és békéscsabai fogolytáborokat a román megszálló csapatok átadták Horthy

csapatainak. A rendelet utasításokat ad a fogolytáborokban lefolytatandó igazolási eljárásra (1920 március 15) 198
75. A Belügyminisztérium bizalmas körrendelete a közigazgatási hatóságokhoz a szakszervezetek fokozottabb ellenőrzése tárgyában (1919 november 12) 199
76. Horthy emlékirata kalandor külpolitikai elgondolásairól (1919 október 28) 200

A z antant által követelt koalíciós kormány létrehozásának körülményei 208
77/a. Beniczky belügyminiszter és őrgróf Pallavicini György távírógépbeszélgetése a Sir George Clerkhez küldendő, a Friedrich-kormány elismerését követelő küldöttségek szervezéséről (1919 október 24) 208
77/b. A Clerkhez indítandó küldöttségek szervezéséről szóló utasítástervezet (1919 október 24) 208
77/c. A Tolna megyei katonai parancsnokság bizalmas utasítása közigazgatási hatóságoknak: tiltakozó táviratokat kell küldeni Clerkhez a liberálisoknak és szociáldemokratáknak a kormányba való bevonása ellen (1919 november 1) ... 209
78. Jegyzőkönyv Clerknek Horthy Miklóssal, a polgári ellenzéki pártok és a Szociáldemokrata Párt vezetőivel folytatott tárgyalásáról a „nemzeti hadsereg" budapesti bevonulása ügyében (1919 november 5) 210
79. Clerk és az ellenforradalmi pártok vezetőinek tárgyalása a Friedrich-kormány eltávolítása és a Huszár-kormány megalakítása tárgyában (1919 november 17) 211
80. Bandholtz tábornok távirata a Békeelőkészítő Bizottságnak a Horthynak nyújtott támogatásról, Friedrich helyzetének gyengüléséről, Yatesnek a csendőrség megszervezése érdekében kifejtett tevékenységéről (1919 november 19) 211

III. fejezet

A HUSZÁR-KORMÁNY IDŐSZAKÁBÓL

A Huszár-kormány megalakulásáról 215
81. Sir George Clerk levele Huszár Károlyhoz az új magyar kormány elismeréséről (1919 november 23) 215
82. Huszár Károly miniszterelnök levele Sir George Clerkhez az ellenforradalmi rendszer megsegítése érdekében (1919 november 25) 216
83. A belügyminiszter körlevele a kormánybiztosokhoz a Huszár-kormány megalakulásáról és a kormány változatlan politikai irányáról (1919 november 26) 217
Terrorintézkedések a Huszár-kormány idején 218
A Horthy-különítmények vérengzéseiről. A fővezérségnek a munkásmegmozdulások elfojtására irányuló intézkedéseiből 218

84. A szolnoki főállamügyészhelyettes jelentése a főállamügyésznek az őrizetben levő kommunisták brutális bántalmazásáról (1919 november 23) 218
85. A Szolnok megyei katonai parancsnokság jelentése a budapesti körletparancsnokságnak a „csendőrtartalék-zászlóalj" szervezésének kudarcáról és a románok kivonulása esetén teendő katonai intézkedésekről (1919 november 25) 219
86/a. A kecskeméti főkapitány jelentése gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, az elhurcolt kommunisták legyilkolásáról és a lakosság megfélemlítéséről (1919 november 27) 221
86/b. A Héjjas-különítményhez tartozó négy letartóztatott kecskeméti gyilkos kulák levele Horthyhoz, melyben kiszabadításukat kérik (1920 január 29) 224
86/c. A csendőri ügyészség felmentő határozata a Héjjas-különítmény gyilkos tagjai ügyében (1923 november 27) 225
87. Horthy rendelete a politikai internáltakból alakítandó „katonai internált munkásosztagok" felállításáról (1919 december 6) .. 228
88/a. A budapesti IX. kerületi karhatalmi parancsnokság jelentése a budapesti karhatalmi főparancsnokságnak a pestkörnyéki városokban folyó kommunista agitációról (1919 december 16) 230
88/b. A budapesti karhatalmi főparancsnokság javaslata a fővezérségnek a munkásság tömeges letartóztatására és internálására (1919 december 17) 230
89. A fővezérség utasítása a budapesti katonai körletparancsnokságnak besúgószolgálat és álcázott ellenforradalmi propagandaszervek kiépítésére (1919 december 17) 231
90. A fővezérség bizalmas utasítása a budapesti katonai körletparancsnokságnak a bányatelepek szigorú megfigyelésére és a „sztrájkra biztatók" letartóztatására (1919 december 18) ... 232
91. Gömbös Gyula javaslata a fővezérségnek sztrájk esetén felhasználható polgári alakulatok szervezésére (1919 december 22) .. 233
92. Francsics tüzérfőtörzsőrmester levele a Szociáldemokrata Párt titkárságához a fehérterroristák Somogy megye tabi járásában elkövetett gyilkosságairól és kegyetlenkedéseiről (1920 január) 234
93. A budapesti karhatalmi főparancsnokság „védelmi osztályának" helyzetjelentése beszámol arról, hogy a Vörös Hadsereg győzelmei nagy örömet váltottak ki a munkásság körében (1920 január 12) 235
94/a. A Zala megyei kormánybiztosságon készült feljegyzés a kommunistáknak a sorozáson tanúsított ellenállásáról (1920 február 12) 236
94/b. A Zala megyei alispán jelentése a kormánybiztosnak az esküt megtagadókkal szemben foganatosított megtorló intézkedésekről (1920 március 6) 236
95. Kelemen kerületi kormánybiztos utasítása a szegedi polgármesternek: a katonai behívást megtagadókkal szemben alkalmazzon karhatalmat (1920 február 18) 237

A fővezérség adatközlése a hadseregről az Egyesült Államok katonai missziójának ... 237

96/a. Bandholtz átirata a fővezérséghez, melyben felvilágosítást kér a horthysta hadsereg fegyveres erejéről és fejlesztési terveiről (1919 december 26) ... 237

96/b. A fővezérség válasza az Egyesült Államok katonai missziójának (1919 december) ... 238

A Huszár-kormány internálási rendelkezései ... 239

97/a. A Huszár-kormány internálási rendelete (1919 december 5) 239

97/b. Beniczky belügyminiszter utasítása a közigazgatási hatóságokhoz az internálási rendelet végrehajtásáról (1919 december 30) ... 240

98. Bárczy igazságügyminiszter rendelete a főállamügyészhez a bíróság által szabadlábra helyezett kommunisták internálásáról (1920 március 5) ... 241

A terrorválasztásokról ... 243

99. Gratz Gusztáv bécsi magyar követ jelentése gróf Somssich külügyminiszterhez Weltner Jakabbal és Peidl Gyulával folytatott megbeszéléséről (1919 november 29) ... 243

100. Peyer Károly és Miakits Ferenc levele Huszár Károly miniszterelnökhöz a kormányból való kilépésükről és a Szociáldemokrata Pártnak a választásoktól való visszalépéséről (1920 január 15) ... 244

101. Részlet a földmunkás-kongresszus jegyzőkönyvéből: a Szociáldemokrata Párt indokolása a választásoktól való visszalépésről (1920 január 19) ... 245

102. Beniczky belügyminiszter körrendelete a kormánybiztosokhoz a karhatalmi alakulatok megerősítéséről a választások idejére (1920 január 20) ... 246

103. Jegyzőkönyv a Szociáldemokrata Párt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja tárgyalásáról „a kölcsönös megértés biztosítására" (1920 január 22) ... 246

A Somogyi—Bacsó gyilkosságról ... 248

104. Detektívjelentés a Somogyi—Bacsó gyilkosságról: a nyomok az Ostenburg-különítményhez vezetnek (1920 február 22)... 248

105. Az Ostenburg-zászlóalj egyik tisztjének levele a gyilkosságról (1923 november 30)... 249

106. Kozma Miklós feljegyzése a szociáldemokrata pártvezetőség magatartásáról (1925) ... 251

107. Beniczky belügyminiszter a Somogyi—Bacsó gyilkosságról és Nagyatádi Szabó István meggyilkolásának tervéről (1925 május 30) ... 253

108. Gratz Gusztáv tanúvallomása az Ostenburg-tiszteknek a gyilkosságban való részvételéről (1925) ... 255

Horthy kormányzóvá választásának előkészítése ... 256

109. Kozma Miklós utasítása a vármegyei „nemzetvédelmi" tiszteknek a Horthy kormányzóvá választása érdekében indítandó propagandáról (1919 december 1) ... 256

110. Horthy hadparancsa a politikai helyzetről. Leszögezi, hogy a koncentrációs Huszár-kormány a képviselőház által megválasztandó „ideiglenes államfő" kezébe adja vissza megbízatását, és hogy az új kormányt „az ideiglenes államfő" nevezi ki (1920 január 30) ... 256

111. Millerand-nak, a Békekonferencia elnökének jegyzéke Praznovszkyhoz, a magyar békedelegáció főtitkárához. Közli, hogy a nagyköveti konferencia a Habsburg-restauráció ellen foglalt állást (1920 február 2) ... 257

112. Angol-francia intervenció a királykérdés megoldása és az államfői méltóság betöltése tárgyában (1920 február 5)..... 258

113. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a királykérdésben a Habsburg-pártiak és a „szabad királyválasztók" között lezajlott vitáról a kormányzóválasztás előkészítése kérdésében (1920 február 13) ... 259

114. Horthy levele Csernoch hercegprímáshoz, melyben köszönetet mond a kormányzóválasztás alkalmából kifejezett jókívánságokért és a klérus további támogatását kéri (1920 március 4) 261

115. A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése a különítmények terrorakciójáról Horthy kormányzóvá választása alkalmával (1920 március 23) ... 261

Az ellenforradalom magyar és külföldi nagytőkés haszonélvezőiről ... 263

116. Hírlapi jelentés a Gyáriparosok Országos Szövetsége pénzgyűjtési akciójáról a Horthy-bandák és a fővárosi rendőrség részére (1919 december) ... 263

117. A budapesti városparancsnokság jelentése a bányatársaságok 1919. évi nyereségéről (1920 január 12) ... 264

118. A budapesti városparancsnokság jelentése a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének (TÉBE) megalakulásáról, a nagybankok és a kormány kapcsolatáról (1920 január 13) ... 264

119. A budapesti városparancsnokság jelentése az amerikai, angol, francia és olasz tőke magyar vállalatok megszerzésére irányuló tevékenységéről (1920 január 17) ... 266

120. A pénzügyminiszter előterjesztése a Minisztertanácshoz Macartney angol újságíró, a Times tudósítójának szaharincsempészési ügyéről (1920 január 28) ... 267

121. A budapesti városparancsnokság jelentése a petróleumipari vállalatok 1918. és 1919. évi hatalmas nyereségeiről (1920 február 7) ... 268

A dolgozó nép életviszonyai a Huszár-kormány idején ... 268

122. A Közélelmezési Minisztérium összefoglaló tájékoztatója Budapest katasztrofális közellátási helyzetéről (1920 január 4) .. 268

123. A budapesti városparancsnokság jelentése a zsírspekuláció növekedéséről (1920 január 11) 270

124. A budapesti városparancsnokság jelentése a kenyérhiányról és a nélkülözések miatt fokozódó elégedetlenségről (1920 január 17) 270

125. A budapesti városparancsnokság jelentése a szappan- és cukornagykereskedők spekulációjáról (1920 január 31).......... 271

126. A szegedi katonai körletparancsnokság utasítása alárendelt katonai parancsnokságainak a gabonarekvirálások tárgyában (1920 február 13) 272

A héhalmi, rábapordányi és deákpusztai szegényparasztság földigényléseinek elutasítása 273

127/a. Héhalmi szegényparasztok kérvénye a földművelésügyi miniszterhez földvásárlás vagy haszonbérlet elősegítése érdekében (1920 február 20) 273

127/b. A Nógrád megyei gazdasági felügyelő a földművelésügyi miniszterhez intézett jelentésében elutasítja a földigénylő szegényparasztok kérelmét (1920 március 17) 274

127/c. A héhalmi szegényparasztok újabb beadványa a földművelésügyi miniszterhez a Schossberger-birtokon folyó elviselhetetlen kizsákmányolásról (1920 április 1) 274

127/d. A Nógrád megyei gazdasági felügyelőnek a szegényparasztok panaszát elutasító újabb jelentése a Földművelésügyi Minisztériumhoz (1920 április 27) 276

128/a. A rábapordányi nyugalmazott katolikus pap beadványa a földművelésügyi miniszterhez, melyben kéri, hogy 140 szegényparasztcsaládnak egy-egy hold bérleti föld juttatását segítse elő (1920 február 28) 277

128/b. A Földművelésügyi Minisztérium leirata a rábapordányi község elöljáróságához a bérleti kérelem tárgyában (1920 március 13) 278

128/c. Az Esterházy hitbizományi javak központi igazgatósága közli a földművelésügyi miniszterrel a nagybérlőnek az igénylőket durván elutasító válaszát (1920 július 12) 278

129. Tíz deákpusztai zsellércsalád beadványa a Zala megyei kormánybiztoshoz, melyben panaszt emelnek a veszprémi püspökség embertelen eljárása ellen (1920 április 9) 281

IV. fejezet

A HORTHY KATONAI DIKTATÚRÁJÁRA TÁMASZKODÓ SIMONYI-SEMADAM-KORMÁNY IDŐSZAKA

Terrorintézkedések a Simonyi-Semadam-kormány idején. Nemzetközi proletárbojkott a magyarországi fehérterror vérengzései ellen 285

A dolgozó nép ellen foganatosított terrorintézkedések 285

130. A Belügyminisztérium átirata a Pénzügyminisztériumhoz, melyben a minisztériumban dolgozó kommunistagyanús és az igazoló eljárás során elmarasztalt tisztviselők névsorát kéri (1920 április 8) 285

131. A szénkormánybiztos rendelete a bányamunkások munkakötelezettségéről (1920 április 14) 286

132. Emich Gusztáv kereskedelmi miniszter leirata a Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségéhez az Állami Gépgyárak elbocsátott és „feketelistára” tett munkásainak ügyében (1920 április 15) 287

133/a. Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök és belügyminiszter utasítása a hatóságokhoz május 1 megünneplésének karhatalommal való megakadályozására (1920 április 19) 288

133/b. Dömötör Mihály belügyminiszter rendelete, melyben a május 1-i megmozdulások elfojtására a rendőrséget és a csendőrséget katonai parancsnokság alá helyezi (1920 április 26) 289

134. A Hadügyminisztérium távirati rendelete a körletparancsnokságokhoz a magánépületek fegyház céljára való igénybevételéről (1920 április 20) 289

135. Soós hadügyminiszter minisztertanácsi előterjesztése a kommunistaellenes kém- és terrorszervek egységesítéséről (1920 május 3).. 289

136. Teleki külügyminiszter átirata Soós hadügyminiszterhez, melyben Henderson angol képviselőnek a hajmáskéri internáló táborban teendő látogatása előkészítését kéri (1920 május 4) 290

137. A hadügyminiszter átirata a miniszterelnökhöz, melyben közli, hogy a fogházak fokozottabb őrzésére katonai karhatalmat rendelt ki (1920 május 7) 291

138. Dömötör belügyminiszter átirata a hadügyminiszternek. Kéri, hogy a durva bántalmazások következtében súlyos állapotban levő foglyokat a hajmáskéri internáló táborból a külföldi megbízottak érkezése előtt szállíttassák el (1920 május 8)...... 292

139. Forray hadnagy jelentése a Prónay-különítmény fegyverneki századparancsnokához egy kommunista fogoly brutális meggyilkolásáról (1920 május 27) 293

140. A Fejér megyei katonai parancsnokság jelentése a székesfehérvári katonai körletparancsnokságnak olyan fényképek terjesztéséről, amelyek a „nemzeti” hadsereg tisztjeit ábrázolják, amint sajátkezűleg akasztanak (1920 június 7) 294

141. A hadügyminiszter átirata a belügyminiszterhez a sajtócenzúra szigorításáról (1920 június 12) 294

142. A miskolci bányabiztosság jelentése a bányakapitányságnak a barossaknai bányászsztrájk után foganatosított intézkedésekről (1920 július 13) 295

Nemzetközi proletárbojkott a magyarországi fehérterror ellen 296

143. A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének felhívása a nemzetközi proletariátushoz a magyarországi fehérterror bojkottálására (1920 június 11) 296

144. Simonyi-Semadam nyilatkozata a képviselőházban: a szociáldemokrata vezetők segítségével megkísérlik megakadályozni a bojkottot (1920 június 16) 298
145. Say alezredes bizalmas feljegyzése a tiszti különítmények és a „védelmi" szervek működésének módosításáról, a „T" (Tájékoztató) szolgálat létesítéséről (1920 június 17) 298
146. Gratz Gusztáv bécsi követ jelentése a külügyminiszternek Renner osztrák szociáldemokrata kancellárral a Magyarország elleni nemzetközi szállítómunkás-bojkott megszüntetése ügyében folytatott tárgyalásáról (1920 június 19) 300
147. Gratz jelentése gróf Teleki külügyminiszterhez Renner osztrák kancellárral és Fimmennel, a szakszervezetek megbízottjával a bojkott megszüntetése érdekében folytatott tárgyalásairól (1920 július 1) 301
148. Gratz jelentése gróf Teleki külügyminiszterhez. Közli, hogy Troubridge angol admirális lépéseket szándékozik tenni, hogy a dunai közlekedést vonják ki a bojkottrendszabályok alól (1920 július 7) 302
149. A Belügyminisztérium rendelete az alárendelt hatóságokhoz a Vörös Hadsereg előnyomulása és a nemzetközi proletárbojkott hatására megerősödött munkásmozgalom ellen teendő intézkedésekről (1920 július 11) 302
150. Masirevich bécsi magyar ügyvivő jelentése gróf Teleki külügyminiszternek. Közli, hogy Renner kancellár az antant közbelépését kérte a bojkott megszüntetésére (1920 július 30) ... 303
151. Részletek a püspöki kar értekezletének jegyzőkönyvéből: Zadravecz István tábori püspökké való kinevezéséről, kommunistaérzelmű pedagógusok fegyelmi ügyének gyorsításáról és egyházmegyei takarékpénztárak létesítéséről (1920 március 17) 304
152. A Magyar Távirati Iroda jelentése a szociáldemokrata párt és a kormány között folyó tárgyalásokról (1920 március 21) .. 306
153. Gratz Gusztáv jelentése a Külügyminisztériumnak. Weiss Manfréd báró a stájeri kormány és az ottani szociáldemokrata vezetők segítségével Ausztriából hadianyagot akar csempészni Magyarországra (1920 március 24) 306
154. Hírlapi jelentés a Gyáriparosok Országos Szövetsége igazgatóságának Horthynál tett tisztelgő látogatásáról (1920 április 23) 308
Értekezlet a földbirtok-reform ügyében 309
155. Az ellenforradalom különböző képviselőinek a kormány által összehívott értekezlete a földbirtok-reform ügyében (1920 május 12) 309
A Simonyi-Semadam-kormány diplomáciai és katonai lépései 316
Tárgyalások a Szlovákiába való betörés előkészítéséről, a szovjetellenes katonai intervencióban való részvételről, valamint a francia tőke magyarországi térhódításának biztosításáról 316
156. A magyar kormány opciós levele a Schneider-Creuzot-féle francia tőkés csoportnak a Magyar Államvasutak átengedéséről (1920 május 29) 316
157/a. Feljegyzés a lengyel-magyar szövetség létesítése ügyében Horthynál tartott tanácskozásról (1920 június 1) 320

157/b. Titkos lengyel-magyar katonai egyezményre vonatkozó tervezet. A tervezet értelmében a lengyel és magyar kormány kötelezettséget vállal szovjetellenes intervencióra és Csehszlovákia megtámadására (1920 június közepe) 321
158. Horthy felhatalmazó levele Teleki külügyminiszternek a francia tőkés csoporttal és a francia kormánnyal való tárgyalások folytatására (1920 június 9) 322
159. A Külügyminisztérium utasítása gróf Csekonics varsói magyar követnek a Szovjet-Oroszországgal kötött hadifogolycsere-egyezmény ügyében (1920 június 15) 324
160. A magyar kormány levele a Hitelbank vezérigazgatójához a francia tőkés érdekeltségek követeléseinek teljesítése érdekében (1920 június 16) 324
161. Feljegyzés a francia kormány kitérő álláspontjáról a magyar kormány területi igényeinek támogatása kérdésében (1931 május 31—június 30) 325
162. A magyar kormány varsói különmegbízottjának távirata a Külügyminisztériumhoz a lengyel hadvezetőség által Magyarországon megrendelt hadianyag mielőbbi leszállításáról (1920 július 3) 327
163. A Hadügyminisztérium leirata a Weiss Manfréd-gyár igazgatóságához csepeli lőszerkészletének Lengyelországba való szállításáról (1920 július 8) 328
164. Gratz Gusztáv jelentése gróf Teleki külügyminiszternek a bécsi angol és olasz diplomatákkal a francia-magyar tárgyalások ügyében folytatott megbeszéléseiről (1920 július 9) 328

V. fejezet

A TELEKI-KORMÁNY. A FEHÉRTERROR INTÉZMÉNYESÍTÉSE

A Teleki-kormány diplomáciai és katonai tevékenysége. A Simonyi-Semadam-kormány által megkezdett tárgyalások folytatása 333
165. Praznovszky Iván, a magyar kormány párizsi megbízottjának távirata a Külügyminisztériumhoz a magyar kormánynak a szovjetellenes intervencióban való részvételéről (1920 július 24) 333
166. Gróf Teleki külügyminiszter távirata Praznovszky Ivánhoz a magyar ellenforradalmi hadsereg felfegyverzéséhez szükséges sürgős antant segítségről (1920 július 31) 334
167. Gróf Csáky távirata a Külügyminisztériumnak Desticker tábornokkal folytatott tárgyalásairól (1920 augusztus 18) 334
168. Györgyei László római magyar követ jelentése a külügyminiszternek Contarini olasz külügyi vezértitkárral és gróf Sforza olasz külügyminiszterrel folytatott tárgyalásairól (1920 augusztus 27) 335
169. Kivonatos jegyzőkönyv a magyar vezérkar főnökénél a hadsereg francia segítséggel történő felfegyverzése tárgyában tartott tanácskozásról (1920 szeptember 3) 337
170. Feljegyzés a francia-magyar tárgyalások megszakításáról (1920 szeptember 30—november 22) 340

Terrorintézkedések a Teleki-kormány idején 341

A dolgozó tömegek helyzetéről és hangulatáról, a munkásmegmozdulások elleni terrorról 341

171. Fodor Sándor fehérterrorista hadnagy jelentése a Prónay-különítmény parancsnokságához a különítmény által elkövetett kegyetlen gyilkosságok felderítésének megakadályozásáról (1920 július 23) 341

172. A belügyminiszter rendelete az alárendelt hatóságokhoz a katonaság fokozottabb igénybevételéről a kommunista mozgalmak ellen (1920 július 24) 342

173. A budapesti katonai körletparancsnokság átirata Pest megye kormánybiztosához a behívási parancsok megtagadásáról (1920 augusztus 4) 343

174/a. A szombathelyi kerületi kormánybiztos utasítása a mosonvármegyei kormánybiztosnak a bevonulásokkal szemben tanúsított tömeges ellenállásról a magyaróvári járásban (1920 augusztus 20) 343

174/b. Moson vármegye kormánybiztosának átirata a katonai parancsnoksághoz a behívásokkal szemben tanúsított ellenállás letöréséről (1920 augusztus 28) 344

175. A budapesti csendőrkerületi parancsnokság helyzetjelentése a budapesti katonai körletparancsnoksághoz a lakosság körében észlelt elégedetlenségről és a kommunista hangulat növekedéséről (1920 augusztus 22) 345

176. A Belügyminisztérium közbiztonsági főosztálya nyomozóinak jelentése Kistelek és Soltvadkert község lakóinak hangulatáról s a Kiskőrös környéki különítményes rablóbandákról (1920 szeptember 14) 345

177. A Hadügyminisztériumhoz intézett jelentés a szolnoki MÁV vasúti híd építőmunkásainak helyzetéről és hangulatáról (1920 október 9) 346

178. A miniszterelnök átirata a hadügyminiszterhez a Pest megyei csendőrség létszámemeléséről és a közigazgatási hatóságok és a katonai nyomozó tisztek ellentétéről (1920 október 13) 347

179. Vályi Nagy Géza főhadnagy helyzetjelentése a Hadügyminisztériumnak a lakosság különböző rétegeinek hangulatáról a szegedi körlet területén (1920 október) 347

180. Petri Pál miniszterelnökségi ügyosztályvezető emlékirata a miniszterelnök részére a munkásság és a nép körében kifejtendő irredenta, antibolsevista agitáció egységesítéséről és a Szociáldemokrata Párt felhasználásáról (1920 december 10) 348

181. Besúgó jelentése a Hadügyminisztériumnak a budapesti munkásság hangulatáról (1920 december 29) 348

182. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a hadügyminiszternek a fegyveres szervek jelentős megerősítésére vonatkozó javaslatáról (1921 január 4) 349

183. A szénügyek katonai felügyelőjének jelentése a hadügyminiszternek a dorogi bányászsztrájkról (1921 január 19) 350

184. A Hadügyminisztérium helyzetjelentése az Esztergom megyei szénbányászok sztrájkjáról (1921 január 20) 351

185. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a katonai cenzúra működéséről (1921 január 21) 351

186. Bartha Richárd, a kormányzói kabinetiroda főnökének átirata Ferdinándy belügyminiszterhez a kommunista agitáció erősödéséről (1921 január 26) 352

187. Feljegyzés a hazatért kommunistagyanús hadifoglyok elleni rendszabályokkal foglalkozó hadügyminisztériumi értekezletről (1921 február 5) 353

188. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a növekvő sztrájkveszélyről és a szociáldemokrata pártvezérek közreműködésével megindítandó antibolsevista propagandáról (1921 február 8) 353

189. Pest megye közigazgatási bizottságának gróf Teleki miniszterelnökhöz intézett jelentése az iskolai oktatás terén uralkodó siralmas állapotokról (1921 február 10) 354

190. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a súlyos élelmezési helyzetről, a rekvirálások kudarcáról, a fővárosi élelmiszerpanamákról (1921 február 16) 355

191. Báró Lehár Antal ezredes, szombathelyi körletparancsnok levele Sigray Antal szombathelyi kerületi kormánybiztoshoz a Prónay-különítmény nyugat-magyarországi garázdálkodásairól (1921 február 24) 356

192. Liber Endre fővárosi főjegyzőnek a Vöröskereszt számára készített tanulmánya Budapest lakosságának szörnyűséges nyomoráról: a bérek csökkenéséről, az élelmiszerek árának emelkedéséről, a gyermeknyomorról (1921 március 10) 357

193. Az 1921. III. törvénycikk — „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről" (1921 április 6) 364

194. A belügyminiszter beszámol a Minisztertanácsnak az angol és amerikai hajósvállalatokkal a magyarországi kivándorlók szállítási engedélye ügyében folytatott tárgyalásokról (1921 március 22) 365

Ellenforradalmi polgárőrségek szervezéséről 369

195. A budapesti katonai városparancsnokság jelentése a budapesti körletparancsnokságnak a „polgári csendőrtartalék" szervezéséről (1920 augusztus 27) 369

196. A Csongrád megyei katonai parancsnokság bizalmas utasítása a vármegye valamennyi közigazgatási hatóságához a „nemzetvédelmi bizottságok" felállításáról (1920 szeptember 8) 371

197. A Csanád megyei katonai parancsnokság utasítása a közigazgatási hatóságokhoz polgári őrségek felállítására (1920 szeptember 9) 372

198. A Pest megyei főispánnak a főszolgabírákkal az ellenforradalmi polgárőrségek szervezése ügyében tartott bizalmas értekezletének jegyzőkönyve (1921 január 19) 372

199. A püspökkari konferencia jegyzőkönyve a papságnak a polgárőrségbe való belépéséről (1921 február 10) 374

200. Preszly Elemér Pest megyei főispán jelentése a belügyminiszternek a polgárőrségek megszervezéséről (1921 február 24) 375

A bányászszakszervezet szociáldemokrata vezetőinek felajánlkozásáról 375

201. A hadügyminiszter levele Teleki miniszterelnökhöz a bányászszakszervezet vezetőinek felajánlkozásáról (1920 szeptember 24) 375

202. A pénzügyminiszter válasza a miniszterelnöknek a katonai felügyelet további fenntartásáról (1920 október 3) 377

203. A Miniszterelnökség leirata a lakásügyek miniszteri biztosához Garami Ernő emigráns szociáldemokrata vezető budapesti lakásának rekvirálás alól való mentesítése érdekében (1920 augusztus 16) 378

204. Gratz Gusztáv levele gróf Teleki Pálhoz Horovitz Gábor szociáldemokrata vezető visszatérése érdekében (1920 szeptember 2) 379

A parasztság földigénylő követeléseinek elfojtására irányuló intézkedésekből 380

205. Nagyatádi Szabó földművelésügyi miniszter bizalmas körrendelete a főispánokhoz a községi mezőgazdasági bizottságok megalakításának módjáról (1920 szeptember 28) 380

206. A murarátkai szegényparasztok kérvénye a földművelésügyi miniszterhez nyomorúságos helyzetükről, és báró Inkeyné 600 holdas parlagon heverő földjének közöttük való szétosztásáról (1920 december 4) 381

207. A Bihar megyei gazdasági felügyelő jelentése a földművelésügyi miniszterhez a zsadányi földigénylési mozgalomról (1921 január 24) 383

208. Somogykiliti szegényparaszt házhelyigénylőknek a földművelésügyi miniszterhez intézett panasza a házhelyrendezési bizottság és a veszprémi káptalan embertelen eljárása miatt (1921 március 27) 384

A szovjet kormány sikeres akciója a börtönbe vetett magyar kommunisták megmentéséért.. 387

209. Csicserin szovjet külügyi népbiztos távirata gróf Teleki miniszterelnökhöz a halálra ítélt magyar népbiztosok megmentése érdekében (1920 augusztus 14) 387

210. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve Csicserin szovjet külügyi népbiztosnak a halálra ítélt magyar népbiztosok és más bebörtönzöttek kicserélése ügyében küldött táviratáról (1921 január 4) 387

211. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve a népbiztosok kicserélése ügyében folytatott tárgyalásokról (1921 március 3) 390

212. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve az elítélt kommunisták kicserélése ügyében a szovjet kormánnyal folytatott tárgyalásokról (1921 április 22) 390

A Tanácsköztársaság idején a bécsi magyar követségről az ellenforradalmárok által elrabolt pénz elsikkasztásának ügye 392

213. A bécsi magyar követségről 1919 május 2-án elrabolt pénz „felhasználása" ügyében kiküldött parlamenti bizottság jelentése (1920 szeptember 14) 392

214. A bécsi magyar követségről 1919 május 2-án elrabolt pénz „felhasználásának" ügyében kiküldött újabb, minisztériumi tisztviselőkből álló bizottság jelentése (1922 május 18) 393

215. Az Állami Számvevőszék elnökének Bethlen miniszterelnökhöz a bankgassei elrablott pénz felhasználása ügyében intézett levele (1926 február 11) 393

Az első Habsburg restaurációs kísérletről 394

216. Sréter István hadügyminiszter jelentése a Minisztertanács ülésén a legitimisták puccsterveiről (1920 július 21) 394

217. Boroviczény Aladár, IV. Károly hívének bizalmas levele gróf Teleki külügyminiszterhez a Vatikánban tett látogatásáról (1920 augusztus 10) 395

218. Boroviczény Aladár jelentése gróf Teleki külügyminiszternek a pápa álláspontjáról a legitimista propaganda óvatos megindítását illetően (1920 augusztus 17) 396

219/a. IV. Károly levele Csernoch hercegprímáshoz: a klérus támogatását kéri az első királypuccs előkészítéséhez (1920 szeptember 9) 396

219/b. Csernoch hercegprímás levele IV. Károlyhoz. Közli, hogy dr. Martin Aurélt bízza meg a királypuccs előkészítésével kapcsolatos utasítások átvételével (1920 október 14) 397

219/c. Martin Aurél jelentése Csernoch hercegprímásnak IV. Károllyal történt megbeszélései eredményéről (1920 október 28) 397

219/d. Csernoch levele IV. Károlyhoz az antant hatalmak és a püspöki kar állásfoglalásáról a királypuccsal kapcsolatban (1920 november 18) 398

219/e. IV. Károly válasza Csernoch hercegprímásnak a legitimista propaganda mielőbbi megindításáról (1920 december 14) .. 401

220. A Minisztertanács ülésének jegyzőkönyve Andrássy Gyula gróf legitimista pártalakítási kísérletéről (1921 január 21) 402

221. A Magyar Távirati Iroda jelentése IV. Károly király első visszatérési kísérletéről (1921 március 26) 403

222. Horthy hadparancsa a királypuccsról (1921 március 30) 404

223. A Vasvármegye című lap jelentése IV. Károlynak Horthy megbízottaival Szombathelyen folytatott megbeszéléseiről (1921 március 31) 405

224. A Magyar Távirati Iroda jelentése a Kisgazdapárt értekezletéről, amely állást foglalt Horthy mellett (1921 március 31) ... 405

225. Masirevich bécsi magyar ügyvivő jelentése Gratz külügyminiszternek. Értesülései szerint az angol és francia kormánykörök tudomással bírtak IV. Károly visszatérési kísérletéről (1921 március 31) 406

226. Kánya külügyi államtitkár távirata Masirevich bécsi ügyvivőhöz. Közli, hogy a szövetségesek a Habsburg-restauráció miatt tiltakoztak a magyar kormánynál (1921 március 31) 407

227. Praznovszky, a magyar kormány párizsi megbízottjának jelen-

tése Gratz külügyminiszterhez. A francia külügyminisztérium egyik tisztviselője elismerte, hogy bizonyos francia politikusok támogatják IV. Károly visszatérési kísérletét (1921 március 31) 408
228. IV. Károly manifesztuma a visszajövetelének és az országból való távozásának okairól (1921 április 2) 409
229. A Teleki-kormány utolsó minisztertanácsi üléséről felvett jegyzőkönyv a kormány lemondásáról (1921 április 8) 409

MUTATÓK

Időrendi áttekintés 413
Helynévmutató 422
Névmutató 427
Tárgymutató 447
Az iratok jelzeteiben előforduló rövidítések magyarázata 456

A kötetet sajtó alá rendezte: Ivány Béla és Teleki Éva.
A címlapot tervezte: Csillag Vera.
Műszaki vezető: Szécsi Andor.

A könyv szedését 1955. XII. 3-án kezdték meg. Megjelent 1956. II. 22-én, 3000 példányban. Tartalmaz 39,4 szerkesztői ívet. Terjedelem 34¹/₄ (A/5) ív + ½ ív mell. (91)

9201. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.